

॥ ल लित-वि स्त रः ॥

मिथिलाविद्यापीठप्रधानेन
वैद्योपाह्वश्रीपरशुरामशर्मणा
पाठान्तर-श्लोकसूच्यादिभिः संस्कृतः ।

मिथिलाविद्यापीठप्रधानेन प्रकाशितः ।

Copies of This Volume, postage paid, can be had from your usual Book-seller or from The Director, Mithila Institute, Darbhanga, on pre-payment of Rs. 10.00 for Ordinary edition and Rs. 12.50 for Library edition either in cash, Postal Order or M. O.

The entire cost of preparation and production of this Volume has been met out of a subvention kindly placed at the disposal of the Institute by 2500th Road, anti

Printed by S. R. DILWALL, at KARNATAK PRINTING PRESS, Karnataka House, Chitra Bazar, Bombay 2, and Published by Dr. P. L. VAIDYA, DIRECTOR, MITHILA INSTITUTE, Darbhanga, Bihar

FOREWORD

IN his first sermon the Buddha proclaimed the four Aryan truths : *ārya-satyas* of suffering, the cause of suffering, the end of suffering and the way to the cessation of suffering. These four truths do not provide a philosophical doctrine. Patañjali in his *Yoga Sūtra* speaks of the science of medicines as consisting of four parts, disease, cause of disease, the absence of disease and the treatment leading to health.¹

The cause of suffering is explained by the doctrine of *Pratītya-samutpāda* or dependent origination. By the removal of the causes and conditions of suffering we remove the effect of suffering. Deliverance from the wheel of time, the cycle of *saṃsāra* is possible by the extinction of selfish craving, *trṣṇā*.

While the *Hīnayāna* exposes the unsubstantiality of all composite (*saṃskṛta*) things by tracing them to their preceding causes and conditions, the *Mahāyāna* shows that all things are only relatively existent and not metaphysically real. One who sees the dependent origination of things sees truth and one who sees truth sees the Buddha. *Yaḥ pratītya-samutpādaṃ paśyati sa dharmāṃ paśyati, yo dharmāṃ paśyati sa buddhāṃ paśyati.*² Nāgārjuna identifies dependent origination with *Sūnyatā*. *Yaḥ pratītya-samutpādaḥ sūnyatāṃ tām pracakṣate.*

In the absence of the four truths, there can be no Buddha or dharma or sangha.³ The realisation of the relative character of the world leads to true knowledge according to the principal varieties of the Mahāyāna system, *Vijñāna-vāda* and *Sūnyavāda*.

According to Yogācāra idealism the substratum *vijñāna* is real ; but the form of its appearance, the duality of subject and object is unreal. The Mādhyamika system avoids the two extremes of dogmatic realism which believes in the reality of objects and dogmatic nihilism which declares that both consciousness and objects are unreal. The Buddha's silence on Ultimate Reality, his refusal to speculate on its nature and predicate empirical categories of the Absolute Reality remind us of the *Advaita Vedānta*. There can be no deliverance from *saṃsāra* if we do not accept Ultimate Reality.⁴ While for Mahāyāna Buddhism the Supreme is of a transcendent character it also believes in a personal God. The Buddha ceases to be a human teacher, a historical person. He is the essence of all being (*dharmā-kāya*), has a divine form (*sambhōga-kāya*) and assumes at will various manifestations to deliver beings from delusion and propagate the truth (*nirmāṇa-kāya*). Mahāyāna Buddhism gives us a

1. *yathā cikītsā-sāstram caturvryūham. rogo rogahetur ārogyam bhāṣajyam iti.*
 2. *abhāvācc ārya-satyānāṃ saddharmo na bhaviṣyavati, dharme cāsati saṅghe ca katham buddho bhaviṣyati.*
 3. *Sālistamba Sūtra*. See also *Mādhyamika-Vṛtti*.
 4. *pāramārtham anāgāmya nirvānam nādhigamyate.*
Mādhyamika Kārikā, XXIV. 10

devotional religion which believes in the universal salvation of all creatures. Salvation for *Mahāyāna* is not annihilation but eternal life; not the arhat but the bodhisattva because the ideal integral insight *prajñā* and universal love *karuṇā* are inward and outward aspects of Mahāyāna religion. *Śūnyatākaruṇāgarbham bodhicittam.*⁵

The Mahāyāna system had considerable influence on the development of thought, Hindu and Buddhist. On the occasion of the 2500th anniversary of the Buddha's parinirvāṇa we decided to publish the Pāli and Sanskrit texts of the Hīnayāna and the Mahāyāna schools. I have no doubt that these volumes edited by the well-known scholar, Dr. P. L. Vaidya, will be widely read by students of philosophy and religion.

New Delhi, 20th January 1958.

S. RADHAKRISHNAN

5. Haribhadra's *Abhisamayālamkāraloka*. p. 29.

अनुक्रमणिका

	Foreword by Dr. S. Radhakrishnan	V
	Introduction in English and Hindi	IX
१	निदानपरिवर्तः	१
२	समुत्साहपरिवर्तः	७
३	कुलपरिशुद्धिपरिवर्तः	११
४	धर्मालोकमुखपरिवर्तः	२२
५	प्रचलपरिवर्तः	२८
६	गर्भावक्रान्तिपरिवर्तः	४२
७	जन्मपरिवर्तः	५७
८	देवकुलोपनयनपरिवर्तः	८३
९	आभरणपरिवर्तः	८५
१०	लिपिशालासंदर्शनपरिवर्तः	८७
११	रूपिग्रामपरिवर्तः	९०
१२	शिल्पसंदर्शनपरिवर्तः	९६
१३	संचोदनापरिवर्तः	१११
१४	स्वप्नपरिवर्तः	१३५
१५	अभिनिष्क्रमणपरिवर्तः	१४४
१६	विभ्विसारोपसंक्रमणपरिवर्तः	१७४
१७	दुष्करचर्यापरिवर्तः	१८०
१८	नैरञ्जनापरिवर्तः	१९१
१९	योधिमण्डगमनपरिवर्तः	१९९
२०	योधिमण्डन्यूहपरिवर्तः	२११
२१	मारघर्षणपरिवर्तः	२१८
२२	अभिसंबोधनपरिवर्तः	२५०
२३	संस्तवपरिवर्तः	२५९
२४	त्रपुपमल्लिकपरिवर्तः	२६९
२५	अद्येपणापरिवर्तः	२८६
२६	धर्मचक्रप्रवर्तनपरिवर्तः	२९५
२७	निगमपरिवर्तः	३१६
	श्लोकसूची	३२१

INTRODUCTION

LALITAVISTARA is regarded as one of the most sacred texts of Mahāyāna Buddhists. It is one of the nine Dharmas of Nepalese Buddhism, and is styled as Vaipulya Sūtra, Discourse of great extent. The other books belonging to this class of Nine Dharmas are : 1. Aṣṭasahasrikā Prajñāpāramitā; 2. Gaṇḍavyūha Sūtra; 3. Daśabhūmika or Daśabhūmiśvara Sūtra; 4. Samādhirāja, also known as Candrapradīpa Sūtra; 5. Laṅkāvatāra Sūtra; 6. Saddharma-puṇḍarīka Sūtra; 7. Tathāgata Guhyaka; and 8. Suvarṇaprabhāsa Sūtra. We are issuing the Lalitavistara as No. 1, of our series of BUDDHIST SANSKRIT TEXTS, as *this* work contains the life of Gotama Buddha, founder of Buddhism, up to the Dharmacakrapravartana or setting in motion the wheel of the Law, or the first sermon. The work also calls itself as Mahānidāna, i.e., a great Sūtra on the beginning of Buddha's career, as well as Purāṇa, an old tale. It exhibits all the characteristics of a Mahāyāna Sūtra, though parts of it seem to be based on some old ballads of the Hīnayāna or orthodox School, corresponding, e.g., to Avidūrenidāna of the Nīdānakathā of Buddha-ghoṣa. In fact, we find very frequently a close agreement with the oldest Pali accounts, those in the Mahāvagga and the Gāthās of the Lalitavistara, which, according to some, appear to be more archaic than the corresponding prose texts in Pali. I am unable to subscribe to the above view fully, but feel that both Pali texts and the Gāthās in the Lalitavistara may go back to an older and common source on which the Pali and Sanskrit versions of Buddhist Literature are based.

We may say a few words here about the special features of Vaipulya Sūtras of the Mahāyāna School. The texts of this class open with the phrase : एवं मया (मे) श्रुतम् । एकस्मिन् समये भगवान् श्रावस्यां विरहति स्म जेतवने अनाय-
विण्डदस्यागमे महता निक्षुब्धेन सार्धे द्वादशभिर्मिक्षुसहस्रैः etc., as in Pali tradition, but unlike Pali wherein the main topic of the Sūtra is immediately introduced, the Vaipulyasūtra gives, in an extravagant manner, lists of monks, Bodhisattvas, gods, etc. attending on the Buddha. The Buddha here sits absorbed in deep meditation in the middle watch of the night; a ray of light springs from his forehead, illumines all the worlds, and inspires gods to sing praises of the Buddha. The gods appear before him, salute him and implore him to reveal the excellent Sūtra, and praise in extravagant terms the advantages of the Sūtra. Buddha agrees to reveal the Sūtra by maintaining silence, and the work begins.

Many of the Vaipulyasūtras are composed in prose and verse. It is suggested by some scholars that portions in verse constitute older stratum, while prose portions are added later. The main argument of these scholars is, that the language of the versified portion is more archaic than that of the prose portion, and that the contents of both these portions are often similar. It has to be admitted that the language of the versified portions presents features which might indicate their antiquity,

but when they constituted an organic part of a work in mixed prose and verse, they might have undergone some changes. Besides, it was a common practice of the age to write in this style of mixed prose and verse, versified portions serving as aid to memory. It is possible to point out, even in the oldest literature of Vedic and Upaniṣadic times the tendency to resort to verse to summarize the contents of prose passages, which tendency grew in later times, say in the age of Kaniṣka, when works like Caraka Saṁhitā and Suśruta Saṁhitā were written. In Vedic and Upaniṣadic age, such verses were introduced by phrases : तदेव श्लोको भवति, श्लोकौ भवतः, श्लोका भवन्ति. In the post-Vedic age, the formula introducing verses was : भवति चात्र, भवन्ति चात्र, तत्र श्लोकाः etc. The reason why the language of the Gāthā portion is more archaic than of prose portions must be the limitations and exigencies which metre imposed on the writers. It is wrong to apply rigidly the principle and tenets of Pāṇinian grammar to works like the Epics and those of Buddhist Literature in Sanskrit.

There are, however, certain features peculiar to the contents of Lalita-vistara which have no correspondence in Pali. In Chapter VIII we are told that the Bodhisattva as a boy was taken to the temple by his foster-mother, and all statues of deities rose from their pedestals to pay homage to the future Buddha. Another such incident is connected with his being taken to a school, and the list of scripts current in the age, order of letters of the alphabet, and philosophical terms beginning with these letters, as narrated in Chapter X. Chapters XII and XIII also contain episodes which are lacking in older Pali tradition. The remaining portions of our text are almost the same as in the older tradition, barring of course the extravagance of description. The story of Asita's visit, of Buddha's visit to Bimbisāra, Bodhisattva's dialogue with Māra, are found in works like the Suttanipāta. Many prose passages too, e.g., the Dharmacakrapravartana, belong to the old strata of Buddhist tradition. It is therefore very probable that the present text of Lalitavistara is a recast of an older, perhaps a Hīnayāna, text, enlarged in the spirit of Mahāyāna School. If this view is correct, it also explains the fact that it is a compilation containing very early and late elements. In form too, it consists of unequal parts in prose and verse. It is also regarded as a work belonging to Sarvāstivāda School of Hīnayāna.

2. The Editions

We have two older editions of Lalitavistara, one by Rajendra Lal Mitra in Bibliotheca Indica, Calcutta, 1877, (R in margins) and the other by S. Lefmann, Halle, (Part I Text, 1902, and part II Variants, 1908) (L in margins). The first edition is based on five Mss. mostly of Indian and Nepalese origin. As it was the first edition when Buddhist studies were in their infancy, and as the manuscript material was insufficient and faulty, it gives a text which is very corrupt, and attempts by Rajendra Lal Mitra's Pandit to bring the text into line with tenets of Pāṇinian grammar, made it less authentic. There are a number of omissions too. Lefmann's edition, on the other hand, is based on six

manuscripts from European libraries, and is decidedly an improvement on the former, and is more scientific. Part II records variants from his Mss. as also from Rajendra Lal Mitra's Calcutta Edition. I cannot, however, agree with the view held by Fredrich Weller in his dissertation: ZUM, LALITAVISTARA, Leipzig, 1915, and cited by Dr. Winternitz, that even this edition needs correcting, if by correcting Weller means bringing the language of the text into line with the tenets of Pāṇinian grammar. Edgerton on the other hand, holds the view that the editors of Buddhist Texts have spoiled the authenticity of Ms. tradition by their so-called corrections. In this regard I hold a middle view. We all know that the scribes of manuscripts reproduce the prototype as faithfully as possible, but, as human weakness, they unconsciously improve upon the text if they happen to be scholars, and spoil the original if they are mere copyists. The modern editors therefore have to decide, after a careful study of the entire material, what principles should guide them in fixing their text. Judged from this point of view, I feel that barring a few inconsistencies and misconceptions of spelling certain letters like द, ड; न, ण; व, ब; र, ड. ल; श, ष, स, his edition is a distinct advance over Rajendra Lal Mitra's edition. I have, therefore, followed Lefmann's text as much as it was possible, and have noted important variants from Rajendra Lal Mitra's edition in the foot-notes. I have also given in the margin references to pages of both these editions.

3. The Translations

It is said that Lalitavistara was translated into Chinese as early as in the 1st century A. D. Nanjio's Catalogue records two, viz. Nos. 159 and 160. Nanjio regarded *Fo-pen-hing-king* as the earliest translation of the work, but it is no longer extant. Dr. Bagchi, on the other hand, holds that there is no proof for such assertion. As regards the second translation into Chinese of this text, called *Pou-yao-king*, the biography of Buddha, translated by Dharmarakṣa in 308 A.D. and containing only 8 chapters, scholars have doubts if it could be regarded as translation of our text. There is a third Chinese translation of the work called *Fang-kwang-la-chwang-yan-king*, by Shaman ṛamaṣa) Devakara of Tan dynasty (circa 620-904 A.D.). Beal finds that this translation agrees closely as to contents by chapters. It is thus difficult to decide whether the so-called Chinese versions of the biography of the Buddha can be called translations of Lalitavistara at all. We are more certain about the Tibetan translation found in vol. 95, Mdo-Sde of Kanjur, folios 1-216, and called *आर्य ललितविस्तर-नाम महायानवज्र*. The translators are Jinamitra, Dānaśīla, Munivarṇa, Ye-śes-sde (*A complete Catalogue of the Tibetan Buddhist Canons*, Sendai, Japan, 1934). This Tibetan translation is edited and translated into French by Foucaux, Paris, 1847-48. This Tibetan translation was done in the 9th century. The artistes of Borobudur in Java seem to have used our text for the magnificent sculptures representing scenes from the Buddha legend. The artistes who worked

out the Graeco-Buddhist monuments of Northern India seemed to be well-acquainted with the Buddha legend as narrated in Lalitavistara. If we are to draw any conclusion from the above facts as to the probable age of our text, we may say that it must have been in existence in the first or second century A.D., the age of the composition or compilation of the Mahāyāna Sūtras in general.

4. The contents

The Text of Lalitavistara is divided into 27 chapters, called Parivartas or Adhyāyas, of unequal extent. The first of these parivartas is called Nidāna, origin; and states how Buddha himself narrated the contents of the work :

तद्भिक्षवो मे शृणुतेह सर्वे
 वैपुल्यसूत्रं हि महानिदानम् ।
 यद्भाषितं सर्वतथागतैः प्राक्
 लोकस्य सर्वस्य हितार्थमेवम् ॥ — १-१३.

The second parivarta narrates how gods encouraged the Bodhisattva, then born in Tuṣita heaven, to descend on earth for the benefit of humanity. In the third, Bodhisattva, after a review of the world, its countries, cities, royal houses etc. selects the Śāyka clan and its capital Kapilavastu as most suitable for his descent. In the fourth, Bodhisattva takes a review of his past lives in which he prepared himself for Buddhahood in his last birth. The fifth states how he then prepares himself for the descent. The sixth describes his behaviour in the mother's womb. The seventh narrates the birth and numerous miracles attending it with an interlude by way of a conversation between Buddha and Ananda regarding the miracles, followed by Asita's visit and prophecy, and visits of numerous gods. The eighth narrates how the young Bodhisattva was taken to the temple, and how images of deities stood up at his entry into the temple to pay homage to the future Buddha. In the ninth, we get information regarding ornaments made for Bodhisattva. In the tenth, Bodhisattva is taken to the school even though he knew all scripts, letters of alphabet and their implications. In the eleventh, he inspects his lands and property. In the twelfth, there is mention of a suitable bride, tests of his strength and skill in archery, and of his marriage. In the 13th, gods implore him to leave the worldly life and pleasures. The fourteenth describes the four great sights of old age, disease and death, as also of a recluse. The fifteenth describes the scene of Mahābhiniṣkramaṇa or renunciation. The sixteenth mentions Bodhisattva's quest for the highest truth, offer by king Bimbisāra of his kingdom, etc. The seventeenth describes the hard penance, 18th his penance at Nerañjarā and the offer of Pāyasa by Sujātā. The 19th and 20th parivartas describe his visit to Bodhimāṇḍa, 21st his encounter with Māra and temptations by his daughters, and 22nd his enlightenment and realisation of the highest truth. In the 23rd, gods praise him on

his enlightenment, and request him to preach his new faith to the world. It also records his hesitation to reveal the new faith for fear of its not being properly appreciated by the world, and the visit of Trapusa and Bhalika. The 25th records his introspection and decision to preach his doctrine to the world. The 26th contains his first sermon to a group of five monks, known as Dharmacakra-pravartana. The last parivarta records a conclusion.

It will be seen from this brief description of the contents that Lalitavistara narrates, not the full biography of Buddha, but his life only upto the first sermon. We have to look to other works like Mahāvagga and Mahāparinibbānasutta for his career as a religious preacher.

P. E. V.

Mithila Institute
Darbhanga
5th March 1957

प्रस्तावना ।

ललितविस्तर की गणना महायान संप्रदाय के परित्रतम ग्रन्थों में की जाती है । यह नेपाली बौद्धधर्म के नौ धर्मों में से एक है और इसे वैपुल्यसूत्र की सजा दी जाती है । नौ धर्मों की इस श्रेणी के अन्य ग्रन्थ निम्नलिखित हैं :— (१) अष्टसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता (२) गण्डव्यूह सूत्र (३) दशभूमिक या दशभूमिश्वर (४) समाधिराज अथवा चन्द्रप्रदीप सूत्र (५) लकावतार सूत्र (६) सद्गर्मपुण्डरीक सूत्र (७) तथागतगुह्यक और (८) स्वर्णप्रभास सूत्र । हम बौद्ध सस्कृत ग्रन्थमाला के अन्तर्गत सर्वप्रथम प्रकाशन 'ललितविस्तर' का कर रहे हैं क्योंकि बौद्ध धर्म के प्रवर्तक गौतम बुद्ध के 'धर्मचक्रप्रवर्तन' तक के जीवन का इसमें वर्णन मिलता है । इस ग्रन्थ के अन्य नाम हैं महानिदान (बुद्ध के प्रारम्भिक जीवन से सम्बन्धित एक महान् सूत्र) तथा पुराण (प्राचीन गाथा) । इस ग्रन्थ में महायान सूत्र की सभी विशेषताये विद्यमान हैं यद्यपि इसके कुछ अंशों का आधार सभवतः हीनयान या खड्गिवादी परम्परा के प्राचीन कथागीत हैं जिसकी तुलना उदाहरण के तौर पर बुद्धघोष की 'निदान' कथा के 'अक्रिद्रे निदान' से की जा सकती है । वस्तुतः 'महायान' और 'ललितविस्तर' की गाथाओं ने प्राप्त उस प्राचीन पाली सामग्री से बहुधा इसका साम्य पाया जाता है जो कि कुछ विद्वानों की सम्मति में, समानान्तर पाली सामग्री से अधिक प्राचीन प्रतीत होती है । हम इस विचार की पूर्णतया पुष्टि तो नहीं करते लेकिन यह समझते हैं कि 'ललितविस्तर' के पालि अंश तथा गाथाएँ का एक ही प्राचीनतर मूल आधार रहा होगा, जिसपर की बौद्धसाहित्य के पाली तथा सस्कृत रूपान्तर आधारित हैं ।

यहाँ महायान परंपरा के वैपुल्यसूत्र की विशेषताओं के बारे में कुछ कहना उचित होगा । पाली परंपरा के अनुसार इस वर्ग के ग्रन्थों का प्रारम्भ 'एव मे (मया) श्रुतम् । एकस्मिन् समये भगवान् श्रावस्त्या विहरति स्म जेतवनेऽनायपिण्डदस्यारामे महता भिक्षुसंघेन सार्धं द्वादशभिर्भिक्षुसहस्रैः', आदि लघु-वाक्यों में किया जाता है । पाली ग्रन्थों में मुख्य विषय को एक साथ ही प्रस्तुत कर दिया जाता है जबकि वैपुल्यसूत्र में यह कार्य विस्तृत वर्णनों के साथ होता है । उदाहरणार्थ बुद्धसेना में रत भिक्षुओं की बोधिसत्त्वों की तथा देवताओं की विस्तृत सूचि इत्यादि । यहाँ यह बताया गया है कि " बुद्ध भगवान् मथ्यरात्रि के समय, समाधि में लीन आसीन है, प्रकाश की एक किरण उनके मस्तक से निकल कर सम्पूर्ण लोकों को आलोकित कर रही है तथा देवताओं को प्रशस्ति-गान गाने के लिये प्रेरित करती है । देवता बुद्ध भगवान् के सामने प्रकट होते हैं, पत्रि सूत्र के प्रकाशन की विनती करते हैं । ओर सूत्र से सम्बन्धित लामों का वर्णन विस्तृत रूप में करते हैं । बुद्ध शान्त भाव से सूत्र का प्रकाशन करने के लिये सहमत होते हैं और प्रथम प्रारम्भ हो जाता है ।

बहुत से वैपुल्यसूत्रों की रचना गद्यपद्यत्मक शैली में है । कतिपय विद्वानों का कथन है कि पद्यत्मक भाग प्राचीनता का द्योतक है तथा गद्यभाग क्षेपक है । इन विद्वानों का मुख्य तर्क यह है कि पद्य भाग की भाषा गद्य की अपेक्षा प्राचीनतर है, और दोनों में प्रस्तुत

विषय प्रायः समान हैं। हम यह स्वीकार करते हैं कि पद्यभाग की भाषा में कुछ ऐसी विशेषतायें हैं जिससे कि उनकी प्राचीनता परिलक्षित होती है, परन्तु जब वे गद्यपद्य-मिश्रित ग्रन्थ के अभिन्न अंग हैं तो हो सकता है कि उसमें कुछ परिवर्तन बाद में होगया हो। इसके अतिरिक्त गद्यपद्यात्मक शैली में लिखना एक प्राचीन परिपाटी थी क्योंकि पद्य-भाग को कण्ठस्थ करना सुविधापूर्ण होता था। प्राचीनतम वैदिक और उपनिषद् साहित्य में भी गद्यांश को पद्य में संक्षिप्त करने की प्रवृत्ति रही है और इसकी वृद्धि बाद में धर्मात् कनिष्क के युग में हुई जबकि चरक संहिता व सुश्रुत संहिता की रचना हुई। वैदिक तथा उपनिषद् काल में इन पद्यों की अवतारणा 'तदेप श्लोको भवति, श्लोकौ भवतः, श्लोका भवन्ति' आदि लघुवाक्यों से की जाती थी। उत्तरवैदिककाल में पद्य का अवतारण 'भवति चात्र, भवन्ति चात्र, तत्र श्लोकाः आदि से होने लगा। गद्य भाग की अपेक्षा पद्यांश की प्राचीनता प्रतीत होनेका कारण लेखकों पर छंद की सीमा तथा आनन्द्यकता का भारसंवहन करता ही हो सकता है। महाकाव्य तथा बौद्धसाहित्य के ग्रन्थों पर पाणिनी के सिद्धान्तों को कठोरतापूर्वक लागू करना अनुचित होगा।

ललितविस्तार की विषय-सामग्री में कुछ ऐसी विशेषतायें अवश्य हैं जो कि पाली में नहीं मिलतीं। अष्टम अध्याय में यह बताया गया है कि बालक बोधिसत्त्व को उनकी सौतेली माता मन्दिर में ले गई, वहाँ सर्व देवताओं की मूर्तियाँ उनके आगमन से साकार होकर भावी बुद्ध की स्तुति करने लगीं। ऐसी अन्य घटनायें उनको विद्यालय में लेजाने, तात्कालिक लिपियों की सूची, वर्णमाला के क्रम, तथा उनसे संबद्ध आद्याक्षरयुक्त दार्शनिक शब्दोंका संबन्ध, दशम अध्याय में प्राप्त हैं। बारहवें और तेरहवें अध्याय में भी कुछ ऐसी उपन्यायें मिलतीं हैं जो कि प्राचीनतर पाली-परंपरा में उपलब्ध नहीं हैं। हमारे मूलग्रन्थ का अवशिष्ट अंश वर्णन की अत्यधिकता के अलावा प्रायः प्राचीनतर परंपरा के समान ही है, असित का आगमन, बुद्ध का त्रिन्विसार के पास जाना, तथा बोधिसत्त्व का कामदेव के साथ वार्तालाप, सुत्तनिपात जैसे ग्रन्थ में भी प्राप्त है। धर्मचक्रप्रवर्तन जैसे कई गद्य भाग भी बौद्ध परंपरा की प्राचीन परंपरा में उपलब्ध हैं। अतः यह बहुत संभव है कि ललितविस्तार की वर्तमान संहिता किन्हीं प्राचीनतर संभवतः हीनयान संप्रदाय का परिवर्तित तथा महायान परंपरा के अनुरूप एक परिवर्धित वृत्ति है। यदि यह मान्यता सत्य है तो इससे यह भी शक्य होगा कि यह एक ऐसा संग्रह है जिसमें उत्तरकालीन तत्वों का समावेश हुआ है।

२. पूर्वतम संस्करण

ललितविस्तार के दो प्राचीन संस्करण हमें उपलब्ध हैं। प्रथम है राजेन्द्रलाट मित्रा द्वारा सन् १८७७ में B. I. Calcutta से प्रकाशित तथा द्वितीय जर्मन विद्वान् S. Lefmann द्वारा प्रमुत्त प्रबन्धनाग (गुडफ्रय) और द्वितीय भाग (पाटनेर) जो कि प्रमराः सन् १९०२ तथा १९०८ में हाज़रार में प्रकाशित हुए थे। प्रथम संस्करण की आधारभूत

पाच मातृकाएं अधिकतर भारतीय तथा नेपाली ही थी। चूँकि यह सस्करण बुद्धसम्बन्धी अध्ययन के प्रारम्भिक काल में प्रकाशित किया गया था और मातृका सामग्री अपर्याप्त तथा त्रुटिपूर्ण थी अतः इसका मूलग्रन्थ बहुत अशुद्ध है और राजेन्द्रलाल मित्र के 'पंडित' के द्वारा इसे पाणिनि के सिद्धान्तों और नियमों के अनुकूल बनाने के प्रयत्नों के कारण यह उतना प्रामाणिक नहीं हो पाया है। इसमें कुछ अक्षर छूट भी गए हैं। इसके विपरीत जर्मन विद्वान Lefmann का सस्करण युरोपीय ग्रन्थालयों में उपलब्ध छ मातृकाओं पर आधारित है तथा प्रथम की अपेक्षा अधिक शुद्ध तथा वैज्ञानिक रीति से संपादित किया है। द्वितीय भाग में वे पाठ दिये गये हैं जो Lefmann द्वारा उपयुक्त मातृका में मिलते हैं तथा राजेन्द्रलाल मित्र के सस्करण में भी उपलब्ध हैं। Zum Lahtavistara, Leipzig, 1915 में प्रकाशित Dr. Friedrich Weller के निबन्ध में निहित आर Dr. Winternitz के द्वारा उद्धृत यह मत हमें स्वीकार नहीं कि इस सस्करण में भी सशोधन की आवश्यकता है और सशोधन से भी यदि Weller महोदय का तात्पर्य मूलग्रन्थ की भाषा में पाणिनि व्याकरण के नियमों की अनुकूलता लाने से हो। दूसरी तरफ एजरटन् महोदय की गान्यता यह है कि बौद्ध ग्रन्थ के संपादकों ने सशोधन के फेर में मातृकापरंपरा की प्रामाणिकता को नष्ट कर दिया है। हमारा मत इन दोनों के मध्य का है। यह सभी जानते हैं कि मातृका-लेखक मूलरूप (Proto-Type) का यथासाध्य ईमानदारी से पुनः लेखन करते हैं परन्तु मानवीय दुर्बलता के कारण वे स्वाभाविकतया (यदि विद्वान् हुए तो) कुछ सुधार कर देते हैं, अन्यथा केवल मातृका-लेखक होने पर मूल में अधिक अशुद्धियों की संभावना है। अतः आधुनिक संपादकों को संपूर्ण सामग्री के समुचित अध्ययन के बाद यह निश्चय करना है कि मूल ग्रन्थ का निर्धारण करने में उन्हें कौनसे सिद्धान्त अपनाने हैं। इस विचार का अनुसरण करते हुए हमारा यह विचार है कि कुछ अनियमितताओं तथा प्रदेशविशेषानुसार लेखनशैली में उत्पन्न होनेवाली अक्षरों के सभ्रम जैसे द, ड, न, ण; ब, व, र, ड, ल; श, प, स, के अतिरिक्त Lefmann का सस्करण राजेन्द्रलाल मित्र के सस्करण की अपेक्षा निश्चयतः एक प्रगति चिह्न है। अतः हमने Lefmann के सस्करण का यथासाध्य अनुसरण किया है और राजेन्द्रलाल मित्र के पाठभेद को टिप्पणी में रखा है। हमने इन दोनों सस्करणों की पृष्ठसंख्या भी अपने सस्करण के पृष्ठों के किनारे पर दी है।

३. अनुवाद

यह कहा जाता है कि ललितविस्तर का एक चीनी अनुवाद ई. सन् की प्रथम शताब्दी में ही कर लिया गया था। नाजिओ के सूचिपत्र में क्रमांक १५९ तथा १६० का उल्लेख मिलता है। नाजिओ ने फो पेन् हिङ् किङ् को इस ग्रन्थ का सर्वप्रथम अनुवाद माना है, परन्तु यह अप्राप्य है। दूसरी तरफ डा० बागची का यह कहना है कि इस विचार की पुष्टि के लिये कोई प्रमाण नहीं मिलता। इस मूलग्रन्थ का दूसरा चीनी अनुवाद पू-याओ किङ्

(बुद्ध की जीवनी) के नाम से प्रसिद्ध है। इसमें आठ अध्याय हैं और इसका अनुवाद ३०८ ईसवी सन् में 'धर्मरक्ष' ने किया था। विद्वानों को, उक्त अनुवादको, हमारे मूलग्रन्थ का अनुवाद मानने में संदेह है। इस ग्रन्थ का तीसरा चीनी अनुवाद फांग्-क्वांग्-च्वांग्-यान्-किंग नामक है जो ६२०-९०४ ई. में तांग वंश के शमन (श्रमण) देवकर द्वारा किया गया था। वील महोदय की यह मान्यता है कि इस अनुवाद में अध्यायों के प्रतिपाद्य विषय का तुलनात्मक अध्ययन करने से कुछ साम्यता प्रतीत होती है। अतः बुद्ध की जीवनी के उक्त चीनी रूपान्तर को ललितविस्तर का अनुवाद मान लेना कठिन हो जाता है। इसकी अपेक्षा हमें 'आर्यललितविस्तर-नाम-महायान-सूत्र' नामक तिब्बती अनुवाद अधिक विश्वास है। जो कंगूर की जिल्द से ९५ म्बो-स्टे, पृष्ठ १-२१६ में प्राप्त है। सेंदाई जापान १९३४ में प्रकाशित तिब्बती बौद्ध धर्मग्रन्थों के सूचीपत्र से यह माहूम होता है कि इसके अनुवादक जिनमित्र, दानशील, मुनिवर्म तथा ये-शेसू-स्टे थे। इस तिब्बती अनुवाद का संपादन तथा फ्रेंच अनुवाद फ्रको ने पैरिस से १८४७-४८ में किया था। उक्त तिब्बती अनुवाद ९ वीं शताब्दी ईसवी में किया गया था। जावा में बोरो-बुदूर के कलाकारों ने बुद्ध-कथा के दृश्यों से संयन्धित अतिसुन्दर मूर्तिकला में संभवतः इस मूलग्रन्थ का उपयोग किया होगा। उत्तरी भारत के प्रेको-बौद्ध शिलामूर्ति के कलाकार संभवतः ललितविस्तर में वर्णित बुद्धकथा से पूर्णरूप से परिचित थे। यदि उपरोक्त तथ्यों से इस मूलग्रन्थ के तिथिकाल का निर्णय करना हो तो हम कह सकते हैं कि प्रथम या द्वितीय शताब्दी में, जब कि साधारणतया महायान सूत्रों की रचना या संग्रह हुआ था, यह ग्रन्थ प्राप्त था।

४. विषयसूची

ललितविस्तर का मूलग्रन्थ परिवर्त नामक २७ अध्यायों में विभक्त है। सर्व अध्यायों का ग्रन्थपरिमाण समान नहीं है। इनमें से निदान नामक प्रथम परिवर्त में स्वयं बुद्ध द्वारा इस ग्रन्थ की विषयसूची का वर्णन करवाया गया है—

तद्विषयवो मे शृणुतेह सर्वे

धैपुन्यसूत्रं हि महानिदानम् ।

यद्भाषितं सर्वतपागतैः प्राग्

लोवह्य सर्वस्य हितायमेवम् ॥ - १.१३

द्वितीय परिवर्त में देवतागण तुषित स्वर्ग में उत्पन्न बोधिसत्व को मानवता के हित के लिये पृथ्वीपर अवतार लेने के लिये, प्रोत्साहित करते हैं। तृतीय में बोधिसत्व विश्व के विभिन्न देश नगर तथा राजकुल का अन्वेषण करने के बाद शाक्यवंश तथा इसकी राजधानी परिव्रज्यु की पुत्राव अपने अवतार के लिये पर लेते हैं। चतुर्थ में बोधिसत्व अपने उन भिन्न जन्मों का प्रचारद्वारा करते हैं जिनमें उन्होंने गतजीवन में बुद्धत्व की प्राप्ति के लिये स्वयं को प्रयत्न किया था। पञ्चम में उन्हें अवतार के लिये प्रस्तुत होने बताया गया है। छठे में मत्ता के गर्भ में उनका आचरण प्रदर्शित किया गया है। सातवें में उनके

जन्मका वर्णन है और इसके साथ विभिन्न का चमत्कार दिखाई देते हैं तथा इसके मयान्तर के रूप में बुद्ध और आनन्द का चमत्कार संबंधी वार्तालाप, अस्ति का आगमन और उसकी भविष्यवाणी, और अन्य बहुतसे देवताओं का आगमन होता है। आठवें में बुद्ध को मन्दिर में ले जाते हैं जहाँ की देवमूर्तियां उनके मन्दिर में प्रवेश करनेपर भावी बुद्ध की स्तुति करने के लिये खड़ी होती हैं। नवम में बोधिसत्व के आभूषण गिनाये गये हैं। दशम में बोधिसत्व विद्यालय में जाते हैं यद्यपि उन्हें संपूर्ण लिपियां, वर्णमाला तथा उनके अर्थ ज्ञात थे। एकादश में वे अपनी भूमि और संपत्ति का निरीक्षण करते हैं। द्वादश में एक उपयुक्त वधू, बोधिसत्व की शक्ती और चातुर्य की परीक्षा और उनके विवाह का वर्णन किया गया है। त्रयोदश में देवगण उनसे सांसारिक जीवन और भोगों का त्याग करने की प्रार्थना करते हैं। चतुर्दश में चार पूर्वरूप दर्शन, वृद्धावस्था, लृणावस्था, मृत्यु तथा संन्यासावस्था दिखाई गई है। पञ्चदश में उनका 'महाभिनिष्क्रमण' तथा गृहपरित्याग बताया गया है। षोडश में बोधिसत्व उच्चतम सत्य का अन्वेषण करते हैं और राजा विन्विसार उन्हें अपना राज्य अर्पित करना चाहते हैं। सप्तदश में वे तपस्या करते हैं। अष्टादश में नैरंजना में उनकी तपस्या तथा सुजाता द्वारा पापस का अर्पण करना बताया गया है। उन्नीसवें तथा बीसवें परिवर्तों में वे बोधिमण्ड जाते हैं। इक्कीसवें में उनकी मुठमेड कामदेवसे होती है और उसकी पुत्रियां उन्हें आकर्षित करना चाहती हैं। बाईसवें में उन्हें प्रकाशदर्शन तथा उच्चतम सत्य का ज्ञान प्राप्त होता है। तेईसवें में देवगण बोधिज्ञान प्राप्ति के बाद उनकी प्रशंसा करते हुए प्रार्थना करते हैं कि वे अपने नए धर्म का उपदेश विश्व को दें। यहां वे इस भय से कि संसार नये धर्म को ठीक से स्वीकार नहीं करेगा, कुछ उत्सुकता नहीं प्रदर्शित करते हैं। और तब त्रपुस और भल्लिक का आगमन होता है। पच्चीसवें में वे पुनर्विचार करते हैं और संसार को अपने धर्म का उपदेश देने का निश्चय कर लेते हैं। छब्बीसवें में वे 'धर्मचक्रप्रवर्तन' नामक प्रथम उपदेश पांच भिक्षुओं को देते हैं। अन्तिम परिवर्त में ग्रन्थ की समाप्ति निर्देशित है।

विषय-सूची के इस संक्षिप्त विवरण से यह ज्ञात होगा कि ललितविस्तर में बुद्ध की संपूर्ण जीवनी नहीं है, अपि तु उनके प्रथम उपदेश तक का ही जीवन प्रदर्शित किया गया है। धार्मिक-उपदेशक के रूप में उनकी अवशिष्ट जीवनी के लिये हमें 'महावग्ग' तथा 'महापरि-निब्वानसुत्त' जैसे ग्रन्थ देखने होंगे।

प. ल. वै.

मिथिला विद्यापीठ

दरभंगा

५-३-५७

नमः सर्वबुद्धबोधिसत्त्वैः ।

ललितविस्तरः ।

॥ ओं नमो दशदिगन्तार्पयन्तलोकधातुप्रतिष्ठितसर्वबुद्धबोधिसत्त्वार्थश्रावकप्रत्येक-
बुद्धेभ्योऽतीतानागतप्रत्युत्पन्नेभ्यः ॥

१

निदानपरिवर्तः प्रथमः ।

एवं मया श्रुतम् । एकस्मिन्समये भगवान् श्रावस्त्यां बिहरति स्म जेतवनेऽनाथपिण्डस्या-
रामे महता भिक्षुसंघेन सार्धं द्वादशनिर्भिक्षुसहस्रैः । तद्यथा — आयुष्मता च ज्ञानकौण्डिन्येन ।
आयुष्मता चाश्वजिता । आयुष्मता च वाग्पेण । आयुष्मता च महानाम्ना । आयुष्मता च
भद्रिकेण । आयुष्मता च यशोदेवेन । आयुष्मता च विमलेन । आयुष्मता च सुबाहुना ।
आयुष्मता च पूर्णेन । आयुष्मता च गवांपतिना । आयुष्मता चोरुविल्वाकाश्यपेन । आयुष्मता 5
च नर्दीकाश्यपेन । आयुष्मता च गयाकाश्यपेन । आयुष्मता च शारिपुत्रेण । आयुष्मता च महा-
मौद्गल्यायनेन । आयुष्मता च महाकाश्यपेन । आयुष्मता च महाकात्यायनेन । आयुष्मता च
कफिन्देन । आयुष्मता च कौण्डिन्येन । आयुष्मता च चुनन्देन । आयुष्मता च पूर्णमैत्रायणी-
पुरेण । आयुष्मता चानिल्लेनेन । आयुष्मता च नन्दिकेन । आयुष्मता च कस्फिलेन ।
आयुष्मता च सुभूतिना । आयुष्मता च रेवतेन । आयुष्मता च खदिरवैनिकेन । आयुष्मता 10
चामोघराजेन । आयुष्मता च महापारणिकेन । आयुष्मता च बह्कुलेन । आयुष्मता च नन्देन ।
आयुष्मता च राहुलेन । आयुष्मता च स्वागतेन । आयुष्मता चानन्देन । एवं प्रमुखैर्द्वादशनि-
र्भिक्षुसहस्रैः सार्धं द्वात्रिंशता च बोधिसत्त्वसहस्रैः सर्वैरेकजातिप्रतिबद्धैः सर्वबोधिसत्त्वपारमितानिर्जातैः
सर्वबोधिसत्त्वामिश्रिताचिकीर्षितैः सर्वबोधिसत्त्वधारणीप्रतिभानप्रतिच्छद्वैः सर्वबोधिसत्त्वधारणीप्रतिच्छद्वैः
सर्वबोधिसत्त्वप्रणिधानसुपरिपूर्णैः सर्वबोधिसत्त्वप्रतिसम्पगतिगतैः सर्वबोधिसत्त्वसर्माधिवशिताप्राप्तैः 15
सर्वबोधिसत्त्वप्रशिताप्रतिच्छद्वैः सर्वबोधिसत्त्वशान्त्यप्रतीर्णैः सर्वबोधिसत्त्वभूमिपरिपूर्णैः । तद्यथा—
मैत्रेयेण च बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन । धरणीधरराजेन च बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन । सिंहकेतुना

१ R ज्ञानकौण्डिन्येन for ०न्येन. २ R कौण्डिन्येन for कौण्डिन्येन. ३ R om. पूर्णैः. ४ R ०वनीकेन
for ०वनीकेन. ५ R ०सत्त्वध्यानं for ०सत्त्वप्रणिधानं. ६ L ०वशितां for ०वशितां.

च बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन । सिद्धार्थमतिना च बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन । प्रशान्तचारित्रमतिना च बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन । प्रतिसंविद्याप्तेन च बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन । नित्योद्युक्तेन च बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन । महाकरुणाचन्द्रिणा च बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन । एवंप्रमुखैर्द्वात्रिंशता च बोधिसत्त्वसहस्रैः ॥

- 5 तेन खलु पुनः समयेन भगवान् श्रावस्तीं महानगरीमुपनिश्रित्य विहरति स्म सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितश्च तिसृणां परिपदां राज्ञां राजकुमाराणां राजमन्त्रिणां राजमहामात्राणां राजपादमूलिकानां क्षत्रियब्राह्मणगृहपत्यमात्यपार्षधानां पौरजानपदानामन्य-
तीर्थिकश्रमणब्राह्मणचरकपरिव्राजकानाम् । लामी च भगवान् प्रभूतानां खादनीयं भोजनीय-
मास्वादनीयाकल्पिकानां चीवरपिण्डपात्रशयनासनग्लानप्रत्ययमैपज्यपरिष्काराणाम् । लभाग्र्य-
10 यशोऽग्र्यप्राप्तश्च भगवान् सर्वत्र चानुपलितः पद्म इव जलेन । उदारश्च भगवतः कीर्तिशब्दल्लोको
लोकेऽभ्युद्गतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकवित् परः पुण्यैर्दम्यसारथिः शास्ता
देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् पञ्चचक्षुःसमन्वागतः । स इमं च लोकं परं च लोकं सदेवकं
समारकं सन्नहकं सश्रमणब्राह्मणीन् प्रजान् सदेवमानुषान् स्वयं विज्ञाय साक्षात्कृत्य उपसंपद्य
विहरति स्म । सद्धर्मं देशयति स्म आदौ कल्याणं मय्ये कल्याणं पर्यवसानेन कल्याणं स्वयं
15 सुव्यञ्जनं केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं संप्रकाशयति स्म ॥

तेन खलु पुनः समयेन भगवान् रात्र्यां मध्यमे यामे बुद्धालंकारव्यूहं नाम समाधिं
समापन्नोऽभूत् । समनन्तरसमापन्नस्य च भगवत इमं बुद्धालंकारव्यूहं नाम समाधिमथ तत्क्षणमेव
भगवत उपरिष्ठान्मूर्धः सर्धावुष्णीषाविवरान्तरात् पूर्वबुद्धालुंस्पृत्यसङ्गाज्ञानालोकालंकारं नाम रश्मि-
ध्वजार । सा सर्वा शुद्धावासान् देवभवनान्यत्रभास्य महेश्वरदेवपुत्रप्रमुखानप्रमेयान् देवपुत्रान्
20 संचोदयामास । ततश्च तथागतरश्मिर्जालान्निर्धाय इमाः संचोदनागाथा निश्चरन्ति स्म —

ज्ञानप्रभं हैततमैसं प्रभाकरं

शुभ्रैर्भमं शुभविमलाप्रतेजसम् ।

प्रशान्तकण्ठं शुभशान्तमानसं

मुनिं समाश्लिष्यत शाक्यसिंहम् ॥ १ ॥

ज्ञानोदधिं शुद्धमहानुभावं

धर्मेश्वरं सर्वविदं मुनीशम् ।

देवातिदेवं नरदेवपूज्यं

धर्मे स्वयंभुं वशिन् श्रयच्चम् ॥ २ ॥

१ R नित्योद्युक्तेन for नित्योद्युक्तेन. २ R नि श्रित्य for निश्रित्य. ३ R खादनीयाभोज. ४ R सर्वे
वा for सर्वत्र वा. ५ R पुण्यैर् for पुण्यै. ६ R स्वयंभुं for स्वयं भु. ७ R लंकारं व्यूहं for
लंकारव्यूहं. ८ R उष्णीषो for उष्णीषो. ९ R गुपस्पृत्य for गुपस्पृत्य. १० R जालाः नि
for जालः. ११ R निधाय इमां for निधायैमाः. १२ L हन्ततमसे for हत. १३ R तममुप्रभां for
तमसु प्रभा. १४ R शुभ्रं for शुभ्रं. १५ R शुद्धं for शुद्धं.

यो दुर्दमं चित्तमवर्तयद्दशे

यो मारपाशैरवमुक्तमानसः ।

यस्याप्यवैन्ध्याविह दर्शनश्रवा-

स्त्ययान्ततः शान्तविमोक्षपारंगः ॥ ३ ॥

आलोक्यभूतं तमतुल्यधर्मं

तमोनुदं सन्नयवेदितारम् ।

शान्तक्रियं बुद्धममेयवुद्धिं

भक्त्या समस्ता उपसंक्रमध्वम् ॥ ४ ॥

स वैद्यराजोऽमृतभेजप्रदः

सै वादिशूरः कुगणिप्रतापकः ।

सै धर्मबन्धुः परमार्थकोविदः

स नायकोऽनुत्तरमार्गदेशकः ॥ ५ ॥

इति ॥

समनन्तरस्पृष्टाश्च खलु पुनस्ते शुद्धावासकायिका देवपुत्राः तस्यौ बुद्धानुत्सृत्य-
सङ्गाज्ञानालोकाया रम्या आभिश्चैवंरूपाभिर्गीयाभिः संचोदिताः समन्ततः प्रशान्ताः समाधेर्व्युत्थाय 15
तान् बुद्धानुभावेनाप्रमेयासंख्येयागणनासमतिक्रान्तकल्पातिक्रान्तान् बुद्धान् भगवन्तोऽनुस्मरन्ति
स्म । तेषां च बुद्धानां भगवतां यानि बुद्धक्षेत्रगुणव्यूहात्यर्पन्मण्डलानि याश्च धर्मदेशनास्ता
आसन्, तान् सर्वाननुस्मरन्ति स्म ॥

अथ खलु तस्यां रात्रौ प्रशान्तायामीश्वरश्च नाम शुद्धावासकौयिको देवपुत्रो महेश्वरो
नाम नन्दश्च सुनन्दश्च चन्द्रश्च महितश्च प्रशान्तश्च प्रशान्तविनीतेश्वरश्चैते चान्ये च संबहुलाः 20
शुद्धावासकायिका देवपुत्रा अतिक्रान्तातिक्रान्तैर्वर्णैः सर्वान्तं जेतवनं दिव्येनावभासेनावभास्य येन
भगवांस्तेनोपसंक्रामन्, उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसाभिवन्ध्व एकान्ते तस्थुः । एकान्ते स्थिताश्च ते
शुद्धावासकायिका देवपुत्रा भगवन्तमेतदवोचन् — अस्ति भगवन् ललितविस्तरो नाम धर्मपर्यायः
सूत्रान्तो महावैपुल्यनिचयो बोधिसत्त्वकुशलमूलसमुद्भवः त्रुपितवरभवनविविरणसंचिन्त्यावक्रमण-
विक्रीडनगर्मस्थानविशेषसंदर्शनोऽभिजातजन्मभूमिप्रभावसंदर्शनः सर्वबालचर्यागुणविशेषसमतिक्रम- 25
सर्वलौकिकरित्पस्थानकर्मस्थानलिपिसंख्यासुद्रागणनासिद्धनुकलापयुद्धसालम्भसर्वसत्त्वप्रतिविशिष्ट-
संदर्शनान्तःपुरविषयोपभोगसंदर्शनः सर्वबोधिसत्त्वैरिनिष्पन्दनिष्पत्तिफलाधिर्गमपरिकीर्तनो बोधि-
सत्त्वविक्रीडितः सर्वमारमण्डलविध्वंसनः तयागतबलवैशारद्याद्यदशावेणिकत्समुच्चयोऽप्रमाणबुद्ध-

१ R 'प्यवध्या' for 'प्यवन्ध्या'. २ R 'पारगम्' for 'पारगः'. ३ R 'भवादि' for 'स वादि'.
४ R 'सद्धमं' for 'स धर्मं'. ५ R 'तया...लोक्या' for 'तस्या...लोक्याया'. ६ R 'समनन्ततः' for 'समन्ततः'.
७ R 'समाधिव्युत्थाय' for 'समाधेर्व्यु'. ८ R 'भवतो' for 'भगवन्तो'. ९ R 'व्यूहपर्य' for 'व्यूहात्यर्प'. १० R
ताः सर्वाः for 'तान् सर्वान्'. ११ R 'कायिका देवपुत्रा' for 'कायिके देवपुत्रो'. १२ R om. चन्द्रनध.
१३ R 'घनुःकलाप' for 'घनुकलाप'. १४ R 'चरित' for 'चरि'. १५ R 'गत' for 'गम'.

- धर्मनिर्देशः पूर्वैरपि तथागतैर्भाषितपूर्वः । तद्यथा—भगवता पद्मोत्तरेण च धर्मकेतुना च दीपकरोण च गुणकेतुना च महाकरोण च ऋषिदेवेन च श्रीतेजसा च सत्यकेतुना च वज्रसंहतेन च सर्वाभिभुवा च हेमवर्णेन च अत्युच्चगामिना च प्रवाहसागरेण च पुष्पकेतुना च वररूपेण च सुलोचनेन च ऋषिगुप्तेन च जिनवक्त्रेण च उन्नतेन च पुष्पितेन च ऊर्णतेजसा च पुष्करेण च
- 5 सुरश्मिना च मङ्गलेन च सुदर्शनेन च महासिंहतेजसा च स्थितबुद्धिदत्तेन च वसन्तगन्धिना च सत्यधर्मविपुलकीर्तिना च तिष्येण च पुष्येण च लोकसुन्दरेण च विस्तीर्णभेदेन च रत्नकीर्तिना च उग्रतेजसा च ब्रह्मतेजसा च सुधोषेण च सुपुष्पेण च सुमनोज्ञधोषेण च सुचेष्टरूपेण च प्रहसितनेत्रेण च गुणराशिना च मेघस्वरेण च सुन्दरवर्णेन च आयुस्तेजसा च सलीलगजगामिना च लोकाभिलाषितेन च जितशत्रुणा च संपूजितेन च विपैरियिना च
- 10 शिखिना च विश्वभुवा च ककुच्छन्देन च कनकमुनिना च काश्यपेन च तथागतेनार्हता-सम्यक्संयुक्तेन भाषितपूर्वः, तं भगवानप्येतर्हि संप्रकाशयेत् बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय सुखाय देवानां च -मनुष्याणां च । अस्य च महायानोद्भावनार्थं सर्वपरप्रवादिनां च निग्रहार्थं सर्वबोधिसत्वानां चोद्भावनार्थं सर्वमाराणां च अभिभवनार्थं सर्वबोधिसत्वयानिकानां च पुद्गलानां वीर्यारम्भसंजननार्थं सद्गर्मस्य चानुपरिग्रहार्थं
- 15 त्रिरत्नवंशस्यानुपरिग्रहार्थं त्रिरत्नवंशस्यानुपच्छेदनार्थं बुद्धकार्यस्य च परिसंदर्शनार्थमिति । अधिवासयति स्म भगवांस्तेषां देवपुत्राणां तूष्णीभावेन सदेवकस्य लोकस्यानुकम्पामुपादाय ॥

अथ खलु देवपुत्रा भगवतस्तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा तुष्टा उदग्रा आत्तमनसः प्रमुदिताः प्रीतिसौमनस्यजाता भगवतः पादौ शिरसाभिवन्द्य भगवन्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य दिव्यै-ध्वन्दनचूर्णैरगुरुचूर्णैर्मान्दारपुष्पैश्चाम्यवकीर्य तत्रैवान्तर्दधुः ॥

- 20 अथ खलु भगवांस्तस्यामेव राज्यामत्ययेन च क्रीरो मण्डलमात्रव्यूहस्तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्रम्य भगवान् प्रज्ञप्त एवास्ते न्यपीदद्वोधिसत्वगणपुरस्कृतः श्रावकसंघपुरस्कृतः । निपद्य भगवान् भिक्षुनामन्त्रयति स्म—इति हि भिक्षवो रात्रौ प्रशान्तायामीश्वरो नाम शुद्धावासकायिको देवपुत्रो महेश्वरश्च नाम नन्दश्च सुनन्दश्च चन्दनश्च महितश्च प्रशान्तश्च विनीतेश्वरश्चैते चान्ये च संवदुःखाः शुद्धावासकायिका देवपुत्राः पूर्ववदावत्तत्रैवान्तर्दधुः । अथ खलु ते बोधिसत्वास्ते च
- 25 महाश्रावका येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवन्तामेतदबोचन्—तस्माधु भगवन्, तं ललितविस्तरं नाम धर्मपर्यायं देशयतु । तद्भवियति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च एतर्हि चागतानां च बोधिसत्वानां महासत्वानाम् । अधिवासयति स्म भगवांस्तेषां बोधिसत्वानां महासत्वानां तेषां च महाश्रावकाणां तूष्णीभावेन सदेवमानुषासुरस्य लोकस्यानुकम्पामुपादाय । तत्रेदमुच्यते—

१ R 'भवि' पूर्व for 'भवि'पूर्वः. २ R प्रसन्नकारेण for प्रवाहसागरेण. ३ R ऊर्णतेजसा for ऊर्णतेजसा. ४ R पुष्पितेन for पुष्पितेन. ५ R विपैरियिना for विपैरियिना. ६ R मनुष्योभावेन. ७ L त्रिप्रदक्षिणी for त्रिः प्रदः. ८ R अर्पिते for अर्पिते. ९ R 'संघेः ५८' for संघपुर'. १० R नन्दश्च for चन्दनश्च.

रात्र्यामिहास्या मम भिक्षुनोऽथ
सुखोपविष्टस्य निरङ्गणस्य ।
प्रचिष्टमानस्य जुर्भैर्विहारै-
रेताप्रचित्तस्य साहितस्य ॥ ६ ॥

अथागमन् देवमुता महेर्द्धय
प्रतीतरर्णं निमज्जश्रियोञ्चरा ।
श्रियामभास्येह च जेतसाह्वय
वन मुदा मेऽन्तिक्रमभ्युपागता ॥ ७ ॥

महेधरश्चन्दन ईश नन्दो
प्रशान्तचित्तो महित सुनन्दन ।
शान्ताह्वयश्चाप्युत देवपुत्र
स्तास्ताश्च बह्वोऽथ च देवकोट्य ॥ ८ ॥

प्रणम्य पादौ प्रतिदक्षिण च
कृत्वैव मा तस्थुरिहाप्रतो मे ।
प्रगृह्य चेनाञ्जलिमहुलीभि
सर्गौरजा मामिह ते ययाचु ॥ ९ ॥

इद मुने रागनिमूदनाह्वय
वेपुल्यसूत्र हि महानिदानम् ।
यद्भाषित सर्वतथागतै प्राग्
लोकस्य सर्वस्य हितार्थमितत् ॥ १० ॥

तत्साञ्चिदानीमपि भौक्तो मुनि
स बोधिसत्त्वौघपरिग्रहेच्छया ।
पर महायाननिद प्रभाषयन्
परप्रवादान्मुचि च धर्षयन् ॥ ११ ॥

अभ्येयणा देवगणस्य तूष्णी
मगृह्णदेवाँवधिवासन च ।
सर्वे च तुष्टा मुदिता उदग्रा
पुष्पाणि चिक्षेपुरवासहर्षन् ॥ १२ ॥

ललितविस्तरे

तद्विधो मे शृणुतेह सर्वे
 वैपुल्यसूत्रं हि महानिदानम् ।
 यद्वापितं सर्वतथागतैः प्राग्
 लोकस्य सर्वस्य हितार्थमेवम् ॥ १३ ॥ इति ॥

इति श्रीललितविस्तरे निदानपरिवर्तो नाम प्रथमोऽध्यायः ।

समुत्साहपरिवर्तो द्वितीयः ।

तत्र भिक्षवः कतमः सुललितविस्तरो नाम धर्मपर्यायः सूत्रान्तो महावैपुल्यः ! इह भिक्षवो
 बोधिसत्त्वस्य तुषितवरभवनावस्थितस्य पूज्यपूजितस्याभिनेकप्राप्तस्य देवशतसहस्रस्तुतस्तौमित्त-
 वर्णितप्रशंसितस्य लब्धाभिनेकस्य प्रणिधानसमुद्गतस्य सर्वबुद्धधर्मसमुदागतबुद्धेः सुविपुल-
 परिशुद्धज्ञाननयनस्य स्मृतिमतिगतिधृत्युत्तविपुलबुद्धेः दानशीलक्षान्तिवीर्यध्यानप्रज्ञामहोपाय-
 कौशल्यपरमपारमिताप्राप्तस्य महामैत्रीकरणामुदितोपेक्षात्रलपथकोविदस्य महाभिज्ञासंगणावरण- 5
 ज्ञानसंदर्शनाभिमुखीभूतस्य स्मृत्युपस्थानसम्यक्प्रहाणकृद्धिपादेन्द्रियवलबो व्यङ्गमार्गसर्वबोधिपक्ष-
 धर्मसुपरिपूर्णकोटिप्राप्तस्य अपरिमितपुण्यसंभारलक्षणानुव्यञ्जनसमलंकृतकायस्य दीर्घानुपरि-
 वर्तनो यथावादिताकार्यवितथवाक्कर्मसमुदाहारकस्य ऋज्वकुटिलावङ्गाप्रतिहतमानसस्य सर्वमान-
 मददर्पभयविषादापगतस्य सर्वसत्त्वसमचित्तस्य अपरिमितबुद्धकोटिनयुतशतसहस्रपर्युपासितस्य
 बहुबोधिसत्त्वकोटिनयुतशतसहस्रार्थलोकितानुवक्तवदनस्य शक्रब्रह्महेश्वरलोकपालदेवनागयक्ष- 10
 गन्धर्वसुरगरुडकिन्नरमहोरगराक्षसागणैरभिनन्दितयशसः सर्वपदप्रमेदनिर्देशासङ्गप्रतिसंविदवतार-
 ज्ञानकुशलस्य सर्वबुद्धभूषितधारणस्युतिभाजनाविधेयानन्तापर्यन्तधारणीप्रतिलब्धस्य महा-
 धर्मनौस्मृत्युपस्थानसम्यक्प्रहाणकृद्धिपादेन्द्रियवलबो व्यङ्गमार्गपारमितोपायकौशल्यधर्मरत्नपुण्यसमु-
 दानीतमहासार्थवाहस्य चतुरोधपारगामिनाभिप्रायस्य निहतमानप्रत्यर्थिकस्य सर्वपरप्रवादिसुनि-
 गृहीतस्य संभ्रामशीर्षसुप्रतिष्ठितस्य क्लेशरिपुगणानिसूदनस्य ज्ञानवरवज्रदृढप्रहरणस्य बोधि- 15
 चित्तमूलमहाकरणादण्डाध्याशयोद्गतस्य गम्भीरवीर्यसल्लिख्यभिषिक्तस्य उपायकौशल्यकर्णिकस्य
 बोध्यङ्गध्यानकेशरस्य समाधिकिञ्जलकस्य गुणगणविमलसरसिसुजातस्य विगतमदमानपरिवाह-
 शशिचिमलविस्तीर्णपत्रस्य शीलश्रुताप्रसाददशदिगप्रतिहतगन्धिनो लोके ज्ञानवृद्धस्याद्याभिर्लोक-
 धर्मैरनुपलितस्य महापुल्यपद्मस्य पुण्यज्ञानसंभारविसृतसुरैरभिगन्धिनः प्रज्ञाज्ञानदिनकरकिरणै-
 र्विकसितसुविशुद्धशतपत्रपद्मतपनस्य चतुर्भुजिपादपरमजापजपितस्य चतुरार्यसत्यसुतीक्ष्ण- 20
 नखदंष्ट्रस्य चतुर्ब्रह्मविहारनिश्चितैर्दर्शनस्य चतुःसंग्रहवस्तुसुसंगृहीतशिरसः द्वादशाङ्गप्रतीत्य-
 समुत्पादानुबोधानुपूर्वसमुद्गतकायस्य सप्तत्रिंशद्वोधिपक्षधर्मसंप्रतिपूर्णेसुविजातिनाविद्याज्ञानकेशरिण-
 ख्रिविभोक्षमुखार्जुंभितस्य शमयविदर्शनासुविशुद्धनयनस्य ध्यानविभोक्षसमाधिसमापत्तिगिरिदरी-
 गुहानिवासितस्य चतुरीर्यापयविनयनौपवनसुवर्धिततरोर्देशबलवैशारथ्याम्याप्तीभावितबलस्य विगत-
 भयविभ्रमभयलोमहर्षस्यासंकुचितपराक्रमस्य तीर्थ्यशशमृगगणसंघशमयनस्य नैरात्म्यधोभोदाहार- 25
 महासिंहनादनादिनः पुरुषसिंहस्य विमुक्तिध्यानमण्डलप्रज्ञप्रभारिभतीर्थकरखद्योतगणानिःप्रभंकरस्य

१ L कतमस्य^१ for कतमः सु^२. २ R पूज्यपूजितस्य for पूज्यपूजि^३. ३ R स्तोमित^४ for स्तोमित^५.
 ४ R om. धर्मसमुदागतबुद्धेः. ५ R प्रहाणैर्दि^६ for प्रहाणकृद्धि^७. ६ R om. अवलोकित^८. ७ R भाषिता^९
 for भाषित^{१०}. ८ R भिक्षेत्रस्य for भिक्षायस्य. ९ R विसृत^{११} for विसृत^{१२}. १० R सभ्यसुरभि^{१३} for सुरभि^{१४}.
 ११ R निश्चृत^{१५} for निश्चित^{१६}. १२ पूर्णस्य विजातवानाविद्या^{१७} for पूर्णसुविजातिनाविद्या^{१८}. १३
 R विजृम्भस्य for विजम्भितस्य.

अविघातमोन्धकारतमःपटलवितिमिरकरणस्योत्तसवलवीर्यस्य देवमनुष्येषु पुण्यतेजस्तेजितस्य
 महापुरुषदिनकरस्य कृष्णपक्षापगतस्य शुक्लपक्षप्रतिपूर्णास्य मनापप्रियदर्शनस्य अप्रतिहतचक्षु-
 रिन्द्रियस्य देवशतसहस्रज्योतिर्गणप्रतिमण्डितस्य ध्यानविमोक्षज्ञानमण्डलस्य बोध्यङ्गसुखरश्मि-
 शशिकिरणस्य बुद्धविबुद्धमनुजकुमुदविबोधकस्य महापुरुषचन्द्रसमचतुष्पदद्वीपाणुपरीतस्य
 सप्तबोध्यङ्गरत्नसमन्वागतस्य सर्वसत्त्वसमचित्तप्रयोगस्याप्रतिहतबुद्धेः दशकुशलकर्मपथव्रततपसः
 सुसमृद्धप्रतिपूर्णविशेषगमनाभिप्रायस्य अप्रतिहतधर्मराजावरप्रवरधर्मरत्नचक्रप्रवर्तकस्य चक्रवर्ति-
 वंशकुलकुलोदितस्य गम्भीरदुरवगाहप्रतीत्यसमुत्पादसर्वधर्मरत्नप्रतिपूर्णास्य अतृप्ततविपुल-
 विस्तीर्णारम्भज्ञानशीलवेदानतिक्रमणस्य महापद्मगर्भेक्षणस्य सागरवरधरविपुलबुद्धेः
 पृथिव्यसेजोवायुसमचित्तस्य मेखल्पदृढबलप्रकम्पमानस्यानुनयप्रतिधापगतस्य गगनतलविमल-

- 10 विपुलासह्यविस्तीर्णबुद्धेः अध्याशयसुपरिशुद्धस्य सुदत्तदानस्य सुकृतपूर्वयोगस्य सुकृताधिकारस्य
 दत्तसत्यंकारस्य पर्येवितसर्वकुशलमूलस्य वासितवासनस्य निर्याणमिव सर्वकुशलमूलस्य सप्तसंख्ये-
 येषु कल्पेषु समुदानीतसर्वकुशलमूलस्यन्दस्य दत्तसप्तविधदानस्य पञ्चविधपुण्यत्रियावस्त्ववसेवित-
 वतखिविधं कायिकेन चतुर्विधं वाचा त्रिविधं मनसा सुचरितवतो दशकुलकर्मपथादानसेवितवतः
 चत्वारिंशदङ्गसमन्वागतसम्यक्प्रयोगमासेवितवतः चत्वारिंशदङ्गसमन्वागतसम्यक्प्रणिधानप्रणि-
 15 हितवतः चत्वारिंशदङ्गसमन्वागतसम्यग्ध्याशयप्रतिपन्नवतः चत्वारिंशदङ्गसमन्वागतसम्यग्बिमोक्ष-
 परिपूरितवतः चत्वारिंशदङ्गसमन्वागतसम्यग्धिमुक्तिमृजीकृतवतः चत्वारिंशत्सु बुद्धकोटी-
 नियुतशतसहस्रेष्वनुप्रजितवतः पञ्चपञ्चाशत्सु बुद्धकोटीनियुतशतसहस्रेषु दानानि दत्तवतः
 अर्धचतुर्थेषु प्रत्येकबुद्धकोटीशतेषु कृताधिकारवतः अप्रमेयासंख्येयान् सत्त्वान् स्वर्गमोक्षमार्गप्रति-
 पादितवतः अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धकामस्यैकजातिप्रतिबद्धस्य इतश्च्युत्वा तुषितवर-
 20 भवने स्थितस्य श्वेतकेतुनाम्नो देवपुत्रोत्तमस्य सर्वदेवसंघैः संपूज्यमानस्य रश्म्यायमपरमितश्च्युतो
 मर्त्यस्य लोकोत्पन्नो नचिरादनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यतीति ॥

तस्मिन् महाधिमाने सुखोपविष्टस्य द्वात्रिंशद्भूमिसहस्रप्रतिसंस्थिते वितर्दिनियूहहोतोरणगावाक्ष-
 कृटागारप्रासादतत्समलंकृत्ये उच्छ्रितलज्जजपटाकरत्नकिङ्किणीजालवितानवितते मान्दारवमहा-
 मान्दारवपुष्यसंस्तरणसंस्तृते अप्सरसःकोटीनियुतशतसहस्रसंगीतिसंप्रचलिते अतिमुक्तक-
 25 चम्पकाशटलकोविदारसुचिलिन्दमहामुचिलिन्दाशोकन्यप्रोधतिन्दुकासनकार्णिकारकेशरसौलरत्नवृक्षो-
 पशोभिने हेमजालसंज्ञने महता पूर्णकुम्भोपशोभिते समतलब्यूहोपशोभिते ज्योतिर्मालिकासुमनोवाते
 देवकोटीनियुतशतसहस्राभिमुखनयनावलोकितालयेके महाविपुलधर्मसंगीतिसर्वकामरतिवेगह्नेशच्छेदने
 व्यपगताखिलज्योतिप्रतिवमानमददर्पापनयने प्रीतिप्रसादप्रामोद्योत्तसविपुलस्मृतिसंजनने सुखोप-
 विष्टस्य तस्मिन् महाधर्मसांक्ये प्रवृत्ते तेम्यश्चतुरशीतिम्यस्त्वसंगीतिसहस्रनिर्नादितेभ्यो बोधिसत्त्वस्य
 पूर्वमुभवमौपचयेनाः संचोदनागाया निश्चरान्ते स्म—

१ R 'चन्द्रस्य सम' for 'चन्द्रसम'. २ R 'पर्येव' for 'पर्येव'. ३ R 'राजवर' for 'राजावर'.
 ४ R 'मूलस्य दत्त' for 'मूलस्यन्दस्य दत्त'. ५ R 'वस्तवसेवित' for 'वस्तवसेवित'. ६ R om.
 रश्म्याः. ७ R om. 'तल'. ८ R 'सुचिरिन्द' for 'सुचिलिन्द'. ९ R 'किन्दुक' for 'तिन्दुक'.

स्मर विपुलपुण्यनिचय स्मृतिमतिगतिमनन्तप्रज्ञाप्रभाकरिन् ।
अतुलत्रलविपुलविक्रम व्याकरणं दीपंकरस्यापि ॥ १ ॥

स्मर विपुलनिर्मलमनस् त्रिमलमलप्रहीणशान्तमददोपम् ।
शुभविमलशुद्धचित्ता दामचरी यादृशा ति पुरे ॥ २ ॥

स्मर कुलकुलीनां शमयं शीलव्रतं क्षमा दमं चैव ।
वीर्यत्रलय्यानप्रज्ञा निषेविता कल्प(कोटी^१)नियुतानि ॥ ३ ॥

स्मर स्मर अनन्तकीर्ते संपूजिता ये ति बुद्धनिधुतानि ।
सर्वान् कल्याणमानः कालोऽयं मा उपेक्षस्व ॥ ४ ॥

च्यव च्यव हि च्युतिविधिज्ञा जरमरणक्लेशसूदना विरजा ।
समुदीक्षन्ते बहवो देवासुरनागायक्षगन्धर्वा ॥ ५ ॥

कल्पसहस्रं रमित्रा तृतिर्नास्त्यम्मसीव समुद्रे ।
साधु भव प्रज्ञातृत् तर्पय जनतां चिरतृपार्ताम् ॥ ६ ॥

किं चाप्यनिन्दितयश(स्त्वं) धर्मतिरतो न चासि कामरतः ।
अथ च पुनरमलनयना अनुकम्पां सदेवकं लोकम् ॥ ७ ॥

किं चापि देयनयुताः श्रुत्वा धर्मं न ते वितृष्यन्ते ।
अथ च पुन रक्षणगतानपायसंस्थानपेक्षस्व ॥ ८ ॥

किं चापि विमलचक्षो पश्यसि बुद्धान् दशादिशि लोके ।
धर्मं शृणोपि च ततस्तं धर्मवरं विभज लोके ॥ ९ ॥

किं चापि लुपितभवनं तव पुण्यश्रियाभिभोभते श्रीमान् ।
अथ च पुन कल्याणानस प्रवर्ष जम्बुध्वजे वर्षम् ॥ १० ॥

समतीत्य कामधातुं देवा ये रूपधैतुकानेके ।
सर्वे त्वमिनन्दन्ते स्पृशेयं सिद्धिव्रतो बोधिम् ॥ ११ ॥

निहता ति मारकर्मा जितास्त्वयान्ये कुतीर्थिका नाथा ।
केन सकलगत ति बोधी कालोऽयं मा उपेक्षस्व ॥ १२ ॥

क्लेशाक्षिना प्रदीप्ति लोके त्वं वीर मेघवद् व्याप्य ।
अभिवर्षामृतवर्ष शमय क्लेशान्तरमरुणाम् ॥ १३ ॥

१ R दानचरी यादृशाऽतिपुरे. २ R 'कुलीनाः' for 'कुलीना. ३ R 'कोटि' for 'कोटी'.
४ R 'गन्धर्वाः' for 'गन्धर्वा. ५ R 'सहस्र' for 'सहस्र. ६ R. वृत्ता नासन्नम्मसीव समुद्रे. ७ R. अनुकम्पा
for 'कम्पा. ८ R 'संस्थानवैक्षस्व' for 'नपेक्षस्व. ९ R 'चक्षुः' for 'चक्षो. १० R 'धातुदेवान्' for
'धातुकानेके. ११ R 'स्पृशेयं' सिद्धिव्रतं.

त्वं वैद्य धातुकुशल चिरातुरान् सत्यवैद्य सत्यवान् ।
 त्रिविमोक्षागदयोगैर्निर्वाणसुखे स्थपय शीघ्रम् ॥ १४ ॥
 अथुत्व सिंहनादं क्रोष्टुकनादं नदन्यनुत्रथाः ।
 नद बुद्धसिंहनादं त्रासय परतीर्थिकशृगालान् ॥ १५ ॥
 5 प्रज्ञाप्रदीपहस्तो बलवीर्यब्रैलोदितो धराणिमण्डे ।
 करतलत्रेण धरणीं पराहनिन्वा जिनहि मारम् ॥ १६ ॥
 समुदीक्षन्ते पालाश्वतुरो ये तुभ्य दास्यते पात्रम् ।
 शक्राश्च ब्रह्म नैयुता ये जातं त्वां ग्रहीष्यन्ति ॥ १७ ॥
 10 व्यवलोकयाभियशा कुलरत्नकुलोदिता कुलकुलीना ।
 यत्र स्थित्वा सुमते देशैष्यसि बोधिसत्त्वचरिम् ॥ १८ ॥
 यत्रैव भाजनेऽस्मिन् मणिरत्नं तिष्ठते भवति श्रीमान् ।
 मणिरत्नं त्रिमलबुद्धे प्रवर्ष जम्बुध्वजे वर्षम् ॥ १९ ॥
 एवं बहुप्रकारा संगीतिरवानुनिश्चरा गाथा ।
 चोदेन्ति करुणामनसं अपं स कालो मा उपेक्षस्व ॥ २० ॥ इति ॥
 15 इति श्रीललितविस्तरे समुत्साहपरिवर्तो नाम द्वितीयोऽर्थायः ॥

१ R 'कुशलचित्त' for 'कुशल चिरा'. २ R 'बले हितो' for 'बलोदितो'. ३ R परे for परा'.
 ४ R ब्रह्मण युग. ५ R दर्शित्वसि बोधिसत्त्वचरितम् for देशैष्यसि बोधिसत्त्वचरिम्. ६ R श्रीमान्.
 ७ R समुत्साह' for 'साह'. c R om. अर्थायः throughout.

कुलपरिशुद्धिपरिवर्तस्तृतीयः ।

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्व एवं धर्मकालसंचोदितः संस्ततो महाविमानान्निष्कम्य धर्मोच्चयो नाम महाप्रासादो यत्र निपद्य बोधिसत्त्वस्तुपितेभ्यो देवेभ्यो धर्मं देशयति स्म, तं बोधिसत्त्वोऽभिरोहति स्म, अभिरुह्य च सुधर्मे सिंहासने निपीदति स्म । अथ ये देवपुत्रा बोधिसत्त्वस्य सभागाः समयानसंप्रस्थितास्तेऽपि तमेव प्रासादमभिरोहन्ति स्म । ये च दश-
दिकसंनिपतिता बोधिसत्त्वाः सभागचरिता बोधिसत्त्वस्य देवपुत्राश्च, तेऽपि तं प्रासादमभिरुह्य स्या- 5
प्रत्यहंपु सिंहासनेषु स्वकस्वकेषु निपीदन्ति स्म अपगताप्सरोगणा अपगतप्राकृतदेवपुत्राः
समानाध्याशयपरिवारा अष्टपष्टिकोटिसहस्रपरिवाराः ॥

इति हि भिक्षवो द्वादशभिर्वर्षैर्बोधिसत्त्वो मातुः कुक्षिमवक्रामिष्यतीति ॥

अथ शुद्धावासकायिका देवपुत्रा जम्बुद्वीपमागत्य दिव्यं वर्णमन्तैर्धाप्य ब्राह्मणवेपेण ब्राह्मणान् वेदानध्यापयन्ति स्म । यस्यैवरूपा गर्भावकान्तिर्भवति, स द्वात्रिंशता महापुण्यलक्षणैः 10
समन्वागतो भवति । यैः समन्वागतस्य द्वे गती भवतो न तृतीया । सचेदगारमध्यावसति, राजा भवति चक्रवर्ती चतुरङ्गो विजितवान् धार्मिको धर्मराजः सप्तरत्नसमन्वागतः । तस्येमानि सप्त रत्नानि भवन्ति । तद्यथा—चक्ररत्नं हस्तिरत्नं अश्वरत्नं क्षीररत्नं मणिरत्नं गृहपतिरत्नं परिणायकरत्नमेव सप्तमम् ॥

कयंरूपेण राजा चक्रवर्ती चक्ररत्नेन समन्वागतो भवति ? इह राज्ञः क्षत्रियस्य मूर्धा- 15
भिपिक्तस्य तदेव पोषधेयं च पञ्चदश्यां शिरःस्नातस्योपवासोपितस्योपरिप्रासादतलगतस्य
स्यागारपरिवृतस्य पूर्वस्यां दिशि दिव्यं चक्ररत्नं प्रादुर्भवति । सहस्रारं सनेमिकं सनामिकं
सुवर्णवर्णकर्मालंकृतं सप्ततालमुच्चैः समन्ताद् दृष्ट्वान्तःपुरं राज्ञः क्षत्रियस्य मूर्धाभिपिक्तस्य तदिव्यं
चक्ररत्नमेव भवति । श्रुतं खलु मया यस्य किञ्च राज्ञः क्षत्रियस्य मूर्धाभिपिक्तस्य तदेव पोषधेयं
पञ्चदश्यां शिरःस्नातस्योपवासोपितस्योपरिप्रासादतलगतस्य स्यागारपरिवृतस्य पूर्वस्यां दिशि दिव्यं 0
चक्ररत्नं प्रादुर्भवति, स भवति राजा चक्रवर्ती । नूनमहं राजा चक्रवर्ती यन्वहं दिव्यं चक्ररत्नं
मीमांसयेयम् । अथ राजा क्षत्रियो मूर्धाभिपिक्त एकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणजानुमण्डलं
पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य दक्षिणेन पाणिना तदिव्यं चक्ररत्नं प्रार्थयेदेवं चावेदयेत्—प्रवर्तयस्व भई दिव्यं
चक्ररत्नं धर्मेण माधर्मेण । अथ तदिव्यं चक्ररत्नं राज्ञा क्षत्रियेण मूर्धाभिपिक्तेन प्रवर्तितं सम्यगेव
ऋद्धौ विहायसा पूर्वेण व्रजति । अन्वेति राजा चक्रवर्ती सार्धं चतुरङ्गेण बलकायेन । यत्र च 25
पृथिवीप्रदेशे तदिव्यं चक्ररत्नं संतिष्ठते, तत्र राजा क्षत्रियो मूर्धाभिपिक्तो वासं कल्पयति सार्धं
चतुरङ्गेण बलकायेन । अथ ये^१ ते भवन्ति पूर्वस्यां दिशि राजानो मण्डलिनः, ते ह्यप्यपानीं वै

१ R परिवारा इति for वाराः. २ R अन्तर्धाय for धाय. ३ R एवंरूपा for एवरूपा. ४ R om.
च. ५ R वर्णं for वर्ण. ६ R भव for भव. ७ R योन्वहं for यन्वहं. ८ R मर्तः for भट. ९ R
ऋद्धयै for ऋद्धौ. १० R om. च. ११ R ये ये for ये ते. १२ R om. वा.

सुवर्णचूर्णपरिपूर्णाभादाय स्वर्णपार्त्री वा रूप्यचूर्णपरिपूर्णाभादाय राजान चक्रवर्तिन प्रत्युत्तिष्ठन्ति
 एहि देव स्वागत देवाय, इद देवस्य राज्यमृद्ध च स्फीत च क्षेम च सुभिक्ष च रमणीय चाकीर्ण-
 बहुजनमनुष्य च । अथावसतु देव स्वक विजितमनुप्राप्तम् । एवमुक्ते राजा क्षत्रियो मूर्धाभिपिक्त
 खाता तान् राज्ञो मण्डलिन एतदवोचत्—कारयन्तु भवन्त स्वकानि राज्यानि धर्मेण । हन्त भवन्तो
 5 मा प्राणिन घातयिष्यथ, मार्दत्तादास्यथ, मा कामेषु मिथ्या चरिष्यथ, मा मृषा वक्ष्यथ, यावन्मा
 मे विजिते अधर्ममुत्पद्यते, माधर्मचारिणो रोचेथै । एव खलु राजा क्षत्रियो मूर्धाभिपिक्त पूर्वा
 दिश विजयति । पूर्वा दिश विजिते पूर्वं समुद्रमवगाह्य पूर्वं समुद्रमतरति । पूर्वं समुद्रमतीर्य
 सम्यगेव ऋद्धया विहायसा दक्षिणेन व्रजति । अन्वेति राजा चक्रवर्ती सार्धं चतुरङ्गेण बलकायेन ।
 पूर्वदेव दक्षिणा दिश विजयति । यथा दक्षिणामेव पश्चिमामुत्तरा दिश विजयति ।
 10 उत्तरा दिश विजित्य उत्तरसमुद्रमवगाहते । अवगाह्योत्तरात्समुद्रा प्रत्युत्तरति । प्रत्युत्तीर्य सम्यगेव
 ऋद्धया विहायसा राजधानीमागत्योपरि अन्त पुरद्वारेऽक्षतमेवास्थात् । एवरूपेण राजा क्षत्रियो
 मूर्धाभिपिक्तश्चक्ररत्नेन समन्वागतो भवति ॥

कथरूपेण राजा चक्रवर्ती हस्तिरत्नेन समन्वागतो भवति १ इह राज्ञ क्षत्रियस्य मूर्धा
 भिपिक्तस्य पूर्ववद्वस्तिरत्नमुत्पद्यते । सर्वथैत सत्ताङ्गसुप्रतिष्ठित स्वर्णचूडक स्वर्णध्वज स्वर्णालंकार
 15 हेमजालप्रतिच्छन्न ऋद्धिमन्त विहायसा गामिन त्रिकुर्वेणाधर्मिण यदुत् बोधिर्नाम नागराजौ । यदा च
 राजा क्षत्रियो मूर्धाभिपिक्तस्तद्वस्तिरत्न मीमासितुकामो भवति, अथ सूर्यस्याभ्युद्गमनवेलाया
 तद्वस्तिरत्नमभिरुह्य इमामेव महापृथ्वीं समुद्रपरिखा समुद्रपर्यन्ता समन्ततोऽन्वाहिण्ड्य राजैधानी
 मागत्य प्रशासनरति प्रत्यनुभवति । एवरूपेण राजा चक्रवर्ती हस्तिरत्नेन समन्वागतो भवति ॥

कथरूपेण राजा चक्रवर्ती अश्वरत्नेन समन्वागतो भवति २ अथ राज्ञ क्षत्रियस्य
 20 मूर्धाभिपिक्तस्य पूर्ववदश्वरत्नमुत्पद्यते । सर्पनील^१ वृष्णाशिरस मुञ्जकेशामदृत्वदन स्वर्णध्वज
 स्वर्णालंकार हेमजालप्रतिच्छन्न ऋद्धिमन्त विहायसा गामिन त्रिकुर्वेणाधर्मिण यदुत्
 वार्योहको नामाश्वराजम् । यदा चै राजा क्षत्रियो मूर्धाभिपिक्तोऽश्वरत्न मीमासितुकामो
 भवति, अथ सूर्यस्याभ्युद्गमनवेलायामश्वरत्नमभिरुह्य इमामेव महापृथ्वीं समुद्रपरिखा समुद्र
 पर्यन्ता समन्ततोऽन्वाहिण्ड्य राजधानीमागत्य प्रशासनरति प्रत्यनुभवति । एवरूपेण राजा
 25 चक्रवर्ती अश्वरत्नेन समन्वागतो भवति ॥

कथरूपेण राजा चक्रवर्ती मणिरत्नेन समन्वागतो भवति ३ इह राज्ञ क्षत्रियस्य मूर्धा
 भिपिक्तस्य पूर्ववदमणिरत्नमुत्पद्यते शुद्धनीलवर्णैर्मय्यश सुपरिकर्मवृत्तम् । तस्य खलु पुनर्मणि
 रत्नम्यामया सर्वमन्त पुरमर्भास्येन स्पृष्ट भवति । यदा च राजा क्षत्रियो मूर्धाभिपिक्तस्त

१ R om ताट, २ R मा दत्त दास्य for मादत्तादास्य ३ L मृषा for मृषा ४ R रोचथ
 for रोचथ ५ R विजित्य for विजित ६ R दक्षिणनिन for दक्षिणामेव ७ R सत्ताङ्ग for सत्ताङ्ग
 ८ R संप्रदेन for संप्रदे हो ९ R त्रिकुर्वेणाधर्मिण for त्रिकुर्वेणा १० R नागराजो ११ R स्वराज
 for राज १२ R नील for नील १३ R त्रिकुर्वेणा for त्रिकुर्वेणा १४ R वागहके for
 वागहके १५ R om य १६ R सूर्यस्याभ्युद्गमन for सूर्यस्याभ्युद्गमन १७ R वदथ for वदथ
 १८ R अश्वरत्न for अश्वरत्नेन

मणिरत्नं मीमांसितुकामो भवति, अथ राज्यामर्धरात्रसमयेऽधकारतमित्रायां तं मणिरत्नं घञाग्रे उच्छ्रैपयित्वा उद्यानभूमिं निर्याति सुभूमिदर्शनाय । तस्य खलु पुनर्मणिरत्नस्याभया सर्वाङ्गं चतुरङ्गवल्कायमवभासेन स्पुष्टीभवति सामन्तेन योजनम् । ये खलु पुनस्तस्य मणिरत्नस्य सामन्तके मनुष्याः प्रतिवसन्ति, ते तेनावभासेनास्पुष्टं समाना अन्योन्यं संजानन्ति, अन्योन्यं पश्यन्ति, अन्योन्यमाहुः—उत्तिष्ठ भद्रमुखाः कर्मान्तानि कारयत, आपणानि प्रसारयत, दिवा 5 मन्थामहे सूर्यमभ्युदतम् । एवंरूपेण राजा क्षत्रियो मूर्धाभिपिक्तो मणिरत्नेन समन्वागतो भवति ॥

कथंरूपेण राजा चक्रवर्ती क्षीरत्नेन समन्वागतो भवति ? इह राज्ञः क्षत्रियस्य मूर्धाभिपिक्तस्य पूर्ववत्क्षीरत्नमुत्पद्यते । सदृशी क्षत्रिया नातिदीर्घा नातिह्रस्वा नातिक्लृशा नातिकृशा नातिगौरी नातिकृष्णा अभिरूपा प्रासादिका दर्शनीया । तस्याः सर्वैरोमकूपेभ्यश्चन्दनगन्धं प्रवाति, मुखाच्चोत्पलगन्धं प्रवाति । काचिलिन्दिक्खलुस्तस्पर्शा । शीतलकाले चास्या उष्णसंस्पर्शानि 10 गात्राणि भवन्ति, उष्णकाले च शीतसंस्पर्शानि । सा राजानं चक्रवर्तिनं मुक्त्वा नान्यस्मिन् मनसापि रागं करोति किं पुनः क्रायेण । एवंरूपेण राजा चक्रवर्ती क्षीरत्नेन समन्वागतो भवति ॥

कथंरूपेण राजा चक्रवर्ती गृहपतिरत्नेन समन्वागतो भवति ? इह राज्ञः क्षत्रियस्य मूर्धाभिपिक्तस्य पूर्ववद् गृहपतिरत्नमुत्पद्यते पण्डितो व्यक्तो मेधावी दिव्यचक्षुः । स तेन दिव्यचक्षुषा सामन्तेन योजनं सस्वामिकानि निधानानि पश्यति, अस्वामिकानि निधानानि पश्यति । 15 स यानि तानि भवन्ति अस्वामिकानि, तै रज्ञश्चक्रवर्तिनो धनेन करणीयं करोति । एवंरूपेण राजा चक्रवर्ती गृहपतिरत्नेन समन्वागतो भवति ॥

कथंरूपेण राजा चक्रवर्ती परिणायकरत्नेन समन्वागतो भवति ? इह राज्ञः क्षत्रियस्य मूर्धाभिपिक्तस्य पूर्ववत्परिणायकरत्नमुत्पद्यते पण्डितो व्यक्तो मेधावी । राज्ञश्चक्रवर्तिनश्चित्तमत्रेण उद्योजयितव्यं सेनामुद्योजयति स्म । एवंरूपेण राजा चक्रवर्ती परिणायकरत्नेन समन्वागतो भवति । एभिः सप्तरत्नैः समन्वागतो भविष्यति । भवति चास्य पुत्रसहस्रं शूराणां वीराणां ब्राह्मणरूपिणां परसैन्यप्रमर्दकानाम् । स इमां महींपृथिवीं ससागरपर्यन्तामखिलामकण्टकामदपडेनाशस्त्रेणाभिनिर्जित्वाव्यासयति । सचेदगारादनगारिकां प्रव्रजिष्यति, वान्तच्छन्दरागो नेता अनन्यदेवः शास्ता देवानां च मनुष्याणां चेति ॥

तथै अन्येऽपि देवपुत्रा जम्बुद्वीपमागत्य प्रत्येकबुद्धेभ्य आरोचयन्ति स्म—रिञ्चत गार्पा 25 बुद्धक्षेत्रम् । इतो द्वादशवत्सरे बोधिसत्त्वो मातुः कुक्षिमवक्रमिष्यति ॥

तेन खलु पुनर्मिक्षवः समयेन राजगृहे महानगरे गोल्लैङ्गुलपरिवर्तने पर्वते मातङ्गो नाम प्रत्येकबुद्धो विहरति स्म । स तं शब्दं श्रुत्वा कर्दम इव शिलायां प्रस्थाय विहायसा सप्ततालमात्रमत्युद्गम्य च तेजोधातुं समापद्योत्केव परिनिर्वाणोऽयम् । यत्तस्य पित्तधैर्यमस्त्वाव्यस्थिमांस-

१ R इत्थाय for उच्छ्रैप्य. २ R तस्य twice. ३ R om. पुनस्. ४ R आसुटं भास for आसुट समाना. ५ R om. रूपेण. ६ R सस्वामिकानि for अस्वा. ७ R om. from निधानानि upto अस्वामिकानि. ८ R om. पण्डितो. ९ R मात्रेणोद्योजयितव्यो for मात्रेण उद्योजयितव्यं. १० R om. भवति. ११ R महापृथ्वी. १२ R अयान्ये for तयान्ये. १३ R गोल्लैङ्गुल for गोल्लैङ्गुल. १४ R प्रास्थाय. १५ R परिनिर्वाति स्म for परिनिर्वाणोऽयम्.

रुधिरं चासीत्, तत्सर्वं तेजसा पर्यवदानमगच्छत् । शुद्धशरीराण्येव भूमौ प्रापतन् । अद्यापि च तानि ऋषिपदान्येव संज्ञायन्ते ॥

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन वारोणस्यां ऋषिपतने मृगदावे पञ्च प्रत्येकबुद्धशतानि विहरन्ति स्म । तेऽपि तं शब्दं श्रुत्वा विहायसा सप्ततालमात्रमत्युद्गम्य तेजोधातुं समापद्योत्केव 5 परिनिर्वान्ति स्म । यत्तेषां पितृलेम्मासास्थिसनायुरुधिरं चाभूत्, तत्सर्वं तेजसा पर्यवदानमगच्छत् । शुद्धशरीराण्येव भूमौ प्रापतन् । अस्मिन्नृषयः पतिता इति तस्मात्प्रभृति ऋषिपतनसंज्ञोदपादि । अभयदत्ताश्च तस्मिन् मृगाः प्रतिवसन्ति इति तदग्रेण मृगदावस्य मृगदाव इति संज्ञोदपादि ॥

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वस्तुपितवरभवनस्थितश्चत्वारि महाविलोकितानि विलोकयति स्म । कतमानि चत्वारि ? तद्यथा — कालविलोकितं द्वीपविलोकितं देशविलोकितं कुलविलोकितम् ॥

10 किं कारणं भिक्षवो बोधिसत्त्वः कालविलोकितं विलोकयति स्म ? न बोधिसत्त्व आदि-प्रवृत्ते लोके सत्त्वसंवर्तनीकालसमये मातुः कुक्षिमवक्रामति, अथ तर्हि यदा व्यक्तो लोकः सुस्थितो भवति, जाति प्रज्ञायते, जरा प्रज्ञायते, व्याधि प्रज्ञायते, मरणं प्रज्ञायते, तदा बोधिसत्त्वो मातुः कुक्षिमवक्रामति ॥

किं कारणं बोधिसत्त्वो द्वीपविलोकितं विलोकयति स्म ? न बोधिसत्त्वा प्रत्यन्तद्वीपा 15 उपपद्यन्ते, न पूर्वविदेहे, नापरगोदानीये, न चोत्तरकुत्रौ । अथ तर्हि जम्बुद्वीप एवोपपद्यन्ते ॥

किं कारणं भिक्षवो बोधिसत्त्वो देशविलोकितं विलोकयति स्म ? न बोधिसत्त्वाः प्रत्यन्त-जनपदेपूर्वपद्यन्ते, येऽपि मनुष्याः अन्धजात्या जडा एडमूकजातीया अभव्याः सुभाषितदुर्भाषितानामर्थं ज्ञातुम् । अथ तर्हि बोधिसत्त्वा मध्यमेष्वेव जनपदेषूपपद्यन्ते ॥

किं कारणं भिक्षवो बोधिसत्त्वः कुलविलोकितं विलोकयति स्म ? न बोधिसत्त्वा हीनकुले- 20 पूपपद्यन्ते चण्डालकुलेषु वा वेणुकारकुले वा रथकारकुले वा पुष्कैसकुले वा । अथ तर्हि कुलद्वये एवोपपद्यन्ते ब्राह्मणकुले क्षत्रियकुले च । तत्र यदा ब्राह्मणगुण्यो लोको भवति, तदा ब्राह्मणकुले उपपद्यन्ते । यदा क्षत्रियगुण्यो लोको भवति, तदा क्षत्रियकुले उपपद्यन्ते । एतर्हि भिक्षवः क्षत्रियगुण्यो लोकेः । तस्माद्बोधिसत्त्वाः क्षत्रियकुले उपपद्यन्ते । तमर्थं च संप्रतीत्य बोधिसत्त्वस्तुपितवरभवनस्थश्चत्वारि महाविलोकितानि विलोकयति स्म ॥

25 एषं चावलोक्य तूष्णीमभूत् । इति हि भिक्षवस्ते देवपुत्राः बोधिसत्त्वस्यान्योन्यं परि-पृच्छन्ति स्म—कतमस्मिन् कुलरत्ने कियद्रूपायां जनन्यां बोधिसत्त्वः प्रतिष्ठतेति । तत्र केचिदाहुः— इदं यदेतदकुलं मगवेऽपि जनपदेऽपि ऋद्धं च र्स्मितं च क्षेमं सुभिक्षं च । इदं प्रतिरूपमस्य बोधिसत्त्वस्य गर्भस्थानम् । अपरे त्वाहुः—न तत्रातिरूपम् । तत्करमात् ? तथा हि—तत्र

१ R वारोणस्या. २ R ऋषिपतने for 'पतने. ३ R परिनिर्वान्ति for परिनिर्वान्ति. ४ R 'चलुद्गुद for 'सुद'. ५ R प्रापतन् तस्मिन् for प्रापतन् अस्मिन्. ६ R 'पतन for 'पतन. ७ R 'संज्ञोदपादि for 'संज्ञोदपादि. ८ R मृगदावो twice. ९ After 'विलोकितम्' R adds च. १० R किं कारणं हि. ११ R प्रपद्यन्तीयेषु for 'द्वीपा. १२ R om. उपपद्यन्ते । येषु. १३ L मनुष्यान्पत्ता for मनुष्या अन्ध-जात्या. १४ R किं कारणं हि. १५ R पुरं for 'पुच्छ'. १६ R om. लोकेः. १७ L समर्थं for तमर्थं. १८ R लोकेः.

मातृशुद्धं पितृशुद्धं अर्द्धं चञ्चलमनवस्थितं परित्तपुण्याभिष्यन्दितं न विपुलपुण्याभिपिक्तं सत्कुलप्रदेशोपचारं नोदानसरस्तडागाकीर्णं कर्तव्यमिव प्रत्यन्तवासम् । तेन न तद्वतिरूपम् ॥

अपरे त्वाहुः—इदं पुनः कौशलकुलं महावाहनं च महापरिवारं च महाधनं च । तद्वतिरूपमस्य बोधिसत्त्वस्य गर्भप्रतिसंस्थानायेति । अपरेऽप्याहुः—तदप्यप्रतिरूपम् । तत्कस्माद्धेतोः ? तथा हि—कौशलकुलं मातङ्गच्युत्युपपन्नं न मातृपितृशुद्धम् । हीनाधिमुक्तिकं न च 5 कुलोदितं न चापरिमितधनरत्ननिधिसमुत्थितम् । तेन न तद्वतिरूपम् ॥

अपरे त्वाहुः—इदं वंशराजकुलं ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभिक्षं च । इदं प्रतिरूपमस्य बोधिसत्त्वस्य गर्भस्थानमिति । अपर एवमाहुः—इदमप्यप्रतिरूपम् । किं कारणम् ? तथा हि—वंशराजकुलं प्राकृतं च चण्डं च न चोज्ज्वलिततेजसं परपुल्यजन्मावृतं च न मातृपितृस्वतेजः-कर्माभिनिर्वृतं च । उच्छेदवादी च तत्र राजा । तेन तदप्यप्रतिरूपम् ॥ 10

अपरेऽप्याहुः—इयं वैशाली महानगरी ऋद्धा च स्फीता च क्षेमा च सुभिक्षा च रमणीया चाकीर्णबहुजनमनुष्या च क्तिर्दिनिर्युहतोरणगवाक्षहर्म्यकूटागारप्रासादतल्लतमलंकृता च पुण्यवाटिकावनराजिसंकुसुमिता च अमरभवनपुरप्राकाश्या । सा प्रतिरूपास्य बोधिसत्त्वस्य गर्भप्रतिसंस्थानायेति । अपर आहुः—साप्यप्रतिरूपा । किं कारणम् ? तथा हि—तेषां नारित परस्परन्यायवादिता, नास्ति धर्माचरणम्, नोच्चमध्यवृद्धज्येष्ठानुपालिता । एकैक एव मन्यते—अहं 15 राजा, अहं राजेति । न च कस्यचिच्छिष्यत्वमभ्युपगच्छति न धर्मत्वम् । तेन साप्यप्रतिरूपा ॥

अपरे त्वेवमाहुः—इदं प्रद्योतकुलं महाबलं च महावाहनं च परचमृशिरसि विजयलब्धं च । तद्वतिरूपमस्य बोधिसत्त्वस्य गर्भप्रतिसंस्थानायेति । अपरे त्वेवमाहुः—तदप्यप्रतिरूपम् । किं कारणम् ? तथा हि—ते चण्डाश्च चपलाश्च रौद्राश्च परुषाश्च साहसिकाश्च, न च कर्मादर्शिनः । 20 तेन तदप्यप्रतिरूपमस्य बोधिसत्त्वस्य गर्भप्रतिसंस्थानायेति ॥

अपर एवमाहुः—इयं मथुरा नगरी ऋद्धा च स्फीता च क्षेमा च सुभिक्षा चाकीर्णबहुजनमनुष्या च । राज्ञः सुवाहोः कंसकुलस्य शूरसेनेधरस्य राजधानिः । सा प्रतिरूपास्य बोधिसत्त्वस्य गर्भप्रतिसंस्थानायेति । अपरे त्वाहुः—साप्यप्रतिरूपा । किं कारणम् ? तथा हि—स राजा मिथ्यादृष्टिकुलवंशप्रसूतो दस्युराजा । न युज्यते चरममाविकस्य बोधिसत्त्वस्य 25 मिथ्यादृष्टिकुले उपपत्तुम् । तेन साप्यप्रतिरूपा ॥

अपरेऽप्याहुः—अयं हस्तिनापुरे महानगरे राजा पाण्डवकुलवंशप्रसूतः शूरो वीर्यवान् बराङ्गरूपसंपन्नः परसैन्यप्रमर्दकानां तत्कुलं प्रतिरूपमस्य बोधिसत्त्वस्य गर्भप्रतिसंस्थानायेति । अपरेऽप्याहुः—तदप्यप्रतिरूपम् । किं कारणम् ? तथा हि—पाण्डवकुलप्रसूतैः कुलवंशोऽति-

१ R अमुत्र for अर्द्धं. २ R परिशुष्यत्युष्यकं for परित्तपुण्याभिष्यन्दितं. ३ R कर्तव्यमिव.
४ R अपरे त्वाहुः. ५ R अपरेऽप्याहुः. ६ R कर्माभिनिर्वृतं for निर्वृतं. ७ R अपरे त्वाहुः.
८ R प्रद्योतकुलं for प्रद्योतकुलं. ९ R कर्मादर्शिनः. १० R शूरकंशकुलस्य for कंसकुलस्य शूरसेनेधरस्य.
११ R दस्यु राजा. १२ R पुनरन्ये त्वाहुः. १३ R om. *वंशं*.

व्याकुलीकृतो युधिष्ठिरो धर्मस्य पुत्र इति कथयति, भीमसेनो बायोः, अर्जुन इन्द्रस्य, नकुलसहदेवा-
वश्विनोरिति । तेन तदपि कुलमप्रतिरूपमस्य बोधिसत्त्वस्य गर्भसंस्थानायेति ॥

अपर आहुः—इयं मिथिला नगरी अतीव रमणीया मैथिलस्य राज्ञः सुमित्रस्य निवास-
भूमिः । स राजा प्रभूतहस्त्यश्वरथपदातिबलकायसमन्वितः प्रभूतहिरण्यसुवर्णमणिमुक्तावैडूर्य-
5 शङ्खशिलाप्रवालजातरूपरजतवितोपकरणः सर्वसामन्तराजाभीतबलपराक्रमो मित्रवान् धर्मवत्सलः ।
तत्कुलं प्रतिरूपमस्य बोधिसत्त्वस्य गर्भप्रतिसंस्थानायेति । अन्य ऊचुः—तदप्यप्रतिरूपम् ।
अस्त्यसौ राजा सुमित्र एवंगुणयुक्तः, किं त्वतिबृद्धो न समर्थः प्रजामुत्पादयितुमतिबहुपुत्रश्च ।
तस्मात्तदपि कुलमप्रतिरूपमस्य बोधिसत्त्वस्य गर्भप्रतिसंस्थानायेति ॥

एवं भिक्षवस्ते बोधिसत्त्वा देवपुत्राश्च सर्वस्मिन् जम्बुद्वीपे पोडशाजानपदेपु यानि कानिचि-
10 दुच्चोचानि राजकुलानि, तानि सर्वाणि व्यवलोक्यन्तः (तानि) सर्वाणि सदोषाण्यद्राक्षुः । तेषां
चिन्तामनस्कारप्रयुक्तानां ज्ञानकेतुष्वजो नाम देवपुत्रोऽवैवर्तिको बोधाय कृतनिश्चयोऽस्मिन्महायाने ।
स तां महतीं बोधिसत्त्वदेवपर्यदमेतदवोचत्—एतन्मार्गा एतमेव बोधिसत्त्वमुपसंक्रम्य परिप्रैक्ष्यामः—
कीदृग्गुणसंपन्ने कुत्रे चरमभविको बोधिसत्त्वः प्रत्याजायत इति । साध्विति ते सर्वे कृताञ्जलि-
पुटा बोधिसत्त्वमुपसंक्रम्य पर्यप्राक्षुः—कीदृग्गुणसंपन्ने सत्पुरुषकुलरत्ने चरमभविको बोधिसत्त्वः
15 प्रत्याजायत इति ॥

ततो बोधिसत्त्वस्तं महान्तं बोधिसत्त्वगणं देवगणं च व्यवलोक्य एतदवोचत्—चतुष्यध्या-
कौरुर्मापाः संपन्नकुलं भवति यत्र चरमभविको बोधिसत्त्वः प्रत्याजायते । वक्तमैश्वर्युप्यध्याकारैः ?
तद्यथा । अभिज्ञातं च तत्कुलं भवति । अक्षुद्रानुपधाति च तत्कुलं भवति । जातिसंपन्नं च
तत्कुलं भवति । गोत्रसंपन्नं च तत्कुलं भवति । पूर्वपुरुषयुगसंपन्नं च तत्कुलं भवति ।
20 अभिजातपुरुषयुगसंपन्नं च तत्कुलं भवति । अभिलक्षितपुरुषयुगसंपन्नं च तत्कुलं भवति ।
महेशाख्यपुरुषयुगसंपन्नं च तत्कुलं भवति । बहुह्रीकं च तत्कुलं भवति । बहुपुत्रं च
तत्कुलं भवति । अभीतं च तत्कुलं भवति । अदीनालीनं च तत्कुलं भवति । अलुब्धं च
तत्कुलं भवति । शीलवच्च तत्कुलं भवति । प्रज्ञावच्च तत्कुलं भवति । अमात्यावेक्षितं च तत्कुलं
भवति भोगान् परिमुनक्ति । अर्वेऽव्यशित्यनिवेशनं च तत्कुलं भवति भोगान् परिमुनक्ति ।
25 दृढमित्रं च तत्कुलं भवति । तिर्यग्योनिगतप्राणानुपरोधकरं च तत्कुलं भवति । कृतज्ञं च वृत्तवेदितं
च तत्कुलं भवति । अँच्छन्दगामिनं च तत्कुलं भवति । अदोषगामिनं च तत्कुलं भवति ।
अमोहगामिनं च तत्कुलं भवति । अभयगामिनं च तत्कुलं भवति । अनवर्धभीरु च तत्कुलं भवति ।
अमोहविहारि च तत्कुलं भवति । स्थूलभिक्षं च तत्कुलं भवति । क्रियाधिमुक्तं च तत्कुलं भवति ।
त्यागाधिमुक्तं च तत्कुलं भवति । दानाधिमुक्तं च तत्कुलं भवति । पर्यकारमति च तत्कुलं

१ R *प्रतिरूपमस्ति । अर्षी. २ R om. सर्वाणि. ३ R प्रच्छमः for परिप्रैक्ष्यामः. ४ R मार्गः for
मार्गाः. ५ R संपन्नं for संपन्न. ६ R अतिज्ञातं for अभि. ७ R om. गोनसपन्नं च तत्कुलं भवति.
८ R प्रतपच for प्रज्ञावच. ९ R om. भोगान् परिमुनक्ति. १० L अवप्य for अवप्य. ११ R *निवेशितं
for निवेशनं. १२ R om. वृत्तवेदितं च. १३ R स्वच्छन्द* for अच्छन्द*. १४ R *भिधु for भीरु.

भवति । दृढविक्रमं च तत्कुलं भवति । बलविक्रमं च तत्कुलं भवति । श्रेष्ठविक्रमं च तत्कुलं भवति । ऋषिपूजकं च तत्कुलं भवति । देवतापूजकं च तत्कुलं भवति । चैत्यपूजकं च तत्कुलं भवति । पूर्वप्रेतपूजकं च तत्कुलं भवति । अप्रतिबद्धैरं च तत्कुलं भवति । दशदिग्घुष्टशब्दं च तत्कुलं भवति । महापरिवारं च तत्कुलं भवति । अमेघपरिवारं च तत्कुलं भवति । अनुत्तर-परिवारं च तत्कुलं भवति । कुलज्येष्ठं च तत्कुलं भवति । कुलश्रेष्ठं च तत्कुलं भवति । कुल- 5 वशिताप्राप्तं च तत्कुलं भवति । महेशाख्यं च तत्कुलं भवति । मातृज्ञं च तत्कुलं भवति । पितृज्ञं च तत्कुलं भवति । ग्रामण्यं च तत्कुलं भवति । ब्राह्मण्यं च तत्कुलं भवति । प्रभूत-धनधान्यकोषकोशगारं च तत्कुलं भवति । प्रभूतहिरण्यसुवर्णमणिमुक्ताजातरूपरजतवित्तोपकरणं च तत्कुलं भवति । प्रभूतहस्त्यधोष्णवेडकं च तत्कुलं भवति । प्रभूतदासीदासकर्मकरपौहयेयं च 10 तत्कुलं भवति । दुष्प्रधर्मं च तत्कुलं भवति । सर्वार्थसिद्धं च तत्कुलं भवति । चक्रवर्तिकुलं च तत्कुलं भवति । पूर्वकुशलमूलसहायोपचितं च तत्कुलं भवति । बोधिसत्वकुलकुलोदितं च 15 तत्कुलं भवति । अनवधं च तत्कुलं भवति सर्वजातिवाददोषैः सदेवके लोके समारके सग्रहके सश्रमग्राहणिकायां प्रजायाम् । ऐर्मिर्मर्षाश्चतुष्पष्टयाकारैः समन्वागतं च तत्कुलं भवति यस्मिन्धरमः भविको बोधिसत्व उत्पद्यते ॥

R 27

L 25

द्वात्रिंशता नार्पा गुणाकारैः समन्वागता सा स्त्री भवति यस्याः स्त्रियाधरमभविको 15 बोधिसत्वः कुक्षाववक्रामति । कतमैर्द्वात्रिंशता ? यदुत अभिज्ञातायां स्त्रियां कुक्षौ चरमभविको बोधिसत्वोऽवक्रामति । अभिलक्षिताया अच्छिद्रोपचाराया जातिसंपन्नायाः कुलसंपन्नाया रूपसंपन्नाया नामसंपन्नाया आरोहपरिणाहसंपन्नाया अप्रतूतायाः शीलसंपन्नायाः त्यागसंपन्नायाः स्मितमुखायाः प्रदक्षिणग्राहिण्या व्यक्ताया विनीताया विशारदाया बहुश्रुतायाः पण्डिताया अशठायामायात्रिन्या अक्रोधनाया अपगतेर्याया अमत्सराया अचञ्चलाया अचपलाया अमुखरायाः 20 क्षान्तिसौरम्यसंपन्नाया ह्यपत्रायसंपन्नाया मन्दरागद्वेपमोहाया अपगतमातृप्राप्तदोषायाः पतिव्रतायाः सर्वाकारगुणसंपन्नायाः स्त्रियाः कुक्षौ चरमभविको बोधिसत्वोऽवक्रामति । एर्मिर्मर्षा द्वात्रिंशताकारैः समन्वागता सा स्त्री यस्याः कुक्षौ चरमभविको बोधिसत्वोऽवक्रामति ॥

R 28

न खलु पुनर्मर्षाः कृष्णपक्षे बोधिसत्वो मातुः कुक्षाववक्रामति, अपि तु शुक्लपक्षे । एवं 25 पञ्चदश्यां पूर्णायां पूर्णिमायां पुष्यनक्षत्रयोगे पोषधपरिगृहीताया मातुः कुक्षौ चरमभविको बोधिसत्वोऽवक्रामति ॥

L 26

अथ खलु ते बोधिसत्वास्ते च देवपुत्रा बोधिसत्वस्यान्तिक्रान्तिदिमामेवरूपां कुलपरिशुद्धिमातृपरिशुद्धिं च श्रुत्वा चिन्तामनस्कारा अभूवन् । कतमं कुलं एवंगुणसमन्वागतं भवेयावद्विध-मनेन सत्पुरुषेण निर्दिष्टम् ? तेषां चिन्तामनस्कारप्रयुक्तानामेतदभूत्—इदं खल्वपि शाक्यकुलं ऋद्धं च स्तितं च क्षेमं च सुभिक्षं च रमणीयं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च । राजा शुद्धोदनो मातृशुद्धः

१ R नार्पाः for नार्पाः. २ R यस्यां for यस्मिन्. ३ R अभिज्ञातायाः स्त्रियाः. ४ R अभिलक्षितायां for अभिलक्षि. ५ R स्मितपुल्याः for मुखायाः. ६ L विशारदायाः. ७ R om. च.

पितृशुद्धः पत्नीशुद्धोऽपरिकृष्टसंपन्नायाः स्वाकारसुविज्ञापकः पुण्यतेजस्तेजितो महासंमतकुले
 प्रसूतश्चक्रवर्तिवंशकुलकुलोदितोऽपरिमितधननिधिरन्नसमन्वागतः कर्मदृक्च विगतपापदृष्टिकश्च ।
 सर्वशाक्यविपये चैकराजा पूजितो मानितः श्रेष्ठिगृहपत्यमात्यपारिषद्यानां प्रासादिको दर्शनीयो
 नातिवृद्धो नातितृणोऽभिरूपः सर्वगुणोपेतः शिल्पज्ञः कालज्ञ आत्मज्ञो धर्मज्ञस्तत्त्वज्ञो लोकज्ञो
 5 लक्षणज्ञो धर्मराजो धर्मेणानुशास्ता अवरोपितकुशलमूलानां च सत्त्वानां कपिलवस्तुमहानिलयः ।
 येऽपि तत्रोपपन्नास्तेऽपि तत्त्वभावा एव । राज्ञश्च शुद्धोदनस्य मायां नाम देवी सुप्रबुद्धस्य शाक्याधि-
 पतेर्दुहिता नवतृणी रूपयौवनसंपन्ना अप्रसूता अपगतपुत्रदुहितृका मुरूपा सलेल्याविचित्रेव
 दर्शनीया देवक्येव सर्वालंकारभूषिता अपगतमातृप्रामदोषा सत्यवादिन्यकर्कशा अपरुषा अचपला-
 नवद्या कोकिलस्वरा अप्रलापिनी मधुरप्रियवादिनी व्यपगताखिलक्रोधमदमानदर्पप्रतिघा अनीर्षुका
 10 कालवादिनी त्यागसंपन्ना शीलव्रती पतिसंतुष्टा पतिव्रता परपुरुषचिन्तामनस्काराफगता सर्भसंहत-
 शिरःकर्णनासा भ्रमरवरसदृशकेशी सुललाटी सुभूर्वपगतभ्रुकुटिका स्मितमुखी पूर्वाभिलापिनी
 छद्ममधुरवचना प्रदक्षिणप्राहिणी ऋञ्जी अकुटिला अशठा अमायाविनी ह्यपत्राप्यसंपन्ना अचपला
 अचञ्चल्य अमुखरा अविकीर्णवचना मन्दरागद्वेपमोहा क्षान्तिसौरभ्यसंपन्ना करचरणनयन-
 स्वारक्षितयुद्धिः मृदुतृणहस्तपादा कांचिलिन्दिकसुखसंस्पर्शा नवनलिनेन्दीवरपत्रसुविशुद्ध-
 15 नयना रक्ततुङ्गनासा सुप्रतिष्ठिताङ्गी सेन्द्रायुधमिव यष्टिः सुविनीता सुविभक्ताङ्गप्रत्यङ्गा
 अनिन्दिताङ्गी विम्बोष्ठी चालदशना अनुपूर्वप्रीवा स्वलंकृता सुमना वार्षिकी सुविशुद्धदर्शना
 सुविनीतांसा अनुपूर्वसुजातवाहुक्षपोदरी अनुपहतपार्श्वी गम्भीरनाभिमण्डला वृत्तसुविस्तीर्णलक्षण-
 कठिनकटिर्वज्रसंहननकल्पसदृशमात्रा गजभुजसमसमाहितसदृशोरु ऐणेयमृगसदृशजङ्घा
 लाक्षारससदृशाणिपादा जगति नर्यनाभिरम्या अप्रतिहतचक्षुरिन्द्रिया मनापप्रियदर्शना
 20 क्षीरलरूपप्रतिविशिष्टा मायानिर्मितमिव विम्बं मायैनामसंकेता कलाविचक्षणा नन्दन इवाप्सरः-
 प्रसूता शुद्धोदनस्य महाराजस्यान्तःपुरमध्यगता । सा प्रतिरूपा बोधिसत्त्वस्य जननी । या चेयं
 कुलपरिशुद्धिर्विधिसत्त्वेनोदाहृता, सा शाक्यकुल एव संद्वैष्यते ॥ तत्रेदमुच्यते —

प्रासादि धर्मैश्चपि शुद्धसत्त्वः

सुधर्मसिंहासनि संनिपण्णः ।

25

सभागदेवैः परिवारितो ऋषिः

सत्रोधिसत्त्वेभि महापशोभिः ॥ १ ॥

तत्रोपविष्टाने अभूष चिन्ता

कतमदुलं शुद्धसुसंप्रजानम् ।

१ R परिशुद्धे for पत्नीशुद्धे. २ R महसंमत for महासंमत. ३ R चैद्धे राज्ञा. ४ R इतिभ्यः
 for अभिरूपा. ५ R मायादेवी for माया नाम देवी. ६ L समसहित for समसंहत. ७ R कत्रचिधिक
 for कचिलिन्दिक. ८ R रक्तोत्तु for रक्तुत्तु. ९ R om. 'जङ्घा लाक्षारस'. १० R नयनातिरम्या.
 ११ R मायानामसंघयिना for संकेता. १२ R दृश्यते for संद्वै. १३ R धर्मैष्य for 'धर्मैष्य'.
 १४ R तत्रोपविष्टस्य अभूष चिन्ता for the line.

यद्वोधिसत्त्वे प्रतिरूपजन्मे

माता पिता कुत्र च शुद्धभावाः ॥ २ ॥

व्यवलययन्तः खलु जन्मुसाह्वयं

यः क्षत्रियो राजकुलो महात्मा ।

सर्वान् सदोपाननुचिन्तयन्तः

शाक्यं कुलं चादृशु वीतदोषम् ॥ ३ ॥

शुद्धोदनो राजकुले कुलीनो

नरेन्द्रवंरो सुविशुद्धगात्रः ।

ऋद्धं च स्फीतं च निराकुलं च

सैर्गौरवं सज्जनधार्मिकं च ॥ ४ ॥

अन्येऽपि सत्त्वाः कपिलाह्वये पुरे

सर्वे सुशुद्धाशय धर्मयुक्ताः ।

उद्यानभारामविहारमण्डिता

कपिलाह्वये शोभति जन्मभूमिः ॥ ५ ॥

सर्वे महानग्न बलैह्येता

विस्तीर्णाहस्ती नवरत्नवन्ति ।

इष्यस्रशिक्षासुं च पारमिं गता

न चापरं हिसिधुं जीवितार्थम् ॥ ६ ॥

शुद्धोदनस्य प्रमदा प्रथाना

नारीसहस्रेषु हि साम्रप्राता ।

मनोरमा मायवृत्तेव विम्वं

नामेन सा उच्यति मायादेवी ॥ ७ ॥

सुरूपरूपा रथ देवकन्या

सुविमत्तगात्रा शुभनिर्मलाङ्गी ।

न सोऽस्ति देवो न च मानुषो वा

यो माय दृष्ट्वाय लभेत तृप्तिम् ॥ ८ ॥

न रागरक्ता न च दोषदुष्टा

धृश्या मृद् सा ऋजुद्विग्धवान्या ।

L 28

10

15

25

१ L चारु for चादृशु २ R नरेन्द्रवंश . ३ L सर्गात्वा ४ R विस्तीर्णाहस्ती नवरत्नवन्त for the line. ५ L शिष्येषु for शिक्षासु. ६ R पारमामिनो for पारमिं गता. ७ R हसी स्वजीवितार्थम् for हिसिधु जीवितार्थम्. ८ R अथ for यथ.

अकंकाशा चापह्ना च सौम्या
स्मितीमुखा सा भ्रुकुटीप्रहीणा ॥ ९ ॥

हीमा व्यपत्रापिणी धर्मचारिणी
निर्माण अस्तब्ध अचञ्चला च ।

अनीर्षुक्ता चाप्यशठा अमाया
त्यागानुरक्ता सहमैत्रचित्ता ॥ १० ॥

कर्मेक्षिणी मिथ्यप्रयोगहीना
सत्ये स्थिता कायमनःसुसंवृता ।

स्त्रीदोषजालं भुवि यत्प्रभूतं
सर्वं ततोऽस्याः खलु नैव विद्यते ॥ ११ ॥

न विद्यते कन्य मनुष्यलोके
गन्धर्वलोकेऽथ च देवलोके ।

मायाय देवीय समा कुतोऽन्तरी
प्रतिरूप सा वै जननी महर्षेः ॥ १२ ॥

जातीशतां पञ्चमनूनकारि
सा बोधिसत्वस्य बभूव माता ।

पिता च शुद्धोदनु तत्र तत्र
प्रतिरूप तस्माज्जननी गुणान्विता ॥ १३ ॥

व्रतस्थ सा तिष्ठति तापसीव
व्रतानुचारी सहधर्मचारिणी ।

राज्ञाम्यनुज्ञात वरप्रलब्धा
द्वात्रिंश मासामव व्रतं सेवहि ॥ १४ ॥

यत्र प्रदेशे स्थिहते निपीदते
शय्यागता चै क्रमणं च तस्याः ।

ओभासितो भोति सदेवभागो
आभाव तस्याः शुभकर्मनिष्ठया ॥ १५ ॥

न सोऽस्ति देवासुर मानुषो वा
यो रागचित्तेन समर्थं प्रेक्षितुम् ।

१ R हीणा for हीमा. २ R व्रते स्थिता for व्रतस्थ सा. ३ R माता न व्रतं सेवति for मासामव व्रतं सेवहि. ४ R चक्रमणं for च क्रमणं. ५ R आभासितो भोति for ओभासितो भोति.

पश्यन्ति मातां दुहितां च सत्रे
ईर्यापथेष्टार्यगुणोपेता ॥ १६ ॥

मायाय देव्याः शुभकर्महेतुना
विवर्धते राजकुलं विशालम् ।

प्रदेशराज्ञामपि चोप्रचारो 5
विवर्धते कीर्तिं यशश्च पार्थिवे ॥ १७ ॥

यथा च माया प्रतिरूपभाजनं R 32
यथार्यसत्त्वः परमं विराजते ।

पश्येत एवावधिकं गुणान्विता
दर्या सुता सा जननी च माया ॥ १८ ॥ 10

जम्बुध्वजेऽप्या न हि सास्ति नारी
यस्या समर्था धरितुं नरोत्तमः ।

अन्यत्र देव्यातिगुणान्विताया
दर्शनागसाहस्रबलं हि यस्याः ॥ १९ ॥

एवं हि ते देवसुता महात्मा 15
संबोधिसत्त्वाश्च विशालप्रज्ञा ।

वर्णन्ति माया जननीं गुणान्वितां
प्रतिरूप सां शाक्यकुलनन्दनस्य ॥ २० ॥ इति ॥

इति श्रीललितविस्तरे कुलपरिशुद्धिपरिवर्तो नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ 20

धर्मालोकमुखपरिवर्तश्चतुर्थः ।

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वो जन्मकुलं व्यवलोक्य उच्चवज्रं नाम तुपितालये महाविमानं चतुःषष्टियोजनान्यायामविस्तारेण यस्मिन् बोधिसत्त्वः संनिपद्य तुपितेभ्यो देवेभ्यो धर्मं देशयति स्म, तं महाविमानं बोधिसत्त्वोऽभिरोहति स्म । अभिरुह्य च सर्वान् तुपितकायिकान् देवपुत्रानामन्त्रयते स्म — संनिपतन्तु भवन्तः च्युत्याकारप्रयोगं नाम धर्मानुस्मृतिचर्यानुशासनीं पश्चिमं बोधिसत्त्वस्या-
5 न्तिकाद्धर्मश्रवणं श्रोष्यथेति । इदं खल्वपि वचनं श्रुत्वा सर्वे तुपितकायिका देवपुत्राः साप्सरोगणा-
स्तस्मिन् विमाने संनिपतन्ति स्म ॥

तत्र बोधिसत्त्वेन चतुर्भह्नीद्वीपके लोकधातुविस्तरप्रमाणो मण्डलमात्राधिष्ठितोऽभूत्,
तावच्चित्रस्तावदर्शनीयस्तावत्स्वलंघृतस्तावत्सुरचिरो यावत्सर्वे कामावचरा देवा रूपावचराश्च
देवपुत्राः स्वेषु भवनव्यूहेषु श्मशानसंज्ञामुत्पादयामासुः ॥

10 तत्र बोधिसत्त्वः स्वपुण्यविपाकनिष्पन्दपरिमण्डिते सिंहासने निषीदति स्म अनेक-
मणिरत्नपादप्रत्युक्ते अनेकपुष्पसंस्तरसंस्कृते अनेकदिव्यगन्धवासोपवासिते अनेकसारवरगन्ध-
निर्धूपिते अनेकवर्णादिव्यपुष्पगन्धसंस्तरसंस्कृते अनेकमणिरत्नकृतशर्तसहस्रप्रभोज्ज्वलिततेजसि
अनेकमणिरत्नजालसंछन्ने अनेककिंकिणीजालसमीरिताभिनादिते अनेकरत्नघण्टाशतसहस्र-
रणितनिर्घोषि अनेकरत्नजालशतसहस्रपरिस्पृष्टे अनेकरत्नगणशतसहस्रसंछादिते अनेकपट्टशत-
15 सहस्रामिप्रलम्बिते अनेकपट्टदाममाल्यशतसहस्रसमलंकृते अनेकाप्सरशतसहस्रनृत्यगीतवैदित-
परिगीते अनेकरुणशतसहस्रवर्णिते अनेकलोकपालशतसहस्रानुपालिते अनेकशक्रशतसहस्र-
नमस्कृते अनेकरत्नशतसहस्रप्रणते अनेकबोधिसत्त्वैकोटीनियुतशतसहस्रपरिगृहीते दशदिगनेक-
बुद्धकोटीनियुतशतसहस्रसमन्वाहते अपरिमितकल्पकोटीनियुतशतसहस्रपारमितासंभारपुण्यविपाक-
निष्पन्दसमुद्गते । इति हि भिक्षव एवंगुणसमन्वागते सिंहासने निपद्य बोधिसत्त्वस्तां महतीं
20 देवपर्यदमामन्त्रयते स्म — व्यवलोकयत मार्या बोधिसत्त्वस्य कार्यं शतपुण्यलक्षणसमलंकृतम् ।
व्यवलोकयत पूर्वद्रक्षिणपश्चिमोत्तरास्वद्य ऊर्ध्वं समन्ताद्दशदिक्षु अप्रमेयासंख्येयागणनासमतिक्रान्तान्
बोधिसत्त्वान्, ये तुपितवरभवनस्थाः सर्वे चरममवाभिमुखा देवगणपरिवृताश्च्यवनैर्नकारं देवतासंहर्षणं
धर्मालोकमुखं संप्रकाशयन्ति । अद्राक्षीत् सा सर्वा देवपर्यद् बोधिसत्त्वाधिस्थानेन तान् बोधिसत्त्वान् ।
दृष्ट्वा च पुनर्येन बोधिसत्त्वस्तेन साञ्जलिं प्रणम्य पञ्चमण्डलैर्नमस्यन्ति स्म । एवं चोदान-

१ R 'योजनायाम' for 'योजनान्यायाम'. २ R om. च. ३ R 'तेषांनुस्मृति' for 'धर्मानुस्मृति'.
४ R 'पश्चिम' for 'पश्चिम'. ५ R 'बोधिसत्त्वय' for 'बोधिसत्त्वेन'. ६ R 'महाद्वीपलोक' for 'महाद्वीपके लोक'.
७ R 'स्वेषु स्वेषु' for 'स्वेषु' < R om. 'शत'. ८ R 'प्रभोज्ज्वलित' for 'ज्ज्वलित'. ९ R om. 'माल्य'.
११ R 'बादिप्र' for 'बादित'. १२ R om. 'शक्र'. १३ R om. 'कोटीनियुत'. १४ R 'च्यवनकाल' for
'च्यवनाघट'. १५ R 'प्रमथयन्तोऽप्यनु' for 'प्रमथयन्ति । अद्राक्षीत्'. १६ R om. च. १७ R 'स्तेनाप्रति'
for 'स्तेन साञ्जलि'.

मुदानयन्ति स्म - साधु अचिन्त्यमिदं बोधिसत्त्वाधिस्थानं यत्र हि नाम वयं व्यवलोकितामात्रेणयन्तो बोधिसत्त्वान् पश्याम इति ॥

अथ बोधिसत्त्वः पुनरपि तां महतीं देवपर्पदमामन्वैवमाह - तेन हि मार्पाः शृणुत च्युत्याकारं देवतासंहर्षणं धर्मालोकमुखं यदेते बोधिसत्त्वा एभ्यो देवपुत्रेभ्यो भायन्ते । अद्योत्तरमिदं मार्पा धर्मालोकमुखं शतं यदवश्यं बोधिसत्त्वेन च्यवनकालसमये देवपर्पदि 5 संक्रोशयितव्यम् । कतमत्तदद्योत्तरशतम् ? यदुत श्रद्धा मार्पा धर्मालोकमुखममेवाशयतायै संवर्तते । प्रसादो धर्मालोकमुखमाविलोचितप्रसादनतायै संवर्तते । प्रामोघं धर्मालोकमुखं प्रसिद्धयै संवर्तते । प्रीति धर्मालोकमुखं चित्तविशुद्धयै संवर्तते । कायसंवरो धर्मालोकमुखं त्रिकायपरिशुद्धयै संवर्तते । वाक्संवरो धर्मालोकमुखं चतुर्वाग्दोषपरिवर्जनतायै संवर्तते । मनःसंवरो धर्मालोकमुखमभिभ्याव्यापादमिध्याद्यष्टिप्रहाणाय संवर्तते । बुद्धानुस्मृतिधर्मालोकमुखं बुद्धदर्शनविशुद्धयै 10 संवर्तते । धर्मानुस्मृति धर्मालोकमुखं धर्मदेशनाविशुद्धयै संवर्तते । संग्रानुस्मृति धर्मालोकमुखं न्यायक्रमणतायै संवर्तते । त्यागानुस्मृति धर्मालोकमुखं सर्वोपधिप्रतिनिःसर्गयै संवर्तते । शीलानुस्मृति धर्मालोकमुखं प्रणिधानपरिपूर्त्यै संवर्तते । देवतानुस्मृति धर्मालोकमुखमुदारचित्ततायै संवर्तते । भैरी धर्मालोकमुखं सर्वोपधिकपुण्यक्रियावस्त्वभिभावनतायै संवर्तते । करुणा 15 धर्मालोकमुखमैविहिंसापरमतायै संवर्तते । मुदिता धर्मालोकमुखं सर्वारत्यपकर्षणतायै संवर्तते । उपेक्षा धर्मालोकमुखं कामजुगुप्सनतायै संवर्तते । अनित्यप्रत्यवेक्षा धर्मालोकमुखं कामरूपारूप्यरागसमतिक्रमाय संवर्तते । दुःखप्रत्यवेक्षा धर्मालोकमुखं प्रणिधानसमुच्छेदाय संवर्तते । अनात्मप्रत्यवेक्षा धर्मालोकमुखमात्मानमिनिवेशनतायै संवर्तते । शान्तप्रत्यवेक्षा धर्मालोकमुखमनुनयासंयुक्ततायै संवर्तते । ही धर्मालोकमुखमभ्यात्मोपशमाय संवर्तते । अपत्राय्यं धर्मालोकमुखं बहिर्वाप्रशमाय संवर्तते । सत्यं धर्मालोकमुखं देवमनुष्याविसंवादनतायै संवर्तते । 20 भूतं धर्मालोकमुखमात्म्याविसंवादनतायै संवर्तते । धर्मचरणं धर्मालोकमुखं धर्मप्रतिशरणतायै संवर्तते । विशरणगमनं धर्मालोकमुखं त्र्यपायसमतिक्रमाय संवर्तते । कृतज्ञता धर्मालोकमुखं कृतकुराल्मूलाविप्रणाशाय संवर्तते । कृतवेदिता धर्मालोकमुखं परामिमन्यतायै संवर्तते । आत्मज्ञता धर्मालोकमुखमात्मानुत्कर्षणतायै संवर्तते । सत्वज्ञता धर्मालोकमुखं परार्पत्समानतायै संवर्तते । धर्मज्ञता धर्मालोकमुखं धर्मानुधर्मप्रतिपत्त्यै संवर्तते । कालज्ञता धर्मालोकमुखमोघदर्शनतायै 25 संवर्तते । निहृतमानता धर्मालोकमुखं ज्ञानतापरिपूर्त्यै संवर्तते । अप्रतिहृतचित्तता धर्मालोकमुखमात्मपरानुरक्षणतायै संवर्तते । अनुपनाहो धर्मालोकमुखमकौश्लत्याय संवर्तते । अधिमूर्ति धर्मालोकमुखमत्रिचिकित्सापरमतायै संवर्तते । अनुभप्रत्यवेक्षा धर्मालोकमुखं कामवितर्कप्रहाणाय संवर्तते । अव्यापादो धर्मालोकमुखं व्यापादवितर्कप्रहाणाय संवर्तते ।

R 35

L 32

R 36

१ R संक्रोशितं for संक्रोशयितव्यम्. २ R अभिधातव्या for 'अभिम्या'. ३ R om. 'बुद्ध'.
४ R न्यायावकर्म for न्यायाकर्म. ५ R सर्वोपाधि for सर्वोधि. ६ R महिंसा for 'मविहिंसा'.
७ R 'संवृद्ध' for 'संयुक्त'. ८ R बहिःप्रशमाय for बहिर्वाप्रशमाय. ९ R 'जुक्तेय' for 'जुक्तेय'.
१० R परात्समानतायै. ११ R अधिमूर्तिधर्मा for अधिमूर्ति धर्मा.

- अमोहो धर्मालोकमुखं सर्वाज्ञानविधमनतायै संवर्तते । धर्माधिकता धर्मालोकमुखमर्थप्रतिशरणतायै संवर्तते । धर्मकामता धर्मालोकमुखं लोकप्रतिलम्भाय संवर्तते । श्रुतपर्येष्टि धर्मालोकमुखं योनिशोधर्मप्रत्यवेक्षणतायै संवर्तते । सम्यक्प्रयोगो धर्मालोकमुखं सम्यक्प्रतिपत्तयै संवर्तते । नामरूपपरिज्ञा धर्मालोकमुखं सर्वसङ्गसमतिक्रमाय संवर्तते । हेतुदृष्टिसमुद्घातो धर्मालोकमुखं
- 5 विधाधिमुक्तिप्रतिलम्भाय संवर्तते । अनुनयप्रतिघ्रहाणं धर्मालोकमुखमनुज्ञानामनतायै संवर्तते । स्कन्धकौशल्यं धर्मालोकमुखं दुःखपरिज्ञानतायै संवर्तते । धातुसमता धर्मालोकमुखं समुदयप्रहाणाय संवर्तते । आपतनापकर्षणं धर्मालोकमुखं मार्गभावनतायै संवर्तते । अनुत्पाद-
क्षान्ति धर्मालोकमुखं निरोधसाक्षात्क्रियायै संवर्तते । कायगतानुस्मृति धर्मालोकमुखं कायविवेकतायै संवर्तते । वेदनागतानुस्मृति धर्मालोकमुखं सर्ववेदितप्रतिप्रशब्धयै संवर्तते । चित्तगतानुस्मृति
- 10 धर्मालोकमुखं मायोपमचित्तप्रत्यवेक्षणतायै संवर्तते । धर्मगतानुस्मृति धर्मालोकमुखं व्रित्तिमिरज्ञानतायै संवर्तते । चत्वारि सम्यक्प्रहाणानि धर्मालोकमुखं सर्वाकुशलधर्मप्रहाणाय सर्वकुशलधर्मपरिपूर्त्यै संवर्तते । चत्वारि ऋद्धिपादा धर्मालोकमुखं कायचित्तलघुत्वाय संवर्तते । श्रद्धेन्द्रियं धर्मालोकमुखमपर-
प्रणेषतायै संवर्तते । वीर्येन्द्रियं धर्मालोकमुखं सुग्रीचिन्तितज्ञानतायै संवर्तते । स्मृतीन्द्रियं धर्मालोकमुखं सुकृतकर्मतायै संवर्तते । समाधीन्द्रियं धर्मालोकमुखं चित्तविमुक्त्यै संवर्तते । प्रज्ञेन्द्रियं धर्मालो-
15 मुखं प्रत्यवेक्षणज्ञानतायै संवर्तते । श्रद्धाबलं धर्मालोकमुखं मारबलसमतिक्रमाय संवर्तते । वीर्यबलं धर्मालोकमुखमनैवैवर्तिक्रतायै संवर्तते । स्मृतिबलं धर्मालोकमुखमसंहार्यतायै संवर्तते । समाधिबलं धर्मालोकमुखं सर्ववितर्कप्रहाणाय संवर्तते । प्रज्ञाबलं धर्मालोकमुखमनैवमूल्यतायै संवर्तते । स्मृतिसंबोध्यङ्गं धर्मालोकमुखं यथानुसंगप्रज्ञानतायै संवर्तते । धर्मप्रविचयसंबोध्यङ्गं धर्मालोकमुखं सर्वधर्मपरिपूर्त्यै संवर्तते । वीर्यसंबोध्यङ्गं धर्मालोकमुखं सुविचित्रबुद्धितायै संवर्तते । प्रीतिसंबोध्यङ्गं
- 20 धर्मालोकमुखं समाध्यायिकतायै संवर्तते । प्रशब्धिसंबोध्यङ्गं धर्मालोकमुखं कृतकरणीयतायै संवर्तते । समाधिनंबोध्यङ्गं धर्मालोकमुखं समतानुबोधाय संवर्तते । उपेक्षासंबोध्यङ्गं धर्मालोकमुखं सर्वोपपत्तिजुगुप्सनतायै संवर्तते । सम्यग्दृष्टि धर्मालोकमुखं न्यायक्रमणतायै संवर्तते । सम्य-
कसंख्यो धर्मालोकमुखं सर्वरूपविरूपपरिरूपप्रहाणाय संवर्तते । सम्यग्वाग् धर्मालोकमुखं सर्वाक्षरत्वज्ञोपेक्षाक्यपथप्रतिश्रुक्तासमतानुबोधनतायै संवर्तते । सम्यक्कर्मान्तो धर्मालोकमुखमकर्म-
25 विगमतायै संवर्तते । सम्यगाजीवो धर्मालोकमुखं सर्ववर्णप्रतिप्रशब्धयै संवर्तते । सम्यग्व्यायामो धर्मा-
लोकमुखं परतीरगमनाय संवर्तते । सम्यक्स्मृति धर्मालोकमुखमसंस्मृत्यमनसिस्मरतायै संवर्तते । सम्य-
कसमाधि धर्मालोकमुखमनोप्यचेत समाधिप्रतिलम्भाय संवर्तते । बोधिचित्तं धर्मालोकमुखं त्रिरत्नवंशा-
नुपच्छेदाय संवर्तते । आशयो धर्मालोकमुखं हीनयानास्युहणतायै संवर्तते । अर्थाशयो धर्मालो-

१ R योनिशोधनधर्मं for योनिशोधर्मं. २ R परिज्ञानं for परिज्ञा. ३ R अनुत्पन्नतानामनतायै for अनुत्पन्नतानामनता. ४ R सर्ववेदितं for सर्ववेदितं. ५ R मनवशृणु for मनवमुद्ध्य. ६ R प्रति for परं. ७ R न्यायायकं for न्यायायकं. ८ R वाक्यधर्मो for वाग् धर्मो. ९ R सर्ववर्णं for सर्ववर्णं. १० R मत्स्युपमानविरुद्धतायै for मत्स्युपमानविरुद्धतायै. ११ R om. रत्नं. १२ R अर्थाशयो for अर्थाशयो.

मुखमुदारबुद्धधर्माद्यौलम्बनतायै संवर्तते । प्रयोगो धर्मालोकमुखं सर्वकुशलधर्मपरिपूर्त्यं संवर्तते ।
दानपारमिता धर्मालोकमुखं लक्षणानुव्यञ्जनबुद्धक्षेत्रपरिशुद्ध्यै मत्सरिसत्त्वपरिपाचनतायै संवर्तते ।
शीलपारमिता धर्मालोकमुखं सर्वाक्षणापायसमतिक्रमाय दुःशीलसत्त्वपरिपाचनतायै संवर्तते ।
क्षान्तिपारमिता धर्मालोकमुखं सर्वव्यापार्दखिलदोषमानमददर्पप्रहाणाय व्यापन्नचित्तसत्त्वपरिपाचन-
तायै संवर्तते । वीर्यपारमिता धर्मालोकमुखं सर्वकुशलमूलधर्माङ्गोत्तारणाय कुशीदसत्त्वपरिपाचन- 5
तायै संवर्तते । ध्यानपारमिता धर्मालोकमुखं सर्वज्ञानाभिज्ञोत्पादाय विक्षिप्तचित्तसत्त्वपरिपाचन-
तायै संवर्तते । प्रज्ञापारमिता धर्मालोकमुखमविद्यामोहतमोन्धकारोपलम्बद्विट्प्रहाणाय दुष्प्रज्ञ-
सत्त्वपरिपाचनतायै संवर्तते । उपायकौशलं धर्मालोकमुखं यथाधिमुक्तसत्त्वैर्यापयसंदर्शनाय सर्वबुद्ध-
धर्माविधमनतायै संवर्तते । चत्वारि संप्रहवस्तुनि धर्मालोकमुखं सत्त्वसंप्रहाय संबोधिप्राप्तस्य च धर्म-
संप्रत्यवेक्षणतायै संवर्तते । सत्त्वपरिपाको धर्मालोकमुखं माल्मसुखानध्यवसानायापरिखेदतायै संवर्तते । 10
सद्धर्मपरिग्रहो धर्मालोकमुखं सर्वसत्त्वसंक्षेराप्रहाणाय संवर्तते । पुण्यसंभारो धर्मालोकमुखं
सर्वसत्त्वोपजीव्यतायै संवर्तते । ज्ञानसंभारो धर्मालोकमुखं दशबलप्रतिपूर्त्यं संवर्तते । शर्मथसंभारो
धर्मालोकमुखं तयागतसमाधिप्रतिलम्भाय संवर्तते । विदर्शनासंभारो धर्मालोकमुखं प्रज्ञाचक्षुःप्रति-
लम्भाय संवर्तते । प्रतिसंविदवतारो धर्मालोकमुखं धर्मचक्षुःप्रतिलम्भाय संवर्तते । प्रतिशरणा-
वतारो धर्मालोकमुखं बुद्धचक्षुःपरिशुद्ध्यै संवर्तते । धारणीप्रतिलम्भो धर्मालोकमुखं सर्वबुद्धभाषिता- 15
धारणतायै संवर्तते । प्रतिभानप्रतिलम्भो धर्मालोकमुखं सर्वसत्त्वसुभाषितसंतोषणायै संवर्तते ।
आनुलोमिकधर्मक्षान्ति धर्मालोकमुखं सर्वबुद्धधर्मानुलोमनतायै संवर्तते । अनुत्पत्तिकधर्मक्षान्ति
धर्मालोकमुखं व्याकरणप्रतिलम्भाय संवर्तते । अवैवर्तिकभूमि धर्मालोकमुखं सर्वबुद्धधर्मप्रतिपूर्त्यं
संवर्तते । भूमेर्मूमिसंक्रान्तिज्ञानं धर्मालोकमुखं सर्वज्ञानाभिपेकतायै संवर्तते । अभिपेकभूमि 20
धर्मालोकमुखमवक्रमणजन्मानिष्कमगदुष्करचर्याबोधिमण्डोपसंक्रमणमारध्वंसनबोधिविबोधनधर्म-
चक्रप्रवर्तनमहापरिनिर्वाणसंदर्शनतायै संवर्तते । इदं तन्मार्गं अष्टोत्तरं धर्मालोकमुखरातं यदवदयं
बोधिसत्त्वेन व्यवनकालसमये देवपर्षदि संप्रकाशयितव्यम् ॥

L 35

R 39

15

L 36

20

R 40

25

अस्मिन् खलु पुनर्भिक्षवो धर्मालोकमुखपरिवर्तं बोधिसत्त्वेन निर्दिश्यमाने तस्यां
देवपर्षदि चतुरशीतेर्देवपुत्रसहस्राणामनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तान्युत्पद्यन्ते । द्वात्रिंशतेश्च देवपुत्र-
सहस्राणां पूर्वपरिकर्मकृतानामनुत्पत्तिकेषु धर्मेषु क्षान्तिप्रतिलम्भोऽभूत् । पट्त्रिंशतेश्च 25
देवपुत्रनयुतानां विरजो विगतमलं धर्मेषु धर्मचक्षुर्विशुद्धम् । सर्वावच तुषितवरभवनं जानुमात्रं
दिव्यैः पुत्रैः संछादितमभूत् ॥

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वस्तस्या देवपर्षदो भूयस्या मात्रया संहरणार्थं तस्यां
केलायामिमां गायाममापत —

१ R 'धर्मावलम्बन' for 'धर्माद्यौलम्बन'. २ R 'बुद्धक्षेत्र' for 'बुद्धक्षेत्र'. ३ R 'सर्वाक्षणा' for 'सर्वाक्षणा'. ४ R 'व्यापादाखिल' for 'व्यापादाखिल'. ५ R 'सत्त्वोपायपय' for 'सत्त्वोपायपय'. ६ R 'प्राप्तेश्च' for 'प्राप्तस्य'. ७ R 'मुखमनाल' for 'मुत्तमाल'. ८ R 'समर्थ' for 'शर्मथ'. ९ R 'संहरणार्थ' for 'संहरणार्थ'.

तुषितवरभवननिलयाद्यदा च्यवति नायकः पुरुषसिंहः ।
 आमन्त्रयते देवान् प्रमादमखिलं विसर्जयत ॥ १ ॥
 या काचि रतिवियूहा दिव्या मनसा विचिन्तिता श्रीमान् ।
 सर्वशुभकर्महेतोः फलमिदं शृणुरस्य कर्मस्य ॥ २ ॥
 तस्माद्भवत कृतज्ञा अपूर्वशुभसंचयं क्षापित्वेह ।
 मा गच्छत पुनरपायानसाध्वसुखवेदना यत्र ॥ ३ ॥
 धर्मश्च यः श्रुतोऽयं ममान्तिके गौरवमुपजनित्वा ।
 तत्र प्रतिपद्यथा प्राप्स्यथ नियतं सुखमनन्तम् ॥ ४ ॥
 सर्वमनित्य कामा अध्रुवं न च शाश्वता अपि न कल्पाः ।
 मायामरीचिसदृशा विद्युत्पेनोपमा चपलाः ॥ ५ ॥
 न च कामगुणरतीभिः तृप्तिर्लवणोदकं यथा पीत्वा ।
 ते तृप्त येष प्रज्ञा आर्या लोकोत्तरा विरजा ॥ ६ ॥
 न तरङ्गतुल्यकल्पाः संगीति च अप्सरोमि संवासः ।
 अन्योन्यगमयुक्ता यथैव सामायि कामं च ॥ ७ ॥
 न च संस्कृते सहाया न मित्र ज्ञातीजनो च परिवाराः ।
 अन्यत्र कर्म सुकृतादनुबन्धति पृष्ठतो याति ॥ ८ ॥
 तस्मात्सहितसमप्रा अन्योन्यं मैत्रचित्त हितचित्ताः ।
 धर्मचरणं चरेयाः सुचरितचरणा न तप्यन्ते ॥ ९ ॥
 बुद्धमनुस्मरेया धर्मं संघं तथाप्रमादं च ।
 श्रुतशीलदाननिरता क्षान्त्या सौरभ्यसंपन्नाः ॥ १० ॥
 दुःखमनित्यमनात्मा निरीक्षथा योनिशो इमां धर्मा ।
 हेतुप्रत्यययुक्ता वर्तन्तेऽस्वामिका जडाबुद्धया ॥ ११ ॥
 या काचि ऋद्धि मह्यं पश्यत प्रतिभां च ज्ञानगुणतां च ।
 सर्वशुभकर्महेतोः शीलेन श्रुतेन चाप्रमादेन ॥ १२ ॥
 अनुशिम्यन्तं मह्यं शीलेन श्रुतेन चाप्रमादेन ।
 दानेदमसंपमेना सत्त्वार्थं हितार्थं मित्रार्थः ॥ १३ ॥
 न च वाक्यस्तरवेणा शक्याः संपादितुं कुशलधर्मान् ।
 प्रतिपत्तिमारमेया यथा च वदथा तथ करोथा ॥ १४ ॥
 मा खलु परावकाशं स्वयं यतन्तं सदा प्रपन्नेन ।
 न च कश्चि वृत्त्र ददते न चाप्यमृत्वा भवति सिद्धिः ॥ १५ ॥

१ R शृणुतास्य for शृणुरस्य. २ R अधुना for अधुनं. ३ R *गमन for *गम*. ४ R इम धर्म for इमे धर्मा. ५ R दानयमं for दानदमं.

समनुस्मरथा पूर्वे यदुःखं संसारे चिरमनुभूतम् ।
 न च निर्धृती विरागो समनुगतो मिथ्य नियतैव ॥ १६ ॥
 तस्मात्क्षणं लभित्वा मित्रं,प्रतिरूप देशवासं च ।
 श्रेष्ठं च धर्मश्रवणं शमेयै रागादिकान् क्लेशान् ॥ १७ ॥
 मानमददर्पविगताः सदाज्वामन्दैवाश्च अशठाश्च ।
 निर्वाणगतिपरम्यण युज्यत मार्गाभिसमयाय ॥ १८ ॥
 मोहकलुषान्धकारं प्रज्ञाप्रदीपेन विधमया सर्वम् ।
 सानुशयदोषजालं विदारयत ज्ञानवज्रेण ॥ १९ ॥
 किमपि सुबहु वदेयं धर्म युष्माकमर्थसंयुक्तम् ।
 न च तत्रवतिष्ठेथा न तत्र धर्मस्य अपराधः ॥ २० ॥
 बोधिर्यथा मि प्राप्ता (स्याद्) धर्मं च प्रवर्षयेद्मृतगामिम् ।
 पुनरपि विशुद्धचित्ता उपेय वरधर्मश्रवणाय ॥ २१ ॥ इति ॥

R 42

L 38

5

10

इति श्रीललितविस्तरे धर्मलोकमुखपरिवर्तो नाम चतुर्थोऽध्यायः ।

१ R पूर्वे for पूर्वे. २ L संसारगिरि° for संसारे चिर°. ३ L शमेय; R धमेय for शमेय.
 ४ R °मन्दवान्ध for °मन्दवाध. ५ R किमपि for किमपि. ६ R यत्र for तत्र. ७ R प्रवर्षयता for
 प्रवर्षये°. < R om. श्रवणायः.

शुद्धोदनस्य गृहवरे मितदिनिर्ग्रहत्तोरणगमाक्षहर्म्यकूटागारप्रासादतलेषु स्थित्वा प्रमुदिताः प्रीति-
सौमनस्यजाता स्वस्वज्ञानि स्तान्युदाहरन्ति स्म । इति द्वितीयं पूर्वनिमित्तं प्रादुरभूत् ॥

ये च राज्ञ शुद्धोदनस्यारामरमणीयेषु वनरमणीयेषु चोद्यानरमणीयेषु नानापुष्पफलवृक्षा
नानतुंकारिका, ते सर्वे संपुष्पिता. संकुसुमिता अभूवन् । इदं तृतीयं पूर्वनिमित्तं प्रादुरभूत् ॥

याश्च राज्ञः शुद्धोदनस्य पुष्करिण्यो जलपरिमोग्यस्था, ता. सर्वा शकटचक्रप्रमाणैरनेक- 5
कोटीनियुतशतसहस्रपरैः परैः संछादिता अभूवन् । इदं चतुर्थं पूर्वनिमित्तं प्रादुरभूत् ॥

ये च राज्ञ शुद्धोदनस्य गृहवरे भाजनपिये सर्पिस्तैलमधुधाणितशर्कराद्यानां ते
परिमुञ्जमानाः क्षयं न गच्छन्ति स्म । परिपूर्णा एव संदृश्यन्ते स्म । इदं पञ्चमं पूर्वनिमित्तं
प्रादुरभूत् ॥

ये च राज्ञ शुद्धोदनस्य गृहवरप्रधाने महत्यन्त पुरे मेरीमृदङ्गणरत्नैणववीणावेणुमृदुकी- 10
संपताडप्रभृतयस्त्पूर्णाण्डाः, ते सर्वे स्वयमेवदृष्टिता एव मनोज्ञशब्दं मुञ्चन्ति स्म । इदं षष्ठं
पूर्वनिमित्तं प्रादुरभूत् ॥

यानि च राज्ञ शुद्धोदनस्य गृहवरप्रधाने सुवर्णरत्नमणिमुक्तावैडूर्यशङ्खशिलाप्रवाला-
दीना रत्नानां भाजनानि, तानि सर्वाणि निरवशेष विवृतविमलविशुद्धपरिपूर्णान्येवं विरोचन्ते स्म ।
इदं सप्तमं पूर्वनिमित्तं प्रादुरभूत् ॥ 15

विमलविशुद्धया चन्द्रसूर्यजिह्वीकरणया प्रभया कायचित्तोद्विल्यसंजनन्या तद्गृह समन्ता-
दवभासितमभूत् । इदमष्टमं पूर्वनिमित्तं प्रादुरभूत् ।

माया च देवी स्नातानुलितगात्रा विविधाभरणविक्रमिताभुजा सुलक्ष्णसुलीलवस्त्र-
धारिणी प्रीतिप्रामोद्यप्रसादप्रतिलब्धा सार्धं दशभिः स्त्रीसहस्रैः परिवृता पुरस्वृता राज्ञ शुद्धोदनस्य
सगीतिप्रासादे सुखोपविष्टस्यान्तिकमुपसङ्गम्य दक्षिणे पात्रे रत्नजालप्रत्युसे भद्रासने निपद्य 20,
स्मितमुखी व्यपगतभृकुटिका प्रहसितवदना राजानं शुद्धोदनमाभिर्गोपाभिरभार्पत्—

साधो शृणुष्व मम पार्थिव भूमिपाल

याचामि ते नृपतिरथ वर प्रयच्छ ।

अभिप्रायु मया यद्य चित्तमनं प्रहर्षं

तन्मे शृणुष्व भव प्रीतमना उदम ॥ १ ॥ 25

गृह्णामि देव व्रतशील्वरोपवास

अद्याङ्गपोषधमह जैगि मैत्रचित्ता ।

प्राणेषु हिंसत्रिरता सैद शुद्धभावा

प्रेम यथात्मनि परेषु तथा करोमि ॥ २ ॥

१ R om वनरमणीयेषु २ R 'कालिभ्र' for 'कारिका' ३ R परिभोगपथा for परिमुञ्जमाना
४ R 'दुष्य' for 'दुष्य' ५ R स्वयमेवदृष्टिता for स्वयमेवदृष्टिता एव ६ R प्रमुञ्चन्ति for मुञ्चन्ति
७ R 'वैदूर्य' for 'वैदूर्य' ८ R अभाषत् for 'पत्' ९ R धर्मपाल for भूमिपाल १० R दृपतेष्य
for दृपतिरथ ११ R 'प्राप्तमव्यय चित्तं' for 'प्राप्तु मया यद्य चित्तं' १२ R जयति for जगि
१३ R सदा for सद

स्तैन्याद्विवर्जितमना मदलोभहीना

कामेषु मिथ्यं नृपते न समाचरिष्ये ।

सत्ये स्थिता अपिशुना परप्रहीणा

संधिप्रलापमशुभं न समाचरिष्ये ॥ ३ ॥

व्यापाददोषखिलमोहमदप्रहीणा

सर्वा अभिष्यं विगता स्वधनेन तुष्टा ।

सम्यक्प्रयुक्त अकुहानिलया अनिष्यु

कर्मा यथा दश इमे कुशला चरिष्ये ॥ ४ ॥

मा त्वं नरेन्द्र मयि कामतृपां कुरुष्व

शीलव्रतेष्वभिरर्ताय सुसंवृताय ।

मा ते अपुण्य नृपते भवि दीर्घरात्र-

मनुमोदया हि मम शीलव्रतोपवासम् ॥ ५ ॥

छन्दो ममेव नृपते प्रविशाद्य शीघ्रं

प्रासादहर्म्यशिखरे स्थित धार्तराष्ट्रे ।

सखिभिः सदा परिवृता सुख मोदयेयं

पुष्पाभिवीर्णशयने मृदुके सुगन्धे ॥ ६ ॥

न च काञ्चुकीय पुरुषा न पि दारकाश्च

न च इखि प्राकृत ममा पुरतः स्थिहेया ।

नो चामनाप मम रूप न शब्दगन्धान्

नान्यत्र इष्टमधुरा शृणुया सुशब्दान् ॥ ७ ॥

ये रोधबन्धनगताः परिमुञ्च सर्वान्

द्रव्याम्बरोश्च पुरयान्धनिनः कुरुष्व ।

वखान्नपान रष्युम्य तथाश्वपानं

दद सप्तरात्रिकमिदं जगतः सुखार्थम् ॥ ८ ॥

नो चो विवादकलहा न च रोपवाक्या

चान्योन्यमैत्रमनसो हितसौम्यचित्ता ।

अस्मिन् पुरे पुर्ये इष्टिक दारकाश्च

देवाश्च नन्दनगता सहिता रमन्तोम् ॥ ९ ॥

१ R स्त्रियां for स्तैन्यां. २ R मिष्या for मिष्य. ३ R अविद्य for अभिष्यं. ४ R अगुहा for अगुहा. ५ R अनार्या for अनिष्यु. ६ R रता यथा-संज्ञा च for रताय सुसंवृताय. ७ R न वि for न पि. ८ R पुरतोऽस्ति देयाः for पुरतः स्थिहेया. ९ R द्रव्याम्बरोश्च. १० R रष्युम्य for युम्य. ११ R पुर्येष्टिक. १२ L रमन्तान्.

न च राजदण्डनभटा न तथा वृद्धा
 नोत्पीडना न पि च तर्जनताडना या ।
 सर्वान् प्रसन्नमनसो हितमैत्रचित्ता
 वीक्षस्व देव जनतां यय एकपुत्रम् ॥ १० ॥

R 48

शुचैव राज वचनं परमं उदग्रं
 प्राहास्तु सर्वमिदमेव यथा तत्रेच्छा ।
 अभिप्रायु तुम्य मनसा स्वनुचिन्तितानि
 यथाचसे तव वरं तदहं ददामि ॥ ११ ॥

आज्ञाय पार्थिववरः स्वक्षपारिपद्यां
 प्रासादश्रेष्ठशिखरे प्रकरोय ऋद्धिम् ।
 पुष्पाभिकीर्णशिरं वरधूपगन्धं
 छत्रापताकसमलङ्कृततालपंक्तिम् ॥ १२ ॥

10

विंशत्सहस्र रणशोण्ड विचित्रवर्मा
 नाराचशूलशरशक्तिगृहीताखङ्गाः ।
 परिवारयाथ धृतराज्यमनोज्ञवोषं
 देव्याऽभयार्थं कल्पास्थित रक्षमाणा ॥ १३ ॥

15

स्त्रीभिस्तु सा परिवृता यथ देवकन्या
 स्नातानुलिप्तप्रवरान्बरभूषिताङ्गी ।
 तूर्यैः सहस्रमनुगीतमनोज्ञवोषैः
 आरुह्य देव्युपविवेश मरुस्तुनेव ॥ १४ ॥

L 44

20

दिव्यैर्महार्थसुविचित्रसुररत्नपादैः
 स्वास्तीर्णपुष्पविविधैः शयने मनोज्ञे ।
 शयने स्थिता विगलिता मणिरत्नचूडा
 यथ मिश्रकावनगता खलु देवकन्या ॥ १५ ॥

R 49

अथ खलु भिक्षुवश्रत्वारो महाराजानः शक्रश्च देवानामिन्द्रः सुर्योमश्च देवपुत्रः संतुषितश्च 25
 सुनिर्मितश्च परनिर्मितवशवर्ती च सार्थवाहश्च मारुपुत्रब्रह्मा च सहांपतिर्ब्रह्मोत्तरश्च पुरोहितः
 सुब्रह्मा च पुरोहितः प्रमाव्यूहामास्वरश्च महेश्वरश्च शुद्धावासकायिकश्च निष्ठागतैश्चाकनिष्ठश्च
 एतानि चान्यानि चानेकानि देवशतसहस्राणि संनिपत्य अन्योन्यमेवाहुः — अयुक्तमेतन्मार्था
 अस्माकं स्पादकृतज्ञता चै, यद्वयमेकाकिनमद्वितीयं बोधिसत्त्वमुत्सृजेम । कोऽस्माकं मार्था उत्सृहते

१ R om. मनसा. २ R यथाच तुम्य for यथाचसे तव. ३ R °कचिरं. ४ R °गन्धां. ५ R °तद्°
 for °राज्य°. ६ R °सुविचित्रितरत्नपादे. ७ R पुत्रमथ. ८ R पुत्रो ब्रह्मा for °पुत्रब्रह्मा. ९ R सहस्रतिः.
 १० R °गताश्चैकं for गतश्चकं. ११ R चाद्वयं for च यद्वयं.

बोधिसत्त्वं सततसमितैमनुबद्धमवक्रमणगर्भस्थानजन्मयौवनभूमिदारकक्रीडान्तःपुरनाटकसंदर्शना-
भिनिष्क्रमणदुष्करचर्याबोधिमण्डोपसंक्रमणमारधर्षणबोध्यभिर्संबोधनधर्मचक्रप्रवर्तनं यावन्महापरि-
निर्वाणौद्वितचित्ततया स्निग्धचित्ततया प्रियचित्ततया मैत्रचित्ततया सौम्यचित्ततया ? तस्यां
वेलायामिमां गाथामभाषत —

- 5 को बोत्सहेत वररूपधरम्
अनुबन्धयितुं सततं प्रीतिमनाः ।
कः पुण्यतेजं यशसा वचसा
स्वयमात्मनेच्छति विबद्धयितुम् ॥ १६ ॥
- 10 यस्येप्सितं त्रिदशदेवपुरे
दिव्यैः सुखैर्हि रमितुं सततम् ।
परमाप्सरोभिरिह कामगुणैः
अनुबद्धितां विमलचन्द्रमुखम् ॥ १७ ॥
- 15 तथ मिश्रके कनवरे रुचिरे
दिव्याकरे रमितुं देवपुरे ।
पुष्पोत्करे कनकचूर्णनिमे
अनुबन्धतां विमलतेजधरम् ॥ १८ ॥
- यस्येप्सितं रमितुं चित्ररथे
तथ नन्दने सुरवधूसहितः ।
मान्दारवैः कुसुमपत्रचिते
अनुबन्धतामिमुं महापुल्पम् ॥ १९ ॥
- 20 यामाधिपत्यमथ वा लुपितै-
रथ वापि प्रार्थयति चेच्चरताम् ।
पूजारहो भवितुं सर्वजगे
अनुबन्धतामिमुं अनन्तयशम् ॥ २० ॥
- 25 यो इच्छति निर्मितपुरे रचिरे
वशवर्तिदेवभरणे रमितुम् ।
मनसैव सर्वमूर्तुभोक्तिक्रिया
अनुबन्धतामिमुं गुणाप्रधरम् ॥ २१ ॥

१ R 'रमितं'. २ R 'बोधिमण्डले' for 'बोधिमण्डो'. ३ R 'निर्वाणोदितं' for 'निर्वाणोदित'. ४ R 'प्रीति-
मनाः'. ५ R 'इने' for 'इमु'. ६ R 'याम्ना' for 'याना'. ७ R 'मनुभूतक्रियमनुबन्धनु' for 'मनुभोक्ति ... म्नि'.

मारेक्षरो न च प्रदुष्टमना

सर्वविधैर्धर्मपारगतः ।

कामेक्षरो वशितपारगतो

गच्छत्वसौ हितक्रेण सह ॥ २२ ॥

तथ कामधातु समतिक्रमितुं

मति यस्य ब्रह्मपुरमावसितुम् ।

चतुरप्रमाणप्रभतेजधरः

सोऽद्यानुबद्धतु महापुरम् ॥ २३ ॥

अथ वापि यस्य मनुजेषु मति

धरचक्रवर्तिविषये विपुले ।

रत्नाकरमभयसौख्यैर्ददम्

अनुब्रूवतां विपुलपुण्यधरम् ॥ २४ ॥

पृथिवीश्वरस्तथ पि श्रेष्ठिस्तो

आढ्यो महाधनु महालिचयः ।

परिवारवान्निहतरात्रुगणो

गच्छत्वसौ हितक्रेण सह ॥ २५ ॥

रूपं च भोगमपि चेश्वरता

कीर्तिर्यशश्च बलता गुणवती ।

आदेयवाक्यं भवि ग्राह्यस्तो

ब्रह्मेधरं समुपयातु विदुम् ॥ २६ ॥

ये दिव्य काम तथ मानुषकां

यो इच्छती त्रिभवि सर्वसुखम् ।

ष्याने सुखं च प्रविवेकसुखं

धर्मेश्वरं समनुब्रूयताम् ॥ २७ ॥

रामप्रहाणु तथ दोषमपी

यो इच्छते तथ किल्बेशजहम् ।

शान्त प्रशान्त उपशान्तमेना

सो दान्तचित्तमनुयातु लघुम् ॥ २८ ॥

शैक्षा अशैक्ष तथ प्रत्येकजिना

सर्वज्ञानमनुप्राप्सरितुम् ।

5

10

15

20

L 46
R 51

25

१ R महेशरो for मारेक्षरो. २ R सर्वविधास्वतिपारगतः for the line. ३ R om. 'प्रम'.
४ R सोदायितु महापुरम् for the line. ५ R सोढयप्रदम् ६ R श्रेष्ठुने. ७ R 'वास्यैर्धुवि for
'वाक्य भवि. ८ R मानुषीय. ९ R 'मनसं for 'मना. १० R 'मनुपरयितुं for 'मनुप्राप्सरितुम्

दशभिर्बलैर्नदितु सिंह इव

गुणसागरं समनुयातु विदुम् ॥ २९ ॥

पिथितुं^२ अपायपथं येषु मतिर्

विवृतुं च षड्गतिपथं ह्यमृतम् ।

अष्टाङ्गमार्गामनेन गतिम्

अनुबन्धतां गतिपथान्तकरम् ॥ ३० ॥

यो इच्छते सुगतं पूजयितुं

धर्मं च तेषु श्रुतिकारुणिके ।

प्राप्तो^३ गुणानपि च संवगतान्

गुणसागरं समनुयातु इमम् ॥ ३१ ॥

जातिजरामरणदुःखक्षये

संसारबन्धन विमोक्षयितुम् ।

चरितुं विशुद्धगमनान्तसमं

सो^४ शुद्धसत्त्वमनुबन्धयताम् ॥ ३२ ॥

इष्टो^५ मनाप प्रियु सर्वजगे

वरलक्षणो वरगुणोपचितः ।

आत्मा परं च तय मोचयितुं

प्रियदर्शनं समुपयातु विदुम् ॥ ३३ ॥

शीलं समाधि तय प्रज्ञमयी

गम्भीरदुर्दशदुरोपगमम् ।

यो इच्छते विदु विमुक्ति लभे

सो वैचराजमनुयातु लघुम् ॥ ३४ ॥

पते च अन्य गुणैः कविना

उपपत्ति सौल्य तय निर्वृत्तिर्वे ।

सर्वगुणोभि प्रतिपूर्ण सिद्धये

सिद्धमतं समनुयातु विदुम् ॥ ३५ ॥ इति ॥

इदं खलु यच्चनं श्रुत्वा चतुरशीतिसहस्राणि चातुर्मुहाराजिभ्रानां देवानां शतसहस्रं
प्रपत्रिशानां शतसहस्रं यामानां शतसहस्रं तुभिनानां शतसहस्रं निर्माणैरतीनां शतसहस्रं पर-
भिर्निर्मयदायनीनां देवानां पण्डिसहस्राणि भारद्वाजियज्ञानां पूर्वशुभकर्मनिर्वातानां अष्टपण्डिसहस्राणि
मन्त्रकवियज्ञानां चहूनि शतसहस्राणि यामदकनिष्ठानां देवानां संनिपतितान्यभूवन् । अन्ये च

१ R समनुयातु for * यातु. २ R प्रथितुं for पिथितुं. ३ R ययामतिर्. ४ R प्राप्ते for प्राप्ते.
५ R तं इष्टं for सो इष्टं. ६ R इणे for इष्टो. ७ R प्रत्यये. ८ R विदुये. ९ R निर्माणरता for * रतीनां.

भूयः पूर्वदक्षिणपश्चिमोत्तरेभ्यो दिग्भ्यो वहूनि देवशतसहस्राणि संनिपतितान्यभूवन् । तेभ्यो ये उदारतमा देवपुत्रास्ते तां महतीं देवपर्पदं गायामिभ्यभापन्त —

हस्तं शृणोत्य वचनं अमरेश्वराहो

अस्मिन् विधानमति यादृशतत्त्वभूता ।

त्यक्तार्थिकामरति ध्यानसुखं प्रणीतम्

5

अनुबन्धयाम इममुत्तमसुद्धसत्त्वम् ॥ ३६ ॥

ओत्रान्तैपाद तथ गर्भस्थितं महात्मं

पूजारहं अतिशयनभिपूजयामः ।

पुण्यैः सुरक्षितमृषिं परिरेक्षिसन्तो

R 53

यस्यावतार लभते न मनः प्रदुष्टम् ॥ ३७ ॥

10

संगीतिलूर्यरचितैश्च सुवाद्यकैश्च

वर्णागुणां कथयतो गुणसागरस्य ।

कुर्वाम देवमनुजान प्रहर्षणीयं

यं श्रुत्व बोधिवरचित्त जने जनेषु ॥ ३८ ॥

पुष्पाभिक्तीर्णं नृपतेश्च करोम गेहं

15

कालागुरूत्तमसुधूपितसौम्यगन्धम् ।

यं घ्रात्व देवमनुजाश्च भवन्त्युदग्रा

विगतज्वराश्च सुखिनश्च भवन्त्यरोगाः ॥ ३९ ॥

मान्दारवैश्च कुसुमैस्तथ पारिजातै-

श्चन्द्रैः सुचन्द्रं तथ स्थालविरोचमानैः ।

20

पुष्पाभिक्तीर्णं कापिलाह्वय तं करोम

पूजार्थं पूर्वशुभकर्मसमुद्गतस्य ॥ ४० ॥

यावच्च गर्भि वसते त्रिमलैरल्लिसो

याक्ञ्जरामरण चान्तकरः प्रसूतः ।

तावत्प्रसन्नमनसो अनुबन्धयाम

25

एषा मतिर्मतिधरस्य करोम पूजाम् ॥ ४१ ॥

लाभा सुलब्ध विपुलाः सुरमानुषाणां

द्रक्ष्यन्ति जानु इमु सप्तपदां क्रमन्तम् ।

L 48

R 54

शत्रैश्च ब्रह्मणकरैः परिगृह्यमानं

गन्धोदकैः स्नापियमानि सुशुद्धसत्त्वम् ॥ ४२ ॥

१ R पश्चिमोत्तरेभ्यो. २ R आकान्तं for ओकान्तं. ३ R पर रक्षयन्ते for परिरेक्षिसन्तो.
४ R वर्णां गुणान्. ५ R जनेजनेषु for जने जनेषु. ६ R स्वरं for स्थालं. ७ R मद्राविक्रैः.

यावच्च लोकिं अनुवर्तनतां करोति

अन्तःपुरे वसति कामकिलेशघाती ।

यावच्च निष्कमति राज्यमंपास्य सर्वं

तावत्प्रसन्नमनसो अनुबन्धयामः ॥ ४३ ॥

यावदुपैति महिमण्डि तृणां गृहीत्वा

यावच्च बोधि स्पृशते त्रिनिहत्य मारम् ।

अध्येष्टु ब्राह्मणयुतेभि प्रवर्ति चक्रं

तावत्करोम विपुलां सुगतस्य पूजाम् ॥ ४४ ॥

यदै बुद्धकार्धु वृत्तु भेष्यति त्रिसहस्रे

सत्वान कोटिनयुता अमृते विनीता ।

निर्वाणमार्गमुपयास्यति शीतिभावं

तावन्महाशयमृषिं न जहाम सर्वे ॥ ४५ ॥ इति ॥

अथ खलु भिक्षवः कामधात्रीश्वराणां देवकन्यानां बोधिसत्त्वस्य रूपकायपरिनिष्पत्तिं दृष्ट्वा एतदभवत्—कीदृशी त्वसौ कन्या भविष्यति या इमं वरप्रवरशुद्धसत्त्वं धारयिष्यति । ताः

कौतूहलजाता वरप्रवरपुष्पवृषीपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरपरिगृहीता दिव्यमनोमयात्मभाव-
प्रतिलब्धाः पुण्यविपाकाधित्यानाधिस्थिताः तस्मिन् क्षणेऽमरपुरभवनादन्तर्हिताः कपिलाह्वये
महापुरवरे उद्यानशतसहस्रपरिमण्डिते राज्ञः शुद्धोदनस्य गृहे धृतराष्ट्रे महाप्रासादे अमरभवन-
प्रकारे विगलिताम्बरधारिण्यः शुभविमलतेजप्रतिमण्डिता दिव्याभरणस्तम्भितेभुजाः शयनवरगातां
मायादेवीमेकाङ्गुलिक्योपदर्शयन्त्यो गमनतलगताः परस्परं गाथाभिरभ्यभाषन्त —

20

अमरपुरगतान् अम्सराणां

रूप मनोरम दृष्ट्वा बोधिसत्त्वे ।

मतिरिपमभवत्तदा हि तासां

प्रमद तु कीदृश बोधिसत्त्वमाता ॥ ४६ ॥

ताश्च सहितपुष्पमाल्यहस्ता

उपगमि वेद्म नृपस्य जातकाङ्क्षा ।

पुण्य तथ विलेपनां गृहीत्वा

दशानखअञ्जलिभिर्नमस्यमानाः ॥ ४७ ॥

मिगलितमसनाः सटीलरूपाः

फरतल दक्षिणि अङ्गुलीं प्रणम्य ।

शयनगत निदर्शि मायदेवी

साधु निरीक्ष्य रूप मानुषीणाम् ॥ ४८ ॥

25

वयमिह अभिमन्ययाम अन्ये

परममनोरम सुरूप अप्सराणाम् ।

इम नृपतिवधूं निरीक्षभाषा

जित्स्त्रि विपश्यथ दिव्य आत्मभावाम् ॥ ४९ ॥

रतिरिव सैदृशी गुणान्विता च

5

जननिरियं प्रवराप्रपुद्गलस्य ।

मणिरतन यथा सुभाजनस्य

तथ इव भाजन देवि देवैदेवे ॥ ५० ॥

करचरणतलेभि यावदूर्ध्वं

अङ्ग मनोरम दिव्य आतिरिकाः ।

10

प्रेक्षतु नयनात्र चास्ति तृप्ति

भूय प्रहर्षति चित्त मानसं च ॥ ५१ ॥

शशिरिव गगने विराजतेऽस्या

वदनु वरं च विराजं गात्रमासा ।

रविरिव विमला शशीव दीप्ता

15

तथ प्रभ निश्चरतेऽस्य आत्मभावात् ॥ ५२ ॥

कनकमिव सुजातजातरूपा

वर्णं विरोचति देविये तथैव ।

भ्रमरवरनिकाश कुन्तलानी

मृदुकसुगन्धश्रवास्य मूर्धजानि ॥ ५३ ॥

20

कमलदलनिमे तथास्य नेत्रे

दशनविशुद्ध नमेव ज्योतिषाणि ।

चाप इव तनूदरी विशाल

पार्श्वं समुद्रत मौसि नास्ति संधिः ॥ ५४ ॥

गजभुजसदृशेऽस्य ऊरुजङ्घे

25

L 50

R 57

जानु सुजात्वनुपूर्वमुद्रतास्य ।

कर्तलचरणा समा सुरक्ता

व्यक्तमिषं खलु देवकन्य नान्या ॥ ५५ ॥

एव बहुविधं निरीक्ष्य देवीं

दुस्तुम क्षिपित्वं प्रदक्षिणं च कृत्वा ।

१ R जिह्मि. २ R द्वेदेव. ३ R आतिरेकं for आतिरेकाः. ४ R प्रेक्षितु. ५ R विराजति for विराज. ६ R om. मौसि. ७ R om. जानु. ८ R करचरणतलं समं सुरकं for the line, ९ R क्षिप्त for क्षिपित्व.

सुंपिय यशवती जिनस्य माता
 पुनरपि देवपुरं गता क्षणेन ॥ ५६ ॥
 अथ चतुरि चतुर्दिशासु पालाः
 शक्र सुयाम तथैव निर्मिताश्च ।
 देवाण कुम्भाण्ड राक्षसाश्च
 असुर महोरग किन्नराश्च बोचन् ॥ ५७ ॥
 गच्छत पुरतो नरोत्तमस्य
 पुरुषवरस्य करोय रक्षेगुप्तिम् ।
 मा कुस्त जगे मनःप्रदोपे
 मा च करोत विहेठ मानुषाणाम् ॥ ५८ ॥
 यत्र गृह्वैरस्मि मायदेवी
 तत्र समग्र सपारिपद्य सर्वे ।
 असिधनुशरशक्तिखङ्गहस्ता
 गमनतेलस्मि स्थिता निरीक्षयाथ ॥ ५९ ॥
 ज्ञात्व च्यवनकाल देवपुत्रा
 उपगमि मायसकाश दृष्टचित्ता ।
 पुष्य तथ विलेपनां गृहीत्वा
 दशनखअञ्जलिभिर्नमस्यमानाः ॥ ६० ॥
 च्यव च्यव हि नरेन्द्र शुद्धस्तत्त्वा
 अयु समयो भवतोऽद्य वादिसिंह ।
 कृपकण्ठ जनिव सर्वलोके
 येस्मि अध्येप्रम धर्मदानहेतोः ॥ ६१ ॥ इति ॥

अथ खलु मिक्षवो बोधिसत्त्वस्य च्यवनकालसमये पूर्वस्या दिशो बहूनि बोधिसत्त्व-
 शतसहस्राणि सर्वे एकजातिप्रतिबद्धास्तुपितवरभवनवासिनो येन बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रामन्
 25 बोधिसत्त्वस्य पूजाकर्माणे । एवं दशम्यो दिग्म्यो एकैकस्या दिशो बहूनि बोधिसत्त्व-
 शतसहस्राणि सर्वे एकजातिप्रतिबद्धास्तुपितवरभवनवासिनो येन बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रामन्
 बोधिसत्त्वस्य पूजाकर्माणे । चातुर्माहाराजकापिकेम्पो देवेभ्यश्चतुरशीत्यन्तरःशतसहस्राण्येवं
 त्रयत्रिंशतो यामेभ्यस्तुपितेभ्यो निर्माणरतिभ्यः परनिर्भितवशवर्तिभ्यो देवेभ्यश्चतुरशीत्यन्तरः-
 शतसहस्राणि नानावर्षसंगीतिमादितेन येन बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रामन् बोधिसत्त्वस्य पूजाकर्माणे ॥

अथ खलु बोधिसत्त्वः श्रीगर्भासिंहासने सर्वपुण्यसमुद्रते सर्वदेवनागसंदर्शने
 महाकूटागारे निपद्य सार्धं बोधिसत्त्वैर्देवनागयश्चकोटिनियुतशतसहस्रैः परिवृतः पुरस्कृतस्तुपित-

1 R सुंपिय वसति जिनस्य माता for the line. 2 R रथगुप्तिम् for रक्ष. 3 R गृह्वरेऽस्ति for
 वास्मि. 4 R तलस्थिता for तलस्मि स्थिता. 5 R अस्मिन्नप्यस्य. 6 R om. the whole sentence
 from एवं ... कर्मणे.

वरभवनात् प्रचलति स्म । प्रचलता च भिक्षवो बोधिसत्त्वेन तथारूपा कायात् प्रभा मुक्तौभूद्
 -यया प्रभया अयं त्रिसाहस्रमहासाहस्रो लोकधातुरेवं विपुलैर्विस्तीर्णो महतोदारेण सुप्रचलित-
 पूर्वैण दिव्यप्रभासमतिक्रान्तेनावभासेन परिस्पृष्टोऽभूत् । या अपि ता लोकान्तरिका अंवा
 अघस्पृष्टा अन्धकारास्तमिस्रा यत्रेभौ चन्द्रसूयवेवं महर्द्धिकावेवं महानुभाववेवं महेशाख्यौ
 आभया आभां वर्णेन वर्णं तेजसा तेजो नाभितपतो नाभिविरोचतः, तत्र ये सत्त्वा 5
 उपपन्नास्ते स्वकानपि बाहुप्रसारिताञ्च पश्यन्ति । तथापि तस्मिन् समये महत् उदारस्या-
 कभासस्य प्रादुर्भावोऽभूत् । ये च तत्र सत्त्वा उपपन्नास्ते तेनैवावभासेन स्पृष्टाः समाना
 अन्योन्यं सम्यक् पश्यन्ति स्म । अन्योन्यं संजानन्ते स्म । एवं चाहुः—अन्येऽपि किल भोः
 सत्त्वा इहोपपन्नाः किल भो इति ॥

अयं च त्रिसाहस्रमहासाहस्रो लोकधैतुः पङ्क्तिारमष्टादशमहानिमित्तमभूत् । अकम्पत् 10 R 59
 प्राकम्पत् संप्राकम्पत् । अवेधत् प्रावेधत् संप्रावेधत् । अचलत् प्राचलत् संप्राचलत् । अक्षुम्यत्
 प्राक्षुम्यत् संप्राक्षुम्यत् । अरणत् प्रारणत् संप्रारणत् । अगर्जत् प्रागर्जत् संप्रागर्जत् । L 52
 अन्तेऽवनमति स्म, मध्ये उन्नमति स्म । मध्येऽवनमति स्म, अन्ते उन्नमति स्म । पूर्वस्यां
 दिश्यवनमति स्म, पश्चिमायां दिश्यन्नमति स्म । पश्चिमायां दिश्यवनमति स्म, पूर्वस्यां दिश्यन्नमति
 स्म । दक्षिणस्यां दिश्यन्नमति स्म, उत्तरस्यां दिश्यन्नमति स्म । उत्तरस्यां दिश्यन्नमति स्म, 15
 दक्षिणस्यां दिश्यन्नमति स्म । तस्मिन् समये हर्षणीयास्तोपणीयाः प्रेमणीयाः प्रसादनीया अवलोकनीयाः
 प्रह्लादनीया निर्वेर्णनीया असेचनीया अप्रतिकूला अनुत्त्रासकराः शब्दाः श्रूयन्ते स्म । न च कस्यचित्
 सत्त्वस्य तस्मिन् क्षणे विद्वेष्ट वा त्रासो वा भयं वा स्तम्भित्वं बाभूत् । न च भूयः सूर्याचन्द्र-
 मसोर्न ब्रह्मशक्रलोकपालानां तस्मिन् क्षणे प्रभा प्रजायते स्म । सर्वैरकतिर्यग्योनियमलोकोपपन्नाश्च
 सत्त्वास्तस्मिन् क्षणे विगतदुःखा अभूवन् सर्वसुखसमर्पिताः । न च कस्यचित् सत्त्वस्य रोगो 20
 बाधते स्म, द्वेषो वा मोहो वा, ईर्ष्या वा मात्सर्यं वा, मानो वा क्रोधो वा, मदो वा क्रोधो वा,
 व्यापादो वा परिदाहो वा । सर्वसत्त्वास्तस्मिन् क्षणे मैत्रचित्ता हितचित्ताः परस्परं मातापितृ-
 सङ्गिनोऽभूवन् । अवहितानि च दिव्यमानुष्यकाणि त्र्यंशोऽतिशुतशतसहस्राणि मनोज्ञेषोप-
 मुत्सृजन्ति स्म । देवकोटीनपुत्रशतसहस्राणि पाणिभिरंसैः शिरोभिस्तं महाविमानं वहन्ति स्म । R 60
 तानि चाप्सरःशतसहस्राणि स्वां स्वां संगीतिं संप्रयुज्य पुरतः पृष्ठतो वामदक्षिणेन च स्थित्वा 25
 बोधिसत्त्वं संगीतिस्तस्वरेणाभिस्तुवन्ति स्म —

पूर्वकर्मशुभसंचितस्य ते
 दीर्घरात्रनुशलोदितस्य ते ।
 सत्यधर्मनयशोधितस्य ते
 पूज अद्य विपुला प्रवर्तते ॥ ६२ ॥

१ R प्रमुखा for मुखा. २ R विपुलविस्तीर्णं. ३ R अद्या अथास्पृष्टा for अघा अघस्पृष्टा.
 ४ R लोकधातुस्तत्र for लोकधातुः. ५ R रोगो for रागो.

पूर्वि तुभ्य बहुकल्पकोटियो
 दानु दत्तु प्रियपुत्रधीतरा ।
 तस्य दानचरितस्य तत्फलं
 येन दिव्य कुसुमाः प्रवर्षिताः ॥ ६३ ॥
 5 आत्ममांस तुलयित्व ते विभो
 सोऽभिदत्तु प्रियपक्षिकारणात् ।
 तस्य दानचरितस्य तत्फलं
 * प्रेतलोकि लभि पानभोजनम् ॥ ६४ ॥
 पूर्वि तुभ्य बहुकल्पकोटियो
 10 शील रक्षितमखण्डनव्रतम् ।
 तस्य शीलचरितस्य तत्फलं
 येन अक्षण अपाय शोधिताः ॥ ६५ ॥
 पूर्वि तुभ्य बहुकल्पकोटियो
 क्षान्ति भावित निदानबोधये ।
 15 तस्य क्षान्तिचरितस्य तत्फलं
 मैत्रचित्त भुत देवमानुषाः ॥ ६६ ॥
 पूर्वि तुभ्य बहुकल्पकोटियो
 वीर्यु भावितमलीनमुत्तमम् ।
 तस्य वीर्यचरितस्य तत्फलं
 20 येन कायु यय मेरु शोभते ॥ ६७ ॥
 पूर्वि तुभ्य बहुकल्पकोटियो
 ध्यान ध्यापित किलेशध्वेषणात् ।
 तस्य ध्यानचरितस्य तत्फलं
 फेन ह्लेश जगतो न बाधते ॥ ६८ ॥
 61 25 पूर्वि तुभ्य बहुकल्पकोटियो
 प्रज्ञ भावित किलेशच्छेदनी ।
 तस्य प्रज्ञचरितस्य तत्फलं
 येन आम परमा विरोचते ॥ ६९ ॥
 मैत्रवर्षित किलेशासूदना
 सर्वसत्त्वकरण्याप उद्रता ।
 मोदिप्राप्त परमा उपेक्षस्य
 म्रजगूत सुगता नमोऽस्तु ते ॥ ७० ॥

प्रज्ञ उल्कप्रभ तेजसोद्भवा
सर्वदोषतममोहशोधका ।
चक्षुभूत त्रिसहस्रिनायका
भागदेशिक मुने नमोऽस्तु ते ॥ ७१ ॥

ऋद्धिपादवरभिज्ञकोविदा 5
सत्यदर्शि परमार्थि शिक्षिता ।
तीर्ण तारयसि अन्यप्राणिनो
दाशभूत सुगता नमोऽस्तु ते ॥ ७२ ॥

सर्वोपायवरभिज्ञकोविदा
दर्शयसि च्युतिमच्युतिच्युतिम् । 10
लोकधर्मभवनाभिर्वर्तसे
नो च लोकि क्वचि ओपलियसे ॥ ७३ ॥

व्यर्मे तेप परमा अचिन्तिया
येषु दर्शन श्रवं च एष्यसे । L 54
किं पुनः शृणुय यो तिघर्मतां 15
श्रद्ध प्रीति विपुला जनेष्यसे ॥ ७४ ॥

जिह्व सर्व तुफिताल्यो मुतो
जम्बुद्वीपि पुरि यो उदागतः ।
प्राणिकोटिनयुता अचिन्तियां
बोधयिष्यसि प्रसुप्त क्लेशतो ॥ ७५ ॥ 20

ऋद्ध स्फीत पुरमद्य मेय्यती
देवकोटिनयुतैः समाकुलम् ।
अप्सरमि तुरिर्यैर्निनादितं R 62
राजगोहि मधुरं श्रुणिष्यति ॥ ७६ ॥

पुण्यतेजभरिता शुभकर्मणा 25
नारि सा परमरूपउपेता ।
यस्य पुत्र अयमेव समृद्धः
तिस्रल्लोकि अभिभाति शीरिये ॥ ७७ ॥

१ R च्युतमच्युतच्युतिम्, २ R भवनानुवर्तसे, ३ R नैव लोकि क्वचिदेव लिप्यसे for the line,
४ R लभदोषपरम विचिन्तिया for the line, ५ R विचिन्तिया for अचिन्तियां.

नो भुयो पुरवरस्मि देहिनां
 लोमदोपकल्हा विवादका ।
 सर्व मैत्रमनसः सगौरवा
 भाविनो नरवरस्य तेजसा ॥ ७८ ॥

राजवंश नृपतेः प्रवर्धते
 चक्रवर्तिकुलराजसंभवः ।
 भेष्यते कपिलसाह्वयं पुरं
 रत्नकोपभरितं सुसमृद्धम् ॥ ७९ ॥

यक्षराक्षसकुम्भाण्डगुह्यका
 देवदानवगणाः सइन्द्रकाः ।
 ये स्थिता नरवरस्य रक्षकाः
 तेषु मोक्ष नचिरेण भेष्यते ॥ ८० ॥

पुण्युपार्जितु स्तवित्व नायकं
 प्रेमगौरवमुपस्यपिस्व नौ ।
 सर्व बोधि परिणामयामहे
 क्षिप्र भोम यथ त्वं नरोत्तम ॥ ८१ ॥ इति ॥

इति श्रीललितविस्तरे प्रचलपरिवर्ता नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥

गर्भावक्रान्तिपरिवर्तः पद्यः ।

इति हि भिक्षवः शिशिरकालविनिगति वैशाखमासे विशाखानक्षत्रानुगतेः^१ ऋतुप्रवरे
वसन्तकालसमये तत्त्वरपत्राकीर्णे वरप्रवरपुष्पसंयुक्तुमिते शीतोष्णतमोरजोविगते मृदुशाद्वले
सुसंस्थिते त्रिभुवनज्येष्ठो लोकमहितो व्यवलोक्य ऋतुकालसमये पञ्चदश्यां पूर्णमास्यां पोषधे-
गृहीताया मातुः पुष्यनक्षत्रयोगेन बोधिसत्त्वस्तुपितवरभवनाद्युत्वा स्मृतः संप्रजानन् पौण्डुरो
गजपोतो भूत्वा पद्दन्त इन्द्रगोपकशिराः सुवर्णराजीदन्तः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोऽहीनेन्द्रियो जनन्या 5
दक्षिणायां कुक्षावक्रामत् । अवक्रान्तेऽथ स दक्षिणावचरोऽभून्न जातु वामावचरः । मापादेवी
सुखशयनैः प्रसुता इमं स्वममपस्यत् —

हिमरजतनिभश्च पङ्क्तिपाणः

सुचरण चारुभुजः सुरक्तरशीर्षः ।

उदरमुपगतो गजप्रधानो

10

ललितगतिर्दृढवज्रगात्रसंधिः ॥ १ ॥

न च मम सुख जातु एकरूपं

दृष्टमपि श्रुतं नापि चानुभूतम् ।

कायसुखचित्तसौख्यभावा

यथरिव ध्यानसमाहिता अमूर्वम् ॥ २ ॥

15

अथ खलु मायादेवी आभरणविगलितवसना प्रह्लादितकार्यचिन्ता प्रीतिप्रानोधप्रसाद-
प्रतिलब्धा शयनवरतलादुत्थाय नारीगणपरिवृता पुरस्कृता प्रास्तादवरशिखरादवतीर्य येनाशोक-
वनिका तेनोपजगाम । सा अशोकवनिकायां सुखोपविष्टा राज्ञः शुद्धोदनस्य दूतं प्रेषयति स्म—
आगच्छतु देवो देवी ते द्रष्टुकामोति ॥

अथ स राजा शुद्धोदनस्तद्वचनं श्रुत्वा प्रहर्षितमत्ना जायमपितशरीरो भद्रासनादुत्थाय 20
अमात्यनैगमपार्षधवन्बुजनपरिवृतो येनाशोकवनिका तेनोपसंक्रामत्, उपसंक्रान्तश्च न शक्तोति स्म
अशोकवनिकां प्रवेष्टुम् । गुह्यतरमिवात्मानं मन्यते स्म । अशोकवनिकाद्वारे स्थितो मुहूर्तं
संचिन्त्य तस्यां वेलायामिमां गायामभाषत—

न स्मरि रणशौण्डि मूर्धसंस्थस्य महाम्

एव गुरु शरीरं मन्येभी यादशोऽथ ।

25

स्वकुल्यगृहमथ न प्रमोमि प्रवेष्टुं

किमिह मम भवेऽहो कर्त्तव्यं पृच्छेय चाहम् ॥ ३ ॥ इति ॥

L 56

१ R 'काले निर्गते for 'कालविनि'. २ R 'प्रवले for 'प्रवरे. ३ R पूर्णिमास्यां for पूर्णमास्यां.
४ R 'पोषधपरिच्छेद' for 'पोषधद्वे'. ५ R पाण्डुरगजस्यो for पाण्डुरो गजपोतो. ६ R अवक्रान्तः सन्
for 'क्रान्तश्च. ६ R शयनसंयुता for 'प्रसुता. ७ R 'वनिकायां for 'वनिकां. ८ R 'द्वारस्थितः for
'द्वारे स्थितः. ९ R मन्यति for मन्यमी. १० R 'शुद्धमिदमथ for 'शुद्धमथ. ११ R कं नु for कान्य.

अथ खलु शक्रो देवानामिन्द्रो राजानं शुद्धोदनमुपसंक्रम्यैवमाह —

हीना विमाना पाळानां त्रयत्रिंशानमुत्तमाः ।

वैजयन्तसमं वेदम बोधिसत्त्वस्य दाम्यहम् ॥ १५ ॥

अथ खलु सुयामो देवपुत्रो राजानं शुद्धोदनमुसंक्रम्यैवमाह —

मदीयं भवनं दृष्ट्वा विस्मिताः शक्रकोट्ययः ।

सुयामभवनं श्रीमद्बोधिसत्त्वस्य दाम्यैहम् ॥ १६ ॥

अथ खलु संतुषितो देवपुत्रो राजानं शुद्धोदनमुपसंक्रम्यैवमाह —

यत्रैव उपितः पूर्वं तुषितेषु महायशाः ।

तदेव भवनं रम्यं बोधिसत्त्वस्य दाम्यहम् ॥ १७ ॥

10 अथ खलु सुनिर्मितो देवपुत्रो राजानं शुद्धोदनमुपसंक्रम्यैवमाह —

मनोरमैयमहं श्रीमद्वेदम तद्रतनामयम् ।

बोधिसत्त्वस्य पूजार्थमुपनेष्यामि पार्थिव ॥ १८ ॥

अथ खलु परनिर्मितवशावर्ती देवपुत्रो राजानं शुद्धोदनमुपसंक्रम्यैवमाह —

यावन्तः कामवातुस्था विमानाः शोभनाः क्षचित् ।

भूमिस्ते मद्विमानस्य भवन्त्यभिहतप्रभाः ॥ १९ ॥

तत् प्रपच्छाम्यहं श्रीमद्वेदम रत्नमयं शुभम् ।

बोधिसत्त्वस्य पूजार्थमानयिष्यामि पार्थिव ॥ २० ॥

दिव्यैः पुष्पैः समाकीर्णं दिव्यगन्धोपवासितम् ।

उपनामयिष्ये विपुलं यत्र देवी वसिष्यति ॥ २१ ॥

20 इति हि भिक्षवः सर्वैः कामावचरैर्देवेश्वरैर्बोधिसत्त्वस्य पूजार्थं कपिलाह्वये महौपुरवरे
स्वकत्वकानि गृहाणि मापितान्यभूवन् । राज्ञां चापि शुद्धोदनेन मनुष्यातिक्रान्तं दिव्योत्प्राप्तं
गृहंतरं प्रैतिसंस्कारितमभूत् । तत्र बोधिसत्त्वो महौसत्त्वो महाब्यूहस्य समाधेरनुभावेन सर्वेषु तेषु
गृहेषु मायादेवीमुपदर्शयति स्म । अभ्यन्तरगतश्च बोधिसत्त्वो मायादेव्याः कुक्षौ दक्षिणे पार्श्वे
पर्यङ्कमाभुज्य निष्णोऽभूत् । सर्वे च ते देवेश्वरा एकैकैमेवं संजानीते स्म — ममैव गृहे
25 बोधिसत्त्वमाता प्रतिवसति नान्यत्रेति ॥

१ R विमानपाळानां for विमाना. २ R सुत्तम for सुत्तमाः. ३ R दाम्यहम् for दाम्यहम्.
४ R पूर्वं. ५ R नानारत्नमयं for मनोरमयमहं. ६ R तानि ते for अभिस्ते. ७ R om. मदा°. ८ R राजापि.
९ R देव्यसंप्राप्तं for दिव्योत्प्राप्तं. १० R गृहं for गृहंतरं. ११ R om. प्रति°. १२ R om. महासत्त्वो.
१३ R क एव for एकैकमेवं.

तत्रेदमुच्यते—

महाव्यूहाय स्थितः समाधिये

अचिन्तिया निर्मित निर्मिणित्वा ।

सर्वेषु देवानभिप्राय पूरिता

नृपस्य पूर्णश्च तदा मनोरयः ॥ २२ ॥

5

R 69

अथ खलु तस्यां देवपर्यदि केयांचिदेवपुत्राणामेतदभवत्—येऽपि तावच्चातुर्महाराजकाशिका देवास्तेऽपि तावन्मनुष्याश्रयगतत्वेन निर्विघ्नपुत्रान्ति । कः पुनर्वादी ये तदन्ये उदारतमा देवाः त्रापत्रिंशा वा यामा वा तुपिता वा । तत्कथं हि नाम सर्वलोकाम्युद्गतो बोधिसत्वः शुचि-
निर्माणयः सत्वरत्नः संतुपितादेवनिकायाच्युत्वा दुर्गन्धे मनुष्याश्रये दशमासान् मातुः कुक्षौ स्थित इति ॥

10

अथ खल्वयुष्मानानन्दो बुद्धानुभावेन भगवन्तमेतदवोचत्—आश्चर्यं भगवन् याव-
ञ्जुगुप्सनीयश्च मातृग्रामस्तयागतेनोक्तो यावद्भागचरितश्च । इदं तु भगवन् आश्चर्यतरम् । कथं हि नाम सर्वलोकाम्युद्गतो भगवान् पूर्वं बोधिसत्वभूत एव तुपितादेवनिकायाच्यवित्वा मनुष्याश्रये (दुर्गन्धे) मातृदक्षिणे (पार्श्वे) कुक्षावुपपन्न इति । नाहं भगवन् इदमुत्सहे एवं वक्तं यथैव पूर्वैर्भगवता व्याहृतमिति । भगवानाह—इच्छसि त्वमानन्द रत्नव्यूहं बोधिसत्वपरिभोगं द्रष्टुं यो 15
मातुः कुक्षिगतस्य बोधिसत्वस्य परिभोगोऽभूत् । आनन्द आह—अयमस्य भगवन् काळः, अयं सुगत समयः, यत्तयागतस्तं बोधिसत्वपरिभोगमुपदर्शयेद् यं दृष्ट्वा प्रीतिं वेत्स्यामः ॥

अथ खलु भगवांस्तथारूपनिमित्तमकरोत्, यद् ब्रह्मा सहापतिः सार्धमष्टपट्टिब्रह्मशतसहस्रै-
र्ब्रह्मलोकेऽन्तर्हितो भगवतः पुरतः प्रत्यस्यात् । स भगवतः पादौ शिरसाभिवन्द्य भगवन्तं 20
विप्रदक्षिणीं मुखैकान्तेऽस्थात् प्राङ्गलीभूतो भगवन्तं नमस्यन् । तत्र खलु भगवान् जाननेव ब्रह्माणं
सहापतिगामन्वयते स्म—गृहीतस्त्रया ब्रह्मन् स बोधिसत्वपरिभोगो दशमासिको यो मम पूर्व
बोधिसत्वभूतस्य मातुः कुक्षिगतस्याभूत् । ब्रह्मो आह—एवमेतद्भगवन्, एवमेतत् सुगत ।
भगवानाह—क स इदानीं ब्रह्मन् ? उपदर्शय तम् । ब्रह्मो आह—ब्रह्मलोके स भगवन् । भगवानाह—
तेन हि त्वं ब्रह्मन् उपदर्शय तं दशमासिकं बोधिसत्वपरिभोगम्, ज्ञास्यन्ति कियत्संस्कृतमिति ॥

L 61

R 70

अथ खलु ब्रह्मा सहापतिस्तान् ब्राह्मणानेतदवोचत्—तिष्ठन्तु तावद्भवन्तो यावद्द्वयं रत्नव्यूहं 25
बोधिसत्वपरिभोगमानयिष्यामः ॥

अथ खलु ब्रह्मा सहापतिर्भगवतः पादौ शिरसाभिवन्दित्वा भगवतः पुरतोऽ-
न्तर्हितस्तक्षणमेव ब्रह्मलोके प्रत्यस्यात् ॥

अथ खलु ब्रह्मा सहापतिः सुब्रह्माणं देवपुत्रमेतदवोचत्—गच्छ त्वं मार्ग इतो ब्रह्मलोक-
मुपादाय यावत्राप्यत्रिशद्भवन्म्—शब्दमुदीरय, घोषमनुश्रावय । रत्नव्यूहं बोधिसत्वपरिभोगं कथं 30
तयागतस्यान्तिकमुपनामयिष्यामः । यो युष्मार्कं द्रष्टुं कामः स शीघ्रमागच्छत्विति ॥

१ R देवपुत्रः for देवाः. २ R पूर्व. ३ R सहापतिः everywhere. ४ R om. पूर्व. ५ R om. ब्रह्मा. ६ R भवन्तो तावद् for तावद्भवन्तो.

अथ खलु शुद्धावासनायिका देवपुत्रा गगनतल्लगता अर्धकायमभिनिर्माय राजानं
गायथाध्यभापन्त—

व्रततपगुणयुक्तस्त्रिलोकेषु पूज्यो
मैत्रकरुणलाभी पुण्यज्ञानाभिपित्तः ।
तुषितपुरि च्यवित्वा बोधिसत्त्वो महात्मा
नृपति तव सुतत्वं मायकुक्षौपपन्नः ॥ ४ ॥

दशानख तद वृत्त्वा स्वं शिरं कम्पयन्तो
नृपतिरनुप्रविष्टश्चित्रिकारानुयुक्तः ।
माय तद निरीक्ष्य मानदर्पोपनीतां
वदहि कुरुमि किं ते किं प्रयोगो भणाहि ॥ ५ ॥

देव्याह—

हिमरजतनिकाशश्चन्द्रसूर्यातिरेकः
सुचरण सुविभक्तः पङ्क्तिपाणो महात्मा ।
गजवरु दृढसंधिर्वज्रकल्पः सुररूपः
उदरि मम प्रविष्टस्तस्य हेतुं शृणुष्व ॥ ६ ॥

वितिमिर त्रिसहस्रां पश्यमी भ्राजमानां
देवनयुत देवा ये स्तुवन्ती सयाना ।
न च मम खिलदोषो नैव रोषो न मोहो
ध्यानसुखसमङ्गी जानमी शान्तचित्ता ॥ ७ ॥

साधु नृपति शीघ्रं ब्राह्मणानानयास्मिन्
वेदसुपिनपाठा ये गृहेषु विधिज्ञाः ।
सुपिन मम हि येषं व्याकरी तत्त्वयुक्तं
किमिदं मम भवेया श्रेयु पापं कुल्लस्य ॥ ८ ॥

वचनमिमु श्रुणित्वा पार्थिवस्तत्क्षणेन
ब्राह्मण कृतवेदानानयच्छास्त्रपाठान् ।
मायै पुरत स्थित्वा ब्राह्मणानामबोचत्
सुपिन मयि ह दृष्टस्तस्य हेतुं शृणोथ ॥ ९ ॥

१ R देवा for देवपुत्रा. २ R प्रिये शोभनानि for किं प्रयोगो भणाहि. ३ R सुखमहं वै for सुखसमङ्गी. ४ R नानयच्छास्त्रपाठा for नानयच्छास्त्रपाठान्. ५ R मम य for माय.

ब्राह्मणा आहुः—ब्रूहि देवि त्वया कीदृशं स्वप्नं दृष्टम् । श्रुत्वा ज्ञास्यामः ।

देव्याह—

हिमरजतनिकाशधन्द्रसूर्पातिरेकः

सुचरण सुविभक्तः पङ्क्तिपाणो महात्मा ।

गजवर दृढसंधिर्वज्रकल्पः सुररूपः

5 R 66

उदारि मम प्रविष्टस्तस्य हेतुं गृणोथ ॥ १० ॥

वचनमिमु श्रुणित्वा ब्राह्मणा एवमाहुः

प्रीति विपुल चिन्त्या नास्ति पापं कुलस्य ।

पुत्र तव जनैसी लक्ष्मणैर्भूपिताङ्गं

राजकुलकुलीनं चक्रवर्ति महात्मं ॥ ११ ॥

10

स च पुर्णं विजहित्वा कामराज्यं च गेहं

प्रव्रजित निरपेक्षः सर्वलोकानुकम्पी ।

बुद्धो भवति एषो दक्षिणीयस्त्रिलोके

अमृतसवरेणा तर्पयेत् सर्वलोकम् ॥ १२ ॥

व्याकरित्व गिरं सौम्यां मुक्त्वा पार्थिवमोजनम् ।

15 L 58

आच्छादनानि चोद्ब्रूह्य प्रक्रान्ता ब्राह्मणास्तातः ॥ १३ ॥

इति हि भिक्षुो राजा शुद्धोदनो ब्राह्मणेभ्यो लक्षणैर्निमित्तकत्वैर्पञ्चकेभ्यः स्वमाप्यायी-
पाठकेभ्यः प्रतिश्रुत्य हृष्टस्तुष्ट उदम आत्मनाः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातस्तान् ब्राह्मणान्
प्रभूतेन खादनीयमोजनीयास्वादनीयेन संतर्प्य संप्रवार्थाच्छादनानि च दत्त्वा विसर्जयति स्म ।
तस्यां वेलायां कपिलवस्तुनि महानगरे चतुर्षु नगरद्वारेषु सर्वेनगरचत्वरशृङ्गाटकेषु च दानं 20 R 67
दापयति स्म अन्नमन्त्रार्थिकेभ्यः, पानं पानार्थिकेभ्यः, वस्त्राणि वस्त्रार्थिकेभ्यः, यानानि
यानार्थिकेभ्यः । एवं गन्धमात्यविलेपनशय्योपाश्रयं प्राजीविकं प्राजीविकार्थिभ्यो यावदेव
बोधिसत्त्वस्य पूजावर्मणे ॥

अथ खलु भिक्षुो राज्ञः शुद्धोदनस्यैतदभवत्—कृतमस्मिन् गृहे मायादेवी सुखमनुप-
ह्रिय विहरेदिति । अथ तद्दक्षणेव चत्वारो महाराजानो राजानं शुद्धोदनमुपसंक्रान्त्यैवमाहुः— 25

अल्पोत्सुको देव मव सुखं तिष्ठ उपेक्षयो ।

वयं हि बोधिसत्त्वस्य वेदम वै मापयामहे ॥ १४ ॥

१ R कीदृशास्त्वया स्वप्नो दृष्टः for त्वया कीदृशं स्वप्नं दृष्टं. २ R देवी प्राह. ३ R जनैपी. ४ R पुन
for पु. ५ R दर्शनीयः for दक्षिणीयः. ६ R लक्षणनिमित्त for लक्षणनिमित्तक. ७ R 'निमित्तकेभ्यः for
'वपयकेभ्यः. ८ R प्रगीतेन for प्रभू. ९ R महानगर for सर्व. १० R पूजाकरणे.

अथ खलु ब्रह्मा सहापतिश्चतुरशीत्या देवकोटीनयुतशतसहस्रः सार्धं तं रत्नव्यूहं बोधिसत्त्वपरिभोगं परिगृह्य महति ब्राह्मे विमाने त्रियोजनशतिके प्रतिष्ठाप्यानेर्द्वैद्वकोटीनयुतशतसहस्रैः समन्ततोऽनुपरिवार्य जम्बुद्वीपमवतारयति स्म ॥

तेन खलु पुनः समयेन कामावचराणां देवानां महासंनिपातोऽभूत् भगवत्सकाशे गन्तुम् ।

5 स खलु पुन रत्नव्यूहो बोधिसत्त्वपरिभोगो दिव्यैर्वैश्वैर्दिव्यैर्नाल्यैर्दिव्यैर्गन्धैर्दिव्यैः पुष्पैर्दिव्यैर्वाधैर्दिव्यैश्च परिभौगैरभिसंस्कृतोऽभूत् । तावन्महेशाल्यैश्च देवैः परिवृतोऽभूद् यच्छ्रेको देवानामिन्द्रः सुमेरौ (समुद्रे) स्थित्वा दूरत एव मुखे तालच्छत्रकं दत्त्वा शीर्षव्यवलोचनेनानुविलोकयति स्म उन्मेषेऽप्यायिकया वा । न च शक्नोति स्म द्रष्टुम् । तत्कस्मात् ? महेशाल्या हि देवा ब्राह्मणाः । इतरास्त्रायत्रिंशो यामास्तुपिता निर्माणरतयः परनिर्मितवशवर्तिनः । कः पुनर्वादः शक्नो देवानामिन्द्रः ।

10 मोहं ते वै यान्ति स्म ॥

अथ खलु भगवांस्तं दिव्यं वाद्यनिर्घोषमन्तर्धापयति स्म । तत्कस्मात् ? यत्सहश्रवणादेव जाम्बुद्वीपका मनुष्या उन्मादमापस्यन्त इति ॥

अथ खलु चत्वारो महाराजानः शक्रं देवानामिन्द्रमुपसंक्रम्यैवमाहुः — कथं देवानामिन्द्र करिष्यामो न लभामहे रत्नव्यूहं बोधिसत्त्वपरिभोगं द्रष्टुम् । स तानवोचत् — किमहं मार्पाः

15 करिष्यामि ? अहमपि न लभे द्रष्टुम् । अपि तु खलु पुनर्मार्पा भगवैः समीपमुपनीतं द्रव्यामः । ते तदा आहुः — तेन हि देवानामिन्द्र तथा कुरु ययास्य क्षिप्रं दर्शनं भवेत् । शक्र आह — आगम्यतं मार्पा मुहूर्तं यावदतिक्रान्तातिक्रान्ततमा देवपुत्रा भगवन्तं प्रतिसंमोदयन्ते स्म । तदेकान्ते स्थित्वा शीर्षेन्मिञ्जितकया भगवन्तमनुविलोकयन्ति स्म ॥

अथ खलु ब्रह्मा सहापतिः सार्धं तैश्चतुरशीत्या देवकोटीनयुतशतसहस्रैस्तं रत्नव्यूहं बोधि-

20 सत्त्वपरिभोगं गृहीत्वा येन भगवांस्तेनोपसंक्रामयति स्म । स खलु पुन रत्नव्यूहो बोधिसत्त्वपरिभोगोऽभिरूपः प्रासादिको दर्शनीयश्चतुरस्रश्चतुष्टूर्णः । उपैरिद्यच्च कूटागारसमलंकृतः । एवंप्रमाणः तद्यथापि नाम षण्मासजातो दारक उच्चैस्त्वेन । तस्य खलु पुनः कूटागारस्य मध्ये पर्यङ्कः प्रज्ञतः तद्यथापि नाम षण्मासजातस्य दारकस्य भित्तीफलकः । स खलु पुन रत्नव्यूहो बोधिसत्त्वपरिभोग एवं वर्णसंस्थानो यस्य न कश्चित् सदेवके लोके समारके सत्रहके सदृशोऽस्ति

25 आकृत्या वा वर्णेन वा । देवाः खल्वपि तं दृष्ट्वा आश्चर्यप्राप्ता अभूवन् । चक्षुषि तेषां विभ्रमन्ति स्म । स च तथागतस्यान्तिके उपनीतोऽतीव भासते तपति विरोचते स्म । तद्यथापि नाम द्विनिर्वान्तं सुवर्णं कुशलेन कर्मकारेण सुपरिनिष्ठितमपगतकाचदोषम्, एवं (तस्मिन् समये) स कूटागारो विराजते स्म । तस्मिन् खलु पुनर्बोधिसत्त्वपरिभोगे पर्यङ्कः प्रज्ञतो यस्य सदेवके लोके नास्ति कश्चित् सदृशो वर्णेन वा संस्थानेन वा अन्यत्र कम्बुप्रीवाया

१ R देवकोटीनयुतं. २ R यः शक्रो. ३ R महासुमेरौ. ४ R उन्मेषायां. ५ L om. this sentence. ६ R भगवतः समीपे. ७ L om. तदा. ८ R आलच्छत्र for आगमयत. ९ R तथागतः for भगवान्. १० R चतुष्टोत्रः for चतुष्टूर्णः. ११ R उपरि च. १२ R अन्तिकमुपनीतो. १३ R तस्मिन् च for तस्मिन् खलु.

बोधिसत्त्वस्य । यत् खलु महाब्रह्मणा चीवरं प्रावृतमभूत्, तत्तस्य बोधिसत्त्वपर्यङ्कस्याप्रतो न भासते स्म तद्यथापि नाम धातवृष्ट्याभिहतः कृष्णकम्बलः । स खलु पुनः कृटागार उरगसारचन्दनमयो, यस्यैकस्रुवर्णधरणी साहस्रं लोकधातुं, मूल्यं क्षमते, तथाविधेनोरगसारचन्दनेन स कृटागारः समन्तादनुपलितः । तादृश एव द्वितीयः कृटागारः कृतो यस्तस्मिन् प्रथमे कृटागारेऽभ्यन्तरतः असक्तोऽब्रह्मस्थितः । तादृश एव तृतीयोऽपि कृटागारो यस्तस्मिन् द्वितीये कृटागारेऽभ्यन्तरेऽसक्तोऽब्रह्मस्थितः । स च पर्यङ्कस्तस्मिन् गन्धमये तृतीये कृटागारे व्यवस्थितः संप्रतिच्छन्नः । तस्य खलु पुनरुगसारचन्दनस्यैवैरुसो वर्णः तद्यथापि नाम अभिजातस्य नीलैर्बहुवर्णस्य । तस्य खलु पुनर्गन्धकृटागारस्योपरि समन्ताद्यावन्ति कानिचिद्व्यातिक्रान्तानि पुष्पाणि सन्ति, तानि सर्वाणि तस्मिन् कृटागारे बोधिसत्त्वस्य पूर्वकुशल-मूलविपाकेनामुप्राप्तान्येव जायन्ते स्म । स खलु पुन रत्नव्यूहो बोधिसत्त्वपरिभोगो दृढसारोऽभेद्यो ब्रह्मोपमः स्पर्शेन च काचिलिन्दिकस्रुखसंस्पर्शः । तस्मिन् खलु पुन रत्नव्यूहे बोधिसत्त्वपरिभोगे ये केचित् कामावंचराणां देवानां भवनव्यूहास्ते सर्वे तस्मिन् संदृश्यन्ते स्म ॥

L 64

R 73

यामेव च रात्रिं बोधिसत्त्वो मातुः कुक्षिमवक्रान्तस्तामेव रात्रिमध आपस्कन्धमुपादाय अष्टपष्टियोजनशतसहस्राणि महापृथिवीं भित्त्वा यावद् ब्रह्मलोकं पद्ममभ्युद्गतमभूत् । न च कश्चित् पद्मं पश्यति स्म अन्यत्र सारथिनरोत्तमादशशतसाहस्रिकाच्च महाब्रह्मणः । यच्चैह त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातौवोजो वा मण्डो वा रसो वा, तत्सर्वं तस्मिन् महापद्मे मधुविन्दुः संतिष्ठते स्म ॥

तमेनं महाब्रह्मा शुभे वैदूर्यमाजने प्रक्षिप्य बोधिसत्त्वस्योपनामयति स्म । तं बोधिसत्त्वः परिगृह्य भुङ्क्ते स्म महाब्रह्मणोऽनुकम्पामुपादाय । नास्ति स कश्चित् सत्त्वः सत्त्वनिकाये यस्य स ओजोविन्दुः परिभुक्तः सम्यक् सुखेन परिर्णामेदन्यत्र चरमभविक्वाद्बोधिसत्त्वात् सर्वबोधिसत्त्व-भूमिपरिपूर्णात् । कस्य च कर्मणो विपाकेन स ओजोविन्दुर्बोधिसत्त्वस्योपतिष्ठते स्म ? दीर्घरात्रं खल्वपि बोधिसत्त्वेन पूर्वं बोधिसत्त्ववर्षां चरता म्लानेभ्यः सत्त्वैभ्यो भैषज्यं दत्तमाशयराणां सत्त्वानामाशाः परिपूर्तिताः, शरणागतश्च न परित्यक्ताः, नित्यं चाग्रपुष्पमप्रफलमप्ररसं तथागतेभ्यस्तथागतचैत्येभ्यस्तथागतश्रावकसंघेभ्यो मातापितृभ्यश्च दत्त्वा पश्चादात्मना परिभुक्तम् । तस्य कर्मणो विपाकेन महाब्रह्मा बोधिसत्त्वस्य तं मधुविन्दुमुपनामयति स्म ॥

R 74

L 65

तस्मिन् खलु पुनः कृटागारे यानि कानिचित् सन्त्यतिक्रान्तातिक्रान्तानि मायागुणरति-क्रीडासमवसूतस्थानानि, तानि सर्वाणि तस्मिन् प्रादुर्भावानि संदृश्यन्ते स्म बोधिसत्त्वस्य पूर्वकर्मविपाकेन ॥

25

तस्मिन् खलु पुन रत्नव्यूहे बोधिसत्त्वपरिभोगे शतसहस्रव्यूहं नाम वासोद्युग्ं प्रादुर्भूतम् । मे स कश्चित्सत्त्वः सत्त्वनिकाये संविद्यते यस्य तद्प्रादुर्भवेदन्यत्र चरमभविक्वाद् बोधिसत्त्वात् ।

१ R पुनर् for खलु. २ R व्यवस्थापितः for व्यवस्थितः. ३ R om. नीलं. ४ R om. तानि. ५ R 'नुल्लिप्त' for 'नुप्राप्त'. ६ R ये चैह for यच्चैह. ७ R 'धातवो ते ओजोमण्डले वा for 'धातावोजो वा मण्डो वा. ८ R परिभवेत्. ९ R om. तद्युग्त्. १० R सत्त्वानि for सर्वाणि. ११ R प्रादुर्भूतानि for 'र्भावानि. १२ R स च for न स.

न च ते केचन उदारोदारा रूपशब्दगन्धरसस्पर्शा ये तस्मिन् कूटागारे न संदृश्यन्ते स्म । सचेत्कूटागारपरिभोग एवं सुपरिभोग एवं सुपरिनिष्पन्नः सान्तरवहिरैवं सुपरिनिष्ठित एवं मृदुकश्च । तद्यथापि नाम काचिलिन्दिरंमुखसंस्पर्शो निदर्शनमात्रेण, न तु तस्योपमा संविद्यते । धर्मता खल्वेषां बोधिसत्त्वस्य पूर्वकेण च प्रणिधानेन इयं चेतना ऋद्धानवश्यं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन मनुष्यलोके उपपत्तव्यमभिनिष्कम्य चानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्य धर्मचक्रं प्रवर्तयितव्यम् । यस्या मातुः कुशानुपपत्तिर्भवति, तस्या दक्षिणे कुशावर्द्धित एव रत्नव्यूहकूटागारोऽभिनिर्वर्तते । पश्चाद्बोधिसत्त्वस्तुपितेम्यशुच्या तस्मिन् कूटागारे पर्यङ्कनिपण्णः संभवति । न हि चरमभक्तिस्य बोधिसत्त्वस्य कललार्बुदघनपेशीभावं कायः संतिष्ठते स्म । अथ तर्हि सर्वाङ्गप्रत्यङ्गलक्षणसंपन्नः संनिपण्ण एव प्रादुर्भवति । स्वमान्तरगता च बोधिसत्त्वमाता मायादेवी 10 महानागकुञ्जरमवक्रान्तं संजानीते स्म ॥

तस्य खलु पुनस्तथा निपण्णस्य शक्रो देवानामिन्द्रश्चत्वारश्च महाराजानोऽष्टाविंशतिश्च महायज्ञसेनापतयो गुह्यकाधिपतिश्च नाम यक्षकुलं यतो वज्रपाणेरूपतिस्ते बोधिसत्त्वं मातुः कुक्षिगतं विदित्वा सततं समितमनुबद्धा भवन्ति स्म । सन्ति खलु पुनश्चतस्रो बोधिसत्त्वपरिचारका देवताः—उत्खली च नाम समुत्खली च नाम ध्वजवती च नाम प्रभावती च नाम । 15 ता अपि बोधिसत्त्वं मातुः कुक्षिगतं विदित्वा सततं समितं रक्षन्ति स्म । शक्रोऽपि देवानामिन्द्रः सार्धं पञ्चमात्रैर्देवपुत्रशतैर्बोधिसत्त्वं मातुः कुक्षिगतं ज्ञात्वा सततं समितमनुबध्नाति स्म ॥

बोधिसत्त्वस्य खलु पुनर्मातुः कुक्षिगतस्य कायस्तथाविधोऽभूत्, तद्यथापि नाम पर्वतमूर्धनि रात्रावन्धकारतमिलायां महानग्निस्त्वधो योजनादपि दृश्यते स्म, यावत् पञ्चम्या योजनेभ्यो दृश्यते स्म । एवमेव बोधिसत्त्वस्य मातुः कुक्षिगतस्यात्मभावोऽभिनिर्वृत्तोऽभूत् प्रभास्वरोऽभिरूपः 20 प्रासादिको दर्शनीयः । स तस्मिन् कूटागारे पर्यङ्कनिपण्णोऽतीव शोभते स्म । वैदूर्यप्रत्युत्तमिवाभिजातं जातरूपम् । बोधिसत्त्वस्य माता च निध्याय स्थिता पश्यति स्म कुक्षिगतं बोधिसत्त्वम् । तद्यथापि नाम महतोऽभ्रकूटाद्विद्युतो निःसृत्य महान्तमवभासं संजनयन्ति, एवमेव बोधिसत्त्वो मातुः कुक्षिगतः श्रिया तेजसा वर्णेन च तं प्रथमं रत्नकूटागारमवभासयति स्म । अवभास्य द्वितीयं गन्धकूटागारमवभासयति स्म । द्वितीयं गन्धकूटागारमवभास्य तृतीयं रत्नकूटागारमव- 25 भासयति स्म । तृतीयं रत्नकूटागारमवभास्य सर्वावन्तं मातुरात्मभावमवभासयति स्म । तमवभास्य यत्र चासने निपण्णो भवति स्म तदवभासयति स्म । तदवभास्य सर्वं गृहमवभासयति स्म । सर्वं गृहमवभास्य गृहस्योपरिष्ठात्रिःसृत्य पूर्वा दिशमवभासयति स्म । एवं दक्षिणां पश्चिमां उत्तरामथ ऊर्ध्वं समन्ताद्दिशः क्रोशमात्रमेकैकस्यां दिशि मातुः कुक्षिगतो बोधिसत्त्वः श्रिया तेजसा वर्णेन चावभासयति स्म ॥

१ R om. महासत्त्वेन. २ R पतत्यमिति निष्कम्य for पतत्यमभिनिष्कम्य. ३ R यस्याधः. ४ R क्षानुदित for क्षावादित. ५ R पर्यङ्के. ६ R om. महा. ७ R ज्ञात्वा for विदित्वा. ८ R उत्ती for उत्खली. ९ R उत्खली for समुत्खली. १० R om. पुनर्. ११ R सत्त्वमाता for सत्त्वस्य माता. १२ R सर्वरत्न for रत्न. १३ R गन्धरत्न for गन्ध.

आगच्छन्ति स्म खलु पुनर्भिक्षयश्चत्वारो महाराजानोऽष्टाभिश्च महायक्षसेनापतय सार्धं पञ्चमानयक्षशते पूर्वाह्नकालसमये बोधिसत्वस्य दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनाय धर्मश्रवणाय च । तदा बोधिसत्वस्तानागतान् विदित्वा दक्षिण पाणिमभ्युक्षिप्य एकाङ्गुलिन्या आसनाङ्गुपदर्शयति स्म । निपीदन्ति स्म ते खेम्पाख्यदयो यथाप्रज्ञेत्वासनेषु । पश्यन्ति स्म बोधिसत्त्व मातु कुक्षिगत जातरूपमिमं विप्रह हस्त चालयन्त मिचालयन्तम् उँक्षिपन्त प्रतिष्ठापय तम् । ते 5 प्रीतिप्रामोद्यप्रसादप्रतिलब्धा बोधिसत्त्व नमस्कुर्वन्ति स्म । निपण्णाश्च तान् विदित्वा बोधिसत्वो धर्म्या कथया सददर्शयति स्म समादापयति स्म समुत्तेजयति स्म सप्रहर्षयति स्म । यदा च प्रक्रमितुकामा भवन्ति तदा बोधिसत्वस्तेषां चैतसैव विचिन्तित विज्ञाय दक्षिण पाणिमुक्षिप्य सचारयति स्म । सचार्यं विचारयति स्म । मातरं च न वाधते स्म । तदा तेषां चतुर्णां महाराजानामेव भवति स्म—मिसर्जिता स्म वयं बोधिसत्त्वेनेति । ते 10 बोधिसत्व बोधिसत्त्वमातरं च त्रिप्रदक्षिणीकृत्य प्रक्रामन्ति स्म । अयं हेतुरयं प्रत्ययो यद्बोधिसत्वो राज्या प्रशान्ताया दक्षिण पाणिं सचार्यं विचारयति स्म । विचार्यं पुनरपि स्मृतं सप्रजानस्त पाणिं प्रतिष्ठापयति स्म । पुनरपरं यदा बोधिसत्वस्य केचिदर्शनायगच्छन्ति स्म स्त्रियो वा पुरयो वा दारको वा दारिका वा, तान् बोधिसत्व पूर्वतरमेव प्रतिस्मोदयते स्म, पश्चाद्बोधिसत्वस्य माता ॥

R 77

L 68

इति हि भिक्षुो बोधिसत्वो मातु कुक्षिगतं सन् सत्त्वान् प्रतिस्मोदनकुशलं भवति 15 स्मेति । न च कश्चिद्देवो वा नागो वा यक्षो वा मनुष्यो वा अमनुष्यो वा यं शक्नोति स्म बोधिसत्व पूर्वतरं प्रतिस्मोदितुम् । अथ तर्हि बोधिसत्व एव तावत् पूर्वतरं प्रतिस्मोदते 20 स्म, पश्चाद्बोधिसत्वमाता ॥

निर्गते खलु पुन पूर्वाह्नकालसमये मध्याह्नकालसमये प्रार्युपस्थिते अयं खलु शक्रो देवानामिन्द्रो निरुस्रन्त । असिन्निष्क्रान्ताश्च त्रायविंशद्देवेषु बोधिसत्वस्य दर्शनाय वन्दनाय 25 पर्युपासनाय । धर्मश्रवणाय चागच्छन्ति स्म । ताश्च बोधिसत्वो दूरत एवागच्छतो दृष्ट्वा दक्षिणं सुवर्णवर्णं बाहुं प्रसार्य शक्रं देवानामिन्द्रं देवाश्च त्रायविंशान् प्रतिस्मोदते स्म । एकाङ्गुलिकया चासनाङ्गुपदर्शयति स्म । न च शक्नोति स्म भिक्षुः शक्रो देवानामिन्द्रो बोधिसत्वस्याज्ञां प्रतिरोद्धुम् । निपीदति स्म शक्रो देवानामिन्द्रस्तदन्ये च देवेषु यथाप्रज्ञेत्वासनेषु । तान् बोधिसत्वो निपण्णान् विदित्वा धर्म्या कथया सददर्शयति स्म समादापयति स्म समुत्तेज 25 यति स्म सप्रहर्षयति स्म । येन च बोधिसत्व पाणिं सचारयति स्म, तमुक्त्वा बोधिसत्वमाता भवति स्म । ततस्तेषामेव भवति स्म—अस्माभि सार्धं बोधिसत्त्वं स्मोदते स्म । एवैऋथैव सजानीते स्म—मयैव सार्धं बोधिसत्वं सलपति, मामेव प्रतिस्मोदते स्म इति ॥

R 78

L 69

१ R om च २ R अयुक्षिप्य for अभ्यु ३ R आसन्तम् for आसनानि ४ R om उँक्षिपन्त ५ R तेऽपि for ते ६ चेदमेव चित्तं for चेतसैव विचिन्तित ७ R om ते ८ R पुनरपरे ९ R सत्त्वप्रतिस्मोदन for सत्त्वान् प्रति १० R स्मोदयते for स्मोदते ११ R प्रयुच्यते १२ R तिक्रान्तौऽतिक्रान्ताश्च for निष्क्रान्त अभि १३ L दू for दृष्ट १४ R om तान् १५ R स्मोदयते १६ R स्मो for सार्धं

तस्मिन् खलु पुनः कृदागारे शक्रस्य देवानामिन्द्रस्य त्रायप्रिशानां देवानां च प्रतिभासः
संदृश्यते स्म । न खलु पुनरन्यत्र परियुद्धो बोधिसत्वपरिभोगो भवति यथा गानुः युद्धिगतास्य
बोधिसत्वस्य । यदा च भिक्षवः शक्रो देवानामिन्द्रस्तदन्ये च देवपुत्राः प्रक्रमितुकामा भवन्ति
स्म, तदा बोधिसत्वस्तेषां चेतसैव चेत.परिवितर्कमाज्ञाय दक्षिणं पाणिमुक्षिय संचारयन्ति
5 स्म । संचार्य त्रिचार्यं पुनरपि स्मृतः संप्रजानन् प्रतिष्ठापयति स्म । मातरं च न वाधते स्म ।
तदा शक्रस्य देवानामिन्द्रस्यान्येषां च त्रायप्रिशानां देवानामेवं भवति स्म—विसर्जिता वयं
बोधिसत्त्वेनेति । ते बोधिसत्त्वं बोधिसत्वमातरं च त्रिप्रदक्षिणीकृत्य प्रक्रामन्ति स्म ॥

निर्गते च खलु पुनर्भिक्षवो मयाद्ब्रह्मलसमये सायाद्ब्रह्मलसमये प्रत्युपरिस्थिते अथ
खलु ब्रह्मा सहापतिरनेनैर्ब्रह्मकायिनैरेवपुत्रशतसहस्रैः परिपृतः पुरस्त्वस्तं दिव्यमोजोविन्दुमादाय
10 येन बोधिसत्वस्तेनोपसंक्रामति स्म बोधिसत्त्वं द्रष्टुं वन्दितुं पथुपासितुं धर्मं च श्रोतुम् ।
समन्वाहरति स्म भिक्षवः बोधिसत्वो ब्रह्माणं सहापतिमागच्छन्तं सपरिवारम् । पुनरेव च
बोधिसत्वो दक्षिणं सुवर्णवर्णपाणिमुक्षिय ब्रह्माणं सहापतिं ब्रह्मकायिनांश्च देवपुत्रान् प्रतिसंमोदते
स्म । एकाङ्गुलिकस्या चासनान्युपदर्शयति स्म । न च शक्तिरस्ति भिक्षवो ब्रह्मणः सहापते-
बोधिसत्वस्याज्ञां प्रतिरोद्धुम् । निषीदति स्म भिक्षवो ब्रह्मा सहापतिस्तदन्ये च ब्रह्मकायिना
15 देवपुत्रा यथाप्रज्ञप्तेष्व्वासनेषु । तान् बोधिसत्वो निपण्णान् विदित्वा धर्म्या कथया संदर्शयति
स्म समादापयति स्म समुत्तेजयति स्म संप्रदरपयति स्म । येन च बोधिसत्वः पाणि
संचारयति स्म, तन्मुखैव मायादेवी भवति स्म । ततस्तेषामेर्दकस्यैवं भवति स्म—मया सार्धं
बोधिसत्वः संलपति, मामेव प्रतिनंमोदते स्म इति । यदा च ब्रह्मा सहापतिस्तदन्ये च ब्रह्मकायिना
देवपुत्रा गन्तुकामा भवन्ति स्म, तदा बोधिसत्वस्तेषां चेतसैव चेत.परिवितर्कमाज्ञाय दक्षिणं
20 सुवर्णवर्णं बाहुमुक्षिय संचारयति स्म । संचार्य विचारयति स्म । संचार्य विचार्य अत्रसादतानारेण
पाणिं संचारयति स्म । मातरं च न वाधते स्म । ततो ब्रह्मणः सहापतेस्तदन्येषां च ब्रह्मकायि-
कानां देवपुत्राणामेवं भवति स्म—विसर्जिता वयं बोधिसत्त्वेनेति । ते बोधिसत्त्वं बोधिसत्वमातरं
च त्रिप्रदक्षिणीकृत्य पुनरेव प्रक्रामन्ति स्म । बोधिसत्वश्च स्मृतः संप्रजानन् पाणिं प्रतिष्ठापयति स्म ॥

आगच्छन्ति स्म खलु पुनर्भिक्षवैः पूर्वदक्षिणपश्चिमोत्तराम्यो दिग्भ्योऽथस्तादुपरिष्ठात्
25 सन्तादशम्यो दिग्भ्यो बहूनि बोधिसत्वशतसहस्राणि बोधिसत्वस्य दर्शनाय वन्दनाय
पथुपासनाय धर्मश्रवणाय च धर्मसंगीतिसंगायनाय च । तेषामार्गतागतानां बोधिसत्वः कायात्
प्रभामुत्सृज्य प्रभौब्यूहानि सिंहासनान्यभिनिर्मिमीते स्म । अभिनिर्माय तान् बोधिसत्त्वांस्तेष्व्वासनेषु
निषीदयति स्म । निपण्णाश्चैवान् विदित्वा परिपृच्छति स्म परिश्रयति स्म यदुदात्तैव
बोधिसत्वस्य महायानस्य विस्तरं विभागतामुपादाय । न च तान् कश्चिदन्यः पश्यति स्म अन्यत्र
सभाग्यो देवपुत्रेभ्यः । अयं भिक्षवो हेतुरयं प्रत्ययो येन बोधिसत्वः प्रशान्तायां रात्र्यां कायात्
प्रभामुत्सृजति स्म ॥

१ R 'देवपुत्रैः for 'पुत्रशत'. २ After 'वारम्, R adds विदित्वा. ३ R तन्मुखा च for 'खैव.
४ R om. भिक्षव'. ५ R समागताना for आगतागताना. ६ R महाब्यूहानि. ७ R विस्तरम् । तमुपादाय.

न खलु पुनर्भिक्षवो मायादेवी बोधिसत्त्वकुक्षिगते गुल्फायातां संजानीते स्म अन्यत्र
 लघुतामेव मृदुतामेव सौख्यतामेव । न चोदरगतानि दुःखानि प्रत्यनुभवति स्म । न च रागपरि-
 दाहेन वा द्वेषपरिदाहेन वा मोहपरिदाहेन वा परिदहते स्म । न च क्रमवितर्कं वा व्यापाद-
 वितर्कं वा विहिंसावितर्कं वा वितर्कयति स्म । न च शीतं न चोष्णं वा जिवत्सां वा पिपासां वा
 तमो वा रजो वा क्लेशं वा संजानीते स्म पश्यति वा । न चास्या अमनाया रूपशब्दगन्ध- 5
 रसस्पर्शा वा आभासमागच्छन्ति स्म । न च पापक्रान्त्वं स्वप्नान् पश्यति स्म । न चास्याः
 स्त्रीमाया न शाठ्यं नेर्ष्यां न स्त्रीक्लेशा वाधन्ते स्म । पञ्चशिक्षापदसमादत्ता खलु पुनः शीलवती
 दशकुशलकर्मपथे प्रतिष्ठिता तस्मिन् समये बोधिसत्त्वमाता भवति स्म । न च बोधिसत्त्वमातुः
 क्वचित् पुंस्ये रागचित्तमुपपद्यते स्म, नापि कस्यचित्पुंसस्य बोधिसत्त्वस्य मातुरन्तिके । ये च
 केचित्कपिलाह्वये महौपुर्वरे अन्येषु वा जनपदेषु देवनागपक्षगन्धर्वासुरगरुडभूताविष्टाः स्त्रीपुंस- 10
 दारकदारिका वा, ते सर्वे बोधिसत्त्वमातुः सहदर्शनादेव स्वस्याः स्मृतिप्रतिलब्धा भवन्ति स्म । ते
 चामनुष्याः क्षिप्रमेव प्रक्रामन्ति स्म । ये च केचिन्नानारोगस्पृष्टाः सत्त्वा भवन्ति स्म,
 वातापित्तश्लेष्मसंनिपातजै रोगैः पीड्यन्ते स्म, चक्षुरोगेण वा श्रोत्ररोगेण वा घ्राणरोगेण वा
 जिह्वारोगेण वा श्रोत्ररोगेण वा दन्तरोगेण वा कण्ठरोगेण वा गर्लगण्डरोगेण वा उरगण्डकुष्ठ-
 किलसरोपोन्मादापस्मारज्वरगलाण्डपिटकविसर्पविचर्चिकाद्यै रोगैः संपीड्यन्ते स्म, तेषां 15
 बोधिसत्त्वमाता दक्षिणपार्श्वे मूर्ध्नि प्रतिप्रापयति स्म । ते सहप्रतिप्रापिते पाणौ विगतव्याधयो
 भूत्वा स्वकत्वकानि गृहाणि गच्छन्ति स्म । अन्ततो मायादेवी तृणगुल्मकमपि धरणितला-
 दम्युत्क्षिप्य ग्लानेभ्यः सत्त्वेभ्योऽनुप्रयच्छति स्म । ते सहप्रतिलम्भादरोगनिर्विकारा भवन्ति
 स्म । यदा च मायादेवी स्वं दक्षिणं पार्श्वं प्रत्यवेक्षते स्म, तदा पश्यति स्म बोधिसत्त्वं कुक्षिगतम्,
 तद्यथापि नाम सुपरिशुद्ध आदर्शमण्डले मुखमण्डलं दृश्यते । दृष्ट्वा च पुनस्तुष्टा उदप्रा 20
 आत्तमना प्रमुदिता प्रीतिसौमनस्यजाता भवति स्म ॥

R 81

L 72

R 82

बोधिसत्त्वस्य खलु पुनर्भिक्षवो मातुः कुक्षिगतस्याधिष्ठितं सततं समितं रात्रिदिवं दिव्यानि
 रूपाणि अभि(निर्माय) प्रनन्दन्ति स्म । दिव्यानि च पुण्याणि अभिप्रवर्षन्ति स्म । कालेन देवा
 र्धयन्ति स्म । कालेन वायवो वान्ति स्म । कालेन श्रतवो नक्षत्राणि च परिवर्तन्ते स्म । क्षेमं च
 राज्यं सुभिक्षं च सुमनाकुलम्भुभवति स्म । सर्वे च कपिलाह्वये महापुर्वरे शाक्या अन्ये च 25
 सत्त्वाः खादन्ति स्म, पिबन्ति स्म, (रमन्ते स्म,) क्रीडन्ति स्म, प्रविचारयन्ति स्म,
 दानानि च ददन्ति स्म, पुण्यानि च कुर्वन्ति स्म, कौमोद्यामिव चातुर्मास्यामेकैन्तरे
 क्रीडासुखविहारैर्विहरन्ति स्म । राजापि शुद्धोदनः संप्रौत्स्रह्यचयौर्परतराद्रूकार्योऽपि सुपरिशुद्ध-
 स्तपोवनगत इव धर्ममिवानुवर्तते स्म ॥

१ R 'सत्त्वे कुक्षि'. २ R नेर्यां for नेर्या. ३ R 'सत्त्वमातुरन्तिके. ४ R om. मह'. ५ R प्रक्रमन्ति.
 ६ R श्रोत्ररोगेण, ७ R कण्ठरोगेण, ८ R उरोगण्ड for गर्लगण्ड. ९ R प्रवाहन्ति for प्रनन्दन्ति. १० R
 प्रवर्षन्ति. ११ R महापुर्वरे. १२ R एकान्तरे for एकान्तरे. १३ R समागतं for संज्ञातं. १४ R अपप्रतारयौ
 नार्थेपि (?) for 'यौवतराद्रूकार्यौ.

एवंरूपेण भिक्षव ऋद्धिप्रातिहार्येण समन्वागतो बोधिसत्त्वो मातुः कुक्षिगतोऽस्यात् । तत्र खलु भगवानायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते स्म—द्रक्ष्यसि त्वमानन्द एतन्व्यूहं बोधिसत्त्वपरिभोगं यत्र बोधिसत्त्वो मातुः कुक्षिगतो व्याहार्यते । आह—पश्येयं भगवन् पश्येयं सुगत । दर्शयति स्म तयागत आयुष्मत् आनन्दस्य शक्रस्य देवानामिन्द्रस्य चतुर्णां च लोकपालानां तदन्येषां च देवमनुष्याणाम् । दृष्ट्वा चै ते तुष्टा अभूवन् उद्गमा आत्तमेनसः प्रमुदिताः प्रीतिसौमनस्यजाताः । स च ब्रह्मा सहांपतिः पुनरेव ब्रह्मलोके समारोप्य प्रतिष्ठापयति स्म चैत्यार्थम् ॥

तत्र खलु भगवान् पुनरपि भिक्षूनामन्त्रयते स्म—इति हि भिक्षवो दशमासकुक्षिगतेन बोधिसत्त्वेन पद्त्रिंशन्नयुतानि देवमनुष्याणां त्रिषु यानेषु परिपाचितान्यभूवन् । यत्रेदमुच्यते यत्—

बोधिसत्त्व अप्रसत्त्व मातुकुक्षिसंस्थितः

प्रकम्पिता च पङ्क्तिर मेदिनी सकानना ।

सुवर्णवर्ण आम मुक्त सर्वापाय शोधिता

प्रहर्षिताश्च देवसंघ धर्मगंक्षु भेष्यते ॥ २३ ॥

सुसंस्थितो महाविमानु नैकरत्नचित्रितो

यत्र वीर आरुहिल्व तिष्ठते विनायकः ।

गन्धोत्तमेन चन्दनेन पूरितो विरोचते

यस्यैककर्षु त्रिसहस्रमूल्यरत्नपूरितो ॥ २४ ॥

महासहस्रलोकधातु हेषिं भिन्दियित्वना

उदागतो गुणाकरस्य पद्मओजबिन्दुको ।

सो सप्तरात्र पुण्यतेज ब्रह्मलोकि उद्गतो

गृहीत्व ब्रह्म ओजं बिन्दु बोधिसत्त्वं नामयी ॥ २५ ॥

न अस्ति सर्वसत्त्वकायि भुक्तु यो जरेय तं

अन्यत्र भूरि बोधिसत्त्व ब्रह्मकल्पसंनिभे ।

अनेककल्प पुण्यतेज ओजबिन्दु संस्थितो

भुजित्व सत्त्व कायचित्त ज्ञानशुद्ध गच्छिषु ॥ २६ ॥

शक्र ब्रह्म लोकपाल पूजनाय नायकं

त्रीणि काल आगमिष्व बोधिसत्त्वमन्तिकम् ।

चन्दयित्व पूजयित्व धर्म शृणुते वरं

प्रदक्षिणं करित्व सर्वं गच्छिषु यथागता ॥ २७ ॥

१ R om. च ते तुष्टा अभूवन्, २ R °त्रिंशन्नयुतानि for °त्रिंशन्नयुतानि, ३ R तत्रेदमुच्यते, ४ R यद्वोधि, ५ R धर्मराजु for °गच्छ, ६ R गन्धोत्तमचन्दनेन, ७ R गृहेष्वभिनयित्वना for हेषिं भिन्दियित्वना, ८, R °लोकमुद्गतो, ९ R यतो गृहीत्व for गृहीत्व, १० R ओजो for ओजबिन्दु, ११ R °सत्त्वोपनामयी, १२ R भुचरित्व for बोधिसत्त्व, १३ R यं भुजि for भुजित्व, १४ R गच्छन्ति.

बोधिसत्त्व धर्मकाम एन्ति लोकधातुषु

प्रभाविषूह आसनेषु ते नियण्ण दृश्यिषु ।

परस्परं च श्रुत्व धर्मं यान्त्रेष्टमुत्तमं

प्रयान्ति सर्वे हृद्यचित्त वर्णमाल भाप्रतो ॥ २८ ॥

ये च इष्टिदेरकासु दुःखिता तदा अभूत्

भूतस्पृष्ट क्षित्तचित्त नम्र पांशुप्रक्षिता ।

ते च सर्वे दृष्ट्वा माय भोन्ति लब्धचेतना

स्मृतीमतीगतीउपेत गोहि^१ गोहि गच्छिषु ॥ २९ ॥

वाततो व पित्ततो व श्लेष्मसंनिपातकैः

ये च चक्षुरोग श्रोत्ररोग कायचित्तपीडिता ।

नैकरूप नैकराति व्याधिभिश्च ये हता

स्यापिते स्म माय मूर्ध्नि पाणि भोन्ति निर्जरा ॥ ३० ॥

अथापि वा तृणस्य तुलि भूमितो गृहीत्वना

ददाति माय आतुराण सर्वे भोन्ति निर्जरा ।

सौख्यप्राप्ति निर्धिकार गोहि गोहि गच्छिषु

भैषज्यभूति वैद्यराजि कुक्षिसंप्रतिष्ठिते ॥ ३१ ॥

यस्मि कालि मापदेवि स्वार्तुं निरीक्षते

अदृशाति बोधिसत्त्व कुक्षिये प्रतिष्ठितम् ।

यथैव चन्द्र अन्तरीक्ष तारकै परीवृतं

तथैव नाथु बोधिसत्त्वक्षणैरलंकृतम् ॥ ३२ ॥

नो च तस्य राग दोष नैव मोह बाधते

कामच्छन्दु नैव तस्य ईर्षि नैव हिंसा ।

तुष्टचित्त हृद्यचित्त प्रीति सौमनस्यता

क्षुधापिपास शीतं उष्ण नैव तस्य बाधते ॥ ३३ ॥

अवष्टिताश्च नित्यकाल दिव्यतूर्य वादिषु

प्रवर्षयन्ति दिव्यपुष्प गन्धश्रेष्ठ शोभेना ।

देव पैशिय मानुषाश्च मानुषा अमानुषां

नो विहेठि नो विहिंसि तत्र ते परस्परम् ॥ ३४ ॥

१ R इष्टि^१ for इष्टि^२, २ R अभवन् for अभूत्, ३ R भान्ति, ४ R गेह गेह, ५ R सर्व भान्ति, ६ R स्वतनुं, ७ R शीतोष्ण, ८ R प्रवर्षयन्ति, ९ R गन्धाम for गन्धश्रेष्ठ, १० R शोभने, ११ R पक्षि for पश्य.

R 86

रमन्ति सत्त्व श्रीडयन्ति अन्नपानुदेन्ति च
 आनन्दशब्द घोषयन्ति हृष्टतुष्टमानसाः ।
 क्षमा रजोअर्नाकुल्य च काळि देव वपति
 तृणाश्च पुष्य ओषधीष तस्मि काळि रोहिषु ॥ ३५ ॥

5

राजगेहि सत्तरात्र रत्नवर्ष वरिंती
 यतो दरिद्रसत्त्व गृह्य दान देन्ति भुञ्जते ।
 नास्ति सत्त्व यो दरिद्र यो च आसि दुःखितो
 भेष्मार्क्षि नैन्दनेव एव सत्त्व नन्दिषु ॥ ३६ ॥

L 76

10

सो च राजु शाकियान पोषधी उपोषितो
 राज्यकार्यु नो करोति धर्ममेव गोचरी ।
 तपोव्रतं च सो प्रविष्ट मायदेवी पृच्छते
 कीदृशेन्ति कापि सौख्य अग्रसत्त्व धारति ॥ ३७ ॥

इति श्रीललितविस्तरे गर्भावक्रान्तिपरिवर्तो नाम षष्ठमोऽध्यायः ॥

१ R रजोऽनाकुलं च. २ R यथातिदन्ति for गृह्य दान देन्ति. ३ R नन्दनवन इव. ४ R पृच्छति for पृच्छते. ५ R धरणीति for धारति.

जन्मपरिवर्तः सप्तमः ।

इति हि भिक्षवो दशमासेषु निगतेषु बोधिसत्वस्य जन्मकालसमये प्रत्युपस्थिते राज्ञः शुद्धोदनस्य गृहोद्याने द्वात्रिंशत्पूर्वनिमित्तानि प्रादुरभूवन् । कतमानि द्वात्रिंशत् ? सर्वपुष्पाणि सुङ्गीभूतानि न पुष्पन्ति स्म । पुष्करिणीषु चोत्पलपद्मशुसुटपुण्डरीकाण्यभ्युदृतानि कुड्मलीभूतानि न पुष्पन्ति स्म । तदा च पुष्पफलवृक्षा धरणीतलदम्युद्रस्य क्षारकजाता न फलन्ति स्म । अप्तौ च रत्नवृक्षाः प्रादुरभूवन् । त्रिंशत्ते च रत्ननिधानशतसहस्राण्युत्कृत्य व्यवस्थितानि दृश्यन्ते 5 स्म । अन्तःपुरे च रत्नोङ्कुराः प्रादुरभूवन् । सुगन्धितैलपरिवारिस्ताश्च गन्धोदककेशीतोष्णाः प्रस्रवन्ति स्म । हिमवत्पर्वतपार्श्वे च सिंहपोतका आगत्यागत्यामिनदन्तः कपिलाह्वयपुरवर्षं प्रदक्षिणी-कृत्य द्वारमूलेष्ववतिष्ठन्ते स्म, न कंचित्सत्त्वं विहेठयन्ति स्म । पञ्चशतानि पाण्डुराणां हस्ति-शावकानामागत्य राज्ञः शुद्धोदनस्याप्रकृतैश्चरणैरभिलिखन्ति स्म । मेखलीवृक्षाश्च देवदारका 10 राज्ञः शुद्धोदनस्यान्तःपुरे उत्सङ्गेनोत्सङ्गमनुपरिवर्तमानाः संदृश्यन्ते स्म । गगनतल्गतार्धकाया नामकन्या नानापूजोपवरणपरिगृहीता अथ्यालम्बमानाः संदृश्यन्ते स्म । दश च नामकन्या-सहस्राणि मयूराङ्गहस्तकपरिगृहीता गगततलेऽवस्थिताः संदृश्यन्ते स्म । दश च पूर्णकुम्भसहस्राणि कपिलवस्तु महानगरं प्रदक्षिणीकुर्वन्ति संदृश्यन्ते स्म । दश च देवकन्यासहस्राणि गन्धोदकमृद्धार-परिगृहीता मूर्ध्नि धारयन्त्योऽवस्थिताः संदृश्यन्ते स्म । दश च देवकन्यासहस्राणि लव्यजपताकापरिगृहीता अवस्थिताः संदृश्यन्ते स्म । बहूनि चाप्सरःशतसहस्राणि शङ्खभेरी-मृदङ्गपणवैः घण्टावसक्तैः प्रतीक्षमाणान्यवस्थितानि संदृश्यन्ते स्म । सर्वे वायवश्चावस्थिता न 15 वान्ति स्म । सर्वे नदी च प्रस्रवणानि च न वहन्ति स्म । चन्द्रसूर्यविमानानि नक्षत्रज्योतिर्गणाश्च न वहन्ति स्म । पुंष्यं च नक्षत्रपुक्तमभूत् । रत्नजौत्षपरिस्पुष्टं च राज्ञः शुद्धोदनस्य गृहं संस्थितमभूत् । वैश्वानरश्च न अवलति स्म । कूटमारप्रासादतोरेणैर्द्वारैरुत्तरेषु च मणिरत्नान्यभि-प्रलम्बमानानि च संदृश्यन्ते स्म । दूष्यगङ्गाश्च विविरत्नगङ्गाश्च प्रावृताः संदृश्यन्ते स्म । 20 काकोदकवृष्टवृक्षगृहालशब्दाश्चान्तर्हिता अभूवन् । सुजातजातशब्दाश्च श्रूयन्ते स्म । सर्वजन-पदकर्मान्ताश्च समुच्छिन्ना अभूवन् । उलूकनिकूलश्च पृथिवीप्रदेशाः समाः समवस्थिताः । सर्ववीथी-चत्वरगृह्णाटकैरर्धोन्तरापणमुखानि च पाणितलमृष्टौनीव पुष्पाभिनीर्णानि विरोचन्ते स्म । सर्वाश्च गुर्विष्यः सम्यक्सुखेन प्रसूयन्ते स्म । सर्वशाखवनदेवताश्च पत्रेष्वर्धकायानभिनिर्माष नैर्म्यमानाः स्थिताः संदृश्यन्ते स्म । इमानि द्वात्रिंशत्पूर्वनिमित्तानि प्रादुरभूवन् ॥

R 87

L 77

R 88

25

१ L कुड्मली for कुड्मली. २ L रत्नोङ्कुरा for 'ङ्कुराः. ३ R 'तैलपूरिताः for तैलपरिवारिताश्च. ४ R गन्धोदकाः. ५ R पाण्डुराणां. ६ R चरणान् for चरणी. ७ R मेखला for मेखली. ८ R 'प्रदक्षिणी-कुर्वन्तेः for 'कुर्वन्ति. ९ R प्रतीक्षमाणा व्यव for प्रतीक्षमाणान्यव. १० R सनद्यथ. ११ R पुष्य-नक्षत्र for नक्षत्र. १२ R रत्नजात for 'जात'. १३ R 'तोरेणालक' for 'तोरेणद्वारक'. १४ R 'रथातला' for रथान्तरा. १५ 'तलपुष्टनीव for 'मृष्टनीव. १६ R नमस्तपन्तः for नम्यमानाः.

अथ खलु मापादेवी बोधिसत्त्वस्य जन्मकालसम्यं ज्ञात्वा बोधिसत्त्वस्यैव तेजोनुभावेन
राज्यां प्रथमे यामे राजानं शुद्धोदनमुपसंक्रम्य गाथाभिरभ्यर्चयामास—

देव शृणु हि मह्यं भागतो यं मतं मे
अचिरचिरचिरेणा जात उद्यानबुद्धिः ।

यदि च तत्र न रोपो नैव दोषो न मोहः

क्षिप्रमहृ ब्रजेया श्रीडउद्यानभूमिम् ॥ १ ॥

त्वमिह तपसि खिन्नो धर्मचित्तप्रयुक्तो

अहं च चिरप्रविष्टा शुद्धसत्त्वं धरेन्ती ।

द्रुमवर प्रतिबुद्धाः पुल्लिता शालवृक्षाः

युक्त भविष्य देवा गन्तुमुद्यानभूमिम् ॥ २ ॥

ऋतुप्रवर वसन्तो योपितां मण्डनीयो

भ्रमरवरविद्युष्टाः कोकिलबर्हिगीताः ।

शुचिरुचिरविचित्रा भ्राम्यते पुष्परेणुः

साधु ददहि आर्ज्ञां गच्छमो मा विलम्बः ॥ ३ ॥

वचनमिमु श्रुणित्वा देविये पार्थिविन्द्रः

तृप्तो मुदितचित्तः पारिषद्यानर्चयत् ।

हयगजरथं पङ्क्त्या वाहना योजयञ्च

प्रवरगुणसमृद्धां लुम्बिनीं मण्डयञ्चम् ॥ ४ ॥

नीलगिरिनिक्वाशां मेघवर्णानुबद्धां

विंशति च सहस्रान् योजयञ्चं गजानाम् ।

मणिकनकविचित्रां हेमजालोपगूढां

घण्टरुचिरपार्श्वान् पद्मविषाणां गजेन्द्रान् ॥ ५ ॥

हिमरजतनिक्वाशां मुद्गकेशां सुकेशां

विंशति च सहस्रान् योजयञ्चं हयानाम् ।

कनकरचितपार्श्वीं किङ्किणीजाललम्बा

पवनजवितवेगां वाहना पार्थिवस्य ॥ ६ ॥

नरगण रणशौण्डान् शूर संप्रामन्त्रमान्

असिधनुशरशक्तिपाशखड्गाग्रहस्तान् ।

विंशति च सहस्रान् योजयञ्चं सुरशीघ्रं

माय सपरिवारां रक्षथा अप्रमत्ता ॥ ७ ॥

१ R 'रथमात्रम्'. २ R. अहं for अहु. ३ R सुचिर चिर' for शुचिरुचि'. ४ R विलम्बं for विलम्बः.
५ R 'जाललम्बान्', ६ R 'वेगान् वाहनान्'.

मणिकनकनिपितां लुम्बिनीं कारयथ्वं
 त्रिविधवसनरत्नैः सर्ववृक्षां प्रवेया ।
 त्रिविधकुसुमचित्रं नन्दनं वा सुराणां
 वदथै च मम शीघ्रं सर्वमेतं विधाय ॥ ८ ॥

वचनमिमु निशाम्या पारिपथैः क्षणेन
 वाहनं कृतं सज्जा लुम्बिनी मण्डिता सा ।

पारिपथ आह—

जय जय हि नरेन्द्रा आयु पालेहि दीर्घं
 सर्वं कृतुं यथोक्तं कारु देव प्रतीक्ष ॥ ९ ॥

सो च नरवरेन्द्रो ह्यष्टचित्तो भक्तिव्या
 गृह्वरमनुविष्टो इष्टिकानेवमाह ।

यस्य अहं मनापो या च मे प्रीतिकामा

सा मि कुरुत आज्ञां मण्डयित्वात्मभावम् ॥ १० ॥

वरसुरभिसुगन्धां भावरङ्गां त्रिचित्रां

वसनं मृदुमनोज्ञां प्रावृषोया उदग्राः ।

उरसि विगलितानां मुक्तहारं भवेया

आभरणविभूषां दर्शयिथाद्य सर्वाः । ॥ ११ ॥

तुणपणवमृदङ्गां वीणवेणुमुकुण्डां

तर्पयन्तसहस्रान् योजयन्वं मनोज्ञां ।

भूय कुरुत हर्षं देवकन्यान् यूयं

क्षुत्वं मधुरघोषं देवतापि स्पृहेयुः ॥ १२ ॥

एकस्ववरोस्मिं तिम्रतां मायदेवी

मा च पुरय इक्षी अन्यं तत्रास्हेया ।

नारि त्रिविधैवर्मा तं रथं वाहयन्तां

मा च प्रतिकूलं मा मनाषं शृणुष्या ॥ १३ ॥

हयगजरथपत्नीं सैन्यश्रीमद्विचित्रां

द्वारि स्थितं नृपस्या श्रूयते उच्चघोषाः ।

क्षुमितजलनिधिर्वा श्रूयते एव शब्दो

* * * ॥ १४ ॥

१ R सर्ववृक्षां. २ R वदथय for वदथ च. ३ R गृह्वरमनुविष्टो for गृह्वरमनुविष्टो. ४ R मनोज्ञं.
 ५ R त्रिविधयम् ६ R क्वचित्प्रति for मा च प्रति.

कायौ स्थिरा शीतोष्णे द्वे वारिधारेऽभिनिर्भित्वा बोधिसत्त्वं स्नापयत स्म । शक्रप्रल्लोकाग्राजाल
पूर्वगमाश्चान्ये च बहवो देवपुत्रा शतसहस्रा ये बोधिसत्त्व जातमात्र नानागन्धोदकमुक्तसुसुमै
स्नापयेन्त्यभ्यग्निरन्ति स्म । अन्तरिक्षे च द्वे चामरे रत्नच्छत्र च प्रादुर्भूतम् । स तस्मिन्
महापद्मे स्थित्वा चतुर्दिशमप्रलोकयति स्म । (चतुर्दिशमप्रलोकयति) सिंहानलोकित महापुल्याव-
5 लोकिन्त व्यलोकयति स्म ॥

तस्मिन् खलु पुन समये बोधिसत्त्व पूर्वकुशलमूलविपाकजेनाप्रतिहतेन
दिव्यचक्षुःप्रादुर्भूतेन दिव्येन चक्षुषा सर्गान्त त्रिसाहस्र महासाहस्रं लोकधातु
सनगरनिर्गमजनपदराष्ट्राजगानीं सदेवमानुष पश्यति स्म । सर्वसत्त्वानां च चित्तचरित च
प्रजानाति स्म । ज्ञात्वा च व्यलोकयति स्म—अस्ति त्वसो कश्चित्सत्त्वो यो मया सदृश
10 शीलेन वा समाभिना वा प्रज्ञया वा कुशलमूलचर्यया वा । यदा च बोधिसत्त्व त्रिसाहस्र
महासाहस्रलोकधातौ न कश्चित्सत्त्वमात्मतुल्यं पश्यति स्म, अथ तस्मिन्समये बोधिसत्त्व सिंह इव
प्रिगतमयमैत्रोऽमत्रस्त अस्तम्भी सुचिन्तित स्मृत्वा चिन्तयित्वा सर्वसत्त्वानां चित्तचरितानि
ज्ञात्वा अर्परिगृहीतो बोधिसत्त्व पूर्वा दिशमभिमुख सप्त पदानि प्रक्रान्त—पूर्वगमो भविष्यामि सर्वेषां
कुशलमूलानां धर्माणाम् । तस्य प्रक्रमत उपर्यन्तरीक्षेऽपरिगृहीत दिव्यैश्वेतत्रिपुल्लच्छत्र
15 चामरशुभे गच्छन्तमनुगच्छन्ति स्म—यत्र यत्र च बोधिसत्त्व पदमुक्षिपति स्म, तत्र तत्र पद्मानि
प्रादुर्भवन्ति स्म । दक्षिणा दिशमभिमुख सप्त पदानि प्रक्रान्त—दक्षिणीयो भविष्यामि
देवमनुष्याणाम् । पश्चिमा दिशमभिमुख सप्त पदानि प्रक्रान्त । सप्तमे स्थित्वा सिंह
इवाह्लादनात्मिका वाच भाषते स्म—अहं लोके ज्येष्ठोऽहं लोके श्रेष्ठ । इयं मे पश्चिमा
जाति । करिष्यामि जातिजराभरणदुःखस्यान्तम् । उत्तरा दिशमभिमुख सप्त पदानि
20 प्रक्रान्त—अनुत्तरो भविष्यामि सर्वसत्त्वानाम् । अर्धस्तादिशमभिमुख सप्त पदानि प्रक्रान्त—
निहनिष्यामि मारं च मारमेनां च । सर्वनैरयिकाणां च निरयाग्निप्रतिघाताय सह धर्ममेघवृष्टिं
वर्षिष्यामि, येन ते सुखसमर्पिता भविष्यन्ति । उपरिष्टादिशमभिमुख सप्त पदानि प्रक्रान्त,
उर्ध्वं चावलोकयति स्म—उल्लोकनीयो भविष्यामि सर्वसत्त्वानाम् । समनन्तरभाषिता चेयं
बोधिसत्त्वेन वाक् । अथ तस्मिन् समये अयं त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातु स्वरेणाभिविज्ञातो
25 ऽभूत् । इयं बोधिसत्त्वैस्य कर्मविपाकजा अभिज्ञाधर्मता ॥

यदा बोधिसत्त्वधरमभिविरु उपजायते, यदा चानुत्तरा सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्यते,
तदा अत्येमान्येतरूपाणि ऋद्धिप्रातिहार्याणि भवन्ति—तस्मिन् खलु पुनर्भिक्षव समये सहपितरोर्मै-
कूपजाता सर्वसत्त्वा अभूवन् । महतश्च पृथिगीचालस्य लोके प्रादुर्भागेऽभूत् भैरवस्य
रोमहर्षणस्य । अघटितानि च दिव्यमानुष्यत्तानि त्रयाणि सप्रवादितानि । सर्वैर्तुकालिकाश्च

१ R स्नापयन्तोऽभ्यव २ R प्रादुरभूत् ३ R बोधिसत्त्वस्य ४ R पूर्वजन्मप्रतिहतेन ५ R
दिव्यचक्षुः प्रादुरभूत् येन for दिव्यचक्षुःप्रादुर्भूतेन ६ R निगमप्रामजनं for निगमजनं ७ R च for वा
८ R सुपरि for अपरि ९ R दिव्यैश्वेत for श्वेत १० R विपुत्रं for विपुलं ११ R एव दक्षिणां for
दक्षिणां १२ R सिंहवत् for सिंह इव १३ R अपोदिशम् १४ R om अपरि स्म १५ R transp
बोधिसत्त्वेन and वाक् १६ R सत्त्वकर्मविपाको १७ R संघर्षतं for सहपितं

वृक्षास्तस्मिन् समये त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातौ संकुसुमिताः फटिताश्च । विशुद्धाच्च
गगनतलान्मेघशब्दः श्रूयते स्म । अपगतमेघाच्च गगनाच्छूनैः सूक्ष्मसूक्ष्मो देवः
प्रवर्षति स्म । नानावर्षदिव्यबुसुमवलाभरणगन्धचूर्णव्यामिश्राः परमसुखसंस्पर्शाश्च सौम्याः
सुगन्धवाताः प्रवार्यन्ति स्म । व्यपगततमोरजोधूमनीहाराश्च सर्वदिशः सुप्रसन्ना विराजन्ते
स्म । उपरिथच्चान्तरिक्षाददृश्या गम्भीरा महाप्रह्वयोयाः संश्रूयन्ते स्म । सर्वचन्द्रसूर्य- 5
शक्रब्रह्मलोकपालप्रमाथाभिभूता अभूवन् । परमसुखसंस्पर्शया च सर्वसत्वकायचित्तसुख-
संजनन्या लोकोत्तरया अनेकशतसहस्रवर्णप्रभया सर्वत्रिसाहस्रमहर्षसाहस्रलोकधातुः परिसुटो-
ऽभूत् । समन्तरजातस्य खलु पुनर्वोधिसत्वस्यैकान्तसुखसमर्पिताः सर्वसत्त्वा वभूवुः । सर्वराग-
द्वेषमोहदरपरिनिवृत्तिविपार्यभयलोभेभ्योमात्सर्यक्रिमिताः सर्वाकुशलक्रियाप्रतिविरता व्याधितानां सत्त्वानां
व्याधय उपशान्ताः । क्षुत्पिपासितानां सत्त्वानां क्षुत्पिपासा प्रसन्धाभूत् । मधमदमत्तानां 10
च सत्त्वानां मर्दापगमः संवृत्तः । उन्मत्तैश्च स्मृतिः प्रतिलब्धा । चक्षुर्विकलैश्च सचै-
धक्षुः प्रतिलब्धम्, श्रोत्रैर्विकलैश्च सत्त्रैः श्रोत्रम् । अङ्गप्रत्यङ्गविकलेन्द्रियाश्चाविकलेन्द्रियाः
संवृत्ताः । दरिद्रैश्च धनानि प्रतिलब्धानि । बन्धनबद्धाश्च बन्धनेभ्यो विमुक्ताः । आत्रीचिमादि
कृत्वा सर्वनैरयिकणां सत्त्वानां सर्वकारणाद् दुःखं तस्मिन्समये प्रवैश्वम् । तिर्यग्योनिकानामन्योन्य-
भक्षणादि दुःखम्, यगलोकिकानां सत्त्वानां क्षुत्पिपासादिदुःखं व्युपशान्तमभूत् ॥ 15

यदा च बोधिसत्वो जातमात्रः सप्त पदानि प्रकान्तोऽभूत्, असंख्यैपाकल्पकोटि-
नयुतशतसहस्रैः सुचारितचरणैर्महावीर्यमहास्थामधर्मताप्रतिलम्भेन तस्मिन् समये दशदिग्लोक-
धातुरित्यता बुद्धा भगवन्तरतं पृथ्वीप्रदेशं वज्रमयमधितिप्रप्ति स्म । येन महापृथिवी
तस्मिन् प्रदेशे नीवतीर्यत, तावन्महावल्लेगसमन्वागतो हि भिक्षवो जातमात्रो बोधिसत्वः 20
सप्त पदानि प्रकान्तोऽभूत् । सर्वलोकान्तरिकैश्च तस्मिन् समये महतावभासेन स्फुटं अभूवन् ।
महांश्च तस्मिन् समये गीतशब्दोऽभून्नृत्यशब्दः । अप्रमेयाश्च तस्मिन् समये पुष्पचूर्णगन्धनात्यरत्ना-
भरणवस्त्रमेघा अभिप्रवर्षन्ति स्म । परमसुखसमर्पिताश्च सर्वसत्त्वा अभूवन् । संक्षेपादचिन्त्या
सा क्रियामूत्, यदा बोधिसत्वो लोके प्रादुरभूत् सर्वलोकान्मुद्रतः ॥

अथ खल्वायुष्मानानन्दः उत्थापासनादेकासमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिर्णजानुमण्डलं पृथिव्यां 25
प्रतिग्राह्य येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवन्तमेतदवोचत् — सर्वसत्त्वानां भगवंस्तथागत
आश्चर्यमूतोऽभूत्, बोधिसत्वभूतं पृथिव्युत्तमसमन्वागतम् । कः पुनर्वादः एवं ह्यनुतरां
सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः । एषोऽहं भगवंश्चतुष्पञ्चकृत्वोऽपि दर्शंश्कृत्वोऽपि यावत्पञ्चाशत्कृत्वोऽपि
शतकृत्वोऽपि यावदनेकशतसहस्रशोऽप्यहं भगवन् बुद्धं भगवन्तं शरणं गच्छामि ॥

१ R om. समये. २ L °गगनाच्छूनैः for °च्छूनैः. ३ R प्रवर्षयति for प्रवर्षति. ४ R om. °वर्ष°. ५ R प्रवर्षन्ति for प्रवर्षयन्ति. ६ R om. °महासाहस्र°. ७ R सर्वे for सर्व°. ८ L °भया for भय°. ९ R प्रवृत्ता for प्रवृत्ता. १० L मदापगतः. ११ R श्रोत्रैर्विकलैश्च. १२ R प्रवृत्तम्, १३ R असंख्य-
यावत्पञ्चकृत्. १४ R om. नं. १५ R °न्तरिकाणि for °न्तरिकाश्च. १६ R स्फुटानि for स्फुटा. १७ R om. °भून्नृत्यशब्दो. १८ R दक्षिणं. १९ R om. °भूत्. २० R एवामूत् for एवामूत्तमसमन्वागतम्.
२१ R om. दशकृत्वोऽपि.

कायौ स्थित्वा शीतोष्णे द्वे वारिधारेऽभिनिर्भित्वा बोधिसत्त्व स्नापयत स्म । शक्रप्रदलोऽमराब्ज
 पूर्णगमाश्चान्ये च बहवो देवपुत्रा शतसहस्रा ये बोधिसत्त्व जातमात्र नानागन्धोदकमुक्तसुसुमै
 स्नापयन्त्यभ्यप्रनिरन्ति स्म । अन्तरिक्षे च द्वे चामरे रत्नच्छत्र च प्रादुर्भूतम् । स तस्मिन्
 महापद्मे स्थित्वा चतुर्दिशमवलोकयति स्म । (चतुर्दिशमवलोक्य) सिंहावलोकित महापुल्याय
 5 लोकिता व्यनलोकयति स्म ॥

तस्मिन् खलु पुन समये बोधिसत्त्व पूर्वसुशलमूलनिपाकजेनाप्रतिहतेन
 दिव्यचक्षुःप्रादुर्भूतेन दिव्येन चक्षुषा सर्पान्त त्रिसाहस्र महासाहस्र लोकधातु
 सनगरनिर्गमजनपदराष्ट्राजगानीं सदेवमानुष पश्यति स्म । सर्वसत्त्वानां च चित्तचरित च
 प्रजानाति स्म । ज्ञात्वा च व्यनलोकयति स्म—अस्ति त्वसो कश्चित्सत्त्वो यो मया सदृश
 10 शीलेन वा समाधिना वा प्रज्ञया वा कुशलमूर्च्छयया वा । यदा च बोधिसत्त्व त्रिसाहस्र
 महासाहस्रलोकजातौ न काचिसत्त्वमामनुष्य पश्यति स्म, अथ तस्मिन्समये बोधिसत्त्व सिंह इव
 विगतभयभैरवोऽप्यत्रस्त अस्तम्भी सुचिन्तित स्मृत्वा चिन्तयित्वा सर्वसत्त्वानां चित्तचरितानि
 ज्ञात्वा अर्परिगृहीतो बोधिसत्त्व पूर्वा दिशमभिमुख सप्त पदानि प्रक्रान्त—पूर्वगमो भविष्यामि सर्वेषां
 कुशलमूलानां धर्माणाम् । तस्य प्रक्रमत उपर्यन्तरीक्षेऽपरिगृहीत दिव्येधेतविपुलं
 15 चामरशुभे गच्छन्तमनुगच्छन्ति स्म—यत्र यत्र च बोधिसत्त्व पदमुत्क्षिपति स्म, तत्र तत्र पद्मानि
 प्रादुर्भवन्ति स्म । दक्षिणा दिशमभिमुख सप्त पदानि प्रक्रान्त—दक्षिणीयो भविष्यामि
 देवमनुष्याणाम् । पश्चिमा दिशमभिमुख सप्त पदानि प्रक्रान्त । सप्तमे स्थित्वा सिंह
 इवाह्लादनामिका वाच भाषते स्म—अहं लोके ज्येष्ठोऽहं लोके श्रेष्ठ । इयं मे पश्चिमा
 जाति । करिष्यामि जातिजरामरणदुःखस्यान्तम् । उत्तरा दिशमभिमुख सप्त पदानि
 20 प्रक्रान्त—अनुत्तरो भविष्यामि सर्वसत्त्वानाम् । अथस्तादिशमभिमुख सप्त पदानि प्रक्रान्त—
 निहनिष्यामि मारं च मारमेनां च । सर्वनैरपिनाणां च निरयाग्निस्रतिघाताय सह धर्ममेववृष्टिं
 वर्षिष्यामि, येन ते सुखसमर्पिता भविष्यन्ति । उपरिस्थादिशमभिमुख सप्त पदानि प्रक्रान्त,
 उर्ध्वं चावलोकयति स्म—उद्दोवनीयो भविष्यामि सर्वसत्त्वानाम् । समन्तरभाषिता चैव
 बोधिसत्त्वेन वाक् । अथ तस्मिन् समये अथ त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकजातु स्वरेणाभिधिज्ञातो
 25 ऽभूत् । इयं बोधिसत्त्वेस्य कर्मविपाकजा अभिज्ञाधर्मता ॥

यदा बोधिसत्त्वधर्ममपिक्क उपजायते, यदा चानुत्तरा सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्यते,
 तदा अस्यैमान्येरूपाणि ऋद्धिप्रातिहार्याणि भवन्ति—तस्मिन् खलु पुनर्भिक्षव समये सहपितरोर्म-
 कूपजाता सर्वसत्त्वा अभूवन् । महत्तथ पृथिवीचालस्य लोके प्रादुर्भावोऽभूत् भैरवस्य
 रोमहर्षणस्य । अघट्टितानि च दिव्यमानुष्यकानि तूर्याणि सप्रवादितानि । सर्वर्तुकालिनाथ

१ R स्नापयन्तोऽभ्यव २ R प्रादुर्भूत् ३ R बोधिसत्त्वस्य ४ R पूर्वजन्मप्रतिहतेन ५ R
 दिव्यचक्षुः प्रादुर्भूत् येन for दिव्यचक्षुःप्रादुर्भूतेन ६ R "निगममामजन" for निगमजन ७ R च for वा
 ८ R सुपरि for अपरि ९ R दिव्यधेत for "क्षेत" १० R विपुल for "विपुल" ११ R एव दक्षिणा for
 दािणा १२ R सिंहवत् for सिंह इव १३ R अधोदिशम् १४ R om उपरि स्म १५ R transp
 बोधिसत्त्वेन and वाक् १६ R "सत्त्वकर्मविपाको १७ R सहपित" for सहपित

भगवानाह — न तेषामानन्द समाचारो भविष्यति । विषमसमुदाचाराः खलु पुनस्तं सत्त्वा भविष्यन्ति । ते तेन विषमेन समुदाचारेणावीचौ महानरके प्रपतिष्यन्ति । तत्कस्य हेतोः ? चे केचिदानन्द भिक्षवो वा भिक्षुष्यो वा उपासको वा उपासिका वा इमानेरूपान् सूत्रान्तान् श्रुत्वा नाधिमोक्षन्ति न श्रद्धास्यन्ति न प्रतिवेत्स्यन्ति, ते प्युताः समाना अवीचौ महानरके प्रपतिष्यन्ति । मा आनन्द तथागताप्रामाणिकं अकार्षुः । तत्कस्माद्धेतोः ? अप्रमेयो ह्यानन्द तथागतो गम्भीरो 5 R 102 विपुले दुरवगाहः । येषां केयांचिदानन्द इमानेरूपान् सूत्रान्ताञ्छुल्योपपत्स्यते प्रीतिप्रामोद्यम्, प्रसादलाभास्तैः सत्त्वैः सुख्ख्याः । अमोघं च तेषां जीवितम्, अमोघं च तेषां मानुष्यम्, सुचारितचरणाश्च ते, आदत्तं च तैः सारम्, मुक्ताश्च ते त्रिभ्योऽपायेभ्यः, भविष्यन्ति च ते पुत्रास्तथागतस्य, परिप्राप्तं च तैः सर्वकार्यम्, अमोघश्च तेषां श्रद्धाप्रतिलम्भः, सुविभक्तं च तै राष्ट्रपिण्डम्, प्रसन्नाश्च तेऽप्रसत्त्वैः, संछिन्नास्तैर्भारपाशाः, निस्तीर्णाश्च तैः संसारादवीकान्तरः, समुद्रतश्च तैः शोकशाल्यः, अनुप्राप्तं च 10 तैः प्रामोद्यवस्तु, सुगृहीतानि च तैः शरणगमनानि, दक्षिणीयाश्च ते पूजार्हाः, दुर्लभप्रादुर्भावाश्च ते लोके, दक्षिणीयाश्च ते धारयितव्याः । तत्कस्य हेतोः ? तथा हि — ते सर्वलोके इममेवं सर्वलोक- विप्रत्यनीकं तथागतधर्मं श्रद्धन्ति । न ते आनन्द सत्त्वा अवरकेण कुशलमूढेन समन्वागता भवन्ति । ते चानन्द सत्त्वा ममैकजातिप्रतिबद्धानि मित्राणि भविष्यन्ति । तत्कस्माद्धेतोः ? कश्चिदानन्द श्रवणादेव प्रियो भवति मनापश्च न तु दर्शनेन । कश्चिदानन्द दर्शनेनापि प्रियो 15 भवति मनापश्च न तु खलु पुनः श्रवणेन । कश्चिदानन्द दर्शनेनापि श्रवणेनापि प्रियो भवति मनापश्च । तेषां केयांचिदानन्द अहं दर्शनेन वा श्रवणेन वा प्रियो मनापो भवेयं निष्ठां त्वं तत्र गच्छेथीः — न तानि ममैकजातिप्रतिबद्धानि मित्राणि । दृष्टास्ते तथागतेन, मोचयितव्यास्ते तथागतेन, ते सम्गुणप्रत्यंशाः, ते तथागतगुणप्रत्यंशाः, ते तथागतेन कर्तव्या उपासकाः, ते तथागतं शरणं गताः, उपास्तास्ते तथागतेन । ममान्तिकात् खल्वप्यानन्द पूर्वं बोधिसत्त्वचर्यामिव 20 तावच्चरतो ये केचिद्भयार्दिताः सत्त्वा आगत्य अभयं प्रतियाचन्ते स्म, तेभ्योऽहं सत्त्वेभ्योऽभयं दत्तवान्, किमङ्ग पुनरेतर्हनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः । श्रद्धायामानन्द योगः करणीयः । इदं तथागतो विज्ञापयति । यदानन्द तथागतेन युष्माकं वरणीयं कृतम्, तत्तथागतेन शोधितो मानशाल्यः । श्रवणेनाप्यानन्द मित्रस्य ननु योजनशतान्तरमपि गच्छन्ति, गत्वा च सुखिता भवन्ति अदृष्टपूर्वं मित्रं दृष्ट्वा । कः पुनर्बोदो ये मां निश्चित्य कुशलमूल्यन्धैरोपयन्ति । ज्ञास्यन्त्यानन्द 25 तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः — पूर्वं मित्राप्येते सत्त्वास्तथागतानाम्, अस्माकमप्येते मित्राणि भवन्तीति । तत्कस्मात् खलु पुनरानन्द मित्रं मित्रस्य प्रियं च मनापं च भवति ? तस्यापि (तदपि) प्रियमेव भवति, मित्रस्य यदियं मित्रमे, तदपि प्रियमेव भवति मनापं च । तस्मात्तद्धानन्द आरोचयामि च प्रतिवेदयामि च । श्रद्धामात्रकस्तुपादयथ । अनुपरिदिप्यामो

L 90

R 103

L 91

१ R om. भविष्यन्ति. २ R भिक्षुस्यो. ३ R आवीचौ. ४ R केचित् for केयांचित्. ५ R om. अमोघं च तेषां जीवितम्. ६ R मानुष्यजीवितं for मानुष्यम्. ७ R सुविभक्तश्च. ८ R om. दक्षिणीयाश्च ते. ९ R न चानन्द. १० R om. न तु दर्शनेन. ११ R om. अपि. १२ R गच्छेत् for गच्छेयाः. १३ R यानशतां for योजनशतां. १४ R य इमानि निवृष्टं for ये मां निश्चित्य. १५ R अवलोकयन्ति for अवरोप. १६ R om. मित्रम्, तदपि.

एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तमानन्दमेतदवोचत् — भविष्यन्ति खलु पुनरानन्द अनागतेऽध्वनि
 केचिद्विश्वोऽभावितकाया अभावितचित्ता अभावितशीला अभावितप्रज्ञा वाळा अपण्डिता
 अभिमानिका उद्धता उन्नता असंवृता विक्षिप्तचित्ताः काङ्क्षापरीता विचिकित्सावहुला अश्रद्धाः
 श्रमणमलाः श्रमणप्रतिरूपकाः । ते न श्रद्धास्यन्ति इमामेवंरूपां बोधिसत्त्वस्य गर्भावक्रान्तिपरि-
 5 शुद्धिम् । तेऽन्योन्यमेकान्ते संनिपात्यैवं वक्ष्यन्ति — पश्यत भो यूयमेतदपूर्वज्यमानं बोधिसत्त्वस्य किल
 मातुः कुक्षिगतस्योच्चारप्रस्रावमण्डोपरिमिश्रस्य ईदृशी विभूतिरासीत् । स च किल अभिनिष्क्रामन्
 मातुर्दक्षिणायाः कुक्षेरनुपलिसो गर्भमण्डेनाभूदिति । कायमेतद्योज्यते ? न पुनस्ते मोहपुरुषा एवं
 ज्ञास्यन्ति — न सुदृतरुर्माणां सत्वानामुच्चारप्रस्रावमण्डे कायः संभवतीति । भद्रिका खल्वपि
 तथारूपाणां सर्वानां गर्भावक्रान्तिर्भवति । गर्भावस्थितश्च सत्वानुकम्पया हि बोधिसत्त्वो
 10 मनुष्यलोके उपपद्यते, न देवभूत एव धर्मचक्रं प्रवर्तयति । तत्कस्मात् ? मा खल्वानन्द
 सत्त्वाः कौसीद्यमापस्यन्ते । देवभूतः स भगवान् तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः, वयं तु
 मनुष्यमात्राः । न वयं समर्थास्तस्यानं परिपूरयितुमिति कौसीद्यमापधेरन् । न खलु पुनस्तेषां
 मोहपुरुषाणां धर्मस्तैन्यज्ञानामेवं भविष्यति — अचिन्त्यो हि स सत्त्वः, नासावस्माभिः प्रामाणिकः
 कर्तव्य इति । अपि तु खल्वानन्द बुद्धश्रद्धिप्रतिहार्यमपि ते तस्मिन् काले नावकल्पयिष्यन्ति,
 15 किमङ्ग पुनर्बोधिसत्त्वभूतस्य तथागतस्य बोधिसत्त्वप्रतिहार्थाणि । पश्य आनन्द कियन्तं ते मोहपुरुषा
 बह्वपुण्याभिसंस्कारमभिसंस्कारिष्यन्ति, ये बुद्धधर्मान् प्रतिक्षेप्यन्ति लाभसत्कारश्लोकाभिभूता उच्चार-
 लम्ना लाभसत्काराभिभूता इतरजातीयाः ॥

आनन्द आह — मीं मैवंरूपा भगवन् अनागतेऽध्वनि भिक्षवो भविष्यन्ति य इमामेवं भद्रिकां
 सूत्रान्तां प्रतिक्षेप्यन्ति प्रतिपक्षं पक्षीन्ति च ॥

20 भगवानाह — एवंरूपाश्च ते आनन्द सूत्रान्तां प्रपिक्षेप्यन्ति, प्रतिवक्ष्यन्ति चैनेकप्रकारान्
 चान्यान् पापज्ञानभिसंस्कारानभिसंस्कारिष्यन्ति । अनर्थिकाश्च ते श्रामण्येन भविष्यन्ति ॥

आनन्द आह — का पुनर्भगवन् तेषां^{१५} तथारूपाणामस्तपुरुषाणां गतिर्भविष्यति ?
 कोऽभिमंपरायः ?

भगवानाह — यीं गतिर्बुद्धबोधिमन्तर्वायाप्यतीतानागतप्रत्युत्पन्नांश्च बुद्धान् भगवतोऽत्याख्याय
 25 तां ते गतिं गमिष्यन्ति ॥

अथ खल्वायुष्मानानन्दः संहर्षितरोमकूपजातो नमो बुद्धाय इत्युक्त्वा भगवन्तमेतदवोचत् —
 मूर्खा मे भगवन् कायस्याभूदिमं तेषामस्तपुरुषाणां समुदाचारं श्रुत्वा ॥

१ R 'ध्वन्यनेके for 'ध्वनि केचित्, २ R अधिमानिना, ३ R असद्धता, ४ R अश्रद्धाः, ५ R
 श्रमणमला for श्रमणमलाः, ६ R अयेभ्यतम for अपूज्यमानं ७ R 'मण्डलपरि' for मण्डोपरि',
 ८ R 'सुज्यते for 'योज्यते ९ R 'मण्डले for 'मण्डे, १० R om. सत्वानां, ११ R om. देव ईदृन्,
 १२ R om. मा मा, १३ R वक्ष्यन्ति for पक्ष्यन्ति, १४ R चान्योन्यप्रकारान्, १५ R om. तेषां,
 १६ R यां गतिं, १७ R संहर्षितो for सहर्षितं,

शक्रमपि च ब्रह्म तौ पाणिभिः संप्रतीच्छा मुनिं

क्षेत्र शतसहस्र संकम्पिता आभ मुक्ता शुभा ।

अपि च त्रिभु अपायि सत्त्वा सुखी नास्ति दुःखं पुन

अमरशतसहस्र पुण्यां क्षिपी भ्रामयन्त्यम्बरान् ॥ २७ ॥

वीर्यबलउपेत वज्रात्मिका मेदिनी संस्थिता (ऽभूत्तदा)

5

पद्भु रुचिरचित्रु अभ्युद्गतो यत्र (चक्राङ्गचित्रेभिः) पद्भ्यां स्थितो (ऽपि) नायकः ।

सप्त पद क्रमिन् ब्रह्मस्वरो मुञ्चि धोपोत्तमं

R 106

जरमरणविधाति वैद्योत्तमो भेष्यि सत्त्वोत्तमः ॥ २८ ॥

गगनतल स्थिद्विखे ब्रह्मोत्तमो शक्रदेवोत्तमः

L 93

शुचिलचिरप्रसन्नगन्धोदकैर्विस्नपी नायकम् ।

10

अपि च उग्रराजा शीतोष्ण द्वे वारिधारे शुभे (व्यमुञ्चतान्तरिक्षे स्थिताः)

अमर शतसहस्र गन्धोदकैर्विस्नपी नायकम् ॥ २९ ॥

लोकपालश्च संभ्रान्त संधारयन्ती करैः शोभनैः ।

त्रिसहस्रा इयं भूमिः कम्पते सचराचरा ॥ ३० ॥

प्रभा च रुचिरा मुक्ता अपायाश्च विशोधिताः ।

15

ह्येवाद्दुःखाश्च ते शान्ता जाते लोकाविनायके ॥ ३१ ॥

क्षिपन्ति मस्तः पुण्यं जातेऽस्मिन्नरनायके ।

ऋम सप्त पदां वीरः क्रमते बलवीर्यवान् ॥ ३२ ॥

पादौ निक्षिपते यत्र भूमौ पद्मवराः शुभाः ।

अभ्युद्गच्छंस्ततो मह्या सर्वरत्नविभूषिताः ॥ ३३ ॥

20

यदा सप्त पदां गत्वा ब्रह्मस्वमुदाहरि ।

जरामरणविधाति म्रियन्व इवोद्गतः ॥ ३४ ॥

व्यवलोकयित्वा च विशारदो दिशः

ततो गिरां मुञ्चति अर्थयुक्ताम् ।

ज्येष्ठोऽहं सर्वलोकस्य श्रेष्ठो (लोके विनायकः)

25 R 107

इयं च जातिर्मम पश्चिमा (इति) ॥ ३५ ॥

हास्यं च मुक्तं नरनायकेन

सलोकपालैर्मलमिक्ष सेन्द्रैः ।

प्रसन्नचित्तैर्वरगन्धवारिभिः

संस्कारितो लोकहितार्थनारी ॥ ३६ ॥

1 R द्वि स्थित्वा for स्थिद्विखे. 2 R व्यमुञ्चत for व्यगुवन. 3 R विनायकम् for नायकम्.
4 R भ्रान्ता for संभ्रान्त. 5 R पुण्यो for पुण्य. 6 L विशालदो.

व्यमनागताना तथागतानामर्हता सम्यक्सुद्वानामन्तिने, तेऽस्माकमपि मित्राणीति विदित्वा
 यथाभिप्राय परिपूरयिष्यन्ति । तद्यथापि नाम आनन्द कस्यचिदेव पुण्यस्यैकपुत्रको भवेत्
 सुत्र्यां प्रदक्षिणग्राही । स च पुरयो बहुमित्रो भवेत् । स तस्मिन् पितरि कालगते न हि
 विहन्येत पितृमित्रसुपरिगृहीत । एतमेव आनन्द ये केचिमम श्रद्धास्यन्ति तानहमुपाददामि । मित्राणीत्र
 5 मम तानि । (ते) मम शरण गता । ऋमित्रश्च तथागत । तानि च तथागतस्य मित्राणि
 भूतयादीनि न मृषायादीनि । अनुपरिन्दाम्यह भूतयादीनाम् । यानि तथागतस्य मित्राण्यनागता
 स्तार्योगता अर्हन्त सम्यक्सुद्वान् । श्रद्धायामानन्द योग करणीय । अत्राह युष्मान् विज्ञापयामीति ॥

इति हि जाते बोधिसत्त्वे गगनतलगतान्यप्सर कोटिनयुतशतसहस्राणि दिव्ये पुष्पधूप-
 गन्धमाल्यविलेपनस्त्राभरणैर्मायादेवीमन्यवविरन्ति स्म । तत्रेदमुच्यते—

10 शुभविमलनिशुद्धहेमप्रभा चन्द्रसूर्यप्रभा

पाष्टे दशसहस्र देवाप्सरा मञ्जुघोषस्वरा ।

तस्मि क्षणि उपेत्य ता लुम्बिनीं मायदेव्यनुवन्

मा खु जनि विपादु तुष्टा भरोपस्थापिर्नास्ते वयम् ॥ २२ ॥

भणहि किं करणीयु किं कुर्महे केनें कार्यं च ते

वय तत्र सुसमर्थोपस्थापिका प्रेमभावस्थिता ।

15 अपि च भव उदग्र हर्षान्विता मा च खेद जनेहि

जराभरणविधाति वैद्योत्तम अद्य देवी जनेपी लघुम् ॥ २३ ॥

येयै द्रुम परिपुष्ट सपुष्पिता शालवृक्षा इमे

यथ च मरुसहस्र पार्श्वे स्थिता भ्रामयन्तो भुजान् ।

20 यथ च चलि ससागरा मेदिनी पञ्चिकारा इय

दिवि दिवि च त्रिघुष्ट लोकोत्तर त्व जनेपी सुतम् ॥ २४ ॥

यथ च प्रम विशुद्ध विभ्राजते स्वर्णवर्ण शुभा

त्स्यशत मनोज्ञा चाघटिता धुष्ययन्तेऽम्बरे ।

यथ च शतसहस्र शुद्धा शुभो वीतरागा सुरा

25 नमिषु मुदितचित्ता अद्यो जने सर्ल्लोके हितम् ॥ २५ ॥

शक्रमपि च ब्रह्मपाल्यापि चान्या च या देवता

तुष्टमुदितचित्ता पार्श्वे स्थिता नामयन्तो भुजाम् ।

सो च पुरयसिंह शुद्धवतो (मित्त्व) कुक्षिनिर्घात्रितो

कलमगिरिनिकाश शुद्धवतो निष्कमी नायक ॥ २६ ॥

1 R om नाम २ R सुवचा ३ R अनुपरिवदाम्यहम् ४ R om तथागत. ५ R तत्राह-
 १ R शुद्धास्तव for तुष्ट भव २ R प्रस्थापिता for उपस्थापिका ८ R om ते ९ R करणीय. १० R किन्तु
 for येन ११ R अय १२ R शुद्धावासा सुरा for शुभा वीतरागा सुरा

अपि च नृपति गच्छ प्रेक्ष स्वयं सर्वमेव प्रभो (पुण्यतेज प्रभो)

नरमस्तसहस्र ये हर्षिता दृष्टुं जाते गुणां ।

बोधिवर अशोक संप्रस्थिताः क्षिप्र भोमा जिनाः ॥ ४४ ॥ इति ॥

इति हि मिश्रवो जाते बोधिसत्त्वे तत्क्षणं दाननिर्वाणः पुनरुत्तरि प्रवर्तते स्म । पञ्च च कुलिकाशतानि प्रसूयन्ते स्म, दश च कन्यासहस्राणि यशोवतीप्रमुखानि । अष्टौ दासीशतानि 5 अष्टौ दासशतानि छन्दकप्रमुखानि । दश वडवासहस्राणि दश किशोरसहस्राणि कण्ठकप्रमुखानि । पञ्च क्तेणुसहस्राणि पञ्च पिङ्गसहस्राणि प्रसूयन्ते स्म । तानि सर्वाणि राज्ञः शुद्धोदनेन पुस्तैवरोपितानि कुमारस्य क्रीडार्थं दत्तान्यभूवन् ॥

R 109

चतुर्णां च द्वीपकोटीशतसहस्राणां मध्ये पृथिवीप्रदेशे अश्वत्थपट्टिः प्रादुरभूदन्तर्द्वीपि च चन्दनवनं प्रादुर्भवत् बोधिसत्त्वस्य परिमोगार्थं बोधिसत्त्वस्यैवानुभावेन । पञ्च चोयानशतानि 10 समन्तान्गरस्य प्रादुर्भवुर्बोधिसत्त्वस्य परिमोगाय । पञ्च च निधानसहस्राणि धरणीतलादुत्सृत्य मुखं दर्शयन्ति स्म । इति हि ये केचिद्राजः शुद्धोदनस्यार्थमभिप्रेता अभूवन्, ते सर्वे समृद्धमभिप्रेता अभूवन् संसिद्धाः ॥

ततो राज्ञः शुद्धोदनस्यैतद्भूत—किमहं कुमारस्य नामधेयं करिष्यामीति । ततोऽस्यैतद्भूत— 15 अस्य हि जातमात्रेण मम सर्वार्थाः संसिद्धाः । यन्वहमस्य सर्वार्थसिद्ध इति नाम कुर्याम् । ततो राजा बोधिसत्त्वं महता सत्कारेण सत्कृत्य सर्वार्थसिद्धोऽयं कुमारो नाम्ना भवतु इति नामास्याक्वार्थीत् ॥

L 95

इति हि मिश्रवो जाते बोधिसत्त्वे मातुः कुक्षिपार्श्वमक्षतमनुपहतममयद्यथा पूर्वं तथा पश्चात् । त्रिर्तद्विष्यन्दान्बुकूपाः प्रादुरभूवन् अपि च सुगन्धैतलपुष्करिण्यः । पञ्चाप्सरः- 20 सहस्राणि दिव्यगन्धपरिवासिततैलपरिगृहीतानि बोधिसत्त्वमातरमुपसंक्रम्य सुजातजाते तामह्लान्तकायतां च परिपृच्छन्ति स्म । पञ्चाप्सरःसहस्राणि दिव्यानुलेपनपरिगृहीतानि बोधिसत्त्वमातरमुपसंक्रम्य सुजातजाते तामह्लान्तकायतां च परिपृच्छन्ति स्म । पञ्चाप्सरःसहस्राणि दिव्यगन्धोदकपरिपूर्णघटापरिगृहीतानि बोधिसत्त्वमातरमुपसंक्रम्य सुजातजाते तामह्लान्तकायतां च परिपृच्छन्ति स्म । पञ्चाप्सरःसहस्राणि दिव्यानुलेपनपरिगृहीतानि बोधिसत्त्वमातरमुपसंक्रम्य सुजातजाते तामह्लान्तकायतां च परिपृच्छन्ति स्म । पञ्चाप्सरःसहस्राणि दिव्यदारकाचीवरपरि- 25 गृहीतानि बोधिसत्त्वमातरमुपसंक्रम्य सुजातजाते तामह्लान्तकायतां च परिपृच्छन्ति स्म । पञ्चाप्सरःसहस्राणि दिव्यदारकाभरणपरिगृहीतानि बोधिसत्त्वमातरमुपसंक्रम्य सुजातजाते तामह्लान्तकायतां च परिपृच्छन्ति स्म । पञ्चाप्सरःसहस्राणि दिव्यतूर्यसंगीतिसंप्रभणितेन बोधिसत्त्वमातरमुपसंक्रम्य सुजातजाते तामह्लान्तकायतां च परिपृच्छन्ति स्म । यावन्तथेह जन्तुद्वीपे बाह्याः पञ्चमिश्राः ऋषयस्ते सर्वे गगनतलेनागत्य राज्ञः शुद्धोदनस्य पुरतः स्थित्वा जपद्विशब्दमनुथावयन्ति स्म ॥

R 110

इति हि मिश्रवो जातमात्रो बोधिसत्त्वः सत्तराजः लुब्धिनीवने दिव्यमानुष्यकैस्त्वूर्धताला- 30 वचरैः सत्क्रियते स्म, गुहक्रियते स्म, मान्यते स्म, पूज्यते स्म, खाद्यभोज्यस्वादीयानि

१ R वर्तते for प्रवर्तते. २ R om. अष्टौ दासः. ३ R पिङ्गसहस्राणि. ४ R पुस्तैवरोपितानि.

५ R संसिद्धमभिप्रेता for समृद्धमभिप्रेता. ६ R त्रिभविष्यन्दा for त्रितविष्यन्दा. ७ R om. दिव्यः.

अपि चोरगेन्द्रैः सहितैः समग्रैः
 गन्धोप्रधाराविसरैः स्नर्पिसु ।
 अन्येऽपि देवा नयुता (स्थिताः)ऽन्तरीक्षे
 स्नर्पिसु गन्धाप्रजिने स्वयंमुम् ॥ ३७ ॥

क्षेतं च विपुलं छत्रं चामरांध शुभाम्बरान् ।
 अन्तरीक्षे गता देवाः स्नापयन्ति नरर्षभम् ॥ ३८ ॥

पञ्चकुलिकशतानि प्रसूयन्ते स्म ।

पुर्येय त्वरितु गत्व शुद्धोदनमत्रवीत् हर्षितो
 वृद्धि विपुल जातु देवा सुतो भूपितो लक्ष्णैः ।
 महकुलरतनस्य (वृद्धिभूता) व्यक्तो असौ चरुत्वर्तीध्वरः
 न च भवि प्रतिशत्रु जन्मुध्वजे एकलत्रो भवेत् ॥ ३९ ॥

द्वितियु पुरुषु गत्व (राज्ञि) शुद्धोदने श्लेषयित्वा क्रमे
 वृद्धि विपुल देव जाता नृपे शाकियानां कुले ।
 पञ्चविंशतिसहस्र जाताः सुताः शाकियानां गृहे
 सर्वि बलउपेत नग्नाः समा दुष्प्रवर्षाः परैः ॥ ४० ॥

अपरु पुर्यय आह देवा श्रुणा नन्दशब्दं ममा
 छन्दकप्रमुखानि चेटीसुता जात अष्टौ शता ।
 अपि च दशसहस्र जाता हयाः कण्ठकस्य सखा
 तुरगवरप्रधान हेमप्रभा मञ्जुकेशा वराः ॥ ४१ ॥

विंशति च सहस्र पर्यन्तकाः कोट्टराजास्तथा
 नृपति कर्मतलेभि चान्वाकमी साधु देवा जया ।
 आज्ञा खलु ददाहि गच्छाम किं वा करोमो नृपा
 त्वमिह वशितु प्राप्तु भृत्या वयं भट्ट देवा जया ॥ ४२ ॥

विंशति च सहस्र नागोत्तमा हेमजालोज्ज्वला
 त्वरितमुपगमिसु राज्ञो गृहं गर्जमाना नमे ।
 वृष्णशायल वस गोपामुखा जात पट्टिशता
 इयमपि सुति देवदेवोत्तमे वृद्धि राज्ञो गृहे ॥ ४३ ॥

१ R om, this sentence. २ R om, this line. ३ R जाता for जातु. ४ After भवेत्,
 R adds: कोट्टराजस्तथा नृप कमतः प्रादुर्भूतः साधु किं करवाम देवि । इत्युक्त्वाऽऽप्सरोगणस्तृष्णीमभूत् ।
 कपिलवस्तुमहानगरात्पुरया आगन्त्वा for द्वितियु पुरुषु गत्व राज्ञि. ५ R शुद्धोदनमाश्लिष्य for शुद्धोदने
 श्लेषयित्वा. ६ R उमाः for नग्नाः. ७ R मुष्णकेशा. ८ R कमतलेभि विष्णोमी for कमतलेभि चान्वाकमी.

अपि च नृपति गच्छ प्रेश स्वयं संमैत्र प्रभो (पुण्यतेज प्रभो)

नरमस्तसहस्र ये हर्षिता दृष्टुं जाते गुणा ।

बोधिर अशोक सप्रस्थिता क्षिप्र भोमा जिता ॥ ४४ ॥ इति ॥

इति हि मिश्रभो जाते बोधिसत्त्वे तद्वक्ष्ये दाननिर्माणं पुनरुत्तरि प्रवर्तते स्म । पञ्च च कुलिकाशतानि प्रसूयन्ते स्म, दश च कन्यासहस्राणि यशोवतीप्रमुखानि । अष्टौ दासीशतानि 5 अष्टौ दासशतानि छन्दकप्रमुखानि । दश वडवासहस्राणि दश किशोरसहस्राणि कण्ठकप्रमुखानि । पञ्च करोणुसहस्राणि पञ्च पिङ्गसहस्राणि प्रसूयन्ते स्म । तानि सर्वाणि राज्ञा शुद्धोदनेन पुस्तंरोपितानि कुमारस्य क्रीडार्थं दत्तान्यभूवन् ॥

R 109

चतुर्णां च द्वीपकोटीशतसहस्राणां मध्ये पृथिवीप्रदेशे अश्वत्थ्यादि प्रादुरभूदन्तर्द्वीपे च चन्दनवनं प्रादुर्बभूव बोधिसत्त्वस्य परिभोगार्थं बोधिसत्त्वस्यैवानुभावेन । पञ्च चोद्यानशतानि 10 समन्तान्गारस्य प्रादुर्बभूवबोधिसत्त्वस्य परिभोगाय । पञ्च च निधानसहस्राणि धरणीतल-दुत्प्लव्यं मुखं दर्शयन्ति स्म । इति हि ये केचिद्राज्ञं शुद्धोदनस्यार्थाभिप्रेता अभूवन्, ते सर्वे समृद्धाभिप्रेता अभूवन् मसिद्धा ॥

ततो राज्ञं शुद्धोदनस्यैतदभूत्—किमहं कुमारस्य नामवेयं करिष्यामीति । ततोऽस्यैतदभूत्— 15 अस्य हि जातमात्रेण मम सर्गार्थां ससिद्धा । यच्चहमस्य सर्गार्थसिद्ध इति नाम कुर्याम् । ततो राजा बोधिसत्त्व महता सत्कारेण सत्कृत्य सर्गार्थसिद्धोऽयं कुमारो नाम्ना भवतु इति नामास्याकार्षीत् ॥

L 96

इति हि मिश्रभो जाते बोधिसत्त्वे मातुः कुक्षिपार्श्वमक्षतमनुपहतमभयया पूर्वं तथा पश्चात् । त्रितैविण्यन्दांशुकूपा प्रादुरभूवन् अपि च सुगन्धतैलपुष्करिण्य । पश्चात्सहस्राणि दिव्यगन्धपरिवासिततैलपरिगृहीतानि बोधिसत्त्वमातरमुपसक्रम्य सुजातजाते तामह्वान्तऋषयता च परिपृच्छन्ति स्म । पश्चात्सहस्राणि दिव्यानुलेपनपरिगृहीतानि बोधिसत्त्व 20 मातरमुपसक्रम्य सुजातजाते तामह्वान्तऋषयता च परिपृच्छन्ति स्म । पश्चात्सहस्राणि दिव्यगन्धोदकपरिपूर्णघटापरिगृहीतानि बोधिसत्त्वमातरमुपसक्रम्य सुजातजाते तामह्वान्तऋषयता च परिपृच्छन्ति स्म । पश्चात्सहस्राणि दिव्यानुलेपनपरिगृहीतानि बोधिसत्त्वमातरमुपसक्रम्य सुजातजाते तामह्वान्तऋषयता च परिपृच्छन्ति स्म । पश्चात्सहस्राणि दिव्यदारकावीरपरिगृहीतानि बोधिसत्त्वमातरमुपसक्रम्य सुजातजाते तामह्वान्तऋषयता च परिपृच्छन्ति स्म । पश्चात्सहस्राणि दिव्यदारकाभरणपरिगृहीतानि बोधिसत्त्वमातरमुपसक्रम्य सुजातजाते तामह्वान्तऋषयता च परिपृच्छन्ति स्म । पश्चात्सहस्राणि दिव्यवर्णमगीतिम्प्रभणितेन बोधिसत्त्वमातरमुपसक्रम्य सुजातजाते तामह्वान्तऋषयता च परिपृच्छन्ति स्म । यान्तश्चेह जम्बुद्वीपे बाह्या पञ्चमिज्ञा 25 ऋषयस्ते सर्वे गगनतलेनागत्य राज्ञं शुद्धोदनस्य पुरतः स्थित्वा जपवृद्धिशन्दमनुश्रावयन्ति स्म ॥

R 110

इति हि मिश्रभो जातमानो बोधिसत्त्व सप्तारणं लुम्बिनीने दिव्यमानुष्यैस्तर्थात्वा नचरं सक्रियते स्म, गुरुक्रियते स्म, मान्यते स्म, पूज्यते स्म, खाद्यभोज्यस्वादीनियानि

१ R वतीति for प्रवर्तते २ R om वती दास ३ R विद्वलसहस्राणि ४ R पुस्तंरोपितानि ५ R ससिद्धाभिप्रेता for ससिद्धभिः ६ R त्रितैविण्यन्दां for त्रितैविण्यन्दां ७ R om दिव्यं

विश्राप्यन्ते स्म । सर्वशाक्यगणाश्च संनिपात्यानन्दशब्दमुदीरयन्ति स्म, दानानि च ददन्ति स्म, पुण्यानि च कुर्वन्ति स्म । द्वात्रिंशच्च ब्राह्मणशतसहस्राणि दिने दिने संतर्प्यन्ते स्म । येषां च येनार्थेन तेभ्यस्तदीयते स्म । शंक्रश्च देवानामिन्द्रो ब्रह्मा च तस्यां ब्राह्मणपर्षदि माणवकरूपमभि-
निर्मायाग्रासने निपद्येमां महत्पुत्र्यां गाथामभ्यर्चयामास —

- 5 अपायाश्च यथा शान्ता सुखी सर्वं यथा जगत् ।
ध्रुवं सुखावहो जातः सुखे स्थापयिता जगत् ॥ ४५ ॥
यथा वितिमिरा चाभा रविचन्द्रसुरप्रभाः ।
अभिभूता न भासन्ते ध्रुवं पुण्यप्रभोद्भवः ॥ ४६ ॥
पश्यन्त्यनयना यद्वच्च्रोत्रहीनाः शृण्वन्ति च ।
10 उन्मत्तकाः स्पृतीमन्तो भविता लोकचेतियः ॥ ४७ ॥
न बाधन्ते यथा क्लेशा जातं मैत्रजनं जगत् ।
निःसंशयं ब्रह्मकोटीनां भविता पूर्जनारहः ॥ ४८ ॥
यथा संपुष्पिताः शाला मेदिनी च समा स्थिता ।
ध्रुवं सर्वजगत्पूज्यः सर्वज्ञोऽयं भविष्यति ॥ ४९ ॥
15 यथा निराकुलो लोको महापद्मो यथोद्भवः ।
निःसंशयं महातेजा लोकनाथो भविष्यति ॥ ५० ॥
यथा च मृदुक्ता वाता दिव्यगन्धोपवास्तिताः ।
शमेर्न्ति व्याधिं सत्वानां वैद्यराजो भविष्यति ॥ ५१ ॥
वीतिरागा यथा चेमे रूपधातौ मरुच्छताः ।
20 वृताङ्गलिं नमस्पन्ते दक्षिणीयो भविष्यति ॥ ५२ ॥
यथा च मनुजा देवान् देवाः पश्यन्ति मानुषान् ।
हेठ्यन्ति न चान्योन्यं सार्थवाहो भविष्यति ॥ ५३ ॥
यथा च ज्वलनः शान्तः सर्वा नर्धश्च विस्थिताः ।
सूक्ष्मं च कम्पते भूमिः भविता तत्त्वदर्शकः ॥ ५४ ॥ इति ॥

25 इति हि मिश्रं. सप्तरात्रजातस्य बोधिसत्त्वस्य माता मायादेवी कालमकरोत् । सा कालगता त्रैविंशति देवेषूपपद्यत । स्यात् खलु पुनर्मिश्रवो शुम्भारुमेवं बोधिसत्त्वापराधेन मायादेवी कालगतेति ? न खल्वेवं द्रष्टव्यम् । तत्कस्माद्धेतोः ? एतत् परमं हि तस्या आयुष्प्रमाण-
मभूत् । अतीतानामपि मिश्रवो बोधिसत्त्वानां सप्तरात्रजातानां जनेभ्यः कालमकुर्वन्त । तत्कस्मा-
द्धेतोः ? विवृद्धस्य हि बोधिसत्त्वस्य परिपूर्णन्द्रपस्याभिनिष्क्रामतो मातुर्हृदयं स्पृष्टेत् ॥

१ R संनिपत्य. २ R योऽर्थस्तैः for येनार्थेन. ३ R अथमापताम्. ४ R पूजनाहंते. ५ R संपुष्पिताः.
६ R शान्यन्ति. ७ R om. यथा. ८ R विहेठयन्ति for हेठ. ९ R नय स्ववस्थिताः. १० R श्रायांशदेवेषु.
११ R om. मिश्रवो. १२ R जनविश्वः for जनेभ्यः.

ईति हि भिक्षवः सप्तमे दिवसे यादृशेनैव व्यूहेन मायादेवी कपिलवस्तुनो महानगरं-
दुधानभूमिमभिनिक्रान्ताभूत्, ततः कोटीशतसहस्रगुणोत्तरेण महाव्यूहेन बोधिसत्त्वः कपिलवस्तु
महानगरं प्राविशत् । तस्य च प्रविशतः पञ्च पूर्णचुम्भासहस्राणि गन्धोदकपरिपूर्णाणि पुरतो
नीयन्ते स्म । एवं पञ्चकन्यासहस्राणि मयूरहस्तकपरिगृहीतानि पुरतो गच्छन्ति स्म । पञ्च च
कन्यासहस्राणि तालवृक्षकपरिगृहीतानि पुरतो गच्छन्ति स्म । पञ्च च कन्यासहस्राणि 5
गन्धोदकभृङ्गारपरिगृहीतानि पुरतो गच्छन्ति स्म, मार्गसप्तसिञ्चन्ति स्म । पञ्च च कन्यासहस्राणि
विचित्रपटलकपरिगृहीतानि पुरतो गच्छन्ति स्म । पञ्च च कन्यासहस्राणि नवविचित्रप्रलम्बन- R 113
मालापरिगृहीतानि पुरतो गच्छन्ति स्म । पञ्च च कन्यासहस्राणि रत्नभद्रालंकारपरिगृहीतानि
पुरतो गच्छन्ति स्म, मार्गं शोधयन्ति स्म । पञ्च च कन्यासहस्राणि भद्रासनपरिगृहीतानि पुरतो L 99
गच्छन्ति स्म । पञ्च च ब्राह्मणसहस्राणि घण्टापरिगृहीतानि माङ्गल्यशब्दं श्रावयन्तः पुरतो 10
गच्छन्ति स्म । विंशति नागसहस्राणि सर्वालंकारविभूषितानि पुरतो गच्छन्ति स्म । विंशति
हयसहस्राणि सुवर्णालंकारसंछन्नाणि सर्वालंकारविभूषितानि पुरतो गच्छन्ति स्म । अशीति रय-
सहस्राणि उद्भिर्तच्छत्रवज्रपताकाकिङ्किणीजालसमलङ्कृतानि बोधिसत्त्वस्य पृष्ठतोऽनुगच्छन्ति स्म ।
चत्वारिंशत्पदातिसहस्राणि शराणां वीराणां ब्राह्मणपिपां संनद्धदृढवर्मकंचानां बोधिसत्त्वं
गच्छन्तमनुगच्छन्ति स्म । गगनतलगतानि चाप्रमेयासंख्येयान्यमिद्भूतानि कामावचराणां 15
रूपोवचरदेवपुत्रकोटीनद्युतशतसहस्राणि नानाप्रकारमनेकव्यूहैर्बोधिसत्त्वस्य पूजां कुर्वन्तोऽनुगच्छन्ति
स्म । यस्मिंश्च वरप्रवररथे बोधिसत्त्वः समंभिरुढोऽभूत्, स कामावचरैर्देवैर्नेर्कैर्महाव्यूहैः
समलङ्कृतोऽभूत् । विंशति च देवकन्यासहस्राणि सर्वालंकारविभूषितानि रत्नसूत्रपरिगृहीतानि
तं रथं वहन्ति स्म । द्वयोश्चाप्सरसोर्मध्ये एका मानुषी कन्या द्वयोर्मानुषीकन्ययोर्मध्ये एकाप्सरा ।
न चाप्सरसो मानुषीणामागन्धं जिब्रन्ति स्म । न च मानुषा-अप्सरसां रूपं दृष्ट्वा प्रमादमापद्यन्ते 20 R 114
स्म यदिदं बोधिसत्त्वस्य तेजोनुभाजेन ॥

इति हि भिक्षवः कपिलाह्वये पुरवरे सर्वार्थसिद्धाय पञ्चमात्रैः शाक्यशरैः पञ्चगृहशतानि
निर्मापितान्यभूवन् बोधिसत्त्वमुद्दिश्य । ते बोधिसत्त्वं नगरं प्रविशन्तं स्वस्वगृहद्वारमूले स्थित्वा
शृताञ्जलिपुट्टा अभिनतक्रायाः सगौरवा एवमाहुः—इह भोः सर्वार्थसिद्ध प्रविश । इह भो
देवातिदेव प्रविश । इह भोः शुद्धसत्त्व प्रविश । इह भोः सारथिवर प्रविश । इह भोः प्रीति- 25
प्रामोद्यकर प्रविश । इह भो अनिन्दितयशः प्रविश । इह भोः समन्तचक्षुः प्रविश । इह भो
असप्तसप्त प्रविश । इह भो असदृशगुणतेजोधर लक्षणाव्यञ्जनस्वलङ्कृतकायं प्रविशेति ।
ततश्चोपादाय कुमारस्येह सर्वार्थसिद्धः सर्वार्थसिद्ध इति संज्ञाम्गमत् ॥

तत्र राजा शुद्धोदनस्तेषां सर्वेषाम्मुवर्तनार्थं बोधिसत्त्वं सर्वगृहेषु प्रवेश्यं चतुर्णां
मासानामथयाद्रोधिस्तत्त्वं स्वगृहे प्रवेशयति स्म । तत्र च नानारत्नव्यूहो नाम

१ R यादृशेन for "नैव". २ R "नगरवराद्" for "नगराद्". ३ R तालवृन्तक for "वृक्षक".
४ R "पटोलक" for "पटलक". ५ R शोधयन्तः for शोधयन्ति स्म. ६ R ब्राह्मणसहस्राणि, ७ R धावयन्ति
for "यन्तः". ८ R उच्छिन्नतभुतच्छत्र". ९ R om. रमावचर". १० R समभिरुढो.

महाप्रासादस्तं बोधिसत्त्वः समारूढोऽभूत् । तत्र ते वृद्धवृद्धाः शाक्याः संनिपात्यैवं मतं चारयन्ति
 स्म—का नु खलु समर्या बोधिसत्त्वं गोपायितुं केलयितुं ममायितुं हितचित्ततया भैत्रचित्ततया
 गुणचित्ततया सौम्यचित्ततया चेति । तत्र पञ्चमात्राणि शाक्यवधूशतानि । एकैका एवमाहुः—
 अहं कुमारमुपस्थास्य इति । तत्र महद्भयकमहल्लिकाः शाक्या एवमाहुः—सर्वा एता वधूका नत्रा
 5 दह्नास्तक्ष्ण्यः रूपयौवनमदमत्ताः । नेताः समर्या बोधिसत्त्वं कालेन कालमुपस्थापयितुम् । अथ च
 पुनरियं महप्रजापती गौतमी कुमारस्य मातृस्वसा । एषा समर्या कुमारं सम्यक्सुखेन संवर्धयितुम्,
 राजानं च शुद्धोदनमभिवारयितुम् । इति हि ते सर्वे समग्रा भूत्वा महप्रजापतीं गौतमीमुत्साहयन्ति
 स्म । इति हि महाप्रजापती गौतमी कुमारं संवर्धयति स्म । तत्र बोधिसत्त्वस्यार्थे द्वात्रिंशद्वाज्यः
 संस्थापिता अभूवन् अष्टावङ्गधात्र्यः, अष्टौ क्षीरधात्र्यः, अष्टौ मलधात्र्यः, अष्टौ क्रीडाधात्र्यः ॥
 10 ततो राजा शुद्धोदनः सर्वं शाक्यगणं संनिपात्यैवं मीमांसते स्म—किं नु खल्वयं
 कुमारो राजा भविष्यति चक्रवर्ती, आहोस्विदभिनिष्क्रमिष्यति प्रव्रज्याथै ?

तेन च समयेन हिमवतः पर्वतराजस्य पार्श्वे असितो नाम महर्षिः प्रतिव्रसति स्म पञ्चा-
 भिन्नः सार्धं नरदत्तेन भागिनेयेन । स बोधिसत्त्वस्य जातमात्रस्य बहून्याथर्व्याद्भुतप्रातिहार्थाण्य-
 द्राक्षीत् । गगनतलगतांश्च देवपुत्रान् बुद्धशब्दमनुश्रावयतोऽम्बराणि च भ्रामयत इतस्ततः
 15 प्रमुदितान् भ्रमतोऽद्राक्षीत् । तस्यैतद्भूत्—यन्वहं व्यवलोकयेयमिति । स दिव्येन चक्षुषा सर्वं
 जम्बुद्वीपमनुविलोक्यन्नद्राक्षीत् कपिलाह्वये महापुरवरे राज्ञः शुद्धोदनस्य गृहे कुमारं जातं
 शतपुण्यतेजस्तेजितं सर्वलोकमहितं द्वात्रिंशन्महापुरुषलक्षणैः समलंकृतगात्रम् । दृष्ट्वा च पुनर्नरदत्तं
 माणवकमामन्त्रयते स्म—यत् खलु माणवक जौनीया जम्बुद्वीपे महारत्नमुत्पन्नम् । कपिलवस्तुनि
 महानगरे राज्ञः शुद्धोदनस्य गृहे कुमारो जातः शतपुण्यतेजस्तेजितः सर्वलोकमहितो द्वात्रिंशन्महा-
 20 पुरुषलक्षणैः समन्वागतः । सचेत्सोऽगारमध्यावसिष्यति, राजा भविष्यति चतुरङ्गश्चक्रवर्ती
 विजितवान् धार्मिको धर्मराजो जानपदस्थामवीर्यघ्रातः सप्तरत्नसमन्वागतः । तस्येमानि सप्त रत्नानि
 भवन्ति । तद्यथा—चक्ररत्नं हस्तिरत्नं अश्वरत्नं मणिरत्नं खीररत्नं गृहपतिरत्नं परिणायकरत्नम् ।
 एवं सप्तरत्नसंपूर्णम् । अस्य पुत्रसहस्रं भविष्यति शूराणां वीराणां वराङ्गरूपिणां परसैन्यप्रमर्द-
 कानाम् । स इमं महापृथिवीमण्डलं समुद्रपरिखमदण्डेनाशखेण स्वेन (धर्मेण) बलेनाभिभूयामि-
 25 निर्जित्य राज्यं करिष्येऽथैश्वर्याधिपत्येन । सचेत्पुनरगारादनगारिकां प्रव्रजिष्यति, तथागतो भविष्यति
 अर्हन् सम्यक्संबुद्धो नेता अनन्यनेयः शास्ता लोके संबुद्धः । तदेतद्युपसंक्रमिष्योवस्तद् द्रष्टुमिति ॥

.02

अथ खल्यसितो महर्षिः सार्धं नरदत्तेन भागिनेयेन राजहंस इव गगनतलदाम्बुद्गम्य
 समुद्युत्य येन कपिलवस्तु महानगरं तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्रम्य ऋद्धिं प्रतिसंद्ध्य पद्भ्यामेव कपिल-
 वस्तु महानगरं प्रविश्य येन राज्ञः शुद्धोदनस्य निवेशनं तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्रम्य राज्ञः शुद्धोदनस्य
 गृहद्वारेऽस्थाय ॥

१ R महाप्रजापती. २ R परिभ्रमते. ३ R जानीहि. ४ R om. सो. ५ R चतुरङ्गबलधक्.
 ६ R जनपदस्यो महावीर्यं for जानपदस्थामवीर्यं. ७ R रत्नसमन्वागतथा for रत्नसंपूर्णं च अस्य.
 ८ R अनन्यनेयः. ९ R कमिष्यामि च तद् द्रष्टुम्.

इति हि भिक्षुनोऽसितो महर्षेः पश्यति स्म राज्ञ शुद्धोदनस्य गृहद्वारेऽनेकानि प्राणि-
शतसहस्राणि सनिपतितानि । अथ खल्वसितो महर्षिर्दीगारिकमुपसक्रम्येवमाह—गच्छ त्व भो
पुरप राज्ञ शुद्धोदनस्य, निनेदय द्वारे ऋषिर्यत्रस्थित इति । परमेति दीगारिकोऽसितस्य महर्षे
प्रतिश्रुत्य येन राजा शुद्धोदनस्तेनोपसक्रामत् । उपसक्रम्य वृताञ्जलिपुटो राजान शुद्धोदनमेवमाह—यत्
खलु देव जानीया ऋषिर्जाणो वृद्धो महत्क्रो द्वारे स्थित । एष च वदति—राजानमह द्रष्टुकाम इति । 5
अथ राजा शुद्धोदनोऽसितस्य महर्षेरासन प्रज्ञाप्य त पुण्यमेवमाह—प्रविशतु ऋषिरिति । अथ
स पुरयो राजकुलान्निष्कम्यासित महर्षिमेवमाह—प्रविशेति ॥

R 117

अथ खल्वसितो महर्षिर्येन राजा शुद्धोदनस्तेनोपसक्रामत् । उपसक्रम्य पुरत स्थित्वा
राजान शुद्धोदनमेवमाह—जय जय महाराज, चिरमायु पाल्य, धर्मेण राज्य कारयेति ॥

अथ स राजा शुद्धोदनोऽसितस्य महर्षेरर्धपाद्यमर्चन च वृत्वा साधु सुष्टु च परिगृह्य 10
आसनेनोपनिमन्त्रयते स्म । सुखोपनिष्ट चैन ज्ञात्वा संगोरप सुप्रतीत एवमाह—न स्मराम्यह
तर्षे ऋषे दर्शनम् । तत्केनार्थेनेहाभ्यागतोऽसि, किं प्रयोजनम् १

एवमुक्तेऽसितो महर्षी राजान शुद्धोदनमेतदबोचत्—पुत्रस्ते महाराज जातस्तमह
द्रष्टुकाम इहागत इति ॥

L 103

राजा आह—स्वपिति महर्षे कुमार । मुहूर्तमागमय वावदुत्यास्यतीति ॥ 15
ऋषिर्बोचत्—न महाराज तादृशा महापुरपाश्चि स्वपन्ति । जागरशीलस्तादृशा
सपुरया भवन्ति ॥

इति हि भिक्षुनो ब्रोधसत्त्वोऽसितस्य महर्षेरनुकम्पया जागरणनिमित्तमकरोत् । अथ
खलु राजा शुद्धोदन सर्वार्थसिद्ध कुमारमुभाभ्या पाणिभ्या साधु च सुष्टु चानुपरिगृह्य
असितस्य महर्षेरन्तिप्रसुपेनामयति स्म ॥ 20

R 118

इति हि असितो महर्षिर्बोधिसत्त्वमवलोक्य द्वाविंशता महापुरपलक्षणै समवागत
मशीत्यनुच्यन्ननुप्रिचिन्नागान शक्रप्रद्वलेऋपाळतिरेकप्रपुप दिनंरशतसहस्रातिरेकतेजस सर्वाङ्ग
सुन्दर दृष्ट्य चोदानमुदानयति स्म—आश्वर्यपुद्गले वताप लोके प्रादुर्भूत, महाश्वर्यपुद्गले वताप
लोके प्रादुर्भूत । इत्युत्पायासनात् वृताञ्जलिपुटो बोधिसत्त्वस्य चरणयो प्रणिपत्य प्रदक्षिणीकृत्य
च बोधिसत्त्वमङ्गेने परेगृह्य निव्यायन्नस्थितोऽभूत् । सोऽब्राह्मीद्वेबोधिसत्त्वस्य द्वाविंशन्महा 25
पुरपलक्षणानि ये समन्वागतस्य पुरपुद्गलस्य द्वे गती भवतो नान्या । सचेद्गारनव्याससति
राजा भवति चतुरङ्गध्वजकर्ता पूर्वजन्मावर्देऽश्वर्याधिपत्येन । सचेदुनरगारादनगारिका प्रजति
तथागतो भविष्यति त्रिष्टुष्टशब्द सम्पक्सबुद्ध । स त दृष्ट्वा प्रारोदीदृशुणि च प्रवर्तयन् गम्भीर च
निश्चसति स्म ॥

१ R देवर्षि for महर्षि २ R रूष्यपाद्याभर्चण for अर्धपाद्यमर्चन ३ R सप्रतीति for सुप्रतीत
४ R om तव ५ R उपनयति for उपनामयति ६ R चिन्ति for सुचिन्ति ७ R om. दिनंर.
८ R om महाश्वर्य भूत ९ R om अङ्गेन १० R प्रवर्तयति for प्रवर्तयन्
छ. १०

अद्राक्षीव्राजा शुद्धोदनोऽसितं महर्षिं रुदन्तमश्रुणि च प्रवर्तयमानं गम्भीरं च निश्चसन्तम् ।
दृष्ट्वा च संहर्षितरोमकूपजातस्त्वरितत्वरितं दीनमना असितं महर्षिमितदवोचत्— किमिदमृषे रोदसि
अश्रुणि च प्रवर्तयसि गम्भीरं च निश्चससि ? मा खलु कुमारस्य काचिद्विप्रतिपत्तिः ॥

एवमुक्तेऽसितो महर्षी राजानं शुद्धोदनमेवमाह— नाहं महाराज कुमारस्यार्थेन
5 रोदिमि, नाप्यस्य काचिद्विप्रतिपत्तिः । किं त्वात्मानमहं रोदिमि । तत्वत्स्माद्धेतोः ? अहं च महाराज
जीर्णो वृद्धो महल्लङ्कः । अयं च सर्वार्थसिद्धः कुमारोऽवश्यमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यति ।
अभिसंबुध्य चानुत्तरं धर्मचक्रं प्रवर्तयिष्यति अप्रवर्तितं श्रमणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेण
वा अन्येन वा पुनः केनचिद्योके सहधर्मेण । सदेवकस्य लोकस्य हिताय सुखाय धर्मं देशयिष्यति
आदौ कल्याणं मध्ये कल्याणं पर्यवसाने कल्याणम् । स्वर्थं सुव्यञ्जनं केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं
10 पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं सत्त्वानां संप्रकाशयिष्यति । अस्मात्तं धर्मं श्रत्वा जातिधर्माणः सत्त्वा जात्या
परिमोक्षन्ते । एवं जराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासेभ्यः परिमोक्षन्ते । राग-
द्वेषमोहाग्निस्तप्तानां सत्त्वानां सद्धर्मजलवर्षेण प्रह्लादनं करिष्यति । नानाकुट्टिप्रहण-
प्रसक्तधानां सत्त्वानां कुपयप्रयातानामृजुमार्गेण निर्वाणपथमुपनेष्यति । संसारपञ्जरचारकावरुद्धानां
क्लेशबन्धनबद्धानां बन्धननिर्मोक्षं करिष्यति । अज्ञानतमस्तिमिरपटलपर्यवनद्धनयनानां सत्त्वानां
15 प्रज्ञाचक्षुरूपदयिष्यति । क्लेशशल्यविद्धानां सत्त्वानां शल्योद्धरणं करिष्यति । तद्यथा महाराज
औदुम्बरपुष्पं कदाचित्कर्हिचिद्योके उत्पद्यते, एवमेव महाराज कदाचित्कर्हिचिद्बहुभिः कल्पकोटि-
न्युतैर्बुद्धा भगवन्तो लोके उत्पद्यन्ते । सोऽयं कुमारोऽवश्यमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यते ।
अभिसंबुध्य च सत्त्वकोटीनियुतशतसहस्राणि संसारसागरात् पारमुत्तारयिष्यति, अमृते च
प्रतिष्ठापयिष्यति । वयं च तं बुद्धरत्नं न द्रक्ष्यामः । इत्येव तदहं महाराज रोदिमि परिदीनमना दीर्घं
च निश्चसामि यदहमिमं नारोग्येऽपि राधयिष्यामि ॥

20 यथा ह्यस्माकं महाराज मन्त्रवेदशास्त्रेष्वगच्छति— नार्हति सर्वार्थसिद्धः कुमारोऽगार-
मभ्यावसितुम् । तत्वस्य हेतोः ? तथा हि महाराज सर्वार्थसिद्धः कुमारो द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः
समान्वागतः । कतमैद्वात्रिंशता ? तद्यथा । उष्णीपशीर्षे महाराज सर्वार्थसिद्धः कुमारः । अनेन
महाराज प्रथमेन महापुरुषलक्षणेन समन्वागतः सर्वार्थसिद्धः कुमारः । भिन्नाञ्जनमयूरकलापामिनील-
वह्निप्रदक्षिणावर्तकेराः । समाविपुल्ललाटः । जर्णा महाराज सर्वार्थसिद्धस्य कुमारस्य भ्रुवो
25 र्भ्ये जाता हिमजतप्रकाशा । गोपक्षमेत्रः । अभिनीलनेत्रः । समचत्वारिंशदन्तः । अविरलदन्तः ।
शुक्लदन्तः । ब्रह्मस्वरो महाराज सर्वार्थसिद्धः कुमारः । रसरसाप्रवान् । प्रभूततनुजिह्वः । सिंहहनुः ।
सुसंबृत्तस्कन्धः । सैतोत्सदः । चितान्तरांसः । सूक्ष्मसुवर्णवर्णच्छविः । स्थितोऽनैवतप्रलम्बबाहुः ।
सिंहपूर्वार्धकायः । न्यग्रोधपरिमण्डलो महाराज सर्वार्थसिद्धः कुमारः । पकैकरोमा । ऊर्ध्वाग्राभि-

१ R स हर्षितं for संहर्षितं. २ R रोदिमि for रोदसि. ३ R पर्यवसानं धर्मं for पर्यवसाने.
४ R जातिधर्मिणः for धर्माणः. ५ R परिमोक्षन्ते for मोक्षन्ते. ६ R प्रसक्तधानां for प्रसक्तधानां.
७ R om. सत्त्वानां. ८ R नियुतैः for न्युतैः. ९ R इत्येवमहं for इत्येव तदहं. १० R द्वात्रिंशन्महं
for शता महा. ११ R सप्तच्छदोच्छितांस for सप्तोत्सदः चिता. १२ R स्थितोऽनवतं for स्थितोऽनवतं.
१३ R ऊर्ध्वाग्राभिं for ऊर्ध्वाग्राभिः.

प्रदक्षिणोवर्तरोमाः । कोशोपगतवस्तिगुणः । सुविवर्तितोरः । एणेपमृगराजजङ्घः । दीर्घाङ्गुलिः ।
 आयतपार्श्विपादः । उत्सङ्गपादः । मृदुतरुणहस्तपादः । जालङ्गुलिहस्तपादः । दीर्घाङ्गुलिः । ऋमतलपो-
 र्महाराज सर्वार्थसिद्धस्य कुमारस्य चक्रे जाते चि. (अचिम्पती प्रभास्वरे सिने) सहस्रारे सनेमिके
 सनामिके । सुप्रतिष्ठितसम्पादो महाराज सर्वार्थसिद्धः कुमारः । अनेन महाराज द्वात्रिंशत्तमेन
 महापुरवलयक्षणेन समन्वागतः सर्वार्थसिद्धः कुमारः । न च महाराज चक्रवर्तिनामेवविधानि 5
 लक्षणानि भवन्ति । योविसत्त्वानां च तादृशानि लक्षणानि भवन्ति ॥

L 106

संविद्यन्ते खलु पुनर्महाराज सर्वार्थसिद्धस्य कुमारस्य कायेऽशीत्यनुव्यञ्जनानि, यैः
 समन्वागतः सर्वार्थसिद्धः कुमारो नार्हत्यगारमभ्यावसितुम् । अवश्यमनिष्क्रामिष्यति प्रक्रय्याथै ।
 क्तमानि च महाराज तान्यशीत्यनुव्यञ्जनानि ? तद्यथा — तुङ्गनखश्च महाराज सर्वार्थसिद्धः कुमारः ।
 ताम्रनाखश्च स्निग्धनखश्च वृत्ताङ्गुलिश्च अनुपूर्वचित्राङ्गुलिश्च गूढशिरश्च गूढगुल्फश्च घनसंविध 10
 अविषमसम्पादश्च आर्यतपार्श्विश्च महाराज सर्वार्थसिद्धः कुमारः । स्निग्धपाणिलेखश्च तुल्यपाणिलेखश्च
 गम्भीरपाणिलेखश्च अजिह्वापाणिलेखश्च अनुपूर्वपाणिलेखश्च विम्बोष्ठश्च नोच्चवचनशब्दश्च मृदुतरुण-
 ताम्रजिह्वश्च गजगर्जितामिस्तानितमेघस्वरमधुरमङ्गुघोषश्च परिपूर्णव्यञ्जनश्च महाराज सर्वार्थसिद्धः
 कुमारः । प्रलम्बबाहुश्च शुचिगात्रवस्तुसंपन्नश्च मृदुगात्रश्च विशालगात्रश्च अदीनगात्रश्च अनुपूर्वोक्त- R 122
 गात्रश्च सुसमाहितगात्रश्च सुविभक्तगात्रश्च पृथुविपुलसुपरिपूर्णजानुमण्डलश्च वृत्तगात्रश्च महाराज 15
 सर्वार्थसिद्धः कुमारः । सुपरिमृष्टगात्रश्च अजिह्ववृषेभागात्रश्च अनुपूर्वगात्रश्च गम्भीरनामिश्च अजिह्व-
 नामिश्च अनुपूर्वनामिश्च शुष्याचारश्च ऋपभवत्संमन्तप्रासादिकश्च परमसुविशुद्धवितिनिरालोक-
 समन्तप्रभश्च नागविलम्बितगतिश्च महाराज सर्वार्थसिद्धः कुमारः । सिंहाविक्रान्तगतिश्च ऋपभ-
 त्रिक्रान्तगतिश्च हेसविक्रान्तगतिश्च अभिप्रदक्षिणावर्तगतिश्च वृत्तकुक्षिश्च मृष्टकुक्षिश्च अजिह्वकुक्षिश्च
 चापोदरश्च व्यपगतलन्देदोपनीलकौलकाद्गुह्यशरीरश्च वृत्तदंष्ट्रश्च महाराज सर्वार्थसिद्धः कुमारः । 20
 तीक्ष्णदंष्ट्रश्च अनुपूर्वदंष्ट्रश्च तुङ्गनासश्च शुचिनयनश्च विमलयनश्च प्रहसितनयनश्च आयतनयनश्च
 विशालनयनश्च नीलकुत्रलपदलसदृशनयनश्च सहितभ्रूश्च महाराज सर्वार्थसिद्धः कुमारः । चित्रभ्रूश्च
 असितभ्रूश्च संगतभ्रूश्च अनुपूर्वभ्रूश्च पीनगण्डश्च अविषमगण्डश्च व्यपगतगण्डोपश्च अनुपूर्वहेत-
 क्रुष्टश्च सुविदितेन्द्रियश्च सुपरिपूर्णन्द्रियश्च महाराज सर्वार्थसिद्धः कुमारः । संगतमुखललाटश्च
 परिपूर्णोत्तमाङ्गश्च असितकेशश्च सहितकेशश्च (सुसंगतकेशश्च) सुरभिकेशश्च अपवकेशश्च 25
 अनाकुलकेशश्च अनुपूर्वकेशश्च सुकुञ्चितकेशश्च श्रीयत्सस्वास्तिकजन्तन्वावर्तवर्षमानसंस्थान-
 केशश्च महाराज सर्वार्थसिद्धः कुमारः । इमानि तानि महाराज सर्वार्थसिद्धस्य कुमारस्या-

L 107

१ R प्रदक्षिणं for प्रदक्षिणा. २ R 'पाणि' for 'पार्श्वि'. ३ R 'जालङ्गुलि' for 'जालङ्गुलि'.
 ४ R दीर्घाङ्गुलिः for 'पादतल' for दीर्घाङ्गुलिः । ऋमतल. ५ R सहस्रारनेमिके for 'सारे सनेमिके'.
 ६ R द्वात्रिंशत्तमेन for 'द्वात्रिंशत्तमेन महा'. ७ L संविद्यते for संविद्यन्ते. ८ R आयतपादपार्श्विश्च.
 ९ R om. 'वृषभ'. १० R 'सम्मत' for 'समन्त'. ११ R om. मृष्टकुक्षिश्च. १२ R 'लिद' for 'लन्द'.
 १३ R 'कण्ठ' for 'कण्ठ'. १४ R वृत्तदन्तश्च for 'दंष्ट्र'. १५ R अनुपवकेशश्च for 'क्रुष्ट'.
 १६ R संकुचितं for सुकुचितं.

शीत्यनुव्यञ्जनानि, यैः समन्वागतः सर्वार्थसिद्धः कुमारो नाहृत्यगारमव्यावसितुम् । अवश्यमभि-
निष्क्रमिष्यति प्रव्रज्यायै ॥

अथ खलु राजा शुद्धोदनोऽसितस्य महर्षेः सकाशात्कुमारस्येदं व्याकरणं श्रुत्वा संतुष्टं
उदग्र आत्तमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजात उत्थायासनाद्बोधिसत्त्वस्य चरणयोः प्रणिपत्येमां
5 गायामभाषत —

वन्दितस्त्वं सुरैः सेन्द्रैः ऋषिभिश्चैसि पूजितः ।

वैद्यं सर्वस्य लोकस्य वन्देऽहमपि त्वां विभो ॥ ५५ ॥

इति हि भिक्षवो राजा शुद्धोदनोऽसितं महर्षिं सार्धं नरदत्तेन भागिनेयेनानुरूपेण
भक्तेन संतर्पयति स्म । संतर्प्याभिच्छाद्य प्रदक्षिणाम्बरोत् । अथ खल्वसितो महर्षिस्तत एवद्वर्षा

10 विहायसा प्राक्रमत्, येन स्वाश्रमस्तेनोपासंक्रामत् ॥

अथ खलु द्वयं संक्रम्य तत्र खल्वसितो महर्षिर्नरदत्तं माणवकमेतदवोचत्—यदा त्वं
नरदत्त शृणुया बुद्धो लोके उत्पन्न इति, तदा त्वं गत्वा तस्य शासने प्रव्रजेः । तत्ते भविष्यति
दीर्घरात्रमर्थाय हिताय सुखायेति ॥

तत्रेदमुच्यते —

15 दृष्ट्वा देवगणान्भस्तलगतान् बुद्धश्रवोद्धारिणो

देवैर्षीरसितोऽद्रिकन्दरंगतः प्रीतिं परां प्रातवान् ।

बुद्धो नाम पदं किमेतदिह भो हर्षावहं प्राणिनां

प्रह्लादं मम काय एति सुखितं शान्तं च चित्तं परम् ॥ ५६ ॥

किं देवो त्वसुरोऽप्यवापि स भवेद् गरुडोऽथवा किन्नरः

20 बुद्धो नाम किमेतदश्रुतपदं प्रीतिकरं मोदनम् ।

दिव्या चक्षुष प्रेक्षते दश दिशः शैलान् महीं सागरान्

भूयः पश्यति चाद्भुतं बहुविधं भूमौ गिरौ सागरे ॥ ५७ ॥

आभेयं प्रकिराजते सुखचिरा प्रह्लादयन्ती तनुं

जाताश्चैव यथा हि शैलशिखरे स्निग्धाः प्रवालाङ्कुराः ।

25 वृक्षाश्चैव यथा सुपुष्पभरिता नानाफलैर्मण्डिताः

सुव्यक्तं त्रिभवे भविष्यति लघु रत्नोद्भवः शोभनः ॥ ५८ ॥

भूमिर्भाति यथा च पाणिसदृशा सर्वा समा निर्मला

देवाश्चैव यथा प्रहृष्टमनसः खे भ्रामयन्त्यम्बरान् ।

यद्वत् सागरनागराजनिलये रत्नाः प्लवन्तेऽद्भुताः

30 सुव्यक्तं जिनरत्न जम्बुनिलये धर्माकरस्योद्भवः ॥ ५९ ॥

१ R लुप्त for संतुष्ट. २ R *क्षपि for *क्षासि. ३ R वैष्या for वैद्यं. ४ R om. खलु द्वयं संक्रम्य.
५ R *असितो देवर्षिर्हिमाचल* for देवर्षीरसितोऽद्रिकन्दर*. ६ R प्रह्लादं for प्रह्लादं. ७ R रूप for भूयः.
८ R क्षणाद् for लघु.

यदृच्छन्त अपाय दुःखविगताः सत्त्वाश्च सौख्यान्विताः ५

यद्देवगणा नभस्तलगता गच्छन्ति हर्षान्विताः ।

यय च स्निग्धरवं मनोज्ञं शृणुया दिव्यान् संगीतिनां

रतनस्या इव प्रादुर्भावु त्रिभवे यस्या निमित्ता इमे ॥ ६० ॥

असितः प्रेक्षति जम्बुसाह्वयमिदं दिव्येन वै चक्षुषा

सोऽद्राक्षीत् कपिलाह्वये पुरवरे शुद्धोदनस्यालये ।

जातो लक्षणपुण्यतेजभरितो नारायणस्थार्मशान्

दृष्ट्वा चात्तमना उदग्रमनसः स्थामास्य संपर्धितैः ॥ ६१ ॥

उद्युक्तस्त्वरितोऽतिविस्मितमना चासौ स्वशिय्यान्वितः

आर्पत्वा कपिलाह्वयं पुरवरं द्वारिः स्मितो भूपतेः ।

अनुबद्ध बहुप्राणिकोटिनयुता दृष्ट्वा ऋषिर्जाणिकः

अवची सारथि राज वेदय लघुं द्वारे ऋषिस्तिष्ठति ॥ ६२ ॥

श्रुत्वा चाशु प्रविश्य राजभवनं राजस्तमाख्यातवान्

द्वारे देव तपस्वि तिष्ठति महान् जीर्णो ऋषिर्जर्जरः ।

सो चापी अभिनन्दते ऋषिवरः प्रावेष्टु राज्ञो गृहं

आज्ञा दीयतु ताव पार्थिववरा देमि प्रवेशं तेषां ॥ ६३ ॥

स्थाप्या चासनमस्यं चाह नृपतिः गच्छ प्रवेशं दद

असितः सारथिवाक्य श्रुत्वा मुदितः प्रीत्या सुखेनान्वितः ।

शीतं वारि यथाभिकाङ्क्षि तृपितो भुक्त्वादितो चारानं

तद्वल्सुह्यभिनन्दितो ऋषिवरः तं द्रष्टु सत्त्वोत्तमम् ॥ ६४ ॥

जय भोः पार्थिव इत्युवाच मुदितो चायुं चिरं पालय

वृद्धिं कृत्वा निपण्ण दान्तमनसः शान्तोन्द्रियः सूरतः ।

राजा वै अभिवाच तं मुनिभृतं प्रोवाच किं कारणं

आगामस्तव पार्थिविन्द्र निलये तद् ब्रूहि शीघ्रं मुने ॥ ६५ ॥

पुत्रस्ते वररूप पारमिता जातो महतेजवान्

द्वात्रिंशद्द्वरलक्षणैः क्वचितो नारायणस्थामवान् ।

तं द्रष्टुं हि ममेक्षितं नरपते सर्वार्थसिद्धं शिशुं

इत्यर्थं सनुपागतोऽस्मि नृपते नास्त्यन्यकार्यं मम ॥ ६६ ॥

१ R शृणुयां for ५या २ R दिव्यान् ३ for दिव्यान. ३ R रतनस्येह for रतनस्या इव. ४ R जातं for जातो ५ R भरिते for भरितो. ६ R स्थामवत् for स्थान्. ७ R संपर्धितं for ० धितः. ८ R आगत्या for आगत्वा. ९ L तथा for तसा (= तस्य) १० R सौख्यभिनन्दते for सुख्यभिनन्दितो. ११ चायुद्विरं for चायु चित्. १२ R मुनिवरं for मुनिभृतं. १३ R यद् for तद्. १४ R सुतं for शिशुम्.

साधु स्वागतु याचसे किलैमितः प्रीतोऽस्मि ते दर्शनात्

एपोऽसौ शयितः कुमार वरदो द्रष्टुं न शक्योऽधुना ।

साधू ताव मूर्हतमागम इहा यद् द्रक्ष्यसे निर्मलं

चन्द्रं वा यथ पूर्णमासि विमलं तारागणैर्मण्डितम् ॥ ६७ ॥

यद् चासौ प्रतियुद्ध सारथिवरः परिपूर्णचन्द्रप्रभः

तद् राजा प्रतिगृह्य चह्विपुपं सूर्यातिरेकप्रभम् ।

हन्ता पश्य ऋषे नृदेवमहितं हेमाप्रविम्बोपमम्

असितो दृष्टुं च तस्य तां सुचरणौ चक्राङ्कितौ शोभनौ ॥ ६८ ॥

प्रत्युत्थाप्य ततः कृताञ्जलिपुटो चरणानि सो वन्दते

अङ्गे गृह्य महात्मशास्त्रकुशलो निव्यापतो प्रेक्षते ।

सोऽपश्यद्वरलक्षणैः कर्त्तचित्तं नारायणस्थामवं

शीर्षं कम्प्य स वेदशास्त्रकुशलो द्वे तस्य पश्यद्गती ॥ ६९ ॥

राजा वा भवि चक्रवर्ति बलवान् बुद्धो व लोकोत्तम.

बाष्पं त्यक्तं सुदीनकायमनसो गम्भीर निश्चस्य च ।

उद्दिग्धश्च बभूव पार्थिववरः किं ब्राह्मणो रोदिति

मा विघ्नं खलु पश्यतेऽयमसितः सर्वार्थसिद्धस्य मे ॥ ७० ॥

भूतं व्याहर किं तु रोदिषि ऋषे श्रेयोऽथ किं पापकं

पापं नास्ति न चान्तरायमिह भोः सर्वार्थसिद्धस्य ते ।

आत्मानं बहु शोचमी नरपते जीर्णोऽस्मि यज्जर्जरः

यदयं भेष्यति बुद्ध लोकमहितो धर्म यदा वक्ष्यते ॥ ७१ ॥

न द्रक्षे अह्नु लब्धप्रीतिर्मनसो इत्यर्थं रोदाम्यहं

यस्या कायि भवन्ति लक्षणवरा द्वात्रिंशति निर्मला ।

द्वे तस्या गतयो न अन्य तृतीया जानीष्व एवं नृप

राजा वा भवि चक्रवर्ति बलवान् बुद्धोऽथ लोकोत्तमः ॥ ७२ ॥

नायं कामगुणोभिरर्थिकु पुनः बुद्धो अयं भेष्यति

श्रुत्वा व्याकरणं ऋषेः स नृपतिः प्रीतिं सुखं लब्धवान् ।

प्रत्युत्थाप्य ततः कृताञ्जलिपुटो चरणावसौ वन्दते

देवैस्त्वं स्वमिपूजितः सुबलवान् ऋषिमिश्र संवर्णितः ॥ ७३ ॥

वन्दे त्वां वरसौंध्यवाह त्रिभवे सर्वे जैगे पूजितं

असितः प्राह च भागिनेय मुदितः संश्रूयतां भापतो ।

१ R किल इतः for किलमितः. २ R साधुस्तावन्मूर्हतम् for साधू ताव मूर्हतम्. ३ R यद्रक्ष्यसे for यद् द्रक्ष्यसे. ४ R यद्वासौ for यद् चासौ. ५ R पश्य गती for पश्यद्गती. ६ R बुद्धय for बुद्धो व. ७ R त्यक्त for त्यक्त. ८ R किं तु for किं तु. ९ R मनस for मनसो. १० R सार्थवाह for सार्थवाह. ११ R जगत्पूजितं for जगे पू.

बुद्धा बोधिं यदा शृणोषि जगतो वर्तेति चेन्न ह्ययं

शीघ्रं प्रव्रज्य शास्त्रेऽस्य मुनये तैष्वाप्यसे निर्वृतिम् ॥ ७४ ॥

बन्दिता चरणौ ह्यसौ मुनिवरः कृत्वा च प्रादक्षिणं

लाभा ते नृपते सुलब्ध विपुला यस्येदशास्ते सुतः ।

एषो लोक सदेवकं समनुजं धर्मेण तर्पेयति

5 L 112

निष्कामं-कपिलाहयादृपिवरोऽरण्ये स्थितः स्वाश्रमे ॥ ७५ ॥ इति ॥

इति हि भिक्षवो जातमानस्य बोधिसत्त्वस्य महेश्वरो देवपुत्रः शुद्धावासकायिकान् देव-

R 128

पुत्रानामन्त्रयैवमाह - योऽसौ मार्या असंख्येयकल्पकोटिनियुतशतसहस्रसुवृत्तकर्मदानशील-

क्षान्तिवीर्यव्यानप्रज्ञोपायश्रतचरणप्रतपःसुचरितचरणः महामैत्रीमहाकरुणामहामुदितासमन्वागतः

उपेक्षासमुद्देतचित्तः सर्वसत्त्वहितसुखोद्यतः दृढशीर्यकत्रचसुसंनाहसनद्धः पूर्वजिनवृत्तकुशल-

मूलोद्देतः शतपुण्यलक्षणसमलंकृतः सुवृत्तनिश्चयपराक्रमः परचक्रप्रमथनः सुविमलशुद्धाशयसंपन्नः

सुचरितचरणो महाज्ञानकेतुध्वजः मारवल्गान्तकरणः त्रिसहस्रमहासाहस्रसार्धवाहः देवमनुष्यपूजित-

महार्णवज्ञयः सुसमृद्धपुण्यनिचयनिःसरणामिप्रायो जातिजरापरणान्तकरः सुजातजातः इक्ष्वाकु-

राजकुलसंभूतो जगद्विबोधयिता बोधिसत्त्वो महासत्त्वो गन्तुयलोक उपपन्नः । न चिरादसावनुत्तरां

सम्यक्संबोधिमभिसंभोस्यते । हन्त गच्छामस्तमभिवन्दितुं मानयितुं पूजयितुमभिस्तोतुमन्येषां

च मानाभिभूतानां देवपुत्राणां मानमदर्पच्छेदनार्थम् । तेऽस्मानभिवन्दमानान् दृष्ट्वा तेऽपि बोधिसत्त्व-

बन्दिष्यन्ति मानयिष्यन्ति पूजयिष्यन्ति च । ततोषां भविष्यति दीर्घरात्रमर्थाय हिताय

सुखाय यावदमृताविगमाय । राज्ञश्च शुद्धोदनस्य जयवृद्धिरनुश्राविता भविष्यति । तत्कव्याकरणेन

च बोधिसत्त्वं व्यावृत्य पुनरप्यागमियाम् इति ॥

अथ खलु महेश्वरो देवपुत्रो द्वादशभिर्देवपुत्रर्दातसहस्रैः परिवृतः पुरस्कृतः सर्वकपिल-

20 L 113

वस्तुमहानगरमवभासेन स्फुरयित्वा येन राज्ञः शुद्धोदनस्य निवेशनं तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्राम्य

दीर्घीरिके निवेश्य राज्ञान्यनुज्ञातो राजकुलं प्रविश्य बोधिसत्त्वस्य पादौ शिरसाभिकन्दैकसमुत्तरा-

R 129

सङ्गं कृत्वा अनेकशतसहस्रकृत्यः प्रदक्षिणीकृत्य बोधिसत्त्वमङ्गे समारोप्य राजानं शुद्धोदनमाश्वासयति

स्म - तुषो महाराज भव परमप्रीतश्च । तत्कस्माद्धेतोः ? यथा महाराज बोधिसत्त्वस्य लक्ष्मणैरनु-

व्यञ्जनैश्च कायः समलंकृतः, यथा च कुमारोऽभिभवति सदेवमानुपासुरलोकं वर्णेन तेजसा चै

यशसा लक्ष्म्या च, निःसंशयं महाराज बोधिसत्त्वोऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोस्यते ॥

25

इति हि भिक्षवो महेश्वरो देवपुत्रः सार्धं शुद्धावासकायिकैर्देवपुत्रैर्बोधिसत्त्वस्य महैवजोपस्यानं

कृत्वा बोधिसत्त्वं तत्कव्याकरणेन व्यावृत्य पुनरपि स्वमन्त्रं प्राक्रामत् ॥

१ R चके for चकं. २ R त्वं for तव. ३ R यस्तादृशः for यस्वेदृशः. ४ R om. बोधिसत्त्वस्य.

५ R समुद्गतबुद्धिः for चित्त. ६ R महाव्ययज्ञः for महाव्ययज्ञः. ७ R उत्पन्नो for उपपन्नः.

८ R om. शत. ९ R स्फुरयित्वा for स्फुर. १० R दीवारिकैराज्ञातो for रिके निवेश.

११ R प्रदक्षिणां नियय for क्षिणीकृत्य. १२ R om. च यशसा. १३ R महापूजां for महत्पूजां.

तत्रेदमुच्यते —

जातस्य तस्य गुणसागरसागरस्य

ज्ञात्वा सुरेश्वरमल्दु भ्रुवते उदग्रः ।

यस्या सुदुर्लभश्रवो बहुकल्पकोट्या

हन्तेथ तं व्रजम पूजयितुं मुनीन्द्रम् ॥ ७६ ॥

परिपूर्णद्वादशसहस्र मरुद्विशुद्ध

मणिरत्नचूडसमलंकृत ईर्यवन्तः ।

कपिलाह्वयं पुरवरं समुपेत्य शीघ्रं

द्वारि स्थिता नरपतेः सुखिलम्बचूडाः ॥ ७७ ॥

ते द्वारपालमव्रदन् सुमनोऽघोषाः

प्रतिवेदयस्व नृपते भवनं प्रविश्य ।

दौवारिको वचन श्रुत्वा गृहं प्रविष्टः

प्रह्वः कृताञ्जलिपुटो नृपतिं बभाषे ॥ ७८ ॥

जय देव नित्यमनुपालय दीर्घमायुः

द्वारे स्थिता विपुलपुण्यविशुद्धभासः ।

मणिरत्नचूडसुविभूषित ईर्यवन्तः

परिपूर्णचन्द्रवदना शशिनिर्मलाभाः ॥ ७९ ॥

छायां न तेप नृपते क्वचिदप्यपश्यन्

शब्दं न चैव चरणोत्क्षिपणे शृणोमि ।

न च मेदिनीं विचरतो रजमुत्क्षिपन्ति

नृपतिं न यान्ति च जनाः समुदीक्षतां वै ॥ ८० ॥

कायप्रभा सुविपुला च विभाति तेषां

वाचा मनोज्ञा यथा नास्ति ह मानुषाणाम् ।

गम्भीरश्रवणसुशिलां च सुभाकरा च

शङ्का हि मे सुरगणा न हि ते मनुष्याः ॥ ८१ ॥

वरपुष्पमाल्यभनुलेपनपद्मदामा

पाणी गृहीत्वा उदीक्षितु गौरवेण ।

निःसंशयं नृपतिं द्रष्टुं कुमारमेते

देवाधिदेव मस्तागत पूजनार्थम् ॥ ८२ ॥

१ R मरुद्विशुद्धा for 'द्विशुद्धा. २ R ईर्यवन्तः for इर्यवन्तः. ३ R नृपतेर्भवनं for नृपते भवनं.
४ R प्राकृताञ्जलि for प्रह्व कृता. ५ R ईर्यवन्तः for इर्यवन्तः. ६ R समुदीक्षतो. ७ R सुविपुलाय
सुभाकराय for 'सुविलाय च सुभाकराय च.

राजा निशाम्य वचनं परमं उदयो

गच्छा भणाहि प्रविशन्तु गृहं भवतः ।

न हि मानुषाण इषमीदृशं श्रद्धिं क्वचित्

यथ भाषते च गुणं तेप यथा च ईर्या ॥ ८३ ॥

दौवारिकः कृतपुटो मरुतैवमाह

प्रविशीं भवन्त अनुज्ञातु नराधिपेन ।

ते ह्यष्टतुष्टमनसो धरमाल्यैहस्ता

गेहं प्रविष्ट नृपतेरमरालयं वा ॥ ८४ ॥

दृष्ट्वा च तां सुरवरां प्रविशन्तु गेहं

प्रत्युत्थितो नृपतिरञ्जलिं संप्रगृह्य ।

संविद्ययन्त इम आसन रत्नपादा

अत्रा निधीदत भवननुकम्प्य बुद्ध्या ॥ ८५ ॥

ते मानदर्पविगता स्थित आसनेषु

यस्यार्थि आगत इहा नृपते शृणुष्व ।

पुत्रस्तत्रातिमृद्युपुष्पविशुद्धकापो

जातः सुजातचरणं वय द्रष्टुकामाः ॥ ८६ ॥

अस्मो विधिज्ञं वरलक्षणलक्षणज्ञा

येषां तथै भवति या गति यः प्रश्लोगः ।

तत्स्राधु पार्थिववर प्रजहस्व खेद

पश्याम लक्षणविचित्रैर्विभूषिताङ्गम् ॥ ८७ ॥

स क्षीरगणैः परिवृतो नृपतिः प्रहृष्टो

गृह्य कुमारमैशं ज्वलनार्चिर्वर्णम् ।

उपनामयन् सुरवरां सुविलम्बचूडां

द्वारोत्तु निष्कमत्तु कथित त्रिसहस्राः ॥ ८८ ॥

दृष्ट्वै ते सुरवरा क्रम नायकस्य

ताम्रं नखां त्रिमलपत्रविशुद्धतेजा ।

ते उद्यिता त्वरित रूपविलम्बचूडा

मूर्ध्नाग्निवन्दिषु क्रैमां किमलप्रभास्य ॥ ८९ ॥

यथ लक्षणा यथ च दर्शित उद्यिता च

यथ पुष्पैतेजि शिरि मूर्धं विलोवित्तां च ।

१ R ईर्या for इवा. २ R कृताञ्जलिपुटो for कृतपुटो. ३ R माल्यगन्धा for हस्ता. ४ R यथा for तथा. ५ R विद्रित for विचित्र. ६ R मसमज्वलनार्चिर्वर्णम्. ७ R उपनामयत for भयन. ८ R सुरवरानविलम्ब for सुरवरां सुविलम्ब. ९ R द्वारान्त for द्वारोत्तु. १० R ताम्रा. नखा. ... रेष्या. for the line. ११ R क्रम for क्रमा. १२ R पुष्पतेज for तेजि.

यथ इयं नेत्र विमलाप्रभ उर्णकोशा
नि.संशयं स्पृशति बोधि विजित्य मारम् ॥ ९० ॥

ते तं स्तुवन्ति गुणभूत यथार्थदर्शी
प्यायी गुणां विगतक्लेशतमोनुदस्य ।

सुचिरेण सत्त्वरतनस्य हि प्रादुर्भावी
जातीजरामरणक्लेशरणंजहस्य ॥ ९१ ॥

आदीप्त सर्वत्रिभवं त्रिभिरप्रितप्तं
संकल्परागवियाराणिउच्छ्रितेन ।

त्वं धर्ममेघ त्रिसहस्र स्फुरित्वं धीरा
अमृतोदकेन प्रशमेप्यसि क्लेशतापम् ॥ ९२ ॥

त्वं मैत्रवाक्य करुणान्वित हृद्गणवाक्य
ब्रह्मस्वरारचितघोष मनोज्ञवाणि ।

त्रिसहस्र औंज्ञपरिविज्ञपनी जगस्य
क्षिप्रं प्रमुञ्च भगवन् महद्युद्धघोषम् ॥ ९३ ॥

भग्ना कुत्तीर्षिभ्रमणा विपरीतदृष्टिः
भवरागबन्धननिम्न स्थिता भवाग्रे ।

हेतु प्रतीत्य भवे शून्य श्रुण्वित्व धर्मा
सिंहस्य क्रोष्टुक्गणैव पलायिनास्ते ॥ ९४ ॥

भित्त्वा अविद्यपटलं महक्लेशधूमं
पर्युत्थिता जनतये नियतप्रकाशे ।

ज्ञानार्चिप्रज्ञप्रभविद्युविलोकिनेन
सर्वं जगे विद्यमये महदन्धकारम् ॥ ९५ ॥

लाभा सुलब्ध विपुला मरुमानुपाणा
पत्रोद्भवाऽद्भुत इहेदृशि शुद्धसत्त्वे ।

पिथिता अपायपथ स्फूर्ति मरुपथानि
मेप्यन्ति सत्त्वरतनेन विबोधकेन ॥ ९६ ॥

वर्षित्व दिव्यकुसुमां कपिलाह्वयेऽस्मिन्
कृत्वा प्रदक्षिण स्तंभिव च गौरवेण ।

सुद्ध सुबुद्ध इति वाक्यमुदीर्यन्तः
प्रक्रान्त ते सुराणा गगने सलीलाः ॥ ९७ ॥ इति ॥

इति श्रीशलितविस्तरे जन्मपरिवर्तो नाम सप्तमोऽध्यायः ॥

१ R इयं for इयं. २ R सत्त्वरतनस्य. ३ R स्फुरित्व for स्फुरित्व. ४ R आज्ञापरिविज्ञापन.
५ R तव for भव. ६ R "विद्य" for "प्रज्ञ". ७ R स्तंभिव. ८ R प्रक्रान्ते for प्रक्रान्त ते.

देवकुलोपनयनपरिवर्तोऽष्टमः ।

इति हि भिक्षवो यामेव रात्रिं बोधिसत्त्वो जातस्तस्यामेव रात्र्यां विंशति कन्यासहस्राणि क्षत्रियब्राह्मणनैगमगृहपतिमहाशालकुलेषु जाताः । ताश्च सर्वा मातापितृभिर्बोधिसत्त्वाय दत्ता उपस्थानपरिचर्यायै । विंशति च कन्यासहस्राणि राज्ञा शुद्धोदनेन दत्तानि बोधिसत्त्वस्योपस्थान-
परिचर्यायै । विंशति च कन्यासहस्राणि मित्रामात्यात्मजातिसालोहितैर्दत्तानि बोधिसत्त्वस्योपस्थान-
परिचर्यायै । विंशति च कन्यासहस्राणि अमात्यपार्थिवैर्दत्तानि बोधिसत्त्वस्योपस्थानपरिचर्यायै ॥

L 118

R 135

तदा च भिक्षवो महल्लुकमहल्लिकाः शाक्याः संनिपत्य राजानं शुद्धोदनमुपसंक्रम्यैवमाहुः—
येत्खलु देव जानीयाः—देवकुलं कुमार उपनीयतामिति । राजा आह—साधु, उपनीयतां कुमारः ।
तेन हि मण्ड्यतां नगरम् । उपशोभ्यन्तां वीथिचत्वरशूङ्गाटकान्तरापणरथ्यामुखानि । अप-
नीयन्ताममङ्गल्याः काणकुब्जबधिरान्धमूकविसंस्थितविरूपरूपा अपरिपूर्णेन्द्रियाः । उपनाम्यन्तां
मङ्गलानि । धुष्यन्तां पुण्यभेयैः । ताड्यन्तां मङ्गल्यर्षण्टाः । समलंकित्यन्तां पुरवरद्वाराणि । घ्रायन्तां
सुमनोज्ञतूर्यतालावचराणि । संनिपात्यन्तां सर्वकोट्टराजानः । एकीभवन्तु श्रेष्ठिगृहपत्यमात्यदौवारिक-
पारिषदाः । युज्यन्तां कन्यारथाः । उपनाम्यन्तां पूर्णकुम्भाः । संनिपात्यन्तामवीयाना ब्राह्मणाः ।
अलंकित्यन्तां देवकुलानि । इति हि भिक्षवो यथोक्तपूर्वं सर्वं कृतमभूत् ॥

15

ततो राजा शुद्धोदनः स्वगृहं प्रक्षिप्य महाप्रजापतीं गौतमीमामन्त्रयैवमाह—अलंकित्यन्तां
कुमारः देवकुलमुपनेष्यत इति । साञ्चिति प्रतिश्रुत्य महाप्रजापती गौतमी कुमारं मण्डयति स्म ॥

ततः कुमारो मण्ड्यमानः प्रहसितवदनो व्यपगतभृकुटिकः परंमनधुरया वाचा मातृस्वसार-
मेवमाह—अम्ब कुत्राहमुपनेष्यत इति । आह—देवकुलं पुत्रेति । ततः कुमारः स्मितमुपदर्शयन्
प्रहसितवदनो मातृस्वसारं गाथाभिरभ्यभाषत—

20

जातस्य मह्यमिह कम्पित त्रिसहस्रं

शक्रश्च ब्रह्मै असुराश्च महोरगाश्च ।

चन्द्रश्च सूर्यं तय वैश्रवणः कुमारे

मूर्धा क्रमेण निपतित्व नमैस्ययन्ति ॥ १ ॥

कतमोऽन्यु देव मम उत्तरि यो विशिष्ये

यस्मिन् मम प्रणयसे त्वमिहाद्य अम्ब ।

देवातिदेव अह्नु उच्चमु सवेदेवैः

देवो न मेऽस्ति सदृशः कुत उत्तरं वा ॥ २ ॥

लोकानुवर्तनं प्रती इति अम्ब यास्ये

दृष्ट्वा विकुर्वित ममा जनता उदयाः ।

R 136

L 119

25

१ R नैगमक्षत्रियब्राह्मणगृहपतिशाक्यकुलेषु for क्षत्रिय ... कुलेषु. २ R जातानि for जाताः.
३ R उपस्थापनं for उपस्थानं. ४ R श्यालहितैः for सालोहितैः. ५ R तत् for यत्. ६ R देवकुले.
७ R पश्यतां for मण्ड्यतां. ८ R माङ्गल्यं for मङ्गल्य. ९ R प्रजावतीं for प्रजापतीं. १० R परमया for परमं. ११ R ब्रह्मासुराश्च for ब्रह्म असुराश्च. १२ R नमस्यन्ते for नमस्ययन्ति. १३ R उत्तरी for उत्तरं.

अधिमानु गौरव करिष्यति चित्रंकारः

ज्ञास्यन्ति देवमनुजा स्वयं देवदेवः ॥ ३ ॥

इति हि भिक्षवः सर्वैर्गणैः^१ स्तुतिमङ्गलैः प्रत्युपस्थितैरपरिमितालंकारालङ्कृतैः^२ वीथि-

चत्वरशृङ्गाटकान्तरापणमुखेवर्तैः^३पुरे कुमारस्य रथमलङ्कृत्य राजा शुद्धोदनो ब्राह्मणनैगमश्रेष्ठि-
 5 गृहपत्यमाल्यकोट्टिराजदौवारिकपारिषद्यमित्रज्ञातिपरिवृतः पुरस्थितो धूपनधूपितेन मुक्तपुण्याभिकीर्णेन
 ह्यगजरथपत्तिमल्लिङ्गेनोच्छ्रितछत्रध्वजपताकेन नानातूर्यसंप्रवादितेन मार्गेण कुमारं गृहीत्वा गच्छति
 स्म । देवताशतसहस्राणि बोधिसत्त्वस्य रथं वहन्ति स्म । अनेकानि च देवपुत्राप्सरःकोटिनिशुत-
 शतसहस्राणि गगनतलगतानि पुष्पसर्गाण्यभिप्रवर्षन्ति स्म । तूर्याणि च प्रवादयन्ति स्म । इति हि
 राजा शुद्धोदनो महता राजब्यूहेन महता राजद्वयै महता राजानुभावेन कुमारं गृहीत्वा देवकुलं
 10 प्रविशति स्म । समनन्तरप्रतिप्रापितश्च बोधिसत्त्वेन दक्षिणैश्वरणयोः क्रमतलस्तस्मिन् देवकुले अय-
 ता अचेतैन्यो देवप्रतिमाः तद्यथा — शिवस्कन्दनारायणकुबेरचन्द्रसूर्यवैश्रवणशक्रब्रह्मलोकपाल-
 प्रभृतयः प्रतिमाः — सर्वाः स्वैभ्यः स्वैभ्यः स्थानेभ्यो व्युत्थाय बोधिसत्त्वस्य क्रमतलयोर्निपतन्ति
 स्म । तत्र देवमनुष्यैशतसहस्राणि हीहीकारकिलकिलाप्रमुखैः प्रद्वेडितशतसहस्राणि प्रामुञ्चन् ।
 चैलविक्षेपाणि चाकार्षुः । सर्वं च कापिलवस्तुमहानगरं पङ्क्तिं प्राकम्पितम् । दिव्यानि च कुसुमानि
 15 प्रावर्षन् । तूर्यशतसहस्राणि चाघटितानि प्रणेदुः । येषां च देवानां ताः प्रतिमाः, ते सर्वे
 स्वस्वरूपमुपदर्शयन्मा गाथा अभाषत —

नो मेरु गिरिराज पर्वतवरो जातू नमे सैर्षे

नो वा सागर नागराजनिलयो जातू नमे गोष्यदे ।

चन्द्रादित्य प्रभंकरा प्रभकरा खद्योतैके नो नमे

प्रज्ञापुष्पकुलोदितो गुणधरः कस्मैर्नमे देवते ॥ ४ ॥

यद्वत् सर्पं गोष्यदे व सलिलं खद्योतका वा भवेत्

एवं च त्रिसहस्र देवमनुजा ये केचि मानाश्रिताः ।

मेरुसागरचन्द्रसूर्यसदृशो लोके स्वयंभूतमो

यं लोको ह्यभिवन्द्य लाभ लभते स्वर्गं तथा निर्बृतिम् ॥ ५ ॥

अस्मिन् खलु पुनर्भिक्षवो बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन देवकुले प्रवेशे संदर्श्यमाने द्वात्रिंशतां

देवपुत्रशतसहस्राणामनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तान्युत्पद्यन्ते । अयं भिक्षवो हेतुरयं प्रत्ययो
 येनोपेक्षको बोधिसत्त्वो भवति स्म देवकुलमुपनीयमान इति ॥

इति श्रीललितविस्तरे देवकुलोपनयनपरिवर्तौ नाम अष्टमोऽध्यायः ॥

१ R विचित्रकारः for चित्रं. २ R स्वयमेव for स्वय (=सो+अय) देव. ३ R om. वर्णैः.
 ४ R अन्तःपुरेऽय for अन्तःपुरे. ५ R धूपेन for धूपितेन. ६ R पंक्तिं for पत्तिं. ७ R पताका-
 वैजयन्तीगाना for पताकेन नाना. ८ R महत्या for महता. ९ R प्रवेशयति for प्रविशति. १० R
 दक्षिणचरणः for दक्षिणश्वरणयोः. ११ R अचेतन्या for तन्मो. १२ R देवमनुष्याः for भृत्य. १३ R
 विज्ञेयानि for विज्ञेयाणि. १४ R पुष्पाणि for कुसुमानि. १५ R सर्पं for सर्पैः. १६ R खद्योतकै for
 तके. १७ R नमेदेवताः for नमे देवते. १८ R प्रविश्य for प्रवेशे. १९ R om. अध्यायः.

आभरणपरिवर्तो नवमः ।

गद्य खलु भिक्षव उदयनो नाम ब्राह्मणो राज्ञः पुरोहित उदायिनः पिता, स पञ्चमात्रै-
र्ब्राह्मणशतैः परिचृतो हस्तोत्तरे चित्रानक्षत्रे राजानं शुद्धोदनमुपसंन्यैवमाह—यत्खलु देवो^१
जानीयादामरणानि कुमारस्य क्रियन्तामिति । तं राजा आह—वाढम् । गार्ढं क्रियतामिति ॥ 5

तत्र राजा शुद्धोदनेन पञ्चमात्रैश्च शाक्यशतैः पञ्चमात्राण्याभरणशतानि कारितान्यभूवन् ।
तद्यथा—हस्तामरणानि पादाभरणानि मूर्धाभरणानि कण्ठाभरणानि मुद्रिकाभरणानि कर्णिकोप्या-
केयूराणि मेखैलायुवर्णसूत्राणि किङ्किणीजालानि रत्नजालानि मणिप्रैत्युप्तानि पादुका नानारत्न-
समलंकृता हाराः कटका हर्षा मुकुटानि । कारयित्वा च पुष्पनक्षत्रयोगेनानुयुक्तेन ते शाक्या
राजानं शुद्धोदनमुपसंन्यैवमाहः—हन्त देव मण्डयतां कुमार इति । राजा आह— 10
अलमलंकृतश्च पूजितश्च भवद्भिः कुमारः । मयापि (कुमारस्य) सर्वाभरणानि कारितानि ।
तेऽनेचन्—सप्तसप्तत्रिंशदित्रान्यप्यस्माकमाभरणानि कुमारः काप आयन्नात् । ततोऽस्माक-
ममोघो व्यायामो भविष्यतीति ॥

R 139

तत्र रात्रौ विनिर्गतायामादित्य उदिते विमलव्यूहनामोद्यानं तत्र बोधिसत्त्वो निर्गतोऽभूत् ।
तत्र महाप्रजापत्या गौतम्या बोधिसत्त्वोऽङ्गे गृहीतोऽभूत् । अशीतिश्च स्त्रीसहस्राणि प्रत्युद्गम्य 15
बोधिसत्त्वस्य वदनं प्रेक्षन्ते स्म । दश च कन्यासहस्राणि प्रत्युद्गम्य बोधिसत्त्वस्य वदनं प्रेक्षन्ते
स्म । पञ्च च ब्राह्मणसहस्राणि प्रत्युद्गम्य बोधिसत्त्वस्य वदनं प्रेक्षन्ते स्म । तत्र यानि
भद्रिकेण शाक्यराजेनाभरणानि कारितान्यभूवन्, तानि बोधिसत्त्वस्य काये आव्यन्ते स्म ।
तानि समनन्तरावद्भानि बोधिसत्त्वस्य कायप्रभया जिह्वीकृतान्यभूवन्, न भासन्ते स्म, न
तपन्ति स्म, न विरोचन्ते स्म । तद्यथापि नाम जाम्बूनदस्य सुवर्णस्य पुरतो मसिपिण्ड उपनिक्षिप्तो 20
न भासति न तपति न विरोचते, एवमेव तान्पाभरणानि बोधिसत्त्वस्य कायप्रभयाऽर्पुष्टानि न
भासन्ते न तपन्ति न विरोचन्ते स्म । एवं या या आभरणाविकृतिर्बोधिसत्त्वस्य काये आव्यन्ते स्म,
सा सा जिह्वीभवति स्म तद्यथापि नाम मसिपिण्डः ॥

L 122

तत्र विमलौ नामोद्यानदेवता सा औदारिकमात्मभावमभिसंदर्श्य पुरतः स्थित्वा राजानं
शुद्धोदनं तं च महान्तं शाक्यगणं गाथाभिर्भिर्भेषते स्म—

R 140

25

सर्वेषां त्रिसहस्र मेदिनी सनगरनिगमा
पूर्णा काश्चनसंचिता भवेत् सुखचिर विमला ।

१ R उदायनो for उदं. २ R देव जानीया for देवो जानीयाद्. ३ R कुमारस्य for 'राय. ४ R कर्णिकाः केयू for कर्णिकयाकेयू. ५ R मेखलाः कु for मेखलायु. ६ R प्रत्युप्ताः for प्रत्युप्तानि. ७ R विनिर्गतो for निर्गतो. ८ R 'प्रजावत्या for 'पत्या. ९ L पृथानि For सृष्टानि. १० R यान्पाभरणानि हाति. for या आभरणविकृतिः. ११ R विमलान्तरी for विमला नाम. १२ R कायभाषत for आभिमामपते' स्म. १३ R विधिता यदि for 'संचिता भवेत्'.

एकै काकिणि जाम्बुकाश्वने भवति उपहता
ना भासी इतरः स काश्वन प्रमसिरिरहितः ॥ १ ॥

जाम्बुकाश्वनसंनिभा पुनर्भवित् सक्तर इय मही
रोमे आभ प्रमुक्त नापके हिरिसिरिभरिते ।

ना भासी न तपी न शोभते न च प्रभवति
आभाये सुगतस्य कायि नो भवति यय मसिः ॥ २ ॥

स्वे तेजेन अयं स्वलंघृतो गुणशतभरितो
नो तस्याभरणे विरोचिषू सुविमल्यपुपः ।

चन्द्रसूर्यप्रभौश्च ज्योतिना तथ मणिज्वलनाः
शक्रबलप्रभा न भासते पुरत शिरिघने ॥ ३ ॥

यस्या लक्षणि कायु चित्रितः पुरिमंशुमफलैः
किं तस्याभरणेभिरित्वैरैः परवृत्तकरणैः ।

अपनेया भरणा म हेठता अबुध बुधकरं
नायं कृत्तिमभूषणार्थिक परममतिकरः ॥ ४ ॥

चेटस्याभरणानि देयिमे सुखचिर विमला
सहजातो र्प सुभूपि छन्दको नृपतिकुलशुभे ।

तुष्टा शाकिय विस्मिताश्च अभवन्प्रमुदितमनसो
वृद्धिः शाक्यकुलनन्दस्य चोत्तमा भविष्यति विपुला ॥ ५ ॥

इत्युक्त्वा सा देवता बोधिसत्त्वं दिव्यैः पुष्पैरभ्यवकीर्य तत्रैवान्तरेधात् ॥

॥ इति श्रीललितविस्तरे आभरणपरिवर्तो नाम नवमोऽध्यायः ॥

१ R एकाकिनी for एका काकिणि. २ R उपगता for 'हता. ३ R सक्तर for सक्तर. ४ R आभरणानि for आभरणा. ५ L 'प्रमत्त. for 'प्रमात्त. ६ R लक्षण for लक्षणि. ७ R परम for पुरिम. ८ R यत् for य. ९ R 'नन्दनस्य for 'नन्दस्य. १० R इत्युक्त्वासा for 'क्त्वा सा. ११ R अन्तर्दधे for अन्तरधात्.

लिपिशालासंदर्शनपरिवर्तो दशमः ।

इति हि भिक्षवः संवृद्धः बुभारः । तदा गाङ्गन्यशतसहस्रैः लिपिशालामुपनीयते स्म दशभिर्दारकसहस्रैः परिवृतः पुरस्यूतः, दशभिश्च रयसहस्रैः खादनीयभोजनीयखादनीयपरिपूर्ण-
 हिरण्यसुवर्णपरिपूर्णैश्च । येन कपिलवस्तुनि महानगरे वीथिचत्वररथ्यान्तरापणमुखेऽव्यव- 5
 कीर्यते स्म अभिविश्राम्यन्ते । अष्टाभिश्च त्रयंशतसहस्रैः प्रपुष्यमाणैर्महता च पुष्ययैणाभिप्रवर्षता
 वितर्दिनिर्यूहतोरणगवाक्षहर्म्यकूटगारप्रासादतलेषु कन्याशतसहस्राणि सर्वालंकारभूषिताः स्थिता L 124
 अभूवन् । बोधिसत्त्वं प्रेक्षमाणाः वुसुमानि च क्षिपन्ति स्म । अष्टौ च मरुत्कन्यासहस्राणि
 विगलितालंकाराभरणालंकारानि रत्नभद्रकरोण गृहीतानि मार्गं शोधयन्त्यो बोधिसत्त्वस्य पुरतो
 गच्छन्ति स्म । देवनागयक्षगन्धर्वसुरगण्डकिन्नरमहोरगाक्षार्धकापिका गगनतलत्पुष्पपट्टदामान्यभि- 10 R 142
 प्रलम्बयन्ति स्म । सर्वे च शाक्यगणाः शुद्धोदनं राजानं पुरस्यूतव्य बोधिसत्त्वस्य पुरतो गच्छन्ति स्म ।
 अनेनैवंरूपेण व्यूहेन बोधिसत्त्वो लिपिशालामुपनीयते स्म ॥

समनन्तरप्रवेशितश्च बोधिसत्त्वो लिपिशालाम् । अथ विश्वामित्रो नाम दारकाचार्यो
 बोधिसत्त्वस्य श्रियं तेजश्चासहमानो धरणितले निविष्टोऽधोमुखः प्रपतति स्म । तं तथा प्रपतितं
 दृष्ट्वा शुभाह्नो नाम उपतिकापिको देवपुत्रो दक्षिणेन करतलेन परिगृह्योत्थेष्यति स्म । उत्थाप्य च 15
 गगनतलस्थो राजानं शुद्धोदनं तं च महान्तं जनैकायं गाथाभिरभ्यभाषत् —

शालाणि यानि प्रचलन्ति मनुष्यलोके

संख्या लिपिश्च गणनापि च धातुतन्त्रम् ।

ये शिल्पयोग पृथु लौकिक अप्रमेयाः

तेष्वेष्ट शिक्षितु पुरा बहुकल्पकोट्यः ॥ १ ॥

20

किं तु जनस्य अनुवर्तनतां करोति

लिपिशालनागतु सुशिक्षितु शिष्यणार्थम् ।

परिपाचनार्थं बहुदारक अप्रयाने

अन्यांश्च सत्तनयुतानमृते विनेतुम् ॥ २ ॥

लोकोत्तरेषु चतुसत्यपये विधिज्ञो

हेतुप्रतीत्यकुशले यथ संभवन्ति ।

यथ चानिरोधक्षयु संस्थितु शीतिभावः

तस्मिन्विधिज्ञ किमयो लिपिशालमात्रे ॥ ३ ॥

25 L 125

R 143

नेतस्य आचरिय उत्तरि वा त्रिलोके

सर्वेषु देवमनुजेष्वयमेव जेष्ठः ।

१ R समाभिर्विश्राम्यन्ते for स्म अभिविर्, २ R घोष्यमानैः for प्रपुष्यमाणैः, ३ R om. बोधिसत्त्वं
 प्रेक्षमाणाः वुसुमानि च क्षिपन्ति स्म, ४ R उत्थापयामास for उत्थापयति स्म, ५ R जनिकायं for जनकायं,
 ६ R च देवलोके for मनुष्यलोके, ७ R ज्येष्ठः.

नामोपि तेप लिपिना न हि त्रिय यूयं
यत्रेषु शिक्षितु पुरा बहुकल्पमोठ्य ॥ ४ ॥

सो चित्तधार जगता विनिग्रा मिचित्रा
एकक्षणेन अयु जानति शुद्धसत्त्व । -

अदृश्यरूपरहितस्य गतिं च वेत्ति
किं वा पुनोऽय लिपिनोऽक्षरदृश्यरूपाम् ॥ ५ ॥

इत्युक्त्वा स देवपुत्रो बोधिसत्त्व दिव्यै कुसुमैरभ्यर्च्य तत्रैवान्तर्दधे । तत्र धात्र्यश्च चेटी
वर्गाश्च स्थापिता अभूवन् । परिशेषा शाक्या शुद्धोदनप्रमुखा प्रकामन्त ॥

अथ बोधिसत्त्व उरगसारचन्दनमय लिपिफलरूमादाय दिव्योपसुवर्णतिरक समन्ता

१० न्मणिरत्नप्रत्युप्त विश्वामित्रमाचार्यमेवमाह - कतमा मे भो उपाध्याय लिपिं शिक्षोपयसि । ब्राह्मी
खरोष्ठीपुष्करसारिं अङ्गलिपिं बङ्गलिपिं मगधलिपिं मङ्गल्यलिपिं अङ्गुलीयलिपिं शम्भारिलिपिं ब्रह्मवल्ली-
लिपिं पाँल्यलिपिं द्राविडलिपिं किरातलिपिं दाक्षिण्यलिपिं उग्रलिपिं सख्यालिपिं अनुलोमलिपिं अवैमूर्ध
लिपिं दरदलिपिं खौप्यलिपिं चीनलिपिं दूनलिपिं हूणलिपिं मध्याक्षरविस्तरलिपिं पुष्यलिपिं देवलिपिं
नागलिपिं यक्षलिपिं गन्धर्बलिपिं किन्नरलिपिं महोरगलिपिं असुरलिपिं गरडलिपिं मृगोचकलिपिं
१५ वार्यसस्तलिपिं भौमदेवलिपिं अन्तरीक्षदेवलिपिं उत्तरकुलद्वीपलिपिं अपरगोडानीलिपिं पूर्वविदेहलिपिं
उत्क्षेपलिपिं निक्षेपलिपिं विक्षेपलिपिं प्रक्षेपलिपिं सागरलिपिं वज्रलिपिं लेखप्रतिलेखलिपिं अनुद्रुतलिपिं
शाखावर्ता गणनावर्तलिपिं उत्क्षेपावर्तलिपिं निक्षेपावर्तलिपिं पादलिखितलिपिं द्विरत्तरपदसधिलिपिं
यावदशोत्तरपदसधिलिपिं मैथ्याहारिणीलिपिं सर्वस्तसप्रहणीलिपिं विद्यानुलोमोविमिश्रितलिपिं
ऋषितपस्तता रोचमाना धरणीप्रेक्षिणीलिपिं गगनप्रेक्षिणीलिपिं सर्वोपधिनिष्यन्दा सर्वसारसप्रहणीं
२० सर्वभूतस्तप्रहणीम् । आसा भो उपाध्याय चतुष्पथीलिपीना कतमा त्व शिष्योपयिष्यसि ?

अथ विश्वामित्रो दारकाचार्यो विस्मित प्रहसितवदनो निहंतमानमदर्प इमा गायामभाषत -

आश्चर्यं शुद्धसत्त्वस्य लोके लोकानुवर्तिनो ।

शिक्षित सर्वशास्त्रेषु लिपिशालामुपागत ॥ ६ ॥

येयामह नामधेय लिपीना न प्रजानमि ।

२५ तत्रैव शिक्षित सन्तो लिपिशालामुपागत ॥ ७ ॥

वक्त्र चास्य न पश्यामि मूर्धानं तस्य नैव च ।

शिष्ययिष्ये कथं ह्येन लिपिप्रज्ञाय पारगम् ॥ ८ ॥

१ R नामानि for नामानि २ R यश्चित्रधार for सो चित्त ३ R प्रकामन्त for प्रकामन्त

४ R दिव्यवर्णक सुवर्ण for दिव्यापसुवर्ण ५ शिक्षयिष्यसि for शिक्षापयसि ६ R ब्रह्मवल्ली for

ब्रह्मवल्ली ७ R मनुष्य for पाण्ड्य ८ R किन्नारि for किरात ९ R दाक्षिण्य for दाक्षिण्य

१० R अदृश्यायु for अवमूर्ध ११ R खास्य for खास्य १२ R मृगलिपिं चकलिपिं for मृगचक

१३ R मरुलिपिं for वायसस्त १४ R अप्यहारिणि for मध्याहारिणी १५ R विद्यानुलोमलिपिं विमि

for लेमाविमि १६ R शिष्ययिष्यसि for शिष्यापयि १७ R हतमदर्प for निहंतमानमर्द

१८ R शिष्ययिष्ये १९ R प्रज्ञापारगत् for प्रज्ञाय पारगम्

देवदेवो ह्यतिदेवः सर्वदेवोत्तमो विभुः ।

असमश्च विशिष्टश्च लोकेऽप्रतिपुङ्गवः ॥ ९ ॥

अस्यैव त्वनुभावेन प्रज्ञोपाये विशेषतः ।

शिक्षितं शिष्यं विद्यामि सर्वलोकापरायणम् ॥ १० ॥

R 145

L 127

इति हि मिश्रवो दश दारकाणां मातृकां वाचयतां यदा अकारं परिकीर्तयन्ति स्म । तत्र 5
वोधिसत्त्वाविस्थानेन तेषां दारकाणां मातृकां वाचयतां यदा अकारं परिकीर्तयन्ति स्म, तदा
अनित्यः सर्वसंस्कारशब्दो निश्चरति स्म । अकारे परिकीर्त्यमाने आत्मपरहितशब्दो निश्चरति
स्म । इकारे इन्द्रियवैकल्यशब्दः । ईकारे ईतिबहुलं जगदिति । उकारे उपद्रवबहुलं जगदिति ।
ऊकारे ऊनसत्त्वं जगदिति । एकारे एणसासमुत्थानदोषशब्दः । ऐकारे ऐर्थापर्यः श्रेयानिति ।
ओकारे ओषोत्तरशब्दः । औकारे औपपादुकशब्दः । अंकारे अमोघोत्पत्तिशब्दः । अक्षरे 10
अस्तंगमनशब्दो निश्चरति स्म । ककारे कर्मविपाकावतारशब्दः । खकारे खसमसर्वधर्मशब्दः ।
गकारे गन्भीरधर्मप्रतीत्यसमुत्पादावतारशब्दः । घकारे घनपटलविद्यामोहान्धकारविधमनशब्दः ।
ङकारे ङ्गविशुद्धिशब्दः । चकारे चतुरार्यसत्यशब्दः । छकारे छन्दरागप्रहाणशब्दः । जकारे
जरामरणसमतिक्रमणशब्दः । झकारे झपञ्चजैवलनिग्रहणशब्दः । ञकारे ज्ञापनशब्दः ।
टकारे पट्रोपच्छेदनशब्दः । ठकारे ठपनीयप्रश्नशब्दः । डकारे डमरमारनिग्रहणशब्दः । ढकारे 15
मीढविषया इति । णकारे ऐण्डेया इति । तकारे तर्पितासंभेदशब्दः । थकारे थामवल्लवेग-
वैशारद्यशब्दः । दकारे दानदमसंयमसौरम्यशब्दः । धकारे धनमार्पाणां सप्तविधमिति ।
नकारे नामरूपपरिज्ञांशब्दः । पकारे परमार्थशब्दः । फकारे फलप्राप्तिसाक्षात्कृत्याशब्दः ।
वकारे वन्दनमोक्षशब्दः । मकारे भवविभवशब्दः । मकारे मद्मानोपशमनशब्दः । L 123
यकारे यथावद्भूमिप्रतिवेधशब्दः । रकारे रत्यरतिपरमार्थरतिशब्दः । लकारे लताछेदनशब्दः । 20
वकारे वरदानशब्दः । शकारे शमयविपश्यनाशब्दः । पकारे पडायतननिर्ग्रहणामिब्रह्मज्ञाना-
वाप्तिशब्दः । सकारे सर्वज्ञानाभिर्संबोधनशब्दः । हकारे हतक्लेशविरागशब्दः । क्षकारे
परिकीर्त्यमाने क्षणपर्यन्ताभिलीयसर्वधर्मशब्दो निश्चरति स्म ॥

R 146

L 123

इति हि मिश्रवस्तेषां दारकाणां मातृकां वाचयतां वोधिसत्त्वानुभावेनैव प्रमुखान्यसंस्थेयानि
धर्ममुखशतसहस्राणि निश्चरन्ति स्म ॥

25

तदानुपूर्वकं वोधिसत्त्वेन लिपिशालास्थितेन द्वात्रिंशदारकासहस्राणि परिपाचितान्यभूवन् ।
अनुचारायां सम्यक्संबोधौ चित्तानुत्पादितानि द्वात्रिंशदारिकासहस्राणि । अयं हेतुरयं प्रत्ययो
यच्छिक्षितोऽपि वोधिसत्त्वो लिपिशालामुपागच्छति स्म ॥

॥ इति श्रीखलितविस्तरे लिपिशालासंदर्शनपरिवर्तौ नाम दशमोऽध्यायः ॥

१ R प्रज्ञोपायं. २ R शिक्षयिष्यामि. ३ R 'वैपुल्य' for 'वैकल्य'. ४ R ऐरपथः for ऐर्थापर्यः.
५ R 'ध्वजवर' for 'ध्वजवल'. ६ R तथासंभेद' for तथता'. ७ R 'परिज्ञान' for 'परिज्ञा'.
८ R भवतिभव' for भवविभव'. ९ R 'प्रतिवेध' for 'प्रतिवेध'. १० R 'निग्रहणमिह' for
'निग्रहणमिह'. ११ 'भिलाष' for 'भिलाष'.

कृपिग्रामपरिवर्त एकादशः ।

- इति हि भिक्षुणो यावद्विवृद्धः कुमारः । अथापरेण समयेन कुमारस्तदन्यैः कुमारैरमात्यपुत्रैः सार्धं कृपिग्रामवलोकयितुं गच्छति स्म । अत्रलोक्य च कृपिकर्मन्तमन्यत उद्यानभूमिं प्रविशति स्म । संविग्रमनास्तत्र बोधिसत्त्व एकाकी अद्वितीयोऽनुचक्रम्यमाणोऽनुविचरन् जम्बुवृक्षमपश्यत् प्रासादिकं दर्शनीयम् । तत्र बोधिसत्त्वदृष्टायायां पर्यङ्केन निप्रीदति स्म । निपृण्णथ बोधिसत्त्वश्चित्तै-
 5 काप्रतामासादयति स्म । आसाद्य च विविक्तं कामैर्विविक्तं पापकैरकुशलैर्धर्मैः सवित्तैर्क सविचारं विवेकजं प्रीतिसुखं प्रथमं ध्यानमुपसंपद्य विहरति स्म । स वित्तैर्कविचाराणां व्युपशमादव्यात्म-
 संप्रसादाच्चेतस एकोतिभावादवितर्कमविचारं समाधिजं प्रीतिसुखं द्वितीयं ध्यानमुपसंपद्य विहरति स्म । स प्रीतेर्विरागादुपेक्षको विहरति स्म स्मृतिमान् संप्रजानन् । सुखं च कायेन प्रतिसंवेदयति स्म । यत्तदार्या आचक्षते उपेक्षकः स्मृतिमान् सुखविहारी निप्रीतिकं तृतीयं ध्यानमुसंपद्य विहरति स्म ।
 10 स सुखस्य च प्रहाणादुखस्य च प्रहाणात् पूर्वमेव च सौमनस्पदौर्मनस्ययोरस्तंगर्माद्दुःखा-
 सुखमुपेक्षास्मृतिपरिशुद्धं चतुर्थं ध्यानमुपसंपद्य विहरति स्म ॥

तेन च समयेन पञ्च ऋषयो बाह्याः पञ्चाभिज्ञाः ऋद्धिमन्तो विहायसंगमा दक्षिणाया दिश उत्तरां दिशं गच्छन्ति स्म । ते तस्य वनखण्डस्योपरि गच्छन्तः प्रत्याहता इव न शक्नुवन्ति स्म गन्तुम् । ते संविग्ररोमकूपजाता इमां गायामभापन्त —

- 15 वयमिह मणिवज्रकूटं गिरिं मेरुमभ्युद्रतं तिर्यगत्यर्धर्वस्तैरारिकं
 गज इव सहकारशाखाकुल्यं वृक्षवृन्दां प्रदारित्व निर्धावितानेकराः ।
 वयमिह मरुणां पुरे चाप्यसक्ता गता यक्षगन्धर्वेस्मिन्नि चोर्ध्वं नमे निश्रिता
 इम पुन वनखण्डमासाद्य सीदाम भोः कस्य लक्ष्मी निवर्तेति ऋद्धेर्बलम् ॥ १ ॥ इति ॥
 अथ या तत्र वनखण्डदेवता सा तानृपीन् गाथयाच्यभापत् —

- 20 नृपतिपतिकुलोदितः शाक्यराजात्मजो बालसूर्यप्रकाशप्रभः
 स्फुटितकमलगार्मवर्णप्रभश्चारुचन्द्राननो लोकज्येष्ठो विदुः ।
 अयमिह वनमाश्रितो ध्यानचिन्तापरो देवगन्धर्वनागेन्द्रयक्षाचितो
 भवशतगुणकोटिसंवर्धितस्तस्य लक्ष्मी निवर्तेति ऋद्धेर्बलम् ॥ २ ॥ इति^१ ॥
 ततस्तेऽथस्तादवलोकयन्तोऽद्राक्षुः कुमारं श्रिया तेजसा च जाज्वल्यमानम् । तेषामेतद्भूर्त्-
 25 को न्ययं निपण्णः ? मां हैव वैश्रवणो धनाधिपतिर्भवेत् । आहोस्विन्मारः कामाधिपतिः । अथ महोरगेन्द्रः ।

१ R 'चक्रममाणो for 'चक्रम्'. २ R पर्यन्तेन for पर्यङ्केन. ३ R नियद्य च स for नियद्यथ.
 ४ R सवित्तैर्क सुविचारेण for सवित्तैर्क सविचारै. ५ R एकाभिभावा for एकोतिभावा. ६ R om.
 समाधिजं; L समाधितं. ७ R उपेक्षन्ते for उपेक्षको. ८ R 'मादु.खखोपेक्षा' for 'माददुःखसुखमुपेक्षा'.
 ९ R वनखण्ड' for वनखण्ड'. १० R 'विस्तारिकं for 'वैस्तारिक'. ११ R चापि शक्ता for चाप्यसक्ता.
 १२ R तत्र या for अथ या तत्र. १३ R om. इति. १४ R om. मा हैव.

अथेन्द्रो वज्रधरः । अथ रुद्रः कुम्भाण्डाधिपतिः । अथ कृष्णो महोत्साहः । उत चन्द्रो देवपुत्रः ।
उत सूर्यः सहस्ररश्मिः । उत राजा चक्रवर्ती भविष्यति ? तस्यां च वेद्यायामिमां गायामभाषन्त —

रूपं वैश्रवणातिरेकैत्रपुषं व्यक्तं कुबेरो ह्ययं

R 149

आहो वज्रधरस्य चैवै प्रतिमा चन्द्रोऽथ सूर्यो ह्ययम् ।

कामाग्राधिपतिश्च वा प्रतिवृत्ती रुद्रस्य कृष्णस्य वा

6

श्रीमान् लक्षणाचित्रिताङ्गमनयो बुद्धोऽथ वा स्यादयम् ॥ ३ ॥ इति ॥

ततः सा वनदेवता तानृषीन् गायया प्रत्यभाषत् —

या श्री वैश्रवणे च वै निवसते या वा सहलेश्चने

लोकानां परिपालकेषु चतुषू या चोसुरेन्द्रश्रिया ।

ब्रह्मे या च सहापतौ निवसते कृष्णे च या च श्रिया

10

सा श्री प्राप्य इमं हि शाक्यतनयं नोपैति कांचित्कलाम् ॥ ४ ॥

अथ खँडु ते ऋषयस्तस्या देवताया वचनमुपश्रिय धरणीतले प्रतिष्ठन्ते । ते पश्यन्ति
स्म बोधिसत्त्वं ध्यायन्तैरानिश्चयमानेन काथेन तेजोराशिमिव ज्वलन्तम् । ते बोधिसत्त्व-
मुपनिष्याय गायाम्भिरभितुष्टुः । तत्रैक आह —

L 131

लोके क्लृशाश्रिसंतप्ते प्रादुर्भूतो ह्ययं हृदः ।

15

अयं तं प्राप्स्यते धर्मं यज्जगद् ह्लादयिष्यति ॥ ५ ॥

अपरोऽप्याह —

अज्ञानतिमिरे लोके प्रादुर्भूतः प्रदीपकः ।

अयं तं प्राप्स्यते धर्मं यज्जगद्भासयिष्यति ॥ ६ ॥

अपरोऽप्याह —

20

शोकसागरकान्तारे यानश्रेष्ठमुपस्थितम् ।

अयं तं प्राप्स्यते धर्मं यज्जगत्तारयिष्यति ॥ ७ ॥

R 150

अपरोऽप्याह —

क्लेशावन्धनवृद्धानां प्रादुर्भूतः प्रमोचकः ।

अयं तं प्राप्स्यते धर्मं यज्जगन्मोचयिष्यति ॥ ८ ॥

25

अपरोऽप्याह —

जराव्याधिक्लिष्टानां प्रादुर्भूतो भिषक्कः ।

अयं तं प्राप्स्यते धर्मं जातिमृत्युप्रमोचकम् ॥ ९ ॥

१ R रैरुमहं for वपुषं. २ R वैष for चैव. ३ कामोऽज्ञाधि^० for कामाग्राधि^०. ४ R वासुरेन्द्र^०
for वासुरेन्द्र^०. ५ R कान्ति छिड for कांचित्कलाम्. ६ R om. सञ्ज. ७ R ध्यायन्तं मण्डयमानेन for
ध्यायन्तमानिश्चयमानेन. ८ R जगन्मोचयिष्यति for जगद्भासयि^०.

अथ खलु ते ऋषयो बोधिसत्त्वमभिर्गार्थाभिरभिस्तुत्वा त्रिप्रदक्षिणीवृत्य त्रिहायसा प्रक्रीन्ता । राजापि शुद्धोदनो बोधिसत्त्वमपश्यन् बोधिसत्त्वेन विना न रमते स्म । सोऽनोचत्—
कुमार क्व गत ? नैन पश्यामीति । तत्र महाजनकायो निर्गमितोऽभूत् कुमार परित्रेपमाण ।
ततोऽन्यतम अमात्यो बोधिसत्त्व पश्यति स्म जम्बुच्छायाया पर्यङ्कनिपण्ण ध्यायत्तम् । सर्ववृक्षाणां
5 च तस्मिन् समये छाया परिवृत्ताभूत् । जम्बुच्छाया च बोधिसत्त्वस्य वाय न त्रिजहाति स्म ।
स त दृष्ट्वा आश्चर्यप्राप्तस्तुष्ट उद्वेग आत्तमना प्रमुदित प्रीतिसोमनस्यजात शीघ्र शीघ्र
त्वरमाणरूपो राजान शुद्धोदनमुपसकम्य गार्थाभ्यामभ्यभापत्—

पश्य देव कुमारोऽयं जम्बुच्छायाहि ध्यायति ।

यथा शक्रोऽथवा ब्रह्मा श्रिया तेजेन शोभते ॥ १० ॥

10 यस्य वृक्षस्य छायाया निपण्णो वरलक्षण ।

सेन न जहते छाया ध्यायन्त पुत्पोत्तमम् ॥ ११ ॥

अथ राजा शुद्धोदनो येन स जम्बुवृक्षस्तेनोपमकामत् । सोऽब्राह्मीद्वोधिसत्त्व श्रिया
तेजसा च ज्वलत्तम् । दृष्ट्वा चैमा गाथामभापत्—

हुताशनो वा गिरिर्मूर्ध्नि सस्थित शशीम नक्षत्रगणानुंचीर्ण ।

15 वेपन्ति गात्राणि मि पश्यतो इम ध्यायन्तु तेजो नुं प्रदीपकल्पम् ॥ १२ ॥

स बोधिसत्त्वस्य पादावभिनचेमा गाथामभापत्—

यदा चासि मुने जातो यदा ध्यायसि चैर्चिमन् ।

एकद्विरपि ते नाथ पादौ वदे विनायक ॥ १३ ॥

तत्र त्रिपैलवाहका दारका शब्द कुर्वन्ति स्म । तानमात्या एवमाहु — मीं शब्द मा शब्द
2 वैर्धेति । तेऽनोचन्—किमेतदिति । अमात्या आहु —

व्यावृत्ते तिमिरनुदस्य मण्डलेऽपि

व्योमाभ शुभवरलक्षणाप्रधारिन् ।

ध्यायन्त गिरिनिचल नरेन्द्रपुत्र

सिद्धार्यं न र्जहति सैन वृक्षछाया ॥ १४ ॥

4 25 तत्रेदमुच्यते—

प्रोप्ते वसन्त समुदागत जेष्ठमासे

सपुष्पिते कुसुमपट्टमप्रचीर्णे ।

कोञ्चामधूरशुक्रसारिक्कमप्रद्युष्टे

भूयिष्ठ शाकियसुता अभिनिष्क्रमन्ति ॥ १५ ॥

१ R गाथाभि स्तुत्वा for गाथाभिरभिस्तुत्वा २ R प्राकामन् for प्रकान्ता ३ R महान् जननिकायो for महाजनकायो ४ R सा च सर्ववृक्षाणा for सर्ववृक्षाणा च ५ R उदप्रमना for उदप्र ६ R गाथाभि for गाथाभ्याम् ७ R गणावचीर्णे for गणानुचीर्णे ८ R वेपन्ति for वेपन्ति ९ R तेजेन for तेजो नु १० R चाचिमन् for चाचमन् ११ R तिल for निकल १२ R मा शब्द (once) १३ R कायमिति for कर्तति १४ R जहाति for जहति

छन्दोऽभ्युवाच परिवारितु दारिकेभिः

हन्ता कुमार वनि गच्छम लोचनार्थम् ।

किं ते^१ गृहे निवसतो हि यथा द्विजस्य

हन्त ब्रजाम वय चोदननारिसंघम् ॥ १६ ॥

मध्याह्नकालसमये सुविशुद्धसत्वः

5

पञ्चाशतैः परिवृतैः सह चेटकेभिः ।

न च मातु नैव च पितुः प्रतिवेदयित्वा

सोऽवुद्ध निष्क्रमिति गच्छि कृपाणग्रामम् ॥ १७ ॥

तस्मिंश्च पार्थिववरस्य कृपाणग्रामे

जन्मुद्गमोऽभवद्नेकविशालशासः ।

10

दृष्ट्वा कुमार प्रतिबुद्ध दुखेन चोत्तो

धिकसंरुद्धोति बहुदुःख कृमी करोति ॥ १८ ॥

सो जम्बुछायमुपगम्य विनीतचित्तो

तृणकानि गृह्य स्वय संस्तर संस्तरिवा ।

पर्यङ्कमानुजिय उञ्जु करित्य कायं

15

चत्वारि ध्यान शुभ ध्यायि स बोधिसत्व ॥ १९ ॥

पञ्चा प्रापी खगपथेन हि गच्छमाना

L 134

जम्बूय मूर्ध्नि न प्रमोन्ति पराक्रमेतुम् ।

ते विस्मिता निहतमानमदाश्च भूत्वा

R 153

सर्वे समस्तसहिता समुदीक्ष्यन्तो ॥ २० ॥

20

वय मेरुपर्यन्तकरं तप चक्रत्वात्मान्

निर्भिद्य गच्छम जयेन असज्जमानाः ।

ते जम्बुवृक्ष न प्रमोम अतिक्रमेतुं

को न्यत्र हेतुरयमद्य भविष्यतीह ॥ २१ ॥

अवतीर्य मेदिनितले च प्रतिष्ठित्वा

25

पश्यन्ति शानयतनयं तदि जम्बुगृहे ।

जम्बूनदाधिपसदृशं प्रभतेजरश्मि

पर्यङ्कन्धु तद ध्यायतु बोधिसत्वम् ॥ २२ ॥

१ R छन्देभ्युवाच. २ R विनिगच्छम for वनि गच्छम. ३ R वो for ते. ४ परिवृतः for वृतैः. ५ R उञ्जु for उञ्जु. ६ R विस्मिता for विस्मिता. ७ R चक्रत्वात् for चक्रत्वात्. ८ R प्रमोम for प्रमोम.

अद्राक्षीद्राजा शुद्धोदनोऽसित महर्षिं रदन्तमश्रूणि च प्रवर्तयमान गम्भीरं च निश्चसन्तम् ।
दृष्ट्वा च सैहर्षितरोमकूपजातस्त्वरितत्वरित दीनमना असित महर्षिमेतदवोचत्— किमिदमृषे रोदसि
अश्रूणि च प्रवर्तयसि गम्भीर च निश्चससि ? मा खलु कुमारस्य काचिद्विप्रतिपत्ति ॥

एवमुक्तेऽसितो महर्षी राजान शुद्धोदनमेवमाह— नाहं महाराज कुमारस्यार्थेन

5 रोदिमि, नाप्यस्य काचिद्विप्रतिपत्ति । किं त्वात्मानमह रोदिमि । तत्कस्माद्धेतो ? अह च महाराज
जीर्णो दृष्टो महहृत् । अय च सर्वार्थसिद्ध कुमारोऽनश्यमनुत्तरा सम्यक्सबोधिभिसभोत्स्यति ।
अभिमवुध्य चानुत्तर धर्मचक्र प्रवर्तयिष्यति अप्रवर्तित श्रमणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेण
वा अन्येन वा पुन केनचिद्भोके सहधर्मेण । सदेवस्य लोकस्य हिताय सुखाय धर्मं देशयिष्यति
आदौ कल्याण मध्ये कल्याण पर्यवसाने कल्याणम् । स्वर्थं सुव्यञ्जन केवलं परिपूर्णं परिशुद्ध
10 पर्यवदात ब्रह्मचर्यं सत्त्वाना सप्रज्ञशयिष्यति । अस्मात्त धर्मं श्रत्वा जातिधर्माण सत्त्वा जात्या
परिमोक्षन्ते । एव जराव्याधिभरणशोकरुपरिदेवदु खदौर्मनस्योपायासेभ्य परिमोक्षन्ते । राग-
द्वेषमोहाग्निस्तप्ताना सत्त्वाना सद्धर्मजलवर्षेण प्रह्लादन करिष्यति । नानाकुट्टिप्रहण
प्रस्कन्धाना सत्त्वाना कुपथप्रयातानामृजुमार्गेण निर्वाणपथमुपनेष्यति । ससारपञ्जरचारकावरुद्धाना
क्लेशबन्धनबद्धाना बन्धननिर्मोक्ष करिष्यति । अज्ञानतमस्तिमिरपटलपर्यवनद्धनयनाना सत्त्वाना
15 प्रज्ञाचक्षुस्पादयिष्यति । क्लेशशाल्यविद्धाना सत्त्वाना शल्योद्धरण करिष्यति । तद्यथा महाराज
औदुम्बरपुष्प कदाचित्कर्हिचिद्भोके उत्पद्यते, एवमेव महाराज कदाचित्कर्हिचिद्बहुभि कल्पशोटी-
र्नयुतैर्बुद्धा भगवन्तो लोके उत्पद्यन्ते । सोऽय कुमारोऽनश्यमनुत्तरा सम्यक्सबोधिभिसभोत्स्यते ।
अभिसवुध्य च सत्त्वशोटीनिद्युतशतसहस्राणि ससारसागरात् पारमुत्तारयिष्यति, अमृते च
प्रतिष्ठापयिष्यति । वय च त बुद्धरत्न न द्रक्ष्याम । इत्येवं तदह महाराज रोदिमि परिदीनमना दीर्घं
च निश्चसामि यदहमिम नारोग्येऽपि राधयिष्यामि ॥

20 यथा ह्यस्माक महाराज मन्त्रवेदशास्त्रेष्वगच्छति— नाहंति सर्वार्थसिद्ध कुमारोऽगार
मन्याप्रसितुम् । तत्कस्य हेतो ? तथा हि महाराज सर्वार्थसिद्ध कुमारो द्वात्रिंशता महापुरपलक्षणे
समान्वागत । कतमैर्द्वात्रिंशता ? तद्यथा । उष्णीषशीर्षो महाराज सर्वार्थसिद्ध कुमार । अनेन
महाराज प्रथमेन महापुरपलक्षणेन समन्वागत सर्वार्थसिद्ध कुमार । भिन्नाञ्जनमयूरकलापामिनील
वर्हितप्रदक्षिणावर्तेश । समन्निपुल्ललट । जर्णा महाराज सर्वार्थसिद्धस्य कुमारस्य भ्रुवो
25 मध्ये जाता हिमरजतप्रभाशा । गोपदमनेत्र । अभिनीलनेत्र । समचचारिंशदन्त । अत्रिलदन्त ।
शुक्लदन्त । ब्रह्मस्वरो महाराज सर्वार्थसिद्ध कुमार । रसरसाप्रान् । प्रभूततनुजिह्व । सिंहहनु ।
सुमवृत्तस्त्वन्ध । संप्लोत्सद । चितान्तरास । सूक्ष्मसुनर्णवर्णच्छवि । स्थितोऽर्नैवनतप्रलम्बबाहु ।
सिद्धपूर्वार्धनाय । न्यमोघपरिमण्डलो महाराज सर्वार्थसिद्ध कुमार । पवैत्तरोमा । ऊर्ध्वप्राभि

१ R स हर्षित for सहर्षित २ R रोदिपि for रोदसि ३ R पर्यवसाने धर्म for पर्यवसाने
४ R जातिधर्मिण for धर्मेण ५ R परिमोक्षन्ते for मोक्षन्ते ६ R प्रस्कन्धानां for प्रस्कन्धानां
७ R om सत्त्वानां ८ R नियुतै for नयुतै ९ R इत्येवमह for इत्येव तदह १० R द्वात्रिंशन्महा
for शता महा ११ R सप्तच्छन्दोच्छितास for सप्तोत्सद । चिता १२ R स्थितोऽनवनत for स्थितोऽनवनत
१३ R ऊर्ध्वमादि for ऊर्ध्वप्राभि

स पुनरपि मीमांसोपायकौशल्यनामुखीकृत्य सत्त्वपरिपाकमवैशमाणो महाकरणां
संज्ञन्य तस्यां वेलायामिमां गाथामभाषत —

संकीर्णं पङ्क्तिं पदुमानि विवृद्धिमन्तिं

आकीर्णं राज नरैर्मथि लभाति पूजाम् ।

यद् बोधिसत्त्व परिवारबलं लभन्ते

5 L 138

तद् सत्त्वकोटिनयुतान्यमृते विनेन्ति ॥ ३ ॥

ये चापि पूर्वक अभूद्विदु बोधिसत्त्वाः

सर्वेभिर्भार्य सुत दर्शित इक्षिगाराः ।

न च रागरक्त न च ध्यानसुखेभि भ्रष्टाः

हन्तानुशिक्षयि अहं पि गुणेषु तेराम् ॥ ४ ॥

10

न च प्रावृत्ता मम वधू अनुकूल या स्याद्

यस्या न इष्येतु गुणा सद सत्यवैक्यम् ।

या चिन्ति मह्यमभिराधयतेऽप्रमत्ता

रूपेण जन्मुल्लभोक्तया सुशुद्धा ॥ ५ ॥

सो गायलेख लिखिते गुणार्थयुक्ता

15 R 158

या कल्प ईदृश भवे मम तां वरेया ।

न ममार्थु प्रावृत्तजनेन असंबृतेन

यस्या गुणा कथयमी मम तां वरेया ॥ ६ ॥

या रूपयौवनवरा न च रूपमत्ता

माता स्वता व यथ कर्तिषि नैत्रविला ।

20

त्यागे स्ता श्रमणव्राह्मणदानशीला

तां तादृशां मम वधू वरयस्व तात ॥ ७ ॥

यस्या न मानु न खिलो न च दोषमस्ति

न च शौठ्य ईर्य न च माय न उज्जुभ्रष्टा ।

स्वप्नान्तेऽपि पुरो न परेऽभिरक्ता

25

तुष्टा स्वकेन पतिना शयतेऽप्रमत्ता ॥ ८ ॥

न च गर्विता न पि च उद्धत न प्रगल्भा

L 139

निर्मान मानविगतापि च चेष्टिभूता ।

१ R मीमांसोपाय for मीमांसोपाय, २ L संज्ञान्य for संज्ञन्य, ३ R संकीर्ण for संकीर्ण,
४ R विवृद्धिमेन्ति, ५ R अलमथि, ६ R यदि, ७ R इष्येदि for इष्येतु, ८ R सत्यवान्या, ९ R सा,
१० R असंबृतेन for असंबृतेन, ११ R यस्यावमानुरखिलो for यस्या न मानु न खिलो, १२ R इय
for शाब्, १३ R संयता for अप्रमत्ता.

शिल्पसंदर्शनपरिवर्तो द्वादशः ।

इति हि भिक्षवः संवृद्धे कुमारे राजा शुद्धोदनोऽपरेण समयेन शाक्यगणेन सार्धं
 संस्थागारे नियज्जोऽभूत् । तत्र ते महल्लकमहैल्लकाः शाक्या राजानं शुद्धोदनमेवमाहुः—यत्खलु
 देवो जानीयात् । अयं सर्वार्थसिद्धकुमारो नैमित्तिकैर्ब्राह्मणैः कृतनिश्चयैश्च देवैर्व्यूयसैत्रं निर्दिष्टो यदि
 कुमारोऽभिनिष्कमिष्यति, तथागतो भविष्यत्यर्हन् सम्यक्संबुद्धः । उत नाभिनिष्कमिष्यति राजा भविष्यति
 5 चक्रवर्ती चतुरङ्गो विजितवान् धार्मिको धर्मराजः सत्तरत्नसमन्वागतः । तस्येमानि सप्त रत्नानि
 भविष्यन्ति । तद्यथा—चक्ररत्नं हस्तिरत्नं अश्वरत्नं मणिरत्नं स्त्रीरत्नं गृहपतिरत्नं परिणायकरत्नम् ।
 एवं सत्तरत्नम् । संपूर्णं चास्य पुत्रसहस्रं भविष्यति शूराणां वराङ्गरूपिणां परसैन्यप्रमर्दकानाम् ।
 स इमं पृथिवीमण्डलमदण्डेनाशस्त्रेणाभिनिर्जित्याध्यावसिष्यति सह धर्मेणेति । तस्मान्निवेशनं
 कुमारस्य क्रियतामिति । तत्र स्त्रीगणपरिवृतो रतिं वेत्स्यति, नाभिनिष्कमिष्यति । एवमस्माकं
 10 चक्रवर्तिवंशस्य चानुपच्छेदो भविष्यति । मानिताश्च भविष्यामोऽनवद्याश्च सर्वकोटराजभिः ॥
 ततो राजा शुद्धोदन एवमाह—यद्येवं तेन हि व्यवलोकयत कतमा कन्या कुमारस्या-
 नुरूपा स्यात् ।

तत्र पञ्चमात्राणि शाक्यशतानि । एकैक एवमाह—मम दुहिता अनुरूपा स्यात् कुमारस्य ।
 सुरूपा मम दुहितेति ।

15 राजा प्रह — दुरासदः कुमारः । तत् प्रतिवेदयिष्यामस्तावत् कुमारस्य, कतमा ते
 कन्या रोचत इति ।

ततश्च ते सर्वे संनिपत्य कुमारस्यैनां प्रकृतिमारोचयन्ति स्म । तान् कुमार उवाच—
 सममे दिवसे प्रतिप्रचनं श्रोष्यथेति ॥

ततो बोधिसत्त्वस्यैतदभवत्—

20 विदितं मम अनन्त कामदोषाः

सरणसर्पैरसशोकदुःखमूल्याः ।

भयन्न त्रिपत्रनानि काशाः

ज्वलन्निभा असिधारतुल्यरूपाः ॥ १ ॥

कामगुणि न मेऽस्ति छन्दरागो

ने च अद्दु शोभामि इक्षिणोरमये ।

25 यत्रै अद्दु वने वसेय तूर्णा

प्यानसनाधिसुक्केन शान्ताचित् ॥ २ ॥ इति ॥

१ R "महाप्रया" for "महाप्रय". २ R देव जानीया for देवो जानीयात्. ३ R भूय एण रिणे for भूयसं निर्दिष्टे. ४ R ०११. यगुत्तो. ५ R ०११. भविष्यती. ६ R अद्दु for प्रह. ७ R विदितं मम अनन्तं for विदितं मम अनन्तं. ८ R "गणेष" for "गणेष". ९ R न च अद्दु शोभे for न च अद्दु शोभे. १० R कर्णा for इक्षिण. ११ R दो न्नाहगुरवने for यद्दु अद्दु वने.

अथ सा दारिका पुरोहितस्य चरणौ गृहीत्वा एवमाह — केन ते महान्राक्षणं कार्यम् ?
पुरोहित आह —

शुद्धोदनस्य तनयः परमाभिरूपो
द्वात्रिंशत्क्षणघरो गुणतेजयुक्तः ।

तेनेति गाथं लिखिता गुणये वधूनां

यस्या गुणास्ति हि इमे स हि तस्य पत्नी ॥ १५ ॥

5

स तस्यास्तं लेखमुपनामयति स्म ॥

अथ सा दारिका तं गाथालेखं वाचयित्वा स्मितमुपदर्श्य तं पुरोहितं गाथयाष्यन्नापत् --

मथेति ब्राह्मण गुणा अनुरूप सर्वे

सो मे पतिर्भवतु सौम्य सुरूपरूपः ।

भगहि कुमार यदि कार्यं म हूँ विलम्ब

मा हीनप्राकृतजनेन भवेय वासः ॥ १६ ॥ इति ३ ॥

L 141

10

अथ स खलु पुरोहितो राजानं शुद्धोदनमुपसंक्रम्यैव तमर्थमारोचयति स्म — दृष्टा

मया देव कन्या या कुमारस्यानुरूपा स्यात् । आह — कस्यासौ ? आह — दण्डपाणेदेव
शाक्यस्य दुहिता ॥

15

अथ राज्ञः शुद्धोदनस्यैतदभवत् — दुरासदः कुमारः शुभाभिमुक्तश्च । प्रायेण च मातृ-
प्राप्तोऽसंविद्यमानगुणोऽपि गुणानामात्मनि प्रजायते । यन्बहमशोकभाण्डकानि कारयेयम्, यानि
कुमारः सर्वदारिकाभ्योऽनुप्रयच्छेत् । तत्र यस्यां दारिकायां कुमारस्य चक्षुरभिनिवेश्यति, तां
कुमारस्य वरयिष्यामीति ॥

अथ खलु राजा शुद्धोदनोऽशोकभाण्डानि कारयति स्म सुवर्णमयानि रूप्यमयानि नाना- 20
रत्नमयानि । क्वरयित्वा च कपिलवस्तुनि महानगरे घण्टाघोषणां कारयामास — सप्तमे दिवसे
कुमारो दर्शनं दास्यति, अशोकभाण्डकानि च दारिकाभ्यो विश्राणयिष्यति । तत्र सर्वदारिकाभिः
संस्थागारे संनिपतितव्यमिति ॥

इति हि भिक्षवः सप्तमे दिवसे बोधिसत्त्वः संस्थागारमुपसंक्रम्य भद्रासने न्यपीदत् ।

राजापि शुद्धोदनोऽदृश्यपुरुषान् स्थापयति स्म — यस्यां दारिकायां कुमारस्य चक्षुः 25 R 162
संनिवेशेत्, तां ममारोचयन्वमिति ॥

इति हि भिक्षवो यावन्त्यः कपिलवस्तुनि महानगरे दारिकास्ताः सर्वा येन संस्थागारो

येन च बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रामन् बोधिसत्त्वस्य दर्शनाय अशोकभाण्डकानि च प्रतिगृहीतुम् ॥

L 142

१ R मा for म हू. २ R om. इति. ३ R गुणानामात्मनि for गुणानामात्मनि. ४ R प्रतिजानीते for
प्रजा. ५ R * वेद्यति for 'वेद्यति. ६ After इम, R adds वैद्वयमयानि. ७ R नगरवरे for नगरे.
८ R महीतुम् for प्रतिगृहीतुम्.

न च पानगृह न रसेषु न शब्दगन्धे
निर्लोभभिर्भ्यविगता स्वधनेन तुष्टा ॥ ९ ॥

सत्ये स्थिता न पि च चञ्चल नैव भ्रान्ता
न च उद्धतोनतस्थिता हिरिवल्लज्जना ।

न च दृष्टिमङ्गलरता सद धर्मयुक्ता
कायेन वाच मनसा सद शुद्धभावा ॥ १० ॥

न च स्त्यानमिद्वबहुला न च मानमूढा
मीमांसयुक्त सुकृता सद धर्मचारी ।

श्वश्रौ च तस्य श्वशुरे यथ शास्तृप्रेमा
दासी कलत्र जनि यादृशमात्मप्रेम ॥ ११ ॥

शाले विधिज्ञ कुशला गणिका यथैव
पश्चात् स्वपेत् प्रथममुत्थिहते च शय्यात् ।

मैत्रानुवर्ति अकुहापि च मातृभूता
एतादृशी मि नृपते वधुकां वृणीष्व ॥ १२ ॥ इति ३ ॥

अथ खलु भिक्षवो राजा शुद्धोदन इमा गाथा वाचयित्वा पुरोहितमामन्त्रयते स्म—
गच्छ त्वं महाब्राह्मण कपिलवस्तुमहानगरे । सर्वगृहाप्यनुप्रविश्य कन्या व्यवलोक्य । यस्या
एते गुणाः संविद्यन्ते क्षत्रियकन्याया वा ब्राह्मणकन्याया वा वैश्यकन्याया वा शूद्रकन्याया
वा तां कन्यामस्माकं प्रतिवेदय । तत्कस्माद्धेतोः ? न हि कुमारः कुलार्थिको न गोत्रार्थिकः ।
गुणार्थिक एव कुमारः ॥

तस्यां च वेलायामिमां गाथामभाषत—

ब्राह्मणी क्षत्रियां कन्यां वेश्यां शूद्रीं तथैव च ।

यस्या एते गुणाः सन्ति तां मे कन्यां प्रवेदय ॥ १३ ॥

न कुट्टेन न गोत्रेण कुमारो मम विस्मितः ।

गुणे सत्ये च धर्मे च तत्रास्य रमते मनः ॥ १४ ॥ इति ॥

अथ खलु भिक्षवः स पुरोहितस्तं गाथापठेत्वं गृहीत्वा कपिलवस्तुनि महानगरे गृह-
द्वहं व्यवलोक्यन् गत्वा हिण्डन् कन्यां पर्येयते स्म । एवंगुणयुक्तामपश्यन् (न चैव गुणयुक्तां
कन्यां) । सोऽनुरूपेण विचरन् येन दण्डपाणेः शाक्यस्य निवेशने तेनोपसंक्रामन् ।
स तं निवेशनं प्रविष्टोऽप्राप्तीत् कन्यामभिरूपां प्रासादिकं दर्शनीयां परमना
शुभरगुणैरतया समन्वागतां नातिदीर्घां नातिहस्तां नातिस्थूलां नातिहृशां नातिगौरां
नानेहृष्यां प्रथमयांनार्वास्यां क्षीरलमिव स्थापयमानाम् ।

१ R 'नित्य' for 'नित्य'. २ R om. इति. ३ R 'वस्तुनि महा' for 'वस्तुमहा'. ४ R निचरने
for निचरन् येन. ५ 'पुच्छ' R 'पुच्छ'. ६ R 'दीर्घावस्थिता' for 'नापस्था'.

अथ सा दारिका पुरोहितस्य चरणौ गृहीत्वा एवमाह — केन ते महाब्राह्मण कार्यम् ?
पुरोहित आह —

शुद्धोदनस्य तनयः परमाभिरूपो

द्वात्रिंशलक्षणधरो गुणतेजयुक्तः ।

तेनेति गाथ लिखिता गुणये वधूनां

यस्या गुणास्ति हि इमे स हि तस्य पत्नी ॥ १५ ॥

5

स तस्यास्तं लेखमुपनाम्यति स्म ॥

अथ सा दारिका तं गाथात्वेवं वाचयित्वा स्मितमुपदर्श्य तं पुरोहितं गाथयाच्यभाषत् —

मद्येति ब्राह्मण गुणा अनुरूप सर्वे

सो मे पतिर्भवतु सौम्य सुरूपरूपः ।

भणहि कुमार यदि कार्यं म ह्ये विलम्ब

मा हीनप्रावृत्तजनेन भवेय वासः ॥ १६ ॥ इति १ ॥

L 141

10

अथ स खलु पुरोहितो राजानं शुद्धोदनमुपसंक्रम्यैव तमर्थमारोचयति स्म — दृष्टा
मया देव कन्या या कुमारस्यानुरूपा स्यात् । आह — कस्यासौ ? आह — दण्डपाणेर्देव
शाक्यस्य दुहिता ॥

15

अथ राज्ञः शुद्धोदनस्यैतदभवत् — दुरासदः कुमारः शुभाधिसुक्तश्च । प्रायेण च मातृ-
ग्रामोऽसंविद्यमानगुणोऽपि गुणानामात्मनि प्रजानीति । यन्बहमशोकभाण्डकानि कारयेयम्, यानि
कुमारः सर्वदारिकाभ्योऽनुग्रह्यच्छेत् । तत्र यस्यां दारिकायां कुमारस्य चक्षुरभिविद्येति, ता
कुमारस्य वरयिष्यामीति ॥

अथ खलु राजा शुद्धोदनोऽशोकभाण्डानि कारयति स्म सुवर्णमयानि रूप्यमयानि नाना-
रत्नमयानि । कारयित्वा च कपिलवस्तुनि महानगरे घण्टाघोषणां कारयामास — सप्तमे दिवसे
कुमारो दर्शनं दास्यति, अशोकभाण्डकानि च दारिकाभ्यो विश्राणयिष्यति । तत्र सर्वदारिकाभिः
संस्थागारे संनिपतितव्यमिति ॥

इति हि भिक्षवः सप्तमे दिवसे बोधिसत्त्वः संस्थागारमुपसंक्रम्य भद्रास्तने न्यपीदत् ।
राजापि शुद्धोदनोऽदृश्यपुरयान् स्थापयति स्म — यस्या दारिकाया कुमारस्य चक्षुः
संनिविशेत्, तां ममारोचयन्मिति ॥

25 R 162

इति हि भिक्षवो यावन्त्यः कपिलवस्तुनि महानगरे दारिकास्ताः सर्वा येन संस्थागारो
येन च बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रामन् बोधिसत्त्वस्य दर्शनाय अशोकभाण्डकानि च प्रतिगृहीतुम् ॥

L 142

१ R मा for म ह्ये, २ R om, इति, ३ R गुणानात्मनि for गुणानामात्मनि, ४ R प्रतिजानीते for प्रजा, ५ R * वेद्यति for चिद्यति, ६ After स्म, R adds वैदूर्यमयानि, ७ R नगरवरे for नगरे, ८ R गृहीतुम् for प्रतिगृहीतुम्,

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वो यथागताभ्यस्तान्यो दारिकाम्योऽशोकभाण्डकान्यनु-
 प्रयच्छति स्म । ताश्च दारिका न शक्नुवन्ति स्म बोधिसत्त्वस्य श्रियं तेजश्च सोढुम् । ता
 अशोकभाण्डकानि गृहीत्वा शीघ्रं शीघ्रमेव प्रक्रामन्ति स्म ॥

अथ दण्डपाणेः शाक्यस्य दुहिता गोपा नाम शाक्यकन्या, सा दासीगणपरिवृता पुरस्कृता
 5 येन संस्थागारो येन च बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्रम्यैकान्तेऽस्थात् बोधिसत्त्वमनिमेषाभ्यां
 नयनाभ्यां प्रेक्षमाणा । तच्चदा बोधिसत्त्वेन सर्वाण्यशोकभाण्डानि दत्तानि, तदा सा
 बोधिसत्त्वमुपसंक्रम्य प्रहसितवदना बोधिसत्त्वमेवमाह — कुमार किं ते मयापनीतं यस्त्वं मां
 विमानयसि ?

आह — नाहं त्वां विमानयामि, अपि तु खलु पुनस्त्वैममिपश्चादागतेति । स तस्यै
 10 चैनेकशतसहस्रमूल्यमङ्गुलीयकं विमुच्य प्रादात् ॥

सा प्राह — इदमहं कुमार तत्रान्तिकादहामि ? आह — इमानि मदीयान्याभरणानि,
 गृह्णाताम् । सा आह — न वयं कुमारं व्यलंकरिष्यामः ? अलंकरिष्यामो वयं कुमारम् । इत्युक्त्वा
 सा कन्या प्रक्रामत् ॥

ततस्तैर्गृह्यपुरूपै राजानं शुद्धोदनमुपसंक्रम्यैव वृत्तान्तो निवेदितोऽभूत् — देव दण्डपाणेः
 15 शाक्यस्य दुहिता गोपा नाम शाक्यकन्या, तस्यां कुमारस्य चक्षुर्निविष्टम्, सुहूर्तं च तयोः
 संलापोऽभूत् ॥

इत्येतत्खलु वचनं श्रुत्वा राजा शुद्धोदनो दण्डपाणेः शाक्यस्य पुरोहितं दौत्येन प्रेषयति
 स्म — या ते दुहिता, सा मम कुमारस्य प्रदीयतामिति ॥

दण्डपाणिराह — आर्यं कुमारो गृहे सुखसंबृद्धः । अस्माकं चायं कुलधर्मः शिल्पज्ञस्य
 20 कन्या दातव्या नाशिल्पज्ञस्येति । कुमारश्च न शिल्पज्ञो नासिधनुष्वलापयुद्धसालम्भविधिज्ञः ।
 तत्कथमशिल्पज्ञायाहं दुहितरं दास्यामि ?

इत्येतच्च राज्ञः प्रतिवेदितम् । ततो राज्ञ एतदभवत् — द्विरपीदमहं सहधर्मेण चोदितः ।
 यदापि मयोक्तं कस्माच्छाक्यकुमारः कुमारस्योपस्थानाय नागच्छतीति तदाप्यहमभिहितः — किं
 वयं मण्डपस्योपस्थानं करिष्याम इति । एतर्थाप्येवमिति, प्रव्यायन्नियण्णोऽभूत् ॥

25 बोधिसत्त्वश्चैनं वृत्तान्तमश्रोषीत् । श्रुत्वा च येन राजा शुद्धोदनस्तेनोपसंक्रामत् ।
 उपसंक्रम्यैवमाह — देव किमिदं दीनमनास्तिष्ठसि ?

राजा आह — अलं ते कुमार अनेन ।

कुमार आह — देव सर्वथा तानदन्वयमेवमात्यातव्यम् । यावत्त्रिरपि बोधिसत्त्वो राजानं
 शुद्धोदनं परिपृच्छति स्म ॥

१ R त्वमपि पथा for त्वमभिषया. २ R तदनेकं for चानेकं. ३ कुमाराय for कुमारस्य
 ४ R द्विरपि तदहं for द्विरपीदमहं. ५ R वयमस्त्यो for वयं मण्डपस्यो.

ततो राजा शुद्धोदनो बोधिसत्त्वाय तां प्रवृत्तिमारोचयति स्म । तां श्रुत्वा बोधिसत्त्व
आह - देवं अस्ति पुनरिह नगरे कश्चिद्यो मया सार्धं समर्थः शिल्पेन शिल्पमुपदर्शयितुम् ?

ततो राजा शुद्धोदनः प्रहसितवदनो बोधिसत्त्वमेवमाह - शक्यसि पुनस्त्वं पुत्र R 164
शिल्पमुपदर्शयितुम् ? स आह - वाढं शक्यामि देव । तेन हि संनिपात्यन्तां सर्वशिल्पज्ञाः, L 144
येषां पुरतः स्वं शिल्पमुपदर्शयिष्यामि ॥ 5

ततो राजा शुद्धोदनः कपिलवस्तुनि महानगरवरे षण्ठाघोषणां कारयति स्म - सप्तमे
दिवसे कुमारः स्वं शिल्पमुपदर्शयति । तत्र सर्वशिल्पज्ञैः संनिपतितव्यम् ॥

तत्र सप्तमे दिवसे पञ्चमात्राणि शाक्यकुमारशतानि संनिपतितान्यभूवन् । दण्डपाणेश्च
शाक्यस्य दुहिता गोपा नाम शाक्यैकन्या जयपताका स्थापिताभूत् - यो वा अत्र अस्तिवतु-
फलपयुद्धसालम्बेषु ज्ञेयति, तस्यैवा भविष्यतीति ॥ 10

तत्र सर्वपुरतो देवदत्तः कुमारो नगरादभिनिष्कामति स्म । श्वेतश्च हस्ती महाप्रमाणो
बोधिसत्त्वस्यार्थे नगरं प्रवेश्यते स्म । तत्र देवदत्तः कुमार ईर्यया च शाक्यवलमदेन च मत्तः ।
स तं हस्तिनागं वामेन पाणिना शुण्डायां गृहीत्वा दक्षिणेन पाणिना चपेटया एकप्रहारेणैव
हतोऽभूत् ॥

तस्यानन्तरं सुन्दरनन्दकुमारोऽभिनिष्कामति स्म । सोऽद्राक्षीत् हस्तिनागं नगरद्वारे 15 R 165
हतम् । दृष्ट्वा च पर्यपृच्छत् - केनायं हत इति । तत्र महाजनकाय आह - देवदत्तेनेति । स
आह - अशोभनमिदं देवदत्तस्य । स तं हस्तिनागं लाङ्गूले गृहीत्वा नगरद्वारादर्पकथति स्म ॥

तदनन्तरं बोधिसत्त्वो रथामिच्छोऽभिनिष्कामति स्म । अद्राक्षीद्वोधिसत्त्वस्तं हस्तिनागं हतम् ।
दृष्ट्वा च पर्यपृच्छत् - केनायं हत इति । आहुः - देवदत्तेनेति । आह - अशोभनं देवदत्तस्य ।
केन पुनरस्मान्नगरद्वारादर्पकथित इति । आहुः - सुन्दरनन्देनेति । आह - शोभनमिदं सुन्दर- 20 L 145
नन्दस्य । किं तु महाकायोऽयं सत्त्वः । सोऽयं क्लिन्नः सर्वनगरं दौर्गन्धेन स्फुरिष्यतीति ॥

ततः कुमारो रथस्य एवैकं पादं भूमौ प्रसार्य पादाङ्गुष्ठेन तं हस्तिनागं लाङ्गूले गृहीत्वा
सप्त प्राकारान् सप्त च परिव्रज्यति क्रम्य बहिर्नगरस्य क्रोशमात्रे प्रक्षिपति स्म । यत्र व प्रदेशे स
हस्ती पतितस्तस्मिन् प्रदेशे महद्विल्लं संबृत्तं यत्संप्रतं हस्तिगर्तेत्यभिधीयते ॥

तत्र देवमनुजाः शतसहस्राणि हाहाकारकिलकिलप्रश्वेडितशतसहस्राणि प्रामुञ्चन् ॥ 25
चैलविशेषांश्चाकार्षुः । गगनतलगतश्च देवपुत्रा इमे गाथेऽभाषन्त -

यय मत्तगजेन्द्रगतीनां पादाङ्गुष्ठतलेन गजेन्द्रम् ।

सप्त पुरापरिखा अतिक्रम्य क्षिप्तु बहिः स्वपुरातु, अयं हि ॥ १७ ॥

१ R शक्यसि for शक्यसि. २ R om. स. ३ R शक्यामि for शक्यामि. ४ R दर्शयिष्यति
for दर्शयति. ५ R adds तथा. ६ R हस्तिनागं for हस्तिनागं. ७ R कया आहुः for काय आह.
८ R हस्तिनागं for हस्तिनागं. ९ R कथयति for कथति. १० R स्फुरिष्यति for स्फुरिष्य.
११ हस्तिनागं for हस्तिनागं. १२ L पुपुरातु for स्वपुरातु.

नि सशयमेप सुमेधा मानवलेन समुच्छ्रितकायान् ।

ससारपुरातु बहिर्धा एके क्षैपिष्यति प्रज्ञवलेन ॥ १८ ॥

इति हि पञ्चमात्राणि शाक्यकुमारशतानि नगरान्निष्क्रम्य येनान्यतम पृथिवीप्रदेशो यत्र शाक्यकुमारा शिल्पमुपदर्शयन्ति स्म तेनोपसक्रामन् । राजापि शुद्धोदनो महल्लुकमहल्लुकाश्च 5 शाक्या महाश्च जर्नेकायो येनासौ पृथिवीप्रदेशस्तेनोपसक्रामन् बोधिसत्त्वस्य चान्येषा च शाक्य कुमाराणा शिल्पविशेषं द्रष्टुकामा ॥

तत्र आदित एव ये शाक्यकुमारा लिप्या पटुंविधिज्ञास्ते बोधिसत्त्वेन सार्धं लिपिं विशेषयन्ति स्म । तत्र तै शाक्यैर्विश्वामित्र आचार्य साक्षी स्थापितोऽभूत् — स त्व व्यवलोक्य कतमोऽत्र कुमारो लिपिज्ञाने विशिष्यते यदि वा लेख्यतो यदि वा बहुलिपिनिर्याणत । अथ विश्वामित्र 10 आचार्य प्रत्यक्षो बोधिसत्त्वस्य लिपिज्ञाने स्मितमुपदर्शयन्निमे गाथेऽभापत —

मनुष्यलोकेऽथ च देवलोके गन्धर्वलोकेऽप्यसुरेद्रलोके ।

यावन्ति केचिल्लिपि सर्ललोके तत्रैव पारगतु शुद्धसत्त्व ॥ १९ ॥

नामापि यूय च अह च तेपा लिपीनं जानाम न चाक्षराणाम् ।

यान्येप जानाति मनुष्यचन्द्रो अहमत्र प्रत्यक्षु विजेष्यतेऽयम् ॥ २० ॥

15 शाक्या आहु — विशिष्यता तावत्कुमारो लिपिज्ञाने । सख्याज्ञाने कुमारो विशेषयितव्यो जिज्ञास्यश्च । तत्रार्जुनो नाम शाक्यगणको महामात्र सख्यागणनासु पारगत, स साक्षी स्थापितोऽभूत् — स त्व व्यवलोक्य कतमोऽत्र कुमारो विशिष्यते सख्याज्ञानत इति । तत्र बोधिसत्त्वश्चोद्दिशति स्म, एकश्च शाक्यकुमारो निक्षिपति स्म, न च परिप्रापयति स्म । बोधिसत्त्वस्यैक द्वी त्रयश्चत्वार पञ्चदश विंशत्त्रिंशच्चत्वारिंशत्पञ्चाशच्छत यावपञ्चापि शाक्यकुमार 20 शतानि युगपत्काले निक्षिपति स्म, न च परिप्रापयन्ति स्म । ततो बोधिसत्त्व आह — उद्दिशत यूयम्, अह निक्षेप्यामीति । तत्रैकशाक्यकुमारो बोधिसत्त्वस्योद्दिशति स्म, न च परिप्रापयति स्म । द्वात्रिंशत् त्रयोऽपि पञ्चापि दशापि विंशत्यापि त्रिंशदापि चत्वारिंशदापि पञ्चाशदापि यावत्पञ्चापि शाक्यकुमारशतानि युगपदुद्दिशन्ति स्म । न च परिप्रापयन्ति स्म बोधिसत्त्वस्य निक्षिपत ॥

बोधिसत्त्व आह — अलमलमनेन त्रिवादेन । सर्व इदानमिक्कीभूत्वा ममोद्दिशत, अह 25 निक्षेप्यामीति । तत्र पञ्चमात्राणि शाक्यकुमारशतायेनचनोदाहारेणापूर्वचरित समुद्दिशन्ति स्म, बोधिसत्त्वधातमद्वो निक्षिपति स्म । एतमपर्यता सर्वशाक्यकुमारा, अथ पर्यतश्च बोधिसत्त्व ॥

ततोऽर्जुनो गणयेंमहामात्र आधर्यप्राप्त इमे गाथेऽभापत —

ज्ञानस्य शीघ्रता साधु बुद्धे सपरिपुंच्छता ।

पञ्चमात्रशतान्येने त्रिभिता गणनापथे ॥ २१ ॥

१ R एष for एह २ R निषिष्यति for क्षपि ३ R महन्दिशाद्य for महदत्रय
४ R जननिद्यो for जनरायो ५ R निषिष्यन्तरेण for पटुविधिराज्ञे क्षपिगणयन् ६ R निर्णयत
for निर्णय ७ R ति न for तिनेन ८ R om from क्षपिगणय प्रापयन्ति ए
९ R om. अथ १० R गणये for गणय ११ R युगपिपुच्छता for संपरिपुच्छता

ईदृशी च इयं प्रज्ञा बुद्धिर्ज्ञानं स्मृतिर्मतिः ।

अद्यापि शिक्षते चायं गणितं ज्ञानसागरः ॥ २२ ॥

ततः सर्वशाक्यगण आश्चर्यप्राप्तः परमविस्मयोपन्नोऽभूत् । एककण्ठाधेमां वाच-
मभाषन्त-जयति जयति भोः सर्वैर्यसिद्धः कुमारः । सर्वे चासनेभ्य उत्याय घृताञ्जलिपुट्टा
भूत्वा बोधिसत्त्वं नमस्कृत्य राजानं शुद्धोदनमेतदबोचन् - लभास्ते महाराज परमैमुल्लूषाः, यस्य 5
ते पुत्र एवं शीघ्रलघुजवचपलपरिपृच्छप्रतिभान इति ॥

R 168

अथ स राजा शुद्धोदो बोधिसत्त्वमेवमाह-शक्यसि पुत्र अजुनेन गणर्वमहामात्रेण सार्धं
संख्याज्ञानकौशल्यगणनागतिमनुप्रवेष्टुम् ? तेन हि गम्यताम् । अथार्जुनो गणकर्महामात्रो बोधि-
सत्त्वमेवमाह - जानीये त्वं कुमार कोटिशतोत्तरां नाम गणनागतिम् ? बोधिसत्त्व आह -
शक्यामि देव । आह - जानाम्यहम् । आह - कथं पुनः कोटिशतोत्तरा गणनागतिरनुप्रवेष्टव्या ? 10
बोधिसत्त्व आह - शतं कोटीनामयुतं नामोच्यते । शतमयुतानां नियुतो नामोच्यते । शतं
नियुतानां कङ्करं नामोच्यते । शतं कङ्कराणां विवरं नामोच्यते । शतं विवराणामशोभ्यं
नामोच्यते । शतमशोभ्याणां विराहं नामोच्यते । शतं विवाहानामुत्सङ्गं नामोच्यते । शतमुत्सङ्गानां
बहुलं नामोच्यते । शतं बहुलानां नागबलं नामोच्यते । शतं नागबलानां तिटिलम् नामोच्यते ।

L 148

शतं तिटिलम्भानां व्यवस्थानप्रज्ञप्तिर्नामोच्यते । शतं व्यवस्थानप्रज्ञप्तिनां हेतुहिलं नामोच्यते । 15
शतं हेतुहिलानां करैकुर्नामोच्यते । शतं करकूणां हेत्विन्द्रियं नामोच्यते । शतं हेत्विन्द्रियाणां
समासलम्भं नामोच्यते । शतं समासलम्भानां गणनागतिर्नामोच्यते । शतं गणनागतीनां निरवयं
नामोच्यते । शतं निरवयानां मुद्राबलं नामोच्यते । शतं मुद्राबलानां सर्वबलं नामोच्यते । शतं
सर्वबलानां विसंज्ञागती नामोच्यते । शतं विसंज्ञागतीनां सर्वसंज्ञा नामोच्यते । शतं सर्वसंज्ञानां
त्रिभूतंगमा नामोच्यते । शतं त्रिभूतंगमानां तद्वृक्षणं नामोच्यते । इति हि तद्वृक्षणगणनया 20

R 169

सुमेरुपर्वतराजो लक्षनिक्षेपक्रियया परिक्षयं गच्छेत् । अतोऽप्युत्तरि च्चजाप्रवती नाम गणना,
यस्यां गणनायां गङ्गानदीवालिकासमा लक्षनिक्षेपक्रियया परिक्षयं गच्छेद्युः । अतोऽप्युत्तरि
च्चजाप्रनिशामणी नाम गणना । अतोऽप्युत्तरि वाहनप्रज्ञतिर्नाम । अतोऽप्युत्तरि इक्ष्मा
नाम । अतोऽप्युत्तरि कुरुट्टु नाम । अतोऽप्युत्तरि कुरुटावि नाम । अतोऽप्युत्तरि सर्वनिक्षेपा
नाम गणना, यस्यां गणनायां दश गङ्गानदीवालिकासमा लक्षनिक्षेपक्रियया परिक्षयं गच्छेद्युः । 25
अतोऽप्युत्तरि अप्रसारा नाम गणना, यत्र कोटीशतं गङ्गानदीवालिकासमा लक्षनिक्षेपाः परिक्षयं
गच्छेद्युः । अतोऽप्युत्तरि परमाणुरजःप्रवेशानुगतानां गणना, यत्र तथामतं स्थापयित्वा बोधिर्मण्ड-
वराप्रगतं च सर्वधर्माभिरेकाभिमुखं बोधिसत्त्वं नान्यः कश्चित्सत्त्वः सत्त्वनिष्ठाये संविद्यते यै एतां गणनां
प्रजानाति अन्यत्राहं वा यो वा स्यान्मादृशः । एवं चरमभाविको विनिष्क्रान्तगृहवासो बोधिसत्त्वः ॥

L 149

१ R 'विस्मयनापन्नो for' विस्मय'. २ R परमाः सुलभ्याः for परम'. ३ R शक्यसि for शक्यसि. ४ R गणनेन महा for गणकर्महामात्रो. ५ R om. बोधिसत्त्व आह - शक्यामि देव. ६ R करदुः for करकूः. ७ R उत्तर for उत्तरि. ८ R 'नालिका' for 'वालिका'. ९ R om. from अतो upto कुरुट्टु नाम. १० R लक्षक्षेप for लक्षनिक्षेप. ११ R बोधिर्मण्डल for बोधिर्मण्ड. १२ R यत्र एषा गणनानु-
प्रवेष्टव्या । अर्जुनो for स एतां अर्जुनो.

अर्जुनोऽवोचत् — कथं कुमार परमाणुरजःप्रवेशगणनानुप्रवेष्टव्या ? बोधिसत्त्व आह — सप्त परमाणुरजांस्येणुः । सप्तौणवस्तुतिः । सप्तैकतरेकं वातायनरजः । सप्त वातायनरजांस्येकं शशरजः । सप्त शशरजांस्येकमेडकरजः । सप्तैडकरजांस्येकं गोरजः । सप्त गोरजांस्येकं लिक्षारजः । सप्त लिक्षाः सर्पः । सप्तसर्पपादवः । सप्तयवादद्भुलीपर्व । द्वादशाद्भुलीपर्वाणि वितस्तिः । द्वे वितस्ती हस्तः । चत्वारो हस्ता धनुः । धनुःसहस्रं मूर्धञ्जक्रोशः । चत्वारः क्रोशा योजनम् । तत्र को युष्माकं योजनपिण्डं प्रजानाति ? कियन्ति तानि परमाणुरजांसि भवन्ति ? अर्जुनोऽवोचत् — अहमेव तावत्कुमार संमोहमापन्नः, किमङ्ग पुनर्ये चान्येऽल्पबुद्धयः । निर्दिशतु कुमारो योजनपिण्डं कियन्ति तानि परमाणुरजांसि भवन्तीति । बोधिसत्त्वोऽवोचत् — तत्र योजनपिण्डः परमाणुरजसां परिपूर्णमश्लोभ्यनयुतमेकं त्रिंशच्च कोटीनयुतशतसहस्राणि पष्टिञ्च कोटीशतानि द्वात्रिंशत्तिञ्च कोट्यः पञ्च च दशशतसहस्राणि द्वादश च सहस्राणि एतावान् योजनपिण्डः परमाणुरजोनिक्षेपस्य । अनेन प्रवेशेनायं जम्बुद्वीपः सप्तयोजनसहस्राणि । गोदानीयोऽष्टौ योजनसहस्राणि । पूर्वविदेहो नव योजनसहस्राणि । उत्तरकुल्लिपो दशयोजनसहस्राणि । अनेन प्रवेशेनेमं चातुर्द्वीपकं लोकधातुं प्रमुखं कृत्वा परिपूर्णकोटीशतं चातुर्द्वीपकानां लोकधातूनां यत्र कोटीशतं महासमुद्राणाम्, कोटीशतं चक्रवालमहाचक्रवालानाम्, कोटीशतं सुमेरूणां पर्वतरजानाम्, कोटीशतं चातुर्महाराजिकानां देवानाम्, कोटीशतं त्रयत्रिंशानाम्, कोटीशतं यामानाम्, कोटीशतं तुपितानाम्, कोटीशतं निर्माणरतीनाम्, कोटीशतं परनिर्मितवशवर्तीनाम्, कोटीशतं ब्रह्मकायिकानाम्, कोटीशतं ब्रह्मपुरोहितानाम्, कोटीशतं ब्रह्मपार्षद्यानाम्, कोटीशतं महारब्रह्मणाम्, कोटीशतं परीक्षाभानाम्, कोटीशतं अप्रमाणाभानाम्, कोटीशतं आभास्वराणाम्, कोटीशतं परीक्षशुभानाम्, कोटीशतं अप्रमाणशुभानाम्, कोटीशतं शुभकृत्स्नानाम्, कोटीशतं अनभ्रकाणाम्, कोटीशतं पुण्यप्रसवानाम्, कोटीशतं बृहत्फलानाम्, कोटीशतं अस्तंशिसत्वानाम्, कोटीशतं अबृहानाम्, कोटीशतं अतपानाम्, कोटीशतं सुदेशानाम्, कोटीशतं सुदर्शनानाम्, कोटीशतं अकनिष्ठानां देवानाम् । अयमुच्यते त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातौ विस्तीर्णश्च । स यावन्ति योजनशतानि (परमाणुरजांसि त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातौ) यावन्ति योजनसहस्राणि, यावन्ति योजनकोटयः, यावन्ति योजननयुतानि पेयाळं यावद्यावन्तो योजनाप्रसारा

२० गणनाः । कियन्त्येतानि परमाणुरजांसि इत्याह । संख्यागणना व्यतिवृत्ता ह्येषां गणनानां तदुच्यते-
 २१ ऽन्त्येयमिति । अतोऽन्त्येयतमानि परमाणुरजांसि यानि त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातौ भवन्ति ॥

अस्मिन् खलु पुनर्गणनापरिवर्ते बोधिसत्त्वेन निर्दिश्यमाने अर्जुनो गणकमहामात्रः सर्पश्च शास्यगणस्तुष्ट उदम आत्मनाः प्रमुदित आश्चर्याद्भुतप्राप्तोऽभूत् । ते सर्प एवैतैरैरैः सिन्धा अभूयन् । परिशिष्टैर्विद्वामरुणैर्वोधिसत्त्वमभिष्टादयन्ति स्म ॥

१ R 'रजांसि रेणुः for 'रजांस्येणुः. २ R सप्त रेणवस्तुतिः for सप्तानवस्तुतिः. ३ R सप्ततुरैरेकं for सप्ततुरैरेकं. ४ L त्रिंशदाः for त्रिंशाः. ५ R माण्य' for मार्ग'. ६ R om. कोटीशतं सुमेरूणां पर्वतरजानम्. ७ R महास्रणं. ८ R आति' for अर्चं'. ९ R om. कोटीशतं अनपानाम्. १० R गुणानां for पुराणानाम्. ११ R om. पेयाळं, १२ R ह्येषा गणना for ह्येषां गणनानां.

अथ खल्वर्जुनो गणमेमहामात्र उमे गाथेऽभाषत —

L 151

कोटीशतं च अयुता नयुतास्तथं च

R 172

नियुतानु वङ्करगती तथ निम्बराश्व ।

अक्षोभिणी परमज्ञानु न मेऽस्त्यतोऽर्थ

मत्तं उत्तरे गणनमप्रतिमस्य ज्ञानम् ॥ २३ ॥

5

अपि च भो शाक्या —

त्रिसौहस्रि रजाश्रयन्तमा तृण्येन ओपधियो जलस्य त्रिन्दून् ।

द्वकारेण न्यसेय एत्रिलेगो को पुनि त्रिस्मयु पञ्चभि शतेभि ॥ २४ ॥

तत्र देवमनुजा शतसहस्राणि हाहाकारमिलिमिलाप्रश्वेतितैशतसहस्राणि प्रामुञ्चन् ।

गगनतल्गताश्च देवपुत्रा इमा गाथा अभाषन्त —

10

यान्त सत्त्व निखित्रेर्न त्रियध्युक्ता

चित्तानि चेतसिऋमज्जि वितर्कितानि ।

हाना प्रणीत तथ सक्षिपविक्षिपा ये

एकारिं चित्तपरिर्तिं प्रजानि सर्सान् ॥ २५ ॥

इति हि भिक्षोऽभिभूता सर्वे शाक्यकुमारा अभूवन् । बोधिसत्त्व एव विशिष्यते । 15 R 173

तदनन्तर लङ्घिते षड्विने जनिने सर्वत्र बोधिसत्त्व एव विशिष्यते स्म । गगनतल्गताश्च देव-
पुत्रा इमा गायामभाषत —

नततपसगुणेन सयमेन क्षमदममेत्रयत्नेन कल्पकोट्य ।

अर्थं वृत्तुशुक्रायचित्तनेता तस्य जर्जस्य त्रिमेता शृणोथे ॥ २६ ॥

इह गृहगत युष्मे पश्यथा सत्त्वसारम्

20 L 152

अपि न दशसु दिक्षु गच्छतेऽय क्षणेन ।

अपरिभिनजिनाना पूजनामेष कुर्वन्

मणिमनऋत्रिचित्रैर्लोकैरातुष्वनन्ता ॥ २७ ॥

न च पुन गति आगतिं च अस्यां यूय प्रजानथ तावद्विप्राप्तो ।

कोऽत्र जनिति^१ त्रिस्मयो जनेया असदृश एष करोय गौरनोऽस्मिन् ॥ २८ ॥ 25

एष वृत्त्वा बोधिसत्त्व एष विशिष्यते स्म ॥

तत्र शाक्या आहु — युद्धे तु तावत्कुमारो विशेषयितव्यो जिज्ञास्यथ । तत्र बोधिसत्त्व

R 174

एकत्र स्थितोऽभूत् । तानि च पञ्चमात्राणि शाक्यकुमारशतानि युगपद्युच्यन्ति स्म ॥

१ R गयको for गयको. २ R 'मतोत्तरे for 'मत्त उत्तरे ३ R निष्ठाहस्र रजाश्रयन्तमा for the line. ४ R तृण्येन for तृण्येन ५ L 'प्रश्वेतितै' for 'प्रश्वेतितै' ६ R निखिले for निखिलेन ७ R तथ for अथ. ८ R जनस्य for जनस्य ९ R शृणोथा for शृणोथ १० R अस्व for अस्या.

११ R जगति for जनिति

आश्चर्यं भोः । न च नाम अनेन योग्या कृता, इदं चेदृशं शिल्पकौशलम् । गगनतलगतश्च देवपुत्रा राजानं शुद्धोदनं तं च महान्तं जनकायमेवमाहुः — कोऽत्र विस्मयो मनुजाः । तत्कस्मात् ?

एष धराणिमण्डे पूर्वबुद्धासनस्थः

शमयैधनु गृहीत्वा शून्यनैरात्मबाणै ।

क्लेशरिपु निहत्वा दृष्टिजालं च भित्वा

शिवविरजमशोकं प्राप्स्यते बोधिमन्याम् ॥ ३३ ॥

एवमुक्त्वा ते देवपुत्रा बोधिसत्त्वं दिव्यैः पुष्पैरभ्यवकीर्यं प्राक्रामन् ॥

एवं लङ्घिते प्राग्वह्लिपिमुद्रागणनासंख्यसालम्भधनुर्वेदे जविते प्रविते तरणे इष्वले हस्तिप्रीवायामश्वपृष्ठे रथे धनुष्कलापे स्थैर्यस्थाम्नि सुशौर्ये बाहुव्यायामे अङ्कुशप्रहे पाशप्रहे उद्याने निर्याणे अवयाने मुष्टिबन्धे पदबन्धे शिखाबन्धे छेद्ये भेद्ये दालने स्फालने अक्षुण्णवेधित्वे मर्मवेधित्वे शब्दवेधित्वे दृढप्रहारित्वे अक्षक्रीडायां कार्थ्यकरणे प्रैन्धे चित्रे रूपे रूपकर्मणि धीते^१ अप्रिकर्मणि वीणाया वाद्ये नृत्ये गीते पठिते आख्याने हास्ये लास्ये नाट्ये विडम्बितं माल्यप्रथने संवाहिते मणिरागे वल्लरागे मायावृत्ते स्वप्नाध्याये शकुनिरुते खीलक्षणे पुरलक्षणे अश्वलक्षणे हस्तिलक्षणे गोलक्षणे अजलक्षणे मिश्रलक्षणे कौटुम्भेश्वरलक्षणे निर्घण्टे निगमे पुराणे इतिहासे वेदे व्याकरणे निरुक्ते शिक्षायां छन्दस्विन्यां यज्ञरूपे ज्योतिषे सांख्ये योगे क्रियाकल्पे वैशिके वैशेषिके अर्थविद्यायां बार्हस्पत्ये आम्भिये आसुर्ये मृगपक्षिस्ते हेतुविद्यायां जलयन्त्रे मधुच्छिष्टकृते सूचिकर्मणि विदलकर्मणि पत्रछेदे गन्धयुक्तौ — इत्येवमाद्यासु सर्वकर्मकलासु लौकिकादिषु दिव्यमानुष्यकालिकान्तासु सर्वत्र बोधिसत्त्व एव विशिष्यते स्म ॥

अथ खलु पुनस्तेन समयेन दण्डपाणिं शाक्य. स्वा दुहितरं गोपा शाक्यकन्या 20 बोधिसत्त्वाय प्रादात् । सा च राज्ञा शुद्धोदनेनानुपूर्वेण बोधिसत्त्वस्य वृताभूत् ॥

तत्र खल्वपि बोधिसत्त्वश्चतुरशीतिस्त्रीसहस्राणा मध्ये प्राप्तो लोकानुभवन्तया रममाण क्रीडयन्तं परिचारयन्तमात्मानमुपदर्शयति स्म । तासा चतुरशीति स्त्रीसहस्राणा गोपा शाक्यकन्या सर्वासामप्रमहिय्यभिप्रेक्ताभूत् ॥

तत्र खल्वपि गोपा शाक्यकन्या न वंचिद् दृष्ट्वा वदनं छाटयति स्म अश्रूं वा 25 अश्रुरं वान्तर्जनं वा । ते तामुपव्यायन्ति स्म, विचारयन्ति स्म — नयमधुका हि नार्भे प्रतिलीना तिष्ठति, इयं पुनर्विर्जृम्भितं सर्वत्रै इति । ततो गोपा शाक्यकन्या पन्था प्रवृत्तिं श्रुत्वा सर्वस्यान्तर्जनस्य पुरतः स्थित्वा इमा गाथा अभायन् —

निवृत्तं शोभनं आर्य आसनस्थानचक्रमे ।

मणिरत्नं ध्वजाग्रे वा भाममानं प्रभास्वरम् ॥ ३४ ॥

१ R योग्या for योग्या. २ R om मनुजा ३ R गार्थं for इमप. ४ R om 'पदबन्धे. ५ R अभ्यव्यायामे ६ R प्रन्यरचिते for प्रन्ये चित्रे. ७ R अपीते for धीते. ८ R शिष्यायां for शिक्षायां ९ R आर्ये for आम्भिये. १० R वंशिकाया. ११ R लोकमनुभवेन तथा य समाप्तं for लोकमनुभवन्तया १२ R नमोदरि for नम प्रीति. १३ R गता for सर्वत्र

गच्छन् वै शोभते आर्य आगच्छन्नपि शोभते ।
स्थितो वायु निपज्जो वा आर्यः सर्वत्र शोभते ॥ ३५ ॥

कथयं शोभते आर्यस्तृष्णीभूतोऽपि शोभते ।
कलविद्धो यथा पक्षी दशनिन स्वरेण वा ॥ ३६ ॥

कुशोचौरनिवस्तो वा मन्दचैलः वृक्षांतनुः ।
शोभतेऽस्तौ स्वनेजेन गुणवान् गुणभूपितः ॥ ३७ ॥

सर्वेण शोभते आर्यो यस्य पापं न विद्यते ।
कियद्विभूपितो बालः पार्ष्णीचारी न शोभते ॥ ३८ ॥

ये किल्बिषाः स्वहृदये मधुरासु वाचं
कुम्भो विपस्मिं परिपितुः यथासृतेन ।
दुस्पर्श शैलशिलवत् कठिनान्तरात्मा
सर्वस्य वा विरसु दर्शन तादृशानाम् ॥ ३९ ॥

सर्वेषु ते नमिषु सर्वमुपैति सौम्याः
सर्वेषु तीर्थमिव सर्वगोपजीव्याः ।
दधिक्षीरपूर्णघटतुल्य सदैव आर्या
शुद्धात्मदर्शनु सुमङ्गल तादृशानाम् ॥ ४० ॥

येः पापमित्र परिवर्जित दीर्घरात्रं
कल्याणमित्ररतनैश्च परिगृहीताः ।
पापं विवर्जयि निवेशयि बुद्धधर्मे
सफलं सुमङ्गल सुदर्शनु तादृशानाम् ॥ ४१ ॥

ये कायसंवृत सुसंवृतकायदोषाः
ये वाचसंवृत सदानवैकीर्णवाचः ।
गुप्तेन्द्रिया सुनिवृताश्च मनःप्रसन्नाः
किं तादृशान वदनं प्रतिच्छादयित्वा ॥ ४२ ॥

वस्त्रा सहस्र यदि छादयि आत्मभावं
चित्तं च येषु विवृतं न हिरी न लज्जा ।
न च येषु ईदृशा गुणा नापि सत्यवाक्यं
नग्ने^१ विनम्रतर तं विचरन्ति लोके ॥ ४३ ॥

१ R गच्छन्सु. २ R कुशचौरी* for कुशचौर*. ३ R पावकरी. ४ R मधुराः सुनाचः for मधुरासु वाच. ५ R विपस्य. ६ R सर्वस्य for सर्वस्य. ७ R शुद्ध सुदर्शन for शुद्धात्मदर्शनु. ८ सुसंयत* for संयुत*. ९ R श्ववैकीर्ण* for. नवकीर्ण*. १० R नम्रा for नग्ने.

इति हि द्वात्रिंशच्छाक्यकुमाराः सालम्भाय स्थिताः । तदा नन्दश्चानन्दश्च बोधिसत्त्वमभि-
गतौ सालम्भाय । तौ समनन्तरं स्पृष्टावेव बोधिसत्त्वेन पाणिना । तौ बोधिसत्त्वस्य बलं
तेजश्चासहमानौ धरणीतले प्रपतितावभूताम् । तदनन्तरं देवदत्तः कुमारो गर्वितश्च मानी च बलवानेव
तद्भ्यः शाक्यमानेन च तत्रो बोधिसत्त्वेन सार्धं विस्पर्धमानः सर्वावन्तं रङ्गमण्डलं प्रदक्षिणीकृत्य
5 विक्रीडमानो बोधिसत्त्वमभिपतति स्म । अथ बोधिसत्त्वोऽसंभ्रान्त एवात्वरन् दक्षिणेन पाणिना संलीलं
देवदत्तं कुमारं गृहीत्वा त्रिगणतले परिवर्त्य माननिप्रहार्थमविहिंसाबुद्ध्या भैत्रेण चित्तेन
धरणीतले निक्षिपति स्म । न चास्य कायं व्यावाधते स्म ॥

ततो बोधिसत्त्वोऽप्याह — अलमलमनेन विवादेन । सर्व एव एकीभूत्वा इदानीं
सालम्भायागच्छतेति ॥

10 अथ ते सर्वे हर्षिता भूर्वा बोधिसत्त्वमभिनिपतिताः । ते समनन्तरं स्पृष्टा बोधिसत्त्वेन
बोधिसत्त्वस्य श्रियं तेजश्च कायबलं स्थानं चासहमानाः स्पृष्टमात्रा एव बोधिसत्त्वेन धरणीतले
प्रापतन् । तत्र मरुमनुजशतसहस्राणि हीहीकारकिलकिलाप्रवेडितंशतसहस्राण्यकार्युः ।
गगनतलगताश्च देवपुत्रा महान्तं पुष्पवर्षमभिप्रवृष्यैकस्वरेणेमां गाथामभायन्त —

यावन्त सत्त्वनयुता दशसू दिशासु

ते दुष्टमह्यमहनग्रसमा भवेयुः ।

एकक्षणेन निपतेयु नरर्षभस्य

संस्पृष्टमात्र निपतेयु क्षितीतलेस्मि ॥ २९ ॥

मेहः सुमेह तथ वज्रकचक्रवालाः

ये चान्य पर्वत क्वचिदशसू दिशासु ।

पाणिभ्य गृह्य मसिचूर्णनिभां प्रकुर्यात्

को विस्मयो मनुजआश्रयके र्भसारे ॥ ३० ॥

एषो द्रुमेन्द्रप्रपरे महदुष्टमह्यं

मारं ससैन्यसबलं सहयं ध्वजाग्रे ।

मैत्रीदयेन विनिहत्य हि वृष्णवधुं

यावत् स्तैशियति अनुत्तरबोधि सान्तम् ॥ ३१ ॥ इति ॥

एवं वृत्त्वा बोधिसत्त्व एव विशिष्यते स्म ॥

अथ दण्डपाणि, शाक्यकुमारानंतदबोचत् — जिज्ञासितमिदं दृष्टं च । हन्तेदानीमिदुक्षेप-
मुपदर्शयनेति । तत्र आनन्दस्य द्वयोः क्रोशयोरयस्मयी मेरी लक्षं स्थापिताभूत् । अस्यानन्तरं देवदत्तस्य
चतुर्षु क्रोशेवयस्मयी मेरी स्थापिताभूत् । दण्डपाणयोर्जनद्वयेऽयस्मयी मेरी स्थापिताभूत् ।

१ R स्तः for तः. २ R om. तयो. ३ R एवमागो for विक्रीडमानो. ४ L सलीलं for सलीलं.

५ R कर्षमानं निप्र' for परिवर्त्य माननिप्र'. ६ R एकेभूया for हर्षिता भूता. ७ L 'प्रवेडित' for प्रवेडित'. ८ R om. 'नयुता. ९ R 'चक्रवाले' for 'वज्रवालाः. १० R कुमारे for अतारे. ११ L वृष्णवधि for वृष्णवधि

बोधिसत्त्वस्य दशसु क्रोशेष्वयस्मयी भेरी स्थापिताभूत् । तस्यानन्तरं सप्त ताल्य अयस्मयी
 वराहप्रतिमा यन्त्रयुक्ता स्थापिताभूत् । तत्रानन्देन द्वाभ्यां क्रोशाभ्यां भेर्याहताभूत्, ततोत्तरं
 न शक्नोति स्म । देवदत्तेन चतुःक्रोशस्या भेर्याहताभूत्, नोत्तरं शक्नोति स्म । सुन्दरनन्देन
 षट्क्रोशस्या भेर्याहताभूत्, नोत्तरं शक्नोति स्म । दण्डपाणिना द्वियोजनस्था भेर्याहताभूत्,
 निर्विद्धा च नोत्तरं शक्नोति स्म । तत्र बोधिसत्त्वस्य यथदेव धनुस्त्वानम्यते स्म, तत्तदेव
 विच्छिद्यते स्म । ततो बोधिसत्त्व आह — अस्तीह देवं नगरे किञ्चिदन्यद्दनुर्व्यम्ममारोपणं सहित
 कायबलस्थामं च ? राजा आह — अस्ति पुत्र । कुमार आह — क्व तदेव ? राजा आह — तत्र
 पुत्र पितामहः सिंहहनुर्नामाभूत्, तस्य यद्दनुस्तदेव तर्हि देवकुठे गन्धमाल्यैर्महीयते । न
 पुनस्तत्कश्चिच्छक्नोति स्म तद्दनुरोपयितुं प्रागेव पूरयितुम् । बोधिसत्त्व आह — आनीयतां देव
 तद्दनुः । जिज्ञासिन्ध्यामहे ॥

R 176

10

तावथावत्तद्दनुस्त्वानामितमभूत् । तत्र सर्वे शाक्यकुमाराः परमेणापि प्रयत्नेन व्यापच्छमाना
 न शक्नुवन्ति स्म तद्दनुरोपयितुं प्रागेव पूरयितुम् । ततस्तद्दनुर्दण्डपाणेः शाक्यस्योपनामितमभूत् ।
 अथ दण्डपाणिः शाक्यः सर्वं कायबलस्थाम संजनय्य तद्दनुरोपयितुमारब्धोऽभूत् । न च शक्नोति
 स्म । यावद्बोधिसत्त्वस्योपनामितमभूत् । तद्बोधिसत्त्वो गृहीत्वा आसनादनुत्तिष्ठन्नेवार्धपर्यङ्कं कृत्वा वामेन
 पाणिना (गृहीत्वा) दक्षिणेन पाणिना एकाङ्गुल्यभ्रणारोपितवानभूत् । तस्य धनुष आरोप्यमाणस्य
 सर्वं कपिलवस्तु महानगरं शब्देनाभिविश्रुप्तमभूत् । सर्वनगरजनश्च विह्वलीभूतोऽन्योन्यमपृच्छत् —
 कस्यापमेवंविधः शब्द इति । अन्ये तदबोचन् — सिद्धार्थेन किल कुमारेण पैतामहधनुरोपयितम्,
 तस्याप्यं शब्द इति । तत्र देवमनुजशतसहस्राणि हाहाकारकिलिकिलाप्रक्ष्वेडितशतसहस्राणि
 प्रामुञ्चन् । गगनतल्लगताश्च देवपुत्रा राजानं शुद्धोदनं तं च महान्तं जनैकायं गाथयाथ्यभाषन्त —

R 177

L 155

यथ पूरित एष धनुर्मुनिना

न च उत्थितु औंसनि नो च भूमी ।

निःसंशय पूर्णमभिप्राय मुनि-

लंघु मेथ्यति जित्त च मारचमूम् ॥ ३२ ॥

20

इति हि भिक्षुने बोधिसत्त्वस्तद्दनुः पूरयित्वेषु गृहीत्वा तादृशेन बलस्थान्ना तमितुं क्षिपति
 स्म, येन या चानन्दस्य भेरी या च देवदत्तस्य यास्सुन्दरनन्दस्य यावदण्डपाणेताः सर्वा
 अभिनिर्भिद्य तां च दशक्रोशस्थां स्वकामयस्मयीं भेरीं सप्ततालं यन्त्रयुक्तराहप्रतिमामभिनिर्भिद्य
 स इषुर्धरणीतलं प्रविश्य अदर्शनाभासोऽभूत् । यत्र च प्रदेशे स इषुर्भूमितलं भित्तौ प्रविष्टस्तस्मिन्
 प्रदेशे कूपः संवृत्तः, यदैकत्वेऽपि शरकूप इत्यभिधीयते । तत्र देवमनुष्यशतसहस्राणि हीहीकार-
 किलिकिलाप्रक्ष्वेडितशतसहस्राणि प्रामुञ्चन् । सर्वथ शाक्यगणो विस्मितोऽभूत् आश्चर्यप्रातः —

R 178

१ R तत उत्तरं for ततोत्तरि. २ R नोतरं for नोत्तरि. ३ R निविद्धा for निर्विद्धा.
 ४ R बोधिसत्त्वेन. ५ R om. देव. ६ R जिज्ञासिन्ध्यामः. ७ R आरोपितमभूत् for 'रोपितवानभूत्.
 ८ R एतदबोचन् for अन्ये तदबोचन्. ९ R जननिर्घाय, for जननाय. १० R आसनिना च for आसनि
 नो च. ११ R संभित्वा for भित्त्वा. १२ R अद्यापि for अद्यत्वेऽपि.

याश्चित्तगुप्त सततेन्द्रियसंयताश्च
 न च अन्यसत्त्वमनसा स्वपतीन तुष्टाः ।
 आदित्यचन्द्रसदृशा विवृतप्रकाशा
 किं तादृशान वदनं प्रतिछादयित्वा ॥ ४४ ॥

5 अपि च —

जानन्ति आशयु मम ऋपयो महात्मा
 परचित्तबुद्धिकुशलास्तथ देवसंवाः ।
 यथ मह्यं शीलगुणसंवर अप्रमादो
 वदनावगुण्ठनमतः प्रकरोमि किं मे ॥ ४५ ॥

10 अश्रोषीद्विद्विषो राजा शुद्धोदनो नाम गोपायाः शाक्यकन्याया ईमामेवंरूपां सर्वां गाथां
 प्रतिभाननिर्देशम् । श्रुत्वा च पुनस्तुष्ट उदग्र आत्तमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातोऽनेकरत्न-
 प्रत्युत्सेन दूर्ययुगेन कोटीशतसहस्रमूल्येन च मुक्ताहारेणाभिजातलोहितमुक्ताप्रत्युत्सेया च सुवर्ण-
 मालया गोपां शाक्यकन्यामभिच्छद्यै नमुदानमुदानयति स्म—

यथा च पुत्रो मम भूपितो गुणैः
 तथा च कन्या स्वगुणा प्रभासते ।
 15 विशुद्धसत्त्वौ तदुभौ समागतौ
 समेति सर्पिर्यथ सर्पिमण्डे ॥ ४६ ॥ इति ॥

(अनुपूर्वेण यथापूर्ववद्बोधिसत्त्वप्रमुखाः स्वपुरं प्रक्रामन्त ॥)

20 इति श्रीललितविस्तरे शिल्पसंदर्शनपरिवर्तौ नाम द्वादशमोऽध्यायः ॥

संचोदनापरिवर्तद्वयोदशः ।

इति हि भिक्षव आत्मस्तहर्षमुदीरयन्त आगता आसन् बोधिसत्त्वस्यात्त पुरमध्यगतस्य-
अनेकैर्देवैर्नागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगशक्रनल्लोकपाला, ये बोधिसत्त्वस्य पूजाक्रमेण
औत्सुक्यमापत्स्यते स्म ॥

R 163

L 160

तत्र भिक्षवो अपरेण समयेन सन्हुलाना देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरग-
शक्रनल्लोकपालानामेतदभयम् — अतिचिरं क्ताय सपुरपोऽन्तपुरे विलम्बित । ये चात्येमे 5
दीर्घरात्रं परिपाचिता सत्त्वाश्चतुर्भिः सप्रहन्स्तुभिर्दिनि प्रिययाक्येनार्थक्रियया समानार्थतया,
यस्य बोधिप्राप्तस्य धर्मदेशितमाज्ञास्यन्ति, तत्सहैव च तानि धर्मभाजनानि सर्वाण्यन्तर्हितानि
भविष्यन्ति । बोधिसत्त्वश्च पश्चादभिनिक्रम्यानुत्तरा सम्यक्संनोधिमभिसंभोत्स्यते ॥

ततस्ते सगौरवा संप्रतीक्षा प्राञ्जलीभूता बोधिसत्त्व नमस्यन्ति स्म । एवमभिप्राया-
धोदीक्षमाणा स्थिता अभून् — कदा च नाम तद्भवियति यद्वयं वरप्रवरं शुद्धसत्त्वमभि 10
निष्क्रामन्तं पश्येम, अभिनिक्रम्य च तस्मिन् महाद्दुमराजमूलेऽभिनियेष सखलमारं धर्षयित्वा अनुत्तरा
सम्यक्संनोधिमभिमवुद्ध दशभिस्तथागतव्रतैः समन्वागतं चतुर्भिश्च तथागतत्रैशारधैः समन्वागतं
मयादशभिश्चावेणिर्देवैर्द्वधर्मं समन्वागतं त्रिपरिवर्तं द्वादशानारमनुत्तरं धर्मचक्रं प्रवर्तयन्तं महता
बुद्धिजिज्ञासितेन सदेवमानुषासुरलोके यथाधिमुक्त्या सुभाषितेन स्तोत्रपयन्तमिति ॥

R 184

तत्र भिक्षवो बोधिसत्त्वो दीर्घरात्रमसह्येषान् कल्पानुपादाय सततं समितमपरंप्रणेयोऽभूत् । 15
सर्वैर्लौकिकलोकोत्तरेषु धर्मेषु स्वयमेवाचार्यं सर्वकुशलमूलधर्मचर्यासु दीर्घकालं च कालज्ञो वेलाज्ञ
समयज्ञोऽभूदच्युतोऽभिज्ञं पञ्चाभिज्ञानि समन्वागतोऽभूत् । ऋद्धिपादमित्रीडत सर्वेन्द्रियबुद्दाल
कालाकालज्ञं कालवेदीं महासागरं इव प्राप्ता वेला नातिक्रामति स्म । सोऽभिज्ञज्ञानवलेन
समन्वागतं स्वयमेव सर्वं जानाति स्म । अस्याय कालं प्रप्रहस्य, अयं कालो निप्रहस्य, अयं
कालं सप्रहस्य, अयं कालोऽनुमहस्य, अयं कालं उपेक्षया, अयं कालो भाषितस्य, अयं 20
कालस्तूर्णोभास्य, अयं कालो निर्वर्ण्यस्य, अयं कालं प्रप्रख्याया, अयं कालं स्वाध्यायस्य, अयं
कालो योनिशोमनस्कारस्य, अयं कालं प्रविवेकस्य, अयं कालं क्षत्रियपर्यदमुपसन्नमित्त्वं पेर्योले
यान्दयं कालो ब्राह्मणगृहपतिपर्यदमुपसन्नमित्त्वं, अयं कालो देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नर
महोरगशक्रनल्लोकपालभिक्षुभिक्षुण्युपासकपासिक्कापर्यदमुपसन्नमित्त्वं, अयं कालो धर्मदेशनाया,
अयं कालं प्रतिमर्त्यनस्य । सर्वत्र बोधिसत्त्वो नित्यकालं कालज्ञो भवति स्म कालवेपी ॥ 25

L 161

१ R 'स्वानेकैर्देवनाग' for 'स्वानेकैर्देवैर्नाग'. २ R पूजाक्रमणि for 'क्रमणे ३ सर्वा for सत्त्वा-
४ R बोधिसत्त्वस्य for 'प्राप्तस्य ५ R सप्रतीता for 'तीक्षा ६ R पश्यामो for पश्येम ७ R 'परिवर्तं
for 'परिवर्त' ८ R om इति ९ R परं for अपरं १० R सर्वं for सर्वं ११ R निष्कमस्य for
निष्कमस्य १२ Rom पेर्या १३ R प्रतिमर्त्यस्य for 'संस्कृतस्य

अथ च पुनर्भिक्षवो वर्मताप्रतिलम्भ एष च चरमभाविज्ञाना बोधिसत्वाना
यदवश्य दशदिग्लोकधातुस्थितैर्बुद्धैर्भगवद्भिरन्त पुरमव्यगता सगीतिर्व्यनिर्नादितैरेभिरेवरूपैर्धर्ममुखै
सचोदितव्या भवन्ति ॥

तत्रेदमुच्यते —

- 5 ये सत्त्वाप्रा दशदिग्लोके तेषु विशेषोत्तत्र रतितुरियै ।
गाथा गीता इम रतिमधुरा सचोदेन्ती नरवरप्रवरम् ॥ १ ॥
पूर्वि तुभ्य अयु वृत्तु प्रणिधी दृष्टा सत्वान् दु खशतभरितान् ।
लेन^१ त्राण जर्गेनिजशरणे भेष्ये नाथु हितकरु परम ॥ २ ॥
10 साधो वीरा स्मर चारि पुरिमा या ते आसीज्जगहितप्रणिधि ।
शालो वेला अयु तत्र समयो निष्क्रम्याही ऋषिवरप्रवरा ॥ ३ ॥
यस्यार्थे ते धनवर त्रिविधा त्यक्ता पूर्वे शिरकरचरणा ।
भेष्ये बुद्धो नरमरुदमफो लोकस्यैग्रो गुणशतनिचित ॥ ४ ॥
त्व शीलेन व्रततपचरित त्व क्षान्तीये जगहितकरण ।
15 त्व वीर्येणा शुभगुणानिचितो ध्याने प्रज्ञे न तु समु त्रिभवे ॥ ५ ॥
कोधाविष्टा खिलमलबहुला ते मैत्रीये त्वयि स्फुट सुगता ।
कारुष्य ते बहुविप्रभुंघे मिर्ष्यात्वेषू शुभगुणरहिते ॥ ६ ॥
पुण्यज्ञाने शुभानिचितामा ध्यानाभिज्ञो प्रतपसि विरजो ।
ओर्भासेसी दश इम दिशतो मेवा मुक्त शशिरिव विमल ॥ ७ ॥
20 एते चान्ये बहुविध रुचिरा त्वर्थधोपिं जिनस्तरैवेना ।
ये चोदेन्ती सुरनरमहित निष्क्रम्याही अयु तत्र समयु ॥ ८ ॥ इति ॥

बोधिसत्वस्य खलु पुनर्भिक्षप्रस्तस्मिन् गृह्यप्रधाने सर्वोपकरणसमृद्धिसमुदिते यथाभि
प्रायसुखविहारानुकूले अमरपुरभवनप्रकाशे वितर्दिनिर्व्यूहतोरणगनाक्षहर्म्यकृटागारप्रासादवरप्रथरे
मर्मरलविचित्रालक्षरप्रिथिभक्तिसुनिभक्ते उच्छ्रितञ्चञ्जपताप्तानेकरत्नकिङ्किणीजालसमलङ्किते
25 अनेकपट्टदामशतसहस्राभिप्रलम्बिते नानारत्नप्रत्युत्ते मुक्ताहाराभिप्रलम्बिते विचित्रपद्मरत्नसमोप
शोभिने अवसक्तपद्मान्यदामरत्नाप गन्धैषटिकानिर्धूपिते अवश्यायपटविततपितानेसर्वर्तुपुण्य
परममुगाधिसुलचिराभिप्रकीर्णपुष्परिणीपुण्डरीकनयनलिनीजालनस्थानपरिभोगगङ्गुले पत्रगुप्तदुर्ग-
सारिवत्कोशित्कहंसमयूरचक्रत्राकतुनालनट्टविङ्कजीर्षीजीरकादिनानामिन्द्रिजगणमधुर स्वरनिकृजिते
नीलवैडूर्यमये धरणीतल्लसंस्थानपरिभोगे सर्वरूपप्रतिभास्यनदर्शने अतृप्तनयनाभिरम्ये

१ R चरमभाविना for * भाविज्ञाना २ R विशेषा for विशेषण ३ R रतितुर्यं for * तुरियै
४ R लेन for लेने ५ R जगति च for जगति ६ R अयो for अयो ७ R वृष्ये for वृष्ये
८ R निष्क्राम्ये आशुभं for निष्क्राम्ये शुभं ९ R आभागेनी १० R तुसां घोषा for त्वर्थधोपिं ११ R
रुचिरा for * रचना १२ R गन्धविष्टा for * वृष्टि १३ L जीवजोव for * जीवज व १४ R धरणीतले
for * तले

परमप्रीतिप्रामोघसंजनने तस्मिन् गृहवरप्रधानेऽध्यावसतो बोधिसत्त्वस्योदारवरशरणभवननिवासिनो-
ऽमलविमलनिर्मलाङ्गस्यामुक्तमौल्याभरणस्य प्रवरसुरभिगन्धानुलेपनानुल्लिप्तगात्रस्य शुक्लशुभविमल- L 163
विशुद्धनिर्मलवस्त्रप्रावृत्तशरीरस्य अनेकदिव्यदूष्यसूक्ष्ममुविन्यस्तमृदुकाचिलिन्दिवसुखसंसर्शवराङ्ग- R 187
रचितशयनतल्लाम्बिहृदस्य अमरवधुभिरेव सर्वतो अनवयाप्रतिकूलदर्शनशुभोपचारचरितस्य
अभिरूपान्तःपुरमप्यगुप्तस्य शङ्खभेरीमृदङ्गपणवतुणववीणावल्गुविजसंपैताडविकपलनकुलसुधोपक्रमधुर- 5
वेणुनिर्नादितवोपस्तनानादर्यसंगीतिसंप्रयोगप्रतिबोधितस्य ये च नारीगणाः स्निग्धमधुरमनोऽस्वर-
वेणुनिर्नादितनिर्घोषस्तेन बोधिसत्त्वं प्रतिसंबोधयन्ति स्म, तेषां दशदिग्बस्थितानां बुद्धानां
भगवतामधिस्थानेन तेभ्यो वेणुदूर्यनिनादनिर्घोषस्तेभ्य इमा बोधिसत्त्वस्य संचोदना गाथा
निश्चरन्ति स्म—

या नार्यो मुदितमनाः प्रसन्नचित्ता 10

वेणुभ्यो मधुरमनोरमं रणन्ते ।

आवेशाद्दशदिग्गतां जिनोत्तमानां

गाथेमा विविधविचित्रचित्ररूपाः ॥ ९ ॥

पूर्वे ते अयु (वृत्त) प्राणिधी अमूषि वीरा

दृष्टेमां जनत सदा अनाथभूताम् । 15

शोचिष्ये जरमरुणात्तयान्यदुःखाद्

बुद्धित्वा पदमजरं परं अशोकम् ॥ १० ॥

तत्साधो पुरवैर इत शीघ्रं

निष्कन्या पुरिमर्क्षपिभि चीर्णम् । R 188

आक्रम्या धरणितलप्रदेशं

संबुद्धया असदृशजिनज्ञानम् ॥ ११ ॥ 20

पूर्वे ते धनरतन विचित्रा

त्यक्ताभूत् करचरणाप्रियात्मा । L 164

एषोऽद्या तव सम्यु महर्षे

धर्माधिं जगि विभज अनन्तम् ॥ १२ ॥ 25

शीलं ते शुभ विमलमण्डलं

पूर्वाङ्गे वर सततमभूधी ।

शीलेनानतिसदृशु महर्षे

शोचेही जगु विविधकिलेशैः ॥ १३ ॥

१ R 'मालाभरणस्य for 'माल्या'. २ R 'पुण्यगुच्छसूक्ष्म' for 'दिव्यदूष्यसूक्ष्म'. ३ R 'संपत्ताडवचर-
सुधोष' for 'संपत्ताडविकपलनकुलसुधोष'. ४ R 'प्रमुदित' for 'मुदित'. ५ R 'पूर्वन्ते for पूर्वन्ते. ६
R 'मरणं for 'मरणात्. ७ R 'पुरवत्त for 'पुरवर इत'. ८ R 'कपिभिध for 'कपिभि. ९ R 'एषोऽय for
'एषोऽद्या. १० R 'पूर्व ते for 'पूर्वाङ्गे. ११ R 'अभाषी for 'अमूषी.

क्षान्तीये भव शतचरितस्त्वं
 क्षान्तास्ते जगि विविध दुस्ताः ।
 क्षान्ताये क्षमद्मनिरतात्म,
 नैष्काम्ये मति कुरु द्विपदेन्द्रा ॥ १४ ॥
 5 वीर्यं ते दृढमचलमकम्प्यं
 पूर्वान्ते पृथु सुगत अभूवन् ।
 धर्षित्वा नैमुचि शठं ससैन्यं
 शोषिष्ये त्रय सकलअपायात् ॥ १५ ॥
 यस्यार्थे व्रततप चरितस्त्वं
 10 ध्यायित्वा कलिकलुपकिलेशां ।
 त्वं वर्षा अमृतजलमोघं
 तर्पेही चिरतृषितं अनाथां ॥ १६ ॥
 तां पूर्वा गिरवरमनुचिन्त्या
 निष्काम्या पुस्वर इत शीघ्रम् ।
 15 बुद्धित्वा पदममृतमशोकं
 तर्पिष्ये अमृतरसि तृपार्तां ॥ १७ ॥
 प्रज्ञाया परिचरिकुशल त्वं
 ज्ञानं ते पृथु विपुलमनन्तम् ।
 मूढानां विमतिपथस्थितानां
 20 प्रज्ञाभां शुभरैचिर कुरु त्वम् ॥ १८ ॥
 मैत्रायां भव शतचरितस्त्वं
 काश्यपे वर मुदित उपेक्षे ।
 यामेवा वैरचरि चरितस्त्वं
 तामेवा चैरि विमज्ज जगस्य ॥ १९ ॥
 25 एवं दश दिश जिनतेजै-
 र्गाया वै गुणकुसुमविचित्राः ।
 तूर्पेभ्यो विविधमैतुरवन्ते
 चोदेन्ती शयनगतकुमारम् ॥ २० ॥
 यद्द पुन प्रमुदित रतिकर प्रमदा
 सुरचिर सुमधुर प्रभगिपु तुरिधैः ।

१ R नमुचिदत्तं for नमुचि दत्तं. २ R तृषिताननाथां. ३ R हचिरा for हचिर. ४ R अम.
 वरचरि. ५ R वरचरि for चरि. ६ R एतानी for एव ता. ७ R विविधमनो(मं) for विविधमधुरवन्ते.
 ८ R यदि for यद्.

अथ जिन दशदिशि सुरनरदमकाः गिरवरगुरवि ततु रवि तुरियैः ॥ २१ ॥ वृत्त त्वयि हितकर बहुगुण जनतो निजिनितु निजगुण विचरति गतिभू ।		
स्मर स्मर पुरिमक व्रततपचरण लघु व्रज द्रुमवह स्पृश पदममृतम् ॥ २२ ॥ सुतृपित नरमह जिनगुणरहिता त्वयि मति प्रतिबल अमृतरसददा । दशबलगुणधर बुधजनमैहितं लघु त्वयि नरपति विभजहि अमृतम् ॥ २३ ॥ त्वजि त्वयि पुरि भवि धनमणिकनका सखि प्रिय सुत महि सनगरनिगमा । शिरमपि त्वजि स्वकुं करचरनयना जगति य हितकर जिनगुणनिरता ॥ २४ ॥ पुरि तुम नरवरसुत वृषु यदभू नह तत्र अभिमुख इम गिरमवची । दद मम इम महि सनगरनिगमा त्वजि तद प्रमुदितु न च मनु क्षुभितो ॥ २५ ॥ पुरि तुम नरपति स्वकुं द्विज यदभू गुरुजनि गरिचरि न च दुहि परतो । स्वपैयिसु द्विजवर बहुजन कुशले च्युतु ततु भवगतु मरुपुरनिलयम् ॥ २६ ॥ पुरि तुम वृषसुत ऋपिवर यदभू छिनि तव ततुरुह कलिनृपु रपितो । वृत्त त्वयि कुलक्रियै न च मनु क्षुभितो पैयै तत्र सैत्रि तद करतलचरणैः ॥ २७ ॥ स्वैमु पुन ऋपिसुत त्वयि पुरि यदभू व्रतरतु गुरुमह गिरिवरनिलये । हत्त भव वृषतिन त्रिपट्टत इपुणा वृष तत्र तहि वृष न च मनु क्षुभितो ॥ २८ ॥	L 165 5 R 190 10 15 R 191 20 25 L 166	

१ R जनता for जनतो. २ R निचरति. ३ R स्पृशय for स्पृश. ४ R महिते for महितं.
५ R निभजति. ६ R स्वकुल for स्वकुं. ७ R चरण for चर. ८ R वृषु for वृषु. ९ R स्वकुल for
स्वकुं. १० R गुरुजन for जनते. ११ R स्वपयसि. १२ R कुलक्रिये. १३ R अयु for पयु. १४ R प्रद
for सवि. १५ R स्मर for स्वमु. १६ R पुर for पुरि.

पुरि तुम गुणधर मृगपति यदभू
गिरिनदिवहुजलि दुयमनु पुरयो ।
हित भव त्वयि नर स्यैलपयि स्पपितो
उपनयि तव अरि न च मनु क्षुभितो ॥ २९ ॥

पुरि तुम नरवर त्यजि सुतु यदभू
मणि तत्र प्रपतितु जलधरि विपुले ।
च्यवयितु क्षपयितु त्वयै महउदधि
लमि तदे धनमणि दृढबल वपमी ॥ ३० ॥

पुरि तुम सुपुरुष ऋषिवर यदभू
द्विज तत्र उपगतु भव मम शरणम् ।
भणि ऋषि द्विजवर मम रिपुउपने
त्यजि त्वयै स्वकि तनु न च द्विज त्यजसे ॥ ३१ ॥

स्यमु ऋषि उपगतु पुरि हुमनिलये
रुचि भणि तरुह कति इम गणये ।
सुविदित सुगणित यय तहि किशला
तय तव अवितथ समगिर रचिता ॥ ३२ ॥

सुकुल सुगुणधर पुरि हुमि वस्तो
क्षयगतु न च त्यजि कृतु स्मरि पुरिमम् ।
मरुपति प्रमुदितु तव गुण स्मरतो
श्रियकरि दुम्बरि यथरिव पुरिमा ॥ ३३ ॥

इति तव असदृश व्रततपचरणा
बहुगुण गुणधर गुणपथि चरतो ।
त्यजि महि सनगरि अयु तव समयो
लघु जगु स्पपयहि जिनगुणचरणे ॥ ३४ ॥

यद प्रमदरतना शुभवस्त्रा भूषितगात्रा
वरप्रवर तुरियै सुमनोज्ञा संप्रभणीपु ।
अय दशैसू दिशतो जिनतेजैर्गाथि त्रिचिन्ना
इति रविपू मधुरा स्तवोपा त्वयस्वरेभ्यः ॥ ३५ ॥

१ R स्पलपति for पयि. २ R पुरि for अरि. ३ R क्षपयतु. ४ R स्वय for त्वय. ५ R तद मणि पुन for तद धनमणि. ६ R नर for मम. ७ R स्वय for त्वय. ८ स्मर for स्यमु. ९ R हे सुकुलगुणधर for सुकुल सुगुण. १० R स्मरते for स्मरतो. ११ R यय शिव for यथरिव. १२ R पुरिय मनोज्ञा for पुरिया सुमनोज्ञा. १३ R दशदिशतो for दशसू दिशतो. १४ R रवि सुमधुरा for रविपू मधुरा.

- तत्र प्रणिवी पुरिमे बहुकल्पां लोकप्रदीपा
 जरमरणप्रसिते अहु लोके त्राणु भविष्ये ।
 स्मर पुरिमप्रणिधिं नरसिंहा या ति अभूयी
 अयु समयो त्वमिहा द्विपदेन्द्रा निष्कमणाय ॥ ३६ ॥
- भवनयुते त्वमिहा बहुदानं दत्तमनेकं
 धनकनका रतना शुभवस्त्रा रत्नविचित्रा ।
 क्वचरणा नयना प्रियपुत्रा राज्य समृद्धं
 त्वयि त्यजितं न च ते खिलद्रोषा याचनकेषु ॥ ३७ ॥
- शिशुनृपति त्वमिहा शशिकेतो आसि सुदंष्ट्रो
 वृष करुणामनसो मणिचूडो चन्द्रप्रदीपः ।
 इति प्रमुखा करिया दृढशूरो राजसुनेत्रो
 बहु नृपति नयुता रतं दाने त्वं सँविकुर्वन् ॥ ३८ ॥
- तत्र सुगता चौरितो बहुकल्पां शीलचरीये
 मणिरत्ना विमला सदशाभूच्छीलविशुद्धिः ।
 त्वयि चरता चर्मरी यथ बालं रक्षितु शीलं
 क्वतु त्वमिहा जगति विपुलार्थं शील्यतेना ॥ ३९ ॥
- गजवरु त्वमिहा रिपुलुब्धे विदु इषूणा
 वृष कस्या जानिया अतिरौद्रे छादितु शोमे ।
 परित्यजि ते रुचिरा शुभदन्ता न च त्यजि शीलं
 इति प्रमुखा करिया बहु तुभ्यं शीलविकुर्वी ॥ ४० ॥
- त्वयि सहिता जगतोऽहित अनेका दुःखसहस्रा
 बहुकटुकावचनं वधवन्धा क्षान्तिरतेना ।
 परिचौरित पुरिमे मेर ये ते सर्वसुखेना
 पुन वधकास्तव तेहे^१ अभूवन् तच्च ति क्षान्तम् ॥ ४१ ॥
- गिरिप्रवरानिलये तुम नाथा ऋक्षु यदासी
 हिमकिरणैः सलिल्य भयभीतं त्वं नरु गृहा ।
 परिचरसि विविधा फलमूलैः सर्वसुखेना
 लघु वधकां स तेषां उपनेत्री तं च ति क्षान्तम् ॥ ४२ ॥

5

10

L 168

R 195

15

20

R 196

25

१ R नरसिंहपतेऽभूत् for नरसिंहा या ति अभूयीद्, २ R प्रियसुत for 'पुत्रा, ३ R रतिदाने for रत दाने, ४ R सर्वं कुर्वन् for सँविकुर्वन्, ५ R चरिता for चरितो, ६ R सदशाभूच्छील for सदशाभूच्छीलं, ७ R चरि for चरती, ८ R विपुलायः for 'लार्थं, ९ R रिपु लुब्धो for 'लुब्धे, १० R परिवारित for 'चारित, ११ R नरपते for नर ये ते, १२ R तेष्वधुनु तं च for तेह अभूवन् तच्च, १३ R हिमकिरणैः-मैलिनं for हिमकिरणा सलिला, १४ R तवापनेती for तवा उपनेत्री.

ददु संस्थितमचलमकम्यं वीर्यु तवासीत्
 व्रततपसा विविधा गुणज्ञानं एतत् बोधिम् ।
 कृतुं अबल्यो नमुची वशवर्ती वीर्यबलेना
 अयु समयो त्वमिहा नरसिंहा निष्क्रमणाय ॥ ४३ ॥
 5 हयप्रवर त्वमिहा पुरि आसी हेमसुवर्णो
 लघु गगने व्रजसे कृपजातो राक्षसिद्वीपम् ।
 व्यसनगतं मनुजां तद् गृह्णा क्षेमि धपेसी
 इति प्रमुखा करिया बहु तुभ्यं वीर्यविकुर्वा ॥ ४४ ॥
 दमशमथे नियमाहतक्लेशा प्यापिन अग्रो
 10 लघु चपलं विषयै रतिखेलं चित्तुं दमित्वा ।
 कृतु स्वगुणो त्वमिहा जगतोऽर्थे ध्यानरतेना
 अर्थुं समयो त्वमिहा वरसत्वा ध्यानविकुर्वा ॥ ४५ ॥
 त्वं पुरिमे ऋषि सुस्थितु आसी ध्यानरतीये
 नृपरहिता मनुजा त्वमुं गृह्णा राज्यभिक्षी ।
 15 दशकुशली जनिता धंपिता ते ब्रह्मपथेषु
 च्युत मनुजा त्रैजिपू तद् सर्वं ब्रह्मनिकेतम् ॥ ४६ ॥
 दिशिदिशि विविधागतिज्ञाने त्वं सुविधिज्ञो
 परचरिता जगति स्तज्ञाने इन्द्रियज्ञाने ।
 नयविनये विविधागतिधारे पारगतस्त्वं
 20 अयु समयो त्वमिहा नृपसूतो निष्क्रमणाय ॥ ४७ ॥
 त्वयि पुरिमा जनता इम दृष्ट्वा दृष्टिविपन्ना
 जरभरणा विविधा बहुदुःखे कृच्छ्रगता हि ।
 भवैविभवंकरणो ऋजुमार्गो स्वामनुबद्धा
 हततमस त्वमिहा कृतु लोके अर्थु महन्तो ॥ ४८ ॥
 25 इति विविधा रुचिरा गुणयुक्ता गाय विचित्रा
 तनु रविपु तुरियेभी जिनतेजा चोदयि वीरम् ।
 दुःखभरितजनैते इह दृष्ट्वा मा त्वमुपेक्षा
 अयु समयो त्वमिहा वर्युदे निष्क्रमणाय ॥ ४९ ॥

१ R कृतु लोकेन for कृतु अवलो. २ R आसीत् for आसी. ३ R व्यसनशत for गन. ४ मनुजान्तर्
 for मनुजां तद्. ५ R अग्र्या for अग्र. ६ R स्वगुणा for स्वगुणो. ७ R om. अयु समयो. ८ R त्वमिहावर
 for त्वमिहा वर. ९ R त्वयु. १० प्रदायते for पथेषु. ११ R त्रैजि for त्रैजिपू. १२ R om.
 त्वमिहा. १३ R दुःखैः for दुःखे. १४ R भवति तय करणा for भवविभवंकरणो. १५ R जनत for
 जनै. १६ R वर्युद for वर्युदे.

विचित्रवस्त्ररत्नहारगन्धमाल्यभूषिता

प्रसन्नचित्त प्रेमजात नारियो प्रहर्षिता ।

प्रबोधयन्ति येऽप्रसत्त्व दूर्यसंप्रवादितैः

जिनानुभावि एकरूप गाय तूर्य निधरी ॥ ५० ॥

यस्यार्थि तुभ्य कल्प नैक त्यक्तु त्याग दुस्त्यजा

5 R 199

सुचीर्ण शीलु क्षान्ति धीर्य ध्यान प्रज्ञ भाविता ।

जगद्धितार्थ सो ति कालु सांप्रतं उपस्थितो

नैःक्रम्यवुद्धि चिन्तयाशु मा विलम्ब नायक ॥ ५१ ॥

त्यक्तु पूर्वि रत्नकोश स्वर्णरूप्यभूषणा

येद्ये ति यज्ञ नैकरूप तासु तासु जातिषु ।

10

त्यक्तं भार्य पुत्र धीत कायु राज्य जीवितं

वोधिहेतुरप्रमेय त्यक्तुःदुस्त्यजा त्वया ॥ ५२ ॥

अभूषि त्वं अदीनपुष्य राज विश्रुतश्रियो

निर्मिधरो निमिश्च कृष्ण(बन्धु) ब्रह्मदत्त केसरी ।

सहस्रपद्म धर्मचिन्ति अर्चिमान् दृढधनु

15

सुचिन्तितार्थ दीनसत्त्व येः ति त्यक्त दुस्त्यजा ॥ ५३ ॥

सुतसोम दीप्तवीर्य पुष्यरश्मि यो सोऽभू

महत्यागवन्तु स्थामवन्तु यः कृतज्ञ त्वं अभूः ।

राजर्षि चन्द्ररूपवन्तु शूर सत्यवर्धनो

R 200

सुभाषितंगवेषि राजि असि सुमति च सूरतो ॥ ५४ ॥

20

चन्द्रप्रभो विशेषगामि रेणुभू दिशांपति

L 171

प्रदानशूर काशिराजु रत्नचूड शैान्तागः ।

एति चान्यि पार्थिवेन्द्र येमि त्यक्त दुस्त्यजा

यथा ति वृष्ट त्यागवृष्टि एष धर्म वर्षही ॥ ५५ ॥

दृष्टा ति पूर्वि सत्त्वसार गङ्गवालुकोपमा

25

कृता ति तेषु बुद्धपूज अप्रमेयचिन्तिया ।

वराप्रप्तोधि एषमाण सत्त्वमोक्षकारणाद्

अयं स कालु प्राप्तु सूर निष्क्रमा पुरोत्तमात् ॥ ५६ ॥

१ R प्रशशत for प्रश. २ R यद्वा for यद्य. ३ R त्यक्ता ति मत्वा for त्यक्त भार्य पुत्र धीत.
४ R अभूषीत् for अभूषि. ५ R विश्रुत श्रियो for श्रियो. ६ R दृढधनी for धनु. ७ R दीनसत्त्वा
ये for दीनसत्त्व ये ति. ८ R दुस्त्यजा सुता. for दुस्त्यजा. ९ R चन्द्रप्रभा for प्रभो. १० R रेणुभूदिशा
for रेणुभू दिशांपति. ११ R सन्ता for शान्तागः. १२ R तेषु for तेष.

प्रथमेन ते अमोघदर्शि शालपुष्पपूजितो
 विरोचनः प्रसन्नचित्त प्रेक्षितैः क्षणान्तरम् ।
 हरीतकी च एक दत्त दुन्दुभिस्वराय ते
 तृणोत्थे गृह्य धारिता ति दृष्ट चन्दनं गृहम् ॥ ५७ ॥

पुरप्रवेशि रेणु दृष्ट क्षिप्तु चूर्णमुष्टिका
 धर्मेश्वराय सौधुकार दत्तु धर्म भापितौ ।
 नमो नमः समन्तदर्शि दृष्ट वाच भाषिता
 महार्चिस्कन्धि स्वर्णमाल क्षिप्त हर्षितिन ते ॥ ५८ ॥

धर्मध्वजो दशाप्रदानि रोधु मुङ्ग मुष्टिना
 अशोकपुष्पि ज्ञानकेतु ध्वङ्गुपान सारथिः ।
 रत्नशिखी च दीपदानि पद्मयोनि ओपधी
 सर्वाभिभूश्च मुक्तहारि पद्मदानि सागरो ॥ ५९ ॥

वितानदानि पद्मगर्भि सिंहु वर्षसंस्तरे
 शालेन्द्रराज सर्पिदानि क्षीरत्यागि पुष्पिती ।
 यशोदत्तु कुरुष्टपुष्पि सत्यदर्शि भोजने
 कायु प्रणामि ज्ञानमेरु नागदत्तु चीत्रे ॥ ६० ॥

अत्युच्चगामि चन्दनाग्नि तीक्ष्णलोहमुष्टिना
 महावियूह पद्मदानि रश्मिराज रत्नभिः ।
 शक्रपमुनि च सुवर्णमुष्टि इन्द्रकेतु संस्तुतो
 सूर्याननो वतंसके हि स्वर्णपट्टि सूनती ॥ ६१ ॥

नागाभिभू मणिप्रदानि पुष्य दूष्यसंस्तरे
 भैषज्यराजु रत्नछत्रि सिंहकेतु आसने ।
 गुणाम्रधारि रत्नजालि सर्ववादि काश्यपो
 गन्धाम्नि चूर्णि मुक्त आर्चिकेतु पुष्पचैत्यके ॥ ६२ ॥

अक्षोभ्यराज कूटागारि माल्य लोचामूजितो
 तगरशिखि च राज्यत्यागि सर्वगन्धि दुर्जयो ।
 महाप्रदीप आत्मत्यागि भूपणे पद्मोत्तरो
 विचित्रपुष्पि धर्मकेतु दीपकारि उत्पलैः ॥ ६३ ॥

१ R वैरोचनः for विरो०. २ R प्रेक्षि तत्क्षणां for प्रेक्षितः क्षणां. ३ R दुन्दुभिः स्वरायते for दुन्दुभिस्वराय ते. ४ R तृणोत्थ for तृणोत्थ. ५ R साधका ददन्तु for साधुकार दत्त. ६ R धर्म भापते for धर्म भाषते. ७ R शोचवान for ध्वङ्गुपान. ८ R सारेन्द्र; L शालेन्द्र for शालेन्द्र. ९ R भाजने for भोजने. १० R स्वर्णमुष्टिपट्टि for सुवर्णमुष्टि.

एति चान्धि सत्त्नसार वे^१ ति पूरं पूजिता
 नानारूप निचित्र पूजे अन्यज^२चतुर्गता ।
 स्मराहि ते अतीत बुद्ध ता च पूज शास्तुना
 अनाथसत्त्व शोक्रपूर्ण मा उपोक्षि निष्क्रमा ॥ ६४ ॥

दीपनरेति दृष्टमानि लब्ध क्षान्ति उत्तमा 5
 अभिन्न पञ्च अच्युता^४ ति लब्ध आनुलोमिका ।
 अतोत्तरेण एकमेक बुद्ध पूजचित्तिया
 प्रनर्तिता असत्त्वकल्प सर्वलोकाधतुष्ट ॥ ६५ ॥

क्षीणा ति कल्प अप्रमेय ते च बुद्ध निर्वृता L 173
 तत्रापि सर्ग आर्मभानि ते च नाम क गता । - 0
 क्षयान्तधर्मि सर्वि भावु नास्ति नित्यु ससृते
 अनित्य काम राज्यभोग निष्क्रमा पुरोत्तमात् ॥ ६६ ॥ R 204

जरां च व्याधि मृत्यु एन्ति दाह्या महाभया
 हुताशनो व उप्रतेज भीम कल्पसक्षेत्रे^५ ।
 क्षयान्तधर्मि सर्वि भावु नास्ति नित्यु ससृते 15
 सुवृच्छ प्रात सत्त्व निष्क्रमा गुणधरा ॥ ६७ ॥

यद नारिगणस्तुणवेणुरवै
 विविधैस्तुरियै प्रतिबोधविष्टु ।
 सुखशयनगत मनुजाधिपति
 तद तूर्यरत्नो अयु निश्चरते ॥ ६८ ॥ 20

ज्वलित त्रिभज जरव्याधिदुखै
 मरणाग्निप्रदीप्तमनाथमिदन् ।
 भयनि शरणे सद मूढ जगत्
 भ्रमती भ्रमरो यथ कुम्भगतो ॥ ६९ ॥

अध्रुव त्रिभज शरदभ्रनिभ 25
 नटरङ्गसमा जगि र्कर्मिचुती ।
 गिरिनघसम लक्षुशीघ्रज
 व्रजतायु जगे यथ त्रियु नभे ॥ ७० ॥

१ R वेभि for वे ति २ R om पूज ३ R om अन्य ४ R अच्युतानि for अच्युता ति
 ५ R अतोत्तरेण एकमेक for अतोत्तरेण एकमेक ६ R धम्मभाव ७ R जराहनाव्याधि for जरा च व्याधि
 ८ L दाहणे for दाह्या ९ R न च निचरणे for भयनि शरणे १० R जन्मिच्युते for कर्मचुती

भुवि देवपुरे त्रिअपायपये
 भवतृष्णअविद्यवशा जनता ।
 परिवर्तिषु पञ्चगतिष्वबुधाः
 यथ कुम्भकरस्य हि चक्रभ्रमी ॥ ७१ ॥

प्रियरूपवरैः सह स्निग्धरतैः
 शुभगन्धरसै वरस्पर्शसुखैः ।
 परिपिक्तमिदं कलिपाश जगत्
 मृगलुब्धकपोशि यथैव कपि ॥ ७२ ॥

समया सरणाः सद वैरकराः
 बहुशोक उपद्रव कामगुणाः ।
 असिधारसमा विपर्यत्रनिभा
 जैहितार्यजनैर्यथ मीढघटाः ॥ ७३ ॥

स्युतिशोककरास्तमसीकरणाः
 भयहेतुकरा दुःखमूल सदा ।
 भवतृष्णलताय विवृद्धिकराः
 समया सरणा सद कामगुणाः ॥ ७४ ॥

यथ अग्निखदा ज्वलिता समया
 तथ काम इमे विदितार्यजनः ।
 महपङ्कसमा असिसुन्धुसमाः
 मधुदिग्ध इव क्षुरधार यथा ॥ ७५ ॥

यथ सर्पिसरो यथ मीढघटा,
 तथ काम इमे विदिता विदुषाम् ।
 तथ शूलसमा द्विजपेशिसमाः
 यथ श्वान करङ्क सवैरमुखाः ॥ ७६ ॥

उदचन्द्रसमा इमि कामगुणाः
 प्रतिबिम्ब इवा गिरिवोष यथा ।
 प्रतिभाससमा नटरङ्गसमा,
 तथ स्वप्नसमा विदितार्यजनैः ॥ ७७ ॥

१ R 'पाणि for 'पाशि. २ R हि बद्धरूपमपि for यथैव कपि. ३ R मरणाः for सरणा. ४ R विपर्यन्त्र for विपर्यत्र. ५ R तद्वज्रहिता for जह्लिता. ६ R विवृद्धकराः for विवृद्धि. ७ R अस्तिस्तिन्धुसमा for असिसुन्धु. ८ R सवैर तथा for सवैरमुखा. ९ R उदचन्द्र for उदचन्द्र.

क्षणिका वशिका इमि कामगुणाः

तये मायमरीचिसमा अल्लिकाः ।

उदबुद्बुदफेनसमा वितथा

परिकल्पसमुद्धित बुद्ध बुधैः ॥ ७८ ॥

प्रथमे वयसे वररूपधरः

5

प्रिय इष्ट मतो इय बालचरी ।

जरव्याधिदुखै हततेजवपुं

विजहन्ति मृगा इव शुष्कनदीम् ॥ ७९ ॥

धनधान्यवरो बहुद्रव्यबली

प्रिय इष्ट मतो इय बालचरी ।

10

परिहीनधनं पुन कृच्छ्रातं

विजहन्ति नरा इव शून्यटवीम् ॥ ८० ॥

यय पुष्पद्रुमो सफलेव द्रुमो

नरु दानरतस्तय प्रीतिकरो ।

धनहीन जरार्तितु याचनको

15

भवते तद् अप्रियु गृध्रसमः ॥ ८१ ॥

प्रमु द्रव्यबली वररूपधरः

R 207

प्रियसंगमनेन्द्रियप्रीतिकरो ।

जरव्याधिदुखार्दितु क्षीणधनो

भवते तद् अप्रियु मृत्युसमः ॥ ८२ ॥

20

जरया जरितः समतीतवयो

द्रुम विधुहतेव यथा भवति ।

जरजीर्ण अमास यथा सभयो

जरनिःसरणं लघु ब्रूहि मुने ॥ ८३ ॥

जर शोषयते नरनारिगणं

25

यय मालुलता धनशाल्वनम् ।

जर वीर्यपराक्रमवेगहरी

जर पङ्कनिमग्न यया पुरयो ॥ ८४ ॥

जर रूपसुरूपनिरूपनरी-

जरः तेजहरी बलस्थामहरी ।

१ R त इमे तय अल्लिकेदकसमा for तय मायमरीचिसमा अल्लिकाः २ R om. तेज. ३ R विदुहय for विदुहयेव. ४ R समयो for सभयो. ५ R om. बलस्था.

सद् सौख्यहरी पैरिभावकरी
 जर मृत्युकरी जर ओजहरी ॥ ८५ ॥
 बहुरोगशतै घनव्याधिदुखैः
 उपसृष्ट जगज्वलतेत्र मृगाः ।
 5 जरव्याधिगतं प्रसमीदत्र जगत्
 दुखनिःसरणं लघु देशमही ॥ ८६ ॥
 शिशिरे हि यथा हिमधातु महान्
 तृणगुल्मवनौपधिओजहरी ।
 10 तथ ओजहरो अहुँ व्याधिजरो
 परिहीयति इन्द्रिय रूप बलम् ॥ ८७ ॥
 धनधान्यमहार्थक्षयान्तकरो
 परितापकरः सहँव्याधिजरो ।
 प्रतिघातकरः प्रियु द्वेषकरः
 15 परिदाहकरो यथ सूर्य नमं ॥ ८८ ॥
 मरणं चवनं चुति कालक्रिया
 प्रियद्रव्यजनेन वियोगु सदा ।
 अपुनागमनं च असंगमनं
 द्रुमपत्रफलय नदिस्त्रोत यथा ॥ ८९ ॥
 20 मरणं वैशितामवशीकुरुते
 मरणं हरते नदि दाह यथा ।
 असहायु नरो व्रजतेऽद्वितियो
 स्वकर्मफलानुगतो विवशः ॥ ९० ॥
 मरणो प्रसते बहुप्राणिशतं
 मकरेव जल हरि भूतगणम् ।
 25 गरुडो उरगं मृगराजु गजं
 ज्वलनेत्र तृणोपधिभूतगणम् ॥ ९१ ॥
 इम ईदृशकै बहुदोषशतैः
 जगु मोचयितुं श्रुत या प्रणिधि ।
 स्मर तां पुरिमां प्रणिधानचरीं
 अयु काल त्वा अभिनिष्कमितुम् ॥ ९२ ॥

१ L सह for सद. २ R बलस्यामहरी for परिभावकरी. ३ R प्रसमीदत्र. ४ R बहु for अहुँ.
 ५ R सद for सह. ६ R दुःखकरः for द्वेष. ७ R वैशितानवशी for वैशितामवशी. ८ R नुगता for
 अनुगतो. ९ R मरण.

- यद नारिगणः प्रहर्षितो
 बोधयती तुरियैर्महामुनिम् ।
 तद गाय विचित्र निध्वरी
 तूर्यशब्दात् सुगतानुभावतः ॥ ९३ ॥
- लघु तद्गङ्गाति सर्वसंस्कृतं 5
 अचिरस्थायि नमेव विद्यतः ।
 अयु कालु तवा उपस्थितः R 209
 समयो निष्क्रमणाय सुव्रत ॥ ९४ ॥
- संस्कार अनित्य अध्रुवाः
 आमकुम्भोपम भेदनात्मकाः । 10
 परिकेरक याचितोपमाः
 पांशुनगरोपम तावकात्मिकाः ॥ ९५ ॥
- संस्कार प्रलोपधर्मिणि
 वर्षकालि चलितां व लेपनम् ।
 नदिकूल इवा सवालुकं 15 L 176
 प्रत्ययाधीन स्वभावदुर्वलाः ॥ ९६ ॥
- संस्कार प्रदीपअचित्रत्
 क्षिप्रउत्पत्तिनिरोधधर्मिकाः ।
 अनन्यस्थित मास्तोपमाः
 फेनपिण्डेव असार दुर्बलाः ॥ ९७ ॥ 20
- संस्कार निरीह शून्यताः
 कदलीस्फन्धसमा निरीक्षतः ।
 मायोपम चित्तमोहना
 बालउल्लापन उक्तं मुष्टिवत् ॥ ९८ ॥
- हेतुभि च प्रत्ययेभि चा 25
 सर्वसंस्कारगतं प्रवर्तते ।
 अन्योन्य प्रतीत्य हेतुतः
 तादिदं बालजनो न बुध्यते ॥ ९९ ॥
- यथ मुञ्ज प्रतीत्य बल्वैजं
 रज्जु व्यायामदयेन वर्तिना ।

घटियन्त्र सचक्र वर्तते

एष एकैकश्च नास्ति वर्तना ॥ १०० ॥

तथ सर्वभवाङ्गवर्तिनी

अन्यमन्योपचयेन निश्चिता ।

5 एकैकशं तेषु वर्तिनी

पूर्वपरान्तत नोपलभ्यते ॥ १०१ ॥

बीजस्य सतो यथाङ्कुरो

न च यो बीज स चैव अङ्कुरो ।

न च ततो न चैव तर्तु

10 एवमनुच्छेद अशाश्वत धर्मता ॥ १०२ ॥

संस्कार अविद्यप्रत्ययाः

ते संस्कारे न सन्ति तत्त्वतः ।

संस्कार अविद्य चैव हि

शून्य एके^१ प्रकृतीनिरीहकाः ॥ १०३ ॥

15 मुद्रात्प्रतिमुद्र दृश्यते

मुद्रसंक्रान्ति न चोपलभ्यते ।

न च तत्र न चैव शाश्वतो

एव संस्कारानुच्छेदशाश्वताः ॥ १०४ ॥

चक्षुश्च प्रतीत्य रूपतः

चक्षुर्विज्ञानमिहोपजायते ।

न च चक्षुषि रूप निश्चितं

रूपसंक्रान्ति न चैव चक्षुषि ॥ १०५ ॥

नैरात्म्यशुभाध धर्मिणि

पुनैरात्मेति शुभाध कल्पिताः ।

25 विपरीतमसद्विकल्पितं

चक्षुर्विज्ञान ततोपजायते ॥ १०६ ॥

विज्ञाननिरोधसंभवं

विज्ञानोत्पादव्ययं विपश्यति ।

अवर्हि च गतं अनागतं

शून्य मापोरम योगि^२ पश्यति ॥ १०७ ॥

१ R लिख्यता for लिख्युः. २ R om ता. ३ R एते for एके. ४ R निःसृत for लिखितं.
५ R येन पुन^३ for पुन^३. ६ L निरोधसंभवं for निरोध^३. ७ R नो विपश्यति for योगि पश्यति.

अरणिं यथ चोत्तरारणिं

हस्तव्यायाम त्रयेभि संगति ।

इति प्रत्ययतोऽग्नि जायते

जातु धृतार्थं लघु निरुच्यते ॥ १०८ ॥

अथ पण्डितु कश्चि मार्गते

कुतयं आगतु कुत्र याति वा ।

विदिशो दिशि सर्वि मार्गते

नागति नास्य गतिश्च लभ्यते ॥ १०९ ॥

स्क्न्धधात्वायतनानि धातवः

तृष्ण अविद्या इति कर्मप्रत्यया ।

सामग्नि तु सत्वसूचना

स च परमार्थतु नोपलभ्यते ॥ ११० ॥

कण्ठोष्ठ प्रतीत्य तालुकं

जिह्वापरिवर्ति अक्षरा ।

न च कण्ठगता न तालुके

अक्षरैकैक तु नोपलभ्यते ॥ १११ ॥

सामग्नि प्रतीत्यतश्च सा

वाचमनबुद्धिवशेन निश्चरी ।

मन वाच अदृश्यरूपिणी

बाह्यतोऽभ्यन्तर नोपलभ्यते ॥ ११२ ॥

उत्पादव्ययं विपश्यतो

वाच स्तघोपस्वरस्य पण्डितः ।

क्षणिनां वशिकां तदा दृशी

सर्वा वाच प्रतिश्रुतकोपमाम् ॥ ११३ ॥

यय तैन्त्रि प्रतीत्य दाह च

हस्तव्यायाम त्रयेभि संगति ।

तुणवीणसुघोषनादिभिः

शब्दो निश्चरते तद्ब्रह्म ॥ ११४ ॥

अथ पण्डितु कश्चि मार्गते

कुतयं आगतु कुत्र याति वा ।

5

10

15

20

R 212

25

विदिशो दिशि सर्षि मार्गतः

शब्दगमनागमनं न लभ्यते ॥ ११५ ॥

तथ हेतुभि प्रत्ययेभि च

सर्वसंस्कारगतं प्रवर्तते ।

योगी पुन भूतदशनात्

शून्य संस्कार निरीह पश्यति ॥ ११६ ॥

स्कन्धायत्तनानि धातवः

शून्य अव्यात्मिक शून्य बाह्यकाः ।

सत्त्वात्मविविक्तमनालया

10

धर्माकाशस्वभावलक्षणाः ॥ ११७ ॥

इय ईदृश धर्मलक्षणा

बुद्ध दीपंकर दर्शने त्वया ।

अनुबुद्ध स्वयं यथात्मना

तथ बोधेहि सदेवमानुषा ॥ ११८ ॥

L 178 15

विपरीतअभूतकल्पितैः

रामदोषैः परिदह्यते जगत् ।

R 213

कृपमेवसमाम्बुशीतलां

मुञ्च धाराममृतस्य नायका ॥ ११९ ॥

त्वयि यत्प कृतेन पण्डिता

20

दत्तु दानं बहुकल्पकोटिषु ।

संप्राप्य हि बोधिमुत्तमां

आर्यधनसंप्रह करिष्य प्राणिनाम् ॥ १२० ॥

तां पूर्वचरीमनुस्मरा

नार्य धनदान दरिद्र दुःखिताम् ।

25

मा उपेक्षहि सत्त्वसारये

आर्यधनमंप्रहि तेषु बुद्धिहि ॥ १२१ ॥

त्वयि शील सदा मुरक्षितं

पिपनार्याप अपायभूमिनाम् ।

स्वर्गामृतद्वारमुत्तमां

ददांयिष्ये बहुसत्त्वमेष्टिनाम् ॥ १२२ ॥

तां पूर्वचरीमनुस्मरा

बद्धा द्वार निरयाय भूमिनाम् ।

स्वर्गामृतद्वार मुञ्चही

ऋद्धयहि शीलव्रतो विचिन्तितम् ॥ १२३ ॥

त्वयि क्षान्ति सदा सुरक्षिता

प्रतिघत्रोधशमार्थं देहिनाम् ।

भावार्णव सत्त्व तारिया

स्थापयिष्ये शिवि क्षेमि निर्जले ॥ १२४ ॥

तां पूर्वचरीमनुस्मरा

वैरव्यापादविर्हिसआकुलाम् ।

मा उपेक्ष विर्हिसचारिणः

क्षान्तिभूमीय स्थपे इमं जगत् ॥ १२५ ॥

त्वयि वीर्यं यदर्थं सेवितं

धर्मनावं समुदानयित्वना ।

उत्तार्य जगद्भ्रुवार्णवात्

धेपयिष्ये शिवि क्षेमि निर्जले ॥ १२६ ॥

तां पूर्वचरीमनुस्मरा

चतुरोवैरिव मुह्यते जगत् ।

लघु वीर्यवलं पराक्रमा

सत्त्व संतोरयही अनायकं ॥ १२७ ॥

त्वयं ध्यानविलेशाप्येपणा

भाविता यस्य वृतेन सूरता ।

भ्रान्तेन्द्रिय प्राकृतेन्द्रियां

क्वपि चित्तार्यपथे स्थपेय्यहम् ॥ १२८ ॥

तां पूर्वचरीमनुस्मरा

क्लेशजाटैरिहमाकुलं जगत् ।

मा उपेक्षहि क्लेशुपद्रुतां

ध्यानैकाग्रि स्थपेहिमां प्रजाम् ॥ १२९ ॥

5

10

R 21^d

15

20

25

१ R निरयायभूमिनां for निरयाय भूमिनाम्. २ R ऋद्धि हि for ऋद्धयहि. ३ R त्वयु for त्वयि.
४ R स्थापयिष्यसि विपक्षनिर्जले for the line. ५ R तारय हे नायक for संतोरयही अनायकं.
६ R त्वयु for त्वय. ७ R चित्तार्थं for चित्तार्यं.
छ. १५

त्वयि प्रज्ञं पुरा सुभाविता

मोहविद्यान्धतमोवृते जगे ।

बहुधर्मशतामिलोकने

दास्ये चक्षुषि तत्त्वदर्शनम् ॥ १३० ॥

5

ता पूर्वचरीमनुस्मरा

मोहविद्यान्धतमोवृते जगे ।

ददही वरप्रज्ञं सुप्रभा

धर्मचक्षु विमल निरैङ्गनम् ॥ १३१ ॥

इयमीदृश गाय निश्चरी

10

तूर्यसगीतिरिवातु नारिणाम् ।

य श्रुत्वा मिदं विवर्जिया

चिचु प्रेमेति^१ वराप्रबोधये ॥ १३२ ॥ इति ॥

इति हि भिक्षवोऽन्तपुरमव्यगतो बोधिसत्त्वोऽनिरहितोऽभूद्धर्मश्रवणेन, अत्रिरहितोऽभूद्धर्ममनसिकारेण । तस्माद्देवतो^२ तथा हि भिक्षवो बोधिसत्त्वो दीर्घरात्र समौरवोऽभूत् । धर्मेषु धर्ममाणकेषु चाप्याशयेन धर्मार्थिको धर्मकामो धर्मरतिरतोऽभूत् । धर्मपर्येष्टयत्नो यथाश्रुत धर्मसंप्रकाशक, अनुत्तरो महाधर्मदानपति, निरामिषवर्मदेशको धर्मदानेनामत्सर, आचार्य-मुष्टिपिगतो धर्मानुधर्मप्रतिपन्नो धर्मप्रतिपत्तिशूर, धर्मलयनो धर्मत्राणो धर्मशरणो धर्मप्रतिशरणो धर्मपरायण धर्मनिव्याप्ति क्षान्तिनिर्वात प्रज्ञापारमिताचरित उपायकौशल्यगतिं गत ॥

तत्र भिक्षवो बोधिसत्त्वो महोपायकौशल्यनिक्रीडितेन सर्वान्तपुरस्य यथाधिमुक्तया
 20 ईर्यार्पणमुपदर्य, पौर्विकाणा च बोधिसत्वाना लोकविषयसमतिक्रान्ताना लोकानुवर्तनकिया-
 R 216 धर्मतामनुत्स्य, दीर्घरात्र सुविदितकामदोष सत्वपरिपाकवशादेकमात्कामोपभोग सदर्य,
 अपरिमितकुशलमूलेपचयपुण्यमभारबलविशेषणासदृशीं लोभैर्बोधितेयता सदर्य, देवमुत्प्या
 तिक्रान्त सरोदारमिन्द्रमिचित्ररूपशब्दगन्धरसैस्पर्शपरमरतिरमणीय कामरतिसौख्यमुपदर्य,
 L 180 सर्वकामरतिस्त्रियेवपकन्तत्वात् स्वचित्तप्रश्रवतिता सदर्य, पूर्वप्रणिधानबलसहायपुशल
 25 मूलेपचितान् सत्वान् समानमनास्तथा परिपौष्य, सर्वलोकास्त्रैर्मलासङ्घिचित्तयान्तपुर
 मव्यगतो यथाभिनिमित्तास्य सत्वधातो परिपाकनालमवेक्षमाणो भूयस्या मायया
 बोधिसत्वस्तस्मिन् समये पूर्वप्रतिज्ञामनुस्मरति स्म, बुद्धधर्माश्चामुखीकरोति स्म, प्रणिधानबल
 चाभिनिर्हरति स्म । सत्त्वेषु च महाकृष्णानमनामति स्म । सत्वप्रमोक्षं च चिन्तयति स्म ।
 सर्वमप्यदो विपत्तिपर्यसत्ताना इति प्रत्यवेक्षते स्म । अनेनोपद्रवमप्यनुद्धु च ससारमुपपरीक्षते

१ R 'तमोवृते' for 'तमोवृते' २ R 'निरङ्गनम्' for 'निरङ्गनम्' ३ 'एवमिदं' for 'युव मिदं'
 ४ R 'प्रेमेति' for 'प्रेमेति' ५ R 'पययत्नो' for 'पर्येष्टयत्नो' ६ R 'कीर्येन' for 'कीर्येन' ७ R 'यथा
 विमुच्यते' for 'विमुच्यते' ८ R 'ईर्यार्पण' for 'ईर्यार्पण' ९ R 'दसमादकामोप' for 'दसमादकामोप'
 १० L 'नार्य' for 'नार्य' ११ R 'धिरयति' for 'धिरयति' १२ R om 'रति' १३ R 'परिपाक्य'
 for 'परिपाक्य' १४ R 'हेतव्यवर्ष' for 'हेतव्यवर्ष' १५ R 'यथाभिनिमित्तस्य'

स्म । मारकरिपाशाध सठिनत्ति स्म । ससारप्रयथाचानानमुद्योरपति स्म । निर्गणे च चित्तं सप्रेपयति स्म ॥

तत्र भिक्षुनो बोधिसत्त्व पूर्वात्तत एव सुविदितनसारदोष ससृतेनाप्याशयेनानार्थिक
समौपादानपरिग्रहैरनार्थिको बुद्धधर्मनिर्गणाभिमुख ससारपराङ्मुखस्तथागतगोचराभिरत
मारोसिर्गोचरानसृष्ट आदीप्तभवदोषदर्शा त्रैयानुक्कानि शरणाभिप्राय ससारदोषादीन ८
नि सरणकुशल प्रन्याभिलाषी निष्कमणाभिप्रायो निवेकनिमो निवेकप्रयणो निवेकप्राग्मार R 217
आरण्यप्रारण्याभिमुख प्रविचैकप्रशमाभिक्षाङ्गी आत्मपरहितप्रतिपन्न अनुत्तरप्रतिपत्तिशूरो
लोकस्वार्थनामो हितकाम सुखकामो योगक्षेमकामो लोकानुकम्पको हितशी मैत्रीविहारी
महान्तरिणः सप्रहस्तकुशल सततसमितमर्परिद्विमानस सत्त्वपरिपाकनिनयुशाल
सर्वसत्त्वेष्वेकमुत्रक्रमेणानुगतमनसिकार सर्वस्तुनिरपेक्षपरित्यागी दानसन्निभागरत प्रयुक्त्याग 10
प्रयत्तपाणि त्यागशूरो यष्टयज्ञ सुसमृद्धपुण्य सुसमृहीतपुण्य परिवृत्तारिर्गत L 161
मद्यमात्सर्गसुनिर्गृहीतचित्तोऽनुत्तरो महादानपतिर्दत्त्वा च निपाकाप्रतिपत्ती प्रदानशर
इच्छामहेच्छालोभद्वेषमदमानमोहमात्सर्गप्रमुखसर्गारिकलेशगणप्रत्यर्थिनिप्रहायाम्युत्थित सर्वज्ञता
चित्तोत्पादप्रवर्धंचलित महात्यागचित्तसनाहसुसनद्ध लोकानुकम्पको हितशीर्ष वर्मित्तप्रचित्तेरीर्थ
सत्त्वप्रमोक्षालम्बनमहान् त्यागलविक्रमपराक्रमे अवैर्तीकसर्वसत्त्वसमचित्तत्यागप्रहरणो यथाभिप्राय 15
सत्त्वाशयसतोपणो बोधिभाजनीभूत कालाक्षुण्णधर्मविधी बोधिपरिणामप्रणिधि अनयनामित
ध्वजलिमण्डलपरिशोधनदानपरित्यागी ज्ञानरत्नवज्रदृढप्रहरण सुनिर्गृहीतकेशप्रत्यर्थिक शीलगुण
चारित्रप्रतिपन्न सैरक्षितकृत्यावाञ्छनस्कर्मान्तोऽणुमात्रायद्यभयदर्शा सुपरिशुद्धशील अमलविमल
निर्मलचित्त सर्वदुरुक्तदुरागतनचनपथाकोशपरिभाषणकुत्सनताडनतर्जनध्वधनावरोधनपरि
केशालुडिताचित्तोऽक्षुभितचित्त क्षान्तिसौरभ्यसपन्न अक्षतोऽनुपहतोऽव्यापन्नचित्त सर्वसत्त्व 20
हितार्थोत्ततदीर्यारम्भी दृढसमादानसर्वकुशलमूलधर्मसमुदानयनाप्रयुदादवर्त्यस्मृतिमान् सुसप्रज्ञा
सुसमाहितोऽविक्षिप्तचित्तो ध्यानैःप्रमनसिकारो धर्मप्रविचयकुशलो लज्जालोको विगततमो धनार R 218
अनित्यदुःखात्माशुभाकारपरिभावितचेता स्मृत्युपस्थानसम्यक्प्रहाणरुद्धिपादेन्द्रियबलबोध्यङ्गमार्गार्थ
सत्त्वसर्वबोधिपक्षधर्मसुपरिवर्त्मवृत्तमनसिकार शमथविपश्यनासुपर्यवदातबुद्धि प्रतीत्यसमुत्पाद
सत्यदर्शा सत्यानुबोधादपरप्रत्ययस्त्रिविमोक्षसुखविक्रीडितो मायामरीचिस्वप्नोदकचन्द्रप्रतिशुक्लैःप्रति 25
भासोपमसर्वधर्मनयावर्तिर्ण ॥

इति हि भिक्षुनो बोधिसत्त्वस्यैव भवति प्रैतिङ्गति — एव धर्मविहारी एव गुणमाहात्म्यविहारी
एव सत्त्वार्थाभियुक्तविहारी अभूत् । भूयस्या मात्रया आभिर्दशदिग्बुद्धाधिष्ठानदर्यसगीतिविनि
सूताभिर्गाथाभिः सचोदित स तस्या वेलाया पूर्वैवा च बोधिसत्त्वाना चरमभवोपगताना

L 182

१ R उच्चारयति for उचारयति २ R मारविषये for 'विषय' ३ R 'दोषादेव for 'दोषादीनव'
४ R विवेकप्रचरणो for 'प्रवण' ५ R सततशमिते for 'समित' ६ R अपरिच्छिन' for 'क्षिप्त' ७ R
प्रवत् for प्रवत् ८ R विगतमदमात्सर्व' for 'विगतमलाम्' ९ R 'दोष' for 'द्वेष' १० R प्रब'धचरित
for 'न्याचलित' ११ R om 'वीर्य' १२ R om 'पराक्रम' १३ R अनव' for 'अव' १४ R
सुखक्षित' for 'द्वारक्षित' १५ R शुद्धसुपरि' for 'सुपरि' १६ R 'शुक्ल' for 'शुक्ल' १७ R प्रतिङ्गत्येव
for प्रकृतिरेव १८ R om गथाभि

मन्तःपुरपरिपाचितानि चत्वारि धर्ममुखान्यामुखीकरोति स्म । क्तमानि चत्वारि ?
 यदिदं दानं प्रियवचनमर्थक्रियां समानार्थतां च । चतुःसंग्रहवस्तुप्रयोगनिर्हारविशुद्धिं च
 नाम धर्ममुखामुखीकरोति स्म । त्रिरत्नवंशसाधारणाभिप्रायो विप्रणाशसर्वज्ञताचित्त-
 प्रणिधानबलाधानवैवर्त्यविषयं च नाम धर्ममुखामुखीकरोति स्म । सर्वसत्त्वापरि-
 5 त्यागाव्योशयमहाकल्याणवतारतां च नाम धर्ममुखामुखीकरोति स्म । सर्वबोधिपक्ष-
 धर्मपदे प्रभेदार्थाभिनिश्चयज्ञानसंसारबलविशेषसमुदानयमहाव्यूहं च नाम धर्ममुखामुखी-
 करोति स्म । इमानि चत्वारि धर्ममुखान्यामुखीकृत्य बोधिसत्त्वः सर्वस्यान्तःपुरस्य परिपाचनार्थं
 तस्यां वेलायां तथारूपमृद्भवभिसंस्कारमभिसंस्करोति स्म, यथारूपेण ऋद्भवभिसंस्कारेणाभि-
 संस्कृतेन तेभ्यः संगीतिस्तेभ्यो बोधिसत्त्वानुभावेनेमान्येवंरूपाणि धर्ममुखशतसहस्राणि निश्चरन्ति
 10 स्म । तद्यथा —

उदारलन्देन च आशयेन

अव्याशयेना कल्याय प्राणिषु ।

उत्पद्यते चित्तु वराप्रबोधये

शब्दे च रूपस्त्वरियेभि निश्चरी ॥ १३३ ॥

15

श्रद्धा प्रसादो अधिभुक्ति गौरवं

निर्मानता ओनमना गुरुणाम् ।

परिपृच्छना किंशुशलंगवेपणा

अनुस्मृतीभावतु शब्द निश्चरी ॥ १३४ ॥

L 183

दाने दमे संयमशीलशब्दः

क्षान्तीय शब्दस्तथ वीर्यशब्दः ।

प्यानाभिनिर्हारसमाधिशब्दः

प्रज्ञा उपायस्य च शब्द निश्चरी ॥ १३५ ॥

20

मैत्राय शब्दः कल्याय शब्दो

मुदिताउपेशाय अभिज्ञशब्दः ।

चतुर्भ्रमप्रहायस्तुविनिश्चयेन

सत्त्वान परिपाचनशब्द निश्चरी ॥ १३६ ॥

25

स्मृतेरुपस्थानप्रभेदशब्दः

सम्यक्प्रहाणास्तथ ऋद्धिपादा ।

पश्येद्रिया पञ्चबलप्रभेदा

बोध्यद्गशब्दस्तुरियेभि निश्चरी ॥ १३७ ॥

१ R 'क्रिया for क्रिया. २ R 'पेना for 'पेना. ३ R 'पानावर्ताविषयं for 'पानावैवर्त्यविषयं.
 ४ R 'प्याय' for 'प्याय'. ५ R दानवाध for दान्तीय.

अष्टाङ्गिको मार्गवलप्रभेदः

शमथस्य शब्दोऽय विपश्यनायाः ।

अनित्यदुःखार्तिअनात्मशब्दः

अशुभार्तिशब्दो तुरियेभि निश्चरी ॥ १३८ ॥

त्रिरागशब्दश्च विवेकशब्दः

क्षयज्ञानशब्दो अनुत्पादशब्दः ।

अनिरोधशब्दश्च अनालयं च

निर्वाणशब्दस्तुरियेभि निश्चरी ॥ १३९ ॥

इम एवरूपास्तुरियेभि शब्दाः

संशोधिशब्दधनुभाव निश्चरी ।

यं श्रुत्व सर्वा प्रमदा नु शिक्षिता

वराप्रसत्त्वे प्रणिभेन्ति बोधये ॥ १४० ॥

इति हि भिक्षवो अन्तःपुरमध्यगतेन बोधिसत्त्वेन तानि चतुरशीतिस्त्रीसहस्राणि परिपाचि-

तान्यभूवन् अनुत्तरायां सम्यक्संशोधौ बहूनि च देवैताशतसहस्राणि ये तत्र संप्राप्ता अभूवन् ॥

तथा अभिनिष्क्रमणकाले तस्मिन् समये बोधिसत्त्वस्य ह्रीदेवो नाम तुषितकायिको 15

देवपुत्रोऽनुत्तरायाः सम्यक्संशोधेः स रात्रौ प्रशान्तायां द्वात्रिंशता देवपुत्रसहस्रैः परिभृतः

पुरस्सृतो येन बोधिसत्त्वस्योपस्थानप्राप्तादस्तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्रम्य गगनतलगत एव बोधिसत्त्वं

गाथाभिरव्यभाषत -

च्युति दर्शिता अतियशा जन्म च संदर्शितं पुरपसिंह ।

अन्तःपुरं विदर्शितु कृतानुवृत्तित्वया लोके ॥ १४१ ॥

परिपाचिता ति बहवो देव मनुज लोकि धर्ममनुप्राप्य ।

अयमद्य कालसमयो निष्क्रम्ये मति विचिन्तेहि ॥ १४२ ॥

न हि बद्ध मोचयाती न चान्धपुहनेन दर्शयति मार्गः ।

मुक्तस्तु मोचयाती सचक्षुषा दर्शयति मार्गः ॥ १४३ ॥

ये सत्त्व कामदासा गृहे धने पुत्रभार्यपरिश्रद्धाः ।

ते तुभ्य शिष्यमाणा नैष्क्रम्यमतौ स्पृहां कुर्युः ॥ १४४ ॥

ऐश्वर्यं कामक्रीडा चतुर्द्वीपा सप्त रत्न विजहत्वा ।

निष्क्रान्त त्वां विदित्वा स्पृहयेत्सन्नरामरो लोकः ॥ १४५ ॥

किं चापि ध्यानसौख्यैर्विहरसि धर्मैर्न चासि कामरतः ।

अथ पुन चिरप्रसुतां बोधय महमानुषशतानि ॥ १४६ ॥

१ L शब्दः for शब्दाः २ R 'शब्दरत्न' for 'शब्दधनुः' ३ R देवगतः for देवताशतः
४ R निष्क्रम्येति for निष्क्रम्ये मति ५ R मार्गम् for मार्गः ६ R 'परिश्रद्धाः' for 'प्रश्रद्धाः' ७ R
शिक्षमाणा for शिष्यः

- R 222 अतिपतित यौवनमिदं गिरिनिदि यथ चञ्चलप्रचलवेगा ।
गतयौवनस्य भवतो नैष्क्रम्यमतिर्न शोभेते ॥ १४७ ॥
तत्सौधु तरुणरूपे प्रथमे वरयावनेऽभिनिष्काम्य ।
उत्तारय प्रतिज्ञां कुरुष्व चार्थे सुरगणानाम् ॥ १४८ ॥
- 5 न च कामगुणरतीभिस्तृप्तिर्लवणोदघेर्यथाम्भोभिः ।
ते तृप्त येन प्रज्ञा आर्या लोकोत्तरा विरजा ॥ १४९ ॥
त्वमिह प्रियो मनापो राज्ञः शुद्धोदनस्य राष्ट्रस्य ।
शतपत्रसदृशवदना नैष्क्रम्यमतिं विचिन्तेहि ॥ १५० ॥
आदीप्तं क्लेशतापैरनिःशरणैर्गाढबन्धनैर्बद्धां ।
10 शीघ्रं प्रमोक्षमार्गं स्थापय शान्ते अस्मैमवीरा ॥ १५१ ॥
त्वं वैद्य धातुकुशलश्चिरातुरां सत्त्वरोगसंस्पृष्टां ।
मैषज्यधर्मयोगैर्निर्वाणसुखे स्थपय शीघ्रम् ॥ १५२ ॥
- L 185 अन्धातामा अनयना मोहाकुलदृष्टिजालवद्धाः ।
प्रज्ञाप्रदीपचक्षुः शोषय शीघ्रं नरमरुणाम् ॥ १५३ ॥
15 समुदीक्षन्ते बहवो देवासुरनामपक्षगन्धर्वाः ।
द्रक्ष्याम बोधिप्राप्तं निरुत्तरं धर्मं श्रोष्यामः ॥ १५४ ॥
द्रक्ष्यति च भुजगराजो भवनं अवभासितं तव शिरिये ।
करिष्यति अनन्तपूजा पूरेहि व्रताशयस्तस्य ॥ १५५ ॥
R 223 चत्वारि लोकापालाः ससैन्यकास्ते तव प्रदीक्षन्ते ।
20 दास्याम चतुरि पात्रां बोधिध्वजि पूर्णमनसस्य ॥ १५६ ॥
ब्रह्मं प्रशान्तचारी उदीक्षते मैत्रवाकरुणालम्बी ।
अध्वोपिय्ये नरेन्द्रं वर्तेन्ति निरुत्तरं चक्रम् ॥ १५७ ॥
बोधिपरिपाचिकृपापि च देवत अभिवृत्तं बोधिमण्डेस्मि ।
उत्पत्स्येऽयं सत्यं ति द्रक्ष्याम्यभिवृष्यतो बोधिम् ॥ १५८ ॥
25 सत्यं हि बोधिसत्त्वा अन्तःपुरिये क्रिया विदर्शन्ति ।
पूर्वगमो भव त्वं मा भेष्यसि पथिमस्तेयाम् ॥ १५९ ॥
मञ्जुव्रत मञ्जुबोधो मस्माहि दीपंनरस्य व्याकरणम् ।
भूतं तथा अग्निपा जितबोपरतं उद्दिशिहि ॥ १६० ॥

इति श्रीऽलितविस्तरे संचोदनापरिवर्तो नाम प्रयेदशोऽध्यायः ॥

१ R प्रवृत्तं for प्रवृत्तं. २ R लक्षणरूप्य for लक्षणरूपे. ३ R आदीप्तं for आदीप्त.
४ R शोभेते for शोभते. ५ R मन्त्र for मन्त्र. ६ R अभिवृत्तु for अभिवृत्तु. ७ R om. गाय त्रि.
८ R परिदृष्टम् for दृष्टम्. ९ R भेष्यसि for भेष्यसि.

स्वप्नपरिवर्तश्चतुर्दशः ।

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वः संचोदितः सन् तेन देवपुत्रेण राज्ञः शुद्धोदनस्येवं स्वप्न-
मुपदर्शयति स्म—यद्राजा शुद्धोदनः सुप्तः स्वप्नान्तरगतोऽद्राक्षीत् बोधिसत्त्वं राज्ञी प्रशान्ताया-
मभिनिष्क्रमन्तं देवगणपरिवृतम् । अभिनिष्क्रम्य प्रव्रजितं चाद्राक्षीत् कापायवत्प्रवृत्तम् । स प्रति-
बुद्धः त्वरितं त्वरितं काञ्चुकीयं परिपृच्छति स्म—कैचित् कुमारोऽन्तःपुरेऽस्ति ? सोऽवोचत्—
अस्ति देवेति ॥

R 224

L 186

ततो राज्ञः शुद्धोदनस्यान्तःपुरे शोकशल्यो हृदयेऽनुप्रविष्टोऽभूत्—अभिनिष्क्रमिष्यति
अवश्यं कुमारोऽयम् । यंचेमानि पूर्वनिमित्तानि संदश्यन्ते स्म ॥

तस्यैदभवत्—न खल्वव्ययं कुमारेण कदाचिदुद्यानभूमिमभिनिर्गन्तव्यम् । क्षीणगमव्येऽ-
भिरतः इहैव रम्यंते, नाभिनिष्क्रमिष्यतीति ॥

ततो राज्ञा शुद्धोदनेन कुमारस्य परिभोगार्थं त्रयो यथर्तुकाः प्रासादाः कारिता अभूवन् 10
प्रैभिको वार्षिको हैमन्तिकश्च । तत्र यो प्रैभिकः स एकान्तशीतलः । यो वार्षिकः स साधारणः ।
यो हैमन्तिकः स स्वर्मावोष्णः । एकैकस्य च प्रासादस्य सोपानानि पञ्च पञ्च पुरयशता-
न्युत्क्षिपन्ति स्म, निक्षिपन्ति स्म । तेषां तयोत्क्षिप्यमाणानां निक्षिप्यमाणानां च शब्दोऽर्धयोजने
श्रूयते स्म—मा खलु कुमारोऽर्नैभिज्ञात् एवाभिनिर्गमिष्यतीति । नैमित्तिकैर्नैर्पैश्चिकैश्च व्यावृत्तमभूत्—
मङ्गलद्वारेण कुमारोऽभिनिष्क्रमिष्यतीति । ततो राजा मङ्गलद्वारस्य महान्ति कपाटानि कारयति 15
स्म । एकैकं च कपाटं पञ्च पञ्च पुरयशतान्युद्घाटयन्ति स्म, अपघाटयन्ति स्म । तेषां चार्धयोजनं
शब्दो गच्छति स्म । पञ्च चास्य कामगुणान् सदृशानुपसंहरति स्म । गीतवोदितवृत्त्यैश्चैनं सदैव
युत्स्यन् उपसृत्युः ॥

R 225

L 187

अथ भिक्षवो बोधिसत्त्वः सारथिं प्राह—शीघ्रं सारथे रथं योजय । उद्यानभूमिं गमि-
ष्यामीति । ततः सारथी राजानं शुद्धोदनमुपसंक्रम्यैवमाह—देव कुमार उद्यानभूमिमभिनिर्गमिष्यतीति ॥

L 187

अथ राज्ञः शुद्धोदनस्यैतदभवत्—न कदाचिन्मया कुमार उद्यानभूमिमभिनिष्क्रमितः
सुभूमिदर्शनाय । यन्नेहं कुमारमुद्यानभूमिमभिनिष्क्रामयेयम् । ततः कुमारः क्षीणगपरिवृतो रतिं
वेत्स्यते, नाभिनिष्क्रमिष्यतीति ॥

ततो राजा शुद्धोदनः स्नेहबहुमानाम्यां बोधिसत्त्वस्य नगरे घण्टावधोपणां कारयति स्म—
सप्तमे दिवसे कुमार उद्यानभूमिं निष्क्रमिष्यतीति (सुभूमिदर्शनाय) । तत्र भवद्भिः सर्वा- 25
मनापानि चापनयितव्यानि—मा कुमारः प्रतिकूलं पश्येत् । सर्वमनापानि चोपसंहर्तव्यानि
विषयाभिरम्याणि ॥

१ R स्वरित once. २ R अस्ति मे for कश्चित्. ३ R इति for अस्ति. ४ R यंचे for यचे.
५ R खल्वव्ययं for खल्वव्ययं. ६ R भूमिभिनिर्गन्तव्यम् for भूमिमभिनिर्गन्तव्यम्. ७ R रमयामि
for रम्यते, नाभि. ८ L स्वभावउष्णः ९ R अभिज्ञातः for अनभि. १० R निष्क्रमिष्यति for
निष्क्रमिष्यतीति. ११ R वैपश्चिकैः for वैपश्चिकैः. १२ R वादिन for वादित. १३ R योन्वहं
for यन्वहं.

ततः सप्तमे दिवसे सर्वं नगरमलंकृतमभूत् उद्यानभूमिसुपशोभितं नानारङ्गदूर्ध्ववितानी-
 वृत्तं छत्रवज्रपताकासमलंकृतम् । येन च मार्गेण बोधिसत्त्वोऽभिनिर्गच्छति स्म, स मार्गः सित्तः
 R 226 संमृष्टो गन्धोदकपरिषिक्तो मुक्तकुसुमावकीर्णो नानागन्धैर्घटिकाभिर्धूपितः पूर्णकुम्भोपशोभितः
 कदलीवृक्षोच्छ्रितो नानाविचित्रपटवितानविततो रत्नकिङ्किणीजालहारार्धहराभिप्रलम्बितोऽभूत् ।
 5 चतुरङ्गसैन्यव्यूहितः परिवारश्चोद्युक्तोऽभूत् कुमारस्यान्तःपुरं प्रतिमण्डयितुम् । अथै शुद्धावास-
 कायिका देवा निव्यापयन्ति स्म बोधिसत्त्वमाहरितुम्, तत्र बोधिसत्त्वस्य पूर्वेण नगरद्वारेणोद्यान-
 भूमिप्रभिनिक्रामतो महता व्यूहेन अथ बोधिसत्त्वस्यानुभावेन शुद्धवासकायिकैर्देवपुत्रैस्तास्मिन्
 L 188 मार्गे पुरुषो जीर्णो वृद्धो महलुको धमनीसंततागत्रः खण्डदन्तो वंलीनिचितकण्ठः पलितकेशः
 कुञ्जो गोपानसीवक्रो विभक्तो दण्डपरायण आतुरो गतयौवनः खरखरावसक्तकण्ठः प्राग्भारेण
 10 कायेन दण्डमवष्टन्य प्रवेर्षयमानः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गैः पुरतो मार्गस्योपदर्शितोऽभूत् ॥

अथ बोधिसत्त्वो जाननेव सारथिदिदमवोचत् -

किं सारथे पुरुष दुर्बल अल्पस्थामो

उच्छुक्कमांसलधिरत्वचस्नायुनद्धः ।

श्वेतंशिशो विरलदन्त कृशाङ्गरूपो

15 आलम्ब्य दण्डं व्रजते असुखं स्वल्पन्तः ॥ १ ॥

सारथिराह -

एषो हि देव पुरुषो जरयाभिभूतः

क्षीणेन्द्रियः सुदुःखितो बलवीर्यहीनः ।

R 227

बन्धूजनेन परिभूत अनाथभूतः

20 कार्यासमर्थ अपविद्ध वनेव दार ॥ २ ॥

बोधिसत्त्व आह -

कुलधर्म एष अयमस्य हितं भणाहि

अथपि सर्जगतोऽस्य इयं ह्यवस्था ।

शीघ्रं भणाहि वचनं ययभूतमेतत्

25 श्रुत्वा तयार्थमिह योनिश चिन्तयिष्ये ॥ ३ ॥

सारथिराह -

नैतस्य देव कुलधर्मं न राष्ट्रधर्मः

सर्वे जगस्य जर यौमनु धर्मपाति ।

L 189

तुभ्यं पि मानृपितृश्रावणवद्वातिसंवे

जरया अमुक्त न हि अन्य गतिर्जनस्य ॥ ४ ॥

१ R 'भूमिसुपशोभित' for 'भूमिसुपशोभित'. २ R 'पुणवितानीकृता' for 'दुष्पवितानीकृता'. ३ R 'पण्डये' for 'संमृष्टे'. ४ R 'वटिद्य' for 'पटिद्य'. ५ R om. from अय upto 'हरितुम्'. ६ 'दण्डपरा' for 'गण्डपरा'. ७ R 'पुरतः प्राग्भारेण' for 'प्राग्भारेण'. ८ R 'प्रवेर्षयमान' for 'प्रवेर्षयमान'.

बोधिसत्त्व आह —

धिक्सारथे अबुध बालजनस्य बुद्धिः

यद्यौवनेन मर्दमत्त जरां न परयेत् ।

आवर्तयाशु मि रथं पुनरंहं प्रवेक्ष्ये

किं मह्यं क्रीडरतिभिर्जरयाश्रितस्य ॥ ५ ॥

5 R 228

अथ बोधिसत्त्वः प्रतिनिर्वृत्य रथवरं पुनरपि पुरं प्राविशत् ॥

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वोऽपरेण कालसमयेन दक्षिणेन नगरद्वारेणोद्यानभूमिमभि-
निष्क्रमन् महता व्यूहेन सोऽद्राक्षीन्मार्गं पुरुषं व्याधिसृष्टं दग्धौदरामिमूतं दुर्बलकायं स्वके मूत्र-
पुरीषे निमग्नमन्त्राणमप्रतिशरणं कृच्छ्रेणोच्छ्वसन्तं प्रश्नसन्तम् । दृष्ट्वा च पुनर्बोधिसत्त्वो जानन्नेव
सारथिमिदमवोचत् —

10

किं सारथे पुरुष रथ्यविवर्णगात्रः

सर्वेन्द्रियेभि विक्रले गुरु प्रश्नसन्तः ।

सर्वाङ्गशुष्क उदराकुल कृच्छ्रप्राप्तो

मूत्रे पुरीषि स्वकि तिष्ठति कुत्सनीये ॥ ६ ॥

सारथिराह —

15

एषो हि देव पुरुषो परमं गिलानो

व्याधीभयं उपगत्तो मरणान्तप्राप्तः ।

आरोप्यतेजरहितो बलविप्रहीनो

अन्त्राणद्वीपैशरणो ह्यपरायणश्च ॥ ७ ॥

बोधिसत्त्व आह —

20 L 190

आरोप्यता च भक्ते यथ स्वप्नक्रीडा

व्याधीभयं च इममीदृशु घोररूपम् ।

को नाम विज्ञपुरतो इम दृष्टवर्ष्या

क्रीडरतिं च जनयेच्छुभैःसंज्ञतां वा ॥ ८ ॥

R 229

अथ खलु भिक्षवो बोधिसत्त्वः प्रतिनिर्वृत्य रथवरं पुनरपि पुरं प्राविशत् ॥

25

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वोऽपरेण कालसमयेन पश्चिमेन नगरद्वारेणोद्यानभूमिमभि-
निष्क्रमन् महता व्यूहेन सोऽद्राक्षीत् पुरुषं मृतं कालगतं मध्ये समारोपितं चैलवितानीकृतं
ज्ञातिसंघपरिवृतं सर्वं रुद्धिः क्रन्दद्भिः परिदेवमानैः प्रकीर्णकेशैः पांश्रवकीर्णशिरोमिररासि
ताडपद्भिस्त्वोशद्भिः पृष्टतोऽनुगच्छद्भिः । दृष्ट्वा च पुनर्बोधिसत्त्वो जानन्नेव सारथिमिदमवोचत् —

१ R मदत्त for मदमत्त. २ R 'याधिह for 'बाशु मि. ३ L प्रवेक्ष्ये for प्रवेक्ष्ये. ४ R om. पुरं.
५ R प्राविशेत् for प्राविशत्. ६ R दग्धं जरा for दग्धोदरं. ७ R om. प्रश्नसन्तम्. ८ R रूपविवर्णं
for रूपं. ९ R प्रासृच्छ्या for कृच्छ्रप्राप्तो. १० R 'वीप्रशरणो for 'द्वीपशरणो. ११ R व्याधिर्भयं.
१२ R शुभसंज्ञितां for 'संज्ञतां. १३ R पुरवरे प्राविशत्.

किं सारथे पुल्य मञ्चोपरि गृहीतो
उद्धूतकेशनख पांशु शिरे क्षिपन्ति ।
परिचारयित्वा विहरन्पुरस्ताड्यन्तो
नानाविलापवचनानि उदीरयन्तः ॥ ९ ॥

5 सारथिराह —

एषो हि देव पुल्यो मृतु जम्बुद्वीपे
नहि भूयु मातृपितृ द्रक्ष्यति पुत्रदारां ।
अपहाय भोगगृह (मातृपितृ) मित्रव्रातिसंघं
परलोकप्राप्तु न हि द्रक्ष्यति भूयु ज्ञातीं ॥ १० ॥

R 230

L 191 10

बोधिसत्त्व आह —

धिग्यौवनेन जरया समभिद्रुतेन
आरोग्य धिग्विबिधव्याधिपराहृतेन ।
धिग्जीवितेन विदुषा नचिरस्थितेन
धिकपण्डितस्य पुल्यस्य रतिप्रसङ्गैः ॥ ११ ॥

15

यदि जर न भवेया नैव व्याधिर्न मृत्युः
तयपि च महदुःखं पञ्चस्कन्धं धरन्तो ।
किं पुन जरव्याधिर्मृत्यु नित्यानुबद्धाः
साधु प्रतिनिवर्त्या चिन्तयित्वा प्रमोक्षम् ॥ १२ ॥

अथ खलु भिक्षवो बोधिसत्त्वः प्रतिनिवर्त्य तं रथवरं पुनरपि पुरं प्राविशत् ॥

20

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वस्यापरेण कालसमयेनोत्तरेण नगरद्वारेणोद्यानभूमिमभिनिक्राम-
तस्तीरेव देवपुत्रैर्बोधिसत्त्वस्यानुभावेनैव तस्मिन्मार्गे भिक्षुरभिनर्मितोऽभूत् । अद्राक्षीद्वोबोधिसत्त्वस्तं
भिक्षुं शान्तं दान्तं संयतं ब्रह्मचारिणमैबिक्षिसत्त्वक्षुपं युगमात्रप्रेक्षिणं प्रासादिकेनैर्यापयेन संपन्नं
प्रासादिकेनाभिक्रमप्रतिव्रमेण संपन्नं प्रासादिकेनावलोकितत्रयमलोकितेन प्रासादिकेन समिञ्जित-
प्रसारितेन प्रासादिकेन संघाटीपात्रचीरधारणेन मार्गे स्थितम् । दृष्ट्वा च पुनर्बोधिसत्त्वो

R 231

25 जाननेन सारथिमिदमगोचत् —

किं सारथे पुल्य शान्तप्रशान्तचित्तो
नोद्दिमचक्षु ब्रजते युगमात्रदर्शी ।
यथापयस्यसन्नो सुप्रशान्तचारी
पात्रं गृहीत्वा न च उद्धतु उज्जतो वा ॥ १३ ॥

L 192

१ R मनेन (I) for मन्. २ R पुल्यो for विदुषा. ३ R प्रमोक्षन् for प्रमोक्षम्. ४ R सारथिराह.
५ R अनर्थापत्तयः for अनर्थापत्तयपुरं. ६ R प्रासादिकेनैर्या for प्रासादिकेनैर्या. ७ R om.
८ R विदुषा (I) for विदुषा. ९ R विदुषा (I) for विदुषा.

सारथिराह—

एषो हि देव पुरयो इति भिक्षुनामा
अपहाय कामरतयः सुविनीतचारी ।
प्रवज्यप्राप्तु शममात्मन एपमाणो
संरागद्वेषविगतोऽन्वैति पिण्डचर्चा ॥ १४ ॥

5

बोधिसत्त्व आह—

साधू सुभाषितमिदं मम रोचते च
प्रवज्य नाम विदुभिः सततं प्रशस्ता ।
हितमात्मनश्च परसत्त्वहितं च यत्र
सुखजीवितं सुमधुरं अमृतं फलं च ॥ १५ ॥

10

अथ खलु भिक्षवो बोधिसत्त्वः प्रतिनिवर्त्य तं रथवरं पुनरपि पुरवरं प्राविशत् ॥

R 232

इति हि भिक्षवो राजा दुद्रोदनो बोधिसत्त्वस्येवामेवंरूपां संचोदनां दृष्ट्वा श्रुत्वा च
भूयस्या मात्रया बोधिसत्त्वस्य परिरक्षणार्थं प्राकारान् मापयते स्म, परिखाः खानयति स्म,
द्वाराणि च गाढानि कारयति स्म । आरक्षान् स्थापयति स्म । शशांशोदयति स्म । बाह्नानि
योजयति स्म । वर्माणि ग्राहयति स्म । चतुर्षु नगरद्वारगृह्णाटकेषु चतुरो महासेनाव्यूहान् 15
स्थापयति स्म बोधिसत्त्वस्य परिरक्षणार्थम् । य एनं रात्रिदिवं रक्षन्ति स्म—मा बोधिसत्त्वोऽभि-
निष्क्रमिष्यतीति । अन्तःपुरे चांशां ददाति स्म—मा स्म कदाचित्संगीतिं विच्छेत्स्यथ । सर्व-
रतिक्रीडाधोपरसंहर्तव्याः, क्षीमायाधोपदर्शयत, निर्वन्धत कुमारं यथानुरक्तचित्तो न निर्गच्छेत्प्रव्रज्याथै ॥

L 193

तत्रेदमुच्यते—

द्वारे स्थापित युद्धशौण्डपुरयाः खड्गायुधापाणयो
हस्तीअध्वरयाश्च वर्मितनरा आरूढ नागावली ।
परिखा खोटकतोरणाश्च महता प्राक्कार उच्छ्रिता
द्वारा वद्ध सुगाढबन्धनवृताः क्रोशस्वरासुहृताः ॥ १६ ॥

20

सर्वे शाक्यगणा विपण्णमनसो रक्षन्ति रात्रिदिवं
निर्घोषश्च वज्रस्य तस्य महतः शब्दो महा श्रूयते ।
नगरं व्याकुल्य भीतव्रतमनसो मा स्माद् वजेत्सूरतो
मा मूच्छाकपकुलोदितस्य गर्भने छिद्येत वंशो ह्येषम् ॥ १७ ॥
आज्ञप्तो युवतीजनश्च सततं रांगीति मा छेत्स्यथा
वस्थानं प्रवरोथ क्रीडरतिभिर्निर्वन्धया नानसम् ।

R 233

25

१ R तिष्ठति for अन्वेति. २ R प्राविशत्. ३ R om. श्रुत्वा च. ४ R 'द्वारेषु for 'द्वार'.
५ R भासा for चांशां. ६ R क्रीत for निर्वन्धत. ७ R वर्मितवरा for 'नरा. ८ R सारक for खोटक'.
९ R गमने. १० R अथ for ह्येषम्.

ये वा इल्लियमाय नेकविविधा दर्शय चैथं बहूं

आरक्षां प्रकरोथ विघ्न कुरुथा मा खुं व्रजेत्सूरतः ॥ १८ ॥

तस्या निष्कामिफालि सारथिवरे पूर्वे निमित्ता इमे

हंसा क्रोच्च मयूर सारिक शुका नो ते खं मुञ्चिषु ।

5

प्रासादेषु गवाक्षतोरणवरेष्वातालमञ्चेषु च

जिह्वाजिह्व सुदुर्मना असुखिता ध्यायन्पधोमूर्धकाः ॥ १९ ॥

पुडिनीपुष्करिणीषु पद्म रुचिरा म्लानानि म्लायन्ति च

वृक्षाः शुष्कपलाश पुष्परहिताः पुष्पन्ति भूयो न च ।

वीणावह्वकिंशतन्त्रिचिता छिद्यन्त्यकस्मात्तदा

भेरीशैव मृदङ्ग पाण्यभिहता भिद्यन्ति नो वाद्यिषु ॥ २० ॥

सर्वं व्याकुलमासि तच्च नगरं निद्राभिभूतं भृशं

नो वृत्ते न च गायिते न रमिते भूयो मनः कस्यचित् ।

राजापी परमं सुदीनमनसः चिन्तापरो ध्यायते

हा धिक्शाक्यकुलस्य ऋद्धि विपुला मा हैव संवक्ष्यते ॥ २१ ॥

15

एकस्मिं शयने स्थिते स्थितमभूद्रोषा तथा पौर्यिवो

गोषा रात्रिषि अर्धरात्रसमये स्वप्नानिमां पश्यति ।

सर्वेयं पृथिवी प्रकम्पितममूर्च्छैल्य सकूर्दोमदी

वृक्षा मास्तपरिता क्षिति पैंती उत्पाठ्य म्लोद्धृताः ॥ २२ ॥

चन्द्रासूर्य नभालु भूमिगतितौ सञ्चोतिपालंघृतौ

20

केरानदृशि ह्यन दक्षिणि भुजे मुकुटं च विध्वंसितम् ।

हस्तौ छिन्न तथैव छिन्न चरणौ नग्रा दृशी आत्मनं

मुक्ताहार तथैव मेखैलमणी छिन्नौ दृशी आत्मनः ॥ २३ ॥

R 235

शयनस्या दृशि छिन्न पाद चतुरो धरणीतलेस्मि छेंशी

छत्रे दण्डु सुचिनु श्रीम रचिरं छिन्ना दृशी पापिवि ।

25

सर्वे आभरणा विनीर्ण पतिता मुद्यन्ति ते वारिणा

भर्तुधामरणा समरमुमुटा शय्यागता व्याकुला ॥ २४ ॥

उल्कां पश्यति निरामन्त नगरात्तमसाभिभूतं पुरं

छिन्ना जाटिकमदृशानि सुपिने रतनामिषं शोभनां ।

१ R सु for सु २ R विघ्नविघ्न for विघ्नविघ्न ३ R सुदुर्मिताः for सुदुर्मिताः ४ R छिद्यन्ति
 कम्पा for छिद्यन्ति ५ R नृणे for नृणे ६ R शयने for शयने ७ L विपुले for
 विपुले ८ R om. गियते ९ L पथिवी १० R अर्धरात्र for अर्धरात्र ११ R वनी for वनी
 १२ R दक्षिणी for दक्षिणी १३ R केरमणी for मेखमणी १४ R छाया for छाया १५ R ह्यपी
 for छ(न)पी

- मुक्ताहारं प्रलम्बमानु पतितः क्षुभितो महासागरं
 मेहं पर्वतराजमदृशि तदा स्थानात् संकम्पितम् ॥ २५ ॥
- एतानीदृश शाक्यकन्य सुपिनां सुपिनान्तरे अदृशी L 195
 दृष्ट्वा सा प्रतिबुद्धं स्पृणनयना स्वं स्वामिन् अग्रव्रीत् ।
 देवा किं मि भविष्यते खलु भणा सुपिनान्तराणीदृशा 5
 भ्रान्ता मे स्मृति नो च पश्यमि पुनः शोकार्दितं मे मनः ॥ २६ ॥
- श्रुत्वासौ कलविद्धदुन्दुमिस्तो ब्रह्मस्वरः सुस्वरो
 गोपामालपते भव प्रमुदिता पापं न ते विद्यते । R 235
 ये सत्त्वा कृतपुण्यपूर्वचरिता तेपेति^१ स्वप्ना इमे
 कोऽन्यः पश्यति नैक^२दुःखविहितः स्वप्नान्तराणीदृशा ॥ २७ ॥ 10
- यत्ते दृष्ट्वा मेदिनी कम्पमाना
 कूटा शैला मेदिनीये पतन्ता ।
 देवा नागा राक्षसा भूतसंघाः
 सर्वे तुभ्यं पूज्यश्रेष्ठां करोन्ति ॥ २८ ॥
- यत्ते दृष्ट्वा वृक्षमूलेद्धृतानि 15
 केशां छनां दक्षिणेनादृशासि ।
 क्षिप्रं गोपे क्लेशजालं छिनित्वा
 दृष्टीजालं उद्धरी संसृतातः ॥ २९ ॥
- यत्ते दृष्टी चन्द्रसूर्यौ पतन्तौ
 दृष्ट्वा नक्षत्रा ज्योतिषा नीपतन्तः । 20
 क्षिप्रं गोपे क्लेशशत्रू निहत्वा
 पूज्या लोके भाविनी त्वं प्रशस्या ॥ ३० ॥
- यत्ते दृष्ट्वा मुक्तहारं विशीर्णं R 237
 नम्रं भ्रंशं सर्वकायादृशासि ।
 क्षिप्रं गोपे इक्षिकायं जहित्वा
 पुत्र्यस्त्वं वै मेध्यसे नोचिरेण ॥ ३१ ॥ 25
- यत्ते दृष्टं मन्त्रकं छिन्नपादं
 छत्रे दण्डं रत्नचित्रं ग्रभग्नम् ।
 क्षिप्रं गोपे ओष चत्वारि तीर्त्वा
 मां द्रष्टासी एकछत्रं त्रिलोके ॥ ३२ ॥

१ R घूर्णं for स्पृण. २ R दृश्यन्ति for तेपेति. ३ R अनेकं for नैक. ४ R सर्वकायमीदृशासि
 for भ्रंशं सर्वकायादृशासि.

यत्ते दृष्टा भूषणा उद्दमाना

चूडा वला मद्य मञ्जेशासि ।

क्षिप्रं गोपे लक्षणैर्भूषिताङ्गं

मां संपश्यी सर्वलोकैः स्तुवन्तम् ॥ ३३ ॥

5

यत्ते दृष्टा दीपकोटीशतानि

नगरान्निष्कान्ता तत्पुरं चान्धकारम् ।

क्षिप्रं गोपे मोहविद्यान्धकारे

प्रज्ञालोकैः कुर्वमी सर्वलोकैः ॥ ३४ ॥

10

यत्ते दृष्टं मुक्तहारं प्रभङ्गं

छिन्नं चैव स्वर्णसूत्रं विचित्रम् ।

क्षिप्रं गोपे क्लेशजालं छिन्निवा

संज्ञा सूत्रं उद्धरी संस्कृतातः ॥ ३५ ॥

यत्ते गोपे चित्तिकारं करोषी

नित्यं पूजां गौरवेणोत्तमेन ।

15

नास्ती तुभ्यं दुर्गती नैव शोकः

क्षिप्रं मोही प्रीतिप्रामोद्यल्लब्धा ॥ ३६ ॥

पूर्वं मद्यं दानु दत्तं प्रणीतं

शीलं चीर्णं भाविता नित्यक्षान्ति ।

तस्मान्मद्यं ये प्रसादं लभन्ते

20

सर्वे भोन्ती प्रीतिप्रामोद्यलभाः ॥ ३७ ॥

कल्या कोटी संस्कृता मे अनन्ता

योधीर्मागो शोधितो मे प्रणीतः ।

तस्मान्मद्यं ये प्रसादं करोन्ति

सर्वे छिन्ना तेषु शीष्यप्यायाः ॥ ३८ ॥

R 239 25

हृषं विन्दा मा च खेदं जनेहि

तुष्टिं विन्दा संजनेही च प्रीतिम् ।

क्षिप्रं भेद्ये प्रीतिप्रामोद्यलभी

सेही गोपे भद्रका ते निमिता ॥ ३९ ॥

सो पुष्यनेजमरितो सिरितेजमर्षो

पूर्वं निमित्तमुषिने इमि अर्द्धशासि ।

१ R प्रसन्देह. २ R सर्वलोकैः. ३ R विद्वद्धार for वित्तं. ४ R लभाः for सख्या. ५ R भान्ति for भोन्ति. ६ R योपेर्मागो. ७ R मेहि for सेही. ८ R अर्द्धशानि for अर्द्धशासि.

ये भोन्ति पूर्वशुभकर्मासमुद्ययानां
 नैऋत्यकालसगये नरपुंगवानाम् ॥ ४० ॥
 सो अदशासि च कराचरणाद्भुतानां
 महसागरेभि चतुर्भिर्जल लोचयन्ता ।
 सर्वामिमां वसुमतीं शयनं विचित्रं
 मेरुं च पर्वतवरं शिरसोपधानम् ॥ ४१ ॥
 आभा प्रमुक्त सुपिने तद अदशासि
 लोके त्रिलोकितु महातमसाङ्गवक्ररम् ।
 छत्रोद्गत धरणिषु स्फुरते त्रिलोकं
 आभाय सृष्ट विनिपातदुखा प्रशान्ता ॥ ४२ ॥
 कृष्णा शुभा चतुरि प्राणैक पाद लेखी
 चतुर्वर्ण एतं शत्रुनाहुत एकवर्णाः ।
 मीढंगिरी परमहीन जुगुप्सनीया
 अभिमूय चंक्रमति तत्र च नोपलितो ॥ ४३ ॥
 भूयोऽदृशी सुपिनि नद्य जलप्रपूर्णा
 बहुसत्वक्रोटिनयुतानि च उहौमाना ।
 सो नाव वृत्व प्रतरित्व परां प्रतार्य
 स्यापेति सो स्यलवरे अभये अशोके ॥ ४४ ॥
 भूयोऽदृशाति बहु आतुर रोगसृष्ट्यां
 आरोग्यतेजरहितां वलविप्रहीनां ।
 सो वैद्य भूत्वा बहु औषध संप्रयच्छा
 मोचेति सत्वनयुतां बहुरोगसृष्ट्यां ॥ ४५ ॥
 सिंहासने व हि निषण्ण सुमेरुवृष्टे
 शिष्यां कृताङ्गलिपुटानमराजमन्तां ।
 संग्राममप्यि जयु अदृशि आत्मनश्च
 आनन्दशब्दममरां गगने वृणन्तः ॥ ४६ ॥
 एवंविधा सुपिनि अदृशि बोधिसत्त्वो
 मङ्गल्य शोभनव्रतस्य च पारिपूरिम् ।
 यां श्रुत्व देवमनुजा अभवन्प्रहृष्टा
 न चिराद्भविष्यति अयं नरदेवदेवः ॥ ४७ ॥ इति ॥
 इति श्रीललितविस्तरे स्वप्नपरिवर्तो नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥

8

10 R 240

L 197

15

20

R 241

25

१ R स्फुरते for स्फुरते. २ R आभा यस्य for आभाय. ३ R प्राणिकपादलेखा for प्राणिक पाद लेखी. ४ R एत for एत. ५ R युग्मना for उग्रमाना. ६ R पार for परा. ७ R वैद्यभूत for वैद्य भूत. ८ R मोचेति. ९ R यानि पूरि for पारिपूरिम्.

अभिनिष्क्रमणपरिवर्तः पञ्चदशः ।

L 198

अथ खलु भिक्षुो बोधिसत्त्वस्यैतदभूत् — अयुक्तमेतम स्यादवृत्तज्ञता च यद्दह
मप्रतिवेद्य महाराज्ञ शुद्धोदनस्य अननुज्ञातश्च पित्रा निष्क्रमेयम् । स रात्रो प्रशान्ताया स्वकाद्रुपस्थान
प्रासादादवतीर्य राज्ञ शुद्धोदनस्य प्रासादतले प्रतिष्ठितोऽभूत् । प्रतिष्ठितमानस्य च पुनर्बोधिसत्त्वस्य
5 सर्वोऽसौ प्रासाद आभया स्फुटोऽभूत् । तत्र राजा प्रतिमिमुद्धस्ता प्रभामद्राक्षीत् । दृष्ट्वा च
R 242 पुनस्त्वरित त्वरित काञ्चुकीयमामैन्त्रयामास — किं भो काञ्चुकीय सूर्योऽभ्युद्गतो येनेय प्रभा
विराजते ? काञ्चुकीय आह — अद्यापि तानदेव रजन्या उपार्थं नातिक्रान्तम् । अपि च देव—

सूर्यप्रभाय भवते द्रुमकुञ्जछाया

सतापयाति च तनु प्रकरोति धर्मम् ।

10

हसा मयूरकुक्कुटोक्लिचक्रवाका

प्रत्यूषकालसमये स्वैस्ता रवन्ति ॥ १ ॥

आमा इय तु नरदेव सुखा मनोज्ञा

प्रह्लादनी शुभकरी न करोति दाहम् ।

15

कुड्या च वृक्ष अभिमूय न चास्ति छाया

नि सशय गुणधरो इह अद्य प्राप्त ॥ २ ॥

सो प्रेक्षते दशदिशो नृपती त्रिषण्णो

दृष्टश्च सो^१ कमललोचन शुद्धसत्त्व ।

L 199

सोऽभ्युत्थितु शर्यनि इच्छति न प्रमोति

पितृगौरव जनपते वैरंशुद्धबुद्धि ॥ ३ ॥

20

सो चै^२ स्थित्व पुरतो नृपति अवोचत्

मा भूयु विप्र प्रकरोहि म चैव खेदम् ।

नैष्कर्म्यकालसमयो मे^३ देव युक्तो

R 243

हन्त क्षमस्व नृपते सजन सराष्ट्र ॥ ४ ॥

त अश्रुपूर्णनयनो नृपती वभापे

किंचित्प्रयोजनु भवेद्विनिवर्तते ते ।

25

किं याचसे मम यर वद सर्वं दास्ये

अनुगृह्ण राजकुल मा च इदं च राष्ट्रम् ॥ ५ ॥

१ R आमा नृपति स्म for आमन्त्रयामास २ R प्रविराजते ३ R अपि वा ४ R स्वस्ता for
तां ५ R कुड्याश्च for कुड्या च ६ R नृपतिर्निषण्णो for नृपती वि ७ R सोऽन्तिकेऽमललोचन for
सो कमल ८ R शयनमेच्छति for शयनि इच्छति ९ R पितृ गौरवं for पितृ १० R बलशुद्धं for
वापुर्दं ११ R चास्थितो हि for च स्थित्व १२ R यय for मम

तद् बोधिसत्व अवची मधुरप्रलापी ।

इच्छामि देव चतुरो वर तान् मि देहि ।

यदि शक्यसे ददितुं मह्य वसे ति तत्र

तद् द्रक्ष्यसे सद गृहे न च निष्क्रमिष्ये ॥ ६ ॥

इच्छामि देव जर मह्य न आक्रमेय्या

5

शुभवर्णं यौवनस्थितो भवि नित्यकालम् ।

आरोग्यप्राप्तुं भवि नो च भवेत् व्याधिः

अमितायुपथं भवि नो च भवेत् मृत्युः

(संपत्तितश्च विपुला तु भवेद्विपत्तिः) ॥ ७ ॥

राजा श्रुणित्व वचनं परमं दुःखार्तो

10

अस्थानु याचसि कुमार न मेऽत्र शक्तिः ।

R 244

जरव्याधिमृत्युभयतश्च विपत्तितश्च

L 200

कल्पस्थितीयं ऋषयोऽपि न जातु मुक्ताः ॥ ८ ॥

यदिदानि देव चतुरो वर नो ददासि

जरव्याधिमृत्युभयतश्च विपत्तितश्च ।

15

हन्तं गृणुष्व नृपते अपरं वरैकं

अस्मौच्युतस्य प्रतिसंधिं न मे भवेया ॥ ९ ॥

श्रुत्वैव चेम वचनं नरपुंगवस्य

तृष्या तनुं च करे छिन्दति पुत्रस्नेहम् ।

अनुमोदमी हितकृता जगति प्रमोक्षं

20

अभिप्रायु तुभ्य परिपूर्यतु यन्मत्तं ते ॥ १० ॥

अयं खलु भिक्षुवो बोधिसत्त्वः प्रतिक्रम्य स्वके प्रासादेऽभिरुह्य शयने निपत्ताद् । न चास्य कश्चिद्गमनं वा आगमनं वा संजानीते स्म ॥

इति हि भिक्षुवो राजा शुद्धोदनेन राज्या अव्ययेन सर्वं शाक्यगणं संनिपात्यैनां प्रकृतिमारोचयति स्म—अभिनिष्क्रमिष्यति कुमारः । तर्हि करिष्यामः ? शाक्या आहुः—रक्षां देव करिष्यामः । तत्कस्मात् ? अयं च महाऽशाक्यगणः, स चैकाकी । तत्का तस्य शक्तिरस्ति बलादभिनिष्क्रमितुम् ?

R 245

तत्र तैः शक्यै राजा शुद्धोदनेन च पञ्च शाक्यकुमारशतानि कृत्वास्त्राणि धृतयोम्यानि इष्वस्त्रशिक्षितानि महानप्रबलोलोकेतानि पूर्वं नगरद्वारे स्थापितान्यभूवन् बोधिसत्त्वस्य रक्षणार्थम् । एकैकश्च शाक्यकुमारः पञ्चरथशतपरिवारः, एकैकं च रथं पञ्चपत्तिशतपरिवारं स्थापितंभूत्

१ R शक्यते. २ न for नु. ३ After st. R adds : श्रुत्वा वचनमत्र पितुः कुमारोऽचि.
४ R हन्तं; L हन्तः for हन्त. ५ R अस्मा for अस्मा. ६ R सर्वः शाक्यगणः for सर्वं शाक्यगणं.
७ R om. शाक्यैः, ८ R एकैकश्च रथः for एकैकं च रथं, ९ R परिवारः. १० R स्थापितोऽभूत्.

बोधिसत्त्वस्य रक्षणार्थम् । एवं दक्षिणे पश्चिमे उत्तरे नगरद्वारे पञ्च पञ्च शाक्यकुमारशतानि
कृतास्त्राणि कृतयोग्यानि इन्द्रशिक्षितानि महानप्रबलोपेतानि । एकैकश्च शाक्यकुमारः पञ्चरय-
शतपरिवारः, एकैकं च रथं पञ्चपत्तिशतपरिवारं स्थापितमभूत् बोधिसत्त्वस्य रक्षणार्थम् ।
महद्वृकमहद्वृकाश्च शाक्याः सर्वचत्वरशृङ्गाटकपूरगर्ध्यास्वारक्षार्थं स्थिता अभवन् । राजा
५ च शुद्धोदनः पञ्चभिः शाक्यकुमारशतैः सार्धं परिवृतः पुरस्वृतः स्वके गृहद्वारे हयेषु च गजेषु च
सनमिह्य जागर्ति स्म । महाप्रजापती च गोतमी चेटीर्गामान्त्रयते स्म -

ज्वालयेथ दीप विमलां घञ्जाग्नि मणिरत्न सर्विं स्थापेया ।

ओलम्बयाथ हारां प्रभां कुत्त सर्विं गेडेस्मिन् ॥ ११ ॥

संगीति योजयेथा-जागरथ अतन्द्रिता इमां रजनीम् ।

प्रतिरक्षया कुमारं यथा अविदितो न गच्छेया ॥ १२ ॥

वर्भितकलपहस्ता असिघनुशरशक्तितोमरगृहीताः ।

प्रियतनयरक्षणार्थं करोय सर्वे महायत्नम् ॥ १३ ॥

द्वारों पिथेय सर्वा सुर्थन्त्रितां निर्गडां दृढकपाटां ।

मुञ्चथ मा च अक्कले मा अर्पसत्त्व इतु न व्रजेया ॥ १४ ॥

मणहारमुक्तहारां मुखपुष्पके अर्धचन्द्र सगृह्णलाः ।

भेखलकर्णिकमुद्रिका सुनिबद्धां नूपुरां कुत्त ॥ १५ ॥

यदि सहस्र निष्क्रमेथा नरमखहित मत्तवारणविचारी ।

तथ तथ पराक्रमेथा यथा विघातं न विन्देया ॥ १६ ॥

या नारि शक्तिवारी शयनं परिवारयन्तु विमलस्य ।

म च भयस्य मिद्धविहताः पतंगा इव रक्षया नेत्रैः ॥ १७ ॥

छादेथ रतनजालै इदं गृहं पार्थिवस्य रक्षणार्थम् ।

वेणूरुवाश्च रवथा इमां रजनि रक्षथा त्रिस्जाम् ॥ १८ ॥

अन्योन्य बोधयेथा म वसयथा रक्षथा इमां रजनीम् ।

मा ह्ये अभिनिष्क्रमेथा त्रिजब्ब राष्ट्रं च राज्यं च ॥ १९ ॥

एतस्य निर्गतस्या राजकुलं सर्विमं निरभिरम्यम् ।

उच्छिन्नश्च भवेया पार्थिवशक्तिरनुबद्धः ॥ २० ॥ इति

अथ खलु भिक्षवोऽद्यावृत्तिशतमहायज्ञसेनापतयः पाश्चिक्त्यज्ञसेनापतिपूर्वगामानि च
पञ्चहारितीपुत्रशतान्मेस्मिन् संनिपात्यैवं मत्तं निचारयन्ति स्म - अथ मार्था बोधिसत्त्वोऽभिनिष्क्रमि-
ष्यति । तस्यै युष्माभिः पूजाक्रमेणे औत्सुक्यमापत्तव्यम् ॥

१ R 'युग' for 'पुग'. २ R om. शानस्य ३ R द्वारे प्रदीप for ज्वालयेथ दीप. ४ R विमल for
सर्वि. ५ L द्वार for द्वारों. ६ R सयन्त्रितगड for सुर्थन्त्रितां निर्गडां. ७ R अत्र सत्त्व इति for अमत्तत्व
इतु. ८ R विद्धि for विद्ध. ९ R वेणूरुवाश्च for वेणू. १० R च for हु. ११ R om. तस्य.

चत्वारथं महाराजानो अल्पावर्ती राजधानीं प्रविश्य ता महतीं यक्षपर्षदमामन्त्रयते स्म—
अथ मार्षा बोधिसत्वोऽभिनिष्क्रमिष्यति । स युष्माभिर्हयमरं चरणपरिगृहीतो निष्क्रामयितव्यः ।
सा च यक्षपर्षदाह—

वज्रद्वयं अमेघं नारायणो आत्मभावो गुरु
वीर्यबलउपेतु सोऽक्वम्पियो सर्वसत्त्वोत्तमः ।
गिरिवरं महमेकं उत्पाद्य शर्मणं नमे धारितुं केनचित्
न तु जिनगुणमेकं शैलैर्गुरुं पुण्यज्ञानाश्रितं शर्मणं नेतुं क्वचित् ॥ २१ ॥

वैश्रवण आह—

ये मानगर्भितं नरां गुरुं तेऽपु शास्ता
ये प्रेमगौरवस्थिता लघुं ते विजानि ।
अव्याशयेन अभियुज्यथ गौरवेण
लघुं तं हि वेत्स्यथ खगा इव तूल्पेशिम् ॥ २२ ॥
अहं च पुरतो वास्ये यूयं च बहया ह्यमम् ।
नैष्काम्ये बोधिसत्वस्य पुण्यमूर्जपामो बहुम् ॥ २३ ॥

अथ खलु भिक्षव शक्रो देवानामिन्द्रो देवांस्त्रास्रत्रिशानामन्त्रयते स्म—अथ मार्षा 15
बोधिसत्वोऽभिनिष्क्रमिष्यति । तत्र युष्माभिः सर्वे पूजाकर्तव्ये औत्सुक्येन भजितव्यम् ॥

तत्र शान्तमतिर्नाम देवपुत्रः स एवमाह—अहं तावत्पिलवस्तुनि महानगरे सर्व-
स्त्रीपुरुषदारकदारिद्र्याणां प्रस्तापनं करिष्यामि ।

ललितव्यूहो नाम देवपुत्रः स एवमाह—अहमपि सर्वहयगजखरोद्ग्रोमहिषस्त्रीपुरा-
दारकदारिद्र्याणां शब्दमत्तर्थापयिष्यामि ।

व्यूहमतिर्नाम देवपुत्रः स एवमाह—अहं गगनतले सप्तसप्तशतसंख्यायां रत्नवेदिका
परिदृष्टं सूर्यमन्तमणिरत्नप्रभोज्ज्वलितमुद्रितं चन्द्रचक्रपताकं नानापुष्पाभिनीर्णं नानागर्भं
घटिनानिधूपितं मार्गव्यूहं करिष्यामि, येन मार्गेण बोधिसत्वोऽभिनिष्क्रमिष्यति ।

ऐरावतो नाम नागराजाः स एवमाह—अहमपि च स्वस्यां शुण्डायां द्वात्रिंशद्योजन
प्रमाणं कूटगारं मापयिष्यामि । यत्राप्सरसोऽभिरुह्यं त्र्यसंगीतितप्रभणितेन महता गीतत्रादितेन 25
बोधिसत्त्वस्त्वोपस्थानपरिचर्यां कुर्वन्त्वो गमिष्यति ।

स्वयं च शत्रो देवानामिन्द्रः एवमाह—अहं द्वा राणि विवरिष्यामि । मार्गं च सर्वैर्दर्शयामि ।
धर्मचारी देवपुत्र आह—अहं विवृतमन्तं पुरमुपदर्शयिष्यामि ।
सत्त्वोदको देवपुत्र आह—अहं बोधिसत्त्वं शयनादुत्थापयिष्यामि ।

१ R om "क्व" २ गिरिवरं महमेकं for गिरिवरं महमेकं ३ R उत्पाद्य for उत्पाद्य ४ R शर्मणो
५ R शर्मणो for शर्मण ६ R अर्जमो for अर्जमो ७ R om सर्वे ८ R शान्तमति
९ R "ग" च पूजाकर्तव्ये for "ग" घटिनानिधूपिते १० R च दर्शयिष्यामि

तत्र धरणश्च नाम नागराजो मनस्वी च नागराजः सागरश्च नागराजोऽनवतसश्च
नागराजो नन्दोपनन्दौ नागराजावेवमाहुः—वयमपि बोधिसत्त्वस्य पूजाकर्मणे कालानुसारिमेवमभि-
निर्माय उरगसारचन्दनचूर्णवर्षमभिवर्षयिष्यामः ॥

इति हि भिक्षवो देवनागयक्षगन्धर्वैश्चायमेवंरूपो निश्चयाभिप्रायक्षिन्तितोऽभूद् व्यवसितश्च ।

R 250 ० बोधिसत्त्वस्यैवं धर्मचिन्तानुप्रविष्टस्य संगीतिप्रासादेऽपु सुखशयनगतस्य अन्तःपुरमध्यगतस्य
पूर्वबुद्धचरित विचिन्तयतः सर्वसत्त्वहितमनुचिन्तयतश्चत्वारि पूर्वप्रणिधानपदान्यामुखीभवन्ति स्म ।
फलानि चत्वारि ! पूर्वं मया स्वयंमुवामाधिपतेयतामभिलषता सर्वज्ञतां प्रार्थयमानेनैवं संनाहः
संतद्वोऽभूत्— सत्वान् दुःखितान् दृष्ट्वा अहो बताहं संसारमहाचारकवन्धनप्रक्षिप्तस्य लोक-
संनिवेशस्य संसारचारकं भित्त्वा बन्धनप्रमोक्षशब्दं चोदीरयेयं तृण्यया सनिगडगाढबन्धनबद्धाश्च
10 सत्वान् प्रमोचयेयम् । इदं प्रथमं पूर्वप्रणिधानपदमामुखीभवति स्म ।

L 205 अहो बताहं संसारमहात्रिद्यान्धकारगहनप्रक्षिप्तस्य लोकस्याज्ञानपटलतिमिरावृतनयनस्य
प्रज्ञाचक्षुर्निहितस्याविद्यामोहान्धकारस्य महान्तं धर्मलोकं कुर्याम् । ज्ञानप्रदीपं चोर्षसंहरेयम् ।
त्रिनिमोक्षसुखज्ञानवतौश्रुतिसंप्रयोगेण चोपायप्रज्ञाज्ञानसंप्रदुक्तेन सर्वात्रिद्यान्धकारतमोहैतं महत्तिमिर-
पटलकालुष्यमपनीय प्रज्ञाचक्षुर्निशोधयेयम् । इदं द्वितीयं पूर्वप्रणिधानपदमामुखीभवति स्म ।
15 अहो बताहं मानवजोच्छ्रितस्य लोकस्याहंकारममकाराभिनिविष्टस्यात्मनीयप्राहातुगमानसस्य
संज्ञाचित्तदृष्टिविपर्यासविपर्यस्तस्यासंग्रहगृहीतस्यार्यमार्गोपदेशेनात्मिमानवजप्रपातनं कुर्याम् । इतीदं
तृतीयं पूर्वप्रणिधानपदमामुखीभवति स्म ।

अहो बताहं व्युपशान्तस्य लोकस्य तन्द्राकुलजातस्य गुणावगुण्डितभूतस्याजवंजवसमा-
पन्नस्यास्माद्दोकात् परं लोकं परलोकादिमं लोकं संधावतः संसरतः संसारादभिनिर्वृत्तस्या-
20 व्यातचक्रसमारूढस्योपशानिकं प्रज्ञातृप्तिकरं धर्मं संप्रकाशयेयम् । इतीदं चतुर्थं पूर्वप्रणिधान-
पदमामुखीभवति स्म । इमानि चत्वारि पूर्वप्रणिधानपदान्यामुखीभवन्ति स्म ॥

R 251 तस्मिंश्च क्षणे धर्मचारिणा देवपुरेण शुद्धावासकायिकैश्च देवपुरैर्विहृतविकलितमन्तः-
पुरमुपदर्शितमभूत् । त्रिसंस्थितं बीभत्सरूपमुपदर्श्य च गगनतलस्यास्ते बोधिसत्त्वं गाथाभि-
रव्यभाषन्त —

25 अथाब्रुवन् देवसुता महर्षयो
विबुद्धपद्मायतलोचनं तम् ।

कथं तवास्मिन्नुपजापते रतिः

श्मशानमध्ये समन्यतस्य ॥ २४ ॥

संचोदितः सोऽय सुरेश्वरेभिः

निरीक्षतेऽन्तःपुरं तं मुहूर्तम् ।

१ R 'रूपभिप्राय' for 'रूपो निश्चयानि'. २ R अधिपत्यम् for अधिपतेयतम्. ३ R 'मोहान्धस्य
for 'मोहान्धकारस्य. ४ R उपसंदेय for 'संहरेयम्. ५ R om. 'इत'. ६ R आत्मनीय' for अहमनीय'.
७ R om. लोकं. ८ R अनिहृतस्य for अभिनि'.

संप्रेषते पश्यति तां विभ्रंसां

श्मशानमध्ये वसितोऽस्मि भूतम् ॥ २५ ॥

अद्राक्षीत् खञ्जपि बोधिसत्त्वः सर्वावन्तं नारीगणम् । व्यवलोकयन् पश्यति । सत्र
काश्चिद्वयपहृष्टवलाः काश्चिद्विधूतकेस्यः काश्चिद्विकीर्णभरणाः काश्चिद्विभ्रष्टमुकुटाः काश्चिद्विहृतै-
रसैः काश्चिद्विगोपिताग्रायः काश्चिद्विसंस्थितमुखाः काश्चिद्विपरिवर्तितनयनाः काश्चिद्वर्षकती 5
जलाभिः काश्चिद्वृक्षान्त्यः काश्चिद्विप्रहसन्यः काश्चिद्विक्लान्त्यः काश्चिद्विपलपन्त्यः काश्चिद्विन्तान् फटकटा-
पन्त्यः काश्चिद्विर्वर्णावदनाः काश्चिद्विसंस्थितरूपाः काश्चिद्विलम्बितबाहवः काश्चिद्विक्षिप्तचरणाः
काश्चिद्वुद्गाटितशीर्षाः काश्चिद्वयगुण्ठितशीर्षाः काश्चिद्विपरिवर्तितमुखमण्डलाः काश्चिद्विध्वस्तशरीराः
काश्चिद्विसुमगात्र्यः काश्चिद्विनिरुन्जाः सुरसुरायमाणाः काश्चिद्विद्विमुपगुह्य परिवर्तितशीर्षशरीराः
काश्चिद्वीगावकुत्र्याद्यपरिवर्द्धपाणयः काश्चिद्वेणुं दन्तैः फटकटापन्त्यः काश्चिद्विकम्पलनकुलतंप- 10
ताडापरिर्णतत्राद्यभाण्डाः काश्चिद्विभेयोन्मेवपरिवृत्तनयनाः काश्चिद्विवृतास्याः । एवं तद्विकृतं
धरणीतलगतमन्तःपुरं निरीक्षमाणो बोधिसत्त्वः श्मशानसंज्ञामुत्पादयति स्म ॥

R 252

तत्रेदमुच्यते -

तां दृष्ट्वा उद्विग्न स लोचनायः

कल्पं विनिश्चस्य इदं जगाद ।

15

अहो वता कृच्छ्रगता प्रजेयं

कथं रतिं विन्दति राक्षसीगेणे ॥ २६ ॥

अतिमोहतमावृत्त दुर्मति कामगुणैर्निगुणैर्गुणसंज्ञिनः ।

विहग पञ्जरमच्यगता यया न हि लभन्ति कदाचि विनिःसृतिम् ॥ २७ ॥

अथ बोधिसत्त्वोऽनेन पुनरपि धमलोकसुखेनान्तःपुरं प्रत्यवेक्षमाणो महाकरुणापरिदेवितेन 20 L 207

सत्त्वान् परिदेवते स्म - इह ते बाला हन्यन्ते आघातन इव वय्याः । इह ते बाला रज्यन्ते चित्र-
घटेष्विधामेष्यपरिपूर्णेष्वविद्यांसः । इह ते बाला मज्जन्ति गजा इव वारिमध्ये । इह ते बाला रुच्यन्ते
चौरा इव चारकमध्ये । इह ते बाला अभिरता वराहा इवाशुचिमध्ये । इह ते बाला अप्यवसिताः
कुनकुरा इवास्थिकरङ्गमध्ये । इह ते बालाः प्रपतिता दीपशिखास्त्रिव्र पतंगाः । इह ते बाला
वच्यन्ते कणय इव लेपेन । इह ते बालाः परितद्वन्ते जालोत्क्षिप्ता इव जलजाः । इह ते बालाः 25 R 253
परिक्रुध्यन्ते सुनाकाष्ठेष्विवोरभ्राः । इह ते बाला अवसज्जन्ते किल्बिषकारिण इव शूलाग्रे ।
इह ते बालाः संसीदन्ति जीर्णगजा इव पङ्के । इह ते बाला विपद्यन्ते भिन्नयानपात्र
इव महासमुद्रे । इह ते बालाः प्रपतन्ते महाप्रपात इव जात्यन्याः । इह ते बालाः पर्यादीनं
गच्छन्ति पातालसंविगतमिव वारि । इह ते बाला धूमायन्ते कल्पसंक्षय इव महापृथिवी ।
आभिर्बाला भ्रान्त्यन्ते कुम्भकारकचक्रमिवाविद्धम् । इह ते बालाः परिभ्रमन्ति शैलान्तर्गता

१ R संक्षेपतः for संप्रेषते. २ R विज्यां for विभ्रंसां. ३ R हि स्थितां स्म भूतां for वसितोऽस्मि
भूतम्. ४ R प्रखन्त्यो for प्रहसन्यो. ५ R om. काश्चिद्विक्लान्त्यः. ६ R 'क्षिप्तवदनाः for 'चरणाः.
७ R विपरीतं for विपरिवर्तितं. ८ R 'परिवर्त' for 'परिवृत्त'. ९ R 'गणैः for 'गणे.
१० R परिक्रुध्यन्ते. ११ R पर्यवेदानं for पर्यादानं. १२ R परिभ्रमन्ते.

शीलु मि रक्षि क्षान्ति परिभावि

वीर्यबलध्यानप्रज्ञानिरतध्यास्मि बहुमल्पकोटिनयुता ।

किं तु स्पृशित्व बोधिशिख्यातिम्

जरामरणपञ्जरनिरष्टसत्त्वपरिमोचनस्य समयोऽद्युपस्थितु मम ॥ ३५ ॥

R 257

L 211 5 छन्दक आह — श्रुत मया आर्यपुत्र यथा त्व जातमात्र एव नैमित्तिकाना ग्राह्यगाना
मुपनामितो दर्शनाय । तैश्चासि राज्ञ शुद्धोद्वनस्याग्रतो व्याकृत — देव वृद्धिस्ते राजकुलस्य ।
आह — किमिति ? ते आहु —

अथ कुमार शतपुष्पलक्षणो

जातस्तत्र आत्मज पुष्पतेजित ।

10

स चक्रवर्ती चतुर्द्वीपईश्वरो

भविष्यति सप्तधनैरुपेत ॥ ३६ ॥

स चोपुनर्लोकमवेक्ष्य द्रु खित

विजैह्यमात पुरि निष्क्रमिष्यति ।

अवाप्य बोधि अजरामर पद

15

तपैर्यते धर्मजलैरिमा प्रैजाम् ॥ ३७ ॥

हन्त आर्यपुत्र अस्ति तौवादेव तद्व्याकरण नेद न स्ति । किं तु शृणु तावन्ममार्थकामस्य
वचनम् । आह — किमिति । आह — देव यस्यार्थे इह केचिदनेकविधानं व्रततपास्यारभन्तेऽजिन-
जटामकुटचीवरबलकठोरं दीर्घनखकेशात्मशु च, अनेकविधानि कायस्यातापनपरितापनानि
समुसहते । तीव्रं च व्रततपमारभन्ते । किमिति ? वय देवमनुष्पसपत्तिं प्रतिश्रमेमहीति ।

20 सा च सपत्न्यार्यपुत्र प्रतिलब्धा । इदं च राज्यमृद्धं च स्फुरितं च क्षेम सुभिक्ष रमणीयमार्जीर्ण-
बहुजनमनुष्पम् । इमानि चोचानानि वरप्रवराणि नानाविधमुष्पफलमण्डितानि नानाशकुनिगण-

R 258

निकूजितानि । पुष्करिण्यधोपलयब्रुकुमुदपुण्डरीकोपशोभिता हसमयूरकोकिलचक्रैवाकक्रोञ्चसारस
निकूजिता पुष्पितसहस्राराशोरुचम्पकतुरवकतिलककेशारादिनानाद्रुमतीरोपरिवद्धा नानारत्न-
वृक्षादिनिजासमलङ्कृता अष्टापदविनिवद्धा रत्नवेदिनापरिवृता रनजालसल्लता यथर्तुकालपरिभोगा

L 212

25 श्रीम्वर्षाशरद्धेमन्तसुखसर्वोसा । इमे च शरदन्ननिभा कैलासपर्वतसदृशा महाप्रासादा वैजयन्तसमा
धर्मसुधर्मक्षेमैसमा शोकरिगतप्रभृतयो वितर्निर्गृह्णतोरणमवाक्षहर्म्यकूटागारप्रासादादलैसमलङ्कृता
रत्नकिङ्किणीजालसमीरिता । इदं चार्यपुत्र अन्त पुर तुणवपणमवीणावेणुसंपताहावचराकिम्पलनकुल
सुघोषरुमृदङ्गपटहनुत्पगीतनादिसरणीतिनप्रयोगसुशिक्षित हास्यलास्यकीडितरभितसुखिलैमधुरोप
चारम् । त्व च देवै युवा अनभिज्ञान्तयौवनो नवो दहरस्तव्य मोमलशरीर शिशु वृष्णकेश ।

१ R 'धासि' for 'धास्मि' २ R विनशान्त पुरे for विनह्यमात पुरि ३ R अजरामरण ४ R
तपसिष्यते ५ R om प्रजाम् ६ R तावदेतद्व्याकरणं for तावदेव तद्व्याक' ७ L 'बल्लभधारा' for 'धरा'
८ R 'श्रद्धि' for 'श्रद्ध' ९ R समृद्धं च स्फुर' for 'स्फुरित' १० R om 'चक्रवाक' ११ R 'संवासा' for
'सवासा' १२ R 'क्षेत्र' for 'क्षेम' १३ R om 'तम' १४ R 'सुखित' for 'सुखित' १५ R देवपुत्रो
for देव १६ R अतिरमन्त' for अनभिज्ञान्त'

अविक्रीडितः कामैः । अग्निरेमस्य तावदमराधिपतिरिव दशशतनयनसिद्धशाधिपतिः । ततः पश्चाद्
वृद्धीभूता अभिनिष्क्रमियामः । तस्यां च वेलायामिमां गायामभाषत —

रमतां च रतिविधिज्ञां अमराधिपतिर्यथा त्रिदशलोके ।

पश्चोद्धृष्टीभूता व्रततपसं आरमियामः ॥ ३९ ॥

बोधिसत्त्व आह — अलं छन्दक । अनित्याः खल्वेते कामा अधुवा अशाश्वता विपरिणाम- 5

धर्माणः प्रद्रुताश्वपला गिरिनदीवेगतुल्याः । अवश्यायविन्दुवदचिरस्यापिन उद्ग्रापना रिक्तमुष्टि-
वदसाराः कदलीस्कन्धवदुर्बला आमभौजनवद्देनात्मकाः शरदभ्रनिभाः क्षणाद्भुत्वा न भवन्ति ।

अचिरस्यापिनो विद्युत इव नभसि. सँविपमोजनमिव परिणामदुःखा मालुताल्लतेवासुखदा
अभिलिखिता बालमुद्धिमिल्दकलुद्धोपमाः क्षिप्रं विपरिणामधर्माणः । मायामरीचिसदृशाः

R 259

संज्ञाविपर्याससमुत्थिताः । मायासदृशाश्चित्तविपर्यासविधापिताः । स्वप्नसदृशा दृष्टिविपर्यास-
परिग्रहयोगोनातुँतिकराः । सागर इव दुष्पूरा लवणोदक इव तृपाकराः । सर्पशिरोबहुःस्पर्शनीया

L 213

महाप्रपातवपरिवर्जिताः पण्डितैः । सम्भ्याः सरणाः सादीनवः सदोषाः इति ज्ञत्वा विवर्जिताः
प्रावैर्निर्गहिता विद्वद्भिर्जुगुप्सिता आर्यैर्विवर्जिताः बुधैः पारोगृहीता अबुधैर्निषेविता बालैः । तस्यां

च वेलायामिमां गायामभाषत —

विवर्जिता सर्पशिरो यथा बुधैः

विगर्हिता मीढधटो यथाशुचिः ।

विनाशका सर्वशुभस्य छन्दका

15

ज्ञाना हि कामान्न मि जायते रतिः ॥ ४० ॥

तदा छन्दकः शल्पविद्धो यथा क्रन्दमानस्ततोऽश्रुनेत्रो दुःखी एवं वाक्यमब्रवीत् —
देवा यस्मार्थि केचिदिहा तीव्रं नेकविधा आरमन्ते व्रतान्

अजिनजटाधर सुदीर्घकेशानखा श्रमश्रुचीरास्तथा ।

कल्कलाधार शुष्कङ्ग नेके^{१२} व्रतानाश्रिता

20

शाकश्यामाकर्ण्डूलभक्षश्च ओमैर्धृक्काक्षापरे गोवतां संश्रिताः ॥ ४१ ॥

किं तु वय भवेम श्रेष्ठ विशिष्टा जगे

चक्रवर्तिविरा लोकपालास्तथा ।

R 260

शक्र वक्रंधरा याम देवाधिपा निर्मिता ।

ग्रहलोके च व्यानासुखावाङ्गिणः ॥ ४२ ॥

25

तदिदं नरवरिष्ठ राज्यं तव स्फीतमृद्धं सुभिन्नं तथा

आरामोद्यानप्रासादउच्छ्रेपितं वैजयन्तासमम् ।

१ R रमस्य for अभिरमस्य. २ R ततः पश्चाद् for पश्चात्. ३ R 'भोजन' for 'भाजन'. ४ R
विप' for सविप'. ५ R आसिक्तः for अवृषि'. ६ R दुःखपूरा for दुष्पूरा. ७ R तृपाकुलाः for 'करा'.
८ R मीढधटा for 'धटो'. ९ R सर्वशुभस्य for 'शुभस्य'. १० R विजायते for मि जायते. ११ R
आतीमानेकविधान् for 'तीवनेकविधा'. १२ R अनेके for 'नेके'. १३ R ऊर्ध्वधृक्का for ओमैर्धृक्काः.

इव जात्यन्धाः । इह ते बाला विपरिवर्तन्ते कुंकुरा इव शर्दूलबद्धाः । इह ते बाला म्लायन्ते
 ग्रीष्मकाल इव तृणवनस्पतयः । इह ते बालाः परिहीयन्ते शशीव कृष्णपक्षे । आभिर्बाला
 भक्ष्यन्ते गरुडेनेव पद्मगाः । आभिर्बाला ग्रस्यन्ते महामकरेणैव पोतः । आभिर्बाला लुप्यन्ते
 चोरसंधेनेव सार्धः । आभिर्बाला भिद्यन्ते मास्तेनेव शालाः । आभिर्बाला हन्यन्ते दृष्टीविपैरिव
 5 जन्तवः । आस्वादसंज्ञिनो बालाः क्षप्यन्ते मधुदिग्वाभिरिव क्षुरधाराभिर्बालजातीयाः । आभिर्बाला
 उह्यन्ते दासकन्या इव जलैर्धैः । आभिर्बालाः क्रीडन्ति दारका इव स्वमूत्रपुरीषैः । आभिर्बाला
 आकर्ष्यन्तेऽङ्गुशेनेव गजाः । आभिर्बाला वन्यन्ते धूर्तकैरिव बालजातीयाः । इह
 ते बालाः कुशलमूलानि क्षपयन्ति घताभिरता इव धनम् । आभिर्बाला भक्ष्यन्ते
 राक्षसीभिरिव वणिजाः । इत्येभिर्द्वात्रिंशताकारैर्वोधिसत्त्वोऽन्तःपुरं परितुल्यित्वा कायेऽगुभसंज्ञं
 10 विचारयन् प्रतिकूलसंज्ञामुपसंहरन् जुगुप्ससंज्ञामुत्पादयन् स्वैकायं प्रतिविभावयन् काय-
 स्यादीनवं संपश्यन् कायात्कायाभिनिवेशमुच्चारयन् अगुभसंज्ञं विभावयन् अगुभसंज्ञामकामयन्
 अधः पादतलाभ्यां यावद्दूर्ध्वं मस्तकपर्यन्तं पश्यति स्म अगुचिसमुत्थितमगुचिसंभवमगुचिष्वं
 नित्यम् । तस्यां च वेलायामिमां गाथामभाषत —

कर्मक्षेत्रं कृत्वा तृपासलिलजं सत्कायसंज्ञीकृतं
 15 अशुस्वदेकफार्द्रमूत्रविटृतं शोणीतविन्द्राकुलम् ।
 वस्तीपूयवसासमस्तकरसैः पूर्णं तथा क्लिब्वधैः
 नित्यप्रसन्नवितं ह्यमेव्य सप्रलं दुर्गन्धं नानाविधम् ॥ २८ ॥
 अस्थीदन्तसकेशरोमविटृतं चर्मवृतं लोमशं
 अन्तःप्रीह्यवृद्धैपोष्णारसैर्नैरिभिक्षितं दुर्बलैः ।
 20 मज्जास्नायुनिबद्धयन्त्रसदृशं मांसेन शोभीकृतं
 नानाव्याधिप्रकीर्णशोक्रकलिलं क्षुत्परसंपीडितम् ।
 जन्तुनां निर्लेयं अनेत्रसुपिरं मृद्युं जरां चाश्रितं
 दृष्ट्वा को हि विचक्षणो रिपुनिभं मन्ये शरीरं स्वकम् ॥ २९ ॥

L 209 एवं च बोधिसत्त्वः काये कथयानुगतया स्मृत्या विहरति स्म ॥

R 255 25 गगततल्लगताश्च देवपुत्रा धर्मचारिणं देवपुत्रमेवमाहुः — किमिदं मार्गाः ? सिद्धार्थो
 विटम्यन्तेऽन्तःपुरं चाग्लोत्रयति स्म । तं चोदपश्याति चित्तं चोद्वेजयति । भूयश्शुनिविशयति ।
 अथय जवजलनिधिगम्भीरोऽयन्, न शक्यमस्य प्रमाणं प्रसीतुम् । अथया असद्व्यस्यं मा खलु विषये
 सन्नते मनः । मा रान्धैरं रं चोदितो मिस्मैने पूर्वेप्रतिज्ञामिति ॥

१ R बुग २ R रसैः for रसैः, ३ R वन्यन्ते for आकर्ष्यन्ते, ४ R परिपूर्विका for परिपूर्विका, ५ R सान्द्राणुः for सान्द्राणुः, ६ L 'शर' for 'क्षेत्र', ७ R मूष्ण for मूष्ण, ८ R 'स्वैराराह' for 'स्वैराराह', ९ L 'जट्टाणु' ; R जट्टाणु for 'जट्टाणु', १० R निरय for निरय, ११ अन्तः प्रीह्यवृद्धैपोष्णैरसैः

इलिगारस्वयं वेणुवीणारवै गीतवाद्यै रती नृत्यसंगीति संयोगि^३ संशिक्षितं
भुञ्ज कामानिमान् मा व्रजा सूता ॥ ४३ ॥

बोधिसत्त्व आह -

छन्दक शृणु यानि दुःखाशतामर्षिता पूर्वि जन्मान्तरे

वन्धना रुधना ताडना तर्जना कामहेतोर्मया ।

नौ च निर्विष्णोभूत् संसृष्टते मानसम् ॥ ४४ ॥

प्रमदवशागतं च मोहाकुलं दृष्टिजालावृतं अन्धभूतं पुरा ।

आत्मसंज्ञाप्रहाकारका वेदनावीतिवृत्ता इमे धर्म अज्ञानतः ॥ ४५ ॥

संभूता चपलचलऽनित्य मेधैः समा विद्वुभिः सदृशाः ।

ओसविन्दूपमा रिक्ततुच्छा असांसा अनात्मा च शून्यस्वभावा इमे सर्वेशः ॥ ४६ ॥

न च मम विषयेषु संरज्यते मानसं

देहि मे छन्दका कण्ठकालंकृतं अक्षराजोत्तमम् ।

पूर्णं मे महर्षी ये पुरा चिन्तिता

मेष्यि सर्वाभिभू सर्वधर्मेश्वरो धर्मराजो मुनिः ॥ ४६ ॥

छन्दक आह -

इमां विबुद्धान्बुजपत्रलोचनां

विचित्रहारां मणिरत्नभूषिताम् ।

धनप्रमुक्तामिव विद्युतां नभे

नोपेक्षसे शयनगतां विरोचतीम् ॥ ४८ ॥

इमांश्च वेणुन् पणवां सुखोपक्तां

मृदङ्गवंशांश्च संगीतवादिताम् ।

चकोरसोरां कलविङ्गनादितां

यथालयं किलरिणां विहास्यसे ॥ ४९ ॥

सुमनोत्पलां वार्षिकचम्पकांस्तथा

सुगन्धमालां गुणपुष्पसंचयाम् ।

कालागुरुत्तमगन्धधूपनां

नोपेक्षसे ताननुत्पेर्षान् वरान् ॥ ५० ॥

सुगन्धगन्धांश्च रसां प्रणीतां

सुसाधितां व्यञ्जनभोजनांस्तथा ।

१ R स्ववेणु for स्वयं वेणु. २ R संयोग for संयोगि. ३ R मर्षिता for अर्षिता.
४ R निर्विषभूत् for निर्विषभूत्. ५ R पूर्णमेव for पूर्ण मे. ६ L महर्षी for महर्षा ये. ७ R चकोरस्वरा
for सोरा. ८ R एण नाम्बरम् for एणान्तरम्.

सशर्करां पानरसां सुसंस्त्रुतां
नोपेक्षसे देव कर्हि गमिष्यसि ॥ ५१ ॥

शीते च उष्णाननुलेपनाम्बरां
उष्णे च तानुरगसारचन्दनां ।

तां काशिकावलवराभ्यां शुभां
नोपेक्षसे देव कर्हि गमिष्यसि ॥ ५२ ॥

इमे च ते (देव) कामगुणा हि पञ्च
समृद्ध देवेभ्यो देवतोनाम् ।

रमस्व तावद्रतिस्तीक्ष्णान्वितः
ततो वनं यास्यति शाक्यपुङ्गवः ॥ ५३ ॥

बोधिसत्त्व आह —

अपरिमितानन्तं कल्प्या मया छन्दका भुक्त कामानि रूपाश्च शब्दाश्च गन्धा रसा स्पर्शं नानाविधा ।
दिव्य ये मानुषा नो च तृतीयभूत् ।

नृपतिवरसुतेन ऐश्वर्यं कारापितं चातुर्द्वीपे यदा राज भूचक्रवर्ती समन्वागतः सप्तमी रत्नभिः
इक्षिगारस्य मध्ये गतः ।

त्रिदशपतिसुयामदेवाधिपत्यं च कारापितं येम्यथाहं प्यवित्वा इहाम्यागतो निर्मितो निर्मितेषु
मानो आत्मिका च श्रिया उत्तमा । भुक्त पूर्वं मया ।

सुरैपुरि वशवर्ति मारेष्वत्वं च कारापितं
भुक्त कामाः समृद्धा वरा नो च तृतीयभूत् ।

किं पुनो अघ मां हीनसंसेवतस्तुसि गच्छेदहं स्थानमेतन्न संविद्यते ॥ ५४ ॥
अपि च —

इमुं जगं अपेक्षांम्यहं छन्दका दुःखितं शोककान्तारसंसारमध्ये स्थितम् ।
क्लेशव्याकुलकुले उद्धेमानं सदा ।

अशरणमपरायणं मोहविद्यान्धकारे जराव्याधिमृत्युभयैः पीडितम् ।
जन्मदुःखैः समेभ्याहतं व्याहतं क्षुण्णिभिः ।

अहमिहै समुदानिया धर्मनावं महाव्यागैर्शीलत्रतक्षान्तिवीर्यावलां दारैर्सेभारसंघातितां
सारमव्याशयैर्वज्रकैः संगृहीतां दृढाम् ।

स्वयमहमभिष्टब्ध नावामिमात्मानोऽवतीर्यं संसारैर्ओधे अहं तारयिष्ये अनन्तं जगत् ।
शोकसंसारकान्ताररोषोर्मिरागमहं वर्तयैराकुले दुरतरे । एव चित्तं मम ॥ ५५ ॥

१ R यास्यसि for यास्यति. २ R कामानिमां for कामानि. ३ R स्पर्शता for स्पर्श. ४ R महाराज for यदा राज. ५ R नृपति for सुरपुरि. ६ R बलात्रो for बरा नो. ७ R पुनरथ for पुनो अघ. ८ R इहं for इमु. ९ R उपेक्षाम्यहं for अपेक्षा. १० R om. "संसार". ११ R दद्यामानं for उद्धमानं. १२ R समत्यादृतं for समन्या. १३ R इमं for इह. १४ R om. "त्याग". १५ R दानसंभारसंघाती for दारसंभारसंघाती. १६ R संसारओधे for "ओधे. १७ R "महाव्याकुले for "महावर्तयैराकुले.

तदात्मनोत्तीर्य इदं भवार्णव
सर्वैरद्यष्टिप्रहङ्केशराक्षसम् ।

स्वयं तरित्वा च अनन्तकं जगत्
स्थले स्थपेथ्ये अजरामरे शिवे ॥ ५६ ॥

5 तदा छन्दको भूयस्या मात्रया प्रहृदन्नेमाह—देव एष व्यवसायस्य निश्चयः
बोधिसत्त्व आह—

शृणु छन्दकं मह्यं निश्चयं
भोक्षसत्त्वार्थं हितार्थमुद्यतम् ।

अचलाचलमव्ययं दृढं

10 मेरुराजेन यथा सुदुश्चलम् ॥ ५७ ॥

R 265 छन्दक आह—कीदृशं कार्यपुत्रस्य निश्चयः

बोधिसत्त्व आह—

वज्राशानि परशुशक्तिदारोश्च वर्षे
विद्युत्प्रतानज्वलितं कथितं च लोहम् ।

15 आदीतशैलशिखरा प्रपतेयु मूर्ध्नि

नैवा अहं पुन जनेय गृहाम्बिजापम् ॥ ५८ ॥

L 217

तदा अमरं नभगता किलकिला मुञ्चिषु कुसुमवृष्टि ।

जय हे परममतिधरा जगति अमयदायका नाथ ॥ ५९ ॥

न रज्यते पुरुषवरस्य मानस

20 नमो यथा तमरजधूमनेतुभिः ।

न लिप्यते विषयसुखेषु निर्मले

जले यथा नवनलिनं समुद्भ्रमम् ॥ ५९ ॥

अथ खलु भिक्षवो बोधिसत्त्वस्य निश्चयं विदित्वा शान्तमतिश्च देवपुत्रो ललितव्यूहश्च
देवपुत्रं कपिलवस्तुनि महानगरे सर्वस्त्रीपुरपदारकदारिकानामपस्वापनमुकुरताम्, सर्वदाब्दाश्चान्त-
25 धर्षयामासतु ॥

R 266

अथ खलु भिक्षवो बोधिसत्त्व सर्वं नगरजनं प्रसुप्तं विदित्वा अर्धरात्रिसमये चोपस्थित
ज्ञात्वा पुष्यं च नक्षत्राधिपतिं युक्तं ज्ञात्वा सप्तप्रतं निष्कमणःशरैर् इति ज्ञात्वा छन्दकामानत्रपते
स्म—छन्दकं मा भेदानीं खेदय । प्रयच्छ मे कण्ठकं समलङ्कृत्य, मा च विलम्बिष्या ॥

समनन्तरोदाहृतौ च बोधिसत्त्विनेयं वाक् । अथ तद्क्षणमेव चत्वारो लोकापाला
बोधिसत्त्वस्य वचनमुपश्रुत्य स्वमस्त्रानि च भयानि गत्वा बोधिसत्त्वस्य पूजाकर्मणे स्वै
स्वैर्युद्धैर्त्वरितं त्वरितं पुनरपि कपिलवस्तुमहानगरमागच्छन्ति स्म ॥

१ R 'इतास्वर्ष' for 'इतास्व वर्ष' २ R 'नो या' for 'नैवा' ३ R 'वृष्टि' for 'वृष्टि' ४ R 'नगरवरे' for 'नगरे' ५ R 'कण्ठकित' for 'कण्ठ इति' ६ R 'इतास्य' for 'इता' ७ R 'बोधिसत्त्व' for 'बोधिसत्त्वनेयं' ८ R 'वृष्टि' once for 'त्वरितं त्वरितं'

तत्र धृतराष्ट्रो महाराजो गन्धर्वाधिपतिः पूर्वस्या दिश आगतोऽभूत् सार्धमनेवैर्गन्धर्व-
कोटिनियुतशतसहस्रैर्नानावर्णसंगीतिसंप्रदादितेन । आगत्य च कपिलवस्तुमहानगरं प्रदक्षिणीकृत्य
यथागतः पूर्वा दिशमुपनिश्रित्वास्थात् बोधिसत्त्वं नमस्यमानः ॥

दक्षिणस्या दिशो विरूढको महाराजोऽभ्यागतोऽभूत् सार्धमनेत्रैः कुम्भाण्डकोटिनियुतशत-
सहस्रैर्नानामुक्ताहारपाणिप्रलम्बितैर्नानामणिरत्नपरिगृहीतैर्विध्वगन्धोदकपूर्णघटपरिगृहीतैः । आगत्य 6
च कपिलवस्तुमहानगरं प्रदक्षिणीकृत्य यथागत एव दक्षिणां दिशमुपनिश्रित्वास्थात् बोधिसत्त्वं
नमस्यमानः ॥

L 218

पश्चिमां पा दिशो विरूपाक्षो महाराज आगतोऽभूत् सार्धमनेवैर्नागिकोटिनियुतशत-
सहस्रैर्नानामुक्ताहारपाणिप्रलम्बितैर्नानामणिरत्नपरिगृहीतैर्गन्धचूर्णपुष्पवर्षमेघसमुत्थितैश्च मृदुभिः
सुगन्धिनिर्नानावातैः प्रसायद्भिः । आगत्य च कपिलवस्तुमहानगरं प्रदक्षिणीकृत्य यथागत 10
एव पश्चिमां दिशमुपनिश्रित्वास्थात् बोधिसत्त्वं नमस्यमानः ॥

R 267

उत्तरस्या दिशः कुबेरो महाराज आगतोऽभूत् सार्धमनेवैर्यक्षकोटिनियुतशतसहस्रै-
ज्योतीरसमणिरत्नपरिगृहीतैर्शशिऋतापाणिपरिगृहीतैश्च ज्वलितोल्कापाणिपरिगृहीतैर्भनुरसिंशारशक्ति-
तोमरत्रिशूलचक्रऋणयभिन्दिर्पातादिनानाप्रहरणपरिगृहीतैर्दृढसंनद्धवर्मितप्रतचितैः । आगत्य कपिल-
वस्तुमहानगरं प्रदक्षिणीकृत्य यथागत एवोत्तरं दिशमुपनिश्रित्वास्थात् बोधिसत्त्वं नमस्यमानः ॥ 15

शक्रश्च देवानामिन्द्रः सार्धं त्रायत्रिंशदेवैरागतोऽभूत् दिव्यपुष्पगन्धमात्यविलेपनचूर्ण-
चीवरच्छत्रञ्चजपतात्रावेतंसंज्ञाभरणपरिगृहीतैः । आगत्य कपिलवस्तुमहानगरं प्रदक्षिणीकृत्य
यथागत एव सपरिचार उपर्यन्तरिक्षेऽस्थात् बोधिसत्त्वं नमस्कुर्वन् ॥

इति हि मिश्रच्छन्दको बोधिसत्त्वस्य वचनमुपश्रुत्वाशुभूर्णनयनो बोधिसत्त्वमेवमाह—
आर्यपुत्र त्वं च कालज्ञो वेदज्ञश्च समयज्ञः । अयं चै अथज्ञोऽसमयो गन्तुम् । तत्किमाज्ञापयसि इति ॥ 20

बोधिसत्त्व आह—छन्दक, अयं स कालः ।

छन्दक आह—कस्यार्यपुत्र कालः ?

L 219

बोधिसत्त्व आह—

यत्तन्मया प्रार्थितुं दीर्घरात्रं

सत्त्वैनमर्थं परिमार्गता हि ।

R 268

अवाप्य बोधिं अजरामरं पदं

मोचे^१ जगत्तस्य क्षणो उपस्थितः ॥ ६० ॥

25

इयमत्र धर्मता ॥

१ R द्विषि for दिश. २ R दिशि for दिशो. ३ R 'वस्तुनि for 'वस्तुमहानगरं. ४ R एयं पश्चि
for पश्चि. ५ R om. 'वाभि'. ६ R 'पालनाना' for 'पातादिनाना'. ७ R 'नगरवर्ष' for नगर.
८ R पुष्पभूष' for 'पुष्पगन्ध'. ९ R om. 'वतंवका'. १० R च कालो for चाकालो. ११ R सप्तप्राणार्थ
for सप्तानमर्थ. १२ R मोचेनगत् for मोचेजगत्.

सा हीना चतुरङ्गिनी बलवती किं भू करोतीह हा
 राजा राजकुमार पार्थिव जनो नेमं हि वुष्यन्ति ते ।
 लीसंघः शयितस्तथा यशवती ओस्वापिता देवतैः
 हा धिगच्छति सिध्यतेऽस्य प्रणिधिर्यश्चिन्तितः पूर्वशः ॥ ७५ ॥

5

देवाः कोटिसहस्रं छन्दसंस्तं छन्दकं अन्नम्
 साधू छन्दक देहि कण्ठकनरं मा खेदयी नायकम् ।
 मेरीशङ्गुदङ्गतरुनयुता देवासुरैर्वादिता
 नैवेदं प्रतिवुष्यते पुरवरं ओस्वापितं देवतैः ॥ ७६ ॥

10

पश्य छन्दक अन्तरीक्षं किमलं दिव्या प्रभा शोभते
 पश्य त्वं वटुयोधिसखनयुतां ये पूजनायागताः ।
 शक्रे पश्य शचीपतिं बलवृतां द्वारस्थितं भ्राजते
 देवांश्चाप्यसुरांश्च किल्लरगणां ये पूजनार्थागताः ॥ ७७ ॥

15

श्रुत्वा छन्दक देवतान वचनं तं कण्ठकं आलपी
 एष्येगच्छति सत्वसारधिवरः त्वं ताव हेरिप्यसे ।
 सो तं वर्षिकुर्वणं काञ्चनसुरं स्वालं वृतां वृत्वना
 उपनेती गुणसागरस्य बहनं रोदन्तको दुर्गना ॥ ७८ ॥

R 272 20

दुपा ते वरलक्षणा हितकरा अश्वः सुजातः शुभो
 गच्छ सिष्यतु तुभ्य एव प्रणिधिर्यश्चिन्तितः पूर्वशः ।
 वे ते विघ्नकरा व्रजन्तु प्रशमं आसां व्रतं सिष्यतां
 भवही सर्वजगत्स्य सौख्यददकः स्वर्गस्य शान्त्पास्तथा ॥ ७९ ॥

L 222

सर्वा कम्पितपङ्क्तिर धरणी शयनाबदा सोस्थितः
 आरुढः शशिपूर्णमण्डलनिभं तं अधराजोत्तमम् ।
 पार्ष्ण्यं पाणिविशुद्धपद्मविमला न्यस्यसि सु अश्वोत्तमे
 शक्रो ब्रह्म उभौ च तस्य पुरतो दर्शयन्ति मैत्रीं ह्ययम् ॥ ८० ॥

25

आभा तेन प्रमुक्त अच्छविमला ओभासिता मेदिनी
 सर्वे शान्त अपाय सत्व सुखिता क्लेशैर्न वाच्यी तदा ।
 पुण्या वर्षिषु त्वर्यकोटि रणिषु देवासुरास्तुष्टुवुः
 सर्वे कृत्व प्रदक्षिणं पुरवरं गच्छन्ति हर्षान्विताः ॥ ८१ ॥

१ R नु for भू २ R गच्छतु for गच्छति. ३ R बोदिताः for वादिताः. ४ R एष्येगच्छति for एष्येगच्छति. ५ R वर्षिषु for वर्षिकुं. ६ R सा सा for आसां. ७ R देवो भवहि for भवही. ८ R मालः for पालः. ९ R न्यस्य for न्यस्यसि. १० R मार्गोत्तम for मार्गो ह्ययम्.

पुरवरोत्तमि देवते दीनमना

उपगम्य गच्छति महापुरे ।

पुरतः स्थिता कल्पदीनमना

गिरया समालपति पद्ममुखम् ॥ ८२ ॥

तमसाकुलं भुविमु सर्वपुरं

5

नगरं न शोभति त्वया रहितम् ।

न ममात्र काचि रति प्रीतिकरी

R 273

त्यक्तं त्वया च यदिदं भवनम् ॥ ८३ ॥

न पुनः श्रुण्विषि स्तु पक्षिगणे

अन्तःपुरे मधुरवेणुरवम् ।

10

मङ्गल्यशब्द तप गीतरवं

प्रतिबोधनं तत्र अनन्तर्देशः ॥ ८४ ॥

देशं न भूयु सुरसिद्धाणां

कुर्वन्तु पूज तवं रात्रिदिवम् ।

घ्रायिष्यि गन्ध न च दिव्य पुनः

15

त्वयि निगति निहतक्लेशगणे ॥ ८५ ॥

निर्मुक्तमाल्यमिव पर्युपितं

त्यक्तं त्वयाद्य भवनं हि तथा ।

नटरङ्गकल्प प्रतिभायति मे

त्वयि निगति न भूयु तेजशिरि ॥ ८६ ॥

20

ओजो बल हरसि सर्वपुरे

न च शोभते अटवितुल्यमिदम् ।

वितथं क्षपीण वचनाद्य भुतं

येही विर्याकृतु भुवि चक्रवलो ॥ ८७ ॥

अबलं बलं भुविमु शाक्यबलं

25 R 274

लच्छिन्न वंश इह राजकुले ।

आशा प्रनष्ट इह शाक्यगणे

त्वयि निगति महति पुण्यद्रुमे ॥ ८८ ॥

अहमेव तुभ्य गति गच्छ्यमी

L 223

यद्य त्वं प्रयासि अमला विमला ।

१ R देवतलक्ष्मी for देवत २ R भूमिषु for भुविमु ३ R मन्त्रल for मन्त्रल्य. ४ R यशैः for यश. ५ R दशेण for देशेन. ६ R व्याकृतु for विर्याकृतु. ७ R अचल बलन्तु विषु for अचल बलं भुविमु. ८ R अय त्वं for अहमेव.

तत्रेदमुच्यते -

भौमान्तरीक्षाश्च तथैव पाळाः

शक्रश्च देवाधिपतिः सयदः ।

यामाश्च देवास्तुपिताश्च निर्मिताः

5

परनिर्मितोद्युक्त तथैव देवाः ॥ ६१ ॥

वृष्णो मनस्वी अपि नागराजा

अनावततश्च तथैव मागरः

अभियुक्त ते चाप्यभिपूजनार्थं

नैऋत्यकाले नरपुंगवस्य ॥ ६२ ॥

10

ये चापि रूपावचरेषु देवाः

प्रशान्तचारी सह ध्यानगोचराः ।

अभियुक्त ते चाप्यभिपूजनार्थं

त्रैलोक्यपूज्यस्य नरोत्तमस्य ॥ ६३ ॥

द्रशादिशोऽभ्यामृत शुद्धसत्त्वाः

15

सहायकाः पूर्वचारिं चरन्तः ।

द्रक्ष्यामहे निष्कर्मणं जिनस्य

पूजां करिष्यामि तथानुरूपाम् ॥ ६४ ॥

स चापि गुह्याधिपतिर्महात्मा

प्रदीप्तवज्रो नभसि प्रतिस्थितः ।

20

संनद्धगात्रो बलवीर्यविक्रमः

करेण गृह्य ज्वलमानु वज्रम् ॥ ६५ ॥

चन्द्रश्च सूर्यो उभि देवपुत्रौ

प्रदक्षिणं वामकु सुप्रतिस्थितौ ।

R 269

दशाहुली अङ्गलिभिर्गृहीत्वा

25

नैऋत्यशब्दोऽनुविचारयन्ति ॥ ६६ ॥

पुष्यश्च नक्षत्रं सपारिपद्यो

औदौरिकं निर्भिणि आत्मभावम् ।

स्थित्वाप्रतस्तस्य नरोत्तमस्य

मनोज्ञवोपामिस्तं प्रमुखत् ॥ ६७ ॥

सर्वेऽथ सिद्धाः शुभं तुभ्य मह्यलाः

पुष्यश्च युक्तः समयश्च गन्तुम् ।

१ R च हलाः for चन्ताः. २ R आदीप्त for प्रदीप्त. ३ R अन्वलिभिः. ४ R नक्षत्रे for नक्षत्र.
५ R औदौरिक निर्मित for रिक निर्भिणि.

अहं पि^१ यास्यामि त्वयैव सार्धं

अनुत्तरायो भव रागान्दनः ॥ ६८ ॥

संचोदकश्चोदयि देवपुत्र

उत्तिष्ठ शीघ्रं बलवीर्यउद्गतः ।^२

दुःखैर्हतांस्तारय सर्वसत्वान् ;^३

नैवान्म्यकालः समुपस्थितस्ते ॥ ६९ ॥

समागता देवसहस्रकोटयः

प्रवर्षमाणा वृसुमान् मनोज्ञान् ।

स चापि पर्यङ्कचरे निपण्णो

देवैर्वृतो भ्राजति दीप्ततेजैः ॥ ७० ॥

नगरे इक्षिक दारकाश्च पुरया याश्चामवन् दारिकाः

सर्वे ते शयिता किलान्तमनसो ईर्याप्येभ्यश्च्युताः ।

हस्तिं अश्वगवाश्च सारिकशुक्ताः क्रोश्या मयूरास्तथा

सर्वे ते शयिता किलान्तमनसः पश्यन्ति रूपं न ते ॥ ७१ ॥

ये चा ते दृढवज्रतोम्रधरा शाम्यैः सुताः स्थापिताः

हस्तिंअश्वरथेषु तोरणवरे ते चाप्यवस्थापिताः ।

राजा राजकुमार पार्थिवजनः सर्वे प्रसुता भवन्

अपि चा नारिगणा विनैश्वसना सुता न ते बुद्धिभू ॥ ७२ ॥

सो च ब्रह्मरतो मनोज्ञवसनः कलविद्धघोपस्वरो

रात्रौ निर्गत अर्धरात्रसमये तं छन्दकं अग्रवीत् ।

साधू छन्दक देहि कण्ठकु मम स्वार्लङ्घ्यं शोभनं

मा विन्नं कुरु मे ददाहि चपलं यदि मे प्रियं मन्यसे ॥ ७३ ॥

क त्वं यास्यसि सत्यसारथिवरा कि अश्वकार्यं च ते

कालज्ञः समयज्ञ धर्मचरणो कालो न गन्तुं क्वचित् ।

द्वारास्ते पिथिता दृढार्गल्लङ्घिता को दास्यते तां तव ।

शक्नेणा मनसाय चेतनवशात्ते द्वार मुक्ता कृताः

दृष्ट्वा छन्दक हर्षितो पुन दुखी अश्रूणि सोऽवर्तये ।

हा धिक्को मि^४ सहायु किं तुं^५ कुरमी धावामि यत्र वा दिशं

उप्रतेजैधरेण वाक्यु भजितं शक्यं न संधारितुम् ॥ ७४ ॥

L 220

5

10

15

R 270

r-20

25

L 221

१ R प्रयास्यामि for पि यास्यामि. २ R दीप्ततेजाः for तेजः. ३ R इर्याप्येभ्यः for ईर्या.

४ R हस्यथश्च for हस्तिअश्व. ५ R हस्यथश्च for हस्तिअश्व. ६ R किलम् for विनम. ७ R धर्मचरणे

for चरणे. ८ R पिथिता for पिथिता. ९ R सि for मि. १० R किं च for किं तु. ११ R तेजवरेण

for धरेण.

अपि चा कृपा करण संजनिय

व्यवलोक्यस्व भवनं त्वेमिदम् ॥ ८९ ॥

व्यवलोक्य चैव भवनं मतिमान्

मधुरस्वरो गिरमुदीरितवान् ।

5

नाहं प्रवेक्षि कपिलस्य पुं

अप्राप्यं जातिमरणान्तकरम् ॥ ९० ॥

स्थानासनं शयनचक्रमणं

न करिष्यहं कपिलवस्तुमुखम् ।

यावन्न लब्ध वरबोधि नया

10

अजरामरं पदवरं ह्यमृतम् ॥ ९१ ॥

यदसौ जगत्प्रधानो निष्कान्तु बोधिसत्त्वो

तस्या नमे व्रजन्तो स्तवयिसु अप्सरौणाम् ।

एष महं दक्षिणीयो एष महं पुण्यक्षेत्रं

R 275

पुण्यर्थिकान क्षेत्रं अमृताफलस्य दाता ॥ ९२ ॥

15

एनं बहुकल्पकोटी दानदमसंपमेनो

समुदानितास्य बोधिः सत्त्वकरणौषमना ।

एष परिशुद्धशीलो सुव्रत अखण्डचारी

न च काम नैव भोगा प्रार्थेन्तु शीलरक्षी ॥ ९३ ॥

एष संदं क्षान्तिवादी छिद्यन्ति अङ्गमङ्गे

20

न च क्रोधु नैव रोषः सत्त्वपरित्रायणार्थम् ।

एष सदं वीर्यन्तो अंबिखिन्न कल्पकोट्य

समुदानितास्य बोधिर्यथा च यज्ञकोटी ॥ ९४ ॥

एष सदं ध्यानध्यायी शान्तप्रशान्तचित्तो

ध्यायिन्व सवेदशां मोचेथि सत्त्वकोटी ।

25

एषो असङ्ग प्राज्ञः कल्पैर्विकल्पमुक्तो

कल्पैर्विमुक्तचित्तो जिनु मेप्यते स्वर्गम् ॥ ९५ ॥

L 224

एष सदं भैरवचित्तो करुणाय पारप्राप्तो

मुदितो उपेक्षध्यायी ब्रह्मे पथि विधिज्ञ ।

एषोऽतिदेवदेवो देवेभि पूजनीयो

R 276

शुभविम्बुशुद्धचित्तो गुणनियुतपारप्राप्तः ॥ ९६ ॥

१ इमिदं for इव. २ R अप्सरपि for राजम् ३ R एष for एन. ४ R करुणाय मनो हि for करुणायमाना. ५ R छिद्यन्तां for छिद्यन्ति. ६ R न चैव for न च. ७ R अंबिखिन्न for अंबिखिन्न. ८ R भाग्ये for भाग्ये पथि. ९ R विदुदं for ह्यदं. १० R पारमे for पार.

शरणं भयार्द्रितानां दीपो अचक्षुषाणां

ल्यनो उपद्रुतानां वैचक्षिरातुराणाम् ।

राजैर्धर्मराजो इन्द्रः संहन्त्रनेत्रो

ब्रह्मस्वयंभुभूताः कायप्रशान्त्रचित्तो ॥ ९७ ॥

धीरः प्रभूतप्रज्ञो वीरो विविकितचित्तः

शूरः क्लिष्टेशाघाती अजितंजयो जितारिः ।

सिंहो भयप्रहीणो नागः सुदान्तचित्तो

क्रतुभो गणप्रधानः क्षान्तः प्रहीणकोपः ॥ ९८ ॥

चन्द्रः प्रमासयन्तः सूर्योऽवभासकारी

उल्का प्रघोतकारी सर्वतमोविमुक्तः ।

पद्मं अनोपल्लिप्तं पुष्पं सुशील्यत्रं

मेरुरकम्पि शास्ता पृथिवी यथोपजीव्यो

रतनामरो अक्षोम्यः ॥ ९९ ॥

एन जितु क्लेशमारो एन जितु स्कन्धमारो

एन जितु मृत्युमारो निहतोऽस्य देव(पुत्र)मारो ।

एन मह सार्धवाहो कुपयप्रतिस्थितानां

अष्टाङ्गभागश्रेष्ठं देशेष्यते नचिरेणा ॥ १०० ॥

जरमरणक्लेशघाती तमतिमिरविप्रमुक्तो

मुखि दिवि च संप्रदुष्टो जितु मेष्यते स्वयंभूः ।

स्तुत स्तवितु अप्रमेयो वरपुरुषरूपवारी

यमुष्य त्वा स्तस्त्रिवा मोर्षे यथ वादिसिंहः ॥ १०१ ॥

इति हि भिक्षुशोऽभिनिष्कान्तो बोधिसत्वोऽतिक्रम्य शाक्यानातिक्रम्य क्रोड्यानातिक्रम्य
महान् मैत्रेयानामनुवैनेधे निर्गमे पट्टसु योजनेषु । तत्र बोधिसत्वस्य रीतिप्रभातोऽभूत् । ततो
बोधिसत्वो कण्ठकादवतीर्य धरणीतले स्थित्वा तं महान्तं देवनागपक्षगन्धर्वासुरगण्डकिन्नरमहोरगसंधं
विसर्जयति स्म । विसर्ज्य चात्थैतदभूत् — इमान्याभरणानि कण्ठकं च छन्दकस्य हस्ते विसर्ज-
यामीति ॥

अथ बोधिसत्वश्छन्दकमामन्त्रयैतद्वोचत् — गच्छ त्वं छन्दक, इमान्याभरणानि कण्ठकं च
गृहीत्वा निर्वर्णयस्व । यत्र च प्रदेशे छन्दको निवृत्तस्तत्र धैर्यं स्थापितमभूत् । अद्यापि तच्चैर्यं
छन्दकनिर्गतमिति ज्ञायते ॥

१ R नवनो for लवनो २ R राजा धरधर्म for राजेव धर्म ३ R स्वयंभूतः for स्वयंभुभूतः
४ R प्रसन्न for प्रफुल्ल ५ R विनिर्मुक्त for विविक्त ६ R om. क्षान्त ७ R सूर्यवभास for
सूर्योऽवभास ८ R देशेष्यते for देशेष्यते ९ R प्रमुक्तो for विप्र १० R सद्युष्टो for संप्रयुष्टो
११ R भवामो यया for भोम यय १२ R निष्कान्त for अभिनि १३ R निर्गमे for निगमे
१४ R रात्रिः for रात्रि १५ R विसर्ज्य for विसर्ज्य

पुनश्च बोधिसत्त्वस्यैतदभवत्—कथं च नाम चूडा च प्रव्रज्या चेति । सं खल्लेन चूडां
छित्त्वा अन्तरिक्षे क्षिपति स्म । सा च त्रायविंशता देवैः परिगृहीताभूत् पूजार्थम् । अद्यापि च
त्रायत्रिंशत्सु देवेषु चूडामहो वर्तते । तत्रापि चैत्यं स्थापितमभूत् । अद्यापि च तच्चूडाप्रतिग्रहण-
मिति ज्ञायते ॥

5 पुनरपि बोधिसत्त्वस्यैतदभूत्—कथं हि नाम प्रव्रज्या च काशिकानि वस्त्राणि । संचेद्वन-
वासानुरुपाणि कापायाणि वस्त्राणि, लभेयम्; शोभनं स्यात् । अथ शुद्धवासकायिकानां
L 226 देवानामेतदभूत्—कापायैर्बोधिसत्त्वस्य कार्यमिति । तत्रैको देवपुत्रो दिव्यं रूपमन्तर्भाव्यं
लुब्धकरूपेण कापायवस्त्रप्रावृतो बोधिसत्त्वस्य पुरतोऽस्थात् । अथ बोधिसत्त्वस्तमेतदवोचत्—
संचेन्मे त्वं मार्शा कापायाणि वस्त्राणि दद्याः, इमानि तेऽहं काशिकानि वस्त्राणि दद्याम् ।
10 सोऽवोचत्—एतानि वस्त्राणि तव शोभन्ते । इमानि मम । बोधिसत्त्व आह—अहं त्वां
याचामि । ततस्तेन लुब्धकरूपिणो देवपुत्रेण बोधिसत्त्वाय कापायाणि वस्त्राणि दत्तान्यभूवन् ।
काशिकानि गृह्णीते स्म । अथ स देवपुत्रो गौरवजातस्तानि वस्त्राणि उभाभ्यां पाणिभ्यां शिरसि
कृत्वा तत एव देवलोकमगमत् तेषां पूजार्थम् । तच्छब्देन दृष्टमभूत् । तत्रापि चैत्यं स्थापितम् ।
अद्यापि तच्चैत्यं कापायग्रहणमित्येवं ज्ञायते ॥

R 279 15 यदा च बोधिसत्त्वेन चूडां छित्त्वा कापायाणि वस्त्राणि प्रावृत्तानि, तस्मिन् समये देवपुत्र-
शतसहस्रा इष्टास्तुष्टा उदग्रा आत्तमनसः परमप्रमुदिताः प्रीतिसौमनस्यजाता हीहीकार-
किलिक्रियाप्रक्षेडितानिर्नादिनिर्घोषशब्दमकार्षुः । सिद्धार्थो भो मार्याः कुमारः प्रव्रजितः । सोऽप्य-
मनुत्तरां सम्यक्संज्ञोधिभिस्तंभुष्य धर्मचक्रं प्रवर्तयिष्यति । असंख्येयाज्जातिवर्षाणि सत्त्वान्
जात्या परिमोचयिष्यति । यावज्जरान्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदार्भनत्योपायासेभ्यः परिमोच्य
L 227 20 संसारसागरात् पारमुत्तार्यानुत्तरे क्षेमेऽभयेऽशोके निरुपद्वे शिवे विरंजसेऽमृते धर्मधातौ प्रति-
ष्ठापयिष्यतीति । स च शब्दः शब्दपरंपरया यावदकनिष्ठभवनमभ्युदतोऽभूत् ॥

ततोऽन्तःपुरिकाभिः कुमारनपश्यन्तीभिः श्रीमिक्रवार्पिकहैमन्तिकेषु प्रासादेष्वासनेषु च
गृहेषु परिमगमाणा यदा न पश्यन्ति स्म, तदा एकीभूताभिः कुसीमिरिवोत्कुष्टमभूत् । तत्र
काधिस्त्रियः परमशोकरता हा तातेति क्रन्दन्ति स्म । काधिद्वातः काधिद्वर्त इति क्रन्दन्ति स्म ।
25 काधिद्वा नापेति क्रन्दन्ति स्म । काधिद्वा स्वामिनिति । काधिन्नानाप्रियवचनप्रलापैः, काधिन्नाना-
कापपरिसर्पिकत्या रुदन्ति स्म । काधिच्छीर्षोर्षिकर्षिकत्या, काधिदन्योन्यमुखावलोचितया रुदन्ति स्म ।
काधिच्चतुःपरिवर्तिकत्या, काधिन्स्ववदनानि वक्षेरुच्छाय रुदन्ति स्म । काधिदूरू पाणिभिः
R 230 प्रस्फोटयन्त्यः, काधिद्दृश्य पाणिभिस्ताडयन्त्यः, काधिद्वाहून् पाणिभिः प्रस्फोटयन्त्यः, काधि-
च्छिरासि, काधिच्छिरः पांशुभिरवविरत्यो रुदन्ति स्म । काधिद्विशिक्षकेभ्यः, काधिकेरां
विदुश्वन्त्यः, काधिदूर्धवाहवः उर्ध्वैरुकोशन्ति स्म । काधिन्मृम्य इव दिग्बन्धिद्वाः सहसा प्रधावन्त्यो

१ R om. सचेत्. २ R ह्येन for ह्येना. ३ R om. पाणिभ्यां. ४ R 'निर्नादि' for निर्नाद.
५ R क्रन्दन् for क्रन्द. ६ R अनिवर्मान् for 'धर्मन'. ७ R विरुदके. ८ R शिरोपचय्या for
शिरःपचय्या ९ R आत्तम' 'दत्त च

रुदन्ति स्म । काश्चिन्मारुतकम्पिता इव यदत्यः प्रविक्रम्यमाना रुदन्ति स्म । काश्चिद्द्वरणीतले विनिपतिताः किञ्चिद्व्याणाः, काश्चिज्जालोक्षितमस्त्या इव पृथिव्यां परिवर्त्यमाना रुदन्ति स्म । काश्चिन्मूलच्छिन्ना इव वृक्षाः सहसा धरणीतले निपत्य रुदन्ति स्म ॥

तं च शब्दं राजा श्रुत्वा शाक्यानामन्वयते स्म — किमेतदुच्चैरन्तःपुरे शब्दः श्रूयते ? शाक्या विश्वाय कथयन्ति स्म — कुमारः किल महाराज अन्तःपुरे न दृश्यते । राजा आह — क्षिप्रं 5 नगरद्वाराणि पश्यत । कुमारमभ्यन्तरे भृगयामः । ते सान्तर्बहिर्भृगयन्ते स्म । सान्तर्बहिर्भृगयमाना न पश्यन्ति स्म ॥

महाप्रजापत्यपि गौतमी परिदेवमाना महीतले परिवर्तते स्म । राजानं शुद्धोदनमेवमाह — क्षिप्रं मां महाराज पुत्रेण समीक्षिणीं कुरुष्वेति ॥

ततो राजा चतुर्दिशमर्षदूतान् प्रेषयति स्म । गच्छत, यावत्कुमारं न पश्यय, तावन्मा 10 निवर्तय ॥

नैमित्तिकैर्वैपश्चिकैश्च व्याकृतमभूत् — मङ्गलद्वारेण बोधिसत्वोऽभिनिष्क्रमिष्यतीति । ते मङ्गलद्वारेण गच्छन्तः पश्यन्ति स्म अन्तरापथि पुष्पर्यं प्रपतितम् । तेपामेतदभूत् — अनेन पथा कुमारोऽभिनिर्गत इति ॥ R 281

ते स्वल्पमन्तरं गत्वा तं देवपुत्रं पश्यन्ति स्म बोधिसत्वस्य काशिकवस्त्राणि शिरसि कृत्वा 15 आगच्छन्तम् । तेपामेतदभूत् — इमानि खलु कुमारस्य काशिकवस्त्राणि । मा खल्वनेनैत्रं वस्त्राणामर्थं कुमारो जीविताद्वयपरोपितः स्यात् । गृहीतैनमिति । भूयः पश्यन्ति स्म । तस्य पृष्ठतश्छन्दकं कण्ठकमाभरणानि चादायागच्छन्तम् । ततस्ते परस्परमुचुः — मा तावद्भोः साहसं मां कर्षे । एव छन्दकोऽभ्यागच्छति कण्ठकमादाय, यावदेनं प्रक्ष्यामः ॥

ते छन्दकं परिपृच्छन्ति स्म — हे छन्दक, मा खल्वनेनैव पुरुषेण काशिकानां वस्त्राणामर्थाय 20 कुमारो जीविताद्वयपरोपितः स्यात् । छन्दक आह — न हेतत् । अपि तु अनेन कुमाराय कापायाणि वस्त्राणि दत्तानि । कुमारेण चात्स्यैवानि काशिकानि वस्त्राणि दत्तानि । अथ स देवपुत्रस्तानि वस्त्राण्युभाम्यां पाणिभ्यां शिरसि कृत्वा तत एव देवलोकमगमत् तेषां पूजार्थम् ॥ L 229 R 282

एवं च ते भूयश्छन्दकं परिपृच्छन्ति स्म — त्वं किं मन्यसे छन्दक गच्छामो वयम् ? शक्यः कुमारः प्रतिनिरर्तयितुम् ? स आह — मा खलु । अनिकर्यः कुमारो दृढवीर्यपराक्रमः । 25 एवं च तेनोक्तम् — न तावद्देहं पुनरपि कपिलवस्तुमहानगरं प्रवेक्ष्यामि, यावन्मे नानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्येति । यथा च कुमारेणोक्तं तथैव तद्भविष्यति । तत्कस्मात् ? अनिकर्यः कुमारो दृढवीर्यपराक्रमः ॥

ततश्छन्दकः कण्ठकमाभरणानि चादायान्तःपुरं प्राविशत् । ततस्ताभ्याभरणानि चिरेण कालेन भद्रिक्तस्य शाक्यकुमारस्य महानान्नोऽनिरुद्धस्य चावेत्यन्त स्म । तानि महानारायण-

१ R प्रविक्रम्यमानाः. २ R सङ्गिनीं for समङ्गिनी. ३ R अचरोद्भवान् for अचरुतान, ४ R om. मा. ५ R कर्षाः for कर्षे. ६ R अर्थे for अर्थाय. ७ R om एवं च. ८ R नानुत्तरा सम्पुत्रं बोधि रनिर्बुध्येति. ९ R चावाचन्दे for चावच्यन्त.

संघटनकार्यार्थमन्ये नारायणसंहनेना न शक्नुवन्ति स्म धारयितुम् । यद्वा न कश्चित्तानि धारयितुं
शक्नोति स्म; तदा महाप्रजापत्या गौतम्या चिन्तितमभूत्—यावदहमिमान्याभरणानि पश्यामि,
R 283 तावन्मम हृदये शोको भविष्यति । यन्वहमिमान्याभरणानि पुष्करिण्यां प्रक्षिपेयमिति । ततो
महाप्रजापती गौतमी तान्याभरणानि पुष्करिण्यां प्रक्षिपति स्म । अद्यापि सा आभरणपुष्करिणी-
5 स्पेवं संज्ञायते ॥

तत्रेदमुच्यते—

निष्क्रान्तु शूरो यद विदु बोधिसत्वो

नगरं विबुद्धं कपिलपुरं समग्रम् ।

मन्यन्ति सर्वे शयनगतो कुमारो

अन्योन्यं हृष्टाः प्रमुदित आलम्बन्ते ॥ १०२ ॥

गोपा विबुद्धा तथ अपि इक्षिणारा

शयनं निरीक्षीं न च दृशि बोधिसत्वम् ।

उत्क्रोशु मुक्तो नरपतिनो अगारे

हा वञ्चिताः स्मः कहि गतु बोधिसत्वो ॥ १०३ ॥

राजा श्रुणित्वा धरणि तले निरस्तो

उत्क्रोशु कृत्वा अहो मम एकपुत्रो ।

सो स्तेमितो ही जलवटसंप्रसिक्तो

आस्त्रार्सयन्ती बहुशत शाकियानाम् ॥ १०४ ॥

गोपा शयातो धरणि तले निपत्य

केशां लुनाती अवशिरी भूषणानि ।

अहो सुभाष्टं मम पुरि नात्यक्त्वा

सर्वप्रियेभिर्नाचिरतु विप्रयोगः ॥ १०५ ॥

रूपा सुरूपा विमैलविचित्रिताङ्गा

अच्छा विशुद्धा जगति प्रिया मनापा ।

धन्या प्रशस्ता दिवि भुवि पूजनीया

क त्वं गतोऽसि मम शयि छोरयित्वा ॥ १०६ ॥

न पीस्यि पानं न च मधु न प्रमादं

भूमौ शयिष्ये जटमकुटं धरिष्ये ।

स्नानं जहित्वा व्रततप आचरिष्ये

यावन्न द्रक्ष्ये गुणधरु बोधिसत्वम् ॥ १०७ ॥

१ R कायस्थायम् for कायार्थम्. २ R संघटना for संहनना. ३ R नन्दहम् for यश्वहम्.
४ R इक्षिणारे for गारा. ५ R नवदशि for न च दृशि. ६ R मुक्त्वा for मुक्तो. ७ R स्तेमितो
for स्तेमितो. ८ R आश्रासयितो for सयन्ती. ९ R अष्टे for सुभाष्टे. १० R सुविमलविचित्रिताङ्गा for
विमलविचित्रि. ११ R पाश्ये for पास्यि.

उद्यान सर्वे अफले अपत्रपुष्पा

L 231

हारा विशुद्धा तमरजपांशुतुल्याः ।

वेदं न शोभी अटत्रि पुरं प्रकाशं

यत्तेन त्यक्तं नरवरपुंगवेन ॥ १०८ ॥

हा गीतवाद्याः सुमधुर मञ्जुघोषाः

5

हा इक्षिगारा विगलित भूपणाभिः ।

हा हेमजालैः परिस्पुटमन्तरिक्षं

R 232

न भूयु द्रस्ये गुणधरविप्रहीणा ॥ १०९ ॥

मातृस्वसा चा परमसुहृन्प्राप्ता

आश्वासयाति म र्ददि शाक्त्यक्त्ये ।

10

पूर्वे च उक्तं नरवरपुंगवेन

कर्तास्मि लोके जरमरणात्प्रमोक्षम् ॥ ११० ॥

सो चा महर्षी कुशलसहस्र चीर्णः

पद् योजनानि प्रतिगत् रात्रिशेपे ।

छन्दस्य देती हयवर भूपणानि

15

छन्दा गृहीत्वा कर्पिलपुरं प्रयाहि ॥ १११ ॥

मातापितृणां मम वचनेन पृच्छे

गतः कुमारो न च पुन शोचयेया ।

बुद्धिं बोधिं पुनरिहमागमिष्ये

धर्मं श्रुण्वा भविष्य शान्तचित्ताः ॥ ११२ ॥

20

छन्दो ह्येत्तो प्रतिभणि नायकस्य

न मेऽस्ति शक्तिर्ललितं पराक्रमो वा ।

हनेयु मह्यं नरवरज्ञातिसंघाः

L 232

छन्दा क नीतो गुणधर बोधिसत्त्वो ॥ ११३ ॥

मा ताहि छन्दा प्रतिभणि बोधिसत्त्वो

25

R 286

तुया भविष्य अपि मम ज्ञातिसंघाः ।

शास्तारसंज्ञा त्वयि सद् भाविष्यन्ति

प्रेमेण मह्यं त्वयमपि वर्तिष्यन्ते ॥ ११४ ॥

छन्दो गृहीत्वा हयवर भूपणानि

उद्यानप्राप्तो नरवरपुंगवस्य ।

१ R अफलपत्रं for अफल अपत्रं. २ R हृद for हृदि. ३ R om. 'वर'. ४ R पुनरहम् for पुनरिहं. ५ R हृदिष्या for हृदन्तो. ६ R बलत for बल. ७ R त्राहि for ताहि. ८ R शास्ता रसज्ञा for शास्तारसंज्ञा. ९ R त्वयि नो विवर्ति for त्वयमपि वर्ति.

उद्यानपाठः प्रमुदितु वेगजातो

आनन्दशब्दं प्रतिभणि शाकियानाम् ॥ ११५ ॥

अयं कुमारो हयवर छन्दकश्च

उद्यानप्राप्तो न च पुन शोचितव्यो ।

5

राजा श्रणित्वा परिवृतु शाकियेभिः

उद्यानप्राप्तो प्रमुदितु वेगजातो ॥ ११६ ॥

गोपा विदित्वा दृढमति बोधिसत्त्वं

नो चापि हर्षो न च गिर श्रद्धधाति ।

10

अस्यानमेतद्विनिगतु यत्कुमारो

अप्राप्य बोधिं पुनरिह आगमेया ॥ ११७ ॥

दृष्ट्वा तु राजा हयवर छन्दकं च

उत्तोशु वृत्त्वा धरणितले निरस्तो ।

R 237

हा मद्य पुत्रा सुकुशलगीतवाद्या

क त्वं गतोऽसि विजहिय सर्वराज्यम् ॥ ११८ ॥

L 233 15

साधू भणाहि वचन ममेह छन्दा

किं वा प्रयोगः के च गतु बोधिसत्त्वः ।

केनाय नीतो विवरित केन द्वारा

पूजा च तस्या कथ दृत्त देवसंघैः ॥ ११९ ॥

20

छन्दो भणाती शृणु मम पार्थिवेन्द्रा

रात्रौ प्रसुप्ते नगरी सवालवृद्धे ।

सो मञ्जुघोषो मम भणि बोधिसत्त्वो

छन्दा ददाहि मम लघु अश्वराजम् ॥ १२० ॥

25

सो बोधयामि नरगणि नारिसंघं

सुप्ता प्रसुप्ता न च गिर ते श्रुणन्ति ।

सो रोदमानो ददि अहु अश्वराजं

हन्ता ब्रजाही हितकर येन कामम् ॥ १२१ ॥

शक्नेण द्वारा विवरित यन्त्रयुक्ताः

पालाश्वतत्तो हयचरणे शिलिष्ठैः ।

R 238

आरुद्धि शरे प्रचञ्चित त्रिसहस्राः

मार्गो नभेऽस्मिन् सुविपुल येन क्रान्तो ॥ १२२ ॥

१ R को गन्तु for क च गतु. २ R नगरेषु बाल for नगरी सवाल. ३ R नरगणनारि for नरगणि नारि. ४ R शिलिष्ठ for शिलिष्ठः. ५ R आरुद्धि शरः for आरुद्धि शरैः.

- आभा प्रमुक्ता विहततमोन्वकारा
 पुण्या पतिंसू तुरियशता रणिषू ।
 देवाः स्तविंसू तथपि हि चाप्तराणि
 ननसा प्रयातो परिष्टु देवसंघैः ॥ १२३ ॥
- छन्दो गृहीत्वा ह्यवरु भूषणानि
 अन्तःपुरं सो उपगतु रोदमानो ।
 दृष्ट्वा तु गोपा ह्यवरु छन्दकं च
 संमूर्छयित्वा धरणितले निरस्ता ॥ १२४ ॥
- उद्युक्त सर्वो सुविपुल नारिसंघाः
 वारिं गृहीत्वा स्नपयितुं शाक्यकन्याम् ।
 मां ह्येव कालं करिष्यति शोकप्राप्ता
 द्वाभ्यां प्रियाभ्यां बहु भवि विप्रयोगो ॥ १२५ ॥
- स्थामं जनित्वा सुदुःखित शाक्यकन्या
 केषुठेऽवलम्ब्या ह्यवरुअश्वराजे ।
 अनुस्मरित्वा पुरिर्मक कामक्रीडां
 नानाप्रलापी प्रलपति शोकप्राप्ता ॥ १२६ ॥
- हा मम प्रीतिजनना हा मम नरपुंगवा विमलचन्द्रमुखा ।
 हा मम सुरूपरूपा हा मम वरलक्षणा विमलतेजधरा ॥ १२७ ॥
- हा मम अनिन्दिताज्ञा सुजात अनुपूर्वउद्रता असमा ।
 हा मम गुणाप्रवारीं नरमहभिः पूजिता परनकालगिंका ॥ १२८ ॥
- हा मम बलोपपेता नरायणस्थानविहृतशत्रुगणा ।
 हा मम सुमङ्गघोषा कलविङ्करतस्वरा मधुरनलरता ॥ १२९ ॥
- हा मम अनन्तकीर्ते शतपुण्यसमुद्रता विमलपुण्यधरा ।
 हा मम अनन्तवर्णा गुणगणप्रतिमण्डिता ऋषिगणप्रीतिकरा ॥ १३० ॥
- हा मम सुजातजाता लुम्बिनिवन उत्तमे भ्रमरगीतस्ते ।
 हा मम विवृष्टशब्दा दिशि भुवि अभिपूजिता विपुलज्ञानद्रुमा ॥ १३१ ॥
- हा मम रत्नारसाम्रा विबोधा कमललोचना कर्णकनिभा ।
 हा मम सुशुद्धदन्ता गोक्षीरतुवारसंनिभसहितदन्ता ॥ १३२ ॥
- हा मम सुनास सुध्रुं ऊर्णात्रु मुखान्तरे स्थिता विमैला ।
 हा मम सुवृत्तस्कन्धा चापोदर एण्यजह्ववृत्तकटी ॥ १३३ ॥

१ R पठित for पतिंसू. २ R सर्वो for सर्वा. ३ R नारिसंघः. ४ R आदिव for मा ह्येव. ५ R केषुठे
 बलव्याद्वयवराध अश्वराजं for the line. ६ R पुरिं भूक for पुरिमक. ७ R नानाप्रकारं for 'प्रलापी.
 ८ R कनकवर्णनिभा for कनकनिभा. ९ R शुद्ध for सुशुद्ध. १० R om. सुध्रु. ११ R तेजविमल
 for विमल.

हा मम गर्जहस्तोरु करचरणविशुद्धशोभना ताम्रनखा ।
इति तस्य भूषणानि पुण्येहि कृतानि पार्थिवे प्रीतिकरा ॥ १३४ ॥

हा मद्य गीतवाचा वरपुष्पविद्येपना शुभक्रतुप्रवरे ।

हा मद्य पुष्पगन्धा अन्तःपुरि गीतवादितैर्हर्षकरा ॥ १३५ ॥

5 हा कण्ठका सुजाता मम भर्तु सहायकत्वया क्व नीतो ।

हा छन्दका निकरणा न बोधयसि गच्छमानके नरवरीष्टे ॥ १३६ ॥

गच्छत्ययं हितकरो एका गिर तस्मिन्तारि न भूसि कर्त्मात् ।

इतु अथ पुरवरातो गच्छति नरदम्पसारथिः कालणिकः ॥ १३७ ॥

कथ वा गतो हितकरो केन च निष्कामितो इतु स राजकुल्यत् ।

10 कतमां दिशामनुगतो धन्या वनगुल्मदेवता यास्य सखी ॥ १३८ ॥

R 291

अतिदुःख मद्य छन्दा निविर्देशिय नेत्रउद्धृता चक्षुददा ।

सर्वैर्जनैश्च छन्दा मातापितृनित्यवर्णिता पूजनियाः ॥ १३९ ॥

तानपि जहिवि निर्गतु किं पुनरिम इलिकामरतिम् ।

हा विक्र प्रियैर्वियोगो नटरङ्गस्वभावसंनिभा अनित्या ॥ १४० ॥

15 संज्ञाप्रहेण बाला दृष्टिर्विपर्यासनिश्चिता जन्मच्युति ।

प्रागेव तेन भणितं नास्ति जरामरणसंस्कृते काश्चि सखा ॥ १४१ ॥

परिपूर्यतीऽस्य आद्या स्पृशत् वरवोधिसुत्तमा द्रुमवरीष्टे ।

बुद्धित्व बोधिविरजां पुनरपि एतं इहां पुरवरे अस्मिन् ॥ १४२ ॥

छन्दकः परमदीनमानसो

20 गोपिःशाय वचनं श्रुणित्वना ।

साशुःकण्ठ गिर संप्रभास्ते

साधु गोपि निगृणोहि मे वचः ॥ १४३ ॥

L 236

रात्रिये रहसि यामि मन्वमे

सर्वनारिगाणि संप्रसुप्तके ।

25 सो तदा च शतपुष्पउद्धतो

आलपेति मम देहि कण्ठकम् ॥ १४४ ॥

तं निशाम्य वचनं तदन्तरं

तुम्य प्रेक्षामि शयानि सुतिःशाम् ।

उद्ययोऽनु अह्नु तत्र मुञ्चमी

अथ गोपि अयु याति ते प्रियो ॥ १४५ ॥

१ R गर्जहस्तोरु for गर्जहस्तोरु. २ R भयति for यति. ३ R दाम्प्य समुगी for यास्य सखी. ४ R निविर्देशिय for 'दक्षिण'. ५ R 'यतेषा for 'यतेषा'. ६ R एति for एत. ७ R om. इहा. ८ R धुनिर्जा for धुणित्वना. ९ R मुचमी for मुचु

देवता वचनु तं निरोधयि

एक इक्षि नैपि काचि बुध्यते ।

R 292

रोदमानं समलंकरित्वना

अक्षराजु ददमी नरोत्तमे ॥ १४६ ॥

कण्टको हिपति उग्रतेजस्वी

5

क्रोशमानु स्वह तस्य गच्छती ।

नो च कश्चि शृणुते पुरोत्तमे

देवताभि ओत्स्वापनं कृतम् ॥ १४७ ॥

स्वर्णरूपमणिकोटिता मेही

कण्टकस्य चरणैः पराहता ।

10

सौ रणी मधुरभीष्मशोभनौ

नो च केचि शृणुवन्ति मानुषाः ॥ १४८ ॥

पुण्ययुक्तु अमु तस्मि अन्तरे

चन्द्रज्योतिष नभे प्रतिस्थिता ।

देवकोटि गगने कृताञ्जली

15

ओर्नमन्ति शिरसाभिर्निन्दिषू ॥ १४९ ॥

यक्षराक्षसगणैरपस्थिता

लोकपाल चतुरो महर्षिवाः ।

कण्टकस्य चरणां करे न्यसी

पद्मेक्षरविशुद्धनिर्मलम् ॥ १५० ॥

20

सो च पुण्यशततेजउद्गतो

आरुही क्षुमुदधार्पकोपमम् ।

पङ्क्तिर धरणी प्रकाम्पिता

बुद्धक्षेत्र स्फुट आमनिर्मल्य ॥ १५१ ॥

शक्र देवगुरुः शचीपतिः

25

स्वाम द्वारं विवरी तदन्तरे ।

देवकोटिनयुतैः पुरस्सृतो

सो ब्रजी अमरनागपूजितो ॥ १५२ ॥

R 293

संज्ञमात्र इह जाति कण्टको

लो-रुनायु वहती नमोऽन्तरे ।

१ R न कापि विनुच्यते for नपि काचि बुध्यते. २ R बोधमान for रोदमान. ३ R हि पति for हिपति. ४ R सो for सा. ५ R शोभनो for शोभना. ६ R ओर्नमन्त for 'मन्ति. ७ R निवर्दिषु for निवर्दिषू. ८ R क्षुदाम for स्फुट आम. ९ R द्वाराथ for द्वार.

देवदानवगणा सङ्गिकाः

ये वहन्ति सुगतस्य गच्छतः ॥ १५३ ॥

अप्सरा कुशलातीतवादिने

बोधिसत्त्वगुणभाषमानिकाः ।

5

काष्ठकस्य वलु ते ददन्तिकाः

सुखि घोषु मधुरं मनोरमम् ॥ १५४ ॥

L 237

काष्ठका वहहि लोकलायकां

शीघ्र शीघ्र म जनेहि खेदताम् ।

नास्ति मे भयमपायदुर्गतिं

10

लोकलायमभिधारयिञ्चना ॥ १५५ ॥

एकमेक अभिनन्दते सुरो

वाहर्नं स्मि अहु लोकलायके ।

नो च किञ्चिदपि देसु विद्यते

देवकोटिचरणैर्न मर्दितम् ॥ १५६ ॥

15

पश्य काष्ठक मनोन्तरे इमं

मार्गु संस्थितु त्रिचित्रशोभनम् ।

रत्नवेदिकविचित्रमण्डितं

दिव्यसात्वगन्धधूपितम् ॥ १५७ ॥

एन काष्ठक शुभेन वर्मणा

20

शायत्रिशमवने सुनिर्मितो ।

अप्सरैः परिवृतः पुरस्सृतो

दिव्यकामरुतिभी रमिष्यसे ॥ १५८ ॥

साधु गोपि मे खु भूय रोदही

तुष्ट भोहि परमप्रहर्षिता ।

25

द्रक्षसे नाचरतो नरोत्तमं

बोधिप्राप्तमर्भः पुरस्सृतम् ॥ १५९ ॥

R 294

ये नराः सुरतर्भकारक्यः

ते न गोपि सद रोदित्यकाः ।

सो च पुष्यशतनेजउद्रतो

हर्निष्य न स रोदित्यकः ॥ १६० ॥

१ R कष्टके वहन्ति for कष्टका वहन्ति. २ R वादनदिम अह for वाहर्नं स्मि अहु. ३ R किञ्चिद for किञ्चिदि. ४ R सुनिर्मितो for 'तो. ५ R मा रणु for म...

सतरात्र भणभानु गोपिके

सा वियूह नपि शक्य क्षेपितुम् ।

यो वियूह भसु तत्र पार्थिवे

निष्क्रमन्ति नरदेवपूजिते ॥ १६१ ॥

लाम तुभ्य परमा अचिन्तिया

यं त्युपस्थितु जगे हितंकरो ।

महा संशि स्वकमेव वर्तते

त्वं हि मेप्यसि यथा नरोत्तमः ॥ १६२ ॥ इति ॥

॥ इति श्रीललितविस्तरेऽभिनिष्क्रमणपरिवर्तो नाम पञ्चदशमोऽध्यायः ॥

5

त्रिभिःसारोपसंक्रमणपरिवर्तः षोडशः ।

एवं खलु भिक्षवश्चन्द्रको बोधिसत्त्वाविस्थानेन राज्ञः शुद्धोदनस्य गोपायाः शाक्यकन्या-
याश्च सर्वस्य चान्तःपुरस्य सर्वस्य च शाक्यगणस्य शोकविनोदैक्यामकार्षीत् ॥

L 238 इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वो लुब्धकरूपाय देवपुत्राय काशिकानि वस्त्राणि दत्त्वा तस्य
सकाशात्कापायानि वस्त्राणि गृहीत्वा स्वयमेव प्रवज्यां लोकानुवर्तनामुपादाय सत्त्वानुकम्पायै
5 सत्त्वपरिपाचनार्थम् ॥

R 295 अथ बोधिसत्त्वो येनैव शाक्या ब्राह्मण्या आश्रमस्तेनोपसंक्रामत् । सा बोधिसत्त्वं वासेन
भक्तेन चोपनिमन्त्रयते स्म । ततो बोधिसत्त्वः पद्म्यायां ब्राह्मण्या आश्रमं गच्छति स्म । तयापि
बोधिसत्त्वो वासेन भक्तेन चोपनिमन्त्रितोऽभूत् ॥

ततो रैवतस्य ब्रह्मर्षेराश्रममगमत् । असावपि बोधिसत्त्वं तथैवोपनिमन्त्रयते स्म । तथैव
10 राजकोऽपि दत्तमदण्डिकपुत्रो बोधिसत्त्वमुपनिमन्त्रयते स्म ॥

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वोऽनुपूर्वेण वैशालीं महानगरीमनुप्राप्तोऽभूत् ॥

तेन खलु पुनः समयेनाराडः कालोपो वैशालीमुपनिसृत्य प्रतिवसति स्म महता श्रावक-
संघेन सार्धं त्रिभिः शिष्यशतैः । स शिष्येभ्य आर्किचन्यायतनसहजतायै धर्मं देशयति स्म । स
बोधिसत्त्वं दूरत एवागच्छन्तं दृष्ट्वा आश्चर्यप्राप्तः शिष्यानामन्त्रयते स्म — पश्यत पश्यत भो रूपमस्येति ।
15 तेऽनुवन् — एवं ह्येतत्पश्यामः । एनमतिविस्मयनीयम् ॥

ततोऽहं भिक्षवो येनाराडः कालापस्तेनोपसंक्रम्याराड कालापमेतदवोचत् — चरेयमहं भो
आराडे कालापे ब्रह्मचर्यम् । सोऽवोचत् — चर भो गौतम तथारूपेण धर्मास्थाने यस्मिन् श्राद्धः
कुलपुत्रोऽल्पकृच्छ्रेणाज्ञामाराधयति ॥

L 233 तस्य मे भिक्षव एतदभूत् — अस्ति मे छन्दोऽस्ति वीर्यमस्ति स्मृतिरस्ति सम्पत्तिरस्ति ब्रह्म,
R 296 20 यन्ब्रह्मेकोऽप्रमत्त आतापी व्यपकृष्टो विहरेयं तस्यैव धर्मस्य प्रातये साश्चाक्तियायै ॥

अथ खल्वहं भिक्षवो एकोऽप्रमत्त आतापी व्यपकृष्टो विहरन्ल्पकृच्छ्रेणैवं तं धर्ममप्यर्व-
गच्छन् साक्षादकार्षम् ॥

अथ खल्वहं भिक्षवो येनाराडः कालापस्तेनोपसंक्रम्यैतदवोचत् — एतावद्भो त्वया आराड
धर्मोऽधिगतः साक्षात्कृतः ? सोऽवोचत् — एवमेतन्नो गौतम । तमहमवोचत् — नयापि भो एष धर्मः
25 साक्षात्कृतोऽधिगतः । सोऽवोचत् — तेन हि भो गौतम यदहं धर्मं जानामि, भवानपि तं जानाति,
यं भवान् जानाति, अहमपि तं जानामि । तेन ह्यायामुभावपीमं शिष्यगणं परिहरावः ॥

इति हि भिक्षव आराडः कालापः परमया पूजया मां पूजयति स्म । अन्तेवासिषु च
मां समानार्थतया स्थापयति स्म ॥

१ R 'विनोदनक्या' for 'विनोदक्या'. २ R कालानो for कालपो almost throughout.
३ R हो 4 for होनन्. ४ R अप्यगच्छत् for अप्यवगच्छन्.

तस्य मे भिक्षुच एतद्भूत् — अयं खल्वाराडस्य धर्मो न नैर्पाणिको न निर्याति, तत्कतरस्य
सम्यग्दुःखक्षयाय ! यन्वहमत उत्तरि पर्येपमाणधरेयम् ॥

अयं खल्वहं भिक्षुर्वा यथाभिरामं वैशाल्यां विहृत्य मगधेषु च प्रकान्तोऽभूत् । सोऽहं
मगधेषु चर्यां चरन् येन मागधकानां राजगृहं नगरं तदनुसृतो येन च पाण्डवः पर्यतराजस्तेनोप-
संक्रान्तोऽभूवम् । तत्राहं पाण्डवे पर्यतराजपार्श्वे व्याहापमेकाक्यद्वितीयोऽसहायोऽनेकैर्देवक्रोष्टि- 5
नयुतशतसहस्रैः संरक्षितः ॥

ततोऽहं कैल्यमेव संनिवास्य पात्रचीवरमादाय तपोदैवारेण राजगृहं महानगरं पिण्डाय
प्राविशत् प्रासादिकेनाभिक्रान्तेन प्रतिक्रान्तेन व्यवलोकितेन संमिञ्जितेन प्रसारितेन प्रासादिकेन
संघाटीपटपात्रचीवरधारणेनाविक्षितैरेन्द्रियैरवहिर्गतेन मानसेन निर्मितवत्तैलपात्रधरबहुगमात्रं पश्यन् ।
तत्र मां राजगृहका मनुष्या दृष्ट्वा विस्मिता अभूवन् — किं स्विदयं ब्रह्मा भविष्यति शत्रो देवाना- 10
मिन्द्र आहोस्विद्वैश्रवणो आहोस्वित्किंचिद्विरिदैवताम् ॥

तत्रेदमुच्यते —

अथ विमलधरो ह्यनन्तैतेजो

स्वयमिह प्रव्रजियान बोधिसत्त्वः ।

शान्तमनु दान्त ईर्यवतो

विहरति पाण्डवशैलराजपार्श्वे ॥ १ ॥

रजनि विगतु ज्ञात्व बोधिसत्त्वः

परमसुदर्शनियं निवासयित्वा ।

पात्र प्रतिगृहीय नीचमानो

प्रविशति राजगृहं सपिण्डपात्रम् ॥ २ ॥

कनकमिव सुभातुजातरूपं

कतचित्तु लक्षणविंशता द्विभिध् ।

नरगण तय नारि प्रेक्षमाणो

न च भवते क्वचि तृप्ति दशनिन ॥ ३ ॥

वीथि रचित रत्नवल्लवार्थं

अवशारिया जनु याति पृष्ठतोऽस्य ।

को नु अयु अदृष्टपूर्वसत्त्वो

यस्य प्रर्भाय पुरं विभाति सर्वम् ॥ ४ ॥

उपरि स्थिहिय नारिणां सहस्रा

तथारियं द्वारि तथैव वातयाने ।

१ R निर्वाणिको for नैर्वा°. २ R कल्पमेव. ३ R तप्तोदं for तपोद°. ४ L अशोस्विद् for
आहोस्विद्. ५ R अनन्ततेजाः for तैतेजो. ६ R स्थिरमानसेन for नीचमानो. ७ R क्वचित्तु for क्वचि.
८ प्रभा for प्रभाय. ९ R तथसि for तथारिब.

रथ्य भरित गोहि शून्य वृत्वा

नरवरु प्रेक्षिषु ते अनन्यकर्माः ॥ ५ ॥

न च भुयु क्रयविक्रयं करोन्ती

न च पुन सौण्ड पिबन्ति मय्यपानम् ।

न च गृहि न च वीथिये रमते

पुत्रपुत्रस्य निरीक्षमाण रूपम् ॥ ६ ॥

पुस्य त्वरितुं गच्छि राजगोहं

अवचिषु राज स विम्बिसार तुष्टो ।

देव परम तुम्य लब्ध लाभ

स्वयमिह ब्रह्म पुरे चराति पिण्डम् ॥ ७ ॥

केचि अवचि शक्र देवराजो

अपरि भणन्ति सुयाम देवपुत्रः ।

तथै अपि संतुषितं व निर्मितश्च

अपरि भणन्ति सुनिर्मितेषु देवः ॥ ८ ॥

केचि पुन भणन्ति चन्द्रसूर्यौ

तथापि च राहु बलिश्च वेमचित्री ।

केचि पुन भणन्ति वाचमेवं

अयु सो पाण्डवशैलराजवासी ॥ ९ ॥

वचनमिमु श्रुण्विष्व पार्थिवोऽसौ

परमउदग्रमना स्थितो गवाक्षे ।

प्रेक्षति वरसत्त्व बोधिसत्त्वं

ज्वलन्तु शिरिय सुधातुकाञ्चनं वा ॥ १० ॥

पिण्ड ददिय राज विम्बिसारः

पुरुषमवोचनिरीक्ष क्व प्रयाती ।

दृष्टु गिरिवरं स गच्छमानो

अवचिषु देव गतः स शैलपार्श्वम् ॥ ११ ॥

रजनि विगंतु ज्ञात्वा विम्बिसारो

महत् जनैः परिधारितो नरेन्द्रः ।

उपगमि पाण्डवशैलराजमूले

शिरिय ज्वलन्तु तमदृशाति शैलम् ॥ १२ ॥

१ R गोहं शत for गोहि शून्य. २ R अनन्यकर्मा. ३ R करोति. ४ R om. मय. ५ त्वरितुं गच्छिष्व
for त्वरितु गच्छि. ६ R तथापि for तथा अपि. ७ R निर्मितु for निर्मित.

धरणि व्रजितु यानि ओरुहित्वा

परमसुगौरव प्रेक्षि बोधिसत्वम् ।

मेरुरिव यथा ह्यकम्पमानो

न्यसिष्य तृणानि निष्पण्ण सोस्तिकेन ॥ १३ ॥

शिरसि चरणि वन्दयित्वा राजा

5

त्रिविधकथां समुदाहरित्वा बोचत् ।

ददामि तव उपार्थं सर्वराज्याद्

R 301

रम इह कामगुणैरहं च पिण्डम् ॥ १४ ॥

प्रभणति गिरि बोधिसत्व श्लक्ष्णं

धरणिपते चिरनायु पाळयस्व ।

10

अहमपि प्रविजह्य राज्यमिष्टं

प्रव्रजितो निरपेक्षि शान्तिहेतोः ॥ १५ ॥

दहर तस्ययौवनैरपेतः

शुभतनुवर्णनिभोऽसि वेगप्राप्तः ।

त्रिपुल धन प्रतीच्छ नारिसंघं

15

इह मम राज्य वसाहि भुङ्क्ष्व कामां ॥ १६ ॥

परमप्रमुदितोऽस्मि दशनात्ते

अवचिपु स मागधराज बोधिसत्वम् ।

भवहि मम सहायु सर्वराज्यं

अहु तं व दास्यि प्रभूत भुङ्क्ष्व कामां ॥ १७ ॥

20

मा च पुन वने वसाहि शून्ये

म भुयु तृणेषु वसाहि भूमिवासम् ।

परमसुकुमार तुभ्य कायो

इह मम राज्य वसाहि भुङ्क्ष्व कामां ॥ १८ ॥

R 302

प्रभणति गिरि बोधिसत्व श्लक्ष्णं

25 L 242

अकुटिल प्रेमणिया हितानुकम्पी ।

स्वस्ति धरणिपाल तेऽस्तु नित्यं

न च अहु कामगुणेभिरर्थिकोऽस्मि ॥ १९ ॥

कामं विभ्रसमा अनन्तदोषा

नरकप्रपातन प्रेततिर्यम्योनी ।

विदुमि विगर्हित चाप्यनार्य कामा

जहित मया यथा पक्वलेटपिण्डम् ॥ २० ॥

काम द्रुमफला यथा पतन्ती

यथैमिव अभ्रवलाहका प्रजन्ति ।

अधुव चपलगामि मारुतं वा

त्रिकिरण सर्वशुभस्य वञ्चनीया ॥ २१ ॥

5

काम अलभमान दह्यन्ते

तथ अपि लब्ध न तृप्ति विन्दयन्ती ।

यद् पुन अवदास्य भक्षयन्ते

तद् महदुःख जनेन्ति घोर कामाः ॥ २२ ॥

R 303

काम धरणिपाल ये च दिव्या

10

तथ अपि मानुष काम ये प्रणीता ।

एकु नरु लभेत सर्वकामां

न च सो तृप्ति लभेत भूयु एषैन् ॥ २३ ॥

ये तु धरणिपाल शान्तदान्ता

आर्य अनाश्रव धर्मपूर्णसंज्ञा ।

15

प्रज्ञविदुष तृप्त ते सुतृप्ता

न च पुन कामगुणेषु काचि तृप्तिः ॥ २४ ॥

काम धरणिपाल सेवमाना

पुरिम न विद्यति कोटि संस्कृतस्य ।

लज्जजल यथा हि नारै पीत्वा

20

सुयु तृप वर्धति काम सेवमाने ॥ २५ ॥

अपि च धरणिपाल पश्य कायं

अधुवमसारकु दुःखयन्त्रमेतत् ।

नवभि त्रणमुखैः सदा स्रक्वन्तं

R 304

न मन नराधिप कामछन्दरागाः ॥ २६ ॥

25

अहमपि विपुलां विजह्य कामां

तथपि च इलिसहस्र दर्शनीयां ।

अननिरतु भवेयु निर्गतीऽहं

परमशिखं वरवोधि प्राप्सुकामः ॥ २७ ॥

राजा आह —

कतम दिशि कुतो गतोऽसि मिश्रो

क च तव जन्म क ते पिता क माता ।

१ R यथा इव for यथमिव. २ R दह्यन्ते for दहयन्ते. ३ R यदा पुरे for यद् पुन. ४ R लभेति for लभेत. ५ R एषः for एषन्. ६ R मनु न विद्याति for पुरिम न विद्यति. ७ R नरो for नार. ८ R प्रह for आह. ९ R दिशं for दिशि

क्षत्रिय अथ ब्राह्मणोऽथ राजा
परिकथ भिक्षुं यदी न भारसंज्ञा ॥ २८ ॥

बोधिसत्त्व आह —

श्रुतु ति धरणिपाल शाक्वियानां
कपिलपुरं परमं सुक्राद्विस्तीतम् ।
पितु मम शुद्धोदनेति नाम्ना
तनु अहु प्रजितो गुणाभिलाषी ॥ २९ ॥

L 243

5

राजा आह —

साधु तव सुदृष्टदर्शनं ते
यनुं तव जन्म वयं पि तस्य शिष्याः ।
अपि च मम क्षमस्व आशयेता
यमपि निमन्त्रितु कामवीतरागो ॥ ३० ॥

10

R 305

यदि त्वय अनुप्राप्तु भोति बोधिः
तद मम सेत्ति भोति धर्मस्वामिम् ।
अपि च मम पुरा सुलब्ध लाभा
मम त्रिजिते वससीह यत्त्वयभो ॥ ३१ ॥

15

पुनरपि चरणानि बन्दयित्वा
वृत्त्व प्रदक्षिणु गौरवेण राजा ।
स्वकजनपरिवारितो नरेन्द्रः
पुनरपि राजगृहं अनुप्रविष्टः ॥ ३२ ॥
मगधपुरि प्रवेशि लोकनाथो
विहरिय शान्तमना यथाभिप्रायम् ।
अर्थु करिय देवमानुषाणां
उपगमि तीर निरञ्जना नरेन्द्रः ॥ ३३ ॥

20

॥ इति श्रीललितविस्तरे चिन्मिसारोपसंक्रमणपरिवर्तो नाम षोडशोऽध्यायः ॥

25

भूयथास्येतदभूत्—य इमे श्रमणब्राह्मणा कामेभ्यो व्यपवृष्टकायचित्ता विहरति, यापि
तेषां कामेषु नन्दीति सर्वं कर्तव्यं यात्रज्योतिं पर्येयत इति । स आर्द्रं काष्ठमादाय स्थेते स्थापयित्वा
आर्द्रां चोत्तरारणिं मधीयात्, अभज्योऽसाग्निमुत्पादयितुम् । एवमेव य इमे श्रमणब्राह्मणा इति
सर्वं पूर्वश्रुत्वा यानदभज्या उत्तरिमनुष्यधर्मादलमार्यज्ञानदर्शनविशेषं साक्षात्कर्तुम् । इयं द्वितीया
5 उपमा प्रतिभाति स्म पुनर्मथुता चाविज्ञाता च ॥

पुनरपर य इमे श्रमणब्राह्मणा भवन्त कामेभ्यो व्यपवृष्टकायचित्ता विहरति, यापि तेषां
कामेषु नन्दि । इति सर्वं पर्येयलम् । तदप्येयानुपशान्तम् । किं चापि ते आत्मोपक्रमिकश्च शरीरोप-
तापिका दुःखा तीव्रा खरा घटुका वेदना वेदयते । अथ खलु पुनर्मथुता एव ते उत्तरि-
R 311 मनुष्यधर्मादलमार्यज्ञानदर्शनविशेषं साक्षात्कर्तुम् । तद्यथापि नाम इह स्यात्पुरयोऽन्यथा ज्योतिर्विषयी
10 ज्योतिं पर्येयमाण, स शुष्कं काष्ठमादाय शुष्कां चोत्तरारणिं स्थेते प्रतिष्ठाप्य मधीयात्, स भज्योऽ-
ग्निमभिनिर्येयितुं तेजं प्रादुष्येत् । एवमेव य इमे भवन्त श्रमणब्राह्मणा इति सर्वं यानद्वेदना
वेदयन्त इति । अथ च पुनर्मथुता एव ते उत्तरिमनुष्यधर्मादलमार्यज्ञानदर्शनविशेषं साक्षा-
त्कर्तुम् । इयं तृतीया उपमा प्रतिभाति स्म अश्रुतपूर्वा च अविज्ञातपूर्वा च ॥

L 248

अथ खलु भिक्षवो बोधिसत्त्वस्यैतदभूत्—अहं खल्वेतर्हि कामेभ्यो व्यपवृष्टकायो
15 विहरामि व्यपवृष्टचित्तश्च । यापि मे कामेषु नन्दीति सर्वं यानत्तदपि मे उपशान्तम् । किं चापि
अहमात्मोपक्रमिकश्च शरीरोपतापिका दुःखमिति पेयालं याद्वेदना वेदिमि । अथ खल्वहं भव्य एवोत्तरि-
मनुष्यधर्मादलमार्यज्ञानदर्शनविशेषं साक्षात्कर्तुम् ॥

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वो यथाभिप्रेतं गयाया विहृत्य गयाशीर्षे पर्वते जङ्घाविहारमनु-
चक्रम्यमाणो येनोद्विल्या सेनापतिग्रामकस्तदनुसृतस्तदनुप्राप्तोऽभूत् । तत्राद्राक्षीन्दी नैरञ्जना-
20 मच्छेदका सूपेतीर्या प्रासादिकैश्च द्रुमगुल्लैरलङ्कृता समततश्च गोचरग्रामाम् । तत्र खल्वपि बोधिसत्त्वस्य
मनोऽतीव प्रसन्नमभूत्—समो वताय भूमिप्रदेशो रमणीय प्रतिसल्यनानुरूप । पर्याप्तमिदं
प्रहाणार्थं क्वलुपुत्रस्य । अहं च प्रहाणार्थी । यन्वहमिहैव तिष्ठेयम् ॥

R 312

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वस्यैतदभूत्—पञ्चकन्यानालेऽहमिह जम्बुद्वीपेऽवतीर्णो
हीनाधिमुक्तिनेषु सत्त्वेष्वाकीर्णतीर्थवर्षेषु नानादृष्टिप्रसङ्गेषु कायपिण्डप्राहामिनिविष्टेषु नानाविधै
25 श्वातापनपरितापनैः कायशुद्धिं पर्येयन्ते, प्रज्ञापयन्ति च समूढा । तद्यथा—मन्त्रविचारकै-
र्हस्तप्रलेहैर्नैर्वाचनैरनामन्त्रणैरनेकमूलिकैरमस्त्यमासवैरवापिकैः सुरातुपोदकवैर्जनेरेकत्रिपञ्च-
सप्तजुष्टभिक्षाप्रहणैर्मूलफलशैवालक्रुशुशपत्रमोमगोमूत्रपापसदधिर्सापि प्राणितामापिष्टकभक्षणयानै-
सैरसिकापोतत्रन्दशिशिकोरसुष्टसप्रक्षालकैः । ग्राम्यारण्याभिश्च वृत्तिभिः । गोत्रतमृगैश्चवराहवानर-
हस्तित्रतैश्च स्थानमौनगीरासनैश्च एवालापकैर्यावत्सत्तात्पकैः । एकभक्ता एकाहोरात्रचातुर्य-

L 249

१ R पूर्ववत् for पेयालम् २ R अभज्या for पुनर्मथुता ३ R प्राविश्येत् for प्रादु ४ R om
एव ५ R सूपेतीर्या ६ R प्रसङ्गेषु for प्रसङ्गेषु ७ R मूढा for समूढा ८ R मन्त्रनिर्वाचनकै for
मन्त्रविचार ९ R नापावनकै for नयाचनकै १० R विस्त्रेते for वनेने ११ R सारथि for
सारथि १२ R संदशि for संदशि १३ R प्रख्यालकै for प्रक्षालकै १४ R मृगाथ for मृगथ.

पञ्चमकालान्तराथ पक्षक्षपणमोसक्षपणचान्द्रायणैश्च गृध्रोद्धकपक्षधारणैश्च फलमुज्जासनवल्कल-
 दर्भवल्बजोष्ट्रकम्बलाजकम्बलकेशकम्बलचर्मनिवेशनैश्च आर्द्रपटास्तोपकजालशयनैश्च भस्मशर्करा-
 पाषाणफलककण्टकतृणमुसलशयनावाक्त्रिष्ट्रोकुटुकस्यण्डिलशयनैश्च एकत्रासद्वित्रिचतुष्पञ्चपट्ट-
 सतत्रहुवासोभिर्नग्नमावैश्च स्थानास्थानविधिभिश्च दीर्घकेशनखस्मश्रुजटामकुटुधारणैश्च एककोल-
 तिलतण्डुलाहारैश्च भस्ममसिनिर्गाल्योद्धृततमोरजपांशुपङ्कपरिप्रक्षणैश्च लोममुञ्जकेशनखचीवरपञ्जर- 5
 करङ्गधारणैश्च उष्णोदकतण्डुलोदकपरिस्रावितकान्बलिकत्यालीपानीयपानैश्च अङ्गारधातुकापाय-
 त्रिदण्डमुण्डिककुण्डिककमालखट्वाङ्गधारणैश्च शुद्धिं प्रत्यक्गच्छन्ति संमूढाः । धूमपानाग्नि-
 पानादित्यनिरीक्षणपञ्चतपैकमादोर्ध्वबाहुस्थानैकचरणैश्च तपः संचिन्वन्ति । तुषाघङ्गारदाह-
 निकुम्भसाधनपक्षशैलापचनाग्निजलप्रवेशनमस्तीर्थगमनमरणैश्चेष्टां गतिं मृगयन्ते । ओंकारवपट्ट-
 कारस्वधाकारस्वाहाकाराशीर्वचनस्तुतिचयनावाहनजप्यमन्त्राभ्ययनधारणकरणैश्च शुद्धिं प्रत्यक्-
 गच्छन्ति । शुद्धं चालानं मन्यमाना इमानाश्रयन्ते । तद्यथा — ब्रह्मेन्द्रह्रद्विष्णुदेवीकुमारमातृकात्रयायनी- 10
 चन्द्रादित्यवैश्रवणवसुधासवाश्विनौनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगराक्षसप्रेतभूतकुम्भाण्डपापद-
 गणपतिपिशाचांश्च देवर्षिराजर्षिब्रह्मर्षींश्च नमस्यन्ति, तेषु च सारसंज्ञिनो भवन्ति ।
 पृथिव्यमेजोवाय्वाकांशं चाश्रयन्ते । गिरीनदीनद्युत्ससरोद्भूतडागसागरसरःफलबलपुष्करिणी-
 कूपवृक्षगुल्मलतातृणस्थाणुगोष्ठमशानचत्वरगृह्णाटकान्तरापणमुखानि चाश्रयन्ते । गृहस्तम्भोपल-
 मुसलासिधनुषशुशरशक्तित्रिशूलांश्च नमस्यन्ति । दधिघृतसर्पपयवप्रतिसरादूर्वाभिणिकनवरजता- 15
 दिभिश्च मङ्गलं प्रत्यक्गच्छन्ति । एवंविधानि इमे तीर्थ्याः कुर्वन्ते, आश्रयन्ते च संसारभयभीताः ॥

R 313

10

L 250

इह च केचित्पत्रैश्च मन्यन्ते स्वर्गापवर्गावस्माकमेतेभ्यो निर्वर्त्येत इति मिथ्यामार्गप्रयाता
 अशरणे शरणसंज्ञिनोऽमङ्गल्ये मङ्गलसंज्ञिनोऽशुद्ध्यां शुद्धिं मन्यन्तेयन्वहं तादृशं व्रततपोविशेषमालभेयं
 यथा सर्पप्रवादिनश्च निगृहीताः स्युः, कर्मक्रियाप्रणष्टानां च सत्त्वानां कर्मक्रियाविप्रणशाशमा-
 दैशैयियम् । ध्यानगोचराणां च रूपावचराणां च देवानां ध्यानविशेषोपदर्शनादावर्जनं कुर्यामिति ॥ 20

R 314

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्व एवं चिन्तयित्वा पङ्कपरिकं महाघोरं व्रततपःसुदुष्करात्सुदुर्घैरां
 दुष्करचर्यामालभते स्म । केन कारणेनोच्यते दुष्करचर्येति ? दुष्करकारिकैषा, तेनोच्यते
 दुष्करचर्येति । न स कश्चित्सत्त्वः सत्त्वनिकाये संविद्यते मनुष्यो वा अमनुष्यो वा, यः
 समर्पस्तयारूपं दुष्करं चारेतुम्, अन्यत्र चरममत्रिकाद्वोधिसत्त्वात्, य आस्फानकध्यानं समापद्यते
 स्म । केन कारणेनोच्यते आस्फानकगिति ? स चतुर्थध्यानमादित एव समापद्यमान आश्वास- 25
 प्रघासानुपरोधयति संनिरोधयति । अकरूपं तद् ध्यानमविकल्पमनिर्ज्ञेयमनपनीतमस्पन्दनं सर्वत्रानुगतं
 च सर्वत्र चानिश्रितम् । न च तद् ध्यानं जातु केनचित्समापन्नं पूर्वं शैव्येण वा अशैव्येण वा प्रत्येक-

१ R om. मासक्षपण. २ R आर्द्रपटास्तोक for पटास्तोपक. ३ R शिरःकुटुक for शिरोःकुटुक.
 ४ R पट्ट for पत्र. ५ R 'पक्षशिल' for पक्षशिल्. ६ R om. 'वचन'. ७ R आश्रयार्थ for
 आश्रयं च. ८ R तीर्थानि for तीर्थ्याः. ९ R पुत्रैः for पत्र. १० R अङ्गुष्ठे for अङ्गुष्ठ्या.
 ११ R अधिदर्शयेयम् for आदर्शं. १२ R om. सुदुष्करां. १३ R स तर्हि for स. १४ R अनिष्टनम्
 for अनिष्टनम्. १५ R शैव्येन वा अशैव्येन for शैव्येण वा अशैव्येण वा.

दुष्करचर्धापरिवर्तः सप्तदशः ।

R 306

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन खद्रको नाम रामपुत्रो राजगृहं नाम महानगरमुपनिस्तुत्य विहरति स्म महता शिष्यगणेन सार्धं सप्तमिः शिष्यशतैः । स तेभ्यो नैवसंज्ञानासंज्ञायतन-सहव्रतायै धर्मं देशयति स्म । अद्राक्षीत् खल्वपि भिक्षवो बोधिसत्वो खद्रकं रामपुत्रं संवेगिणं गणाचार्यं ज्ञातमभीप्सितं बहुजनपूजितं पण्डितसंमतम् । दृष्ट्वा चास्यैतदभूत्—अयं खल्वपि खद्रको रामपुत्रः संवेगिणी गणाचार्यः ज्ञातोऽभीप्सितो बहुजनपूजितः पण्डितसंमतः । सचेदह-मस्यान्तिकमुपसंक्रम्य व्रततपमारभेयम्, नैव ममान्तिके विशिष्टसंज्ञो भवेन्नापि प्रत्यक्षज्ञानेन ज्ञातो भवेन्नापि संस्कृतानां साश्रवणानां सोपादानानां ध्यानसमाधिसमापत्तीनां दोषो दत्तो भवेत् । यन्त्रहं तथाहंपुपायमुपसंदर्शयेयं येनैते च प्रत्यक्षा भवेयुः । ध्यानगोचराणां च समापत्यारम्यणानां लौकिकसमाधीनामनिःसरणता दर्शिता भवेत् । यन्त्रहं खद्रकस्य रामपुत्रस्य सकाशमुपसंक्रम्य

10 स्वसमाधिगुणविशेषोद्भावनार्थं शिष्यत्वमभ्युपैगम्य संस्कृतसमाधीनामसारतामुपदर्शयिष्यमिति ॥

R 307

अथ खलु भिक्षवो बोधिसत्व इदमर्थवशमधिकृत्य येन खद्रको रामपुत्रस्तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्रम्य खद्रकं रामपुत्रमेतदवोचत्—कस्ते मार्यं शास्ता, कस्य वा धर्मं देशितमाजानासि ?

इत्येवमुक्ते खद्रको रामपुत्रो बोधिसत्वमेवमाह—न मे मार्यं कश्चिच्छास्ता । अपि तु खलु पुनः स्वयमेव मयेदं सम्यगधिगतमिति । बोधिसत्व आह—किं भवताधिगतम् ? आह—
15 नैवसंज्ञानासंज्ञायतनसमापत्तेर्मार्गः । बोधिसत्व आह—लभेमाहि वयं भवतः सकाशादववादानुशासनीयस्य समाधेर्मार्गिन् ? आह—बाढमस्त्विति । यावदत्तोऽववादोऽभूत् ॥

L 245

ततो बोधिसत्व एकान्तं गत्वा पर्यङ्गमभ्युपविशति स्म । समनन्तरोपविष्टस्य च बोधिसत्वस्य पुण्यविशेषेण च ज्ञानविशेषेण च पूर्वसुचरितचर्याफलविशेषेण च सर्वसमाधि-परिचयविशेषेण च ध्यानप्रमुखानि सर्वाणि लौकिकानि लोकोत्तराणि समापत्तिशतान्यामुखी-
20 भवन्ति स्म साकाराणि सोदेशानि यथापि तच्चित्तवशवर्तित्वात् । अथ च बोधिसत्वः स्मृतः संप्रजानन् उल्यायासनाद्येन खद्रको रामपुत्रस्तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्रम्य खद्रकं रामपुत्रमेवमाह—
अस्त्यन्योऽपि मार्यं कश्चिदुत्तरे नैवसंज्ञानासंज्ञायतनसमापत्तेर्मार्गः ? सोऽववीत्—नास्तीति ॥

R 328

ततो बोधिसत्वस्यैतदभवत्—न खलु खद्रकस्यैवास्ति श्रद्धा वीर्यं स्मृतिः प्रज्ञा । ममाप्यस्ति श्रद्धा वीर्यं स्मृतिः समाधिः प्रज्ञा ।

25

अथ बोधिसत्वो खद्रकं रामपुत्रमेवमाह—मयाप्येव मार्यं धर्मोऽधिगतो यत्र त्वं निर्यातः । सोऽवोचत्—तेन ह्यागच्छ, त्वं चाहं चेमं गणं परिहराव इति । समानार्थं च बोधिसत्वं

१ R om. 'जन'. २ R पण्डितजन for पण्डित. ३ R संवेगिणं for 'गणी. ४ R 'ह्य-मुपादाय वपसं' for ह्यमुपावमुप. ५ R समापत्यालम्बनानां for 'रम्बणानां. ६ R अनि सरणता दर्शिता for अनि सरणता दर्शिता. ७ R अभ्युपैगम्य for अभ्युपगम्य. ८ R आर्य for आभ्युज्य. ९ R साधेगानि for सोदेशानि.

स्थापयति स्म आचार्यस्थाने च । बोधिसत्त्व आह—नेप मार्य मार्गो निर्वृत्तये न विरागाय न विरोधाय नोपशमाय नाभिज्ञाय न संगोत्रये न श्रमणाय न ब्राह्मणाय न निर्वाणाय संवर्तते ॥

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वो रुद्रकस्य रामपुरस्य सशिवस्थापर्जनीकृत्यै यानदलमिति कृत्वा प्रजान्त्—अल ममानेनेति ॥

तेन खलु पुन समयेन पञ्चज्ञ भद्रवर्गीया रुद्रके रामपुरे ब्रह्मचर्यं चरन्ति स्म । 5
तेनानेतदभूत्—यस्य खलु वयमर्थाय दीर्घरात्र घटामहे उद्युज्यामहे, न च शक्तुमोऽन्तं वा पर्यन्त चाभिगन्तुम्, तच्छ्रमणेन गौतमेनाल्पकृच्छ्रणाधिगन्तु साक्षात्कृतम् । तच्चास्य न रोचते । तर्था चोत्तरि पर्येते । नि सशयमेव शास्ता लोके भविष्यति । यच्चेव साक्षात्करिष्यति, तदस्मभ्यं नविमक्ष्यतीति । एव विमृष्य पञ्चज्ञ भद्रवर्गीया रुद्रकरामपुरसमाशादपक्रम्य बोधिसत्त्वमैन्ववधन् ॥

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वो यथाभिप्रेत राजगृहे विहृत्य मगधेषु चारिका प्रजामत् 10 L 246
सार्धं पञ्चकेर्भद्रवर्गीये ॥ R 309

तेन खलु पुन समयेनान्तराच्च राजगृहस्य अन्तराच्च गयाया योऽन्यतमो गण उत्सव करोति स्म, तेन च गणेन बोधिसत्त्वोऽभिनिमन्त्रितोऽभूत् वासेन भक्तेन च सार्धं पञ्चकेर्भद्रवर्गीये ॥

अथ खलु भिक्षवो बोधिसत्त्वो मगधेषु चरन् येन मागधवचना गया तामनुसृत्य 15
तामनुप्राप्तोऽभूत् । तत्र खल्वपि भिक्षवो बोधिसत्त्व प्रहाणार्थी विहरति स्म गयाशीर्षे पर्वते । तत्रास्य विहरतास्तिष्ठ उपमा प्रतिभाति स्म अश्रुतपूर्वा अनेभिज्ञातपूर्वा । कतमारस्तिस्र १ ये केचित्ते खल्वपि श्रमणब्राह्मणा कामेभ्योऽनवकृष्टकाया विहरन्ति स्म । कामेभ्योऽनवकृष्टचित्ताश्च विहरन्ति स्म । यापि चैषा कामेषु नन्दि कामेषु राग कामेषु छन्द कामेषु तृष्णा कामेषु पिपासा कामेषु मूर्च्छा कामेषु परिदाह कामेष्वव्यवसानता, सार्थ्येनुपशान्ता । किं चापि ते आत्मोपक्रमिका 20
शरीरोपतापिका दुःखा तीव्रा खरा कटुकाममनाया वेदना वेदयन्ते । अथ तर्हि अभव्या एव ते उत्तारिमुप्यधर्मादिलभ्यर्षज्ञानदर्शनविशेष साक्षात्कर्तुम् । तद्यथापि नाम पुरयोऽन्यर्थी ज्योति-
गिणी ज्योति पर्येमाण स आर्द्रं काष्ठमादाय आर्द्रं चोत्तरारणीमुदके प्रक्षिप्य मशीयात्, अभव्योऽसा-
वशिसुत्पादयितु तेज प्रादुर्ध्वर्तुम् । एतेव य इमे श्रमणब्राह्मणा कामेभ्योऽनवकृष्टकया अनवकृष्ट R 310
चित्ताश्च विहरन्ति, याप्येषा कामेषु नन्दि कामेषु राग कामेषु छन्द कामेषु तृष्णा कामेषु पिपासा 25
कामेषु मूर्च्छा कामेषु परिदाह कामेष्वव्यवसानं तदर्थ्येनुपशान्तम् । किं चापि ते आमोपक्रमिक
शरीरोपतापिका दुःखा तीव्रा खरा कटुका वेदना वेदयन्ते । अथ तर्हि अभव्या एवोत्तारिमुप्यधर्मा
दलभ्यर्षज्ञानदर्शनविशेष साक्षात्कर्तुम् । इय बोधिसत्त्वस्य प्रथमा उपमा प्रतिभाति स्म ॥

R 310

L 247

१ R निर्विदे for निर्वृत्तये २ R विरोधाय for नि ३ R अवर्जनीकृत्य ४ R अभिगत for अभिगन्तु
५ R om साक्षात्कृतम् । तथास्य न रोचते ६ R अथ for तथा ७ R अवबन्ध for अवबधन्
८ R om यो ९ R अभिज्ञात for अनभिज्ञात १० R om कामेषु मूर्च्छं ११ R परिदाह for
दाह १२ R या व्यपशान्ता for साप्यनुप १३ R शरीरोपक्रमिका for उपतापिका १४ R om दर्शन
१५ R वाचयिताश्च for कया अनवकृष्टचित्ताश्च १६ R om कामेषु मूर्च्छा १७ R अव्यवसानता for
एतान् १८ R उपगामितम् for अनुपशान्तम्

बुद्धेन वा चर्याप्रतिपन्नेन वा बोधिसत्त्वेन । अतश्चास्फानकं नामोच्यते । आकाशमस्तरणमकरण-
मविकरणं तच्च सर्वं स्मरतीति ह्याकाशसमं तद् ध्यानम् । तेनोच्यते आस्फानकमिति ॥

L 251

R 315

अथ खलु भिक्षवो बोधिसत्त्वो लोकस्याश्वर्यसंदर्शनार्थं तीर्थिकानां च^१ दर्पनिर्घातनार्थं
परप्रवादिनां च निप्रहार्थं देवानां चावर्जनार्थमुच्छेदशाश्वतवादिनां च सत्त्वानां^२ कर्मक्रियाप्रणष्टानां
5 कर्मक्रियावृत्तारणार्थं पुण्यफलोद्भावनार्थं ज्ञानफलसंदर्शनार्थं ध्यानाङ्गविभजनार्थं कायबलस्यामसंदर्श-
नार्थं चित्तशौर्यसंजननार्थं च असंस्मृतायां पृथिव्यां पर्यङ्कमा^३भुज्य निपीदति स्म । निपद्य च स्वकायं
चेतसा निगृह्णीते स्म, निपीडयति स्म ॥

ततो मे भिक्षवो हैमन्तिकास्वयकरात्रिषु तथा कायं निगृह्णतो निपीडयतः कक्षाभ्यामपि
स्वेदाः प्रश्रवन्ति स्म । ललाटादपि स्वेदाः प्रश्रवन्ति स्म । भूमौ निपतन्ति स्म अवस्थायन्त
10 ऊर्ध्वायन्तो बाष्पायन्तः । तद्यथापि नाम बलवान् पुरुषो दुर्बलतरं पुरुषं श्रीवायां गृहीत्वा निपीडयेत्,
एवमेव भिक्षव इमं कायं चेतसा निगृह्णतो निपीडयतः कक्षाभ्यामपि स्वेदाः प्रश्रवन्ति स्म ।
ललाटादपि स्वेदाः प्रश्रवन्ति स्म । भूमौ निपतन्ति स्म अवस्थायन्त ऊर्ध्वायन्तो बाष्पायन्तः ॥

तस्य मे भिक्षव एतद्भूत्—यन्ब्रह्मास्फानकं ध्यानं ध्यायेयम् । ततो मे भिक्षव
आस्फानकं ध्यानं ध्यायतो मुखतो नासिकातश्चाश्वासप्रश्वासा उपनिवृत्तावभूताम् । कर्णच्छिद्रा-
15 भ्यामुच्चैशब्दा महाराब्दा निश्चरन्ति स्म । तद्यथापि नाम कर्मारंगाय मध्यमानायामुच्चैशब्दो
महाराब्दो निश्चरति, एवमेव मे भिक्षवो मुखनासिकाभ्यामाश्वासप्रश्वासावुपरुद्धावभूतां श्रोतच्छिद्राभ्या-
मुच्चैशब्दो महाराब्दो निश्चरति स्म ॥

R 316

L 252

तस्य मे भिक्षव एतद्भूत्—यन्ब्रह्मं भूय आस्फानकं ध्यानं ध्यायेयमिति । ततो मे
भिक्षवो मुखनासिकाश्रोत्राग्न्युपरुद्धानि चाभूवन् । तेषूपरुद्धेषु वायुर्ब्रह्मं शिरःकपालमुपनिहन्ति
20 स्म । तद्यथापि नाम भिक्षवः पुरुषः कुण्डया शक्त्या शिरःकपालमुपहन्याद्, एवमेव मे भिक्षवो
मुखनासिकाश्रोत्रेषूपरुद्धेषु आश्वासप्रश्वासा उर्ध्वं शिरःकपालमुपनिहन्ति स्म ॥

तां चाकस्यां दृष्ट्वा बोधिसत्त्वस्य तत्र केचिद्देवा एवमाहुः—कष्टं मोः कालगतो वतार्य
सिद्धार्यः कुमारः । अपरे एवमाहुः—नार्यं कालगतः । अपि तु ध्यानविहार एपोऽर्हतामेवैविव
इति । तस्यां च वैलयमिभं गाथामभाषन्त —

25

मा खल्वयं शान्त्यनरेन्द्रगमो

ह्यपूर्णसंकल्प ईर्हैव रण्ये ।

श्रुत्वा त्रिलोकं दुःखितं ह्यनार्यं

कालं करिष्यत्यहृतार्थ एव ॥ १ ॥

हा सत्त्वसारा सदट्टैप्रतिज्ञा

सद्धर्मयज्ञेन निमन्त्रिताभूत् ।

१ R अस्फुरणम् for अस्तरणम्. २ R ज्ञानमलं for ज्ञानफलं. ३ R आरण्य for आभुज्यं.
४ R दृष्टीते for निर्दृ. ५ R उर्ध्वायन्तो for ऊर्ध्वा. ६ R om. ध्यानं. ७ R उच्चैशब्दा for
उच्चशब्दा. ८ R गर्गायां for गर्गायां. ९ R इमे गाये for इमां गाथाम्. १० R ईर्हैव रण्ये for ईर्हैव रण्ये.
११ R रट्ट for सदट्ट.

वयं पुरा ते तुषितेषु नाथा

कं सा प्रतिज्ञा तव शुद्धसत्व ॥ २ ॥

R 317

अथ ते देवपुत्रास्त्रायत्रिंशेषु देवेषु गत्वा मायादेव्या एवमर्थं श्रावयन्ति — कालगतः कुमारः । अथ मायादेवी अप्सरागणपरिवृता अर्धरात्रसमये नैरञ्जनायास्तारि येन बोधिसत्त्व-स्तेनोपसंक्रान्ता । सा पश्यति स्म बोधिसत्त्वं शुष्कगात्रम् । कालगतमिव दृष्ट्वा बाष्पगद्गदकण्ठा ५ रोदितुमारब्धा । तस्यां च बेलायामिमां^१ गायामभाषत —

यदा जातोऽसि मे पुत्र बने लुम्बिनिसाह्वये ।

सिंहवच्चगृहीतस्त्रं प्रक्रान्तः सप्त पदौ स्वयम् ॥ ३ ॥

दिशां चालोक्य चेतुरे वाचा ते प्रव्याहृता शुभा ।

इयं मे पश्चिमा जातिः सा ते न परिपूरिता ॥ ४ ॥

10

असितेनामिनिर्दिष्टो बुद्धो लोके भविष्यसि ।

L 253

क्षुण्णं व्याकरणं तस्य न दृष्ट्य तेन नित्यता ॥ ५ ॥

चक्रवर्तिश्रियं पुत्र नपि भुक्ता मनोरमा ।

न च बोधिमनुप्राप्तो यतोऽसि निधनं बने ॥ ६ ॥

पुत्रार्थे कं प्रपद्यामि क्वं व क्रन्दामि दुःखिता ।

15

को मे दधेकपुत्रस्य किञ्चित्प्राणस्य जीवितम् ॥ ७ ॥

बोधिसत्त्व आह —

कैर्यो अति त्वां करणं रुदासि

R 318

प्रकीर्णकिशा विनिवृत्तंशोभा ।

पुत्रं ह्यतीवा परिदेवयन्ती

20

विचेष्टमाना धरणीतलस्या ॥ ८ ॥

मायादेवी आह —

मया तु दशमासां वै कुक्षौ वज्र इवा धृतः ।

सा तेऽहं पुत्रका माता विलपामि सुदुःखिता ॥ ९ ॥

अथ बोधिसत्त्व आन्वासयन्नुवाच — न भेतव्यं पुत्रलालसे, श्रमं ते सफलं करिष्येति । 25 अमोघं बुद्धपरिव्यागम् । असितनिर्देशं च व्यक्तं करिष्यामि । दीपंकरस्य व्याकरणं व्यक्ती-करिष्यासि च ।

अपि शतधा वसुधा विकीर्येत

मेरुः पूजे चाम्भसि रत्नगृहः ।

१ R दृष्टप्रतिज्ञा for कं सा. २ R उपसंक्रम्य for संक्रान्ता. ३ R इमा गत्या for इमां गायाम्. ४ R पदान्. ५ R चतुरो. ६ R जातो for यतो. ७ R वस्य for कं व. ८ कामं वैषेकं for को मे दधेकं. ९ R संप्राप्तो for संप्रा अति त्वां. १० R विवृतं for विनिवृत्तं. ११ R करिष्यामि for करिष्यसि. १२ R विकीर्येत for र्येत.

चन्द्रार्कतारागण भू पतेत

पृथ्वीजनो नैव अह प्रियेयम् ।

यस्मान्न शोको त्वयि अत्र कार्ये

न वे चिराद् द्रक्ष्यसि बुद्धवोधिम् ॥ १० ॥

- 5 सहश्रवणादेव देवी माया सप्रहर्षितरोमकृपजाता बोधिसत्त्व मान्दारण्युपेरम्यवकीर्य त्रिप्रदक्षिणीकृत्वा दिव्यतूर्यं मप्रराद्यमानर्धेन स्वभवन तेनोपजगाम ॥

L 254

R 319

- तस्य मे भिक्षव एतदभूत्—सत्येके श्रमणग्राहणा ये अल्पाहारतया शुद्धिं मन्यन्ते । यन्वहमल्पाहारतया प्रतिपद्येमिति । अभिजानाम्यह भिक्षव एकमेवाद्वितीय कोलमाहारमार्हर्तुम् । स्यात्खलु पुनर्भिक्षणो युष्माक एषा बुद्धि—महत्तर तत्र काले कोलमासीदिति । न खल्वेव द्रष्टव्यम् । अथ खल्वियदेव तत्र काले कोलमभूत् । तस्य मे भिक्षव एकमेव कोलमाहारमाहरतोऽद्वितीय कायोऽप्यर्थं कर्षितोऽमूर्हर्तुः । तद्यथापि नाम भिक्षव आसीतः पर्वणि वा कालोऽपर्वणि वा, एवमेव मेऽङ्गप्रत्यङ्गान्यभूवन् । तद्यथापि नाम कर्षट्पार्शुका, एवमेव मे पार्शुका अभूवन् । तद्यथापि नाम वाहनकारशालया वा हस्तिशालया वा जीर्णायामुभयतो विवृताया गोपानस्यान्तरिकाश्च विराजन्ते व्यवभासन्ते, एवमेव मे पार्शुका अन्तःकाये उभयतो विराजन्ते स्म व्यवभासन्ते स्म ।
- 15 तद्यथापि नाम वर्तन्या वेणी उन्नतावनता भवति समविषमा, एव मे पृष्ठीकण्टकोऽभूदुन्नतानत समविषम । तद्यथा तिक्तशालाबुस्तरणो ह्यन आम्बानो भवति सम्बान समुपुटकजात, एवमेव शिर आम्बानमभूत्सम्बान समुपुटकजातम् । तद्यथापि नाम ग्रीष्माणा पश्चिमे मासे कूपतारका दूरगता भवन्ति, वृच्छेण सप्रकारयन्ते, एवमेव मेऽक्षितारकौ दूरगतावभूता वृच्छेण सप्रकारयन्ते स्म । तद्यथापि नामाजपद वोष्टपद वा, एवमेव मे वक्ष्माकुक्षिन्क्षादीन्यभूवन् । ततो यदाह भिक्षव
- R 320 20 पाणिना कुक्षिं स्पृशामीति पृष्ठीकण्टकमेवास्त्राक्षम् । उच्छिष्टामीति चाभित्तस्कुर्वस्तथैवात्रकुब्ज प्रथामेण प्रापतम् । तत वृच्छेणोत्थितोऽपि पाशुवृत्तानि गात्राणि पाणिना प्रभृजतो मे पूतिरोमाणि कायाच्छीर्यन्ते स्म । यापि मेऽभूर्पौराणी शुभवर्णतनु साप्यन्तैरधावयापीद रुक्षैर्प्रधान प्रहितात्मन । सामन्ताश्च मे गोचरप्रामवासिन एव सजानन्ते स्म—कालको वत भो श्रमणो गौतम । श्याम्को वत भो श्रमणो गौतम । महुरच्छविवर्त भो श्रमणो गौतम । याप्यस्याभूर्पौराणी शुभवर्णा निर्भो,
- L 256 25 साप्यन्तर्हिता ॥

तस्य मे भिक्षव एतदभूत्—यन्वह भूयस्या माज्याल्पाहारैरतया प्रतिपद्येमिति । अभिजानाम्यह भिक्षव एकमेव तण्डुलमद्वितीयमाहारमार्हर्तुम् । स्याद्विद्वानो युष्मानमेव महत्तर तण्डुल तस्मिन् कालेऽभूदिति । न खल्वेव द्रष्टव्यम् । अथैतानानेव तस्मिन् काले तण्डुलोऽभूत् । तस्य मे भिक्षव एक तण्डुलमाहरत क्षिप्र कायोऽभूदिति पूर्ववचानमदुरच्छविवर्त भो श्रमणो गौतम इति । याप्यस्य साभूरपौराणी शुभवर्णतनु साप्यन्तर्हितेति ॥

१ R मान्दारण्युपै for मन्दारव २ R खल्विदमेव for खल्वेव ३ R तत्राकाले for तत्र काले ४ R om कालपवाणि ५ R पशुका ६ R वर्तनी for वर्तन्या ७ R पृष्ठीकण्टको for पृष्ठीकण्टको ८ R पृष्ठ for पृष्ठ ९ R om प्रथामेण १० R प्यन्तर्थात्तया for प्यन्तरथावया ११ R रक्ष प्रथाने for रक्षप्रधाने १२ R तनु for निर्भा १३ R हारताथै for हारतया १४ R आहारयितुम् for आहर्तुम्

तस्य मे भिक्षव एतदभूत्—यन्वहं भूयस्या मात्रयात्पाहारतायै प्रतिपद्येमिति ।
अभिजानाम्यहं भिक्षव एकमेव तिलमद्वितीयमाहारमाहारयितुम् । पेयालं । यावत्सायस्य
शुभवर्णतनुरन्तर्हितिति ॥

तस्य मे भिक्षव एतदभूत्—सन्त्येके श्रमगत्राहणां येऽनाहारतया शुद्धिं मन्यन्ते । यन्वहं
सर्वेण सर्वमनाहारतायै प्रतिपद्येमिति । ततोऽहं भिक्षवोऽनाहारस्मितोऽभूवम् । तस्य मे 5 R 321
भिक्षवोऽनाहारस्य कायोऽतीव शुक्तोऽभूत् हृदो दुर्बलः, तद्यथापि नाम आसितकीपर्वाणि वा
कालापर्वाणि वा । ततो दिगुणत्रिगुणचतुर्गुणपञ्चगुणदशगुणं मे वृशान्यङ्गप्रत्यङ्गान्यभूवन् ।
तद्यथा कर्कटकापाशुका वाहनशालायां वा गोपानसी (पार्श्वे) द्विपरिवर्तना वेणीवृष्टीकण्टकः ।
तित्ताल्ययुवच्छिरःकपालम्, कूपतारका इवाक्षितारके । सोऽहं भिक्षवः सायुकमुत्तिष्ठामीति L 256
गात्राप्यमितसंस्तुर्वज्रकुञ्जः प्रापतम् । कृच्छ्रेणापि चोत्थितः पांशुकृतानि मे गात्राणि 10
प्रमृजतः पूतिमूलानि रोमाप्यशीर्यन्त । यापि मे साभूच्छुभवर्णतनुनिमा, सायन्तरघात् ।
तद्यथापि तद्रूक्षप्रधानप्रहितात्मकत्वात् । सामन्ताश्च मे गोचरप्राग्वासिनो जना एवं संजानन्ते
स्म — कालको वत भोः श्रमणो गौतमः । श्यामको वत भोः श्रमणो गौतमः । महुरच्छविवर्त भोः
श्रमणो गौतमः । याप्यस्य साभूत्पौराणी शुभवर्णनिभा सायन्तर्हितिति ॥

राजापि तदा शुद्धेदनः प्रैतिप्रतिदिवसं बोधिसत्त्वस्यान्तिके दूतं प्रेषयति स्म ॥ 15

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वो लोकस्याद्भुतक्रिमासंदर्शनार्थं पूर्ववधाक्कर्मक्रियाप्रणयानां
सत्त्वानां कर्मक्रियावतारणार्थं पुण्यसंचयानां चोद्भावनार्थं महाज्ञानस्य च गुणसंदर्शनार्थं ध्याना-
ज्ञानां च विभजनार्थमेकतिलकोलतण्डुलेन पङ्कपीणि दुष्करचर्यामनुकीर्यन्तमुपदर्शयति स्म ।
अदीनमानसः पङ्कपीं बोधिसत्त्वो यथा निपण्ण एवास्थात् पर्यङ्केन । न च ईर्यापथाच्च्यवते स्म । R 322
नातपाच्छायामगमन्नं छायाया आतपम् । न च वातातपवृष्टिर्पारत्राणमकरोत्त च दंशमरावत्सरी- 20
सृपानपनयति स्म । न चोच्चारप्रश्रावलेम्बिसिर्हाणकानुत्सृजति स्म । न च समिञ्जनप्रसारणमकरोत् ।
न च पार्श्वोदरपृष्ठस्थानैर्नास्यात् । चेऽपि च ते महामेवा दुर्दिनवर्षारानिशरद्ग्रीभहैमन्तिकाः, तेऽपि^१
बोधिसत्त्वस्य काये निपतन्ति स्म । न चान्ततो बोधिसत्त्वः पाणिनापि प्रच्छेदनमकरोत् । न
चेन्द्रियाणि विधेयति स्म । न चेन्द्रियार्थान् गृह्णीते स्म । ये च तत्रागमन् प्राग्भुमारका वा
प्राग्भुमारिका वा गोपालका वा पशुपालका वा तृणहारिका वा काष्ठहारिका वा गोमयहारिका 25
वा, ते बोधिसत्त्वं पांशुविशाचमिति मन्यन्ते स्म । तेन च श्रीवन्ति स्म । पांशुभिधेयं
श्रेययन्ति स्म ॥

तत्र बोधिसत्त्वस्तैः पङ्कपैस्तांश्चैकैश्चूहन्त्यूनदुर्बलकायः संवृत्तोऽभूत्, यदस्य कर्णश्रोताभ्यां
तृणतूळकं प्रक्षिप्य नासाश्रोताभ्यां निष्कास्यते स्म । नासाश्रोताभ्यां प्रक्षिप्य कर्णश्रोताभ्यां

१ R वागले for वा काळ. २ R दशगुणानि for गुण. ३ R कृशान् for कृशान्यङ्ग. ४ R
याप्यस्याभूत् for याप्यस्य साभूत्. ५ R om. one प्रति. ६ R उपवर्त for अनुवर्त. ७ R पङ्कपर्वाणि
८ R सिधायान् for सिद्धान्तान्. ९ R सम्यग्जातु for समिजन. १० R नाच्छये for नास्यात्
११ R om. तेऽपि. १२ R विपथयति for पिय. १३ R तावपूनं for तावद्दूनं.

निष्कास्यते स्म । कर्णश्रोतान्यां प्रक्षिप्य मुखद्वारेण निष्कास्यते स्म । मुखद्वारेण प्रक्षिप्य कर्णनासिकाश्रोताभ्यो निष्कास्यते स्म । नासायां प्रक्षिप्य कर्णनासिकामुखद्वारेण निष्कास्यते स्म ॥

ये च ते देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगा मनुष्यामनुष्या बोधिसत्वस्य गुणेषु प्रत्यक्षाः, ते रात्रिदिवं समधिष्टा बोधिसत्वस्य पूजां कुर्वन्ति स्म । प्रणिधानानि च कुर्वन्ति स्म ॥

R 323 5 तत्र बोधिसत्त्वेन तै पइभिर्विपदुंश्चरचर्या संदर्शयता परिपूर्णानि द्वादशनयुतानि देवमनुष्याणां त्रिभिरनिः परिपाचितान्यभूवन् ॥

तत्रेदमुच्यते -

तस्य च गुणान्वितस्य पुराद्विनिष्क्रम्य बोधिसत्वस्य ।

चिन्ता उपाययुक्ता सत्त्वार्थहिताय उत्पन्ना ॥ ११ ॥

10 पञ्चसु कायाकाले हीनेऽधर्माधिमुक्तिके लोके ।

जातोऽस्मि जम्बुद्वीपे धर्माक्रियउद्धरे लोके ॥ १२ ॥

L 258

आकीर्णं तीर्थिकगणैः कौतूहलमङ्गलैरिमे युक्ता ।

कायोपक्रमकरणैर्मन्यन्ते बालिशाः शुद्धिम् ॥ १३ ॥

अग्निप्रवेशमरुप्रपातपांशुमस्मादिर्मक्षिता नग्नाः ।

15 कायपरितापनार्थं पञ्चातपयोगमनुयुक्ताः ॥ १४ ॥

मन्त्राविचारकरणा केचिद्वस्ताक्लेहका अबुधाः ।

न च कुम्भमुखकरोटार्त्न धारकुशलान्तराच्च गृह्णन्ति ॥ १५ ॥

न च यत्र स्वांनुभवती न चाहितं तेन तिष्ठवाक्यस्य ।

कुलंभिक्ष एक गृह्णा कुद्वं मन्यन्तिहात्मानम् ॥ १६ ॥

20 वर्जन्ति सपितैलं फीणितदधिदुग्धमत्स्यमांसानि ।

श्यामाकशाकभक्षा मृणालगौडुलकगामक्षाः ॥ १७ ॥

मूलफलपत्रभक्षाः कुशाचीवरचर्मकम्बलधराश्च ।

R 324

अपरे भ्रमन्ति नग्नाः सत्यनिदं मोहैर्मन्यदिति मूढाः ॥ १८ ॥

धारेन्ति ऊर्ध्वहस्ता ऊर्ध्वकेशा जटाश्च धारेन्ति ।

25 मार्गान्तिप्रिनष्टा अमैर्मांसस्थाः सुगातिगमनकामाः ॥ १९ ॥

तृणमुसलभस्मशयनाः कम्पकशयनाश्च उत्कुटव्यापि ।

स्थित केचिदेकपादे ऊर्ध्वमुखाश्चन्द्रसूर्यं पश्यन्तः ॥ २० ॥

उत्सां सरसतडागां सागरसरितश्च चन्द्रसूर्यौ च ।

वृक्षगिरिशैलशिखरां कुम्भं धरणीं ननस्यन्ते ॥ २१ ॥

१ R 'महोरगमनु' for 'महोरगा मनु'. २ R रात्रिदिवमधिष्टाय for रात्रिदिवं समधिष्टा. ३ R पयस for पयसु. ४ R om. लोके. ५ R उद्धरे for 'उद्धरे. ६ R 'वेशनमेरु' for 'वेशमरु'. ७ R 'मक्षिता for 'मक्षिता. ८ R 'दग्धोद्धार' for 'दाज्ञ धार'. ९ R 'चानुभवती for 'स्वानु'. १० R 'कुलभिक्षु for 'भिक्ष ११ R 'शुद्धि' for 'शुद्धि'. १२ R 'मधुकाणित' for 'काणित'. १३ R 'गडुल' for 'गडुल'. १४ R 'पत्रफल. for 'फलपत्र'. १५ मोघम् for मोघम्. १६ R अनुप्रविष्टा for अतिप्रनष्टा. १७ R 'सुमार्ग' for 'धमार्ग'.

विविधैश्च कारणैस्ते कायं परिशोधयन्ति संगूढाः ।

मिथ्यादृष्टिपरीताः क्षिप्रं प्रपतन्त्यपायेषु ॥ २२ ॥

यन्नूनमहं व्रततप दुष्करचर्या समारभे घोरात् ।

यं दुष्करं न शक्यं चरितुं देवैर्मनुष्यैर्वा ॥ २३ ॥

आस्फानकं च ध्यानं ध्यायेयं वज्रकल्पदृढस्थानम् ।

5 L 259

यं ध्यानं न समर्थाः प्रत्येवञ्जिनापि दर्शयितुम् ॥ २४ ॥

सन्तीह देवमनुजाः तीर्थिक हृह्वत्रतेन हृष्यन्ते ।

तेषु परिपाकहेतो दुष्करव्रततप रमेय सूतीग्रम् ॥ २५ ॥

पर्यङ्कमासुजित्वा उपविष्टोऽभूत्स्युष्टे असंस्तीर्णे ।

R 325

कोलतिलताण्डुलेना आहारविधिं विदर्शयति ॥ २६ ॥

10

आम्नासत्रिप्रदीनः प्रश्नासवर्जितु न चेज्जते बलवान् ।

पङ्कपीणि प्रवरं ध्यायत्यास्फानकं ध्यानम् ॥ २७ ॥

कल्पं नो न विकल्पं न चेज्जनं नापिमन्येन प्रचारम् ।

आक्रशशतुस्फरणं ध्यायत्यास्फानकं ध्यानम् ॥ २८ ॥

न च आतपातु छायां छायाया नातपं गतथासौ ।

15

मेरुरिव निप्रकम्प्यो ध्यायत्यास्फानकं ध्यानम् ॥ २९ ॥

न च वातवृष्टिच्छदनं न दंशमशकासरीसुपात्राणम् ।

अविकोपितया चर्या ध्यायत्यास्फानकं ध्यानम् ॥ ३० ॥

न च केवलमात्मार्थं ध्यायत्यास्फानकं ध्यानम् ।

अन्यत्र करुणचित्तो भावी लोकस्य विपुलार्थम् ॥ ३१ ॥

20

ये ग्रामदारकाश्च गोपालाः काष्ठहारतुणहाराः ।

पांशुपिशाचकमिति तं मन्यन्ते पांशुना च व्रक्षन्ति ॥ ३२ ॥

अंशुचीना च किरन्ते विविवास्ते कारणाश्च वरेन्ति ।

न च इज्जते भ्रमति वा ध्यायत्यास्फानकं ध्यानम् ॥ ३३ ॥

न च नमति नो विनमते न कायपरिरक्षणं स्पृशति ।

25 R 326

किञ्चिनोच्चारप्रसन्नं शब्देषु न संव्रसी न परप्रेक्षी ॥ ३४ ॥

संशुष्यमांसरधिरे चर्मस्नाय्वस्थिकश्च अवशिष्टा ।

L 260

उदराच्च पृष्ठवंशो विद्वैश्यते वर्तिता यथा वेणी ॥ ३५ ॥

१ R लोभमतेन for दृढं, २ R कृष्यन्ते for हृष्यन्ते, ३ R 'पाचनं' for 'पाकं', ४ R निदर्शयन्ति for विदर्शं, ५ R चेज्जते, ६ R अल्पं नो न विकल्पनं for कल्पं नो न विकल्पं, ७ R अशुचिं च विकिरन्ते for अशुचीना च किरन्ते, ८ R करोन्ति for वरेन्ति, ९ द्वाते for इज्जते, १० R विनिद्वश्यते for विद्वश्यते.

ये ते वृताधिभारा देवाः सुरनागपक्षगन्धर्वा ।
 प्रत्यक्षगुणधरस्या करोन्ति पूजां दिवारात्री ॥ ३६ ॥
 प्रणिवि च कुर्वते ते वयमपि तादृश भवामहे क्षिप्रम् ।
 यद्य एष गगनचित्तो ध्यायत्यास्फानक ध्यानम् ॥ ३७ ॥
 न च केवलभात्मार्थं न ध्यानस्वादान्न सुखबुद्धया ।
 अन्यत्र कर्णबुद्ध्या करिष्यत्यर्थं विपुल लोके ॥ ३८ ॥
 निहता परप्रदा ध्यामीकृत तीर्थिका मतिविहीनाः ।
 कर्मक्रिया च दर्शित या प्रोक्ता काश्यपे वाचां ॥ ३९ ॥
 ऋक्षुच्छन्दकस्य बोधि बोधिरिह सुदुर्लभा बहुमि कल्पैः ।
 जनताया इत्यर्थं ध्यायत्यास्फानकं ध्यानम् ॥ ४० ॥
 द्वादशनयुता पूर्णा विनीत मैत्र्यानुपाखिभिर्भयैः ।
 एतदधिबुद्ध्य सुमति ध्यायत्यास्फानक ध्यानम् ॥ ४१ ॥

10

॥ इति श्रीललितविस्तरे दुष्करचर्यापरिवर्तो नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥

१ R भवेमहि for भवामहे. २ R ध्यामीकृत for ध्यामी. ३ R बोधितत्वस्य for ऋक्षुच्छन्दकस्य.
 ४ R om. मय.

नैरञ्जनापरिवर्तोऽष्टादशः ।

मारश्च भिक्षवः पापीयान् बोधिसत्त्वस्य पद्मवर्षाणि दुष्करचर्यां चरतः पृष्टतः समनुबद्धोऽ-
भूत् अवतारप्रेक्षी अवतारगवेपी । न च कदाचिक्किंचिदवतारमप्यगच्छत् । सोऽवतारमनधिगच्छ-
न्निर्विण्णो विप्रतिसारी प्राक्कामत् ॥

R 327

तत्रेदमुच्यते --

L 261

रमणीयान्यरण्यानि वनगुल्माश्च वीरुवाः ।

5

प्राचीनमुखविल्वायां यत्र नैरञ्जना नदी ॥ १ ॥

ग्रहाणापोचतं तत्र सततं दृढविक्रमम् ।

पराक्रमन्तं वीर्येण योगक्षेमस्य प्राप्तये ॥ २ ॥

नमुचिर्मधुरां वाचं भाषमाणो उपागमत् ।

शाक्त्यपुत्रा समुत्तिष्ठ कायखेदेन किं तत्र ॥ ३ ॥

10

जीवतो जीवितं श्रेयो जीवन् धर्मं चरिष्यसि ।

जीवं हि तानि कुरुते यानि कृत्वा न शोचति ॥ ४ ॥

कृशो विण्णो दीनस्त्वं अन्तिके मरणं तत्र ।

सहस्रभागे मरणं एकभागे च जीवितम् ॥ ५ ॥

ददतः सततं दानं अग्निहोत्रं च जुह्वतः ।

15

भविष्यति महत्पुण्यं किं ग्रहाणे करिष्यसि ॥ ६ ॥

दुःखं मार्गं ग्रहाणस्य दुष्करं चित्तनिग्रहम् ।

R 328

इमां वाचं तदा मारो बोधिसत्त्वमयाव्रवीत् ॥ ७ ॥

तं तथावादिन् मारं बोधिसत्त्वस्ततोऽब्रवीत् ।

प्रमत्तवन्धो पापीय स्वेनार्थेन त्वमागतः ॥ ८ ॥

20

अणुमानं हि मे पुण्यैर्यो मार न विद्यते ।

अर्यो येषां तु पुण्येन तानेवं वक्तुमर्हसि ॥ ९ ॥

नैवाहं मरणं मन्ये मरणान्तं हि जीवितम् ।

अनिवर्ती भविष्यामि ब्रह्मचर्यपरायणः ॥ १० ॥

स्रोतांस्यपि नदीनां हि वायुरेप विशोपयेत् ।

25 L 262

किं पुनः शोपयेत्कायं शोणितं प्रहितात्मनाम् ॥ ११ ॥

शोणिते तु विशुक्ते वै ततो मांसं विशुष्यति ।

मांसेषु क्षीयमाणेषु भूयश्चित्तं प्रसीदति ।

भूयश्छन्दश्च वीर्यं च समाविधाव्रतितेऽप्यते ॥ १२ ॥

तेस्यैव मे विहरतः प्राप्तस्योत्तमचेतनाम् ।

5

चित्तं नावेक्षते कायं पश्य सत्त्वस्य शुद्धताम् ॥ १३ ॥

अस्ति छन्दं तथा वीर्यं प्रज्ञापि मम विद्यते ।

तं न पश्याम्यहं लोके वीर्याद्यो मां विचालयेत् ॥ १४ ॥

वरं मृत्युः प्राणहरो विग्राम्यं नोपैजीवितम् ।

संप्रामे मरणं श्रेयो येष्व जीक्तिरुजितः ॥ १५ ॥

R 329 10

नाशूरो जयते सेनां जित्वा चैनां न मन्दते ।

शरस्तु जयते सेनां लघु मार जयामि ते ॥ १६ ॥

कामास्ते प्रथमा सेना द्वितीया अरतिस्तथा ।

तृतीया क्षुत्पिपासा ते तृष्णा सेना चतुर्थिका ॥ १७ ॥

पञ्चमी स्त्यानमिदं ते भयं षष्ठी निरुच्यते ।

15

सप्तमी विचिकित्सा ते क्रोधब्रह्मौ तथाष्टमी ॥ १८ ॥

लोकलोकौ च संस्कारा मिथ्यालब्धं च यद्यशः ।

आत्मानं यश्च उत्कर्षेद्यश्च वै च्वंसयेत्परां ॥ १९ ॥

एषा हि नमुचेः सेना कृष्णवन्धोः प्रतापिनः ।

अत्रावगाढा दृश्यन्ते एते श्रमणब्राह्मणाः ॥ २० ॥

20

या ते सेना धर्षयति लोकमेतं सदेवकम् ।

भेत्स्यामि प्रज्ञया तां ते आमपात्रमिन्वाम्बुना ॥ २१ ॥

L 263

स्मृतिं सूपस्थितां कृत्वा प्रज्ञां चैव सुभाकिताम् ।

संप्रजानं चरिष्यामि किं करिष्यसि दुर्मते ॥ २२ ॥

एवमुक्ते मारः पापीयान् दुःखी दुर्मतेना अनात्मना विप्रतिसारी तत्रैवान्तरधात् ॥

25

अथ खलु भिक्षवो बोधिसत्त्वस्यैतद्भूत्—ये केचिच्छ्रमणा ब्राह्मणा वा अतीतानागत-
प्रत्युत्पन्नेष्वर्चस्त्वामोपक्रमिन्नां शरीरोपतापिकां दुःखां तीव्रां खरां कटुकाममनापां वेदनां वेदयन्ति
एतान्परमं ते दुःखमनुभवन्ति ॥

१ R तस्यैव for तस्यैव. २ R वेदनाम् for चेतनाम्. ३ R यस्य for पश्य. ४ नो च for नोप. ५ R न च for यश्च. ६ R न दृष्टो जयते for नाशूरो जयते. ७ R द्वितीया ते रतिस्तथा.
८ R स्त्यानमिच्छन्ते for स्त्यानमिदं ते. ९ R धर्षय for धर्ष. १० R यश्चः स्वासो for यश्चस्वामो.
११ R om. खरां.

तस्य मे भिक्षव एतदभूत्—अनयापि खलु मया चर्यया अनयापि प्रतिपेदा नै कश्चिदुत्तरि-
मनुष्यधर्मादलमार्थज्ञानदर्शनविशेषः साक्षात्कृतः । नार्य मार्गो बोधेः । नार्य मार्ग आयस्यां जाति-
ज्वरामरणसंभवानामस्तंगमाय । स्यात्तदन्यो मार्गो बोधेरायत्यां जातिज्वरामरणदुःखसमुदयाना-
मस्तंगमायेति ॥

R 330

तस्य मे भिक्षव एतदभूत्—यैदहं पितृस्थाने जन्मुच्छायायां निपण्णो विविक्तं कामै- 5
विविक्तं पापकैरकुशलैर्धर्मैः सवितर्कं सविचारं विवेकजं प्रीतिसुखं प्रथमं ध्यानमुपसंपद्य व्याहार्प
यावच्चतुर्यथानमुपसंपद्य व्याहार्पम्, स्यात्स मार्गो बोधेर्जातिज्वरामरणदुःखसमुदयानामस्तं-
भवयास्तांगमायेति । तदनुसारि च मे विज्ञानमभूत् । स मार्गो बोधेरिति ॥

तस्य ममैतदभूत्—नासौ मार्गः शक्यः एवं दौर्बल्यप्राप्तेनाभिसंबोद्धुम् । सत्त्वैतुनरह-
मभिज्ञानबलेनैवै दहं दुर्बलकाय एव बोधिगण्डमुपसंक्रमेयम्, न मे पश्चिमा जर्जता अनुकम्पिता 10
स्यात् । न चैप मार्गो बोधेः । यन्वहमौदारिकमाहारमाहस्य कायबलस्थामं संजनस्य पश्चाद्बोधि-
गण्डमुपसंक्रमेयम् ॥

L 264

तत्र भिक्षवो ये ते दहं विमुक्ता देवपुत्रास्ते मम चेतसश्चेतसैव परिव्रित्तमाज्ञाय येनाहं
तेनोपसंक्रम्य मामेवमाहुः—मा स्म त्वं सपुंस्य औदारिकमाहारमाहरेः । कथं ते रोमकूपैरोजः
प्रक्षेप्त्याम इति ॥

15

तस्य मे भिक्षव एतदभूत्—अहं खल्वनशन इत्यात्मानं प्रतिजाने, सामन्ताश्च मे
गोचरग्रामवासिनो जना एवं संजानन्ते स्म यथानशनः श्रमणो गौतमः । इतीव मे खलु दहं वि-
मुक्ता देवपुत्रा रोमकूपैरोजः प्रक्षिपन्ति । स मम परमो मृपावादः स्यात् । ततो बोधिसत्त्वो
मृपावादपरिहारार्थं तान् देवपुत्रान् प्रतिक्षिप्यौदारिकमाहारमाहर्तुं चित्तं नामपति स्म ॥

R 331

इति हि भिक्षवः पद्बर्षत्रततपःसमुत्तीर्णो बोधिसत्त्वोऽस्मादासनादुत्थायौदारिकमाहार- 20
माहरिष्यामीति वाचं निश्चारयति स्म । तद्यथा फौणीकृतं सुद्रेयूपं हेरुं कयूपं मथ्योदेनै-
बुल्मापमिति ॥

अथ खलु भिक्षवः पञ्चानां भद्रवर्गीयानामेतदभूत्—तयापि तावच्चर्यया तयापि
तार्क्यतिपदा श्रमणेन गौतमेन न शकितं किञ्चिदुत्तरिमनुष्यधर्मादलमार्थज्ञानदर्शनविशेषं
साक्षात्कर्तुम्, किं पुनरेतर्हि औदारिकमाहारमौहरन् सुखद्विभ्रानुयोगमनुयुक्तो विहरन् । अव्यक्तो 25
वालोऽयमिति च मन्यमाना बोधिसत्त्वस्यान्तिकाऽक्रामन् । ते वाराणसीं गत्वा श्रद्धपिपत्ते मृगदावे
व्याहार्पुः ॥

तत्र बोधिसत्त्वमादित एव दुष्करचर्यां चरन्तं दश ग्रामिकदुहितरः कुमार्य उपर्गच्छन् दर्शनाय
वन्दनाय पर्युपासनाय च । तैरपि^१ पञ्चकैर्मद्रवर्गीयैरुपस्थितोऽभूत् । एककोलतिलतण्डुलप्रदानेन

L 265

१ R प्रतिपादकः for 'प्रतिपदा. २ R om. न. ३ R न स्यात् for स्यात्. ४ R यन्वहं for यदहं.
५ R 'नैवाहं for 'नैव दहं. ६ L जानता for जनता. ७ R लुम्पाधि' for दहधि. ८ R यस्याहं
for येनाहं. ९ R तस्मात् for अस्मात्. १० R ह्योणीकृतं for फौणी. ११ R सुद्रे उपं for सुद्रेयूपं.
१२ R om. हेरुकं. १३ R यधीदन' for मथ्योदन'. १४ R om. तावत्. १५ R om. आहरन्.
१६ R लपत्तस्युः for उपगच्छन्. १७ R om. तैरपि.

च प्रतिपादितोऽभूत् । वज्र च नाम दारिका वज्रगुणा च सुप्रिया च निजयसेना च
 अतिमुक्तमूला च सुन्दरी च कुम्भकारी च उल्लिखिका च जटिलिका च सुजाता च नाम
 ग्रामिऋहिता । आभि कुमारिकाभिर्वोधिसत्वाय सर्गस्तौ यूपविना वृत्रोपनामिता अभूवन् ।
 ताश्चाम्यरहस्य बोधिसत्त्व क्रमेण गोचरप्राप्ते पिण्डायै चरन् वर्णरूपप्रख्यानभूत् । तदप्रेण बोधिसत्त्व
 5 सुन्दर श्रमणो महाश्रमण इत्याचक्षते ॥

तत्र च भिक्षुः सुजाता ग्रामिऋहिता बोधिसत्त्वस्य दुष्करचर्यां चरत आदित एव
 बोधिसत्त्वस्य व्रततप समुत्तारणार्थं शरीरस्याप्यायनहेतोश्च प्रतिदिनसमष्टशत ब्राह्मणानां भोजयति
 स्म । एव च प्रणिदधाति स्म — मम भोजनं भुक्त्वा बोधिसत्त्वोऽनुत्तरा सम्यक्संज्ञो विमभिमबुध्यतेति ॥

तस्य मे भिक्षुः पद्मवर्षव्यतिवृत्तस्य कापायाणि वस्त्राणि परिजीर्णान्यभूवन् । तस्य मे
 10 भिक्षुः एतदभूत् — सचेदहं कौपीनप्रच्छादनं लभेयम्, शोभनं स्यात् ॥

तेन खलु पुनर्भिक्षुः समयेन सुजातायां ग्रामिऋहितुर्दासी राधा नाम काल्यगताभूत् ।
 सा शाणकौ परिवेष्य श्मशानमपवृष्य परित्यक्ताभूत् । तदहमेनाद्राक्षीत् पाशुकूलम् । ततोऽहं
 तत्पाशुकूलं वामेन पादेनाक्रम्य दक्षिणं हस्तं प्रसार्यावनतोऽभूत्तद्वीतुम् ।

अथ भौमा देवा अन्तरीक्षाणां देवानां घोषमनुश्रानयन्ति स्म — आश्चर्यं मार्गा अद्भुतमिदं
 15 मार्गा । यत्र हि नामैव महाराजकुलप्रसूतस्य चक्रवर्तिराज्यपरित्यागिनं पाशुकूले चित्तं नतमिति ।
 अन्तरीक्षा देवा भौमानां देवानां शब्दं श्रुत्वा चातुर्महाराजिकानां देवानां घोषमुदीरयन्ति स्म ।
 चातुर्महाराजिका देवाँश्चापत्रिंशत् । त्रायत्रिंशत् यामानाम् । यामास्तुपितानाम् । तुपिता निर्माण
 रतीनाम् । निर्माणरतयः परनिर्मितवशवर्तिनाम् । परनिर्मितवशवर्तिनो यावद् ब्रह्मकायिकानाम् ।
 इति हि भिक्षुवस्तत्क्षणं तद्गुणं तमुद्धृतं यावदकनिष्ठभुवनादेकघोषे एर्कमनिर्नादोऽभ्युद्गतोऽभूत् —
 20 आश्चर्यमिदं मार्गा अद्भुतमिदम् । यत्र हि नामैव महाराजकुलप्रसूतस्य चक्रवर्तिराज्यपरित्यागिनं
 पाशुकूले चित्तं नतमिति ॥

अथ बोधिसत्त्वस्य पुनरप्येतदभवत् — लब्धं मया पाशुकूलम् । सचेदुदकं लभेयम्,
 शोभनं स्यादिति । ततस्तत्रैव देवता पाणिना महीं पराहन्ति स्म । तत्र पुष्करिणीं प्रादुरभूत् ।
 अद्यापि सा पाणिहतेति पुष्करिणीं सञ्जायते ॥

25 पुनरपि बोधिसत्त्वस्यैतदभवत् — लब्धं मया पानीयम् । सचेच्छिला लभेयम्, यत्रेदं पाशुकूलं
 प्रक्षालयेयम्, शोभनं स्यात् । अथै तत्रैव शक्रेण शिला तं क्षणमेवोपनिक्षिप्ताभूत् । ततो बोधिसत्त्व
 स्त पाशुकूलं प्रक्षालयति स्म ॥

अथ शक्रो देवराजो बोधिसत्त्वमेवमाह — ददेत्स्वेदं सपुत्र्यं मद्भाम् । अहं प्रक्षालेयिष्या-
 मीति । ततो बोधिसत्त्व स्वयंकारितां प्रव्रज्यात्या सदरक्षितुं तत्पाशुकूलं शक्रेण दत्त्वा स्वयमेव
 प्रक्षालयति स्म । स श्रान्तं क्वान्तं न्योऽवतीर्य पुष्करिणीमुत्तरिष्यामीति । मारेण च पापीयसा

१ R खर्वं हे for सर्वास्ता २ R पिण्डानां चरन् for पिण्डाय चरन्, ३ R शरीरायान for शरीरस्यायानं

४ L "आप्यायतन" for आप्यायनं ५ R om परि ६ R पाण्डुकूलम् for पाशु ७ R om देवा

८ R एव संनिर्नादो for एवसन्ति ९ R om. वाय १० R ददेदं for ददस्वेदं ११ R प्रक्षालयामीति

ईर्ष्याधर्मपरीतेन पुष्यरिण्या अत्युच्छ्रितानि तटानि निर्मितान्यभूवन् । तस्याश्च पुष्यरिण्यास्तीरे महान् कुकुभपादपः । तत्र देवता बोधिसत्त्वो लोकानुवृत्त्या देवतानुग्रहार्थं चात्रवीत्—आह्वर देवते वृक्षशाखामिति । तथा वृक्षशाखावनामिताभूत् । तां बोधिसत्त्वोऽवलम्ब्योत्तरति स्म । उत्तीर्य च तस्य ककुभपादपस्याधस्तात्तत्पांशुकूलं संघाटीकृत्य आसीर्यति स्म । अद्यापि तत् पांशुकूलं सीवनमित्येवं संज्ञायते स्म ॥

R 334

5

अथ विमलप्रभो नाम शुद्धावासस्त्रायिको देवपुत्रः, स दिव्यानि चीवराणि कापायरङ्गरक्तानि कल्पिकानि श्रमणसारूप्याणि बोधिसत्त्वायोपनामयति स्म । बोधिसत्त्वश्च तानि गृहीत्वा पूर्वाह्ने निवास्य संघाटीप्रावृत्त्य गोचरप्रामागिमुखोऽभूत् ॥

तत्र देवताभिरुत्त्रित्वासेनापतिप्रामके नन्दिकप्रामिकदुहितुः सुजाताया आरोचितमभूदर्धरात्रसमये—यदर्थं त्वं महायज्ञं यजसे तस्माद्गतादुत्तीर्णः सः । सुभ्रमगीदारिकमाहारमाहरिष्यति । त्वया च पूर्वं प्रणिधानं घृतम्—मम भोजनं भुक्त्वा बोधिसत्त्वोऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्येत इति । यत्ते करणीयं तत्कुरुष्वेति ।

10

अथ खलु मिश्रवः सुजाता नन्दिकप्रामदुहिता तेषां देवतानां तद्वचनं श्रुत्वा शीघ्रं गोसहस्रस्य क्षीरोत्सवर्षसरोद्गतादप्रयमोजोमण्डं गृहीते स्म । गृहीत्वा च सा तक्षीर- (मभिनवम)भिनवैस्तण्डुलैरभिनवायां स्थाल्यामभिनवां चुल्लीमुपलिप्य तद्भोजनं साधयति स्म ।

L 268

तस्मिंश्च साध्यामाने इमानि पूर्वनिमित्तानि संदृश्यन्ते स्म—तस्मिन् खल्वापि क्षीरे श्रीवत्सस्वस्तिकनन्द्यावर्तपद्मवर्धमानादीनि मङ्गल्यानि संदृश्यन्ते स्म । ततस्तास्या एतदभूत्—यादृशानीमानि पूर्वनिमित्तानि संदृश्यन्ते, निःसंशयमिदं भोजनं भुक्त्वा बोधिसत्त्वोऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिं प्राप्स्यति ।

20

सामुद्भ्रान्तविधिज्ञश्च नैमित्तिकस्तं प्रदेशं प्राप्तोऽभूत् । सोऽपि तथैवावृत्ताधिगमनमेव व्याकृतवान् । ततः सुजाता तं पायसं पक्वं स्फण्डिलमुपलिप्य पुष्पैरवकीर्य गन्धोदकेनाभ्युक्ष्य आसनं प्रज्ञाय सःख्योत्तरां नाम चेटीमामन्त्रयते स्म—गच्छोत्तरे ब्राह्मणमानय । अहमिदं मधुपायसमत्रलोक्यामि । साध्वार्य इति प्रतिश्रुत्य उत्तरं पूर्वां दिशमममत् । सा तत्र बोधिसत्त्वं पश्यति स्म । तथैव दक्षिणाम् । बोधिसत्त्वमेव पश्यति स्म । एवं पश्चिमामुत्तरानेव दिशं गच्छति स्म, तत्र तत्र बोधिसत्त्वमेवावाक्षीत् । तेन खलु पुनः समयेन शुद्धावासस्त्रायिकैर्देवपुत्रैः सर्वेऽन्यतीर्थिका निगृहीता अभूवन् । न कश्चित् संदृश्यते स्म । ततः सा अगत्वा स्वामिनीमेवमाह—न खल्वार्ये अन्यः कश्चिद् दृश्यते श्रमणो वा ब्राह्मणो वा, अन्यत्र यतो यत् एव गच्छामि, तत्र तत्र श्रमणमेव सुन्दरं पश्यामि । सुजाता आह—गच्छोत्तरे स एव ब्राह्मणः, स एव श्रमणः । तस्यैवार्थेऽप्यमारम्भः । तमेवानयेति । साध्वार्ये इत्युत्तरा गत्वा बोधिसत्त्वस्य चरणयोः प्रणिपत्य सुजाताया

R 335

25

१ R आह हे देवते for आह्वर देवते. २ R अवतीर्य for उत्तीर्य. ३ R सीवयति for आसीर्यति. ४ R om. कल्पिकानि. ५ संघटी for संघाटी. ६ R गोचरानि for गोचरप्रामागि. ७ R शुभम् for शुभमम्. ८ R संभोत्सव for संबुध्येत. ९ R तासां for तेषां. १० R शीघ्रं once. ११ R क्षीरं for क्षीरात्. १२ R सत्तहतासरो for हस्तारो. १३ R सामुद्रिकं for समुद्रं. १४ R om. उत्तरा. १५ R om. तथैव दक्षिणाम् । बोधिसत्त्वमेव पश्यति स्म. १६ R om. from तेन upto अभूवन्. १७ R यदा for यतो. १८ R निपत्य for प्रणि.

नाम्नोपनिमन्त्रयते स्म । ततो मिश्रयो बोधिसत्त्वः सुजाताया ग्रामिकदुहितुर्निवेशनं
गत्वा प्रज्ञप्त एवासने न्यसीदत् । अथ खलु मिश्रवः सुजाता ग्रामिकदुहिता सुवर्णमयीं पात्रीं
मधुपायैसपूर्णां बोधिसत्त्वस्योपनामयति स्म ॥

L 269

अथ बोधिसत्त्वस्यैतदभवत् — यादृशमिदं सुजाताया भोजनमुपनामितम्, निःसंशयमहमर्धतं
5 भोजनं भुक्त्वा अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंमोत्स्यते ॥

R 336

अथ बोधिसत्त्वस्तद्भोजनं प्रतिगृह्य सुजातां ग्रामिकदुहितरमेतदबोचत् — इयं भगिनि
सुवर्णपात्री । किं क्रियताम् ? सा आह — तत्रैव भवत्विति । बोधिसत्त्व आह — न ममेदृशेन
भाजनेन प्रयोजनम् । सुजाता आह — यथेष्टं क्रियताम् । नाहं विना भाजनेन कस्यचिद्भोजनं
प्रयच्छामि ॥

10 अथ बोधिसत्त्वस्तं पिण्डपात्रमादायोरुचित्राया निष्कम्य नागनदीं पूर्वाह्नकालसमये नदीं
नैरञ्जनामुपसंक्रम्य तं पिण्डपात्रं चीवराणि चैकान्ते निक्षिप्य नदीं नैरञ्जनामवतरति स्म गात्राणि
शीतलीकर्तुम् ॥

बोधिसत्त्वस्य खलु पुनर्मिश्रवः स्नायतोऽनेकानि देवपुत्रशतसहस्राणि दिव्यागुरुचन्दनचूर्ण-
विलेपनैर्नदीमालोडयन्ति स्म । दिव्यानि च नानावर्णानि कुसुमानि जले क्षिपन्ति स्म यदुत
15 बोधिसत्त्वस्य पूजाकर्मणे ॥

तेन खलु पुनः समयेन नैरञ्जना नदीं दिव्यैर्गन्धैः पुष्पैश्च समाकुला वहति स्म । येन च
गन्धोदकेन बोधिसत्त्वः स्नातोऽभूत्, तं देवपुत्रकोटीनियुतशतसहस्राण्यभ्युक्षिप्य स्वकस्वकानि
भवानानि नयन्ति स्म चैत्यार्थं पूजार्थं च ॥

यानि च बोधिसत्त्वस्य केशश्मश्रूष्यभूवन्, तानि सर्वाणि सुजाता ग्रामिकदुहिता
20 मङ्गल्यानीति कृत्वा चैत्यार्थं पूजार्थं च परिगृहीते स्म ॥

L 270

नद्युत्तीर्णश्च बोधिसत्त्वः पुलिनं निरीक्षते स्म उपवेष्टुकामः । अथ या नैरञ्जनायां
नद्यां नागकन्या सा घराणितलादभ्युद्रम्य मणिमयं (मनोरमं) भद्रासनं बोधिसत्त्वायोपनामयति
स्म । तत्र बोधिसत्त्वो नियच्च यावदर्थं तं मधुपायसं परिसुङ्के स्म सुजातायां ग्रामिक-
दुहितुरुकन्यामुपादाय । परिभुज्य च तां सुवर्णपात्रीमनपेक्षो वारिणि प्राक्षिपति स्म । क्षिप्तमात्रां च तां

R 337

25 सागरो नागराजक्षितिकौरबहुमानजातो गृहीत्वा स्वभवनाभिमुखः प्रस्थितोऽभूत् पूजाहर्ति कृत्वा ।
अथ दशशतानयनः पुरंदरो गरुडरूपमभिनिर्माय वज्रतुण्डो भूत्वा सागरस्य नागराजस्यान्तिक्रमां
सुवर्णपात्रीं हर्तुमारब्धः । यदा न शक्नोति स्म, तदा स्वरूपेणादरेण याचित्वा त्रायत्रिशद्भवनं नीतवान्
पूजार्थं चैत्यार्थं च । नीत्वा पात्रीयात्रां नाम पर्वणि प्रवर्तितवान् । अद्यापि च त्रायत्रिशेषु देवेषु
प्रतिसंक्रत्सं पात्रीमहो वर्तते । तच्च भद्रासनं तथैव नागकन्यया परिगृहीतं चैत्यार्थं पूजार्थं च ॥

१ R 'पायससंपूर्णा' for 'पायसपूर्णा'. २ R om. भोजनं. ३ R संभोत्स्ये for संभोत्स्यते.
४ R आलोकयन्ति for आलोड'. ५ R भवति for वहति. ६ R om. कृत्वा. ७ R om. पूजार्थं च.
८ R उपवेशकामः for 'वेष्ट'. ९ R चित्रकार' for चिति'.

समन्तरपरिसुत्तश्च मिश्रको वोधिसत्त्वेनौदारिक आहारः । अथ तद्व्यगनेव वोधिसत्त्वस्य
पुण्यबलेन प्रज्ञाबलेन पूर्विका काये शुभवर्णपुष्करता प्रादुरभूत् । द्वाविंशच्च महापुण्यलक्षणानि
अशीतिश्चानुच्यञ्जानानि व्यामप्रमता च । तत्रेदमुच्यते -

पदूर्ध्वं व्रत उत्तरित्व भगवान् एवं मतिं चिन्तयन्
सोऽहं ध्यानभक्तिज्ञानबलवानेवं कृशाङ्गोऽपि सन् ।

5

गच्छेयं द्रुमराजमूलविटपं सर्वज्ञतां बुद्धितुं
नो मे स्यादनुकम्पिता हि जनता एवं भवेत् पश्चिमा ॥ २३ ॥

यत्तौदारिक मुक्त्व भोजनवरं काये बलं कृत्वना
गच्छेयं द्रुमराजमूलविटपं सर्वज्ञतां बुध्यितुम् ।

L 271

R 338

मां हैवेत्परपुण्य देवमनुजा लहेन ज्ञानेक्षिणो
नो शर्त्ता सिय बुध्यनाय अमृतं कायेन ते दुर्बलाः ॥ २४ ॥

10

सा च ग्रामिकधीत पूर्वचरिता नाम्ना सुजाता इति
यज्ञो नित्यु यजाति एवमनसा सिद्धे व्रतं नायके ।
सा देवान निशाम्य चोदन तदा गृह्णा मधूपापसं
उपगम्या नदितीरि हृष्टमनसा नैरञ्जनायाः स्थिता ॥ २५ ॥

15

सो चाकल्पसहस्रचोर्णचरितो शान्तप्रशान्तेन्द्रियो
देवैर्नागगणैर्ऋषी परिवृतो आगत्य नैरञ्जनाम् ।
तीर्णतीरकुः पारसत्त्वं प्रतिष्ठां स्नाने मतिं चिन्तयन्
ओरुह्या नदि स्नापि शुद्धविमलो लोकानुकम्पी मुनिः ॥ २६ ॥

देवा कोटिसहस्र हृष्टमनसा गर्भाम्बु चूर्णानि च
ओरुह्या नदि लोडयन्ति सलिलं स्नानार्थं सत्त्वोत्तमे ।
स्नाना स्नानेन वोधिसत्त्व विमलस्तीरि स्थितः सूरतः
हर्षुर्देवसहस्र स्नानसलिलं पूजार्थं सत्त्वोत्तमे ॥ २७ ॥

20

R 339

कापायानि च वल्ल निर्मल शुभा ता देवपुत्रो ददे
कल्पीयानि च संनिवाप्त्य भगवांस्तीरि हि नद्याः स्थितः ।
नामाकल्प्य उदप्र हृष्टमनसा भद्रास्ननं सा न्यपीत्
यत्रासौ निपसाद् शान्तमनसो लोकस्य चक्षुष्वरः ॥ २८ ॥

25 -

१ R पूर्विकाकायशुभं for पूर्विका काये शुभं. २ R पुष्करतया for रता. ३ R व्योमप्रभाध for व्यामप्रमता च. ४ R श्रततप for व्रत. ५ R चिन्तयेत्. ६ R विटपी. ७ आर्हवं for मा ह्वे. ८ R शक्तसि य for शक्ता सिय. ९ R यत् नित्यं for यज्ञा नित्यु. १० R तीर्णस्या च शुभारसत्तव for तीर्णस्तावत् पारसत्त्व. ११ R गत्वानि for गर्भाम्बु. १२ R स्नात्व च for स्नानेन.

दत्त्वा भोजनु सौ सुजात मतिमां स्वर्णामये भाजने
 वन्दित्वा चरणानि सा प्रमुदिता परिभुङ्क्त्व मे सारथे ।
 भुक्त्वा भोजनु यान्दर्थं मतिमान् पार्थी जले प्राक्षिपत्
 तां जग्राह पुरंदरः सुरगुरुः पूजां करिष्याम्यहम् ॥ २९ ॥

5

यद् भुक्तं च जिनेन भोजनरं ओदारिकं तत्क्षणे
 तस्या कायकलं च तेजशिरिया पूर्वं यया संस्थितम् ।
 धर्मा कृत्व कया सुजात मरणां वृत्त्वा च अर्थं बहुं
 सिंहो हंसगतिर्गजेन्द्रगमनो बोधिट्टुमं संस्थितः ॥ ३० ॥

॥ इति श्रीललितविस्तरे नैरञ्जनापरिवर्तो नामाष्टादशमोऽध्यायः ॥

बोधिमण्डगमनपरिवर्त एफोनविंशः ।

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वो नद्यां नैरञ्जनायां स्नात्वा च भुक्त्वा कायबलस्थाम संजनय्य
 येन षोडशाकारसंपन्नपृथिविप्रदेशे महाबोधिदुमराजमूलं तेन प्रतस्ये विजयया तथा च
 गत्वा, यासौ महापुराणां गतिरनुचलितगतिरिन्द्रियेष्टिगतिः सुसंस्थितगतिः मेराजगति-
 रजिह्मतिरकुटिलगतिरनुपद्रुतगतिरविलम्बितगतिरलुडितगतिरस्वलितगतिरसंघटितगतिरलीनगति-
 रचपल्यगतिः सलील्यगतिः विमल्यगतिः शुभगतिरदोषगतिरमोहगतिररक्तगतिः सिंहगतिः 5
 हंसराजगतिर्नगराजगतिर्नारायणगतिः धरणीतलासंसृष्टगतिः सहस्रारचक्रधरणीतलचित्रगतिः
 जालाङ्गुलिताम्रनखगतिः धरणीतलनिर्नादगतिः शैलराजसंघटनगतिः उक्कूलनिकूल-
 समन्तरचरणगतिः जालान्तरामारस्युत्सर्जनसत्त्वसंस्पृशनसुगतिगमनगतिः विमल्यपद्मकमनि-
 क्षिपणगतिः पूर्वशुभसुचरितगमनगतिः पूर्वबुद्धसिंहामिगमनगतिः वज्रदहामेयाशयगतिः
 (सर्वोपायगतिः) सर्वोपायदुर्गतिपथितगतिः सर्वसत्त्वसुखसंजननगतिः मोक्षपथसंदर्शनगतिः 10
 मारबलीवल्लव्रणगतिः कुगागिगणपरप्रवादिसहधर्मेनिग्रहणगतिः । तमःपटलकेशविधमनगतिः
 संसारपक्षापक्षकरणगतिः शक्रबह्मद्वेश्वरलोकपालाभिभवगतिः त्रिसाहस्रमहासाहस्रैकशूरगतिः
 स्वयंभवनभिभूतगतिः, सर्वज्ञानाभिगमनगतिः स्मृतिमतिगतिः सुगतिगमनगतिः जरामरण-
 प्रशमनगतिः शिवविरजामलाभयनिर्वाणपुरागमनगतिः । ईदृश्या गत्वा बोधिसत्त्वो बोधिमण्डं
 संप्रस्थितोऽभूत् ॥

L 273

R 340

R 341

15

इति हि भिक्षवो यावच्च नद्यां नैरञ्जनायां यावच्च बोधिमण्डं दिस्तस्मिन्नन्तरे वातबलाद्देवै-
 देवपुत्रैः संघेष्टमभूत् । वर्षबलाद्देवैर्देवपुत्रैर्गन्धोदकेन सित्तमभूत् पुष्यंश्चावकीर्णमभूत् । यावदेव
 त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातौ वृक्षास्ते सर्वे येन बोधिमण्डस्तेनाभिनताप्रा अभूवन् । येऽपि
 च तदहोजाता वालदारिकास्तेऽपि बोधिमण्डशीर्षकाः स्वपन्ति स्म । येऽपि चेह त्रिसाहस्र-
 महासाहस्रलोकधातौ सुनेल्लमुखाः पर्वतास्तेऽपि सर्वे येन बोधिमण्डस्तेर्न प्रणता अभूवन् । 20
 नदी च नैरञ्जनामुपादाय यावद्बोधिमण्डोऽस्मिन्नन्तरे कामावचरैर्देवपुत्रैः क्रोशविस्तारैकप्रमाणो मार्गो
 ऽभिव्यूहितोऽभूत् । तस्य च मार्गस्य वामदक्षिणयोः पार्श्वयोः सतरत्नमयी वेदिका अभिनिर्मिता-
 ऽभूत् । सततालानुचैस्त्वेन उपरिष्ठद्रवजालसंछन्ना दिव्यद्रव्यज्वलपताकासमलंबता इषुक्षेपे
 सप्तरत्नमयास्ताला अभिनिर्मिता अभूवन् तस्या वेदिकाया अर्भुद्गताः । सर्वस्माच्च तालद्रव्यैः सूत्रा
 द्वितीये तालमवसक्तमभूत् । द्वयोश्च तालयोर्मध्ये पुष्करिणीं मापिताभूत् गन्धोदकनिरपूर्णा 25
 सुवर्णत्रालिकासंस्तृता उत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकसंछन्ना रत्नवेदिकापरिशुता धीदूर्यमणिरत्नसोपान-

L 274

R 342

१ R विजयाय for विजयया. २ R अनुचरित for 'चलित'. ३ R 'संघटित' for 'संघटित'.
 ४ R जालाङ्गुलि for जालान्तरा. ५ R 'निक्षिपण' for 'निक्षिपण'. ६ R om. 'सत्त्व'. ७ R 'वलयचरण'
 for 'वलयचरण'. ८ R कर्मपटल for तमःपटल. ९ R स्वयंभूभि for स्वयंभवभि.
 १० R 'मण्डादेतस्मिन् for 'मण्डादेतस्मिन्. ११ R संघट्य for संघट्य. १२ R om. 'महासाहस्र'.
 १३ R om. तेन. १४ R अन्युद्गतान् for 'द्गताः. १५ R रत्नसूत्रात् for 'सूत्रा.

प्रत्युता आडिणलोकसहस्रचक्रानामयूरोपकृजिता । तं च मार्गमशीत्यप्सर सहस्राणि
गन्धोदकेन सिद्धान्ति स्म । अशीत्यप्सर सहस्राणि मुक्तजुम्भुरभ्यगच्छन्ति स्म दिव्यैर्गन्धद्रि ।
सर्पस्य च तालवृक्षस्य पुत्रतो रत्नव्योमक सस्थितोऽभूत् । सर्पस्मिन्ध रत्नव्योमके अशीत्यप्सर-
सहस्राणि चन्दनागुरचूर्णरूपुटापरिगृहीतानि कारानुसारिधूपघटिकापरिगृहीतानि स्थितान्यभूवन् ।
5 सर्वस्मिन्ध रत्नव्योमके पञ्चपञ्चाप्सर सहस्राणि दिव्यस्गीतिम्प्रनादितेन स्थितान्यभूवन् ॥

इति हि भिक्षुपो बोधिसत्त्व प्रक्रम्यमानै क्षेत्रे रश्मिकोटीनियुतशतसहस्राणि
निश्चारयस्त्वंशतसहस्रे प्रपाद्यमानै, महता पुष्पाढ्येन प्रपद्यता, अम्बरशतसहस्रैर्भ्रान्म्याने,
दुन्दुभिशतसहस्रै पराहन्यमानै, गर्जद्भि प्रागर्जद्भि ह्यगजवृषभै, प्रदक्षिणीसुर्वद्भि शुक्लस्तारिका
कोविल्लफलिपिङ्गजीवजीम्वहसोश्चमयूरचक्रानुशतसहस्रै, उपनाम्यमानै मङ्गल्यशतसहस्रै ।
10 अनेनैवरूपेण मार्गव्यूहेन बोधिसत्त्वो बोधिमण्ड गच्छति स्म । या च रात्रिं बोधिसत्त्वो
बोधिमभिमवोद्दुक्तामोऽभूत्, तामेव रात्रिं वरावती नाम त्रिसाहस्रमहासाहस्राधिपतिर्ब्रह्मा
सहस्राधिपतिर्ब्रह्मपर्वदमामन्त्र्यैत्रमाह—यत्कलु मार्या जानीया । एष स बोधिसत्त्वो महासत्त्वो
R 343 महासनाहसनद्धो महाप्रतिज्ञानुसृष्टो द्दसनहसनद्धोऽपरिखिन्नमानस सर्वबोधिसत्त्वचर्यासु निर्जात
सर्वपारमितासु पारगत सर्वबोधिसत्त्वभूमिषु वशिताप्राप्त सर्वबोधिसत्त्वाशपसुविशुद्ध सर्वसत्त्वे
L 275 15 त्रियेष्वनुगत सर्वतथागतगुह्यस्थानेषु सुप्रविष्ट सर्वमारकर्मपथसमतिक्रान्त सर्वकुशलमूत्रेष्वपर
प्रत्यय सर्वतथागतैरधिष्ठित सर्वसत्त्वेषु प्रमोक्षमार्गदेशयिता महासार्थब्राह्म । सर्वमारमण्डलविष्वसन-
कर त्रिसाहस्रमहासाहस्रैकशर । सर्वमर्मभैषज्यस्समुदानित महावैवराज । त्रिमुक्तिपद्मद्वो
महावर्मराज । महाप्रज्ञाप्रमोसर्जनकर महाकेतुराज अष्टलोकभ्रमरानुपालित महापद्मभूत सर्वधर्म
धारण्यसप्रमुषित महासागरभूत अनुनयप्रतिघापगत अचलोऽप्रकम्पी महासुमेरुभूत । सुनिर्मल
20 सुपरिशुद्ध स्ववैदर्यितविमैल्लक्षुर्द्धिमहामणिरलभूत, सर्वधर्मशवती सर्वकर्मप्यचित्तो महाब्रह्मभूतो
बोधिसत्त्वो बोधिमण्डमुपस्रफ्रमति नारसैन्यप्रवर्णार्थमनुत्तरा सम्यक्सबोधिमभिसवोद्दुकाम ।
दशबलवैशारद्याष्टादशावेणिकसुद्धधर्मपरिपूरणार्थ महाधर्मचक्रप्रवर्तनार्थ महासिंहनादनादनार्थ
सर्वसत्त्वान् धर्मदानेन सत्पणार्थ सर्वसत्त्वाना धर्मचक्षुर्विशोधनार्थ सर्वपरप्रवादीना सहधर्मेण
निग्रहार्थ पूर्वप्रतिज्ञापरिपरिसदर्शनार्थ सर्वधर्मैश्वर्यवशिताप्राप्त्यर्थम् । तत्र युष्माभिर्नार्पा सर्वैरेव
25 बोधिसत्त्वस्य पूजोपस्थानकर्मयुत्सुकैर्भवितव्यम् ।

- 344

अथ खलु वरावती महाब्रह्मा तस्या वेद्ययामिभो गायामभाषत—

यस्या तेजतु पुण्यतश्च शिरिये ब्राह्म एषो ज्ञायते

मैत्री वा करुणा उपेक्ष मुदिता ध्यानान्यभिज्ञास्तया ।

१ R° बलहरा for °बलहरा २ R प्रक्रम्यमानै ३ R अपसर for अम्बरशत ४ R सहापति
for सहापति ५ R om °ब्रह्म ६ R प्रतिज्ञानुसृष्टो for °ज्ञानुसृष्टो ७ R °चर्यासु निर्जात for
°चर्यासु निर्जात ८ R °धारण्या समुषित for °धारण्यसप्रमुषित ९ R सर्वकलयेत for स्ववदर्यित
१० R om विमर् ११ R इमा गथा for इमा गायाम् १२ R तेनेन for तेजतु १३ R अभिज्ञातया
for अभिज्ञास्तया

सोऽयं बल्पसहस्रचीर्णचरितो बोधिद्रुमं प्रस्थितः

पूजां साधु वतोय तस्य मुनिनो आशिवतो साधनाम् ॥ १ ॥

यं गत्वा शरणं न दुर्गतिभयं प्राप्नोति नैवाक्षणं

देवेष्विष्टसुखं च प्राप्य विपुलं ब्रह्मालयं गच्छति ।

पङ्कपाणि चरित्व दुष्करचारं याल्येव बोधिद्रुमं

साधू सर्वा उदप्रद्वयमनसः पूजास्य कुर्वामहे ॥ २ ॥

राजासौ त्रिसहस्रि ईश्वरवरो धर्मेश्वरः पार्थिवः

शक्राब्रह्मपुरे च चन्द्रसुरिये नारूपस्य कश्चित् समः ।

यस्या जायत क्षेत्रकोटिनयुता संकम्पिता पङ्कधा

सैनोऽथ व्रजते महाद्रुमवरं मारस्य जेतुं चमून् ॥ ३ ॥

मूर्ध्नि यस्य न शक्यमीक्षितुमिह ब्रह्मालयेऽपि स्थितैः

कायो यस्य वराब्रह्मक्षणाधरो द्वात्रिंशतालङ्कृतः ।

धाम्यस्येह मनोज्ञबलुमधुरा ब्रह्मस्वरा सुस्वरा

चित्तं यस्य प्रशान्त दोषरहितं गच्छाम तपूजने ॥ ४ ॥

येषां वा मति ब्रह्मशक्रमवने नित्यं सुख क्षेपितुं

अथवा सर्वविलेशवन्धनलतां छेतुं हि तां जालिनीम् ।

अश्रुत्वा परतः स्युरोपममृतं प्रत्येकबोधिं शिवां

बुद्धत्वं यदि वेप्सितं त्रिसुयने पूजेत्वसौ नायकम् ॥ ५ ॥

त्यक्त वेन ससागरा जसुमती रजान्दन्तान्दन्त्यथो

प्रासादाश्च गवाक्षहर्म्यकलिका युग्यानि यानानि च ।

भूम्यालङ्कृत पुष्पदाम रुचिरा उद्यानकूपासराः

हस्ता पादशिरोत्तमाङ्गनयना सो बोधिमण्डोन्मुखः ॥ ६ ॥

इति हि भिक्षवस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रिको महाब्रह्मा इमं त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकभातं
तत्क्षणं सममव्यतिष्ठत् । पाणितलजातमपगतशर्करकण्डलमुत्सदमणिमुक्तिवैदूर्यशङ्खशिलाप्रवालरजत-
जातरूप्यं नीलमृदुकुण्डलजातप्रदक्षिणनव्याधर्तकान्चिलिन्दिकसुखसंस्पर्शैश्च तृणैरिमं त्रिसाहस्र-
महासाहस्रं लोकभातुं संव्रदितमव्यतिष्ठत् । सर्वे च तदा महासमुद्रा धरणीतलसंस्थिता अभूवन् ।
न च जलचरणां सत्वानां कंचिद्विद्वेताभूत् । इमं चैव लोकभातुमलङ्कृतं दृष्ट्वा च दशसु-
दिक्षु शक्रब्रह्मलोकपालैर्बोधिसत्त्वस्य पूजाधर्मणे बुद्धक्षेत्रशतसहस्राणि समलङ्कृतान्यभूवन् ।
बोधिसत्त्वैश्च दिव्यमानुष्यकृतिक्रान्तैः पूजाव्यूहैर्दशसु दिक्ष्वप्रमेयाणि बुद्धक्षेत्राणि प्रतिमण्डितान्य-

१ R मुनिना आभासते for मुनिनो आशिवतो. २ R त्रिसहस्र. ३ R जाये for जायत. ४ R मूर्ध्नि
for मूर्ध्ने. ५ R क्षयितुं for क्षेपितुं. ६ R वेप्सितं for वेप्सित. ७ R कण्डलं for कण्डल. ८ R मुष्पा-
वब्रवैर्दो for मुक्तिवैदूर्य. ९ R कचिद्विद्वेते for कचिद्विद्वेय.

भूयन् बोधिसत्त्वस्य पूजाकर्मणे । सर्वाणि च तानि बुद्धक्षेत्राण्येकैभिर् बुद्धक्षेत्रं सदृश्यन्ते स्म,
नानाव्यूहलकारालयतानि च । न च भूयो लोकान्तारिका न च कालपर्यता न च चक्रत्राल-
महाचक्रत्राला प्रज्ञायन्ते स्म । सर्वाणि च तानि बुद्धक्षेत्राणि बोधिसत्त्वस्यामया स्पृष्टानि सदृश्यन्ते
स्म । षोडश च बोधिमण्डपरिपालिका देवपुत्रा । तद्यथा — उत्खली च नाम देवपुत्र सूखली च नाम

- 5 प्रजापतिश्च शूरवलयश्च वैशूरवलयश्च सुप्रतिस्थितश्च महिधरश्च अत्रभासकरश्च निमलश्च धर्मधरश्च
धर्मकेतुश्च सिद्धपात्रश्च अप्रतिहतनेत्रश्च महाव्यूहश्च शीलत्रिसुद्धनेत्रश्च पद्मप्रभश्च । इतीमे
षोडश बोधिमण्डप्रतिपालका देवपुत्रा सर्वेऽर्च्यैर्दान्तिप्रतिच्छ्रयास्ते बोधिसत्त्वस्य पूजार्थं बोधिमण्ड
मण्डयन्ति स्म । समन्तादशीतिथेजानानि सर्वेभी रत्नवेदिकाभि परिवृत सप्तमिस्तालपङ्क्तिभि
सर्वेभी रत्नकिङ्किणीजालै सर्वेभी रत्नसूत्रै परिवृतम्, सतरत्नप्रत्युत्सेधं जाम्बूनदसुवर्णपटे
10 सुवर्णसूत्रैर्जाम्बूनदसुवर्णपत्रेष्वामकीर्णं सारवरगन्धनिर्घृषितं रत्नजालसञ्जम् । ये च दशसु
दिक्षु नानालोकधातुषु विनिग्रा वृक्षा सन्त्यभिजाता अभिपूजिता दिव्यमानुष्यकास्तेऽपि सर्वे तत्र
बोधिमण्डे सदृश्यन्ते स्म । याथ दशसु दिक्षु नानाप्रकारा जलस्थलजा पुष्पजातयस्ता अपि
L 278 सर्वास्तत्र बोधिमण्डे सदृश्यन्ते स्म । येऽपि च दशसु दिक्षु नानालोकधातुषु बोधिसत्त्वा
R 347 बोधिमण्डालुर्बन्त्यप्रमाणपुण्यज्ञानसभारव्यूहैस्तेऽपि तत्र बोधिमण्डे सदृश्यन्ते स्म ॥

- 15 इति हि भिक्षुणे बोधिमण्डपरिपालकैर्देवपुत्रैस्तादृशा व्यूहा बोधिमण्डे अधिनिर्मिता
अभूवन्, यान् दृष्ट्वा देवानगयक्षगाधर्मासुरा स्वभवनानि श्मशानसञ्ज्ञानुत्पादयाम्मसु । ताश्च
व्यूहान् दृष्ट्वात्यर्थं चित्रीकारमुत्पादयामासु । ऐन्दुदान चोदानयामासु — साध्वहोऽचिन्त्य
पुष्पविपाकानिष्यन्द इति । चत्वारश्च बोधिवृक्षदेवता । तद्यथा — वेणुश्च वल्गुश्च सुमनश्च ओजापतिश्च ।
एते चत्वारो बोधिवृक्षदेवता बोधिसत्त्वस्य पूजार्थं बोधिवृक्ष मापयन्ति स्म मूलसपन्न
20 स्क्त्वसपन्न शाखापत्रपुष्पफलसपन्न आरोहपरिणाहसपन्न प्रासादिक दर्शनीय विस्तीर्णमशीति-
स्ताललुच्चैस्त्वेन तदनुरूपेण परिणाहेन चित्र दर्शनीय मनोरम सप्तमी रत्नवेदिकाभि परिवृत
सप्तमी रत्नतालपङ्क्तिभि सप्तमी रत्नकिङ्किणीजालै सप्तमी रत्नसूत्रै समन्तादनुपरिवृत्तैरनुपरिक्षिप्त
पारिजातकक्रोविदारप्रकाशमत्तचक्षुर्दर्शनम् । स च पृथिवीप्रदेशस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधत्त-
वज्रेणामिदं सारोऽभेयज्रमय सस्थितोऽभूत् यत्र बोधिसत्त्वो निष्णणोऽभूद्बोधिमभिसंबोद्धुकाम ॥

- R 348 25 इति हि भिक्षुणे बोधिसत्त्वेन बोधिमण्डमुपसकृमता तथारूपा कायाव्रभा मुक्ताभूत्, यथा
प्रभया सर्वेऽपाया शान्ता अभूवन् । सर्वाण्यर्क्षेणानि पिथितान्यभूवन् । सर्वदुर्गतिवेदानाद्येषु
L 279 शोषिता अनुभवन् । ये च सत्त्वा विस्तलेन्द्रिया अभूवन्, ते सर्वे परिपूर्णन्द्रियतामनुप्राप्तवन् ।
व्याविताश्च व्याधिभ्यो व्यमुच्यन्त । भयार्दिताश्चासप्राप्ता अभूवन् । बन्धनबद्धाश्च बन्धनेभ्यो
व्यमुच्यन्त । दरिद्राश्च सत्त्वा भोगवन्तोऽभूवन् । ह्येवैसतताश्च निष्परिदारहो अभूवन् ।

१ R एकस्मिन्नेव for एकस्मिन् २ R om बुद्धक्षेत्रं ३ R धर्मधरश्च for धर्मधरश्च ४ R सत्त्वरत्नं for
सप्तमी रत्नं ५ R om अभिपूजिता ६ R मण्डलि for मण्डे अभि ७ R om एवम् ८ R वृक्ष-
नाययन्ति for वृक्ष मापयन्ति ९ R om विस्तीर्णम् १० R समनुपरिवृत for अनुपरिवृत ११ R om
अनुपरिक्षिप्त १२ R अक्षराणि for अक्षराणि १३ R क्रूरता for क्रूरतया १४ R दाहका for दाह

बुमुक्षिताश्च सत्त्वाः पूर्णोदरा अभूवन् । पिपासिताश्च तृपापगता अभूवन् । गुर्विष्यश्च सुखेन प्रसूयन्ते स्म । जीर्णदुर्बलाश्च बलसंपन्ना अभूवन् । न च कस्यचित्सत्त्वस्य तस्मिन् समये रागो वाधते द्वेषो वा मोहो वा क्रोधो वा लोभो वा खिलो वा व्यापादो वा ईर्ष्या वा मात्सर्यो वा । न कश्चित्सत्त्वस्तस्मिन् समये म्रियते स्म, न च्यवते स्म, नोपपद्यते स्म । सर्वसत्त्वाश्च तस्मिन् समये मैत्रचित्ता हितचित्ताः परस्परं मातापितृसंज्ञिनोऽभूवन् ॥

5

तत्रेदमुच्यते —

यावन्नावीचिपर्यन्तं नरका घोरदर्शनाः ।

दुःखं प्रशान्तं सत्त्वानां सुखं विन्दन्ति वेदनाम् ॥ ७ ॥

तिर्यग्योनिषु यावन्तः सत्त्वा अन्योन्यघातकाः ।

मैत्रचित्ता हिते^१ जाताः स्पृष्टा^२ भाभिर्महामुनेः ॥ ८ ॥

10

प्रेतलोकेषु यावन्तः प्रेताः क्षुत्तर्पपीडिताः ।

प्राप्तुवन्त्यन्नपानानि बोधिसत्त्वस्य तेजसा ॥ ९ ॥

अक्षोणाः पिथिताः सर्वे दुर्गतिद्योपशोपिता ।

R 349

सुखिताः सर्वसत्त्वाश्च दिव्यसौख्यसमर्पिताः ॥ १० ॥

चक्षुश्रोत्रविहीनाश्च ये चान्ये विकलेन्द्रियाः ।

15

सर्वेन्द्रियैः सुसंपूर्णा जाताः सर्वाङ्गशोभनाः ॥ ११ ॥

रागद्वेषादिभिः क्लेशैः सत्त्वा बाध्यन्त ये सदा ।

L 280

शान्तक्लेशास्तदा सर्वे जाताः सुखसमर्पिताः ॥ १२ ॥

उन्मत्ताः स्मृतिमन्तश्च दरिद्रा धनिनस्तथा ।

व्याथिता रोगनिर्मुक्ता मुक्ता बन्धनबद्धकाः ॥ १३ ॥

20

न खिलं न च मात्सर्यं व्यापादो न च विग्रहः ।

अन्योन्यं संप्रकुर्वन्ति मैत्रचित्ताः स्थितास्तदा ॥ १४ ॥

मातुः पितृश्चैकपुत्रे यथा प्रेम प्रवर्तते ।

तयान्योन्येन सत्त्वानां पुत्रप्रेम तदामवत् ॥ १५ ॥

बोधिसत्त्वप्रभाजालैः स्पृष्टाः क्षेत्रा ह्यचिन्तियाः ।

25

गङ्गावाल्किस्तंख्याताः समन्ताद्भि दिशो दश ॥ १६ ॥

न भूयश्चक्रवालाश्च दृश्यन्ते कालपर्वताः ।

सर्वे ते विपुलाः क्षेत्राः दृश्यन्त्येकं यथा तथा ॥ १७ ॥

पाणितलप्रकाशश्च दृश्यन्ते सर्वरत्निकाः ।

बोधिसत्त्वस्य पूजार्थं सर्वेक्षेत्रा अलंकृताः ॥ १८ ॥

R 350

१ R क्षेत्रं विहन्ति for सुखं विन्दन्ति. २ R हितचित्ता for हिते जाताः. ३ R जला for स्पृष्टा.
४ R अक्षराः.

देवाश्च षोडश तथा बोधिमण्डोपचारकाः ।
अलंचक्रुर्बोधिमण्डं अशीतियोर्जनावृतम् ॥ १९ ॥
ये च केचिन्महाव्यूहाः क्षेत्रकोटीव्यनन्तकाः ।
ते सर्वे तत्र दृश्यन्ते बोधिसत्वस्य तेजसा ॥ २० ॥

- 5 देवा नागास्तथा यक्षाः विन्धराश्च महोरगाः ।
स्वानि स्वानि विमानानि श्मशानानीव मेनिरं ॥ २१ ॥
तान् व्यूहान् संनिरीक्ष्येह विस्मिताः सुरमानुषाः ।
साधुः पुण्यस्य निस्यन्दः संपद्यत्येयमीदृशी ॥ २२ ॥
L 231 करोति नैवं चोद्योगं कायवाब्धनसा तथा ।
10 सर्वार्याश्चास्य सिन्ध्वन्ति येऽभिप्रेता मनोरयाः ॥ २३ ॥
अभिप्राया ययान्येषां पूरिताश्चरता पुरा ।
विपाकाः कर्मणस्तस्य संपद्यतेयमीदृशी ॥ २४ ॥
अलंकृतो बोधिमण्डश्चतुर्भिर्वीविदेवतैः ।
पारिजातो दिवि यथा तस्मादपि विशिष्यते ॥ २५ ॥
15 गुणाः शक्या न ते वाचा सर्वे संपरिकीर्तितुम् ।
ये व्यूहा बोधिमण्डस्य देवतैरभिसंस्कृताः ॥ २६ ॥

- R 321 इति हि भिक्षवस्तथा बोधिसत्वस्य कायप्रमुक्त्या प्रभया कालिकस्य नागराजस्य
भवनमवभासितमभूत् विशुद्धया विमल्या कायचित्तप्रह्लादौदित्यजनन्या सर्वक्लेशापकर्षिण्या
सर्वसत्त्वसुखप्रीतिप्रसादप्रमोद्यजनन्या । दृष्ट्वा च पुनः कालिको नागराजस्तस्यां केल्यां स्वस्य
20 परिवारस्य पुरतः स्थित्वेमा गाथा अभाषत् —

ऋकुलन्दे यथ आभ दृष्ट रुचिरा दृष्ट च कनकाह्वये
यद्वत्कार्यैपि धर्मराजमनवे दृष्ट प्रभा निर्मला ।
निःसंशयं वरलक्षणो हितकरो उत्पन्न ज्ञानप्रभो
येनेदं भवन्नं विरोचति हि मे स्वर्णप्रभालंकृतम् ॥ २७ ॥

- 25 नास्मिं चन्द्रविप्रभा सुविपुला संदृश्यते वेङ्गनि
नो चाग्नेर्न मणेरं विद्युदमला नो च प्रभा ज्योतिषाम् ।
नो वा शक्रप्रभा न ब्रह्मण प्रभा नो च प्रभा आसुरी
एकान्तं तमसाकुलं मम गृहं प्राग्दुष्कृतैः कर्मभिः ॥ २८ ॥

१ R योजनायतम् for योजनारतम्. २ R चैव नोद्योगं for नैव चोद्योग. ३ R मनोरमाः for रयाः.
४ R संपद्यतेयम् for द्यातेयम्. ५ R कात्स्य. ६ R प्रादुष्कृतैः for प्रादुष्कृतैः.

अचेदं भवनं विराजति शुभं मध्ये रविदीप्तिवत्		
चित्तं प्रीतिं जनेति कायु सुखितो गात्राद्भुता शीतला ।		
तप्ता बालिकैः या शरीरि निपती जाता स मे शीतला		
सुवृत्तं बहुकल्पकोटिचरितो बोधिद्रमं गच्छति ॥ २९ ॥		
शीघ्रं गृह्यत नागपुष्प खचिरा वखां सुगन्धां शुभां	5	R 352
मुक्ताहारपिनद्धतांश्च बलयांश्चूर्णानि धूपोत्तमा ।		
संगीतिं प्रकुरुष्व वाद्य विविधा मेरीमृदङ्गैः शुभैः		
हन्ता गच्छ्य पूजना हितकरं पूजार्हं सर्वे जगे ॥ ३० ॥		
सोऽभ्युत्थाप च नागकल्पसहितश्चतुरो दिशः प्रेक्षते		
अद्राक्षीदय मेरुपर्वतनिभं स्वालंबुदां तेजसा ।	10	
देवैर्दानवकोटिभिः परिवृतां ब्रह्मेन्द्रयक्षैस्तथा		
पूजां तस्य करोन्ति हृष्टमनसो दर्शन्ति मार्गो ह्ययम् ॥ ३१ ॥		
संहर्यः स हि नागराट् सुमुदितश्चान्यर्च्य लोकोत्तमं		
बन्दिवा चरणौ च गौरवकृतस्तस्थौ मुनेरग्रतः ।		
नागाकल्प उदम हृष्टमनसः कुर्वन्ति पूजां मुनेः	15	
पुष्यं गन्धविलेपना च क्षिपिपुस्तूर्याणि निर्नादयन् ॥ ३२ ॥		
कृत्वा चाञ्जलि नागराट् सुमुदितस्तथाव तथैर्गुणैः		
साधुर्दर्शितु पूर्णचन्द्रवदने लोकोत्तमे नायके ।		
यय मे दृष्ट निमित्तं पूर्वकृपिणां पश्यामि तानेव ते		
अद्य त्वं विनिहत्य मारबलवानिष्टं पदं लभ्यसे ॥ ३३ ॥	20	R 353
यस्यार्थे दमदानसंयमं पुरे सर्वां ति त्यागी अभूत्		
यस्यार्थे दमशीलमैत्रफलणाक्षान्तिबलं भावितम् ।		
यस्यार्थे दमैर्वीर्यध्याननिरतः प्रज्ञाप्रदीपः कृतः		L 263
सैवा ते परिपूर्णं सर्वं प्रणिधी अद्या जिनो भेष्यसे ॥ ३४ ॥		
यद्वद्वृक्ष सपत्रपुष्य सफल बोधिद्रुमं संनताः	25	
यद्वत्कुम्भसहस्रं पूर्णसलिला कुर्वन्ति प्रादक्षिणम् ।		
यद्वच्चाप्सरगणाश्च संप्रमुदिता स्निग्धं स्तं कुर्वते		
हंसा क्रोशगणा यया च गगने गच्छन्ति लीलान्वितं		
कुर्वन्ते सुस्नाः प्रादक्षिणमृषिं भावि त्वमद्याह्वयान् ॥ ३५ ॥		

१ R चित्ते for चित्तं. २ R बालक्या for बालिका. ३ R पश्याम तानेव मे for पश्यामि तानेव ते.
 ४ R सर्वाण्य for सर्वां ति. ५ R दृढवीर्यं for दमं. ६ R यद् दृक्ष for यद्वद् दृक्ष. ७ R लीलान्वितः for
 न्वितं. ८ R सुखिता for सुमनाः.

यय वा काञ्चनवर्ण आभ रुचिरा क्षत्रांशता गच्छते
शान्ताश्चापि यया अपाय निखिला दुःखैर्विमुक्ता प्रजाः ।
यद्बद्धयित चन्द्रतूर्यभवनना वायुर्मृदुर्वापते
अद्या भेष्यसि सार्यवाहु त्रिभवे जातीजरामोचको ॥ ३६ ॥

5 यद्वत्कामरती विहाय च सुरास्त्वत्पूजनेऽभ्यागताः
ब्रह्मा ब्रह्मपुरोहिताश्च अमरा उत्सृज्य प्यानं सुखम् ।
ये केचित्त्रिभवे तथैव च पुरे सर्वे इहान्यागताः
अद्या भेष्यसि वैद्यराजु त्रिभवे जातीजरामोचको ॥ ३७ ॥

R 354

10

मार्गश्चापि यया विशोधितु सुरैर्येनाद्य त्वं गच्छसे
एतेनागतु ऋकुच्छन्दु भगवान् कनकाह्वयः काश्यपः ।
यथ वा पद्म विशुद्ध निर्मल शुभा मित्वा महीमुद्रताः
यस्मिं निक्षिपैसे क्रमानतिबलां भावि त्वमद्यार्हवान् ॥ ३८ ॥

L 284 15

20

माराः कोटिसहस्र नेकनयुता गङ्गा यथा वालिकाः
ते तुभ्यं न समर्थ बोधिविटपाञ्चालेतु कम्पेतु वा ।
यद्वा नैकविद्याः सहस्रनयुता गङ्गा यथा वालिकाः
यद्यस्ते चरता हिताय जगतस्तेनेह विश्राजसे ॥ ३९ ॥

R 355

20

नक्षत्रा सशशी सतारकरवी भूमौ पतेदम्बरात्
स्वस्थानाच्च चलेन्महागिरिवरः शुष्येदयो सागरः ।
चतुरो धातव कश्चि विज्ञपुरयो दर्शय एकैकदाः
नैव त्वं दुमराजमूलफगतो अप्राप्य बोध्युत्विहेत् ॥ ४० ॥

लाभा मद्वा सुखञ्च वृद्धि विपुला दृष्टोऽसि यत्सारथे
पूजा श्रैव कृता गुणाश्च कथिता बोधाय चोत्साहितः ।
सर्वा नागवधू अहं च सर्वज्ञता मुच्येमितो योनितः
त्वं यासी यद्य मत्तवारण्यस्ते गच्छेमे एवं वयम् ॥ ४१ ॥ इति ॥

25

इति हि भिक्षवः कालिकस्य नागराजस्याप्रमहिषी सुवर्णप्रभासा नाम, सा संबहुलामि-
नांगवस्त्याभिः परिभृता पुरस्कृता नानारत्नछत्रपरिगृहीताभिः नानादूर्घ्यपरिगृहीताभिः-
नानामुक्ताहारपरिगृहीताभिः नानामणिरत्नपरिगृहीताभिः दिव्यमानुष्यकमाल्यविलेपनगुण्ड-
परिगृहीताभिः नानौघधटिकापरिगृहीताभिः नानादूर्यसंगीतिसंप्रवादितैर्नारत्नपुष्पवर्षाबोधिसत्त्वं
गच्छन्तमभ्यवदिरन्ति स्म ॥

१ R क्षेत्रांशता for क्षत्रांशता. २ R निक्षिपैसे for निक्षि. ३ R नेनेक for नेनेह. ४ R सुखतो
for सुखदा. ५ R गच्छाम. ६ R om. सा. ७ R 'दूर्य' for 'दूर्य'. ८ R om. 'मणि'. ९ R 'गुण'
for 'गुण्ड'. १० R om. नानागन्ध.

आमिक्ष गायाभिस्तुष्टुवुः—

अभ्रान्ता अत्रस्ता अभीरु अष्टम्भी .

अलीना अदीना प्रहृष्टा दुर्धर्षा ।

अरक्ता अदुष्टा अमूढा अलुब्धा

विरक्ता विमुक्ता नमस्ते महर्षे ॥ ४२ ॥

5

भिपङ्गा विशल्या विनेया विनेयी

सुवैद्या जगत्या दुखेभ्यः प्रमोची ।

अलेना अत्राणा अहीना विदित्वा

भवा लेनु त्राणो त्रिलोकेस्मि जाते ॥ ४३ ॥

प्रसन्ना प्रहृष्टा यथा देवसंघाः

10

प्रवर्षी नभस्या महत्पुष्पवर्षम् ।

महाचैलक्षेपं करोन्ती यथेमे

जिनो भेष्यसेऽद्यां कुरुत्व प्रहर्षम् ॥ ४४ ॥

उपेहि द्रुमेन्द्रं निपीदा अष्टम्भी

जिता मारसेनां धुनं क्लेशजालम् ।

15

विवुद्ध्य प्रशान्तां कामप्रबोधि

यथा पौर्वकैस्तीर्विवुद्धा जिनेन्द्रैः ॥ ४५ ॥

त्वया यस्य अर्थे बहूकल्पकोट्यः

कृता दुष्कराणी जगन्मोचनार्थम् ।

प्रपूर्णा ति आशा अयं प्राप्तु कालो

20

उपेहि द्रुमेन्द्रं स्पुशास्त्राप्रबोधिम् ॥ ४६ ॥ इति ॥

R 357

अथ खलु भिक्षवो बोधिसत्त्वस्यैतदभवत्— कुत्र निपण्णैस्तेः पूर्वकैस्तथागतैरनुचरा सम्पक्त्संबोधिरभित्तुं बुद्धा इति । ततोऽस्यैतदभूत्— तृणसंस्तरे निपण्णैरिति ॥

अथ खल्वन्तरीश्वगतानि शुद्धावासस्त्वामिकदेवेशतसहस्राणि बोधिसत्त्वस्य चेतोभिरेव चेतःपरिवर्तिर्माज्ञायैवं वाचो भाषन्ते स्म— एवमेतत् सत्पुण्य, एवमेतत् । तृणसंस्तरे सत्पुरुष निपद्य तैः पूर्वकैस्तथागतैरनुचरा सम्पक्त्संबोधिरभित्तुं बुद्धा इति ॥

25 L 286

अद्राशीत्खल्वपि भिक्षवो बोधिसत्त्वो मार्गस्य दक्षिणे पार्श्वे स्वस्तिकं यावसिकम् तृणानि हृन्नाति स्म नीलानि मृदुकानि सुकुमाराणि रमणीयानि कुण्डलजातानि प्रदक्षिणावर्तानि मयूरश्रीवत्संनिभानि काचिलिन्दिकसुखसंस्थानानि सुगन्धीनि वर्णवन्ति मनोरमाणि । दृष्ट्वा च

१ R भिपङ्गा for भिपङ्गा. २ R अदीना for अहीना. ३ R भवाले त्राणा for भवा लेनु त्राणो.
४ R द्युः for यथा. ५ R व्याकुल्य for अद्या कुल्य. ६ R जिता for जिना. ७ R पुनः for धुन.
८ R पौर्वकैस्तद्विवुद्धा for पौर्वकैस्तीर्विवुद्धा. ९ R पौर्वकैः for पूर्वकैः. १० R देवपुत्रशतं for देवशतं.
११ R एव चाभाषन्ते for एवं वाचो भाषन्ते.

पुनर्बोधिसत्त्वो मार्गादपक्रम्य येन स्वस्तिको यात्रसिक्कस्तेनोपमकामत् । उपसक्रम्य स्वस्तिक
 यात्रसिक्क मधुरया वाचा समालपति स्म । यासो वागाज्ञापनी विज्ञापनी निस्पष्टा अनेमल्लोवैक्कणं
 सुखा वल्लु श्रवणीया स्निग्धा स्मरणीया चोदनी तोषणी प्रेमणी अजक्कंशा अगद्वदा अपरया
 अचपला श्लक्ष्णा मधुरा वर्णसुखा वायचित्तोद्विल्यङ्गणी रागदोषमोहकृत्कल्लपनिदोदनी
 कलविङ्कस्तस्वरा कुणालजीवजीवकाभिनदितथोषा दुन्दुभिन्गीतिस्तरजितनिर्घोषती अनपहता
 सय्या अच्छा भूता ब्रह्मस्वरस्तरवितनिर्घोषा समुत्स्वरवेगनिभा शल्यघट्टनती देवेन्द्रासुरेन्द्राभिप्लुता
 गम्भीरा दुरवगाहा नमुचिन्लानल्लवणी परप्रवादमयनी सिंहस्वरवेगा ह्यगजगर्जितथोषा
 नागनिर्नादनी मेघस्तनिताभिर्गर्जितस्वरा दशदिक्सर्यनुद्वक्षेत्रस्फरणी निनेयसत्त्वमचोदनी अद्भुता
 अनुपहता अविलम्बिता सहिता युक्ता काल्वादिनी समयानतिक्रमणी धर्मशतसहस्रसुप्रथिता
 सौम्या असक्ता अधिष्ठितप्रतिमाना एकरता सर्स्तरचर्चनी सर्गाभिप्रायज्ञापनी सर्वसुखसजननी
 मोक्षपथसदर्शिका मार्गसभारवादिनी पर्षदनतिक्रमणी सर्वपर्षत्सतोषणी सर्वबुद्धभाषितानुकूला ।
 ईदृश्या वाचा बोधिसत्त्व स्वस्तिक यात्रसिक्क गाथाभिरभ्यभाषत —

तृणं देहि मि स्वस्तिक शीघ्र

अथ ममार्थं तृणै सुमहान्त ।

सबल नमुचिं निहिनित्वा

15

बोधिमनुत्तरशान्तिं स्पृशिश्ये ॥ ४७ ॥

यस्य वृते मयि कल्पसहस्रा

दानु दमोऽपि च सयम त्यागो ।

शीलव्रतं च तपश्च सुचीर्णा

तस्य मि^१ निष्पदि मेष्यति अथ ॥ ४८ ॥

R 359 20

क्षान्तिबलं तथ वीर्यबलं च

ध्यानबलं तथ ज्ञानबलं च ।

पुण्यअभिज्ञविमोक्षबलं च

तस्य मि^१ निष्पदि मेष्यति अथ ॥ ४९ ॥

प्रज्ञबलं च उपायबलं च

25

ऋद्धिम सगतमैत्रयलं च ।

प्रतिनिविर्देपरिसत्त्वबलं च

तेषु^१ मि निष्पदि मेष्यति अथ ॥ ५० ॥

१ R om यावसिक्कं २ R सत्त्वअच्छा for सत्या अच्छा ३ R अनुपहता for अहता ४ R रमणी
 for रचनी ५ R बोधिता for वादिनी ६ R om सर्वपर्षत् ७ R शृणु for तृण ८ R om मि
 ९ R प्रज्ञबलं for ज्ञानं १० R ऋद्धिसमत्तं for ऋद्धिम सगतं ११ R संबिदसत्त्वबलं for संबिदपरिसत्त्व
 १२ R तस्य निष्पदि for तेषु मि निष्पदि

पुण्यत्रलं च तत्रापि अनन्तं

यन्मम दास्यसि अद्य तृणानि ।

न ह्यपरं तव एतु निमित्तं

त्वं पि अनुत्तरु मेप्यसि शास्ता ॥ ५१ ॥

श्रुत्वा स्वस्तिकु वाच नाथके सुहृचिरमधुरां

5

तुष्टो आत्तमनाश्च हर्षितः प्रमुदितमनसः ।

गृहीत्वा तृणमुष्टि स्पर्शनवती मृदुतरुणशुभां

पुरतः स्थित्वन वाच भाषते प्रमुदितहृदयः ॥ ५२ ॥

यदि ताव ऋकेभि लभ्यते पदवरममृतं

बोधी उत्तम शान्त दुर्दशा पुरिमजिनपथः ।

10

तिष्ठतु ताव महागुणोदधे अपरिमितयशा

अहमेव प्रथमे तु बुष्यमि पदवरमृतम् ॥ ५३ ॥

नैपो स्वस्तिक बोधि लभ्यते तृणवरशायनैः

R 360

अचरित्वा बहुकल्प दुष्करी व्रततप विविधा ।

प्रज्ञापुण्यउपायउद्गतो यद भवि मतिर्मां

15 L 288

तदं पश्चाज्जिन व्याकरोन्ति मुनयो भविष्यसि विरजः ॥ ५४ ॥

यदि बोधि इय शक्य स्वस्तिका परजनि ददितुं

पिण्डीकृत्य ददेर्य प्राणिनां म भवतु विमतिः ।

यद बोधी मय प्राप्त जानसी विभजमि अमृतं

अप्रपन्था इषु धर्मयुक्त त्वं भविष्यसि विरजः ॥ ५५ ॥

20

गृहीत्वा तृणमुष्टि नायकः परमसुमृदुकां

सिंहाहंसगातिश्च प्रस्थित प्रचलित धरणी ।

देवा नागराणाः शृताञ्जली प्रमुदितमनसः

अद्या मारकलं निहल्प्यं सृशियति अमृतम् ॥ ५६ ॥

इति हि भिक्षवो बोधिसत्वस्य बोधिवृक्षसुपसंक्रामतोऽशीतिबोधिवृक्षसहस्राणि देवपुत्रैश्च 25
बोधिसत्वैश्च मण्डितान्यभूवन् -- इह निपद्य बोधिसत्वो बोधिं प्रान्त्यत्यभिसंभोत्स्यत इति ।
सन्ति तत्र केचिद्बोधिवृक्षाः पुण्यमया योजनशतसहस्रोद्विद्धाः । केचिद् बोधिवृक्षा गन्धमया
द्वियोजनशतसहस्रोद्विद्धाः । केचिद्बोधिवृक्षाश्चन्दनमयास्त्रियोजनशतसहस्रोद्विद्धाः । केचिद्बोधिवृक्षा

R 36

१ R अनन्तं for अनुत्तरु २ R तृण केचि for तृणकेभि. ३ R तिष्ठता for तिष्ठतु. ४ R om.
नु. After St 53 R adds बोधिसत्व आह. ५ R एषा for नैपा. ६ R अचरित्वा for अचरित्वा.
७ R सत्ययान् for तद पश्चात्. ८ R च देय प्राणिनां for ददेय प्राणिनां ९ R गणे for गणा.
१० R शशमूलसुप for शशमूल. ११ R पश्योजन for योजन. १२ R सहस्रमप्युचैस्त्वेन for
सहस्रोद्विद्धाः.

वस्त्रमया पञ्चयोजनशतसहस्राण्युच्चैस्त्वेन । केचिद्वोधिवृक्षा रत्नमया दशयोजनशतसहस्राण्युच्चैस्त्वेन । केचिद्वोधिवृक्षा सर्परत्नमया दशयोजनकोटिनयुतशतसहस्राण्युच्चैस्त्वेन । केचिद्वोधिवृक्षा रत्नमया कोटिनयुतशतसहस्रमुद्दिद्धा । सर्वेषु तेषु बोधिवृक्षमूलेषु यथानुरूपणि सिंहासनाणि प्रज्ञप्तान्यभूजन् नानादिव्यैद्व्यसस्तृतानि । क्वचिद्वोधिवृक्षे पञ्चासनं प्रज्ञप्तमभूत्, क्वचिद्व्यासनम्, क्वचिन्नानानिधरत्नासनम् । बोधिसत्त्वश्च ललितव्यूह नाम समाधिं समापद्यते स्म । समनन्तर-
 समापन्नस्य च बोधिसत्त्वस्येव ललितव्यूह नाम बोधिसत्त्वसमाधिम्, अथ तत्क्षणमेव बोधिसत्त्व सर्वेषु च तेषु बोधिवृक्षमूलेषु सिंहासने सनिपण्य सदृश्यते स्म लक्षणानुव्यञ्जनसमलङ्घितेन कायेन । एकैकश्च बोधिसत्त्वो देवपुत्रैश्चैव सजानाते स्म — मनैव सिंहासने बोधिसत्त्वो निपण्णो नान्येषामिति । यथा च ते सजानते स्म — तथास्यैव ललितव्यूहस्य बोधिसत्त्वसमाधेरनुभावेन सर्व-
 10 निरयतिर्यग्योनिपमलोक्ता सर्वे देवमनुष्याश्च सर्वे गायुपपन्ना सर्वसत्त्वा बोधिसत्त्व पश्यन्ति स्म बोधिवृक्षमूले सिंहासने निपण्णम् ॥

R 362

अथ च पुनर्हीनाधिमुक्तिध्वाना सत्त्वाना मतिपरितोषणार्थं बोधिसत्त्वस्तृणमुष्टिमादाय येन बोधिवृक्षस्तेनोपसन्नामत् । उपसक्रम्य बोधिवृक्ष सप्तकृत्व प्रदक्षिणीकृत्य स्वयमेवाम्यन्तराप्र बहिर्मूल समन्तभद्र तृणसस्तरण सस्तीर्य सिंहवच्चूरवद्वलवद्दृढवीर्यवत्त्याम्बुजागवदैश्वर्यमत्त्वयभू-
 15 वज्जानिवदनुत्तरवद्विरोधवदभ्युदतवदशोवत्कीर्तिवदानवच्छीलवत्क्षान्तिवदीर्यमद्वयानप्रज्ञावज्जानव —
 त्पुण्यवन्निहतामारप्रत्यर्थिकवत्सभारवत्पर्यङ्कामुज्य तस्मिस्तृणसस्तरे न्यपीदत् प्राङ्मुख ऋजुकाय प्रणिधाय अभिमुखा स्मृतिमुपस्थाप्य । ईदृश च दृढ समादानमकरोत् —

इहासने शुष्यत् मे शरीर

त्वगस्थिमास प्रलय च यातु ।

20

अप्राप्य बोधिं बहुकल्पदुर्लभा

नैवासनात्कायमतश्चलिष्यते ॥ ५७ ॥ इति ॥

॥ इति श्रीललितविस्तरे बोधिमण्डगमनपरिवर्तो नाम एकोनविंशतितमोऽध्याय ॥

सो एषो वरलक्षणो हितकरो नारायणस्थामवान्

बोधैर्भूलमुपागतो गुणधरस्तस्यैव पूजा वृता ॥ २ ॥ इति ॥

अथ खलु पश्चिमाया दिशश्चम्पकवर्णाया लोकधातो पुष्पावलिवनराजिकुसुमिता
भिन्नस्य तथागतस्य बुद्धक्षेत्रादिन्द्रजाळी नाम बोधिसत्वो महासत्त्वस्तया प्रमया सचोदित सन्
6 गणनासमतिक्रान्तैर्बोधिसत्त्वैः परिवृत्त पुरस्वृतो येन बोधिमण्डो येन च बोधिसत्त्वस्तेनोप
जगाम । उपेत्य च बोधिसत्त्वस्य पूजाकर्मणे सर्वावन्त मण्डलमात्रमेकरत्नजालेन सञ्छादयति
स्म । तत्र दशसु दिक्षु देवनागयक्षमन्धर्वा परस्परमेवमाहुः — कस्यायमेवरूपो प्रमाव्यूह इति ।
अथ तस्माद्रत्नजालादिय गाथा निश्चरति स्म —

रत्नाकरो रतननेतु रतिबिलोके

रत्नोत्तमो रतनकीर्ति रत सुधर्मे ।

रत्नानि श्रीणि न च छेस्पति वीर्यप्रात

सो बोधि प्राप्स्यति वरामिय तस्य पूजा । ३ ॥ इति ॥

अथ खलुत्तरस्या दिशि सूर्यावर्ताया लोकधातोश्चन्द्रसूर्यजिह्वीकरप्रभस्य तथागतस्य
बुद्धक्षेत्राद्विपूहराजो नाम बोधिसत्वो महासत्त्वस्तया प्रमया सचोदित सन् गणनासमति
15 क्रान्तैर्बोधिसत्त्वैः परिवृत्त पुरस्वृत येन बोधिमण्डो येन च बोधिसत्त्वस्तेनोपसक्रामत् । उपसक्रम्य
बोधिसत्त्वस्य पूजाकर्मणे यावन्तो दशसु दिक्षु सर्वलोकधातुषु बुद्धक्षेत्रगुणव्यूहास्तान् सर्वास्तस्मिन्
मण्डलमात्रे सददर्शयति स्म । तत्र केचिद्बोधिसत्वा एवमाहुः — कस्येव एवरूपा व्यूहा ?
अथ तेभ्य सर्वव्यूहेभ्य इय गाथा निश्चरति स्म —

कायो येन विशोधित सुबहुश पुष्येन ज्ञानेन च

येना वाच विशोधिता व्रततपै सत्येन धर्मेण च ।

चित्त येन विशोधित हिरिभृती वारण्यमैरया तथा

सो एषो दुमराजमूढपङ्गत शाक्यर्षभ पूज्यते ॥ ४ ॥ इति ॥

अथ खलु पूर्वदक्षिणस्या दिशो गुणाकराया लोकधातोर्गुणराजप्रभासस्य तथागतस्य
बुद्धक्षेत्राद्विगमतिर्नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तया प्रमया सचोदित सन् गणनासमतिक्रान्तैर्बोधिसत्त्वैः
L 293 25 परिवृत्त पुरस्वृतो येन बोधिमण्डो येन च बोधिसत्त्वस्तेनोपसक्रामत् । उपसक्रम्य बोधिसत्त्वस्य
पूजाकर्मणे सर्वगुणव्यूह कूटागार तस्मिन् मण्डलमात्रेऽभिनिर्मिती स्म । तस्य ते परिवारा
एवमाहुः — कस्यायमेवरूप कूटागारव्यूह ? ततश्च कूटागारादिय गाथा निश्चरति स्म —

यस्य गुणं सतत गुणगन्धिनम्

भोन्ति सुरासुर यज्ञ महोरगा ।

१ R om इति २ R रत्ननेतु ३ R रतनकीर्ति for रतन ४ R वरामिय for वरामिय ५ R उत्तरस्य
दिग् for 'स्यो दिग्' ६ R कस्याय for कस्य ७ R मूढपङ्गत for मूढ ८ R तस्य for कस्य
९ R भन्ति for भन्ति

सो गुणवान् गुणराजकुलोदितो

बोधिविष्टे उपविष्टु गुणोदधिः ॥ ५ ॥ इति ॥

अथ खलु दक्षिणपश्चिमाया दिशो रत्नसंभवाया लोकधातो रत्नयष्टेस्तथागतस्य बुद्धक्षेत्रा-
 द्रत्नसंभवो नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तया प्रभया संचोदितः सन् गणनासमतिक्रान्तैर्बोधिसत्त्वैः
 परिवृतः पुरस्कृतो येन बोधिमण्डो येन च बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्रम्य बोधिसत्त्वस्य पूजा-
 कर्मणे अप्रमेयासंख्येयान् रत्नव्योमकांस्तस्मिन्मण्डलमात्रेऽभिनिर्मिमीते स्म । तेभ्यश्च रत्नव्योम-
 केभ्य इयं गाथा निश्चचार —

त्यक्ता येन ससागरा वसुमती रत्नान्येषोऽनेकराः

प्रासादाश्च गवाक्षहर्मिकवरा युग्यानि यानानि च ।

व्योमालंकृत पुष्पदाम रुचिरा उद्यान कूपा सभा

हस्ता पाद शिरोत्तमाङ्गनयनाः सो बोधिमण्डे स्थितः ॥ ६ ॥ इति ॥

अथ खलु पश्चिमोत्तरस्या दिशो मेघवत्या लोकधातोर्मेघराजस्य तथागतस्य बुद्धक्षेत्रा-
 न्मेघकूटाभिर्गर्जितस्वरो नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तया प्रभया संचोदितः सन् गणनासमति-
 क्रान्तैर्बोधिसत्त्वैः परिवृतः पुरस्कृतो येन बोधिमण्डो येन च बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्रम्य
 बोधिसत्त्वस्य पूजाकर्मणे कालानुसार्यगुरुमेघमभिनिर्मायोरगसारचन्दनचूर्णवर्षं तस्मिन् मण्डल-
 मात्रेऽभिप्रवर्षति स्म । तस्माच्च कालानुसारिमेघमण्डलमात्रादियं गाथा निश्चरति स्म —

धर्मीमेघ स्फुरित्त्वं सर्वत्रिभवे विधाधिसुक्तिप्रभः

सद्गर्भं च विराग वर्षि अमृतं निर्वाणसंप्रापकम् ।

सर्वा रागविलेशबन्धनलता सो वासना छेत्स्यति

ध्यानद्वीपलङ्घन्द्रियैः कुसुमितः श्रद्धाकरं दास्यते ॥ ७ ॥ इति ॥

अथ खलुत्तरपूर्वस्या दिशो हेमजालप्रतिष्ठनाया लोकधातो रत्नच्छत्राभ्युद्रतावभासस्य
 तथागतस्य बुद्धक्षेत्राद्धेमजाललंकृतो नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तयाप्रभया संचोदितः सन् गणना-
 समतिक्रान्तैर्बोधिसत्त्वैः परिवृतः पुरस्कृतो येन बोधिमण्डो येन च बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रामत् ।
 उपसंक्रम्य बोधिसत्त्वस्य पूजाकर्मणे सर्वेषु तेषु कूटागारेषु रत्नव्योमकेषु द्वानिशलक्ष्णसमलंकृतान्
 बोधिसत्त्वविप्रहानभिनिर्मिमीते स्म । सर्वे च ते बोधिसत्त्वविग्रहा दिव्यमानुष्यकपुष्पदामपरिगृहीता
 येन बोधिसत्त्वस्तेनाभिनतकापास्तानि पुष्पदामान्यभिप्रलम्बयन्ति स्म । ते इमां गाथामभाषन्त —

येन बुद्धनयुता स्तवित पूर्वं

गौरवेण महता जनिय श्रद्धाम् ।

ब्रह्मबोधोपवचनं मधुरवाणि

बोधिमण्डोपगतं शिरसि बन्दे ॥ ८ ॥ इति ॥

अथ खल्वधस्तादिशः समन्ताविलोकिताया लोकधातोः समन्तदर्शिनस्तथागतस्य
 बुद्धक्षेत्राद्गणगर्भो नाम बोधिसत्वो महासत्त्वस्तया प्रभया संचोदितः सन् गणनासमतिक्रान्तौ-
 बोधिसत्वैः परिवृतः पुरस्कृतो येन बोधिमण्डो येन च बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्रम्य बोधि-
 सत्त्वस्य पूजाकर्मणे तस्मिन् वैदूर्यमयमण्डलमात्रे जान्दूनदसुवर्णपद्मान्यभ्युद्गतान्युपदर्शयति स्म ।
 5 तेषां च पद्मानां कर्णिकास्वर्धकायिका नायौ वर्णरूपसंपन्नाः सर्वालंकारप्रतिमण्डिता उपदर्शयति
 स्म । वामदर्शेणे पाणिभिर्हर्षकटककेयूरसुवर्णसूत्रमुक्ताहारादिविधाभरणपरिगृहीताः पुष्पपङ्क-
 दामानि चामिप्रलम्बयन्त्यो येन बोधिमण्डो येन च बोधिसत्त्वस्तेनोपर्यभिनतक्रयाः । ताश्चेमां
 गायामभाषन्त -

यो ओनैमिष्ट सदा गुरुणां

10 बुद्धश्रावकप्रत्येकजिनानाम् ।

निर्माणसुशील सदोऽंजु प्रष्टो

तस्या ओनैमथा गुणधरस्य ॥ ९ ॥ इति ॥

अथ खड्गपरिष्टादिशो वरगणाया लोकधातोर्गणेन्द्रस्य तथागतस्य बुद्धक्षेत्राद्गणगर्भो
 नाम बोधिसत्वो महासत्त्वस्तया प्रभया संचोदितः सन् गणनासमतिक्रान्तौबोधिसत्वैः परिवृतः
 R 369 15 पुरस्कृतो येन बोधिमण्डो येन च बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्रम्य बोधिसत्त्वस्य पूजाकर्मणे
 गगनतलस्य एव यावन्तो दशसु दिक्षु सर्वबुद्धक्षेत्रेष्वदृष्टाश्रुतपूर्वाः सन्ति पुष्पधूपगन्धमाल्य-
 विठेपनचूर्णचीवरवक्षालंकारलज्जचजपताकावैजयन्तिरत्नमणिकनकरजतमुक्ताहारहयगजरथपत्ति-
 वाहनपुष्पवृक्षपत्रपुष्पफल्दारकदारिका देवनागयक्षगन्धर्वासुरगण्डवित्तरमहोरगशक्रब्रह्मलोकपाल-
 मानुष्यामीनुष्पाणां सर्गं गगनतलान्महान्तं पुष्पवर्षमभिर्षवन्ति स्म सर्वसत्त्वप्रीतिसुखसंजननं च ।
 20 न च कस्यचिस्तत्त्वस्य भयं चोत्पीडां वा करोति स्म ॥

तत्रेदमुच्यते -

पेयालमेव दिशर्तासु जिनौरसा ये

"संभूजितुं हितन्त्रं अनुप्राप्त बोधिम् ।

L 296 तेषां वियूहानमत्रिमसुक्रमाणां

25 ओपम्यमात्र निगृणोथ जिनौरसानाम् ॥ १० ॥

के चागता नमसि मेव इव स्तनन्तो

हारा सहस्रनयुतानि प्रलम्बयन्तः ।

के चागता म्मुट्रानविलम्बचूटाः

पापं निमान गगने उपदर्शयन्तः ॥ ११ ॥

१ R 'दरित' for 'दरिणि'. २ R 'भरन्नि for 'भरन'. ३ R आनन्दि. ४ R एतेवयं for एतेऽयं. ५ R आनन्था. ६ R om. आननुष्पा. ७ R अभिवर्षयन्ति. ८ R om. 'धुग'. ९ R रिस्तायु. १० R 'संभू' for 'त्रि'.

- के चागता धरणिर्सिंह इवा नदन्तः
शून्यानिमित्तप्रणिधीरवमुञ्चमानाः ।
- के चागता यय वृषा अभिनेन्दमानाः
न च दृष्टपूर्वं रुचिराणि क्षिपन्ति पुण्यां ॥ १२ ॥
- के चागता नमसि सार इव रवन्तो
वर्णासहस्र स्वकि आत्मनि दर्शयन्तः । 5
- के चागता शशिरिवा गगने सुपूर्णाः
सुगततमजस्य गुणमात्ममुदीरयन्तः ॥ १३ ॥
- के चागता रविरेव प्रभ मुञ्चमानाः
सर्वाणि मारभवनानि करोन्ति जिला । 10
- के चागता विमलक्रेतु यथेन्द्रयष्टयः
संभारपुष्पनिचितास्तहि बोधिमण्डे ॥ १४ ॥
- केचिक्षिपन्ति गगान्मणिरत्नजाला
चन्द्रा सुचन्द्र तथ बाल विरोचमाना ।
- मान्दारवा सुमनवार्थिकचम्पदामा
संबोधिसत्त्व द्वुमराजस्थिते क्षिपन्ति ॥ १५ ॥ 15
- के चागता धरणि कम्पयमान पद्भ्यां
संकम्पिता वसुध प्रीतिकरी जनस्य । R 371
L 297
- के चागता ग्रहिय मेरु करेतलेभिः
उत्सृष्टपुष्पपुष्ट संस्थित अन्तरिक्षे ॥ १६ ॥ 20
- के चागताश्चतुरि सागर गृह्य मूर्ध्ना
उत्सृष्ट सिञ्चि वसुधां वरगन्धतोषैः ।
- के चागता रतनपट्टे गृहीत्व चित्रं
संबोधिसत्त्वमुपदर्शय स्थित दूरे ॥ १७ ॥
- के चागता भविष ब्रह्म प्रशान्तरूपाः
शान्ता प्रशान्तमनसः स्थित ध्यानव्यायी । 25
- रोमेभि तेभ स्वरु निश्चरते मनोज्ञ
मैत्रीउपेक्षकस्यामुदिताप्रमाणा ॥ १८ ॥
- के चागता मरुत शक्र इवा यथैव
देवैः सहस्रनयुतैश्च पुराकृतास्ते ।

उपगम्य बोधिवेदु गृह्य कृताञ्जलीभिः
शक्राभिलग्न मणिरत्न क्षिपन्ति चित्रा ॥ १९ ॥

के चागताध्वतुदिशा च यथैव पाला
गन्धर्वराक्षसपरीवृत किलोरेभिः ।

विद्युत्स्फुटान्त कुसुमानि प्रवर्षमाणाः
गन्धर्वकिलरस्तेन स्तुवन्ति वीरम् ॥ २० ॥

के चागताः कुसुमितां प्रगृहीत्व वृक्षान्
सफलं सपुष्परगन्ध प्रमुञ्चमानां ।

जातेषु तेषु स्थित बुद्ध शुद्धकायाः
अवलम्बमान प्रतिमैण्डि क्षिपन्ति पुष्पा ॥ २१ ॥

के चागताः कुसुमिताः पुँडिनी गृहीत्वा
पद्मोपलैः कुसुमितैस्तय पुण्डरीकैः ।

द्वात्रिंशदक्षणाधराः स्थित पद्मार्गभे
स्ताविष्ट अलिप्तमनसं विदु बोधिसत्त्वम् ॥ २२ ॥

के चागता विपुलकाय तथैव मेरु
स्थित्वान्तरीक्ष स्वकमालनमुत्सृजन्ति ।

उत्सृज्यमात्र भविया नवपुष्पदामाः
संछादयन्ति त्रिसहस्रि जिनस्य क्षेत्रम् ॥ २३ ॥

के चागता उभयचक्षुषि कल्पदाहं
संदर्शयन्त विभवं तय संभवं च ।

तेषां शरीरि बहुधर्मसुखा रणन्ति
तां श्रुत्व सावनयुता प्रजहन्ति तृष्णाम् ॥ २४ ॥

के चागता रतिर्विक्रान्तुन्मयोवाः
विम्बोष्ठचारुवदनाः परिपूर्णवक्त्राः ।

कन्या यथैव सुअलंङ्कृत चित्रहाराः
प्रेक्षन्त या सुरगणा न लभन्ति तृप्तिम् ॥ २५ ॥

के चागता वजिरकाय इवा अमेया
हेष्टा पश्येन्धचरणैः प्रतिप्राह्यमाणाः ।

१ R बोधिवेदं प्रष्टव्य for बोधिवेद एव. २ R शक्राभि for शक्रभि. ३ R मण्डित for मण्डि
४ R पदिनी for पुडिनी. ५ R संदर्शयन्ति. ६ R सुषु for सुग. ७ R रचित for रचित.
८ R यथैव for यथैव. ९ R अलंक्ष for सुभत. १० R प्रस्तव्य for पश्यन्.

के चागता रविरिवा शशिपूर्णवक्राः

अोत्त्नाक्त्राः प्रभकरा हतक्लेशदोषाः ॥ २६ ॥

के चागता रत्नमण्डित रत्नपाणी

संछादयित्वा बहुक्षेत्रसहस्रकोट्यः ।

वर्षन्ति रत्नवर पुष्प सुगन्धगन्धा

संतोषणार्थं बहुसत्त्वहितं सुखार्थम् ॥ २७ ॥

के चागता महति धारणि रत्नकोशाः

रोमेभिः सूत्रनयुतानि प्रभापम्राणाः ।

प्रतिमानवन्त मतिवन्त सुबुद्धिवन्तो

मत्तप्रमत्तजनतां प्रतिबोधयन्तः ॥ २८ ॥

के चागता ग्रहिय भेरि यथैव मेरु

आक्रोष्यमानु गगने सुमनोज्ञधोपाम् ।

यस्या रवं दर्शदिशे त्रिजि क्षेत्रकोट्या

अद्यावबोद्धुममतां अनुबुद्धि शैस्ता ॥ २९ ॥ इति ॥

॥ इति श्रीललिताविस्तरे बोधिमण्डव्यूहपरिचर्यो नाम विंशतितमोऽध्यायः ॥

मारधर्पणपरिवर्त एकविंशः ।

R 375 इति हि मिश्रवो बोधिसत्त्वैश्वर्यं एवंप्रका व्यूहा बोधिसत्त्वस्य पूजाकर्मणे बोधिमण्डेऽभि-
संश्रुता अभूवन् । स्वयं च बोधिसत्त्वो यावन्तो दशसु दिक्ष्वतीतानागतप्रत्युत्पन्नानां बुद्धानां
भगवतां सर्वबुद्धक्षेत्रेषु बोधिमण्डालंकारव्यूहास्तान् सर्वास्तस्मिन् बोधिमण्डे संदर्शयति स्म ॥

5 अथ खलु मिश्रवो बोधिमण्डनिपण्णस्य बोधिसत्त्वस्यैतदभवत् — इह खलु कामधातौ
L 300 मारः पापीयानधिपतिरिक्षरो वशवर्ती । नैतन्मम प्रतिरूपं भवेद्यदहं तेनाविदितोऽनुत्तरां
सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्येयम् । यन्वहं मारस्य पापीयसः संचोदंनं कुर्याम् । तस्मिन् विजिते सर्वे
कामावचरा देवादयो निगृहीता भविष्यन्ति । ततश्च मारपर्यदः पूर्वविरोपितकुशलमूल्य
मारकायिका देवपुत्रास्ते मम सिंहविनीडितं दृष्ट्वा अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयिष्यन्ति ॥

10 अथ खलु मिश्रवो बोधिसत्त्व एवमनुविचिन्त्य तस्या वेलया भ्रुविक्रान्तरादूर्णा-
कोशात् सर्वमारमण्डलविश्वंसनवर्ती नामैकां रदिममुदसृजत् । यया रदग्या सर्वसिंलि-
साहस्रमहासाहस्रलोकधातौ सर्वमारभवनान्यवभास्य जिह्वीकृतानि संप्रकम्पितानि चामूवन् ।
सर्वश्चायं त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातुर्महतावभासेन स्फुटोऽभूत् । तस्याश्च प्रभाया मारः
पापीयानिदमेव रूपं शब्दमश्रूषीत् —

-R 376 15

कल्पपौवचीर्णचरितो ह्योमिश्रुद्धसत्त्वः

शुद्धोदनस्य तनयः प्रविजह्य राज्यम् ।

सो निर्गतो हितरतो ह्यमृताभिलाषी

बोधिदुग्धं क्षुपगतोऽथ कुरु प्रयत्नम् ॥ १ ॥

सो तीर्ण आत्मन परानपि तारयेयौ

20

मोचेय्यते स च परा स्वयमेव मुक्तः ।

आश्वासप्राप्त स परानपि चाश्रसेया

निर्नापयिष्यति परा परिनिवृत्तश्च ॥ २ ॥

शून्यां करिष्यति अपायत्रयोऽप्यशेषां

पूर्णां करिष्यति पुरां सुरमानुशाणाम् ।

L 301 25

ध्यानानभिज्ञ परमं अमृतं सुखं च

दास्यन्त्यसौ हितरतो अमृतं स्पृशित्वा ॥ ३ ॥

शून्यं करिष्यति पुरं तत्र पृथ्वाण्यथो

अत्रयो बले यजिरीनु अपैत्यपश्यो ।

१ R 'धेयस्या' for 'धेय एतस्या'. २ R om. बुद्धनां. ३ R संश्रुतां. ४ R उत्तरा for उत्तर.
५ R 'दुग्ध' for 'दुग्ध'. ६ R मोक्षार्थं for मो तीर्ण. ७ R तारयिष्ये for तारयेया. ८ R पुरी
for पुरा. ९ R अत्रयो बले for अत्रयो बले. १० R अपश्यस्ये for अपश्य.

न ज्ञास्यसे क नु ब्रैजामि करोमि किं वा

यद् धर्मवर्षमभिर्वर्षि स्वयं स्वयंभूः ॥ ४ ॥ इति ॥

इति हि भिक्षवो मारः पापीयानाभिः संचोदनाभिर्गायाभिः संचोदितः सन् द्वात्रिंशदाकारं स्वममपश्यत् । क्तमद् द्वात्रिंशदाकारम् ? तद्यथा—तमसाकुलं च स्वमवममपश्यत् । रजसाकुलं चाक्तीर्णशर्वककठल्यं च स्वमवममपश्यत् । भीतवस्तोद्विप्तं दिशो दश प्रपलायमानं चात्मान- 5 मपश्यत् । विभ्रष्टमुकुटमपाविद्धं कुण्डलं चात्मानमपश्यत् । शुष्कोष्ठगलतालुकं चात्मानमपश्यत् । संतप्तहृदयं चात्मानमपश्यत् । शीर्णपत्रपुष्पफलानि चोयानान्यपश्यत् । अपगतजलाः परिशुष्काश्च पुष्करिणीरपश्यत् । हंसक्रोच्चमयूरकलविङ्ककुण्डलीक्रीक्रीकादींश्च पक्षिणाञ्छीर्णपक्षानपश्यत् । मेरीशाहुमुदङ्गपटहनुणववीणावह्नुक्रीताडसम्पादींश्च वाद्यमाण्डांश्छिन्नविच्छिन्नान् भूमौ निपतितानपश्यत् । प्रियजनपरिवाराश्च मारमुत्सृज्य दीनमुखा एवान्ते गत्वा प्रथ्यायन्तमपश्यत् । अग्रमहिर्षी 10 च मारिणी शयनभ्रष्टा धरण्यासुभान्यां पाणिभ्यां शीर्षमभिपीडयन्तीमपश्यत् । ये च ते मारपुत्रा वीर्यव्रतमाश्च बलव्रतमाश्च तेजव्रतमाश्च प्रज्ञाव्रतमाश्च तं बोधिसत्त्वं बोधिमण्डवराग्रगतं नमस्यन्त एवमपश्यत् । आत्मनीयाश्च दुहित्रीर्हा तात हा तातेति क्रन्दन्त्योऽपश्यत् । मलिनचैलात्रं चात्मान- 15 मपश्यत् । अक्कीर्णपांशुशिरस्कं च पाण्डुदुर्वर्णमोजोपहृतं चात्मानमपश्यत् । हर्म्यकूटागारवादा- तोरणांश्च रजसाक्तीर्णान् पततोऽपश्यत् । ये चास्य ते सेनापतयो यक्षराक्षसकुम्भाण्डगन्धर्वाधिपतयः, 15 तान् सर्वान् हस्ताञ्छिरसि कृत्वा रोदन्तः क्रन्दन्तः पलायमानांश्चापश्यत् । ये च ते कामावचरेषु देवेषु देवाधिपतयः, तद्यथा— भृतराष्ट्रविरूढकविरूपाक्षवैश्रवणशक्रसुयामसंतुपितसुनिर्मितवश- वर्तिप्रभृतयः, तान् सर्वाञ्छुपमणान् मारः पापीयान् सर्वोधिसत्त्वाभिमुखानपश्यत् । रणमध्ये चास्यासिर्विकोशो न भवति स्म । विक्रोशन्तमशिशं चात्मानमपश्यत् । स्वेन च परिवारेणात्मानं परित्यक्तमपश्यत् । मङ्गलपूर्णकुम्भांश्च पतितान् द्वारेऽपश्यत् । नारदं च ब्राह्मणमर्भङ्गल्यशब्दं 20 श्रावयन्तमपश्यत् । आनन्दितं च दौवारिकमनानन्दशब्दं श्रावयन्तमपश्यत् । तमसाकुलं च गगनतलमपश्यत् । काममवमननिवासिनीं च श्रियं रुदन्तीमपश्यत् । स्वैर्धर्म्यं चानैर्धर्म्यमपश्यत् । स्वपदं चापक्षमपश्यत् । मणिमुक्ताजालानि च तूष्णीभूतानि छिन्नैर्भिन्नपतितान्यपश्यत् । सर्वं च मारमवमं प्रचलितमपश्यत् । वृक्षाञ्छिन्नमानान्निर्व्यूहांश्च पततोऽद्वाकीत् । सर्वं च मारसेनाव्यूहमभि- 25 मुलं पाल्यमानमपश्यत् ॥

R 377

L 302

R 378

इति हि भिक्षव एवं द्वात्रिंशदाकारं मारः पापीयान् स्वममपश्यत् । स प्रतिबुद्धः सन् भीतलस्तः संविभ्रः सर्वमन्तर्जनं संनिपात्य सबलपार्षद्यसेनापतिदौवारिकसंनिपतितांश्च तान् विदित्वा आभिर्गायामिरव्यभाषत्—

१ R प्रजासि करोमि for प्रजामि करोमि. २ R शर्कराकठल्यं for शर्करकठल्यं. ३ R मालिनी for मारिणी. ४ R om प्रजाव्रतमाश्च. ५ R दुर्वर्णं for दुर्वलं. ६ R रुदन्तः क्रन्दन्तः for रोदन्तः क्रन्दन्तः. ७ R om. देवेषु. ८ R वैश्रमणं for वैश्रवणं. ९ R द्वारपतितान् for पतितान् द्वारे. १० माङ्गल्यं for अमङ्गल्यं. ११ R अनानन्दं for अनानन्द. १२ R स्वानैर्धर्म्यं for स्वर्म. १३ R चैर्धर्म्येणान् for चानैर्धर्म्यं. १४ R तूष्णीभूतानि for तूष्णी. १५ R छिन्नविच्छिन्नानि भूमौ पति for छिन्नभिन्नपति.

दृष्ट्वान तां स सुपिनां नमुची दुखातौ

R 379

आमन्त्रयाति सुत येऽपि च पारिषदा ।

L 303

सेनापतिं नमुचि सिंहहनुश्च नाम्ना

सर्वेषु तेषु परिपृच्छति कृष्णबन्धुः ॥ ५ ॥

5

गायामि गीतरचितोऽथ श्रुतोऽन्तरीक्षा-

च्छाक्येषु जातु वरलक्षणैचित्रिताङ्गः ।

पद्वर्षं दुष्करव्रतानि चरित्व घोरा

बोधिद्रुमं ह्युपगतः प्रकुरुस्व यत्नम् ॥ ६ ॥

सो, चेद्विबुद्ध स्वयमेव हि बोधिसत्त्वो

10

बहुसत्त्वकोटिनयुतानि विबोधयेत् ।

शून्यं करिष्यति स मे भवनं ह्यशेषं

यद लप्स्यते ह्यमृतु स्पर्शनशीतिभावम् ॥ ७ ॥

हन्त क्रजाम सहिता महता बलेन

घातेम तं श्रमणु एकु द्रुमेन्द्रमूले ।

15

उद्योजयन् चतुरङ्गिणि शीघ्र सेनां

यदि ईच्छथा मम प्रियं म चिरं करोथ ॥ ८ ॥

R 380

प्रत्येकैस्तुद्धमि च अर्हमि पूर्णं लोको

निर्वापमाणु न बलं मम दुर्बलं स्यात् ।

सो भूय एकु जितु मेष्यति धर्मराजो

20

गर्गनातिद्वस्तु जिनवंशु न जातु छिद्येत् ॥ ९ ॥

अथ खलु भिक्षवः सार्यवाहो नाम मारपुत्रः, स मारं पापीयांसं गार्थाभिरध्यभापत् -

किं तात भिन्नवदनोऽसि विवर्णवक्रो

हृदयं समुंग्रवति वेद्यति तेऽङ्गैरङ्गम् ।

L 304

किं ते श्रुतं अथव दृष्टु भणाहि शीघ्रं

25

ज्ञास्याम तच्चतु विचिन्त्य तथा प्रयोगम् ॥ १० ॥

निर्माणु मार अत्रची शृणु मद्य वत्स

पापं मि दृष्टु सुपिनं परमं सुघोरम् ।

भाषेय सर्वमिह पर्यादि अथ शेषं

संमूर्च्छिता क्षितितले प्रपेत्यु यूयम् ॥ ११ ॥

१ R दृष्टु नु for दृष्ट्वान. २ R सर्वेषु तेषु for सर्वेषु तेषु. ३ R लक्षणविचित्रिताङ्गः for विचित्रिताङ्गः.
 ४ R सोऽपि for सो वेद. ५ R यदिच्छ for यदि इच्छ. ६ R बुद्ध अर्हति च for बुद्धमि अर्हमि.
 ७ R लोको for लोके. ८ R गणनाभ्यनिष्ठु for नातिद्वस्तु. ९ R गार्थाभिरध्य for गार्थाभिरध्य.
 १० R समुंग्रवति for समुग्रवति. ११ R om. से. १२ R प्रपेत्यु.

सार्यवाह आह—

रणकालि प्राप्ति यदि नाम जयो न दोषः

तत्रैव यस्तु निहतो भवते स दोषः ।

स्वमान्तरे तु यदि ईदृश ते निमित्ता

श्रेयो उपेक्षं म रणे परिभातु गच्छेत् ॥ १२ ॥

R 391

5

मारोऽध्वरीत्—

व्यवसायबुद्धिं पुण्यस्य रणे प्रसिद्धिं

अवलम्ब्य धैर्यं सुदृढं यदि नो जयं स्यात् ।

का तस्य शक्ति मम दृष्टि सपारिपद्यं

नोत्थातु मद्य चरणे शिरसा प्रपत्तुन् ॥ १३ ॥

10

सार्यवाह आह—

विस्तीर्णमस्ति हि बलं च सुदुर्बलं च

अस्त्येकं शूरो बलबांध रणजहृक्ष ।

खद्योतकैर्पदि भवेत्त्रिसहस्र पूर्णा

एको रविर्भ्रसति निग्रभतां करोति ॥ १४ ॥

15

अपि च ।

यस्य मानश्च मोहश्च मीमासा च न विद्यते ।

विलोमे यदि विद्वांसो नासौ शक्यश्चिकित्सितुम् ॥ १५ ॥

L 303

इति हि भिक्षुको मारः प्राप्तिं वाहस्य वचनमकृत्वा महतीं चतुरङ्गिणीं
सेनामुद्योजयति स्म महाबलरणशौण्ड्याः भीष्मिणा रोमहर्षणीमदृष्टाश्रुतपूर्वा देवमनुष्यैर्बहुविवसुख- 20 R 382
विकारकोटिनद्युतशतसहस्रविकारप्रकारा मुजगशतसहस्रकरचरणकुटिलपरिवेष्टितशरीरां असिघनु-
शरशक्तोमरकुलारपट्टिसमुशुण्डिसुसलदण्डपाशगदाचक्रवर्षैकगणधरां वरवर्मैकवचैर्वाभैतशरीरां
विपरीतशिरकरचरणनयनां ज्वलितशिरोनयनवदनां दुःसंस्थितोदरपाणिपादमुप्रतेजोवदनां
परमविद्वृतवदनदर्शनां विभ्रतालविकृतदंष्ट्रां घनबहुविपुलप्रलम्बजिह्वां सुण्डिकाफिलिज्जैसदृशजिह्वां
ज्वलनसदृशकृष्णसर्पविषपूर्णरक्तनेत्राम् । केचिद्धि तत्राशीविभान् वमन्ति स्म । केचित्करतलै- 25
राशीविभान् परिगृह्य भक्षयन्ति स्म । गरुडा इव सागरादभ्युक्षिष्य केचिन्नरमांसखधिरकरचरण-
शिरोपैर्दृष्टदन्त्रपुरीषादींश्च भक्षयन्ति स्म । केचिज्ज्वलितपिङ्गलकृष्णानीलरक्तकद्रुकालावचित्र-
रूपाः । केचिद्विकृतकूपप्रज्वलितोत्पाटितविकृतकृटाक्षाः । केचित्परिवृत्तज्वलितविकृतनयनाः ।

१ R उपेक्षण for उपेक्ष म. २ R विलोमयति for विलोमे यदि ३ R भीषिणां for भीषणां.
४ R 'बज्रबाणधरान्वरवर्म' for 'बज्ररुगधरारां वरवर्मैक'. ५ R om. 'वच'. ६ R om. 'बहु'.
७ R 'किप्रल' for 'निलिज'. ८ R ते for तत्र. ९ R अत्युक्षिष्य for अभ्यु. १० R 'शिरोपकृत'
for शिरोपकृत.

केचिज्जलितान् पर्वतान् परिगृह्य सलीलमपरेषु पर्वतेषु अभिरुद्धा आगच्छन्ति स्म । केचित्समूहान्
 वृक्षानुत्पाद्य बोधिसत्त्वमिमुखा अभिधावन्ति स्म । केचिदजकणशर्पकर्णहस्तिनर्गलम्बकर्ण-
 वराहकर्णाः । केचिद् वृककर्णाः । केचिदकोदरिणो दुर्बलकाया अस्थिकङ्कालसंघातमग्निनिर्माय
 भग्ननासाः कुम्भोदराः करोटपादा उच्छुक्त्वग्मांसरुधिराः छिन्नकर्णनासाकरचरणनयनोत्तमाङ्गाः ।
 5 केचिद्रुधिरपिपासया शिरांसि परस्परं निरुन्तन्ति स्म । केचिद्विज्रविद्वृतभैरवरुसस्वराः
 पुत्रुत्कारपिचुत्कारफुल्लपुल्लप्रस्वेदितानि कुर्वन्ति स्म । केचिदाहूः— आहरत हरतामिहनत हनत
 बन्धत गृह्यत छिन्दत भिन्दत मययतोक्षिपत नाशयतेमं श्रमणं गौतमं सार्धं द्रमेणेति ध्रुवन्ति
 स्म । केचिद्देहण्डकगृगालसूकरगर्दभोहस्त्यधोप्लव्वरमहिपशशचमरखड्गशरभनानाप्रतिभयरौद्र-
 विद्वृतवक्त्राः । केचित्सिंहव्याघ्रभ्रमराहवानरद्वीपिविडालछागुलोरेभ्रसर्पनकुलमत्स्यमकरशिशु-
 10 मारकूर्मकाकगुध्रोद्वकगृगालदिसदृशात्मभावाः । केचिद्विरूपरूपाः । केचिदेकशीर्षा द्विशीर्षा याव-
 च्छतसहस्रशीर्षाः । केचिदशीर्षाः । केचिदेकमुजा यावच्छतसहस्रमुजाः । केचिदमुजाः । केचिदेक-
 पादकाः । केचिद्यावच्छतसहस्रपादाः । केचिदपादकाः । केचित्कर्णमुखनासिकाक्षिनामिन्नोतोभि-
 राशीविषान्निधारयन्ति स्म । केचिदसिधनुशरशक्तिपट्टिशपरशुचक्रतोमरकणयवज्रमुशुण्डिभिन्दि-
 पालादीनि नानाप्रहरणानि भ्रामयन्तो नृत्यन्तो बोधिसत्त्वं संतर्जयन्ति स्म । केचिन्नराङ्गुलीरिच्छवा
 15 माल्यगुणान् वृत्वा धारयन्ति स्म । केचिच्छिरोभिरस्थिकरकाञ्चीर्षकटाहकांश्च मालागुणमिव वृत्वा
 धारयन्ति स्म । केचिदाशीविषपरिवेष्टितशरीराः । केचिच्छीर्षकटाहकान् परिगृह्य हस्त्यधोप्लव्वोर्दभ-
 महिपारूढाः । केचिदधःशिरस ऊर्ध्वपादाः । केचित्सूचीरोमाणः । केचिद्गोर्दभवराहनकुलछागुलो-
 20 रभ्रविडालकपिडकगृगालोमाणः आशीविषान् वमन्तोऽपोगुडानि निर्गन्तो धूमकेतु-
 नुत्सृजन्तो ज्वलितताम्रलोहवर्षं प्रवर्षन्तो विदुर्द्वार्यन् क्षिपन्तो वज्राशनिं प्रमुञ्चन्तस्तप्तामयो-
 25 वालिकां प्रवर्षन्तः कालमेघान् संजनयन्तो वातवृष्टिमुत्पादयन्तः शरमेघवर्षानुत्सृजन्तः कालरात्रिं
 दर्शयन्तो रावं संजनयन्तो बोधिसत्त्वमभिधावन्ति स्म । केचित्पाशान् भ्रामयन्तो महापर्वतान् प्रपात-
 यन्तो महासागरान् क्षोभयन्तो लङ्घयन्तो महापर्वतांश्चालयन्तो मेहं पर्वतराजं विधौवन्तः पलयमाना
 विक्षिपन्तोऽङ्गप्रत्यङ्गानि भ्रामयन्तः शरीराणि हसन्तो महाहास्यानि उरांसि प्रस्फोटयन्तः
 उरांसि ताडयन्तः केशांसि धुन्वन्तः पीतमुखानि च नीलशरीरा ज्वलितशिरस ऊर्ध्वकेशा
 25 इतस्ततो वेगेन परिधावन्तो मेखण्डाक्षाश्च बोधिसत्त्वं विभीषयन्ति स्म । जीर्णाः स्त्रियश्च रुदन्यो
 बोधिसत्त्वमुपसंक्रुष्यैवं वदन्ति स्म— अहो पुत्र, हा मम पुत्र, उचिष्टोत्तिष्ठ, शीघ्रं प्रपलायस्व ।
 राक्षसरूपाः पिशाचरूपाः काणखड्गदुर्बलाश्च प्रेताः क्षुक्षामाक्षा ऊर्ध्वबाहवो विद्वृतास्याः
 क्रन्दन्तो भयमुपदर्शयन्तस्त्रासं संजनयन्तो बोधिसत्त्वस्य पुरतोऽभिधावन्ति स्म । तथा चैवरूपया
 30 मारसेनया समुदितया समन्तादशीतियोजनान्यायामेन विल्लारेण स्पृष्टमभूत् । यथा चैकस्य
 मारस्यैवं क्वेटीरातानां त्रिसाहस्रपर्यापन्नानां माराणां पापीयसां सेनाभित्तिर्यगूर्ध्वं च परिस्पृष्टमभूत् ॥

१ R समुत्सृजन् for समुत्सृजन् वृक्षान्. २ R अस्थिकङ्कालसंघातं for अस्थिकङ्कालसंघातं.
 ३ R हुङ्गुशरं for फुल्लुत्कारं. ४ R हुल्लुल्लं for फुल्लुल्लं. ५ R स्पृष्टरोमाणः for सूचीं.
 ६ R अभिधावन्तः for विधावन्तः.

तत्रेदमुच्यते -

यक्षकुम्भाण्डमहोरगरूपाः

राक्षसप्रेतपिशाचनरूपाः ।

यस्यैकं लोकि त्रिरूपं सुरौद्राः

सर्विं त निर्मितं तत्र शठेभिः ॥ १६ ॥

5

एकशिरा द्विशिरा त्रिशिराश्च

यावत्सहस्रशिरा बहुवक्त्राः ।

एकभुजा द्विभुजा त्रिभुजाश्च

यावत्सहस्रभुजा बहुभुजाः ।

एकपदा द्विपदा त्रिपदाश्च

यावत्सहस्रपदा बहु अन्ये ॥ १७ ॥

10

नीलमुखानि च पीतशरीरा

पीतमुखानि च नीलशरीराः ।

अन्यमुखानि च अन्यशरीराः

एकसुपागतु किंकरसैन्यम् ॥ १८ ॥

15

वातु प्रवायति वर्षति वर्षं

त्रिद्विसहस्रशतानि पतन्ति ।

देव गुडायति वृक्ष लुडन्ति

बोधिव्रतस्य न ईर्यति पत्रम् ॥ १९ ॥

वर्षति देव प्रवर्षति वर्षं

ओघ वहन्ति जलाकुलमूमिम् ।

ईदृश भीषणिना बहुराशी

यत्र अचेतन वृक्ष पतन्ति ॥ २० ॥

दृष्टं च तानतिभीषणरूपां

सर्विं विसंस्थित रूपविरूपां ।

25

श्रीराण्यलक्षणतेजधरस्या

चित्तु न कम्पति मेरु यथैत्र ॥ २१ ॥

मायसर्मास्तथ स्वप्नसर्माश्च

अध्रनिमां समुदीक्षति धर्मा ।

ईदृश धर्मनयं विष्टुन्त्यो

सुस्थितु ध्यायति संस्थितु धर्मे ॥ २२ ॥

R 387

१ R यत्तु त्रिलोकि for यत्तु लोकि. २ R बहु अन्ये for बहुवक्त्राः. ३ R एवम् for एष्टम्.

४ R कम्पति for कम्पति.

यस्य भवेत् अहं ति ममेति

मात्र समुच्छ्रयि तर्बनिविद्याः ।

सो विमिषादबुद्धेः स्थितु ग्राहे

आत्मनि संभ्रमि गच्छ निरीक्ष्य ॥ २३ ॥

5

शाक्यसुतस्तु स्वमात्रमभावं

धर्मं प्रतीत्य समुत्थित बुद्धा ।

गगनोपमचित्तु सुयुक्तो

न भ्रमते सबलं शौढ दृष्ट्वा ॥ २४ ॥

इति हि भिक्षवो मारस्य पापीयसः पुत्रसहस्रम् । तत्र ये मारपुत्रा बोधिसत्त्वेऽभिप्रसन्नाः
10 सार्थवाहपूर्वगमाः, ते मारस्य दक्षिणे पार्श्वे स्थिता अभूवन् । ये मारपाक्षिन्नाः, ते वामे पार्श्वे स्थिता
अभूवन् मारस्य पापीयसः । तत्र मारः पापीयांस्तान् स्वान् पुत्रानामन्वयते स्म — कीदृशेन बलेन बर्षं
बोधिसत्त्वं धर्षयिष्यामः ? तत्र दक्षिणे पार्श्वे सार्थवाहो नाम मारपुत्रः । स पितरं गायया प्रत्यभाषत् —

सुप्तं प्रबोधयितुमिच्छति पद्मगेन्द्रं

सुप्तं प्रबोधयितुमिच्छति यो गजेन्द्रम् ।

सुप्तं प्रबोधयितुमिच्छति यो मृगेन्द्रं

सुप्तं प्रबोधयितुमिच्छति सो नरेन्द्रम् ॥ २५ ॥

वामे पार्श्वे दुर्भतिर्नाम मारपुत्रः स एवमाह —

संप्रेक्षणेन हृदयान्यमिसंस्पृष्टन्ति

लोकेषु सारमहतामपि पादपानाम् ।

20

का शक्तिरस्ति मम दृष्टिहतस्य तस्य

संजीवितुं जगति मृत्युहतस्य वास्तु ॥ २६ ॥

दक्षिणे मधुरनिबोधो नामाह —

वृक्षेषु सार क इहास्ति ततो ब्रवीषि

दृष्ट्वा भिनन्मि मनुजेष्वप्य का अवस्था ।

25

मेहं गिरिं यदि भिनन्ति निरीक्षणेन

नैवास्य तुभ्य नयनेभि हतोन्मिरेरन् ॥ २७ ॥

अपि च ।

यः सागरं तारितुमिच्छति वै भुजाभ्यां

तोयं च तस्य पित्रितुं मनुजेष्वसन्तु ।

शक्यं भवेदिदमतस्तु वदामि दुःखं

यस्तस्य वक्त्रमभितोऽप्यमलं निरीक्षेत् ॥ २८ ॥

१ R भवन्ति for भवेत्. २ R सत्त्वं for तत्त्वं. ३ R अगुषः for अनुदेः. ४ R निरीक्ष for निरीष्य. ५ R साधु for शठ. ६ R भवेदिदमतस्तु for भवेदिदं.

घामे शतबाहुर्नामाह —

R 389

ममेह देहेस्मि शतं भुजानां
क्षिपामि चैवेन शतं शराणाम् ।

भिनन्मि कायं श्रमणस्य तात

सुखी भव त्वं व्रज मा विलम्ब ॥ २९ ॥

5

दक्षिणे सुबुद्धिराह —

शतं भुजानां यदि को विशेपो

L 310

भुजा किमर्थं न भवन्ति रोमाः ।

भुजैकमेकेन तथैव शूद्राः

तैश्चापि कुर्मान् हि तस्य किञ्चित् ॥ ३० ॥

10

किं कारणम् ?

मैत्रावतस्तस्य मुनेः शरीरे

विषं न शस्त्रं क्रमते न चाग्निः ।

क्षिप्तानि शलाणि व्रजन्ति पुष्पतां

मैत्री हि लोकोत्तरभावि तस्य ॥ ३१ ॥

15

अपि च ।

दिवि भुवि च जले च ये वलाढ्याः

असिपरशुधराश्च गुह्यका नरा वा ।

क्षमबलमिमु प्राप्य ते नरेन्द्रं

प्रबलबलाल्पबला भवन्ति सर्वे ॥ ३२ ॥

20 R 390

वामे उग्रतेजा आह —

अन्तर्गतोऽहं धक्ष्यामि प्रविश्यास्य तनुं शुभाम् ।

वृक्षं सकोटरं शुष्कं दावाग्निरिव सूक्ष्मतः ॥ ३३ ॥

दक्षिणे सुनेत्र आह —

मेहं दहेत्स्वं यदि वापि कृत्स्नं

25

प्रविश्य चान्तर्गतु मेदिनीं वा ।

दग्धुं न शक्यः स हि वज्रबुद्धिः

त्वत्संनिभैर्वालिक्काङ्गदुल्लैः ॥ ३४ ॥

अपि च ।

चलेयुर्गिरयः सर्वे क्षयं गच्छेन्महोदधिः ।

चन्द्रसूर्यौ पतेद्भूमौ मही च विलयं व्रजेत् ॥ ३५ ॥

लोकस्वार्थे वृत्तारम्भः प्रतिज्ञाकृतनिश्चयः ।

अप्राप्यैष वरां बोधिं नोत्थास्यति महाद्रुमात् ॥ ३६ ॥

वामे दीर्घबाहुर्विहित आह —

आलयं चन्द्रसूर्याणां नक्षत्राणां च सर्वशः ।

5 पाणिनाहं प्रमर्दामि तवेह भवने स्थितः ॥ ३७ ॥

L 311 चतुर्भ्यः सागरेभ्यश्च जलं गृह्णामि लीलया ।

तं गृह्य श्रमणं तात सागरस्य परं क्षिपे ॥ ३८ ॥

R 391 तिष्ठतां तात सेनेयं^१ मा त्वं शोकादितो भव ।

सबोधिवृक्षमुत्पाठ्य क्षेप्त्ये पाण्या दिशो दश ॥ ३९ ॥

10 दक्षिणे प्रसादप्रतिलब्ध आह —

सदेवासुरगन्धर्वा ससागरनगां महीम् ।

त्वं मर्दिता प्रकुर्याश्च पाणिन्यां मद्गर्वितः ॥ ४० ॥

त्वद्विधानां सहस्राणि गङ्गावालिकया समाः ।

रोमं तस्य न चालेयुर्बोधिसत्त्वस्य धीमतः ॥ ४१ ॥

15 वामे भयंकर आह —

भयं हि ते तात भृशं किमर्थं

सेनाय मध्ये किमैवस्थितस्य ।

सेना न तस्यास्ति कुतः सहायाः

क्वमाद्भयं ते भवतीह तस्मात् ॥ ४२ ॥

20 दक्षिण एकाग्रमतिराह —

यूयं न लोकेऽस्ति शरीरवीना

न चक्रवर्ती न च केसरीणाम् ।

न बोधिसत्त्वानिह तात यूयं

एकः समर्थो नमुचिं निहन्तुम् ॥ ४३ ॥

25 वामेऽवतारप्रेक्ष्याह —

न शक्तिशून्य न गदा न खड्गाः

न हस्तिनोऽश्वा न रथा न पत्तिः ।

तं शौण्डमेकं श्रमणं निवृण्णं

हन्त्येऽद्य मा संभ्रम तात मित्रिचि ॥ ४४ ॥

^१ R सेनेयं for सेनेयं. ^२ R मर्दिता for मर्दितां. ^३ R चालेयु for चालेयुः. ^४ R समवस्थितस्य for किमर्थं. ^५ R हन्त्ये for हन्त्येऽद्य.

दक्षिणे पुण्यालंकार आह —

R 392

नारायणस्य यथ काय अष्टोद्यमेद्यो
क्षान्तिबलैः क्वचित्तो दृढवीर्यखङ्गः ।

त्रिविमोक्षवाहनसि प्रज्ञधनुः स तात
पुण्यात्रलेन स हि जेष्यति भारसेनाम् ॥ ४५ ॥

L 312

5

धामेऽनिवर्त्याह —

न निवर्तते तृणगतः प्रदहन् दवाग्निः
क्षिप्तं शरो न च निवर्तति शिक्षितेन ।

वज्रं नभे निपतितं न निवर्तते च
न स्थानमस्ति मम शाक्यसुतं ह्यजित्वा ॥ ४६ ॥

10

दक्षिणे धर्मकाम आह —

आर्द्रं तृणं प्राप्य निवर्ततेऽग्निः

गिरिकूटमासाद्य निवर्तते शरः ।

वज्रं महीं प्राप्य अधः प्रयाति
अप्राप्य शान्तममृतं न निवर्तते अयम् ॥ ४७ ॥

15

किं कारणम् ?

शक्यं तात अन्तरीक्षे लेख्यचित्रं चित्रितं
यावन्ति केचि सर्वं सत्त्वं एकचित्तं स्थापितुम् ।

चन्द्रासूर्यं मादृतं च शक्यं पाशं बन्धितुं
न बोधिसत्त्व शक्यं तात बोधिमण्डिं चालितुम् ॥ ४८ ॥

20 R 393

वामेऽनुपशान्त आह —

दृष्टीविशेषेण महता प्रदहामि मेरुं
भस्मीकरोमि सलिलं च महोदधीनाम् ।

बोधिं च पश्य श्रमणं च अहं हि तात
दृष्ट्वा यथाय उभयं हि करोमि भस्मम् ॥ ४९ ॥

25

दक्षिणे सिद्धार्थ आह —

विशेषेण पूर्णो यदि वैप सत्त्वो
भवेत्त्रिसाहस्रवरः प्रदीप्तः ।

निरीक्षणादेव गुणाकरस्य
सुनिर्विपत्वं विभ्रममुपेयात् ॥ ५० ॥

L 313

विद्याणमुग्रं त्रिभवेह यच्च
 रागश्च दोषश्च तथैव मोहः ।
 ते तस्य काये च तथैव चित्ते
 नमे यथा पङ्करजो न सन्ति ॥ ५१ ॥

5 * * *
 तस्मान्निवर्तामह तात सर्वे ॥ ५२ ॥

R 394

वामे रतिलोले नामाह —
 अद्दु तूर्यसहस्र प्रवादितैः
 अप्सरकोटिसहस्र अलङ्कृतैः ।
 10 लोभयित्वैनं नेयि पुरोत्तमं
 कामरतिं हि करोमि वदो तव ॥ ५३ ॥

दक्षिणे धर्मरतिराह —
 धर्मरती सद् तस्य रतीहा
 ध्यानरती अमृतार्थरतिश्च ।
 15 सत्त्वप्रमोक्षणं भैरवरतिश्च
 रागरतिं स रतिं न करोति ॥ ५४ ॥

वामे वातजवो नामाह —
 जवेनहं चन्द्ररवी प्रसेयं
 प्रवापमानं गगने च वायुम् ।
 20 अथैव तात श्रमणं गृहीत्वा
 प्राप्तस्य मुष्टिं विक्रामि वायुम् ॥ ५५ ॥

R 395

दक्षिणेऽचलमतिर्नाम मारपुत्रः, स एवमाह —
 यथा तवैवो जववेग उग्रः
 तद्ब्रह्मदि स्यात्सुरमानुषाणाम् ।
 25 सर्वे समप्रापि न ते समर्थाः
 कर्तुं रुजामप्रतिपुद्गलस्य ॥ ५६ ॥

वामे ब्रह्मरतिराह —
 स्यात्तादृशानामपि बृन्दमुग्रं
 कुर्यान्न किञ्चित्तव मानघातम् ।
 प्रागेव सैकः प्रकरोति किं ते
 बृन्देन साव्यन्ति हि सर्वकार्या ॥ ५७ ॥

१ R द्वेषश्च for दोषश्च. २ R *त्वमु for *त्वन्. ३ R अभवत् for तव. ४ R प्रहृयं for प्रसेयं.
 ५ R वेगस्य for प्राप्तस्य. ६ R वायुवत् for वायुम्. ७ R *पुंगवस्य for पुद्गलस्य. ८ R सर्वकार्यम्.

दक्षिणे सिंहमतिराह —

न सिंहवृन्दं भुवि दृष्टपूर्वं
दृष्टीविदाणां अपि नास्ति वृन्दम् ।

L 314

तेजस्विनां सत्यपराक्रमाणां
पुरपर्यभाणां अपि नास्ति वृन्दम् ॥ ५८ ॥

5

वामे सर्वचण्डालो नामाह —

न ते ध्रुता तात गिरोऽभिदीप्ता
यथा नदन्ते तनयास्तत्रेमे ।

वीर्येण वेगेन बलेन युक्ता
प्रजाम शीघ्रं श्रमणं निहन्तुम् ॥ ५९ ॥

10

दक्षिणे सिंहनादी नामाह —

बहवः शृगाला हि वनान्तरेषु
नदन्ति नादान्न सतीह सिद्धे ।

ते सिंहनादं तु निशाम्य भीमं
अस्ता पलायन्ति दिशो दशासु ॥ ६० ॥

15 R 396

मारौरसास्तद्दमी अपण्डिताः
अश्रुत्व नादं पुरुषोत्तमस्य ।

नदन्ति तावत्स्वमताऽतिर्घृष्टा
मनुष्यसिद्धे नदिते न सन्ति ॥ ६१ ॥

वामात्पार्श्वार्धचिन्तितचिन्त्याह —

यच्चिन्तयामि तदिहाशु मोति
कथं न एषो इम वीक्षते च ।

मूढो व एषो अनभिज्ञ किं वा
यदुत्थिहिव्रा न पलायते लघुम् ॥ ६२ ॥

20

दक्षिणात्पार्श्वार्धचिन्तितार्थो नामाह —

मूढो न वीर्यं अपराक्रमो वा
युष्मैव मूढाश्च असंयताश्च ।

न युष्मि जानाथ इमस्य वीर्यं
प्रज्ञाबलेनास्य जिताः स्य सर्वे ॥ ६३ ॥

25

मारात्मजानां यय गङ्गावाल्किा
एतेन वीर्येण यथैव यूयम् ।

रोमस्य एकं न समर्थं चालितुं

प्रागेव यश्चिन्तायि घातयिष्ये ॥ ६४ ॥

मा यूयमत्र क्षिणुयात् मानसं

प्रसन्नचिता भवथा सगौरवाः ।

5

निर्वेत्तया मा प्रकरोय विग्रहं

भविष्यतेऽसौ त्रिभवेस्मि राजा ॥ ६५ ॥

पेयालम् । एवं ते सर्वे मारपुत्राः परिपूर्णं पुत्रसहस्रं शुक्लपाक्षिकाश्च कृष्णपाक्षिकाश्च

मारं पापीयांसं पृथक्पृथग्गाथाभिरव्यभाषन्त ॥

L 315 अथ खलु भद्रसेनो नाम मारस्य पापीयसः सेनापतिः, स मारं पापीयसं गाथाभिरव्य-

10 भाषत -

ये ते तवानुयात्राः शक्रो लोकपालाश्च किन्नरगणाश्च ।

असुरेन्द्रा गृह्णेन्द्राः कृत्ताञ्जलिपुटाः प्रणत तस्मै ॥ ६६ ॥

किं पुनरनानुयात्रा ब्रह्मा आभास्वराश्च सुरपुत्राः ।

देवाश्च शुद्धावासकास्तेऽपि च सर्वे प्रणत तस्मै ॥ ६७ ॥

15

ये च तैवमे पुत्राः प्रज्ञामेधाविनश्च बलिनश्च ।

ते बोधिसत्त्वहृदयं अनुप्रविष्टा नमस्त्यन्ति ॥ ६८ ॥

याप्येव मारसेना अशीति स्फुट योजनानि यक्षाद्यैः ।

भूयिष्ठ सर्वप्रेशी प्रसन्नमनसो हि निर्दोषम् ॥ ६९ ॥

दृष्ट्वा यथा सुभीमां रौद्रां विवृतां चमूमिमां घोरां ।

20

न च विस्मितो न चलितो ध्रुवमस्य जयो भवत्यद्य ॥ ७० ॥

स्थित यत्र च सेनेयं तत्र उद्वृत्तः शिवाश्च विरुन्वन्ति ।

वायुसार्द्धभर्तृदितं निवर्तितव्यं क्षमं शीघ्रम् ॥ ७१ ॥

वीर्यैस्त्व बोधिगण्डे पटुशोभा हंस कोकिल मयूराः ।

अभिदक्षिणं कर्तन्ति ध्रुवमस्य जयो भवत्यद्य ॥ ७२ ॥

25

यत्र स्थित सेनेयं तत्र मसिः पांशवश्च बर्षन्ति ।

महिमण्डि कुसुमवृष्टिः कुरस्य वचनं निरर्त्तस्व ॥ ७३ ॥

यत्र स्थित सेनेयं उत्कूलनिकूल शल्पकण्टकाकीर्णम् ।

महिमण्ड वनप्रनिर्मलं निवर्तितव्यं क्षमं प्राज्ञैः ॥ ७४ ॥

दृष्ट्वा ति सुपिति पूर्वं मेव्यसि प्रत्यक्षु यदि न गच्छसि ।

भस्मं चम्पू च करिष्यति श्रपिभिर्दंशा कृत्वा यथा भस्मम् ॥ ७५ ॥

R 379

१ R विवर्णमाना for निवर्णया मा., २ R om. कृष्णपाक्षिकाश्च. ३ R om. गृह्णेन्द्राः. ४ R अनुयात्रा for अनात्र. ५ R गुह्येऽनुयात्रा for गुह्यपुत्रा. ६ R om. देवाश्च. ७ R तद्वेगे for तवेमे. ८ R विवर्णित for विवर्णित. ९ R विवर्णित for ददन्ति. १० R विवर्णित for वीर्याः. ११ R तच्च for यत्र.

राजो यतो ऋषिपरो रोषित् आसीत् स ब्रह्मदत्तेन ।

L 316

उद्गमदण्डम्वनं व्यर्चद्भिस्तृण न जाता ॥ ७६ ॥

ये केचि सर्वलोके ऋषयो व्रतचारिणस्तपोयुक्ताः ।

तेषामयं प्रधानो ह्यर्हिसकः सर्वभूतानाम् ॥ ७७ ॥

किं ते न श्रुतपूर्वं काये दीप्ता सुलक्षणा यस्य ।

5

निष्क्रामति चागारात्स भवति बुद्धो जितह्वेशः ॥ ७८ ॥

इम ईदृशी विभूतिं पूजार्थं निर्मिता जिनसुतेभिः ।

तं नूनमप्रसक्तो ह्यप्राहुतिसंप्रतिप्राही ॥ ७९ ॥

जर्णा यथा सुविमला विराजते क्षेत्रकोटिनयुतेषु ।

जिह्वीकृताः स्म च तया निसंशयं एष मारवल्हेन्ता ॥ ८० ॥

10

मूर्ध्ने यथास्य देवैर्दृष्टु न शक्यं न वै भवोप्रस्थैः ।

नूनं सर्वज्ञत्वं प्राप्स्यत्यन्यैरनुपदिष्टम् ॥ ८१ ॥

R 400

यथ मेरुचक्रवालाधन्द्रासूर्यश्च शक्रप्रलापः ।

वृक्षाश्च परंतवराः प्रणते सर्वे महीमण्डम् ॥ ८२ ॥

नि.संशयु पुष्पवली-प्रज्ञाबलवांश्च ज्ञानबलवांश्च ।

15

क्षान्तिबलवांश्च वीर्यबलवानबलंकर्ता नमुचिपक्षा ॥ ८३ ॥

हस्ती यथार्ममाण्डं प्रमर्दते क्रोष्टुकान् यथा सिंहः ।

खद्योतं वादित्यो मेत्स्यति सुगतस्तथा सेनाम् ॥ ८४ ॥

एतच्छ्रुत्वा परो मारपुत्रोऽतीव रोषात्संरक्तनयनोऽब्रवीत् -

एकस्य वर्णानतिअप्रेमयां

20

प्रभापसे तस्य त्वमेककस्य ।

एको हि कर्तुं खलु किं समर्थो

महाबला पश्यसि किं न भीमा ॥ ८५ ॥

अथ दक्षिणात्पार्श्वान्मारप्रमर्दको नार्म मारपुत्र आह -

सूर्यस्य लोके न सहायकृत्यं

25 L 317

चन्द्रस्य सिंहस्य नै चक्रवर्तिनः ।

बोधौ निपण्णस्य च निश्चितस्य

R 401

न बोधिसत्त्वस्य सहायकृत्यम् ॥ ८६ ॥

अथ बोधिसत्त्वो मारस्य दुर्बलीकरणहेतोर्विकसितशतपत्रनिभं वदनं संचारयति स्म । यं दृष्ट्वा मारः पाँपीयान् प्रपल्लयेनोऽभूत् । मम चमू बोधिसत्त्वस्य वदनं प्रैतिष्ठेति

१ R राजायनो for राजा यतो. २ R सुवाच for ऋषयो. ३ R व्रततपा for च तथा.
४ R वराहन्ता for ब्रह्मदत्ता. ५ R भवप्रस्थैः for भवाप्रस्थैः. ६ R मत्पण्डं for क्षाममाण्डं.
७ R दक्षिणं for दक्षिणात्. ८ R om. नाम. ९ R च for न. १० R om. पापीयान्. ११ R पल्लय-
मानो for पल्लयानो. १२ R प्रतिष्ठेति for प्रतिष्ठेति.

मन्यमानः प्रपैलानः पुनरेव प्रतिनिवृत्य सपरिवारो विविधानि प्रहरणानि बोधिसत्त्वस्योपर्युत्सु-
जति स्म सुमेरुमात्रांश्च पर्वतान् । ते च बोधिसत्त्वस्योपरि प्रक्षिप्ताः पुष्पविताने विमानानि
संतिष्ठन्ते स्म । ये च दृष्टिविया आशीविषाः श्वासविषाश्चाग्निज्वालानुत्सृजन्ति स्म, तच्चाग्नि-
मण्डलं बोधिसत्त्वस्य प्रभामण्डलमिव संतिष्ठते स्म ॥

5 अथ पुनरेव बोधिसत्त्वो दक्षिणेन पाणिना शीर्षं प्रमाष्टिं स्म । मारश्च पश्यति स्म ।
बोधिसत्त्वस्य हस्ते खड्ग इति दक्षिणामुखः प्रपलयते स्म । न किञ्चिदिति पुनरेव प्रतिनिवर्तते
स्म । निवृत्य च बोधिसत्त्वस्योपरि नानाविधानि प्रहरणान्युत्सृजति स्म असिधनुशर-
शक्तितोमरपरश्वधभुशुण्डिमुसलकणपगदाचक्रवज्रमुद्गरपादपरिशलापाशापोघुडानतिभयानकान् । ते
चोक्षितमात्रा नानाविधानि पुष्पदामानि पुष्पवितानानि इव संतिष्ठन्ते स्म । मुक्तसुकुसुमानि

10 च महीमर्वकिरन्तो माल्यदामानि चावलम्बमानानि बोधिवृक्षं विभूषयन्ति स्म । तांश्च
R 402 व्यूहान् विभूर्तिं दृष्ट्वा बोधिसत्त्वस्य मारः पापीयानीर्ष्यामात्सर्वोपहृतचेता बोधिसत्त्वमब्रवीत्—
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ हे राजकुमार, राज्यं भुङ्क्ष्व, तावत्तव पुष्यम्, कुतस्ते मोक्षप्राप्तिः ?

L 318

अथ बोधिसत्त्वो धीरगम्भीरोदारश्लक्ष्णमधुरया वाचा मारं पापीयसमेतदबोचत्—त्वया
तावत्पापीयनेत्रेण निर्गडेन^१ यज्ञेन कामेश्वरत्वं प्राप्तम् । मया त्वनेकानि यज्ञकोटीनियुतशत-
15 सहस्राणि निर्गडानि यद्यानि । करचरणनयनोत्तमाङ्गानि च निकृत्य निवृत्त्यार्थिभ्यो^२ दत्तानि ।
गृहधनधान्यशयनवसनं चरुमोघानानि चानेकशो चाचनकेभ्यो निसृष्टानि सत्वानां मोक्षार्थिना ॥

अथ खलु मारः पापीयान् बोधिसत्त्वं गायया प्रत्यभाषत्—

यज्ञो मयेष्टेस्त्वमिहात्र साक्षी

निर्गडः पूर्वमवेऽनवद्यः ।

20

तमेह साक्षी न तु कश्चिदस्ति

किञ्चिद्व्यलपेन पराजितस्त्वम् ॥ ८७ ॥

बोधिसत्त्व आह— इयं पापीयन् मम भूतधारी प्रमाणमिति ॥

अथ बोधिसत्त्वो मारं मारपर्यंदं च मीरीकृत्यापूर्वगमेन चित्तेन स्फुरित्वा सिंहदभीतोऽ-
मुंनस्तोऽस्तम्भी अदीनोऽऽटीनः असंभ्रमितोऽलुलितो विगतभयलोमहर्षः शङ्खध्वजमीनकलश-
R 403 25 स्वस्तिनाद्दुःशक्राङ्गमयेन जाड्यमिनानामनेद्वेन सुरैरचिरताप्रनखालंघ्यतेन मृदुतृष्णसुबुमारैणा-
नन्तप्रत्यापरिभित्तुताल्लम्बन्मारोपचितेन दक्षिणेन पाणिना सर्वत्रयं परिमार्च्यं सटीळं महीं
पराह्वानि स्म । तस्यां च वेद्यपामिनां गायामभाषत्—

इयं मरी सर्प जगत्प्रतिष्ठा

अपशपाता सचराचरे सना ।

१ R श्रययनातः for प्रययनः. २ R विमानाग्ने for विमाने. ३ R विरिन्तो for अविरन्तो.
४ R मयर्षेणरे for यद्वचन. ५ R मुणत for मुण. ६ R निर्गदेन for निर्गडेन. ७ R निर्गत्यग्ने.
८ R on. निरार. ९ R मारकेभ्यो for अर्थिभ्यो. १० R मया यः for मयेः. ११ R दत्यस्ते for
अनुत्सृजे. १२ R अचरयेन for अचनेन. १३ R मुद्विरत्न for मुद्विर.

इयं प्रमोणा मम नास्ति मे गृणा

साक्षित्वमस्मि मम संप्रयच्छतु ॥ ८८ ॥

संस्पृष्टमाना चेयं महापृथिवी बोधिसत्त्वेन पद्भिकारमकम्पत् प्राकम्पत् संप्राकम्पत् । अरणत् प्रारणत् संप्रारणत् । तद्यथापि नाम मागधिकानां कांसैप्रात्री कांष्टेनान्याहता रणत्यनु-
रणति, एवमेवेयं महापृथिवी बोधिसत्त्वेन पाणिताडिता रणत्यनुरणति स्म ॥

L 319

6

अथ खलु यस्यां त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातौ स्यावरा नाम महापृथिवीदेवता सा कोटि-
शतपृथिवीदेवतापरिवारा सर्वा महापृथिवी संप्रकम्प्य नातिदूरे बोधिसत्त्वस्य पृथिवीतलं भित्त्वार्ध-
काषाम्युनाम्य सर्वालंकारप्रतिगण्डिता येन बोधिसत्त्वस्तेनावनतकाया प्राञ्जलीकृता बोधिसत्त्वमेत-
दबोचत् — एवमेतन्महापुरुष एवमेतत् यथा त्वयाभिहितम् । वयमत्र प्रत्यक्षाः । अपि तु भगवंस्त्वमेव
सदेवकस्य लोकस्य परमसाक्षीभूतः प्रमोणभूतश्चेति । एवमुक्त्वा स्यावरा महापृथिवीदेवता मारं
पापीयांसमनेकप्रकारं निर्भर्त्य बोधिसत्त्वं चाम्यभिस्तुत्य विविधं च स्वकं प्रभावं संदर्श्य
सपरिवारा तत्रैवान्तरैधात् ॥

तं श्रुत्व मेदिनिरवं स शठः ससैन्यः

उत्त्रस्त भिन्नहृदयो प्रपलन सर्वै ।

श्रुत्वेव सिंहनदितं हि वने शुमालाः

कार्का व लोष्टुपतने सहसा प्रणष्टाः ॥ ८९ ॥

R 404

15

अथ खलु मारः पापीयान् दुःखितो दुर्मना अनात्तमना अपत्रपमाणरूपो मानामि-
भवाच्च गच्छति स्म । न निवर्तते स्म । न पलायते स्म । पश्चान्मुखं स्थित्वा उत्तरि सेनामा-
मन्त्रयते स्म — सहिताः समप्रास्तावद्भवन्तस्तिष्ठन्तु मुहुर्तं यावद्वयं ज्ञास्यामो यदि तावच्छैवये-
तायमनुनयेनोत्यापयितुम् । मा खल्वेवंरूपस्य सत्वरत्नस्य सहसा विनाशो भूदिति ॥

20

अथ खलु मारः पापीयान् स्वा दुहितुरामन्त्रयते स्म — गच्छध्वं यूयं कन्यकाः, बोधि-
मण्डमुपसंक्रम्य बोधिसत्त्वस्य जिज्ञासनां कुस्त — किं सरगोऽय वीतरागः । किं मूकोऽय प्रैङ्गः ।
किमन्योऽय देशज्ञोऽयर्षेरीयणः । दीनो वा धीरो वेति । इदं खलु वचनं श्रुत्वा ता अप्सरसो
येन बोधिमण्डो येन च बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रामन् । उपसंक्रम्य बोधिसत्त्वस्य पुरतः स्थित्वा
द्वात्रिंशदाकारां स्त्रीमायामुपदर्शयन्ति स्म । तद्यथा । कतमा द्वात्रिंशदाकाराः काश्चित्तत्रार्धवदनं 25
लौहयन्ति स्म । काश्चिदुक्तान् कठिनान् पयोधरान् दर्शयन्ति स्म । काश्चिदर्धवि-
हसितैर्दन्तावलिं दर्शयन्ति स्म । काश्चिद्वाहूनुत्क्षिप्य यिजृम्भमाणान् कर्क्षान् दर्शयन्ति स्म ।
काश्चिद्विभ्रमकलोपमानोष्टान् दर्शयन्ति स्म । काश्चिदर्धनिमीलितैर्नयनैर्बोधिसत्त्वं निरीक्षन्ते स्म,
दृष्ट्वा च शीघ्रं निमीलयन्ति स्म । काश्चिदर्धप्रावृतान् पयोधरान् दर्शयन्ति स्म । काश्चिच्छिपिल-

L 320

R 405

१ R प्रमाणं. २ R साक्षी त्वमस्मि for साक्षित्वमस्मि. ३ R कांस्यं for कांसं. ४ R पाणिनाहता for कांष्टेनान्याहता. ५ R om. प्रमाणभूतः. ६ R चाम्यर्च्यं for चाम्यभिस्तुत्य. ७ R अन्तर्देषे for अन्तरदधात्. ८ R काकेव for काका व. ९ R शक्यतेऽयम् for शक्येतायम्. १० R प्राङ्गः. ११ R अथा-
पलयितो for अर्थपरायणः. १२ R अच्छादं for छादं. १३ R कर्क्षं for कक्षान्.

म्बरां समेखलां श्रोणीं दर्शयन्ति स्म । काश्चित्समेखलां तनुदुकूलनिवासितां श्रोणीं दर्शयन्ति स्म । काश्चिद्भ्रूणैश्चणाराशान्नूपुरैः कुर्वन्ति स्म । काश्चिदेकावलीं स्तनान्तरेपूपदर्शयन्ति स्म । काश्चिद्विनान्तान्तोरुनुपदर्शयन्ति स्म । काश्चिच्छिरःस्थंसेषु च पत्रगुप्ताञ्जुकशारिकांश्वोपविष्टानुपदर्शयन्ति स्म । काश्चिदर्धकटाक्षैर्वोधिसत्त्वं निरीक्षन्ते स्म । काश्चित्सुनिवस्ता अपि दुर्निवस्ताः 5 कुर्वन्ति स्म । काश्चिजघनरसनाः कम्पयन्ति स्म । काश्चित्संश्रान्ता इव सविल्यसमितस्ततश्चक्रम्यन्ते स्म । काश्चिन्नृतयन्ति स्म । काश्चिद्रायन्ति स्म । काश्चिद्विलसन्ति स्म, लज्जन्ते च । काश्चित्कदल्यै इव वायुविधूता उरू कम्पयन्ति स्म । काश्चिद्रम्भीरा स्तनन्ति स्म । काश्चिदंशुकप्रावृताः सघण्टारसना विहस्यन्त्यश्चक्रम्यन्ते स्म । काश्चिद्वृद्धाप्याभरणानि च पृथिव्यां छोर्षयन्ति स्म । काश्चिद्वृद्धप्रकाशानि सर्वाभरणान्युपदर्शयन्ति स्म । काश्चिद्वन्धानुलितान् बाहूनुप- 10 दर्शयन्ति स्म । काश्चिद्वन्धानुलेपनकुण्डलान्युपदर्शयन्ति स्म । काश्चिद्वगुण्ठिकाया वदनानि छाद्यन्ति स्म, क्षणैर्क्षणा चोपदर्शयन्ति स्म । काश्चिद्व्यूहसितरमितक्रीडिता अन्योन्यं स्मारयन्ति स्म । पुनरपि लज्जिता इव तिष्ठन्ति स्म । काश्चिकुमारीरूपाप्यप्रसूतिरूपाणि मध्यस्त्रीरूपाणि चोपदर्शयन्ति स्म । काश्चित्कामोपहितेन बोधिसत्त्वं निमन्त्रयन्ते स्म । काश्चिन्मुक्त- दुस्तुमैर्वोधिसत्त्वमत्रकिरन्ति स्म । पुरतश्च स्थित्वा बोधिसत्त्वस्याशयं मीमांसन्ते स्म । वदनं च 15 निरीक्षन्ते स्म—किमयं रक्तेन्द्रियैः पश्यत्याहोस्विद्वूरीकरोति, नयने ईर्यते वा न वेति । ताः पश्यन्ति बोधिसत्त्वस्य वदनं शुद्धं विमलं चन्द्रमण्डलमिव राहुविनिर्मुक्तं सूर्यमिव प्रोदयमानं यूपमिव कनकमयं विरसितमिव सहस्रपत्रं हव्यावसिक्तमिवानलं मेरुमिवाचलं चक्रवालमिवा- भ्युद्गतं गुलेन्द्रियं नागमिव सुदान्तचित्तम् ॥

अथ ता मारदुहितरो भूयस्या मात्रया बोधिसत्त्वस्य संलोभनेर्नार्थमिमा गाथा अभाषन्त—

20 सुवसन्तके ऋतुनर आगतके
रमिमो प्रिय पुल्लितपादपके ।
तत्र रूप सुरूप सुशोभनके
वशत्रतिमुलक्षणचित्रितके ॥ ९० ॥

L 322
25 वैष्यं जातं सुजातं सुसंस्थितिनां
सुखकारणं देवतराणं सुसंतुतिनाः ।
तच्च लघुं परिभुञ्ज सुयौनिकं
दुर्लभं बोधिं निरतय मानसकम् ॥ ९१ ॥

R 407
प्रेक्षसि तां इमा मय्यन्य सुलंघ्यतिना
तत्र कारणं सज्जितं भूयिष्ठं आगतिना ।

१ R सुमेखलां for समे. २ R तदुकूलं for तदुकूलं. ३ R स्तुत्यां for सप्तशणां.
४ R निवृत्ता for निवृत्ता. ५ R विलसन्ति for विव्यन्ति. ६ R वदन्ति for वदन्ति इव.
७ R छाद्यन्ति for छेदं. ८ R शनेन for क्षणैश्चणारा. ९ R ईर्यते for ईर्यते. १० R सुलंघ्यतिना.
११ R रमिमो. १२ R विविधैर्वोधिसत्त्वैः for विविधैः. १३ R वयं for वय. १४ R om सुं.

को रूपमिमं समवेक्ष्य न रज्यति रागरतो
अपि जर्जर काष्ठ व शोषितजीवितको ॥ ९२ ॥

केश मृदू सुरभी वरगन्धिनिका
मकुटाकुण्डलपत्रविशोधितआननिका ।

सुललाट सुलेपनआननिका 5
पद्मविशुद्धविशालसुलोचनिका ॥ ९३ ॥

परिपूरितचन्द्रनिभाननिका
बिम्बसुपकनिभाधरिकाम् ।

शङ्खबुन्दहिमशुक्लसुदन्तिनिका 10
प्रेक्ष कान्त रतिलालसिकाम् ॥ ९४ ॥

कठिनपीनपयोधर उद्गतिकां
त्रिवलीकृतमव्यसुसुन्दरिकाम् ।

जघनाङ्गणचारुसुविपरिकां
प्रेक्षसु नाथ सुकामिनिकाम् ॥ ९५ ॥ R 408

गजभुजसंनिभज्जलिकां
वलयनिरन्तरबाहनिकाम् । 15

काञ्चीवरश्रीगिसमण्डितिकां
प्रेक्षहि नाथ इमा तत्र दासिनिकाम् ॥ ९६ ॥ L 323

हंस्गतीसुविलम्बितगामिनिकां
मञ्जुमनोःसुमन्मथभाषिणिकाम् । 20

ईदृशरूपसुभूषिणिकां
दिव्यरतीषु सुपण्डितिकाम् ॥ ९७ ॥

गीतकवादितनृत्यसुशिक्षितिकां
रतिकारणजातिसुरूपिणिकाम् ।

यदि नेच्छसि कामसुलालसिकां
सुष्ठु सुवञ्चितकोऽसि भृशं खलु लोके ॥ ९८ ॥ 25 R 409

निधि दृष्ट यथा हि पलायति को चि नरो
धनसौख्यमजानकु मूढमनो ।

त्वमपि तथैव हि रागमजाननको
यः स्वयमौगतिकां न हि शुञ्जसि कामिनिकाम् ॥ ९९ ॥ इति ॥

अथ खलु भिक्षुणो बोधिसत्वोऽनिमिषनयन प्रहसितमदन. स्मितमुखोऽविज्ञोऽपितैरिन्द्रियै-
रनमिमंस्कृतैर्गौरैरजिह्वोऽरक्तोऽदुष्टोऽमृद. शैलेन्द्रमटप्रक्रम्योऽनरेलीनोऽनवदीर्णोऽनपीडित सुसं-
स्थितया बुद्धया स्वार्थीनेन ज्ञानमुखेनात्यन्तसुप्रहीणत्वात्क्षेपाना. ह्यक्षयया मधुरया वाचा
ब्रह्मातिरेकेण घोषेण करैर्विह्वलन्तेन स्वरेण बलमुना मनोज्ञेन ता मारदुहितृन् गाथामि प्रत्यभाषत्—

- 5 कामा भो बहुदु खसचया दु खंमूला
ध्यानद्वीतपसं च भ्रसनी अबुधानाम् ।
L 324 न स्त्रीकामगुणेभि तृप्तिता विदुमाहु
प्रज्ञातृप्तिन्नरो भगिष्यह अबुधानाम् ॥ १०० ॥
- R 410 कामा सेनयतो विनयते पुन तृष्णा
10 पीत्या वै लज्जोदक यथा नर कश्चि ।
नात्मार्थे च परार्थि भोतिहा प्रतिपन्नो
आत्मार्थे च परार्थ उत्सुको भविताहम् ॥ १०१ ॥
- 15 फेनबुद्बुदतुल्यसनिभ तव रूप
मायारङ्गमित्रा विधोपित स्वमतेन ।
क्रीडा वै सुपिनेय अद्भुत अपिन्त्या
बालाना सद चित्तमोहना अबुधानाम् ॥ १०२ ॥
- 20 नेत्रा बुद्बुदतुल्यसादृशा त्वंचनद्वा
कठिन शोणितपिण्डमुद्रत यथ गण्डम् ।
उदरो मूत्रपुरीषसचयो असुचोक्ष
कर्मक्लेशसमुत्थितो दुखयन्त्र ॥ १०३ ॥
- R 411 समृद्धा यहि बालबुद्बुदयो न तु विज्ञा
दुभतो कल्पयमान आश्रय क्तिथेन ।
ससारे बहुकाल ससरी दु खमूले
अनुमोक्ता निरयेषु वेदना बहुदु खा ॥ १०४ ॥
- 25 श्रोणि प्रस्रवते विगन्धिना प्रतिभ्रूला
उरुजहकृमाश्च सस्थिता यथ यन्त्रम् ।
भूत युष्मि अह निरीक्षमी यथ माया
हेतुप्रत्ययत प्रवर्तथा नितयेन ॥ १०५ ॥

१ R अजिह्वो for अजिह्वो २ R अनावदीनो for अनवलीनो ३ R कलविह्वं for करविह्वं
४ R ध्यानार्थीनपद्य for ध्यानद्वीतपसं ५ R अरुद्वानाम् for अबुधानाम् ६ R तृप्तिभो for तृप्तिनां
७ R विदुमाहु for विदुमाहु ८ R om अहं ९ R वितथयितय for विधापित १० R दृशं for त्वचं
११ R अद्भुतोक्त for अद्भुतोक्त १२ R om. अहं

दृष्ट्वा कामगुणांश्च निर्गुणां गुणहीनां आर्यज्ञानपथस्य उत्पथां त्रिपथांश्च । विपपत्राग्निसमां महोरगां यथ क्रुद्धां वाला अत्र हि मूर्च्छिता सुखसंज्ञाः ॥ १०६ ॥		L 325
कामादासु भवीति यो नर प्रमदानां शीले उत्पथि ध्यायि उत्पथि मतिहीनो । ज्ञाने सो हि सुदूरि तिष्ठते रतिलोले योऽसौ धर्मरतिं जहिव्वना रमि कामैः ॥ १०७ ॥	5	
नो रागेण सही वसाम्यहं न च दोषैः नो नैर्नित्यैश्चुभअनात्मभिर्वसि सार्धम् । आरातीयरतीयसंवेशेन च सार्धं निर्मुक्तं मम चित्तु भारतो गगने वा ॥ १०८ ॥	R 415	10
पूर्णं सर्वजगत्त्वमीदृशैर्षदिह स्यात् कल्पं ताभि सहा समोऽस्तौ विहरेयम् । नो वा मह्य खिलं न रज्यना न च मोहो आकाश समतुल्यमानसा जिन भोन्ति ॥ १०९ ॥	15	
यद्यपीह हविरास्थिर्जाताः देवअप्सर सुनिर्मला शुभाः । तेऽपि सर्वि सुमहद्भये स्थिताः नित्यभावरहिता अशाश्वताः ॥ ११० ॥	20	
अथ खलु ता मारदुहितरः सुशिक्षिताः स्त्रीमायासु भूयस्या गात्रया रागमददर्पं संजनय्य चेष्टामुपदर्श्य गात्राणि विभूषयित्वा स्त्रीमायामुपदर्श्य बोविस्तत्त्वं प्रलोभयन्ति स्म ॥ तत्रेदमुच्यते —		L 326
तृष्णारती रतिश्च सहिता प्रमदवैरं मधुरा मारसमीरिताः सुललिता त्वरितमुपगताः । वायुसमीरिता किसलयमास्तस्फुगतल्लता वृत्तैत लोभयं वृषसुत द्रुमनिडपगतम् ॥ १११ ॥	25	R 413
एष वरान्तकालसमयः प्रवर ऋतुवरो नारिनराण हर्षणकरो निहततमरजः ।		

१ R तिनथा च for तिनथाश्च. २ R मुन्दरि for सुदूरि. ३ R तैर्नित्याश्चुभअनात्मभिः for नैर्नित्य-
अश्चुभअनात्मभिः. ४ R समान्त्रिनो for समोऽस्तौ. ५ R om. 'वर. ६ R 'समीरिता for समीहिता.
७ R वृत्तत for वृत्तत. ८ R करोति for 'करो.

कोकिलहंसमोररविशा द्विजगणकण्डिलः

काल उपस्थितोऽनुभक्तिं मदनगुणरतिम् ॥ ११२ ॥

कल्पसहस्रशीलनिरतो व्रततपचरितो

निश्चल शैलराजसदृशस्तरुणरविपुः ।

5

मेघनिनादवल्गुवचनो मृगपतिनिन्दो

वचनमुवाच सोऽर्थसहितं जगति हितकरः ॥ ११३ ॥

कामविवाद वैर कलहा मरणभयकरा

वालजनोपसेवित सदा दुर्धजनरहिता ।

10

प्राप्तैषु कालु यत्र सुगतैरमृतमधिगतं

अथ भविष्य मारु जिनिया दशबलु अरहान् ॥ ११४ ॥

माय निर्देशयन्तिय वदं शृणु कमलमुखा

राजु भविष्यसेश्वरवरः क्षितिपति बलवान् ।

R 414

तूर्पसहस्रसंप्रभणिते प्रमदवरगणे

किं मुनिवेषकेन भवतो विरम रति भजा ॥ ११५ ॥

L 327 15

बोधिसत्त्व आहं —

मेष्यि अहं हि राजु त्रिभवे दिवि भुवि महितो

ईश्वरु धर्मचक्रचरणो दशबलु बलवान् ।

शैक्ष्यैअशैक्ष्यपुत्रनयुतैः सततसमितमभिनतो

धर्मरती रमिष्यि विषयैर्न रमि रमति मनः ॥ ११६ ॥

20

ता आहुः —

याव च यौवनं नै गलितं प्रथमवयधरो

याव च व्याधि नात्रैमति ते न च जर असितो ।

याव च रूपयौवनधरो वयमपि च सुखी

ताव नु सुङ्क्ष्व कामतयः प्रहसितवदनः ॥ ११७ ॥

R 415

25

बोधिसत्त्व आह —

याव च दुर्लभोऽथ लभितः क्षणत्र अमृतो

याव च वार्जिता क्षणदुखा असुरसुरपुरे ।

याव जरा च व्याधिमरणं न कुपितरुपर्वं

तावद् भाग्यविष्यि सुपथं अभयपुरगमम् ॥ ११८ ॥

१ R 'मयू' for 'मोर'. २ R वद for दुव'. ३ R प्राप्तयु for प्राप्तयु. ४ R निर्देशयन्ति भवदनु for निर्देशयन्तिय वदं ५ R उवाच for आह. ६ R 'करणो for 'चरणो. ७ शैक्ष्याशैक्ष्य' for शैक्ष्यअशैक्ष्य'. ८ R यावच for याव च. ९ R मुङ्क्षितं for न गलितं १० R फमतेन for नाक्रमति. ११ R अति च for अस्ति.

ता आह —

देवपुराभ्येऽप्सरवृत्तस्त्रिदशपतिरिवा
यामसुयाममनुपितके अमररस्तुतो ।

मारपुरे च कामरतय प्रमदवशागत
तृष्यनुभुङ्क्व अस्मि सहा विपुलरतिरुत ॥ ११९ ॥

5

बोधिसत्त्व आह —

काम तृणोसैत्रिन्दुचपला शरदघनसमा
पद्मगन्धरोपसदृशा मृगभयकरणा ।

L 328

शक्रसुयामदेवतुपिता नमुचित्रशागता
कोऽत्र रमेत नार्यभिलपिते व्यसनपरिगते ॥ १२० ॥

10 R 416

ता आह —

पुष्पित परियमा तखरा तरणविस्रज्या
कोकिलजीवजीवकरता मधुकररिक्ता ।

स्निग्धसुनीलजुञ्चितमृदु धरणितलरुहे
किं नरसिंह सेनित वने रमसु युवतिमि ॥ १२१ ॥

15

बोधिसत्त्व आह —

कालवशात्पुण्ड्रित इमे क्लिसलय तरवो
भुक्षपिपासिता मधुकरा कुसुममग्निगता ।

भास्कर शोषयिष्यति यदा धरणितलरुहा
पूर्वाङ्गिनोपभुक्तममृत व्यसितमिह मे ॥ १२२ ॥

20

मारदुहितर आह —

प्रेक्षहि ताव चन्द्रवदना नवनेत्रिनिनिभा
वाच मनोज्ञ क्लृप्ता दशना हिमरजतनिभा ।

ईदृश दुर्लभा सुरपुरे कुत मनुजपुरे
ते त्वय लब्ध ये सुरवरैरभिलपित सदा ॥ १२३ ॥

25 R 417

बोधिसत्त्व आह —

परयमि कायमेध्यमशुचि कृमिकुलभरित
जर्जरमित्त्रै च मिदुर असुखपरिगतम् ।

यसचराचरस्य जगत परमसुखनर
तत्पदमध्युत प्रतिष्ठमे बुधजनमहितम् ॥ १२४ ॥

L 329

१ R अस्मिभिर्महा° for अस्मिभि सहा २ R तृणाप्रविन्दु° for तृणोसविन्दु° ३ R उवाच for आह
४ R नवनलिनावलिनिभा for नवनलेनि° ५ R इधन for इत्वर

ता चतुषष्टिक्रामलैलितानि चमनुभविया
नूपुरमेखला अभिहनी विगलितवसना ।

कामशराहताः समदनाः प्रहसितवदनाः

किं तत्र आर्यपुत्र विवृतं यदि न भर्जसे ॥ १२५ ॥

5

सर्वमवेपु दोष विदितोऽवचि विधुतरजा

कामसिञ्जित्कूलसदृशाः समधुक्षुरसमाः ।

सर्पशिरोमिश्रकूर्णसदृशाः सुविदित ईह मे

तेनैह नारिसंघ त्यजमी गुणहर प्रमदाः ॥ १२६ ॥

R 418

ता बहुभिः प्रकारनयुतैः प्रमदगुणवरैः

10

लोभयितुं न शक्नु सुगतं गजकरभगतिम् ।

लैज्जिह्वोत्रपात्तु मुनिन प्रपतियु चरणे

गौरवु तुष्ट प्रेम जनिया स्तविषु हितकरम् ॥ १२७ ॥

निर्मलपद्मगर्भसदृशा शरदिशशिमुखा

सर्पिह्वुतार्चितेजसदृशा कनकगिरिनिभा ।

15

सिष्यतु चिन्तिता ति प्रणिधि भवशतचरिता

स्वामुपतीर्य तारय जगद्वयसनपारंगतम् ॥ १२७ ॥

ता कर्णिकारचम्पकनिभं स्तविय बहुविधं

वृत्त्व प्रदक्षिणं अतिशयं गिरिरिव अचलम् ।

गत्र पितुर्निपत्य शिरसा इदमवचि गिरं

साध्वस नं हि तात प्रतिधं अमरनरगुरोः ॥ १२९ ॥

R 419 20

L 330

पश्यति पद्मपत्रनयनः प्रहसितवदनो

नापि सरैकु प्रेक्षति जनं न पि च समृकुट्टिः ।

मेरु चलेय युष्य उदधिः शशिरवि प्रपते

नैव स दोन्दारी त्रिभवे प्रमदवश गमिया ॥ १३० ॥

25

अथ खलु मारः पापीयानिदं वचनं श्रुत्वा भूयस्या मात्रया दुःखितो दुर्मना अनात्तमनाः
प्रदुष्टमनास्तां स्वदुहितृनामन्त्रयते स्म — कथं भो न शक्यते स बोधिगण्डादुर्यापयितुम् ? मा
खलु मूढः अज्ञोऽथ गुप्ताकं रूपावृत्तिं न पश्यति ?

अथ खलु ता मारदुहितरः स्वपितरं गायामिः प्रत्यभायन्त —

लक्षणा मधुरं च भाषते न च रत्नो

गुरु गुणं च निरीक्षते न च दुष्टः ।

१ R 'वन्तिनि' for 'तन्निनि'. २ After st. 125, R reads बोधिसत्व आह. ३ R मे ते
for इह मे. ४ R वदुना for तेन दु. ५ R लज्जिभिरात्तवप्र' for लज्जिद्विरोधवत्. ६ R च वक्नु
for वक्नु. ७ R भासे for असे.

ईर्यां चैर्यां च प्रेक्षते न च मूढः

काया सर्वं पनेति आशयो सुगमीरः ॥ १३१ ॥

निःसंशयेन विदिताः पृथु इक्षिद्रोयाः

काभैर्विरक्तमनसो न च रागरक्तः ।

R 420

नैत्रास्त्यसौ द्विवि शुवीह नरः सुरो वा

5

यस्तस्य चित्तचरितं परिजानयेया ॥ १३२ ॥

या इक्षिगाभ उपदर्शित तत्र तात

प्रेविलीयु तस्य हृदयं भवियः सरागः ।

तं दृष्ट एकमपि कम्पितु नास्य चित्तं

शैडेन्द्रराज इव तिष्ठति सोऽप्रकम्प्यः ॥ १३३ ॥

10

शतपुण्यतेजभरितो गुणतेजपूर्णः

L 331

शीडे तपस्मि चरितो बहुवल्बकोट्यः ।

प्रमा च देव शुभतेज विशुद्धसत्त्वा

मूर्ध्ना निपत्य चरणेऽु नमन्ति तस्मै ॥ १३४ ॥

निःसंशयेन विनिहत्य स मारसेनां

15

पूर्वं जिनानुमत प्राप्स्यति अप्रत्रोधिम् ।

ताता न रोचति हि^१ नो व रणे विवादे

वन्ध्वत्सु विग्रह्य सुसुच्छ्र अयं प्रयोगः ॥ १३५ ॥

R 421

प्रेक्षस्य तात गरुते मणिरत्नच्युत

संत्रोधिसत्त्वनयुताः स्थित गौरयेण ।

20

रत्नावता शुसुमदामविचित्रिताङ्गा

संप्रेक्षिता दशबजैरिह पूजनाथंम् ॥ १३६ ॥

ये चेतना अपि च ये च अचेतना च

वृक्षाश्च शैल गण्डेन्द्रसुरेन्द्रयक्षाः ।

अभ्योन्ता अभिमुखा गुणपर्यतास्य

25

श्रेयो भवे प्रतिनिवर्तितुमथ ताता ॥ १३७ ॥

अपि च ।

न तं तीरेषस्य न पारमुत्तरे

न तं सैन्यस्य न मूढमुद्धरेत् ।

१ R ईर्यां for ईर्यां. २ R om. चर्यां. ३ R विमुक्तमनसो for विरक्तं. ४ R प्रविलीयु for प्रविलीयु. ५ R मारधर्मण for संशयेन. ६ R मनोर्ध्व रणे for हि नो व रणे. ७ R om. 'गण्ड'. ८ R अभ्यान्ता. ९ R तपारेद for तं तरेत्. १० R तस्यनेद for तं तनेत्.

कुपथस्थितस्त्वं पापीयं मार्गभट्ट इव सार्थिकः ।

दीनेहीनस्त्वं पापीयं मत्सरिण इव दरिद्रपुरुषः ॥ १५० ॥

R 424

मुखरस्त्वं पापीयं वायस इव प्रगल्भः ।

मानाभिभूतस्त्वं पापीयं अकृतज्ञ इव दुर्विनीतः ॥ १५१ ॥

पलायिष्यसे त्वमद्य पापीयं कोष्टुक इव सिंहनादेन ।

5

विधुनेष्यसे त्वमद्य पापीयं धैरम्भवाशुशिक्षित इव पक्षी ॥ १५२ ॥

अकालज्ञस्त्वं पापीयं पुण्यपैरिक्षीण इव भैक्षुकः ।

विवर्जिष्यसे त्वमद्य पापीयं भिन्नभाजनमित्र पांडुप्रतिपूर्णम् ॥ १५३ ॥

निगृहीष्यसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेन मंत्रेणोवोरगाः ।

सर्वबलप्रहीणोऽसि पापीयं छिन्नकरचरण इवोरैण्डः ॥ १५४ ॥

10

एवं खलु भिक्षुनः शुद्धावासांस्त्रयिन्ना देवपुत्राः षोडशभिराकारैर्मरं पापीयांसं दुर्बलमकार्षुः ॥

तत्र भिक्षुवो बोधिपरिचारिका देवपुत्राः षोडशभिराकारैर्मरं पापीयांसं विच्छर्दयन्ति स्म ।

कतमैः षोडशभिः ? तद्यथा —

अद्य त्वं पापीयं निर्जेष्यसे बोधिसत्त्वेन परसैन्य इव शूरेण ।

निगृहीष्यसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेन दुर्बलमह्ल इव महामह्लेन ॥ १५५ ॥

15

L 334

अभिभविष्यसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेन खंघोतममिव सूर्यमण्डलेन ।

R 425

विध्वंसयिष्यसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेन मुञ्जमुष्टिमित्र महामास्त्रेण ॥ १५६ ॥

वित्रासिष्यसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेन केसरिणेव शृगालः ।

प्रपातिष्यसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेन महासाल इव मूलच्छिन्नम् ॥ १५७ ॥

विलोप्यसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेनाम्बिकनगरमित्र महाराजेन ।

20

विशोणयिष्यसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेन गोण्डवारीव महातपेन ॥ १५८ ॥

पलायिष्यसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेन वर्ध्याविमुक्त इव धूर्तपुष्पः ।

उद्भ्रामिष्यसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेन अग्निदाहेनेव मधुकरवृद्धम् ॥ १५९ ॥

रोपियैसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेन राष्ट्रभट्ट इव धर्मराजः ।

ध्यायिष्यसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेन जीर्णक्रोच्च इव ह्यनपक्षः ॥ १६० ॥

25

विभैस्त्र्यसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेन क्षीणपर्यैदान इवाटवीकान्तारे ।

L 335
R 426

विलपिष्यसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेन भिन्नयानपात्र इव महार्णवि ॥ १६१ ॥

आम्बोयिष्यसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेन कल्पदाह इव तूर्णव्रनस्यतयः ।

विकिरिष्यसे त्वमद्य पापीयं बोधिसत्त्वेन महावज्रेणैव गिरिकूटम् ॥ १६२ ॥

१ R दीनदीनः for 'हीनः' २ R विधुनिष्यसे for विधुने' ३ R om. 'परि' ४ R मन्त्रेण चोरणा
५ R इवा एण्डः for इवोरैण्डः ६ विच्छेदयन्ति for विच्छन्दयन्ति ७ R खघोतममिव for 'तक'
८ R विध्वंसिष्यसे ९ R कुशमुष्टिमिव for सुष्ट' १० R बन्धनिमुक्त for बन्धविमुक्त ११ R सत्रासिष्यसे
for उद्व्रामिष्यसे १२ R उद्व्रमिष्यसे for रोपियैसे १३ R विहनिष्यसे for विभक्त्यसे
१४ R 'पथ्योदन' for 'पथ्यादन' १५ R अम्ल स्वसे for आम्लविष्यसे १६ R om 'तुण'.

एवं खलु भिक्षवो बोधिपरिचारिको देवपुत्राः षोडशाकारैर्मारं विच्छेन्दयन्ति स्म । न च
मारः पापीयान् विनिवर्तते स्म ॥

तत्रेदमुच्यते —

भूतां चोदन श्रुत्व देवतगणा न निवर्तते सोऽन्तको
5 उच्छेद्या हनथा त्रिलुम्पय इमां मा दास्यथा जीवितम् ।
एपोत्तीर्णं स्वयं ममापि वियथां तारिष्यते चापरां
नान्यं मोक्षं वदेमि किञ्चि श्रमणे उत्यापयेत्प्रक्रमेत् ॥ १६३ ॥

बोधिसत्त्व आह —

R 427 10

मेहः परितराज स्थानतु चछे सर्वं जगन्नो भवेत्
सर्वे तारकसंघं भूमि प्रपते सज्योतिरेन्दुर्नभात् ।
सर्वा सत्त्व कत्रेय एकमतयः शुष्येन्महासागरो
न त्वेव हुमराजमूलुपगतश्चाल्येत अस्मद्विधः ॥ १६४ ॥

L 336

मार आह —

15

कामेश्वरोऽस्मि वसिता इह सर्वलोके
देवा सदानवगणा मनुजाश्च तिर्या ।
व्याता मया मम वशेन च यान्ति सर्वे
उत्तिष्ठ मह्य विषयस्थ वचं कुत्स्य ॥ १६५ ॥

बोधिसत्त्व आह —

20

कामेश्वरोऽसि यदि व्यक्तमनीश्वरोऽसि
धर्मेश्वरोऽहमपि पश्यसि तत्त्वतो माम् ।
कामेश्वरोऽसि यदि दुर्गति न प्रयासि
प्राप्स्यामि बोधिमैयशास्य तु पश्यतस्ते ॥ १६६ ॥

मार आह —

25

R 428

एकमनः श्रमग किं प्रकरोषि एष्ये
यं प्रार्थयस्यसुखमः एतु संप्रयोगः ।
भृगुर्ह्यप्रमृतिभित्तपैसो प्रथन्ना
प्राप्त न तपदनरं मनुज कुतस्त्वम् ॥ १६७ ॥

बोधिसत्त्व आह —

अज्ञानपूर्वकु तपो ऋषिभिः प्रनमो
त्रेधाभिभूतमतिभिर्दिव्यैरुत्तमैः ।

१ R शिष्येदयन्ति for शिष्यन्तः. २ R 'मृदेनाः' for 'मृदुः'. ३ R तीर्यां for तिर्या
४ R वेशः ५ मन्तप्यु for वेदिमन्तप्यु ६ R एष्ये for एष्ये. ७ R प्रथन्ना

नित्यं न नित्यमिति चात्मनि संश्रयद्भिः

मोक्षं च देशगमनस्थितमाश्रयद्भिः ॥ १६८ ॥

ते तत्त्वतोऽर्थरहिताः पुण्यं वदन्ति

व्यापिं प्रदेशगत शाश्वतगोह्वरेके ।

मूर्तिं न मूर्तिमगुणं गुणिनां तथैव

कर्ता न कर्तृ इति चाप्यपरे ब्रुवन्ति ॥ १६९ ॥

प्राप्याद्य बोधि विरजामिह चासनस्थः

त्वां जित्वा मार विहतं सबलं ससैन्यम् ।

वैतेभ्यि अस्य जगतः प्रभवोद्भवं च

निर्वाण दुःखशमनं तथ शीतिभावम् ॥ १७० ॥

मारः क्रुद्धो दुष्टो रुद्रः परस्मिन् पुन तु भणते गृहाण सुगौतमं

एषो होकोऽरण्ये न्यस्तो ग्रहिय मम पुरतु ब्रज्या लघुं वशु कुर्वथा ।

शीघ्रं गत्वा मह्यं गोहे हडिनिगडयुर्गलविकृतं करोथ दुवारिकं

स्त्वां मं द्रक्ष्ये दुःखेनार्तं बर्हुविविधजनितरक्तिं मरुण व चेष्टकम् ॥ १७१ ॥

बोधिसत्त्व आह —

शक्याकाशे लेख्यं चित्रं बहुविधविकृत पदशः प्रकर्तुं पृथक्पृथक्

शक्यो वायुः पार्श्वर्द्धुं दिशविदिशगमनजवितो नरेण सुपलतः ।

शक्या कर्तुं चन्द्रादित्यौ तमतिमिरवितिमिरकरो नभोऽद्य महीतलं

शक्यो नाहं त्वत्सादृश्यैर्बहुभिर्पि गणैर्नविस्तैर्दुर्मात्प्रतिचालितुंम् ॥ १७२ ॥

अभ्युत्थिता बलवती नमुचेक्ष्मू सा

ह्रीकारशङ्करंभेरिमृदङ्गशब्दैः ।

हा पुत्र वत्स दयिता किमसि प्रनद्ये

दृष्ट्वा इमां नमुचिसेनमतीव भीमाम् ॥ १७३ ॥

जाम्बूनदाकनकचम्पकगर्भगीरा

सुकुमार देवनरसंस्तुत पूजनीय ।

अद्य प्रयास्यसि विनाशु महारणेस्मि

मारस्य एप्यसि वशं असुरस्य वेन्दुः ॥ १७४ ॥

ब्रह्मस्वरेण करविद्धस्तस्वरेणा

तान् यक्षराक्षसगणां सुगतो वैभावे ।

१ R नित्यमनित्यं for नित्यं ननित्यम्. २ R मूर्तिं न मूर्तिम् for मूर्तिं न मूर्तिम्. ३ R वार्तिप्येनस्य for वार्तिप्य अस्य. ४ R ब्रजता for ब्रजथा. ५ R कुर्वथा for कुर्वथा. ६ R चारिनाथा for 'युगल'. ७ R चा ये for स्वा मं. ८ R बहुविधं for बहुविधं. ९ R गणेन for गणन. १० After st. 172, R reads मार आह. ११ R हादाकार for हाकार. १२ R om. 'ख'. १३ R दृष्टनिर्मा for दृष्ट इमां. १४ R चन्द्रः for वेन्दुः. १५ R अवनापसे for वभापे.

आकाशु त्रासयितुमिच्छति यो ह्यविद्वान्
सोऽस्मद्विधं द्रुमवराद् ग्रहणाय इच्छेत् ॥ १७४ ॥

मित्वा च यो रजु गणेष महासहस्र
लोम्ना च सागरजलं च समुद्वरेयः ।

5

वज्रामर्यां गिरिवरां विकिरेक्षणाच्च
सो चापि मां तरुगतं न विहेत्येते ॥ १७५ ॥

युगमन्तरस्मि स्थित माह प्रदुष्टचित्तो
निष्कोप पाणिनमसिं प्रगृहीत्व तीक्ष्णम् ।

उत्तिष्ठ शीघ्र श्रमणास्मभ्यतेन गच्छ
मा वेणुयष्टि हरितां व छिन्नमि तेऽथ ॥ १७६ ॥

R 481 10

बोधिसत्त्व आह —

सर्वेषु त्रिसहस्र मेदिनि यदि मरैः प्रपूर्णा भवेत्
सर्वेषां यय मेह पर्वतवरः पाणीषु खड्गो भवेत् ।

ते मह्यं न समर्थं लोम चलितुं प्रागेव मां घातितुं
मौ दूषी नतिवेल संप्रनदहे स्मरेमि तेऽनददम् ॥ १७७ ॥

15

विष्यन्ति शैलशिखरां ज्वलिताग्निवर्णां
वृक्षां समूलक क्षिपी तथ ताम्रलोहम् ।

उष्ट्राश्च गोगजमुखास्तथ भैरवाक्षा
आशीवित्रा भुजग दृष्टिविपाश्च घोराः ॥ १७८ ॥

L 339

20

मेघेवै उत्थित चतुर्दिश गर्जमाना
वज्राशनी तथ अयोगुड वर्षमाणाः ।

आसिर्शक्तितोष्णापरशुं सविपांश्च बाणां
मिन्दन्ति मेदिनितलं प्रमयन्ति वृक्षां ॥ १७९ ॥

R 432

25

बाहूशतैः शरशतानि क्षिपन्ति केचि
आशीवित्रां हुतवह्नांश्च मुखीं सृजन्ति ।

मन्त्रादिकांश्च जलजानुदधेर्गृहीत्वा
विष्यन्ति केचि भुजगां गरुडाश्च भूत्वा ॥ १८० ॥

केचिसुमेस्तद्वशानपसा गुडानि
तप्ताग्निवर्णांशिखरां निक्षिपन्ति ह्यः ।

आसाय मेदिनितलं क्षुभयन्ति चोर्वी
हेष्टा पस्कंध सल्लिदस्य त्रिलोडयन्ति ॥ १८१ ॥

१ R सो for मो. २ विहेत्येते च. ३ R युवांषुषि हि विप्रहे रमा यामेतेन हलं for the line. ४ R मेपाथ for मेपेय. ५ R वृक्षां for अक्षिपन्ति. ६ R सुमेसृजन्ति for सुरा सृजन्ति. ७ R शिखराणि क्षिपन्ति for शिखरा निक्षि. ८ R आच्छाद्य for आसाय. ९ R सोयि for चोर्वी. १० R पस्कन्ध for पस्कन्ध.

केचित्पतन्ति पुरतस्तथ पृष्टतोऽस्य	
वामे च दक्षिण पतन्ति अहो ति कस ।	
विपरीतहस्तचरणा ज्वलितोत्तमाङ्गा	
नेत्रेभि निश्चरति विद्युदिव प्रदीप्ता ॥ १८२ ॥	
दृष्ट्वा विकारविकृता नमुचेस्तु सेना	5 R 433
मायाकृतं च यय प्रेक्षति शुद्धसत्त्वं ।	
नैवात्र माह न बलं न जगन्न चात्मा	
उदचन्द्ररूपसदृशो भ्रमति त्रिलोकः ^१ ॥ १८३ ॥	
चक्षुर्न इच्छि पुरयो नपि चात्मनीयं	L 340
स्रोतं च घ्राण तथा जिह्व तथैव कायः ।	10
अव्यात्मशून्य बहिशून्य प्रतीत्य जाता	
धर्मा इमे करकवेदकवीतिवृत्ताः ॥ १८४ ॥	
सो सत्यवाक्यमक्रोत्सद सत्यवादी	
येनेह सत्यवचनेनिम शून्य धर्माः ।	
ये केचि सौम्य विनये अनुकूलपैक्षाः	15
ते शत्रु पाणिपु निरीक्षिपु पुण्यदामां ॥ १८५ ॥	
सो दक्षिणे करतले रचिताप्रजाले	R 434
ताम्रैर्नखैः सुखचिरैः सहस्रैरचके ।	
जाम्बूनदार्षिसदृशैः शुभपुण्यजुष्टे	
मूर्ध्नातु यात्र स्पृशते चरणां सखीलम् ॥ १८६ ॥	20
बाहुं प्रसार्य यय विद्युदिवा नभस्था	
आभापते वसुमतीनिष मद्य साक्षी ।	
चित्रौ मि यज्ञ नशुतानपि यष्ट पूर्वं	
न मि जातु याचनक दग्धकृता तुं दास्ये ॥ १८७ ॥	
आँपो मि साक्षि तथ तेज तथैव वायु	25
ब्रह्मा प्रजापति सजोतिष चन्द्रसूर्याः ।	
बुद्धा मि साक्षि दद्यासु स्थित ये दिशासु	
यथ मद्य शीलव्रतउद्गत बोधिअङ्गाः ॥ १८८ ॥	
दानं मि साक्षि तथ शील तथैव क्षान्तिः	
*वीर्यापि साक्षि तथ ध्यान तथैव प्रज्ञा ।	

१ R अहोविब्रजा for अहो ति कस. २ R मासुबल for माह न बल. ३ R यक्षाः for 'पक्षाः
 ४ R सह मारचक्रः for सहस्ररचके. ५ R चित्राणि for चित्रा मि. R न for नु. ६ R आपोऽपि for
 आपो मि. ७ R वीर्यं च for वीर्यापि.

L 341
R 435

चतुर प्रमाण मम साक्षि तथा अभिज्ञा
अनुपूर्वबोधविचारि सर्वं ममेह साक्षी ॥ १८९ ॥

यावन्ति सत्त्व निखिल्य दशासु दिशासु
यत्तेषु पुण्य बल शीलु तथैव ज्ञानम् ।

5

यज्ञा निरर्गड य यष्ट शठैः कलीभिः
ते मल्ल रोम शतिमा कर्त्तुं नोपयन्ति ॥ १९० ॥

सो पाणिना धरणि आहन्ते सखीलं
रणते इयं वसुमती यथ कंसपात्री ।

10

मारो निशाम्य रंभु मेदिनिधे निरस्तः
शृणुते वचं हनत गृह्यतु कृष्णवन्धुम् ॥ १९१ ॥

प्रस्विन्नागतु हततेजु विवर्णवक्रो
मारो जैराभिहतु आत्मनु संप्रपश्यी ।

उरताड क्रन्दतु भयार्तु अनाथभूतो
श्रान्तं मनो नमुचिनो गतु चित्त मोहम् ॥ १९२ ॥

R 436 15

हस्त्यक्षयान्तरय भूमितले निरस्ताः
धावन्ति राक्षस कुमाण्ड पिशाच भीताः ।

संगूढ मार्ग न लभन्ति अलेनत्राणाः
पक्षी दवाग्निपतनेव निरीक्ष्य क्रान्ताः ॥ १९३ ॥

20

माता स्वसा पितर पुत्र तथैव भ्राता
पृच्छन्ति तत्र कहि दष्ट कहिं गता वा ।

अन्योन्य विग्रह करोन्ति तथैव हेतैः
प्राता वयं व्यसन जीवित नावकादाः ॥ १९४ ॥

L 342

सा मारसेन विपुला महती अक्षोभ्या
विभ्रष्ट सर्प त्रिलीकृत नैव संधिः ।

25

दिवसाणि सम अभिज्ञानि परस्परेण
आमासि दष्ट यदि जीवसि तं त्वे प्रीता ॥ १९५ ॥

सा पृश्नदेव्य तदा कण्यां हि कृत्वा
यारीयटं ग्रहिय सिद्यति कृष्णवन्धुम् ।

R 437

उत्तिष्ठ शीघ्र व्रजे हे म पुनो नित्यम्
अप्ये हि तं भयने गुरुउदराणाम् ॥ १९६ ॥

१ R यत्तेषु for यत्तेषु २ R सत्त्व कल्याण for सत्त्व कल्याण ३ R सितु for सितु ४ R यत्तेषु
for यत्तेषु वने ५ R उरता for उरता ६ R शान्ति ७ R संगूढ for संगूढ ८ R उरता for
उरता ९ R अनाथना नमुचिनो for अनाथ नाने नमुचिनो १० R हेतै for हेतै ११ R कृष्णवन्धु
for कृष्णवन्धु १२ R अत्र हेतुना for अत्र हेतुना

मार आह—

दुःखं भयं व्यसनं शोकं विनाशनं च
 धिक्कारशब्दमनमानगतं च दैन्यम् ।
 प्राप्नोऽस्मि अद्य अपराध्य सुशुद्धसत्त्वे
 अश्रुत्व वाक्यं मधुरं हितमात्मजानाम् ॥ १९७ ॥ 5

देवता आह—

भयं च दुःखं व्यसनं च दैन्यं
 धिक्कारशब्दं वधबन्धनं च ।
 दोषाननेकां लभते ह्यविद्वान्
 निरापराधेष्वपि राध्यते यः ॥ १९८ ॥ 10

देवासुरा गरुड राक्षस किन्नरेन्द्रा
 ब्रह्माथ शक्र परनिर्मित साकनिष्ठाः ।
 भाषन्ति तस्य विजयं जय लोकवीर
 यत्रेच्छी नमुचिसेन त्वया निरस्ता ॥ १९९ ॥

हारार्धचन्द्रं चञ्ज छत्रपताकं देन्ती 15 R 438
 पुष्पागरू तगरचन्दनचूर्णवर्षा ।
 तूर्या पराहृणिय वाक्यमुदीरयन्ते L 343
 अर्च्येच्छां द्रुमे तुव च शूर जितारिर्हिहा ॥ २०० ॥

अत्रैव चासनवरे लभसेऽद्य बोधिं
 आवेणिकं दशबला प्रतिसंविदं च । 20
 सर्वं च बुद्धविषयं लभसेऽद्य शूर
 मैत्रा विजित्य विपुलां शठमारपक्षां ॥ २०१ ॥

इह मारधर्पणकृते च रणे प्रवृत्ते
 संबोधिसत्त्वबलविक्रमयेभि हृष्टम् ।
 पट्टत्रिशकोटिनयुता चतुरे च विशा 25
 येभिर्मनः प्रणिहितं करबुद्धबोधौ ॥ २०२ ॥ इति ॥

॥ इति श्रीललितविस्तरे मारधर्पणपरिवर्तौ नामैकविंशतितमोऽध्यायः ॥

१ R 'राधेष्वापराध्यते for राधेष्वपि राध्यते. २ R 'किन्नर राक्षसेन्द्रा for राक्षस किन्नरेन्द्रा
 ३ R 'हर' for 'चन्द्र'. ४ R देन्ती for देन्ती. ५ R अर्च्येच्छा for अर्च्येच्छा.
 अ. ३२

अभिसंबोधनपरिवर्तो द्वाविंशः ।

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वो निहतमारप्रत्यर्थिको मर्दितकण्ठको रणशिरसि विजितविजय उच्छ्रितश्रवणजपताको विविक्त कामैर्विबिक्त पापकैरकुशलैर्धर्मैः सवितर्कं सविचारं विवेकज प्रीतिसुखं प्रथमं ध्यानमुपसपद्य विहरति स्म । सन्नितर्कसविचाराणां व्युपशमादध्यात्मसंप्रसादा
 5 चेतस एकोतिभावादवितर्कमनिचारं समाधिजं प्रीतिसुखं द्वितीयं ध्यानमुपसपद्य विहरति स्म । स प्रीतेरिरीगादापेक्षको विहरति स्म स्मृतिमान् सप्रजान् सुखं कायेन प्रतिसवेदयते स्म यत्तदार्या आचक्षते स्म—उपेक्षन् स्मृतिमान् सुखविहारी, निष्प्रीतिकं तृतीयं ध्यानमुपसपद्य विहरति स्म । स सुखस्य च प्रहाणादुखस्य च प्रहाणात्पूर्वमेव च सौमनस्यदोर्मनस्ययोरस्तगमा ददु खासुखनुपेक्षास्मृतिपरिशुद्धं चतुर्थं ध्यानमुपसपद्य विहरति स्म ॥

10 अथ बोधिसत्त्वस्तथा समाहिते चित्ते परिशुद्धे पर्यवदाते प्रभास्वरेऽर्जुने विगतोपह्वेशे मृदुनि कर्मण्युपस्थिते आनिर्जयप्राप्ते राज्या प्रथमे यामे दिव्यस्त्वं चक्षुषो ज्ञानदर्शनविद्यासाक्षात्क्रियायै चित्तमभिनिर्हरति स्म, अभिनिर्नामयति स्म ॥

R 440 अथ बोधिसत्त्वो दिव्येन चक्षुषा परिशुद्धेनातिक्रान्तमानुष्यकेण सत्वान् पश्यति स्म ध्यवमानानुपपद्यमानान् सुवर्णान् दुर्बर्णान् सुगतान् दुर्गतान् हीनान् प्रणीतान् । यथाकर्णोर्षेणान्
 15 सत्वान् प्रजानाति स्म—इमे वत भो सत्त्वा कायदुश्चरितेन समन्वागता, वाङ्मनोदुश्चरितेन समान्वागता, आर्याणामपवादका मिथ्यादृष्टय । ते मिथ्यादृष्टिकर्मधर्मसमादानहेतो कायस्य भेदात्पर मरणादपायदुर्गतिविनिर्घाते नरकेऽप्युपपद्यते । इमे पुनर्मन्त्रं सत्त्वा कायसुचरितेन समन्वागता, वाङ्मन सुचरितेन समन्वागता, आर्याणामपवादका सम्यग्दृष्टय, ते सम्यग्दृष्टिकर्मधर्मसमादानहेतो कायस्य भेदात्सुगतौ स्वर्गलोकेऽप्युपपद्यन्ते ॥

20 इति हि दिव्येन चक्षुषा विशुद्धेनातिक्रान्तमानुष्यकेण सत्वानापश्यति स्म ध्यवमानानुपपद्यमानान् सुवर्णान् दुर्बर्णान् सुगतान् दुर्गतान् हीनान् प्रणीतान् यथाकर्णोर्षेणान् । एव खलु भिक्षवो बोधिसत्त्वो राज्या प्रथमे यामे विद्या साक्षात्करोति स्म, तमो निहति स्म, आलोऽनुपादयति स्म ॥

L 345 अथ बोधिसत्त्वस्तथा समाहिते चित्ते परिशुद्धे पर्यवदाते प्रभास्वरे निरङ्गने विगतो-
 25 पह्वेशे मृदुनि कर्मण्युपस्थिते आनिर्जयप्राप्ते राज्या मध्यमे यामे पूर्वेनिजासानुस्मृतिज्ञानदर्शन- विद्यासाक्षात्क्रियायै चित्तमभिनिर्हरति स्म, अभिनिर्नामयति स्म, आमन परसत्वानां चानेऽनर्थं पूर्वेनिजासानुस्मरति स्म । तथया—एवमपि जातिं द्वे तिस्रश्चतस्र पञ्च दश विंशतिं त्रिंशच्चत्वारिंशच्च

१ R *मविरागन् for *सविरागान् २ R प्रीतिविरागन् for प्रीतेर्विरा ३ R विहरन् for विहरति
 ४ R अर्जुने for अर्जुने ५ R दिव्यचक्षुषो for दिव्यस्य च ६ निर्नामयति for *निर्हरति
 ७ R उपपद्य for उपपद्य ८ R कर्मण्युपस्थिते for कर्मोप ९ R विनिर्नामयन्त for *विनिर्नाम
 १० R प्रापते for उपपद्यते ११ R कर्मण्युपस्थिते for सम्यग्दृष्टय १२ R *कर्मोपपद्यन्त
 for *कर्मोपपद्यन् १३ R निर्घाते for निहति १४ R कर्मण्युपस्थिते for कर्मण्युपस्थिते

रिंशत्पञ्चाशत्जातिशत जातिसहस्र जातिशतसहस्रम् अनेकायपि जातिशतसहस्राण्यपि जाति
कोटीमपि जातिकोटीशतमपि जातिकोटीसहस्रमपि जातिकोटीनयुतमपि । अनेकान्यपि R 441
जातिकोटीसहस्राण्यपि अनेकान्यपि जातिकोटीशतसहस्राण्यपि अनेकान्यपि जातिकोटी-
नयुतशतसहस्राणि यावत्सर्वतकल्पमपि विवर्तकल्पमपि सर्वतविवर्तकल्पमपि अनेकायपि
सर्वतविवर्तकल्पायनुत्सरति स्म—अमुत्राहमासनेनानाम् एवगोत्र एवजात्य एववर्ण एवमाहार 5
एवमायुध्रमाणमेव चिरस्थितिकु, एव सुखदुःखप्रतिवेदी । सोऽह ततश्च्युत सन्नमुत्रोपपन्न,
ततश्च्युत्वेहोपपन्न इति साकार सोदेशमनेकविधमात्मनः समसत्त्वानां च पूर्वनिनासमनुत्सरति स्म ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तथा समाहितेन चित्तेन परिशुद्धेन पर्यवृत्तेन प्रमास्वरेण अनङ्गनेन
निगतोपह्वेरोन मृदुना कर्णेषु स्थितेनानिश्चयप्राप्तेन रात्र्या पश्चिमे यामे अरैणोद्घाटनकालसमये
नन्दीमुख्या रात्रौ दुःखसमुदयास्तगताया आश्रयक्षयज्ञानदर्शनत्रिधासाक्षात्क्रियार्थं चित्तमभिनिर्हरति 10
स्म, अभिनिर्नामपति स्म । तस्यैतदभवत्—वृच्छं वताय लोक औपन्नो यदुत जायते L 346
जीर्यते^१ म्रियते च्यवते उपपद्यते । अथ च पुनरस्य केवलस्य महतो दुःखस्य च नि सरण न
सप्रजानाति जराव्याधिमरणादिकस्य । अहो वतास्य केवलस्य महतो दुःखस्य चत्यान्त क्रिया R 442
न प्रज्ञायते सर्वस्य जराव्याधिमरणादिकस्य ॥

ततो बोधिसत्त्वस्यैतदभवत्—कस्मिन् सति जरामरण भवति, किंप्रत्यय च पुनर्जरामरणम् ? 15
तस्यैतदभवत्—जात्या सत्या जरामरण भवति, जातिप्रत्यय जरामरणम् ॥

अथ बोधिसत्त्वस्य पुनरेतदभवत्—कस्मिन् सति जातिर्भवति, किंप्रत्यया च पुनर्जाति ?
तस्यैतदभवत्—भवे सति जातिर्भवति भगप्रत्यया च पुनर्जाति ॥

अथ बोधिसत्त्वस्यैतदभवत्—कस्मिन् सति भवो भवति, किंप्रत्ययश्च पुनर्भव ? तस्यैत
दभवत्—उपादाने सति भवो भवति, उपादानप्रत्ययो हि भव ॥

अथ बोधिसत्त्वस्यैतदभवत्—कस्मिन् सत्युपादान भवति, किंप्रत्यय च पुनरुपादानम् ?
तस्यैतदभवत्—तृष्णाया सत्यामुपादान भवति, तृष्णाप्रत्यय ह्युपादानम् ॥

अथ बोधिसत्त्वस्य पुनरेतदभवत्—कस्मिन् सति तृष्णा भवति, किंप्रत्यया च
तृष्णा ? तस्यैतदभवत्—वेदनाया सत्या तृष्णा भवति, वेदनाप्रत्यया च तृष्णा ॥

अथ बोधिसत्त्वस्य पुनरेतदभवत्—कस्मिन् सति वेदना भवति, किंप्रत्यया पुनर्वेदना ? 25 R 443
तस्यैतदभवत्—स्पर्शे सति वेदना भवति, स्पर्शप्रत्यया हि वेदना ॥

अथ बोधिसत्त्वस्य पुनरेतदभवत्—कस्मिन् सति स्पर्शो भवति, किंप्रत्ययश्च पुन
स्पर्श ? तस्यैतदभवत्—पडापतने सति स्पर्शो भवति, पडापतनप्रत्ययो हि स्पर्श ॥ L 347

अथ बोधिसत्त्वस्य पुनरेतदभवत्—कस्मिन् सति पडापतन भवति, किंप्रत्यय च पुन
पडापतनम् ? तस्यैतदभवत्—नामरूपे सति पडापतन भवति, नामरूपप्रत्ययो हि पडापतनम् ॥

१ R om अनेकान्यपि २ R om एवमाहार ३ R अशुणोद्घाटन^४ for अशुणोद्घाटन^५
४ R वस्यो for आपतो ५ R जीव्यते for जीर्यते ६ R अथ खलु for अथ ७ R प्रत्ययो
for प्रत्यय

अथ बोधिसत्त्वस्य पुनरेतदभवत्—कस्मिन् सति नामरूपं भवति, किंप्रत्ययं च पुनर्नामरूपम् ? तस्यैतदभवत्—विज्ञाने सति नामरूपं भवति, विज्ञानप्रत्ययं हि नामरूपम् ॥

अथ बोधिसत्त्वस्य पुनरेतदभवत्—कस्मिन् सति विज्ञानं भवति, किंप्रत्ययं पुनर्विज्ञानम् ? तस्यैतदभवत्—संस्कारेषु ससु विज्ञानं भवति, संस्कारप्रत्ययं च विज्ञानम् ॥

R 444 5 अथ बोधिसत्त्वस्य पुनरेतदभवत्—कस्मिन् सति संस्कारा भवन्ति, किंप्रत्ययाश्च पुनः संस्काराः ? तस्यैतदभवत्—अविद्यायां सत्यां संस्कारा भवन्ति, अविद्याप्रत्यया हि संस्काराः ॥

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वस्यैतदभूत्—अविद्याप्रत्ययाः संस्काराः, संस्कारप्रत्ययं विज्ञानम्, विज्ञानप्रत्ययं नामरूपम्, नामरूपप्रत्ययं पडावयतनम्, पडावयतनप्रत्ययं स्पर्शाः, स्पर्शप्रत्ययं वेदना, वेदनाप्रत्ययं तृष्णा, तृष्णाप्रत्ययमुपादानम्, उपादानप्रत्ययं भवः, भवप्रत्यया जातिः, जातिप्रत्यया जरामरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासाः संभवन्ति । एवमस्य केवलस्य महतो दुःखस्वकथस्य समुदयो भवति । समुदयः समुदय इति ॥

L 348 इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वस्य पूर्वमश्रुतेषु धर्मेषु योनिशोमनसिकाराद्बहुलीकाराज्ज्ञानमुदपादि, चक्षुस्त्वपादि, विचोदपादि, भूरिस्त्वपादि, मेघोदपादि, प्रज्ञोदपादि, आलोकैः प्रादुर्भव । कस्मिन्नसति जरामरणं न भवति, कस्य वा निरोधाज्जरामरणनिरोध इति । तस्यैतदभूत्—जात्या-
15 मसत्यां जरामरणं न भवति, जातिनिरोधाज्जरामरणनिरोधः ॥

R 445 अथ बोधिसत्त्वस्य पुनरेतदभवत्—कस्मिन्नसति जातिर्न भवति, कस्य वा निरोधाज्जाति-
निरोधः ? तस्यैतदभवत्—भवेऽसति जातिर्न भवति, भवनिरोधाज्जातिनिरोधः ॥

अथ बोधिसत्त्वस्य पुनरप्येतदभवत्—कस्मिन्नसति विस्तरेण यावत्संस्कारा न भवन्ति, कस्य वा निरोधात्संस्कारनिरोधः ? तस्यैतदभवत्—अविद्यायां सत्यां संस्कारा न भवन्ति, अविद्या-
20 निरोधात्संस्कारनिरोधः । संस्कारनिरोधाद्विज्ञाननिरोधो यावज्जातिनिरोधाज्जरामरणशोकपरिदेवदुःख-
दौर्मनस्योपायासा निरुच्यन्ते । एवमस्य केवलस्य महतो दुःखस्वकथस्य निरोधो भवतीति ॥

इति हि भिक्षवो बोधिसत्त्वस्य पूर्वमश्रुतेषु धर्मेषु योनिशोमनसिकाराद्बहुलीकाराज्ज्ञान-
मुदपादि, चक्षुस्त्वपादि विचोदपादि, भूरिस्त्वपादि, मेघोदपादि, प्रज्ञोदपादि, आलोकः प्रादुर्भव ।
सोऽहं भिक्षवस्तस्मिन् समये इदं दुःखमिति यथाभूतमज्ञासिषम् । अयमाश्रवसमुदयोऽयमाश्रव-
25 निरोधः इयमाश्रवनिरोधगामिनी प्रतिपदिति यथाभूतमज्ञासिषम् । अयमाश्रवोऽयं भवाश्रवोऽय-
मविद्याश्रवोऽयं दृष्ट्याश्रवः । इहाश्रवा निरवशेषतो निरुच्यन्ते । इहाश्रवो निरवशेषमनाभासमस्तं
गच्छतीति । इयमविद्या अयमविद्यासमुदयोऽयमविद्यानिरोध इयमविद्यानिरोधगामिनी प्रतिपदिति
यथाभूतमज्ञासिषम् । इहाविद्या अपरिशोमनाभासमस्तं गच्छतीति पेयालम् । अमी संस्कारा अयं
संस्कारसमुदयोऽयं संस्कारनिरोध इयं संस्कारनिरोधगामिनी प्रतिपदिति यथाभूतमज्ञासिषम् । इदं
विज्ञानमयं विज्ञानसमुदयोऽयं विज्ञाननिरोध इयं विज्ञाननिरोधगामिनी प्रतिपदिति यथाभूत-
मज्ञासिषम् । इदं नामरूपमयं नामरूपसमुदयोऽयं नामरूपनिरोधः इयं नामरूपनिरोधगामिनी

R 445

१ R om. समुदयः समुदय इति. २ R उपादि for उदपादि. ३ R लोकः for आलोकः.
४ R जात्यां सत्यां for जात्यामसत्यां. ५ R सति for असति. ६ om. अयं. ७ R शान for विज्ञानम्.

प्रतिपदिति यथाभूतमज्ञासिम् । इदं पडापतनमयं पडापतनसमुद्रयोऽयं पडापतननिरोधः इयं पडापतननिरोधगामिनी प्रतिपदिति यथाभूतमज्ञासिम् । अयं स्पर्शोऽयं स्पर्शसमुद्रयोऽयं स्पर्शनिरोधः इयं स्पर्शनिरोधगामिनी प्रतिपदिति यथाभूतमज्ञासिम् । इयं वेदना अयं वेदना-समुद्रयोऽयं वेदनानिरोध इयं वेदनानिरोधगामिनी प्रतिपदिति यथाभूतमज्ञासिम् । इयं तृष्णा अयं तृष्णासमुद्रयोऽयं तृष्णानिरोधः इयं तृष्णानिरोधगामिनी प्रतिपदिति यथाभूतमज्ञासिम् । 5
इदमुपादानमयमुपादानसमुद्रयोऽयमुपादाननिरोधः इयमुपादाननिरोधगामिनी प्रतिपदिति यथाभूत-मज्ञासिम् । अयं भवोऽयं भवसमुद्रयोऽयं भवनिरोधः इयं भवनिरोधगामिनी प्रतिपदिति यथाभूतमज्ञासिम् । इयं जातिरयं जातिसमुद्रयोऽयं जातिनिरोधः इयं जातिनिरोधगामिनी प्रतिपदिति यथाभूतमज्ञासिम् । इयं जरा अयं जरासमुद्रयोऽयं जरानिरोधः इयं जरानिरोध-गामिनी प्रतिपदिति यथाभूतमज्ञासिम् । इदं मरणमयं मरणसमुद्रयोऽयं मरणनिरोधः इयं 10 L 350
मरणनिरोधगामिनी प्रतिपदिति यथाभूतमज्ञासिम् । इमे शोकपरिदेवदुःखद्वैर्मानस्योपायासाः । एवमस्य केवलस्य महतो दुःखसन्धस्य समुद्रो भवति यावन्निरोधो भवतीति यथाभूतमज्ञा-सिम् । इदं दुःखमयं दुःखसमुद्रयोऽयं दुःखनिरोधः इयं दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदिति यथाभूतमज्ञासिम् ॥ R 417

एवं खलु भिक्षवो बोधिसत्त्वेन रात्र्यां पश्चिमे यामेऽख्योद्घाटनकालसमये नन्दीमुह्यां 15
रात्र्यौ यत्किञ्चित्पुल्लेण सत्पुल्लेणातिपुल्लेण महापुल्लेण पुल्लर्पमेण पुल्लनागेन पुल्लसिहेन
पुल्लपुंगवेन पुल्लशूरेण पुल्लैर्वरिण पुल्लैजानेन पुल्लपञ्चेन पुल्लपुण्डरीकेण पुल्लपरिरेयानुत्तरेण
पुल्लदम्पसारथिना एवंभूतेनार्येण ज्ञानेन ज्ञातायं बोद्धव्यं प्राप्तव्यं द्रष्टव्यं साक्षात्कर्तव्यम्, सर्वं
तदेकचित्तैक्षणसामांशुक्तया प्रज्ञया अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्य त्रैविद्याधिगता ॥

ततो भिक्षवो देवा आहुः—अवकिरत मार्याः पुण्याणि । अभिसंबुद्धो भगवान् । ये तत्र 20
देवपुत्राः पूर्वबुद्धदर्शिनस्तस्मिन् संनिपतिता आसंस्तेऽबोचन्—मां स्म तावन्मार्याः पुण्याण्यवकिरत
यावत्तावद्भगवानिमित्तं प्रादुःकरोति । पूर्वका अपि सम्यक्संबुद्धा निमित्तममार्गः, निर्मितामभि-
निर्मिष्वन्ति स्म ॥ R 448

अथ खलु भिक्षवस्तथागतस्तान् देवपुत्रान् विमतिप्राप्तान्नात्वा सप्ततलमात्रं विहायस-
मभ्युद्गम्य तत्रस्य इदमुदानमुदानयति स्म—

25

छिन्नवर्मोपशान्तरजाः शुष्या आसन्ना न पुनः स्रवन्ति ।

L 351

छिन्ने कर्मणि वर्तत दुःखस्यैवोऽन्त उच्यते ॥ १ ॥ इति ॥

ततस्ते देवपुत्रा दिव्यैः कुसुमैस्तथागतमभ्यवकिरन्ति स्म । ततो जानुमानं दिव्यानां
पुण्याणां संस्तरोऽभूत् ॥

इति हि भिक्षवस्तथागतेऽभिसंबुद्धे विगतं तमोऽन्धकारम्, विशोषिता तृष्णा, विवर्तिता ददिति,
विशोभिताः क्रेशाः, विशौरिताः शाल्याः, मुक्तो ग्रन्थिः, प्रपातितो मानध्वजः, उच्छ्रैपितो धर्मध्वजः,

१ R om. "निरोध". २ R पुल्लपञ्चेण for "पञ्चरेण". ३ R पुल्लपञ्चेण for "जानेन". ४ R "समा-
युक्तं for "सुक्तया". ५ R देवता for देवा. ६ R यत्तत्र for ये तत्र. ७ R om. मा स्म. ८ R विशोषिताः
for विशोभिताः. ९ R विसारिते for विशारिताः.

उद्धाटिता अनुशया, ज्ञाता धर्मतयता, अयुद्धा भूतकोटि, परिज्ञातो धर्मधातु, व्यवस्थापित सत्त्वधातु, सर्वाणित सम्यक्त्वनियतो राशि, निर्णितो मिथ्यात्वनियतो राशि, परिगृहीतोऽनियत राशि, व्यवस्थापितानि सर्वेन्द्रियाणि, परिज्ञाता सत्त्वचरिता, अयुद्धा सत्त्वव्याधि, सत्त्वसमुत्थान सिद्धोऽमृतभैरवप्रयोग, उत्पन्नो वैद्यराज प्रमोचक सर्वदु खेम्य प्रतिश्रपको निर्माणसुखे, नियम्य

R 449

5 स्तथागतगर्भे तथागतमहाधर्मराजासने, सर्प आरद्धो त्रिमुक्तिपक्ष, प्रपिष्ट सर्वज्ञतानगर सम्य सृत सर्वबुद्धे, असभिन्नो धर्मधातुप्रसरानुगोवे । प्रथमे सताहे भिक्षुस्तथागतस्तस्मिन्नेव बोधिमण्डे निष्पण्डोऽस्यात्—इह भयाऽनुत्तरा सम्यक्सत्रोधिमभिसुबुद्ध । मया अनगराप्रस्य जातिजरामरण दु खस्यान्त वृत्त इति ॥

L 352

समनन्तरप्राप्ते खलु पुनर्भिक्षुो बोधिसत्त्वेन सर्वज्ञत्वे अथ तत्क्षणमेव दशसु दिक्षु सर्वलोक 10 धातुषु सर्वसत्त्वास्तत्क्षण तद्दृष्ट्वा तमुद्धृत परसुखसमर्पिता अभूवन् । सर्वलोकघातवश्च महताव- भासेनाप्रभास्यन्त । याऽपि ता लोकान्तरिका अघा अघस्फुटा अधकारा इति पूर्ववत् । पङ्क्तिार च दशसु दिक्षु सर्वलोकघातवोऽकम्पत् प्राकम्पत् सप्रारुम्पत् । अवेधत् प्रावेधत् सप्रवेधत् । अचलत् प्राचलत् सप्राचलत् । अक्षुभ्यत् प्राक्षुभ्यत् सप्राक्षुभ्यत् । अरणत् प्रारणत् सप्रारणत् । अगर्जत् प्रागर्जत् सप्रागर्जत् । सर्वबुद्धश्च तथागतायामिभ्युद्भाय सार्थुकार 15 ददन्ति स्म । धर्माच्छादाश्च सप्रेषयन्ति स्म । यैर्धर्माच्छादैरय त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातुरनेक रत्नसङ्घोऽभूत् । तेभ्यश्च रत्नद्वयेभ्य एवरुपा रश्मिजाला निश्चरन्ति स्म, यैर्दशसु दिक्षु अप्रमेयासह्येया लोकघातवोऽवभास्यते । दशसु दिक्षु बोधिसत्त्वाश्च देवापुत्राश्चानन्दशब्द R 450 निश्चारयामासु—उत्पन्न सत्त्वपण्डित । पन्नो ज्ञानसरसि समूतोऽनुपलितो लोकधर्मे । सम न्ततो महाकरुणामेघ स्फुरित्वा धर्मधातुमवन वर्षयिष्यति । धर्मवर्षविनये जनमैपजाङ्कुर 20 प्ररोहण सर्वकुशलमूलव्रीजाना विवर्धन श्रद्धाङ्कुराणा दाता विमुक्तिफलनाम् ॥

तत्रेदमुच्यते—

मार विजित्य सत्रल स हि पुण्यसिंहो २

ध्यानोमुख अभिमुख अभितोऽपि शास्ता ।

त्रैविद्यता दशबलेन यदा हि प्राप्ता

25

सकम्पिता दश दिशो बहुक्षत्रकोट्य ॥ २ ॥

ये बोधिसत्त्व पुरि आगत धर्मकामा

चरणौ निपत्य इति भाविषु मासि क्लान्तौ ।

प्रत्यक्ष अस्मि चमु यादृशिका सुभीमा

L 353

सा प्रज्ञपुण्यबलवीर्यबलेन भग्ना ॥ ३ ॥

बुद्धैश्च क्षेत्रनयुतै प्रहितानि छत्रा

साधो महापुरप धर्पित मारसेनाम् ।

१ R सर्वेन्द्रियाणि for सत्त्वे २ R सर्वदु खे for 'बुद्धे ३ R अभूत् for अस्यात् ४ R साधुकाळ for 'कारे ५ R ध्यानद्वय for ध्यानमुख

प्राप्तं त्वया पदवरं अमृतं विशोकं
 सद्गर्गवृष्टिं त्रिभवे अभिवर्ष शीघ्रम् ॥ ४ ॥
 वाहुं प्रसार्प दशदिक्षु च सत्वसारा
 आभापयिसु कालविङ्कगताय वाचा ।
 बोधिर्यथामनुगता भवता विगुह्या
 तुल्यः समोऽसि यय सर्पिणि सर्पिनण्डैः ॥ ५ ॥

5 R 451

अथ खलु मिश्रवः कामावचरा अप्सरसो बोधिमण्डनिपण्णं तयागतं प्राप्ताभिर्ज्ञं परिपूर्ण-
 संकल्पं विजितसंप्रामं निर्जितमारप्रत्यर्थिकमुच्छ्रितञ्जञ्जपताकं शूरं जयोद्धतं पुल्यं महापुश्यं वैद्योत्तमं
 महादाल्यहतीरं सिंहं विगतभयलोमहर्षं नागं सुदान्तचित्तनिर्गलं त्रिमलत्रिहीनं वैद्यकं त्रैविद्यतामनु-
 प्राप्तं पारगं चतुरोद्योत्तीर्णं क्षत्रियमेकरत्नछत्रधारिणं त्रैलोक्यब्राह्मणं बाहितपापकर्मणं मिश्रुं मित्र- 10
 विद्याण्डकोपं श्रमणं सर्वसङ्गसमतिक्रान्तं श्रोत्रियं निःसृतक्लेशं शूरमप्रपातितञ्जं बलीयांसं दशबल-
 धारिणं रत्नाकरमिव सर्ववर्मरत्नसंपूर्णं विदित्वा बोधिमण्डाभिमुखास्तथागतभाभिर्गाथाभिरभ्यस्ताद्युः-

एष द्रुमराजमूले अभिजित्य मारसैन्यं
 स्थितु मेखदप्रकम्प्यो निर्भीरप्रलापी ।
 अनेकबहुकल्पकोट्यो दानदमसंयमेन
 समुदानयं प्रबोधि तेनेप शोभतेऽद्य ॥ ६ ॥
 अनेन बहुकल्पकोट्यः शीघ्रव्रतात्पोगि
 जिह्मिहृत शक ब्रह्मा बोधिवर एयता हि ।
 अनेन बहुकल्पकोट्यः क्षान्तिबलवर्मितेन
 अधिवासिता दुखानि तेन प्रभ स्वैर्गवर्णा ॥ ७ ॥
 अनेन बहुकल्पकोट्यो वीर्यबलविक्रमेण
 पराङ्मुखां कृतास्था तेन मार जित सेना ।
 अनेन बहुकल्पकोट्यो ध्याना अभिज्ञानैः
 संपूजिता मुनीन्द्रस्तेनैव पूजितोऽद्य ॥ ८ ॥
 अनेन बहुकल्पकोट्यः प्रज्ञाश्रतसंचयेन
 प्रगृहीत सत्वकोट्यस्तेन लघु बोधि प्राप्ता ।
 अनेन जितुं स्कन्धमारस्तथ मृत्युं क्लेशमारः
 अनेन जितुं देवपुत्रमारस्तेनास्य नास्ति शोकः ॥ ९ ॥
 एषो हि देवदेवो (देवैरपि पूजनीयः) पूजारहजिलोकै
 पुण्यार्थिकान क्षेत्रं अमृताफलस्य दाता ।

15

R 452

L 354

20

25

R 453

१ R समापि for समोऽसि. २ R पापघर्माण for कर्माणं. ३ R स्वयमुवं for ओदिवं.
 ४ R समुदानयं for समुदानयं. ५ R सुवर्णवर्णा. ६ R पश्चान्मुखा for पराङ्मुखा. ७ R मृत्युमारक्लेशः
 for मृत्यु क्लेशमारः. ८ R एषोऽसि for एषो हि.

एष वरदक्षिणीयो उत्पातु दक्षिणाहि

नास्त्युत्तरस्य नाशो यो च वरवोचि लब्धा ॥ १० ॥

ऊर्णा विराजतेऽस्य स्मरति बहुक्षेत्रकोट्यो

जिह्विकृत चन्द्रसूर्या अन्धकारालोकप्राप्ता ।

5

एष हि सुरूपरूपो वररूप साधुरूपो

वरलक्षणो हितैषी त्रैलोक्यपूजनीयः ॥ ११ ॥

एष सुविशुद्धनेत्रो बहु प्रेक्षते स्वयंभूः

क्षत्रा च सत्वकाया चित्तानि चेतना च ।

एषं सुविशुद्धश्रोत्रः शृणुते अनन्तशब्दां

दिव्यांश्च मार्तुपांश्च जिनशब्दधर्मशब्दां ॥ १२ ॥

एष प्रभूतजिह्वः कलविङ्कमञ्जुघोषः

श्रोष्याम अस्य धर्मं अमृतं प्रशान्तगामिम् ।

दृष्ट्वा च मारसैन्यं न क्षुभ्यते मनोऽस्य

पुन दृष्ट्वा देवसंवां न च हर्षते सुमेवा ॥ १३ ॥

शैलेर्न चापि बाणैर्जित एन मारसेना

सत्यव्रतातपोभि जितु एन दुष्टमूढः ।

चलितो न चासना न च कायु वेधिनोऽस्य

न चै स्नेहु नापि दोषस्तदनन्तरे अभूवन् ॥ १४ ॥

लामा सुलब्ध तेषां मर्यादां नराण चैव

ये तुभ्य धर्मं श्रुत्वा प्रतिपत्तिमेष्यती हि ।

यत्पुण्य त्वां स्तैर्विन्वा जिन पुण्यतेजैराशे

सर्वे भवेम क्षिप्रं यय त्वं मनुष्यचन्द्रः ॥ १५ ॥

सुद्वित्वा वोचि पुरपर्यभनापकेन

संक्रम्य क्षत्रनयुतानि विजित्य मारम् ।

व्रतस्वरेण कलविङ्कस्तस्वरेण

प्रथमेन गाया इमि भाषित नापकेन ॥ १६ ॥

पुण्यविपाकु सुख सर्वदुःखौपनेती

अभिप्रायु सिधैति च पुण्यवतो नरस्य ।

R 453

१ R उत्तरेभ्य for उत्तरस्य. २ R यथा च for या च. ३ R विराजते for विराजते. ४ R स्फुरती for स्फुरती. ५ R सत्व आलोकात् for अन्धकारालोक. ६ R क्षेत्र for क्षत्र. ७ R om. एष. ८ R मनुष्यांश्च. ९ R शब्देण for शब्दे. १० R वेधिनो for वेधिनो. ११ R न चाय्य for न च. १२ R तैर्विन्वा for स्तैर्विन्वा. १३ R om. 'तेज'. १४ R दुःखनपेती for 'पनेती. १५ R ऋदय गिष्पति for विष्पति.

क्षिप्रं च बोधि स्पृशते विनिहत्य मारं
शान्तापयो गच्छति च निर्दृतिशीतिभाम् ॥ १७ ॥

तस्मात्क पुण्यकरणे न भवेत् तृप्तः

L 356

शृण्वंश्च धर्मममृतं भवि को वितृतः ।

विजने वने च विहरं भवि को वितृतः ।

5

कः सत्त्व अर्थकरणे न भवेद्भि तृप्तः ॥ १८ ॥

पाणि प्रसार्य समुवाच च बोधिसत्त्वां

पूजां कृता व्रजत क्षेत्र स्वकस्वकानि ।

सर्वेऽभिवन्द्य चरणौ च तथागतस्य

नानाविग्रह गत क्षेत्र स्वकस्वकानि ॥ १९ ॥

10

दृष्ट्वा च तां नैमुचिनां महतीमवस्थां

विक्रीडितां च सुगतस्य तथा सखीलम् ।

बोधाय चित्तमलं प्रणिधाय सत्त्वां

मारं विजित्य सबलं अमृतं स्पृशेम ॥ २० ॥

अभिसंबुद्धस्य भिक्षवस्तथागतस्य बोधिवृक्षमूले सिंहासनोपविष्टस्य तस्मिन् क्षणेऽप्रमेयानि 15 R 456

बुद्धविक्रीडितान्यभूवन्, यानि न सुकरं कल्पेनापि निर्देष्टुम् ॥

तत्रेदमुच्यते —

करतलसदृशाभूत्सुस्थिता मेदिनीयं

विस्तृतशतपत्राश्चोद्रता रश्मिजालैः ।

अमरशतसहस्रा ओनमी बोधिमण्डं

20

इमु प्रथम निमित्तं सिंहनादेन दृष्टम् ॥ २१ ॥

दुमशतत्रिसहस्रो बोधिमण्डे नमन्ते

गिरिवर तय नेके शैलराजश्च मेरुः ।

दशबलप्रधिगम्य ब्रह्मशत्रो नमन्ते

L 357

इदमपि नरसिंहे क्रीडितं बोधिमण्डे ॥ २२ ॥

25

रश्मिशतसहस्रा त्वोशरीरात्मभावा

स्पुरि जिनवर क्षेत्रा त्रीणि शान्ता अपायाः ।

तत क्षणसुमुहूर्ते शोचिता चाक्षणानि

न च खिलमद्रोया बाधिषू कंचि सत्त्वम् ॥ २३ ॥

१ R om. वने. २ R नमुचिनो for चिना. ३ R रश्मिमन्तः for जालैः. ४ R विक्रीडितं for क्रीडितं. ५ R क्षेत्रां for क्षेत्रा. ६ R तःक्षणं for तत क्षणं. ७ R बोधिषु for बाधिषु.

R 457

इयमपि नरसिंहस्यासनस्थस्य क्रीडा
 शशिरत्रिमणिवह्निविद्युताभा च दिव्या ।
 न तपति अभिभूता भानुवत्योर्णपाशा
 न च जगदिह कश्चिन्नेक्षते शास्तु मूर्धम् ॥ २४ ॥

5

इयमपि नरसिंहस्यासनस्थस्य क्रीडा
 करतलस्पृशनेना कम्पिता चोर्षि सर्वा ।
 येन नमुचिसेना क्षोभिता तूलभूता
 नमुचि इषु गृहीत्वा मेदिनी व्यालिखेद्य
 इदमपि नरसिंहस्यासने क्रीडितं भूत् ॥ २५ ॥ इति ॥

10

॥ इति श्रीललितविस्तरेऽभिसंबोधनपरिवर्तौ नाम द्वाविंशतितमोऽध्यायः ॥

संस्तवपरिवर्तस्त्रयोविंशः ।

अथ खलु शुद्धनासकायिका देवपुत्रा बोधिमण्डनिपण्णं तथागतं प्रदक्षिणीकृत्य दिव्यै-
ध्वन्दनचूर्णवर्षैर्भ्यवकीर्य चाभिः सारूप्याभिर्गाथाभिरभितुष्टुवुः —

उत्पन्नो लोकप्रद्योतो लोकनाथः प्रमंकरः ।

L 359 ..

अन्धभूतस्य लोकस्य चक्षुर्दाता रणजहः ॥ १ ॥

5 R 458

भवान् विजितसंग्रामः पुण्यैः पूर्णमनोरथः ।

संपूर्णः शुक्लधर्मैश्च जगत्त्वं तर्पयिष्यसि ॥ २ ॥

उत्तीर्णपङ्को ह्यनिघ्नः स्थग्ने तिष्ठति गौतमः ।

अन्यां सत्त्वां महोपेन^१ प्रोद्धतस्तारयिष्यसि ॥ ३ ॥

उद्धतस्त्वं महाप्राज्ञो लोकेष्वप्रतिपुद्गलः ।

10

लोकवर्मैरहितस्त्वं जलस्थमिव पङ्कजः ॥ ४ ॥

चिरप्रसुप्तमिमं लोकं तमस्कन्धावगुण्ठितम् ।

भवान् प्रज्ञाप्रदीपेन समर्यः प्रतिबोधितुम् ॥ ५ ॥

चिरातुरे जीवलोके क्लेशव्याधिप्रपीडिते ।

वैधराट् त्वं समुत्पन्नः सर्वव्याधिप्रमोचकः ॥ ६ ॥

15

भविष्यन्त्यक्षणा शून्या त्वयि नाथे समुद्भूते ।

मनुष्याश्चैव देवाश्च भविष्यन्ति सुखान्विताः ॥ ७ ॥

येषां त्वद्दर्शनं सौम्य एष्यसे पुल्यर्षभ ।

न ते कल्पसहस्राणि जातु यास्यन्ति दुर्गतिम् ॥ ८ ॥

पण्डिताश्चाप्यरोगाश्च धर्मं श्रोष्यन्ति येषु ते ।

20

गम्भीराथोपधीक्षणा भविष्यन्ति विशारदाः ॥ ९ ॥

मोक्षयन्ते च लघुं सर्वे छित्त्वा वै क्लेशबन्धनम् ।

R 459

यास्यन्ति निहपादानाः फलप्राप्तिरं शुभम् ॥ १० ॥

दक्षिणीयाश्च ते लोके आहुतीनां प्रतिप्रहाः ।

न तेषु दक्षिणा न्यूना सत्त्वानिर्वाणहेतुकी ॥ ११ ॥

25

एवं खलु भिक्षवः शुद्धनासकायिका देवपुत्रास्तथागतमभिष्टुत्यैकान्ते प्राञ्जल्यस्तस्युः,
प्राञ्जल्यस्तथागतं नमस्यन्तः ॥

L 359 ..

अथ खलु चाभास्वरा देवपुत्रास्तथागतं बोधिमण्डनिपण्णं दिव्यैर्नानाप्रकरैः पुष्पघूर्णवर्ध-
माल्यविलेपैर्नच्छत्रध्वजपताकाभिः संपूज्य त्रिप्रदक्षिणीकृत्य चाभिर्गाथाभिरन्यस्ताविष्टुः —

१ R om. सारूप्याभिः. २ R अन्धभूतस्य for अहितुष्टुवुः. ३ R भगवान् for भवान्. ४ R जगन्ति
for जगत्त्वं. ५ R महाऽपेन प्राप्तः for महोपेन प्रोद्धत. ६ R मोक्षं ते for मोक्षयन्ते. ७ R om.
प्राञ्जल्यस्तथागतं नमस्यन्तः. ८ R om. 'गन्व'. ९ R 'ध्वनचूर्णनीवरलब्ध' for 'पनलब्ध'.

गम्भीरबुद्धे मधुरस्वरा मुने

ब्रह्मस्वरा मुनिवरागीत सुस्वरम् ।

वराग्रबोधि परमार्थप्राप्ता

सर्वस्वरे पारगते नमस्ते ॥ १२ ॥

5

त्रातासि दीपोऽसि परायणोऽसि

नायोऽसि लोके कृपमैत्रचित्तः ।

वैद्योत्तमस्त्वं खलु शल्यहर्ता

चिकित्सकस्त्वं परमं हितंकरः ॥ १३ ॥

R 460

दीपंकरस्य सहदर्शनं त्वया

समुदानितं मैत्रकृपाभ्रजालम् ।

10

प्रसुञ्च^३ नाथा अमृतस्य धारां

शमेहि तापं सुरमानुषाणाम् ॥ १४ ॥

त्वं पद्मभूतं त्रिभवेष्वलितं

त्वं मेखलपो किंचलो ह्यकम्प्यः ।

15

त्वं वज्रकल्पो ह्यचलप्रतिज्ञ

त्वं चन्द्रमा सर्वगुणाग्रधारी ॥ १५ ॥

एवं खलु भिक्षव आभास्वरा देवास्तायागतमभिसंस्तुत्यैकान्ते तस्युः प्राञ्जल्यस्तायागतं नमस्यन्तः ॥

अथ खलु सुनलदेवपुत्रप्रमुखा ब्रह्मनायिका देवास्तायागतं बोधिमण्डनिषण्णमनेकमणि-
रत्नकोटीनयुतशतसहस्रप्रत्युत्तेन रत्नजालेनाभिडाय त्रिप्रदक्षिणीकृत्य चाभिः सारूप्याभि-
र्गाथाभिरम्यस्ताविष्टः --

शुभविमलप्रज्ञ प्रभतेजधरा

द्वारिदाट्टक्षणरामधरा ।

स्मृतिमं मतिमं गुणज्ञानधरा

अकिञ्चन्तक्र शिरसि यन्दमि ते ॥ १६ ॥

25

अमला किमला त्रिमलैर्विमला

त्रैलोक्यविश्रुत त्रिविद्यगता ।

त्रिनिधानिनोक्षररचशुद्धदा

यन्दामि त्वां त्रिनयनं त्रिमलग् ॥ १७ ॥

R 461

१ R तादाकरे for गां. २ R 'इयाम' for 'इयात्र'. ३ R प्रमुषमाला for प्रमुष नद्या.
४ R गिरण for गिरणि.

कलिकल्प उद्भूत सुदान्तमना

कृपकरण उद्भूत जगौर्यकरा ।

मुनि मुदित उद्भूत प्रशान्तमना

द्वयमैतिविमोचक उपेक्षरता ॥ १८ ॥

व्रत तपसं उद्भूत जगौर्यकरा ।

5

स्वचरीविशुद्धचरिपारगता ।

चतुसर्त्यदर्शक विमोक्षरता

मुक्तो विमोचयसि चान्यजगत् ॥ १९ ॥

वलवीर्य आगत इहा नमुचि

प्रज्ञाय वीर्य तवं मैत्र्य जितो ।

10

प्राप्तं च ते पदवरं अमृतं

- R 462

वन्दाम ते शठचमूमयना ॥ २० ॥

एवं खलु भिक्षवः सुत्रलदेवैपुत्रप्रमुखा ब्रह्मकायिका देवास्तथागतमाभिर्गाथाभिरभिष्टुय
एकान्ते तस्थुः प्राञ्जल्यस्तायागतं नमस्वन्तः ॥

अथ खलु ते शुक्लपाक्षिका मारपुत्रा येन तथागतस्तेनोपसंक्रामन् । उपसंक्रम्य महारत्न- 15
छत्रवितानैस्तथागतमभिच्छाद्य प्राञ्जल्यस्तायागतमामिः सारूप्याभिर्गाथाभिरभ्यस्ताविवुः—

प्रत्यक्षेऽस्मि बले तर्वातिविपुले मारस्य घोरा चमू

यत्सा मारचमू महाप्रतिभया एकरक्षणे ते जिता ।

न च ते उच्यितु नैव कायु प्रसितो नो वा गिरा व्याहृता

त्वां वन्दामहि सर्वलोकमहितं सर्वार्थसिद्धं मुनिन् ॥ २१ ॥

20

मारा कोटिसहस्रनेत्रैर्युता गङ्गाणुभिः संमिताः

ते तुभ्यं न समर्थ बोधिसुवटा संचालितुं कम्पितुम् ।

यज्ञा कोटिसहस्रनेत्रैर्युता गङ्गा यथा वालिका

यद्य बोधिपैटासितेन भवता तेनाद्य विभ्राजते ॥ २२ ॥

R 463

भार्या चेष्टतामा सुताश्च दयिता दास्यश्च दास्तास्तथा

25

उचाना नगराणि राष्ट्रनिगमा राज्यानि सान्तःपुराः ।

हस्ता पादशिरोत्तमाङ्गमर्षि वा चक्षुषि जिह्वा तथा

L 361

त्यक्ता ते वरबोधिचर्य चरता तेनाद्य विभ्राजसे ॥ २३ ॥

१ R जगदर्यं for जगार्थं. २ R द्वयमतिमोचक for 'मतिविमो'. ३ R 'तपसद्भूत for 'तपस उद्भूत.
४ R 'सत्यवेशक for 'दर्शक. ५ R तप for तप. ६ R 'देवपुत्रा for 'पुत्रप्रमुखा. ७ R भवति for
तवाति. ८ R यथा सा for यस्ता. ९ R 'क्षणेन for 'क्षणे ते. १० R भ्रमितो; प्रमितो for प्रसितो.
११ R om. 'नेक'. १२ R संस्थिताः for संमिताः. १३ R बोधिब्रताधितेन for 'वटासितेन.

उक्त यद्वचन त्वया सुबहुशो बुद्धो भविष्याम्यह
 तारिष्ये बहुसत्त्वकोटिनयुता दुःखार्णवनिरोहता ।
 ध्यानाधीन्द्रियबुद्धिमि क्वचित् सद्वर्मानाया स्वय
 सा चैवा प्रतिपूर्णं तुभ्य प्राणिघिस्तारिष्यसे प्राणिन ॥ २४ ॥

5 यत्पुष्य च स्तबिन्न वादिवृषभ लोऋत्य चक्षुर्दद
 सर्वे भूत्व उदग्रदृष्टमनस प्रार्थेम सर्वज्ञताम् ।
 समुदानीत्व वराप्ररोधिमतुला बुद्धौ सुसवर्णिता
 एव तद्विनिहृत्य मारपरिषो बुद्धेम सर्वज्ञताम् ॥ २५ ॥

R 464

एव खलु भिक्षवो मारपुत्रास्तथागतमभिष्टुत्यैकान्ते तस्थु प्राञ्जल्यस्तथागत नमस्यन्त ॥

10 अथ खलु परनिर्मितवशमती देवपुत्रोऽनेनेदेवपुत्रशतसहस्रै परिवृत पुरस्यूतो जाम्बूनद-
 सुवर्णवर्णै पद्मैस्तथागतमभ्ययकीर्य समुखमाभिर्गाथाभिरभ्यस्तात्रीत् -

अपिहित अलुटित अबितथवचना
 अपगततमरज अमृतमतिगता ।
 अरहसि दिनि भुनि श्रियैन्द्रियमतुला
 15 अतियुतिस्मृतिमति प्राणिपैति शिरसा ॥ २६ ॥

L 362

रतिर्नैर रणजह रजमलमथना
 रमयसि सुरनर सुत्रिशदवचने ।
 निरुसित सुत्रिपुत्र वरतनु विरगै
 सुरनरपतिरिव जयसि जगदिदम् ॥ २७ ॥

R 465 20

पराणिप्रमथन परंचरिकुशला
 प्रियु भव नरमह परमति धुनता ।
 परंचरि विभजसि सुनिपुणमतिमान्
 पथि इह विचरतु दशजलगमने ॥ २८ ॥

25

त्यजि पृथु भवमहि न्निपयदुख महा
 निनपसि सुरनर यथमति निनये ।
 विचरसि चतुर्दिश शशिरिव गगने
 चक्षु भव परायण इह भुनि त्रिमने ॥ २९ ॥

प्रियु भव नरमह न च गति निनये
 रमयसि शुभरति वरनरनिगितो ।

१ R 'पर' for 'परि' २ R 'त्रिपुत्र' for 'त्रिपुत्र' ३ R 'प्र' for 'प्र' ४ R 'रतिरिव' for 'रतिरिव' ५ R 'वरचरि' for 'वर'.

दिग्दर्शि परिपदि न ति समु त्रिभवे

नाथु गति परायणु ध्वमिह हि जगतः ॥ ३० ॥

एवं खलु भिक्षवो वशवर्तिदेवप्रमुखाः परिनिर्मितवशवर्तिनो देवपुत्रास्ताथागतमभिष्टुयै-
कान्ते तस्युः प्राञ्जल्यस्तथागतं नमस्त्यन्तः ॥

R 466

अथ खलु सुनिर्मितो देवपुत्रो देवसंघपरिचृतः पुरस्सृतो नानारत्नपट्टदामैस्ताथागतमभिष्टुय 5
संमुखमाभिर्गाथाभिरभ्यस्तावीत् -

धर्मालोक भवान् समुद्रत त्रिविधमल्लेनुच्छिदो

मोहाद्यष्टिअविद्यघातको हिरिशिरिभरितः ।

मिथ्यामार्गतामिमां प्रजानमृते धर्षयितो

उत्पन्नो इह लोकि चेतियो दिवि भुवि महितः ॥ ३१ ॥

L 363

10

त्वं वैचो कुशलचिकित्सको ह्यमृतसुखददो

द्यष्टिअशमविद्यसंचयं पुरिममनुदायम् ।

सर्वत्र्याय्यपनेसि देहिनां पुरिमजिनपथे

तस्माद्वैद्यतमोऽसि नायका विचरसि धरणीम् ॥ ३२ ॥

चन्द्रासूर्यप्रभाश्च ज्योतिषा मणि तथ ज्वलना

शक्रब्रह्मप्रभा न भासते पुरतु शिरिष्णे ।

प्रज्ञालोकतरा प्रभंकरा प्रभसिरिभरिता

प्रत्यक्षास्तत्र ज्ञाति अद्भुते प्रणिपति शिरसा ॥ ३३ ॥

15

R 467

स्त्यास्तथकथी विनायका सुमधुरवचना

दान्ता दान्तमना जितेन्द्रिय प्रैशमितमनसा ।

शास्ता शासनिषां प्रशासते नरमरुपरिषां

वन्दे शाक्यमुनिं नरर्षभं सुरनरमहितम् ॥ ३४ ॥

20

ज्ञानिं ज्ञानवत्याप्रधारका ज्ञपयसि त्रिभवे

त्रैविद्यत्रिविमोक्षेदेशका त्रिमलमलनुदा ।

भय्यामत्र्य मुने प्रजानसे यथमति विनये

वन्दे त्वां त्रिसहस्रि अद्भुतं दिवि भुवि महितम् ॥ ३५ ॥

25

एवं खलु भिक्षवः सुनिर्मितो देवपुत्रः सपरिवारस्तथागतमभिष्टुयैकान्तेऽस्यात् प्राञ्जली-
वृत्तस्तथागतं नमस्तुर्वन् ॥

१ R 'नलमुच्छेदो' for 'मलमुच्छिदो'. २ R 'यपयिना' for 'धर्षयितो'. ३ R 'रिपुमनुदायम्' for 'पुरिममनु'. ४ R 'प्रभमित' for 'प्रभमित'. ५ R 'विमोक्ष' for 'त्रिविमोक्ष'.

अथ खलु संतुष्टितो देवपुत्रः सार्धं तुष्टिकाथिर्वैदेव्येन तथागतस्तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्राम्य
महता दिव्यक्वत्रजालेन बोधिमण्डनियण्णं तथागतमभिसंछाद्य संमुखमाभिर्गाथाभिरभ्यस्तौपीत्—

तुष्टितालयि यद्वसितस्त्वं

तत्र ति^१ देशितु धर्म उदारो ।

5

न च छिद्यति सा अनुशास्ति

अद्यपि धर्मचरी सुरपुत्रा ॥ ३६ ॥

न च दर्शनं तृप्तिं लभामो

धर्मं शृणोतु न विन्दति तृप्तिम् ।

गुणसागरं लोकप्रदीपा

10

वन्दिम ते शिरसा मनसा च ॥ ३७ ॥

तुष्टितालयं यच्चालितस्त्वं

शोधित अक्षणं सर्वं तदा ते ।

यद् बोधिवटे उपविष्टः

सर्वजगस्य किलेशं प्रदान्ताः ॥ ३८ ॥

15

यस्य कृतेन च बोधि उदारा

एष ति प्राप्तिं जिनित्वेन मारम् ।

त्वां प्रणिधी तपसा परिपूर्णा

क्षिप्रं प्रवर्तय चक्रमुदारम् ॥ ३९ ॥

बहु दिक्षिषुं प्राणिसहस्रा

20

धर्मरता श्रुणियाम्य धर्मम् ।

क्षिप्रं प्रवर्तय चक्रमुदारं

मोचय प्राणिसहस्रं भवेयुं ॥ ४० ॥

R 469

एवं खलु भिक्षवः संतुष्टितो देवपुत्रः सपरिवारस्तथागतमभिष्ट्यैकान्तेऽस्यात् प्राज्ञली-
वृतस्तथागतं नमस्यमानः ॥

25

अथ खलु सुयामदेवपुत्रप्रमुखाः सुयामा देवा येन तथागतस्तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्राम्य
नानापुण्यधूपगन्धमाल्यविष्टेपनैर्वोधिमण्डनियण्णं तथागतं संपूज्य संमुखमाभिः सारूप्याभि-
र्गाथामिस्तुष्टुः—

सदृशोऽस्ति न ते कुंतोन्तरे

शील समाधि तपैव प्रज्ञया ।

अधिमुक्तिविमुक्तिस्त्रोविदा

शिरसा वन्दिम ते तथागतम् ॥ ४१ ॥

१ R निर्देशितु for ति देशितु. २ R यद्वसितः for यद्वसितः. ३ R एता for तदा. ४ R om. स्वा.
५ R दिशु for दिक्षिषु. ६ R भवेयुः for भवेयुः. ७ R यामा for सुयामा. ८ R कुरुक्षेत्रे for कुन्तोन्तरे.

दृष्टो स वियूह शोभना

बोधिमण्डस्मि मलभि या वृता ।

न तमर्हति अन्य कथना

यथ त्वं देवमनुष्यपूजितः ॥ ४२ ॥

न मुधाप भवान् समुद्रतो

5 R 470

यस्य अर्पे बहु चीर्णं दुष्करा ।

विजितो हि शठः ससैन्यकः

L 365

प्राप्ता बोधि अनुत्तरा त्वया ॥ ४३ ॥

आलोक वृत्तो दशादिशे

प्रज्ञादीपेन त्रिलोक ज्वालितः ।

10

तिमिरं^१ अपनाययिष्यसे

दास्यसि चक्षुरनुत्तरं जगे ॥ ४४ ॥

बहुकल्पं स्तुवन्ति भापतो

रोमरूपस्य न चान्तु अस्ति ते ।

गुणसागर लोकविश्रुता

15

शिरसा वन्दिम ते तथागतम् ॥ ४५ ॥

एवं खलु ते सुयामदेवपुत्रप्रमुखा देवास्तथागतमभिन्दुत्यैकान्ते तस्थुः प्राञ्जलस्तथागतं नमस्यन्तः ॥

अथ खलु शक्रो देवानामिन्द्रः सार्धं त्रायत्रिंशत्कायिकैर्देवैर्नानापुष्पधूपदीपगन्धमाल्य-

R 471

विलेपनचूर्णचीवरच्छत्रच्चजपतोकाव्यूहैस्तथागतं संपूज्य आभिर्गाथाभिरभ्यस्तावीत्—

20

अस्खलिता अनवधा सदा सुस्थिता मेरुकल्पा मुने

दशदिशि सुविद्युष्ट ज्ञानप्रभा पुण्यतेजान्विता ।

बुद्धशतसहस्रं संपूजितं पूर्वं तुभ्यं मुने

तस्य विशेषेण येन बोधिद्रुमे मारसेना जिता ॥ ४६ ॥

शीलश्रुतसमाधिप्रज्ञाकरा ज्ञानकेतुच्चजा

25

जरमरणनिघाति वैद्योत्तमा लोकचक्षुर्ददा ।

त्रिमलखिलप्रहीण शान्तेन्द्रिया शान्तचित्ता मुने

शरणं तवमुपेम शान्त्यर्थभा धर्मराजा जगे ॥ ४७ ॥

बोधिचरी अनन्ततुल्या अभूद्वीर्यस्यामोद्गता

प्रज्ञाबल उपाय मैत्राबलं ब्राह्मपुण्यं बलम् ।

१ R दृष्टासनविष्ट पूज्य for दृष्टा स वियूह. २ R प्रज्ञादीपेन for प्रज्ञादीपेन. ३ R तिमिरं भय for तिमिरं भय. ४ R दास्य for दास्यसि. ५ R कल्पस्रोष्टि for बहुकल्प. ६ R स्तुति निर्भापतो for स्तुवन्ति भापतो. ७ R रोमरूपस्य for रूपस्य. ८ R om. 'गन्ध'. ९ R om. 'पताका'. १० R पूजिता च मुनि for संपूजिता पूर्वं.

एति बलमनन्तुल्या भवं बोधि संप्रस्थिते
दशबलश्लधारी अथा पुनर्बोधिमण्डे भुतो ॥ ४८ ॥

दृष्टु चमु अनन्तसत्त्वे सुरा भीतत्रस्ताभवन्
मौ खु श्रमगराजु बाधिप्यते बोधिमण्डे स्थितः ।
न च भवतु बभूव तेभ्यो भयं नो च कायेद्धना
करहत गुरुमार संकम्पना मारसेना जिता ॥ ४९ ॥

यथ च पुरिमकेभि सिंहासने प्राप्त बोधि वरा
तथ त्वया अनुबुद्ध तुल्या समा अन्यथा त्वं न हि ।
सर्ममनस समचित्त सर्वज्ञता स्थाम प्राप्तं त्वया
तेन भव स्वयंमु लोकोत्तमो पुण्यक्षेत्रं जगे ॥ ५० ॥

एवं खलु भिक्षवः शक्रो देवानामिन्द्रः सार्धं देवपुत्रैस्त्रायत्रिंशैस्तायागतमभिष्टुत्यैकान्तेऽ-
स्थात् प्राञ्जलीकृतस्तथागतं नमस्तुर्वन् ॥

अय खलु चत्वारो महाराजानः सार्धं चतुर्भद्राजकायिकैर्देवपुत्रैर्येन तथागतस्तेनोप-
संक्रामत् । उपसंक्रम्याभिसुक्तकचम्पस्तुमनावार्षिर्नभानुस्कारिमाल्यदामपरिगृहीता अप्सरःशतसहस्र-
15 परिवृता दिव्यसंगीतिसंप्रवादितेन तथागतस्य पूजां कृत्वा आभिः सारूप्याभिर्गीत्याभिस्तुष्टुबुः—

सुमधुरवचना मनोज्ञघोषा
शंशि व प्रशान्तिकरा प्रसन्नचित्ता ।
प्रहसितवदना प्रभूतजिह्वा
परमसुप्रीतिकरा मुने नमस्ते ॥ ५१ ॥

हृत्कवित्त य अस्ति सूर्यलोके
सुमधुर प्रेमणिया नरामरूणाम् ।
भवत स्वह प्रमुक्त मञ्जुघोषो
अभिभवते स्त सर्वि भाषमाणा ॥ ५२ ॥

रागु समपि दोषमोहद्वेष्टा
प्रीति जनेति अमानुषां विशुद्धाम् ।
अकृष्टपहृदया निशाम्य धर्म
आर्य मिमुक्ति लभन्ति ते हि सर्वे ॥ ५३ ॥

न च भव अतिमन्यसे अविदां
न च पुन विद्वमदेन जातु मत्त ।

१ R om अथा २ R ना राउ धमपुत्राचार्ये भविष्यते for मा रा धमगराजु बाधिप्यते. ३ R चरदुत for दन. ४ R गमनग for गमननग. ५ R शशि इव for शशि व. ६ R सुरमरुणाम् for मरु. ७ R मगराजु वास्तुमुक्त for भवत इव प्रमुक्त. ८ R अभिमन्यसे for अति.

उन्नतु न च नैव चोनतस्त्वं

L 367

गिरिरिव सुस्थितु सागरस्य मन्वे ॥ ५४ ॥

R 474

लाम इह सुलब्ध मानुयाणां

यत्र हि तादृशु जातु सत्त्व लोके ।

श्रीरिव पैद्रुमो धनस्य दात्री

5

तय तत्र दास्यति धर्मु सर्वलोके ॥ ५५ ॥

एवं खलु चतुर्महाराजप्रमुखा महाराजकायिका देवा बोधिमण्डनिपण्णं तयागतमभि-
ष्टुयैकान्ते तस्थुः प्राञ्जलयस्तयागतं नमस्यन्तः ॥

अय खल्वन्तरीक्षा देवास्तयागतस्यान्तिकमुपसंक्रम्याभिसंबोधेः पूजाकर्मणे सर्वमन्तरीक्षं
रत्नजालेन किङ्किणीजालेन रत्नकुत्रै रत्नपताकाभि रत्नपद्दामै रत्नावतंसकैर्बोधिमुक्ताहार- 10
पुष्पदामार्घकायिकदेवतापरिगृहीतैर्धचन्द्रकैश्च समलंबवृत्त्य तयागताय निर्यातयन्ति स्म । निर्यात्य
च संमुखमाभिर्गायाभिरभ्यस्ताविदुः—

अस्माकु वासं गगने ध्रुवं मुने

पश्याम सत्त्वां चरिया यथा जगे ।

भवतश्चरिं प्रेक्षियै शुद्धसत्त्व

15 R 475

स्खलितं न पश्याम तवैकचित्ते ॥ ५६ ॥

ये आगता पूजन बोधिसत्त्वा

गगनं स्फुटं तैर्नरनायकैभिः ।

हानिर्विमानान न चामवन्त

तथा हि ते वै गगनाहमभावाः ॥ ५७ ॥

20

ये अन्तरीक्षात् प्रवर्षि पुष्पां

स्याच्चूडवन्था हि महासहस्रा ।

ते तुम्य काये पतिता अशेषा

नद्यो यथा सागरि संप्रविष्टाः ॥ ५८ ॥

पश्याम छत्राप्यवतंसका च

25

मालागुणां चम्पकपुष्पदामां ।

हारांश्च चन्द्रांश्च तथार्धचन्द्रां

क्षिपन्ति देवा न च संस्करोति ॥ ५९ ॥

वालस्य नाभूदवक्रशामस्मिन्

R 476

देवैः स्फुटं सर्वत अन्तरीक्षम् ।

कुर्वन्ति पूजां द्विपदोत्तमस्य

न च ते मदो जायति विस्मयो वा ॥ ६० ॥

L 368

एव खल्वन्तरीक्षदेवा बोधिमण्डे निपण्ण तथागतमभिष्टुत्यैकान्तेऽवतस्पिबन्त प्राञ्जल्य
स्तथागत नभस्सन्त ॥

अथ खलु भौमा देवास्तथागतस्य पूजाकर्मणे सर्वावन्त धरणीतल सुशोधितोपलिप्त
गर्भोदकरिपिक्त पुष्पावकीर्णं च कृत्वा नानादूप्यवितानवितत च तथागताय निर्यातयन्ति
5 स्म । आभिर्गापाभिरभित्तुष्टुवु —

वज्रमित्र अभेद्या सस्थिता त्रि सहस्रा
वज्रमयपदेनाय स्थितो बोधिमण्डे ।
इह मम त्वचमास शुष्यतामस्थिमज्जा
न च अह्नु अस्पृशित्वा बोधि उत्पेय्य अस्मात् ॥ ६१ ॥

10

सविमत्र नरसिंहा सर्विय त्रि सहस्रा
न करिषु अधिस्थान स्याद्विदीणशेषा ।
तादृश महवेगा आगता बोधिसूत्रा
येष क्रमतेलेभि कम्पिता क्षेत्रकोट्य ॥ ६२ ॥

R 477

15

लाभ इह सुलब्धा भूमिदेवैर्द्वारा
यत्र परमस्तत्त्वध्वजली मेदिनीये ।
यत्र कुं रजु लोके सर्व ओभासितास्ते
चेतिभु त्रिसहस्र किं पुनस्तुम्य काय ॥ ६३ ॥

20

हेस्तिं शतसहस्र यावत्तत्पार्श्वस्फुघो
धरणितलु जगस्या यावत्तत्थोपजीव्य ।
सर्व वयु धरेमो मेदिनी त्रि सहस्रा
सर्वं तव ददामो भुङ्क्विमा त्व वयेष्टम् ॥ ६४ ॥

L 369

25

यत्र भम स्थिहेद्वा चक्रमेद्वा शयेद्वा
येऽपि सुगतपुत्रा श्रान्ना गौतमस्य ।
धर्मकर्य वयेती येऽपि वा ता शृणोन्ति
सर्वत्रुदालमूल बोधिये नामयाम ॥ ६५ ॥

R 4 B

एवं खलु भौमा देवा बोधिमण्डनिपण्ण तथागतमभिष्टुत्यैकान्ते तस्यु प्राञ्जल्यस्तथागत
नभस्सन्त ॥

॥ इति श्रीगलितविस्तरे मस्तत्रपरिवर्तो नाम त्रयोविंशतितमोऽध्याय ॥

१ After एवं R reads निपण्णो २ R नमस्तुनन्ति स्म for नभस्सन्त ३ R ननापुण्य* for
ननद्वार* ४ R वज्रमयपदेनाय स्थितो for वज्रमयपदेनाय स्थितो ५ R सर्विं भरनरुपा for सर्वियं त्रि सहस्रा
६ R भू for व ७ R हेस्ति for हेस्ति ८ R चास्य इत्यर्थो for चाप*

त्रुपुपभल्लिकपरिवर्तश्चतुर्विंशः ।

इति हि भिक्षवोऽभिसंयुद्धस्तथागतो देवैरभिद्रूयमानः पर्यङ्कमभिन्दन्ननिमित्तमनयो दुनराजं प्रेक्षते स्म । ध्यानप्रीत्याहारः सुखप्रतिसंवेदी सत्तरात्रं बोधिवृक्षमूलेऽभिनामयति स्म ॥

अथ सप्ताहेऽतिक्रान्ते कामात्रचरा देवपुत्रा दशगन्धोदककुम्भसहस्राणि परिगृह्य येन तथागतस्तेनोपसंक्रामन्ति स्म । रूपात्रचरा अपि देवपुत्रा दशगन्धोदककुम्भसहस्राणि परिगृह्य येन तथागस्तेनोपसंक्रामन्ति स्म । उपसंक्रम्य बोधिवृक्षं तथागतं च गन्धोदकेन 5 स्नापयन्ति स्म । गणनासमतिक्रान्ताश्च देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगास्तेन तथागतकायपतितेन गन्धोदकेन स्वकस्त्वकान् कायानुपलिम्पन्ति स्म । अनुत्तरायां च सम्यक्संबोधौ चित्तान्युत्पादयामासुः । स्वभवने प्रविष्टा अपि च ते देवपुत्रादयोऽविरहिता अभूवन्स्तेन गन्धोदेवगन्धेन, न चास्मै गन्धाय स्पृहासुत्पादयामासुः । तेनैव च प्रीतिप्रामोदेन तथागतगौरवमनसिकारनिर्जातेनावैवर्तिका अभूवन्नुत्तरायाः सम्यक्संबोधेः ॥ 10

L 370

R 479

अथ खलु भिक्षवः समन्तकुसुमो नाम देवपुत्रस्तस्यामेव पर्यदि संनिपतितोऽभूत् । स तथागतस्य चरणयोर्निपत्य प्राङ्गुलिस्तथागतमेतदबोचत् — को नामायं भगवन् समाधिर्धेन समाधिना समन्वागतस्तथागतः सत्तरात्रं विहरत्यभिनपर्यङ्कः ? एवमुक्तो भिक्षवस्तथागतस्तं देवपुत्रमेतदबोचत् — प्रीत्याहारव्यूहो नाम देवपुत्र अयं समाधिर्धेन समाधिना समन्वागतस्तथागतः सत्तरात्रं व्याहारीदभिनपर्यङ्कः ॥ 15

अथ खलु भिक्षवः समन्तकुसुमो देवपुत्रस्तथागतं गाथाभिरम्यस्तावीत् —

रथचरणनिचितचरणा दशशतर्भरजलजक्रमलदलतेजा ।

सुरमुकुटवृष्टचरणा वन्दे चरणौ शिरिषनस्य ॥ १ ॥

अमित्रन्ध सुगतचरणौ प्रमुदितचित्तस्तदौ स सुरपुत्रः ।

इदमवचि विमतिहरणं प्रशान्तकरणं नरमरूपाय ॥ २ ॥ 20

शाक्यकुलनन्दिजनना अर्त्तकरा रागदोषमोहानाम् ।

प्रम्लानअन्तकरणं विनेहि काङ्क्षां नरमरूपाय ॥ ३ ॥

किं कारणं दशब्रह्म बुद्धा सर्वज्ञतामपरिमाणाम् ।

सताहं महिमण्डे जिना न भिन्दन्ति पर्यङ्कम् ॥ ४ ॥

किं तु खलु पश्यमानः सताहं अनिमिन्नेण नरसिंहा ।

प्रेक्षसि विशुद्धचक्षो विवसितशतपत्रतुल्याक्षः ॥ ५ ॥ 25

R 450

25

१ R अभिनन्दन् for अभिन्दन्. २ R गन्धोदकेः for 'दकेन. ३ R गन्धोदकेन for 'दकगन्धेन. ४ R 'भरजा' for 'भरजलज'. ५ R om. तदा. ६ R अन्तक for अन्तचरा. ७ R अञ्जन for प्रम्लान.

किं तु भवतेप प्रणिधी उताहू सर्वेष वादिस्तिहानाम् ।
येन द्रुमराजमूले पर्यङ्क न भिन्दि सप्ताहम् ॥ ६ ॥

L 371

साधु समशुद्धदन्ता सुगन्धगन्धामुखं दशत्रयस्य ।
प्रवद वचनं अविशथं कुरुष्व प्रीतिं नरमरूणाम् ॥ ७ ॥

5

तमुवाच चन्द्रवदनः शृणुष्व मेःभापतो अमरपुत्र ।
अस्य प्रदनस्याहं किञ्चिन्मात्रं प्रवक्ष्यामि ॥ ८ ॥

राजा यद्व्यस्मिन्नभिपिक्तो भवति ज्ञातिसंघेन ।
सप्ताहू तं प्रदेशं न जहाति हि धर्मता राज्ञाम् ॥ ९ ॥
एवमेव दशत्रय अपि अभिपिक्ता भोन्ति यद प्रणिधिपूर्णाः ।

10

सप्ताहू धरणिमण्डे जिना न भिन्दन्ति पर्यङ्कम् ॥ १० ॥
शूरो यथारिसंघां निरीक्षते निर्जितां निरवशेषां ।
बुद्धा पि बोधिमण्डे क्लेशां निहतां निरीक्षन्ते ॥ ११ ॥

R 481

इह ते कामक्रोधा मोहप्रभावा जगत्परिनिकाशाः ।
सौहोदा इव चौरा विनाशिता ये निरवशेषाः ॥ १२ ॥

15

इह मे हतान विविधा मानविधामनुना पुनरिक्तेताः ।
सर्वश्रवा प्रहीना ज्ञानं चाग्रं समोत्पन्नम् ॥ १३ ॥

इह सा अकार्यकर्त्री भवतृष्णा चारिणी तथाविद्या ।
सानुशयमूलजाता पटुना ज्ञानाग्निना दग्धा ॥ १४ ॥

20

इह सा अहं ममेति च कलिपाशु दुरानुगाढलितमूला ।
तीव्रणक्तठिनग्रन्थि छिन्ना मे ज्ञानशलेषु ॥ १५ ॥

इह ते चिरं सभापत उल्लापनक्ता विनाशपर्यन्ताः ।
स्क्न्धाः सोपादाना ज्ञानेन नया परिज्ञाताः ॥ १६ ॥

इह ते द्वयसंमोहा मिथ्याग्राहा महानरकनिष्ठाः ।
मय उद्भृता अशेषा भूयश्च न जातु ज्ञास्यन्ते ॥ १७ ॥

L 372 25

इह नीवरणवैनारी दग्धा मे कुडालमूलतेजेन ।
चतुरश्र विपर्यासा निर्दग्धं मया निरवशेषाः ॥ १८ ॥

इह सा वितर्कमाला संज्ञासूत्रेषु ग्रन्थिता निर्पथी ॥
विनिरतिता अशेषा बोध्यङ्गविचित्रमालाभिः ॥ १९ ॥

१ R भान्ति for भोन्ति. २ R विहता for निहतां. ३ R साह्या for सौहोदा. ४ R पुनरिक्तेता for पुरनि. ५ R सर्वश्रवाप्रहीणा for सर्वश्रवा प्रहीना. ६ R मद्दा for पटुना. ७ R कलिपाशा for कलिपाशु. ८ R ममावत for समा. ९ R वनादी for वनारी. १० R विदग्ध for निर्दग्ध. ११ R सूत्रे सुगुणिका for संज्ञासूत्रेषु ग्रन्थिता. १२ R उत्पत्ती for निपथी.

दुर्गानि पञ्चमष्टि मोहानी त्रिशति चै मलिनानि ।	R 482
चत्वारिंशदधानि छिन्ना मेऽस्मि धरणिमण्डे ॥ २० ॥	
षोडश असवृतानि अष्टादश धातप्रथ महिमण्डे ।	
वृच्छ्राणि पञ्चत्रिंशति छिन्नानि मयेहसस्थेन ॥ २१ ॥	
त्रिंशति रजस्तराणि अष्टविंशति जगत्स त्रिमासा ।	5
इह मे समतिक्रान्ता वीर्यमूलपराक्रम करित्वा ॥ २२ ॥	
तथ बुद्धनर्दितानी पञ्चशतारिं मया समनुबुद्धा ।	
परिपूर्णशतसहस्र धर्मान मया समनुबुद्धम् ॥ २३ ॥	
इह मेऽनुशय अशेषा अद्यानयति समूलपर्यता ।	
पर्युत्थानविकसल्या निर्दग्धा ज्ञानतेजेन ॥ २४ ॥	10
क्वाङ्गा निमित्तिसमुदया दृष्टीजडजन्तिता अशुभमूला ।	
तृष्णानदी निमैर्गौ प्रशोषिता ज्ञानसूर्धेण ॥ २५ ॥	
बुहनलपनप्रहाण मायामासुर्यदोषईर्ष्याद्यम् ।	
इह ते श्लेशारण्य छिन्न विनयाग्निना दग्धम् ॥ २६ ॥	R 483
इह ते विवादमूला आमर्षणदुर्गतीषु विपमासु ।	15
आर्यापनादवचना ज्ञानररिचरैर्नैर्वाता ॥ २७ ॥	
इह रुदितरुन्दिताना शोचितपरिदेवितान पर्यतम् ।	
प्राप्त मया ह्यशेष ज्ञानगुणसमाधिभागम् ॥ २८ ॥	
ओषा अयोगग्रन्थ शोका शल्या मदप्रमोदाश्च ।	L 373
विजिता मयेह सर्वे सयनयसमाधिभागम् ॥ २९ ॥	20
इह मय त्रिशेषगहना सकल्पविरुद्धमूल भववृक्षा ।	
स्मृतिपरशुना अशेषा छिन्ना ज्ञानाग्निना दग्धा ॥ ३० ॥	
इह सो मया ह्यतिमले अस्मि मारखिलोक्तप्रशवती ।	
ज्ञानासिना शठरूपा हतो मयेद्रेण दैत्येन्द्र ॥ ३१ ॥	
इह जौलिनी अशेषा पद्मत्रिंशतिचारिणी धरणिमण्डे ।	25
प्रज्ञासिना बलप्रता छिन्ना ज्ञानाग्निना दग्धा ॥ ३२ ॥	
इह ते मूलश्लेशा सातुशया दुःखशोक्तमभूता ।	
मय उद्धृता अशेषा प्रह्वीबललाहलमुखेन ॥ ३३ ॥	R 484
इह मे प्रज्ञाचक्षुर्निशोषित प्रवृत्तिशुद्धसत्वानाम् ।	
ज्ञानाङ्गनेन महता मोहपटलनिस्तर भिन्नम् ॥ ३४ ॥	

१ R पद्म for च २ R अतिवेण for त्रियेण ३ R ओषो योम* for शोषा अयोम*
 ४ R *प्रमदाश्च for प्रमादाश्च ५ R *विमूड* for विरुद्ध* ६ R इन्द्रजालिनी for इह जालिनी
 ७ R प्रजातर* for *मल*

इह धातुभूत चतुरो मदमकरविलोडिता विपुलतृष्णा ।
 स्मृतिशमयैभास्कराशो विशोपिता मे भयसमुद्रा ॥ ३५ ॥
 इह निययज्ञाष्टनिचयो वितर्कसामो महामदनरहि ।
 निर्मापितोऽतिदीप्तो त्रिमोक्षरसशीततोयेन ॥ ३६ ॥
 इह मे अनुशयपटला आस्वादताडिद्वितर्कनिर्घोषा ।
 वीर्यवलपवनवेगैर्विधूय मित्य समुपनीता ॥ ३७ ॥
 इह मे हृतो ह्यशेषश्चित्तरिरिर्पुर्भगानुगतवैरी ।
 प्रज्ञासिना बलवता स्मृतिमिलसमाधिमागम्य ॥ ३८ ॥
 इह सा ध्वजाप्रधारी हस्त्यध्वरयोच्चिन्ता मित्रतरूपा ।
 नमुचिवलवीर्यसेना मैत्रीमागम्य विध्वस्ता ॥ ३९ ॥
 इह पञ्चगुणसमुद्भा पडिद्रियहया सदा मद्रोगता ।
 वद्धा मया ह्यशेषा समाधिसुशुभ समागम्य ॥ ४० ॥
 इह अनुनयप्रतिघाना कलहविवादग्रहाणपर्यन्त ।
 प्राप्तो मया ह्यशेषो अतिप्रतिहतसमाधिमागम्य ॥ ४१ ॥
 इह ममिधेता च सर्वे आध्यात्मिकत्वाहिरा परिक्षीणा ।
 कल्पितविकल्पितानि च शून्यमिति समाधिमागम्य ॥ ४२ ॥
 इह लालयिता सर्वे मर्त्या दिव्या भवाग्रपर्यन्ता ।
 त्यक्ता मया ह्यशेषा आगम्य समाधिमनिवर्तन् ॥ ४३ ॥
 सर्वभयघनानि च मुक्तानि मयेह तानि सर्वाणि ।
 प्रज्ञाकलेन निखिला त्रिविधमिह विमोक्षमागम्य ॥ ४४ ॥
 इह हेतुदर्शनादौ जिता मया हेतुकाख्यम् ।
 सज्ञा नित्यामित्ये सज्ञा सुखदुःख चाल्मनि च ॥ ४५ ॥
 इह मे कर्मविधाना समुदयमुदिता पडायतनमूला ।
 छिन्ना द्रुमेन्द्रमूले सर्वानित्यप्रहारेण ॥ ४६ ॥
 इह मोहतम कल्लैष दुष्टीकृत दर्परोक्सकीर्णम् ।
 भित्त्वा क्षत्रे सुचिरा घकार प्रभासित ज्ञानसूर्येण ॥ ४७ ॥
 इह रागमदनभक्तर तृष्णोर्मिजल कुट्टाष्टिसप्राहम् ।
 ससारसागरमह सतीर्णो वीर्यवलनात्ता ॥ ४८ ॥
 इह त मयातुमुद्र यदुद्धो रागद्वेषमोहाश्च ।
 प्रदहति चित्तवितर्क दवाग्निपतितानि पतज्ञा ॥ ४९ ॥

१ R 'समयै भास्कराशौ' for 'शमयभास्कराशौ' २ R वितर्कसमो for 'सामो' ३ R om सदा
 ४ R अप्रतिहित for अप्रतिहृत ५ R मथिताश्च for ममिधिता च ६ R भवे for सर्वे ७ R कल्लैष
 for कल्लैष ८ R दपदोष for 'दोष' ९ R यद् दुद्रा for यद् दुद्रो

इह अद्द चिरप्रयातो ह्यपरिमित कल्पकोटिनयुतानि ।

संसारपया विलष्टो विश्रान्तो नष्टसंतापः ॥ ५० ॥

R 486

इह तन्मयानुबुद्धं सर्वपरप्रवादिभिर्पदग्रासम् ।

L 375

अमृतं लोकहितार्थं जरामरणशोकदुःखान्तम् ॥ ५१ ॥

यत्र स्वर्धैर्दुःखं आपतनैः तृण्यसंभवं दुःखम् ।

5

भूयो न चोद्भविष्यति अभयपुरमिहाम्युपगतोऽस्मि ॥ ५२ ॥

इह ते मयानुबुद्धा रिपवो अघ्यात्मिका महाकृत्स्नाः ।

वद्धा च संप्रदग्धाः कृताश्च मे पुन भवन्तिकेताः ॥ ५३ ॥

इह तन्मयानुबुद्धं यस्यार्थं कल्पकोटिनयुतानि ।

त्यक्ता समांसनयना रत्नानि बहून्यमृतहेतोः ॥ ५४ ॥

10

इह तन्मयानुबुद्धं यद्बुद्धं प्राक्तनैर्जिनैरपरिमार्गैः ।

यस्य मधुराभिरम्यः शब्दो लोकेषु विख्यातः ॥ ५५ ॥

इह तन्मयानुबुद्धं प्रतीत्यसमुदागतं जगच्छून्यम् ।

चित्तेक्षणोऽनुयातं मरीचिगन्धर्वपुरतुल्यम् ॥ ५६ ॥

इह मे तत्खलु शुद्धं वरनयनं येन (लोक) धातवः सर्वा ।

15

पश्यामि पाणिमये न्यस्तानि यथा द्रुमकल्पानि ॥ ५७ ॥

पूर्वेनिवासस्मरणं तिस्रो विद्या मयेह संप्राप्ताः ।

अपरिमितकल्पनयुता स्मरामि स्वप्नादिव चिबुद्धः ॥ ५८ ॥

यैरादीप्त सुरनरा विपरीतचित्तंज्ञिनो विपर्यस्ताः ।

सोऽपि च तथा अवितया इह मय पीतो ह्यमृतमण्डः ॥ ५९ ॥

20 R 487

यस्यार्थाय दशवल्गु भैत्री भावेन्ति सर्वसत्त्वेषु ।

मैत्रीबलेन जित्वा पीतो मेऽस्मिन्नमृतमण्डः ॥ ६० ॥

यस्यार्थाय दशवल्गुः कल्या भावेन्ति सर्वसत्त्वेषु ।

कल्याबलेन जित्वा पीतो मेऽस्मिन्नमृतमण्डः ॥ ६१ ॥

यस्यार्थाय दशवल्गु मुदिता भावेन्ति सर्वसत्त्वेषु ।

मुदिताबलेन जित्वा पीतो मेऽस्मिन्नमृतमण्डः ॥ ६२ ॥

25 L 376

यस्यार्थाय दशवल्गु उपेक्ष भावेन्ति कल्पनयुतानि ।

तमुपेक्षबलैर्जित्वा पीतो मेऽस्मिन्नमृतमण्डः ॥ ६३ ॥

यत्पीतं च दशवल्गुज्ञानदीनालिकाबहुत्तरेभिः ।

प्राग्जिनसिंहैः पूर्वं इह मे पीतो ह्यमृतमण्डः ॥ ६४ ॥

- १ R समुदागो for 'समुदा'. २ R विपरीतचित्तंज्ञिनो for 'तचित्तंज्ञिनो'. ३ R इह मे ह्यमृत for मेऽस्मिन्नमृत.

या भापिता च वाग्ने मारस्येहागतस्य ससैन्यस्य ।
 भेत्स्यामि न पर्यङ्कं अप्राप्य जराभरणपारम् ॥ ६५ ॥
 भिन्ना मया ह्यविद्या दीप्तेन ज्ञानकठिनवज्रेण ।
 प्राप्तं च दशबलत्वं तस्मात्प्रभिनन्नि पर्यङ्कम् ॥ ६६ ॥
 प्राप्तं मयारहत्वं क्षीणा मे आश्रया निरखशेषाः ।
 भग्ना च नमुचिसेना भिनन्नि तस्माद्धि पर्यङ्कम् ॥ ६७ ॥
 नीवरणकर्पाटानि च पञ्च मयेह प्रदारिता सर्वा ।
 तृष्णाळता विच्छिन्ना हन्तेह भिनन्नि पर्यङ्कम् ॥ ६८ ॥
 अथ सो मनुष्यचन्द्रः सखिलन्वितमासनात्समुत्थाय ।
 भद्रासने निपीदन्महाभिकेकं प्रतीच्छ्व ॥ ६९ ॥
 रत्नघटसहस्रैरपि नानागन्धोदकैश्च सुरसंघा ।
 स्नपयन्ति लोकत्र्यंशुं दशबलशृणुपारमिप्राप्तम् ॥ ७० ॥
 वादित्रसहस्रैरपि समन्ततो देवकोटिनयुतानि ।
 अतुलं करोन्ति पूजां अप्सरनयुतैः सह समप्राः ॥ ७१ ॥
 एवं खलु देवसुताः सहेतुं सप्रत्ययं च सनिदानम् ।
 सताडु धरणिमण्डे जिना न भिन्दन्ति पर्यङ्कम् ॥ ७२ ॥

L 377

इति हि भिक्षुवोऽभिसंबुद्धबोधिस्तथागतः प्रथमे सताडे तत्रैवासनेऽस्थात्—इह
 मयानुत्तरा सम्यक्संबोधिरभिसंबुद्धा, इह मयानवराप्रस्य जातिजराभरणदुःखस्यान्तः कृत इति ।
 द्वितीये सताडे तथागतो दीर्घचक्रं चक्रन्त्यते स्म त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातुमुपगृह्य ।
 तृतीये सताडे तथागतोऽनिमित्तं बोधिमण्डमीक्षते स्म—इह मयानुत्तरा सम्यक्संबोधिरभिसंबुद्ध्या-
 नवराप्रस्य जातिजराभरणदुःखस्यान्तः कृत इति । चतुर्थे सताडे तथागतो दहरचक्रं चक्रन्त्यते
 स्म पूर्वसमुद्रापथिमसमुद्रमुपगृह्य ॥

R 489

अथ खलु मारः पापीयान् येन तथागतस्तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्रम्य तथागतमेतदवोचत्—
 परिनिर्वातु भगवन्, परिनिर्वातु सुगत । समथ इदानीं भगवतः परिनिर्वाणाय । एवमुक्ते
 भिक्षुस्तथागतो मारं पापीयांसमेतदवोचत्—न तावदहं पापीयन् परिनिर्वास्यामि यावन्मे न
 स्पष्टिरा भिक्षुवो भविष्यन्ति दान्ता व्यक्ता विनीता विशारदा बहुश्रुता धर्मानुधर्मप्रतिपन्नाः
 प्रतिबलाः स्वयमाचार्यकं ज्ञानं परिदीपयितुमुर्षन्त्येवन्तानां च परप्रवादिनां सह धर्मेण निगृह्या-
 मिप्रायं प्रसाद्य संप्रातिहार्यं धर्मं देशयितुम् । न तावदहं पापीयन् परिनिर्वास्यामि यावन्मया
 बुद्धधर्मसंघवंशो लोकेन प्रतिष्ठितो भविष्यति । अपरिमिता बोधिसत्त्वा न व्याकृता भविष्यन्ति

१ R अभिप्रमिष for अभिनन्नि. २ R कपाटाथ for टालि च. ३ R सन्ततो for समन्ततो.
 ४ R देवपुत्रा for मुता. ५ R हेतुप्रत्यय for सहेतु सप्रत्यय. ६ R अनुत्तरा सम्यक्संबोधिरनुत्तरा for
 'तत्... संबुद्ध'. ७ R om. जति. ८ R अरमासुय for उरयोसुय.

अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । न तावदहं पापीयन् परिनिर्वास्यामि यावन्मे न चतस्रः पर्यदो दान्ता
विनीता व्यक्ता विशारदा भविष्यन्ति यावत्संप्रातिहाय धर्मं देशयितुमिति ॥

अथ खलु मारः पापीयानिदं वचनं श्रुत्वा एकान्ते प्रक्राम्य स्थितोऽभूत् दुःखी L 378
दुर्मना विप्रतिसारी अधोमुखः काष्ठेन महीं विलिखन् विषयं मेऽतिक्रान्त इति ॥

अथ खलु तास्तिस्त्रो मारदुहितरो रतिधरतिश्च तृष्णा च मारं पापीयांसं गाथयाच्यभाषन् — 5 R 490

दुर्मनासि कथं तात प्रोच्यतां यद्यसौ नरः ।

रागोपाशेन तं वद्धा जुञ्जरं वा नयामहे ॥ ७३ ॥

आनयित्वा च तं शीघ्रं करिष्याम वरो तव ।

* * * * * ॥ ७४ ॥

मार आह —

10

अरहन् सुगतो लोके न रागस्य वशं व्रजेत् ।

विषयं मे ह्यतिक्रान्तस्तस्माच्छोचाम्यहं भृशम् ॥ ७५ ॥

ततस्ताः स्त्रीचापल्यादविदितप्रभावा अपि बोधिसत्वभूतस्यैव तथागतस्य पितुर्वचन-
मश्रुत्वैव प्रभूतयौवनमध्ययौवनधारिण्यो भूत्वा विचक्षुःकर्मणे तथागतस्यान्तिकमुपसंक्रान्ताः
स्त्रीमाया अति तत्सर्वमकार्षुः । ताश्च तथागतो न मनसि करोति स्म । भूयश्च ता जराजर्जरा 15
अध्यतिष्ठन् । ततस्ताः पितुरन्तिके गत्वैवमाहुः —

सत्यं वदसि नस्तात न रागेण स नीयते ।

विषयं मे ह्यतिक्रान्तस्तस्माच्छोचाम्यहं भृशम् ॥ ७६ ॥

वीक्षेत यद्यसौ रूपं यदस्मामिर्विनिर्मितम् ।

गौतमस्य विनाशार्थं ततोऽस्य हृदयं स्फुटेत् ॥ ७७ ॥

20

तत्साधु नस्तातेदं जराजर्जरशरीरमन्तर्धापय ॥

मार आह —

L 379

नाहं पश्यामि तं लोके पुल्यं सचराचरे ।

R 491

धुन्नस्य यो ह्यधिष्ठानं शक्त्यात्कर्तुमन्यथा ॥ ७८ ॥

शीघ्रं गत्वा निवेद्य अत्ययं स्वकृतं मुनेः ।

25

सर्वं पौराणिकं कार्यं करिष्यति यथामतम् ॥ ७९ ॥

ततस्ता गत्वा तथागतं क्षमापयन्ति स्म — अत्ययं नो भगवान् प्रतिगृह्णातु । अत्ययं नो
सुगतो प्रतिगृह्णातु यथा बालानां यथा मूढानां यथा व्यक्तानामकुशलानामक्षेत्रज्ञानां यौ वयं
भगवन्तमासादयितव्यं मन्यामहे । ततस्तास्तथागतो गाथयाच्यभाषन् —

गिरिं नखैर्विलिखेय लोहं दन्तैर्विखादय ।

शिरसा विभ्रिसेय गिरिमगाधे गाथमेपत ॥ ८० ॥

१ R नागपाशेन for रागं. २ R om. स्त्रीमाया अति तत्सर्वमकार्षुः. ३ R पौराणिकं for *णिकं.
४ R शबद्रयं for या वयं. ५ R विलिखत for *लेय. ६ R विभ्रसय.

तस्माद्युष्माकं दारिक्य अत्ययं प्रतिगृह्णामि । तत्कस्मात् ? वृद्धिरेषा आर्ये धर्मविनये योऽ-
ज्ययमत्ययतो दृष्ट्वा प्रतिदेशयत्यायत्यां च संवरमापद्यते ॥

पञ्चमे सप्ताहे भिक्षवस्तथागतो मुचिलिन्दनागराजभवने विहरति स्म सप्ताहे महा-
दुर्दिने । अथ खलु मुचिलिन्दनागराजः स्वभवनान्निष्कस्य तथागतस्य काये सप्तकृद्भोगेन
5 परिवेष्ट्य फणैश्छादयति स्म — मा भगवतः कायं शीतवाताः प्राक्षुरिति । पूर्वस्या अपि दिशोऽन्ये-
R 492 ऽपि संबहुल्य नागराजा आगत्य तथागतस्य कायं सप्तकृद्भोगैः परिवेष्ट्य फणैश्छादयन्ति स्म — मा
L 380 भगवतः कायं शीतवाताः प्राक्षुरिति । यथा पूर्वस्यां दिशि एवं दक्षिणपश्चिमोत्तरान्यो दिग्भ्यो
नागराजा आगत्य तथागतस्य कायं सप्तकृत्वो भोगैः परिवेष्ट्य फणैश्छादयन्ति — स्म मा भगवतः
कायं शीतवाताः प्राक्षुरिति । स च नागराजभोगराशिर्मैरुपवीतन्द्रवदुच्चैस्त्वेन स्थितोऽभूत् । न च
10 तैर्नागराजैस्तादृशं कदाचित्सुखं प्राप्तं पूर्वं यादृशं तेषां तानि सप्तरात्रिदिवसानि तथागतकाय-
संनिवर्थादासीत् । ततः सप्ताहस्यात्ययेन ततस्ते नागराजा व्यपगतदुर्दिनं विदित्वा तथागतस्य
कायाद्भोगानपनीय तथागतस्य पादौ शिरसाभिवन्ध त्रिप्रदक्षिणीकृत्य स्वकत्वकानि भवनान्युपजग्मुः ।
मुचिलिन्दोऽपि नागराजस्तथागतस्य पादौ शिरसाभिवन्ध त्रिप्रदक्षिणीकृत्य स्वभवनं प्राविक्षत् ॥

षष्ठे सप्ताहे तथागतो मुचिलिन्दभवनादजपालस्य न्यग्रोधमूलं गच्छति स्म । अन्तरे
15 च मुचिलिन्दभवनस्यान्तराच्चाजपालस्य नद्या नैरञ्जनापास्तीरं चरकपरिव्राजकवृद्धैश्चाक-
गौतमनिर्ग्रन्थाजीविकादयस्तथागतं दृष्ट्वाभिभाषन्ते स्म — अपि भगवता गौतमेनेदं सप्ताहमकाल-
दुर्दिनं सम्यक्कुलेन व्यतिनामितम् ?

अथ खलु भिक्षवस्तथागतस्तस्यां वेलायामिदमुदानयति स्म —

सुखो विवेकस्तुष्टस्य श्रुतधर्मस्य पश्यतः ।

20 अव्याबन्धं सुखं लोके प्राणिभूतेषु संयतः ॥ ८१ ॥

सुखा विरागता लोके पापानां समतिक्रमः ।

अस्मिन् मानुष्यविषये एतद्वै परमं सुखम् ॥ ८२ ॥

पश्यति स्म भिक्षवस्तथागतो लोकमादीप्तं प्रदीप्तं जाल्या जरया व्याधिभिर्मरणेन शोकापरिदेव-
दुःखैर्दोर्मनस्योपायासैः । तत्र तथागत इदमिहोदानमुदानयति स्म —

अयं लोकः संतापजातः शब्दस्पर्शरसरूपगन्धैः ।

भयंभीतो भयं भूयो मार्गते भक्तृष्णया ॥ ८३ ॥

सप्तमे सप्ताहे तथागतो तारायणमूले विहरति स्म । तेन खलु पुनः समयेनोत्तरा-
पयकौ द्वौ भ्रातरी अपुपमह्लिकेनामकौ वणिजौ पण्डितौ निपुणौ त्रिविधपण्यं गृहीत्वा महालब्ध-
लामौ दक्षिणापथादुत्तरापथं गच्छन्ते स्म महता साधेन पञ्चभिर्धुरशतैः सुपरिपूर्णैः । तयोः
सुजातः कीर्तिश्च नामाजानेवौ द्वौ बलीवर्दीवास्ताम् । नास्ति तयोर्लज्जभयम् । यत्रान्ये बलीवर्दा न

१ R om. धर्मविनये. २ R ये येऽज्ययम् for योऽज्ययम्. ३ R यथा पूर्वस्यामपि for पूर्वस्या अपि.

४ R सप्तकृत्वोभोगैः for 'कृत्वो भोगैः'. ५ R शिरसिः for शिरसा. ६ R om. 'दुःख'. ७ R om. सम्यक्.

८ R प्राणिभूतेषु संयतः for प्राणिभूतेषु संयतः. ९ R om. 'दुःख'. १० R भयंभीतो for भयं. ११ R 'मह्लिके' नाम for 'मह्लिकनामकौ'. १२ R रथशतैः for धुरशतैः. १३ L बलीवर्धौ for 'वर्दी'.

वहन्ति स्म तत्र तौ युज्येते स्म । यत्र चाप्रतो भयं भवति स्म तत्र, तौ कील्वद्वाविव
 तिष्ठेते स्म । न च तौ प्रतोदेन वाहेते स्म । उत्पलहस्तकेन वा सुमनादामकेन
 वा तौ वाहेते स्म । तेषां तारायणसमीपे क्षीरिकावननिवासिर्नदीदेवताविष्टानात्ते शकटाः
 सर्वे विष्टिता न वहन्ति स्म । वखादीनि च सर्वशकटाङ्गानि च छिद्यन्ते स्म, गिर्द्यन्ते च ।
 शकटाचक्राणि च नामीपर्यन्तं भूर्मा निगम्रानि सर्वप्रयत्नैरपि ते शकटा न वहन्ति 5
 स्म । ते विस्मिता भीताश्चाभूवन्—किं नु खल्वत्र कारणम्, कोऽयं विकारो यदिगे स्पले शकटा
 विष्टिताः ? तैस्तौ सुजातकीर्तिवलीवर्दी योजितौ । तावपि न वहेते स्म सोत्पलहस्तेन च
 सुमनादामकेन च वाह्यमानौ । तेयानेतदभवत्—असंशयं पुरतः किञ्चिद्भयं येनैतावपि न वहतः ।
 तैरश्वदूताः पुरतः प्रेषिताः । अश्वदूताः प्रत्यागताः । प्राहुर्नास्ति किञ्चिद्भयमिति । तथापि देवतया
 स्वरूपं संदर्श्य आश्वासिताः—मा भेतव्यमिति । तावपि वलीवर्दी येन तथागतस्तेन शकटा 10
 प्रकर्षितौ यावत्ते पश्यन्ति स्म तथागतं वैश्वानरमिव प्रदीतं द्वात्रिंशन्महापुरुषलक्षणैः समलंकृत-
 मचिरोदितमिव दिनकरं श्रिया दैदीप्यमानम् । दृष्ट्वा च ते विस्मिता बभूवुः—किं नु खल्वयं ब्रह्मा
 इहानुप्राप्त उताहो शक्रो देवेन्द्र उताहो वैश्रवण उताहो सूर्यचन्द्रौ वा उताहो किञ्चिद्भिरिदेवतं
 वा नदीदेवतं वा । ततस्तथागतः कापायाणि वखाणि प्रकटायति स्म । ततस्ते आहुः—प्रप्रजितः
 खल्वयं कापायसंबृतो नास्माद्भयमस्तीति । ते प्रसादं प्रतिच्छ्वा अम्योन्यमेवमाहुः—प्रप्रजितः 15
 खल्वयं कालभोजी भविष्यति । अस्ति किञ्चित् ? आहुः—अस्ति मधुतर्पणं लिखितकाशेक्षवः ।
 ते मधुतर्पणमिभुलिखितकांश्चादाय येन तथागतस्तेनोपसंक्रामन् । उपसंक्रम्य तथागतस्य पादौ
 शिरसाभिवन्दित्वा निप्रदक्षिणीकृत्यैकान्ते तस्थुः । एकान्ते स्थितास्ते तथागतमेवमाहुः—
 प्रतिगृह्णातु भगवन्निदं पिण्डपात्रमस्माकमनुकम्पामुपादाय ॥

R 494

L 352

R 495

अथ खलु भिक्षवस्तथागतस्यैतदभूत्—सौधु खल्विदं स्याददहं हस्ताभ्यां प्रतिगृही- 20
 याम् । कस्मिन् खलु पूर्वकैस्तायागतैः सम्यक्संबुद्धैः प्रतिगृहीतम् ? पात्रेणैवशासीत् ॥

इति हि भिक्षवस्तथागतस्य भोजनकालसमय इति विदित्वा तत्क्षणमेव चतसृभ्यो दिग्भ्य-
 श्चत्वारो महाराजा आगत्य चत्वारि सौवर्णानि पात्राण्यादाय तथागतस्योपनामयन्ति स्म—प्रति-
 गृह्णातु भगवन्निमानि सौवर्णानि(चत्वारि)पात्राण्यस्माकमनुकम्पामुपादाय । तानि न श्रमणप्रति-
 रूपणि इति कृत्वा तथागतो न प्रतिगृहीते स्म । एवं चत्वारि रूप्यमयानि चत्वारि वैडूर्य- 25
 मयानि स्फटिकमयानि मुसौरगल्वमयानि अस्मगर्भमयानि । ततश्चत्वारि सर्वरत्नमयानि पात्राणि
 गृहीत्वा तथागतस्योपनामयन्ति स्म । न श्रमणस्य साख्य्याणि इति कृत्वा तथागतो न
 प्रतिगृहीते स्म ॥

L 383

अथ खलु भिक्षवस्तथागतस्य पुनरेतदभूत्—एवं यत्तमद्विधैः पात्रैः पूर्वकैस्तथागतै-
 र्हृद्धैः सम्यक्संबुद्धैः प्रतिगृहीतम् ? शीलपात्रैरित्यज्ञासीत् । एवं च चित्तमुत्पन्नं तथागतस्य ॥

१ R अधिविष्टिता for सर्वे विष्टिता. २ R om. नियन्ते च. ३ R आहारोऽस्ति for आहुः अस्ति.
 ४ R सार्धुं for असाधु. ५ R om. समय. ६ R तानि च श्रमणप्रति for तानि न श्रमणप्रति.
 ७ R मुशालगर्भं for मुसौरगल्वं.

अथ खलु वैश्रवणो महाराजस्तदन्यांखीन् महाराजानामन्त्रयते स्म—इमानि खलु पुन-
 र्मीर्षाश्चत्वारि शैलपात्राणि नीलकायिकैर्देवपुत्रैरस्मभ्यं दत्तानि—तत्रास्माकमेतद्भूत्—एषु वयं
 पेरिभोक्ष्याम इति । ततो वैरोचनो नाम नीलकायिको देवपुत्रः सोऽस्मानेवमाह —

मा एषु भोक्ष्यथ भाजनेषु

5 धौरेतिमे चेति यसंमतीते ।

भविता जिनः शाक्यमुनीति नाम्ना

तस्येति पात्राण्युपनामयेथा ॥ ८४ ॥

अयं स कालः समयश्च मार्था

उपनाम्हिं शाक्यमुनेर्हि भाजना ।

10 संगीतिवृत्त्यस्वरनादितेन

दास्याम पात्राणि विधाय पूजाम् ॥ ८५ ॥

स भार्जनं धर्ममयं ह्यभेद्यं

इमे च शैलामय भेद्य भाजना ।

प्रतिप्रहीतुं क्षमते न चान्यः

15 प्रतिप्रहार्थाय ब्रजाम हन्त ॥ ८६ ॥

अथ खलु चत्वारो महाराजाः स्वस्वजनपार्षद्याः पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनतूर्यताडा-
 वचरसंगीतिसंप्रभाणितेन स्वैः स्वैः पाणिभिस्तानि पात्राणि परिगृह्य येन तथागतस्तेनोपसंक्रामन् ।
 उपसंक्रम्य तथागतस्य पूजां कृत्वा तानि पात्राणि दिव्यकुसुमप्रतिपूर्णानि तथागतायोपनामयन्ति
 स्म ॥

अथ खलु भिक्षवस्तथागतस्यैतद्भवत्—अमी खलु पुनश्चत्वारो महाराजाः श्रद्धाः
 प्रसन्नाः मम चत्वारि शैलपात्राण्युपनामयन्ति । न च मे चत्वारि शैलपात्राणि कल्पन्ते । अथैकस्य
 प्रतिगृहीष्यामि, त्रयाणां वैमनस्यं स्यात् । यन्ब्रह्मिमानि चत्वारि पात्राणि प्रतिगृहीकं पात्रमधि-
 तिष्ठेयम् । अथ खलु भिक्षवस्तथागतो दक्षिणं पाणिं प्रसार्य वैश्रवणं महाराजं गाथयाध्यभापत्—

उपनामयस्व सुगतस्य भाजनं

25 त्वं भेष्यसे भाजनमप्रयाने ।

अस्माद्विषेभ्यो हि प्रदाय भाजनं

स्मृतिर्मतिश्चैन न जालु हीयते ॥ ८७ ॥

अथ खलु भिक्षवस्तथागतो वैश्रवणस्य महाराजस्यान्तिकात्तत्पात्रं प्रतिगृह्णीते स्म
 अनुनम्पामुपादाय । प्रतिगृह्य च घृतराष्ट्रं महाराजं गाथयाध्यभापत्—

१ R परिभोज्याम for भोक्ष्याम. २ R धारेति मोचेति समतैते for धारेतिमे चेति यसंमतीते.
 ३ R भोजनं. ४ R 'माल्यगन्ध' for 'गन्धमाल्य'. ५ R 'संप्रभाणितेन for संप्रभाणितेन. ६ R वैमनस्यात्
 for वैमनस्यं स्यात्. ७ R om. महाराजस्य.

यो भाजनं देति तथागतस्य
 न तस्य जातु स्मृति प्रज्ञ हीयते ।
 अतिनाम्न कालं च सुखंसुखेन
 याक्वपदं बुध्यति शीतिभाजम् ॥ ८८ ॥

R 498

अथ खलु भिक्षवस्तथागतो घृतराष्ट्रस्य महाराजस्यान्तिकात्तपात्रं प्रतिगृहीते स्म 5
 अनुकम्पामुपादाय । प्रतिगृह्य च विरूढकं महाराजं गायथाप्यभाषत —

ददासि यत्त्वं परिशुद्धभाजनं
 विशुद्धचित्ताय तथागताय ।
 भविष्यसि त्वं लघु शुद्धचित्तः
 प्रशंसितो देवमनुष्यलोके ॥ ८९ ॥

10

अथ खलु भिक्षवस्तथागतो विरूढकस्य महाराजस्यान्तिकात्तपात्रं प्रतिगृहीते स्म
 अनुकम्पामुपादाय । प्रतिगृह्य च विरूपाक्षं महाराजं गायथाप्यभाषत —

अच्छिद्रशीलस्य तथागतस्य
 अच्छिद्रवृत्तस्य अच्छिद्रभाजनम् ।
 अच्छिद्रचित्तः प्रददासि श्रद्धया
 अच्छिद्र ते भेष्यति पुण्यदक्षिणा ॥ ९० ॥

L 385

15

प्रतिगृहीते स्म भिक्षवस्तथागतो विरूपाक्षस्य महाराजस्यान्तिकात्तपात्रं अनुकम्पा-
 मुपादाय । प्रतिगृह्य चैकं पात्रमधितिष्ठति स्म अधिमुक्तिवलेन । तस्यां च वेलायामिदमुदानमुदान-
 यति स्म —

दत्तानि पात्राणि पुरे भवे मया
 फलपूरिता प्रेम्णिया च कृत्वा ।
 तेनेमि पात्राश्चतुरः सुसंस्थिता
 ददन्ति देवाश्चतुरो महर्क्षिकाः ॥ ९१ ॥

20 R 499

तत्रेदमुष्यते ।

स ससरात्रं वरबोधिबृक्षं
 संप्रेक्ष्य धीरः परमार्थदर्शी ।
 पङ्क्तिः प्रकर्तुः प्रविक्रम्य चोर्वी
 अभ्युत्थितः सिंहगतिर्नृसिंहः ॥ ९२ ॥

25

समन्त नागेन्द्रविलम्बगात्री
 क्रमेण तारापणमूलमेत्य ।

उपाविशन्मेखदप्रक्रम्यो

ध्यानं समार्धिं च मुनिः प्रदस्यौ ॥ ९३ ॥

तस्मिंश्च काले त्रुपुपथ भद्रिको

आत्द्रयं वणिजगणेन सार्धिम् ।

5

शकटानि ते पञ्च धनेन पूर्णा

संपुष्पिते सालवने प्रविष्टाः ॥ ९४ ॥

महर्षितेजेन च अक्षमात्रं

चक्राणि भूमौ विविशुः क्षणेन ।

तां तादृशीं प्रेक्ष्य च ते अवस्थां

10

महद्द्रयं वणिजगणस्य जातम् ॥ ९५ ॥

ते खड्गहस्ताः शरशक्तिपाणयो

वने मृगं वा मृगयन् क एषः ।

वीक्षन्त ते शारदचन्द्रवक्त्रं

जितं सहस्रांशुमिवाभ्रमुक्तम् ॥ ९६ ॥

15

प्रहीनकोपो अपनीतदर्पाः

प्रणम्य मूर्ध्ना विमृषुः क एषः ।

R 500

नभस्तलादेवत वाच भापते

बुद्धो ह्ययं लोकहितार्थकारी ॥ ९७ ॥

रात्रिदिवा सन्त न चान्नपानं

20

अनेन भुक्तं कल्यात्मनेन ।

यदिच्छया आत्मन क्लेशशान्ति

भोजेयिषं भावितकायचित्तम् ॥ ९८ ॥

L 386

शब्दं च ते तं मधुरं निशाम्य

वन्दित्व कृत्वा च जितं प्रदक्षिणम् ।

25

प्रीतास्ततस्ते सहितैः सहायैः

जिनस्य पिण्डाय मतिं प्रचक्रुः ॥ ९९ ॥

तेन खड्ग भिक्षवः समयेन त्रुपुपमह्लिजानां वणिजां प्रत्यन्तकर्त्रे गोयूयं प्रतिवसति स्म ।
अथ ता गावस्तस्मिन् काले तस्मिन् समये सर्पिमण्डं प्रदुग्धा अभूवन् । अथ गोपालस्तत्सर्पिमण्ड-
मादाय येन त्रुपुपमह्लिकै वणिजै तेनोपमं कामन् । उपसंक्रम्येनां प्रवृत्तिमारोचयन्ति स्म — परखड्ग
यूयं भद्र जानीयात — सर्वास्ता गावः सर्पिमण्डं प्रदुग्धाः । तत्किमेतन्नशस्तमाहोस्विनेति ?

तत्र खोलुपजाल्या ब्राह्मणा एवमाहुः — अमङ्गल्यमेतद्ब्राह्मणानाम् । महायज्ञो यद्यव्य इति ॥

तेन खलु पुनर्भिन्नः समयेन अपुपभट्टिकानां वणिजां शिखण्डी नाम ब्राह्मणः पूर्व-
जातिसालोहितो ब्रह्मलोके प्रत्याजातोऽभूत् । स ब्राह्मणरूपमभिनिर्माय तान् वणिजो गाथाभि-
रप्यभाषत —

युष्माकं प्रणिधिः पूर्वं बोधिप्राप्तस्तथागतः ।	
अस्माकं भोजनं भुक्त्वा धर्मचक्रं प्रवर्तयेत् ॥ १०० ॥	5 R 501
स चैव प्रणिधिः पूर्णो बोधिप्राप्तस्तथागतः ।	
आहारमुपनाम्येत भुक्त्वा चक्रं प्रवर्तयेत् ॥ १०१ ॥	
सुमङ्गलं सुनक्षत्रं गवां वः सर्पिदोहृतम् ।	
पुष्यकर्मणस्तत्स्यैव अनुभावो महर्षिणः ॥ १०२ ॥	
एवं संचोद्य वणिजः शिखण्डी भवनं गतः ।	10
उदप्रमनसः सर्वे वसुवुखपुत्राद्वयाः ॥ १०३ ॥	
क्षीरं यदासीच्च हि गोतृहृदा	
अशेषतस्तं समुदानयित्वा ।	
अम्रं च तस्मात्परिगृह्य ओजः	L 387
सार्धंसु ते भोजनं गौरवेण ॥ १०४ ॥	15
शतं सहस्रैरुपलस्य मूल्यं	
या रत्नपात्री अंभु चन्द्रनामिका ।	
चौदां सुधीतां विमलां च कृत्वा	
समतीर्थिकां पूरिषु भोजनेन ॥ १०५ ॥	
मधुं गृहीत्वा तथ रत्नपात्रीं	20
तारायणीमूलमुपेत्य शास्तुः ।	
प्रतिगृह्य भक्ते अनुगृह्य चास्मान्	
इदं प्रणीतं परिभुङ्क्व भोज्यम् ॥ १०६ ॥	
अनुकम्पनार्थाय उभौ च भ्रातृणां	
पूर्वाशयं ज्ञात्वा च बोधिप्रस्थितौ ।	25
प्रतिगृहीत्वा परिभुञ्जि शास्ता	
भुक्त्वा क्षिपी पात्रि नभस्तः ॥ १०७ ॥	
सुनक्ष्णानां च हि देवराजो	R 502
जग्राह यस्तां वररत्नपात्रीम् ।	
अधुनाप्यसौ तां खलु ब्रह्मलोके	
संपूजयत्यन्यसुरैः सहायः ॥ १०८ ॥	

अथ खलु तथागतस्तस्यां वेद्यायां तेषां त्रुपुत्रमष्टिकानां वणिजानामिमां संहर्षणा-
मकार्षीत् -

दिशां स्वस्तिकारं दिव्यं मङ्गल्यं चार्थसाधकम् ।

अर्या वः शासतां सर्वे भक्त्याशु प्रदक्षिणा ॥ १०९ ॥

5 श्रीर्षोऽस्तु दक्षिणे हस्ते श्रीर्षो वामे प्रतिष्ठिता ।

श्रीर्षोऽस्तु सर्वसौम्येषु मातेव शिरसि स्थिता ॥ ११० ॥

धनैपिणां प्रयातानां वणिजां वै दिशो दश ।

उत्पद्यन्तां महालाभास्ते च सन्तु सुखोदयाः ॥ १११ ॥

कार्येण केनचिद्येन गच्छथा पूर्विकां दिशम् ।

10 नक्षत्राणि वः पालेन्तु ये तस्यां दिशि संस्थिता ॥ ११२ ॥

कृत्तिका रोहिणी चैव मृगशिरार्द्रा पुनर्वसुः ।

पुष्यश्चैव तथाश्लेषा इत्येषां पूर्विकादिशाम् ॥ ११३ ॥

L 388

इत्येते सप्त नक्षत्रा लोकापाला यशस्विनः ।

अधिष्ठिता पूर्वभागे देवा रक्षन्तु सर्वतः ॥ ११४ ॥

15 तेषां चाधिपती राजा धृतराष्ट्रेति विश्रुतः ।

स सर्वगन्धर्वपतिः सूर्येण सह रक्षतु ॥ ११५ ॥

पुत्रा पि तस्य बहव एकनामा विचक्षणाः ।

अशीतिर्दिश चैकैश्च इन्द्रनामा महाबला ।

तेऽपि व अधिपालेन्तु आरोग्येन शिवेन च ॥ ११६ ॥

पूर्वास्मिन् वै दिशो भागे अष्टौ देवकुमारिकाः ।

जयन्ती विजयन्ती च सिद्धार्था अपराजिता ॥ ११७ ॥

नन्दोत्तरा नन्दिसेना नन्दिनी नन्दवर्धनी ।

20 ता पि व अधिपालेन्तु आरोग्येन शिवेन च ॥ ११८ ॥

पूर्वास्मिन् वै दिशो भागे चापालं नाम चेतियम् ।

अवुस्तं जिनेमि ज्ञातमर्हन्तेमि च तापिभिः ।

तेऽपि व अधिपालेन्तु आरोग्येन शिवेन च ॥ ११९ ॥

क्षेमाश्च वो दिशः सन्तु मा च वः पापमागमत् ।

25 लब्धौर्पाश्च निवर्तय्वं सर्वदेवेभि रक्षिताः ॥ १२० ॥

येन केनचित्कृत्येन गच्छथा दक्षिणां दिशम् ।

नक्षत्राणि वः पालेन्तु ये तां दिशमधिष्ठिता ॥ १२१ ॥

१ R सर्वरोगेषु for 'सात्रेषु. २ R चैकस्य for 'चैकश्च. ३ R चापलं नाम चेटिका for चापालं नाम चेतियम्. ४ R सापि for तेऽपि. ५ R लब्धाथार्था for लब्धाथार्थं.

मया च द्वौ च फाल्गुन्यौ हस्ता चित्रा च पञ्चमी ।
 स्वातिश्चैव विशाखा च एतेषां दक्षिणा दिशा ॥ १२२ ॥
 इत्येते सप्त नक्षत्रा लोकपाला यशस्विनः ।
 आदिष्टा दक्षिणे भागे ते वो रक्षन्तु सर्वतः ॥ १२३ ॥
 तेषां चाधिपती राजा विरूढक इति स्मृतः ।
 सर्वकुम्भाण्डाधिपतिर्यमेन सह रक्षतु ॥ १२४ ॥
 पुत्रा पि तस्य बहव एकनामा विचक्षणाः ।
 अशीतिर्दिश चैकश्च इन्द्रनामा महाबलः ।
 तेषपि व अधिपालेन्तु आरोग्येन शिवेन च ॥ १२५ ॥
 दक्षिणेऽस्मिन् दिशो भागे अष्टौ देवकुमारिकाः ।
 श्रियाम्ती यशमती यशप्राता यशोवरा ॥ १२६ ॥
 सुउत्थिता सुप्रयमा सुप्रबुद्धा सुखावहा ।
 ता पि व अधिपालेन्तु आरोग्येन शिवेन च ॥ १२७ ॥
 दक्षिणेऽस्मिन् दिशो भागे पद्मनामेन चेतिकम् ।
 नित्यं ज्वलिततेजेन दिव्यं सर्वप्रकाशितम् ।
 तेषपि व अधिपालेन्तु आरोग्येन शिवेन च ॥ १२८ ॥
 क्षेमाश्च वो दिशः सन्तु मा च वः पापमागमत् ।
 लब्धार्थाश्च निवर्तन् सर्वदेवेभि रक्षिताः ॥ १२९ ॥
 येन केनचित्कृत्येन गच्छेथा पश्चिमां दिशम् ।
 नक्षत्राणि वः पालेन्तु ये तां दिशमधिष्ठिता ॥ १३० ॥
 अनुराधा च जेष्ठा च मूला च दृढवीर्यता ।
 द्वात्राप्राडे अभिजिच्च श्रवणो भवति सप्तमः ॥ १३१ ॥
 इत्येते सप्त नक्षत्रा लोकपाला यशस्विनः ।
 आदिष्टा पश्चिमे भागे ते वो रक्षन्तु सर्वदा ॥ १३२ ॥
 तेषां चाधिपती राजा विरूपाक्षेति तं विदुः ।
 स सर्वनागाधिपतिर्वरुणो सह रक्षतु ॥ १३३ ॥
 पुत्रा पि तस्य बहवः एकनामा विचक्षणाः ।
 अशीतिर्दिश चैकश्च इन्द्रनामा महाबलः ।
 तेषपि व अधिपालेन्तु आरोग्येन शिवेन च ॥ १३४ ॥
 पश्चिमेऽस्मिन् दिशो भागे अष्टौ देवकुमारिकाः
 अलम्बुशा मिश्रकेशी पुण्डरीका तथाख्या ॥ १३५ ॥

R 504

5 L 389

10

15

20 R 505

25

L 390

अथ खलु तयागतस्तस्यां वेद्यायां तेषां त्रपुणभङ्गिकानां वणिजानामिमां संहर्षणा-
मन्वर्षीत् -

दिशां स्वस्तिकरं दिव्यं मङ्गल्यं चार्थसाधकम् ।

अर्था वः शास्तां सर्वे भवत्वाशु प्रदक्षिणा ॥ १०९ ॥

5 श्रीर्वोऽस्तु दक्षिणे हस्ते श्रीर्वो वामे प्रतिष्ठिता ।

श्रीर्वोऽस्तु सर्वसौम्येण मातेव शिरसि स्थिता ॥ ११० ॥

धनैपिणां प्रयातानां वणिजां वै दिशो दश ।

उत्पद्यन्तां महालाभास्ते च सन्तु सुखोदयाः ॥ १११ ॥

कार्येण केनचित्केन गच्छेथा पूर्विकां दिशम् ।

10 नक्षत्राणि वः पालेन्तु ये तस्यां दिशि संस्थिता ॥ ११२ ॥

घृत्तिका रोहिणी चैव मृगशिरार्द्रा पुनर्वसुः ।

पुष्यश्चैव तथाश्लेषा इत्येषां पूर्विकादिशाम् ॥ ११३ ॥

L 388

इत्येते सप्त नक्षत्रा लोकापाला यशस्विनः ।

अधिष्ठिता पूर्वभागे देवा रक्षन्तु सर्वतः ॥ ११४ ॥

15 तेषां चाधिपती राजा घृतराष्ट्रेति विश्रुतः ।

स सर्वगन्धर्वपतिः सूर्येण सह रक्षतु ॥ ११५ ॥

पुत्रा पि तस्य बहव एकनामा विचक्षणाः ।

अशीतिर्दश चैकैश्च इन्द्रनामा महाबला ।

R 503

तेऽपि व अधिपालेन्तु आरोग्येन शिवेन च ॥ ११६ ॥

पूर्वस्मिन् वै दिशो भागे अष्टौ देवकुमारिकाः ।

जयन्ती विजयन्ती च सिद्धार्था अपराजिता ॥ ११७ ॥

नन्दोत्तरा नन्दिसेना नन्दिनी नन्दवर्धनी ।

20 ता पि व अधिपालेन्तु आरोग्येन शिवेन च ॥ ११८ ॥

पूर्वस्मिन् वै दिशो भागे चापालं नाम चेतियम् ।

अवुस्तं जिनेभि ज्ञातमर्हन्तेमि च तापिभिः ।

तेऽपि व अधिपालेन्तु आरोग्येन शिवेन च ॥ ११९ ॥

क्षेमाश्च वो दिशः सन्तु मा च वः पापमागमत् ।

25 लब्धार्थाश्च निवर्तन्त्वं सर्वदेवेभि रक्षिताः ॥ १२० ॥

येन केनचित्कृत्येन गच्छेथा दक्षिणां दिशम् ।

नक्षत्राणि वः पालेन्तु ये तां दिशमधिष्ठिता ॥ १२१ ॥

१ R सर्वरोगेषु for 'सहैषु. २ R चैकैश्च for चैकैश्च. ३ R चापालं नाम चेतिका for चापालं नाम चेतियम्. ४ R सापि for तेऽपि. ५ R लब्धार्थाश्च for लब्धार्थाश्च.

मया च द्वौ च फाल्गुन्यौ हस्ता चित्रा च पश्चमी ।	
स्वातिश्चैव विशाखा च एतेषां दक्षिणा दिशा ॥ १२२ ॥	
इत्येते सप्त नक्षत्रा लोकापाला यशस्विनः ।	R 504
आदिष्टा दक्षिणे भागे ते वो रक्षन्तु सर्वतः ॥ १२३ ॥	
तेषां चाधिपती राजा विरूढक इति स्मृतः ।	5 L 389
सर्वकुम्भाण्डाधिपतिर्यमेन सह रक्षतु ॥ १२४ ॥	
पुत्रा पि तस्य बहव एकनामा विचक्षणाः ।	
अशीतिर्दिश चैकश्च इन्द्रनामा महाबलाः ।	
तेऽपि व अधिपालेन्तु आरोग्येन शिवेन च ॥ १२५ ॥	
दक्षिणेऽस्मिन् दिशो भागे अष्टौ देवकुमारिकाः ।	10
श्रियामती यशमती यशप्राप्ता यशोधरा ॥ १२६ ॥	
सुउत्थिता सुप्रयमा सुप्रबुद्धा सुखावहा ।	
ता पि व अधिपालेन्तु आरोग्येन शिवेन च ॥ १२७ ॥	
दक्षिणेऽस्मिन् दिशो भागे पद्मनामेन चेतिकम् ।	
नित्यं ज्वलिततेजेन दिव्यं सर्वप्रकाशितम् ।	15
तेऽपि व अधिपालेन्तु आरोग्येन शिवेन च ॥ १२८ ॥	
क्षेमाश्च वो दिशः सन्तु मा च वः पापनागमत् ।	
लब्धार्थाश्च निवर्तन्तु सर्वदेवेभि रक्षिताः ॥ १२९ ॥	
येन केनचित्कृत्येन गच्छेथा पश्चिमां दिशम् ।	
नक्षत्राणि वः पालेन्तु ये तां दिशमधिष्ठिता ॥ १३० ॥	20 R 505
अनुराधा च ज्येष्ठा च मूला च दृढवीर्यता ।	
द्वावागढे अभिजिच्च श्रवणो भवति सततः ॥ १३१ ॥	
इत्येते सप्त नक्षत्रा लोकापाला यशस्विनः ।	
आदिष्टा पश्चिमे भागे ते वो रक्षन्तु सर्वदा ॥ १३२ ॥	
तेषां चाधिपती राजा विरूपाक्षेति तं विदुः ।	25
स सर्वनागाधिपतिर्यस्येन सह रक्षतु ॥ १३३ ॥	
पुत्रा पि तस्य बहवः एकनामा विचक्षणाः ।	L 390
अशीतिर्दिश चैकश्च इन्द्रनामा महाबलाः ।	
तेऽपि व अधिपालेन्तु आरोग्येन शिवेन च ॥ १३४ ॥	
पश्चिमेऽस्मिन् दिशो भागे अष्टौ देवकुमारिकाः	
अलम्बुशा मिश्रफेरी पुण्डरीका तपास्या ॥ १३५ ॥	

अध्येषणापरिवर्तः पञ्चविंशः ।

इति हि भिक्षवस्तयागतस्य तारायणमूले विहरतः प्रथमाभिसंबुद्धस्यैकस्य रहोगतस्य
 प्रतिसंलीनस्य लोकावुवर्तनां प्रत्येतदभवत्—गम्भीरो वतायं मया धर्मोऽधिगतोऽभिसंबुद्धः
 शान्तः प्रशान्त उपशान्तः प्रणीतो दुर्दृशो दुरनुवोधोऽतर्कोऽवितर्कावचरः । अलमार्यः पण्डित-
 विज्ञेवेदनीयो यदुत सर्वोपधिनिःसर्गोऽवेदितोऽनिवेदितः सर्ववेदितनिरोधः परमार्थोऽनाल्यः ।
 5 शीतोभावोऽनादानोऽनुपादानोऽविज्ञतोऽविज्ञापनीयोऽसंस्कृतः पक्षिपयसमतिक्रान्तः । अकल्पोऽ
 विकल्पोऽनभिलाष्यः । अस्तोऽधोयोऽनुदाहारः । अनिदर्शनोऽप्रतिधः सर्वालम्बनसमतिक्रान्तः
 शमयधर्मोपलब्धः । शून्यतानुपलम्भः । तृष्णाक्षयो विरोगो निरोधो निर्वाणम् । अहं चेदिमं
 परेभ्यो धर्मं देशयेयम्, ते चेन्नोजानीयुः, स मे स्यात्कर्मयो मिथ्याव्यायामोऽक्षणधर्मदेशनता च ।
 यन्ब्रह्मलपोत्सुकस्तूष्णीभावेन विहरेयम् । तस्यां च वेलायामिमां गायामभाषत —

L 393 10

गम्भीर शान्तो विरजः प्रभास्वरः

प्रातो मि धर्मो ह्यमृतोऽसंस्कृतः ।

देशेय चाहं न परस्य जाने

यन्नून तूष्णी पक्वे वसेयम् ॥ १ ॥

अपगतगिरिवाक्पयो ह्यलितो

15

यय गगनं तथा स्वभावधर्मम् ।

चित्तमन विचारविप्रमुक्तं

R 510

परमसुआश्रयिणं परो विजाने ॥ २ ॥

न च पुनरयु शक्य अक्षरेभिः

प्रविशतु अनर्थयोगविप्रवेशः ।

20

पुरिमजिनमृताधिकारसत्त्वाः

ते इमु श्रुणित्व हि धर्मु श्रद्धन्ति ॥ ३ ॥

न च पुनरिह कश्चिदस्ति धर्मः

सो पि न विद्यते यस्य नास्तिभावाः ॥ ४ ॥

हेतुकियपरंपरा य जाने

25

तस्य न भोतिह अस्तिनास्तिभावाः ॥ ४ ॥

१ R अतर्कोऽचलोऽवितर्काव' for अतर्कोऽवितर्का'. २ R om. 'विज्ञ'. ३ R तृष्णानिरोध' for तृष्णाक्षयो. ४ R विगगनिरोधो for विगगो नि'. ५ R जानीयुः for नाजानीयुः. ६ R कुपयो for क्लमयो. ७ R 'व्यायामं क्षण' for 'व्यायामोऽक्षण'. ८ R चरेयम् for वसेयम्. ९ R परम आश' for परमसुआश'.

कल्पशतसहस्र अप्रमेया

अद्भु चरितः पुरिमे जितसन्तशे ।^१

न च मय प्रतिलब्ध एष क्षान्ती

‘ यत्र न आत्म न सत्त्व नैत्र जीवः ॥ ५ ॥

यद् मय प्रतिलब्ध एष क्षान्ती

म्रियति न चेह न कश्चि जायते वा ।

प्रकृति इमि निरात्म सर्वधर्माः

तद् मां व्याकरि बुद्ध दीपनामा ॥ ६ ॥

कश्य मम अनन्त सर्वलोके

परंतु न चार्थनतामहं प्रतीक्षे ।

यद् पुन जनता प्रसन्न ब्रह्मे

तेन अधीष्टु प्रवर्तयिष्य चक्रम् ॥ ७ ॥

एव च अयु धर्म ब्राह्म मे स्यात्

सचि मम ब्रह्म क्रमे निपत्य याचेत् ।

प्रवेदहि विरजा प्रणीतु धर्म

सन्ति विज्ञानक सर्वे स्वाकराश्च ॥ ८ ॥

इति हि भिक्षवस्तथागतस्तस्मिन् समये ज्जर्णकोशात्प्रभामुत्सृजति स्म यया प्रमया त्रिसाहस्रमहासाहस्रो लोकधातुर्महता सुवर्णवर्णावभासेन सुद्योऽभूत् ॥

अथ खलु दशत्रिसाहस्रमहासाहस्राधिपतिः शिखी महान्रह्मा बुद्धानुभावेनैव तथागतस्य चेतसैव चेतःपरिवितर्कमाज्ञांसीत्—अल्पोत्सुकतायै भगवत्क्षित्तमभिनतं न धर्मदेशनायामिति ।^{२०} L 3१५ तस्यैतद्भवत्—यन्वहमुपसंक्रम्य तथागतमव्येष्येयं धर्मचक्रप्रवर्तनायै ॥

अथ खलु शिखी महान्रह्मा तस्यां बेलयां तदन्यान् ब्रह्मकायिकान् देवपुत्रानामन्त्रयते स्म— नश्यति वतायं गार्भा लोको विनश्यति, यत्र हि नाम तथागतोऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्यालोत्सुकतायै चित्तमभिनामयति न धर्मदेशनायाम् । यन्तु यमुपसंक्रम्य तथागतमहन्तं सम्पत्संबुद्धमव्येष्येहि धर्मचक्रप्रवर्तनाय ॥

अथ खलु भिक्षवः शिखी महान्रह्मा अष्टप्रष्टया ब्राह्मणशतसहस्रैः परिवृतः पुरस्कृतो येन तथागतस्तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्रम्य तथागतस्य पादौ शिरसाभिवन्द्य प्राञ्जलिस्तथागतमेतदवोचत्— नश्यति वतायं भगवन् लोकः, प्रणश्यति वतायं भगवन्-लोकः, यत्र हि नाम तथागतोऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्यालोत्सुकतायै चित्तमभिनामयति न धर्मदेशनायाम् । तासाधु देशयतु

^१ परममु for परतु न. ^२ R चानर्थनतामहं प्रतीक्ष्य for चार्थनतामहं प्रतीक्षे. ^३ R इये पुनर् for यद् पुन. ^४ R प्रवदति. ^५ R विप्रणीत for प्रणीत. ^६ R सत्त्वधारकाश्च for सत्त्व स्वाकराश्च. ^७ R आहाय for आजासीत्. ^८ R om. न. ^९ R अध्येषयेयं for अव्येष्येये. ^{१०} R न च for न.

भगवान् धर्मम्, देशयतु सुगतो धर्मम् । सन्ति सत्त्वाः स्वानाराः सुविज्ञापकाः शक्ता भव्याः
प्रतिबलः भगवतो भाषितस्वार्थमाज्ञातुम् । तस्यां च वेलायामिमां गाथामभाषत —

समुदानिय ज्ञानमहाप्रमण्डलं

विसृज्य रस्मीन् दशदिक्षु चैव ।

5

तदञ्च ज्ञानागु नृपन्नवोधना

उपेक्ष्यस्तिष्ठसि वादिभास्वरः ॥ ९ ॥

निमन्त्रयित्वा र्पणेन सत्त्वां

आश्वासयित्वा बहुप्राणकोट्यः ।

न युक्तमेतत्तत्र लोपत्रधो

10

यं तूष्णिभावेन उपेक्षसे जगत् ॥ १० ॥

पराहनस्वोत्तमधर्मदुन्दुभिं

सद्धर्मशङ्खं च प्रपूरयाशु ।

उच्छ्रेयस्व महधर्मयूपं

प्रज्वालयस्व महधर्मदीपम् ॥ ११ ॥

L 395 15

प्रवर्ष वै धर्मजलं प्रधानं

प्रतारयेमां भवसागरस्था ।

प्रमोचयेमां महव्याधिक्लिष्टा

क्लेशाश्रितसे प्रशमं कुरुष्व ॥ १२ ॥

निदर्शय त्वं खलु शान्तिमार्गं

20

क्षेम शिवं निर्जस्तामशोकम् ।

निर्वाणमार्गागमनादनाथे

विपथस्थिते नाथ वृषा कुरुष्व ॥ १३ ॥

विमोक्षद्वाराणि अपावृणुष्व

प्रचक्ष्व तं धर्मनये ह्यमोष्यम् ।

R 513 25

जात्यन्धभूतस्य जनस्य नाथ

त्वमुत्तमं शोधय धर्मचक्षुः ॥ १४ ॥

न ब्रह्मलोके न च देवलोके

न यक्षगन्धर्वमनुष्यलोके ।

लोफ्तस्य यो जातिजरापनेता

नान्योऽस्ति त्वत्तो हि मनुष्यचन्द्रः ॥ १५ ॥

अध्येषकोऽहं तव धर्मराज

अध्याचारादृत्वन सवेदान् ।

अनेन पुष्येन अहं पि क्षिप्रं

प्रवर्तयेयं वरधर्मचक्रम् ॥ १६ ॥

अधिवासयति स्म भिक्षवस्तथागतः शिखिनो ब्रह्मणस्तूष्णीभावेन सदेवमानुयासुरस्य ५
लोकस्यानुग्रहार्थमनुकम्पामुपादाय ॥

अथ खलु शिखी महान्रहा तथागतस्य तूष्णीभावेनाधिवासनां त्रिदिव्या दिव्यैश्चन्दनचूर्ण-
रगुचूर्णैश्च तथागतमभ्यवकीर्य प्रीतिप्रामोद्यजातस्तत्रैवान्तरधात् ॥

अथ खलु भिक्षवस्तथागतस्य धर्मालोकस्यादरोत्पादनार्थं शिखिनश्च महान्रहणः पुनः
पुनस्तथागताध्येषणया कुशलमूलविद्वृद्धयर्थं धर्मस्य चातिगम्भीरोदारतामुपादाय पुनरप्येकस्य 10
रहोगतस्य प्रतिसंलीनस्यापमेवंरूपं चेतोवितर्कोऽभूत्—गम्भीरः खल्वयं मया धर्मोऽभिसंबुद्धः
सूक्ष्मो निपुणो दुरनुबोधः अतर्कोऽतर्कवचरः पण्डितप्रिज्ञवेदनीयः सर्वलोकविप्रत्यनीको दुर्दशः
सर्वोपधिनिःसर्गः सर्वसंस्कारोपशमः सर्वतमोपच्छेदः शून्यतानुपलम्भस्तृष्णाक्षयो विरागो निरोधो
निर्वाणम् । अहं चेदिदं धर्मं देशयेयम्, परे च मे न विभावयेयुः, सा मे परमा विहेठा भवेत् ।
यन्वहमल्पोत्सुकविहारेणैव विहरेयम् ॥

L 396

R 514

15

अथ खलु भिक्षवः शिखी महान्रहा बुद्धानुभावेन पुनरपि तथागतस्येदमेवंरूपेण चेतः-
परिवर्तकमाज्ञाय येन शक्तो देवानामिन्द्रस्तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्रम्य शक्रं देवानामिन्द्रमेतदवोचत्—
यत्खलु कौशिक जानीयास्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्याल्पोत्सुकतायै चित्तं नतं न धर्मेदशाना-
याम् । नश्यते वतायं कौशिक लोकः, विनश्यते वतायं कौशिक लोकः, महोविद्यान्वकारक्षितो
वतायं कौशिक लोको भविष्यति, यत्र हि नाम तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्याल्पोत्सुकतायै 20
चित्तं नतं न धर्मसंप्रकाशनायाम् । कस्माद्वयं न गच्छामस्तथागतमर्हतं सम्यक्संबुद्धं धर्मचक्र-
प्रवर्तनायाप्येपितुम् ? तत्कस्मात् ? न ह्यन्येपितास्तथागता धर्मचक्रं प्रवर्तयन्ति । साधु भाषेति
शक्तो ब्रह्मा भौमाश्च देवा अन्तरीक्षाश्चातुर्महाराजक्रापिकरायत्रिंशत् यानास्तुपिता निर्माणरतयः
परनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिना आभास्वरा बृहत्फला शुभट्टल्ला संबहुलानि च शुद्धावासाकायिक-
देवपुत्रादासहस्राण्यतिक्रान्तवर्णा अतिक्रान्तायां रात्रौ केवलं तारायणमूलं दिव्येन धर्णेन 25
दिव्येनावभासेनावभास्य येन तथागतस्तेनोपसंक्रामन् । उपसंक्रम्य तथागतस्य पादौ शिरसामिबन्ध-
प्रदक्षिणीकृत्य चैकान्ते तस्युः ॥

अथ खलु शक्तो देवानामिन्द्रो येन तथागतस्तेनाज्ञाळिं प्रणम्य तथागतं गापयामितुष्टाय —

R 515

उत्तिष्ठ विजितसंग्राम प्रज्ञाकारा तिमिन्ना विवर लोके ।

L 397

चित्तं हि ते विमुक्तं शशिशिरेव पूर्णो ग्रहविमुक्तः ॥ १७ ॥

१ R अन्वयदादृत्वन न for अध्याचारादृत्वन. १ R एवंरूपे for एवरूपेण. २ R न ह्यन्तो for नश्यते. ३ R विनश्यते for विनश्यते. ४ R महान्रहणं for महान्रहणम्. ५ R धर्मदेशनायां for धर्मसंप्रकाशनां. ६ R प्रज्ञाकारातिमिन्ना for प्रज्ञाकारा तिमिन्ना.

एवमुक्ते तथागतस्त्वृष्णीमेवास्यात् ॥

अथ खलु शिखी महाब्रह्मा शक्रं देवानामिन्द्रमेतदबोचत्— नैव कौशिक तथागता अर्हन्तः
सम्यक्संबुद्धा अच्येयन्ते धर्मचक्रप्रवर्तनतायै यथा त्वमच्येयसे ॥

अथ खलु शिखी महाब्रह्मा एकरंसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणजानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिप्राप्य
5 येन तथागतस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य तथागतं गापयाच्यभाषत—

उत्तिष्ठ विजितसंग्राम प्रज्ञानरा तिमिन्ना विवर लोके ।

देशय त्वं मुने धर्म आज्ञातारो भविष्यन्ति ॥ १८ ॥

एवमुक्ते भिक्षवस्तथागतः शिखिनं महाब्रह्माणमेतदबोचत्— गम्भीरः खल्वयं महाब्रह्मन् मया
धर्मोऽभिसंबुद्धः सूर्यो निपुणः पेयालं यावत्सा मे स्यात्परमा विदेठा । अपि च मे ब्रह्मनिमे
10 गायेऽभीक्षणं प्रतिभासः—

प्रतिस्रोतगामि मार्गो गम्भीरो दुर्दृशो मम ।

न तं द्रक्ष्यन्ति रागान्धा अलं तस्मात्प्रकाशितुम् ॥ १९ ॥

अनुस्रोतं प्रवाहन्ते कामेषु पतिता प्रजाः ।

कृच्छ्रेण मेऽयं संप्राप्तं अलं तस्मात्प्रकाशितुम् ॥ २० ॥

15 अथ खलु भिक्षवः शिखी महाब्रह्मा शक्रश्च देवानामिन्द्रस्तथागतं तृष्णीभूतं विदित्वा
सार्धं तैर्देवपुत्रैर्दुःखिता दुर्मनास्तत्रैवान्तरधापिपुः ॥

त्रिरपि च तथागतस्याल्पोत्सुकतायै चित्तं नमयति स्म ॥

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन भागधकानां मनुष्याणामिमान्येवैरूपाणि पापकानि
अकुशालानि दृष्टिगतान्युत्पन्नान्यभूवन् । तद्यथा । केचिदेवमाहुः— वाता न वास्यन्ति ।
20 केचिदेवमाहुः— अग्निर्न ज्वलिष्यति । केचिदाहुः— देवो न वर्षिष्यति । केचिदाहुः— नद्यो न
बहन्ति । केचिदाहुः— शस्यानि न प्रजास्यन्ति । केचिदाहुः— पक्षिण आकाशे न क्रमिष्यन्ति ।
केचिदाहुः— गुर्विष्यो नारोत्येण प्रसविष्यति ॥

अथ खलु भिक्षवः शिखी महाब्रह्मा तथागतस्यैवमेवैरूपं चित्तवितर्कमाज्ञाय भागधकानां
च मनुष्याणामिमानि दृष्टिगतानि विदित्वा अतिक्रान्तायां रात्रवगिसंक्रान्तेन वर्णेन सर्ववन्तं
25 तारायणमूलं दिव्येनावभासेनावभास्य येन तथागतस्तेनोपसंक्रामत् । उपसंक्रम्य तथागतस्य पादौ
R 517 शिरसाभिवन्द्यैकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणं जानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिप्राप्य येन तथागतस्तेनाञ्जलिं
प्रणम्य तथागतं गाथाभिरच्यभाषत—

वादो बभूव समलैर्विचिन्तितो

धर्मोऽत्रिशुद्धो मागेषु पूर्वम् ।

अमृतं मुने तद्विवृणीष्व द्वारं

कृष्वन्ति धर्मं विमयेन बुद्धम् ॥ २१ ॥

श्रुतस्वकौषोऽसि भुजिष्यतां गतो

दुःखाभिसंस्कारमल्यपकृष्टः ।

न हानिवृद्धी कुंसाख्य तेऽस्ति

त्वमप्रधर्मेधिह पारमि गतः ॥ २२ ॥

न ते मुने सदृश इहास्ति लोके

कुतोऽधिकः स्यादिह ते महर्षे ।

भवानिहाप्रलिभवे विरोचते

गिरिर्यथाऽसावसुरालयस्यः ॥ २३ ॥

महारूपां जानेय दुःखिते जने

न त्वादृशा जातु भवन्त्युपेक्षणीः ।

भवान् विशारद्यत्रलैः समन्वितः

त्वमेव शक्तो जनतां प्रतारितुम् ॥ २४ ॥

इयं सुशल्या सुचिरातुरा प्रजा

सदेवका सश्रमणा द्विजाखिला ।

आरोगिनी भोतु निरातुरञ्चरा

न चापरः शरणमिहास्य विद्यते ॥ २५ ॥

चिरानुबद्धास्तव देवमानुषाः

कल्याणचित्ता अमृतायिनश्च ।

धर्मं यमेवाधिगमिष्यते जिनो

यथावदन्यूनमुदाहरिष्यति ॥ २६ ॥

तस्माद्विषा चोमिसु विक्रम त्वां

विनयस्व सत्त्वां चिरनष्टमार्गा ।

अविश्वेतर्या शमनाय काङ्क्षिताः

सुदुर्बला बृंहणकाङ्क्षिणो वा ॥ २७ ॥

इयं तृपार्ता जनता महामुने

उदीक्षते धर्मजलं तयान्तिके ।

मेवो यया संतृपितां वसुंधरां

कुरु तर्पणां नायक धर्मवृष्टया ॥ २८ ॥

चित्प्रणष्टा विचरन्ति मानवा

भवे कुट्टीगहने सकम्पके ।

8

L 399

10

R 518

15

20

25

१ R 'स्वकार्यो' for 'स्वकार्यो'. २ R यथा सा व सुरा for यथासावसुरा. ३ R विजय for जानय.
४ R चापि मुविक्म for चाभिद्ध विक्र. ५ R अपि श्रुता for अविश्रुता.

अकण्ठकं मार्गमृजुं प्रचक्ष्व तं
यं भावयित्वा ह्यमृतं लभेयम् ॥ २९ ॥

अन्धाप्रपाते पतिता ह्यनायका
नोद्धर्तुमन्यैरिह शक्यमेते ।

5. महाप्रपाते पतितां समुद्धर
छन्दं समुत्पाद्य बृषोऽसि बुद्धिमान् ॥ ३० ॥

न संगतिस्तेऽस्ति सदा मुने चिरं
कदाचिद्रौदुम्बरपुष्पसंनिभाः ।

जिनाः पृथिव्यां प्रभवन्ति नायकाः
10 प्राप्ताक्षणो मोचय नाथ सत्त्वां ॥ ३१ ॥

अमूच्च ते पूर्वमवेष्टियं मतिः
तीर्णः स्वयं तारयिता भवेयम् ।

असंशयं पारगतोऽसि सांप्रतं
सत्यां प्रतिज्ञां कुरु सत्यविक्रमः ॥ ३२ ॥

15 धर्मोत्कया विधम मुनेऽन्धकारा
उच्छ्रेयस्य त्वं हि तथागतध्वजम् ।

अयं स कालः प्रतिलौभ्युदीरणे
मृगाधिपो वा नद दुन्दुभिस्वरः ॥ ३३ ॥

अथ खलु भिक्षवस्तथागतः सर्वाङ्गं लोकं बुद्धचक्षुषा व्यवलोकयन् सत्त्वान् पश्यति स्म

L 400 20 हीनमन्यप्रणीतानुत्तनीचमध्यमान् स्वाकारान् सुविशोधकान् दुराकारान् दुर्विशोधकानुद्धाटितज्ञान-
R 520 विपश्चिज्ञान् पदपरमांखीन् सत्त्वाशीनेकं मिथ्यत्वनियतमेकं सम्यक्त्वनियतमेकमनियतम् । तथापि
नाम भिक्षवः पुरयः पुष्करिण्यास्तारैः स्थितः पश्यति जलरहाणि कानिचिद्दुदक्कान्तगतानि
कानिचिद्दुदकसमानि कानिचिद्दुदकाम्युद्गतानि, एवमेव भिक्षवस्तथागतः सर्वाङ्गं लोकं बुद्ध-
चक्षुषा व्यवलोकयन् पश्यति स्म सत्त्वाङ्घ्रिषु राशिषु व्यवस्थितान् ॥

25 अथ खलु भिक्षवस्तथागतस्यैतदभक्त-देशयेयं चाहं धर्मं न वा देशयेयम् । स एष
मिथ्यत्वनियतो राशिनैवायं धर्ममाजानीयात् । देशयेयं चाहं वा धर्मं न वा देशयेयम् । योऽयं
सम्यक्त्वनियतो राशिराज्ञास्यत्येवैष धर्मम् । (यत्खलु पुनरयमनियतो राशिराज्ञास्यत्येवैष धर्मम् ।)
यत्खलु पुनरयमनियतो राशिः, तस्मै सचेद्धर्मं देशयिष्यामि, आज्ञास्यति । उत न देशयिष्यामि,
नाज्ञास्यते ॥

अथ खलु भिक्षवस्तथागतोऽनियतराशिव्यवस्थितान् सत्त्वानारभ्य महाकल्याणमन्-
त्रमप्यति स्म ॥

अथ खलु तथागत आत्मनश्चेमं सम्यग्ज्ञानमधिबृत्त्य शिखिनश्च महाब्रह्मणोऽभ्येपणां
विदित्वा शिखिनं महाब्रह्मणां गांधारिभ्यः भाषत—

अपाहृतास्तेषाममृतस्य द्वारा
मदन् त्ति सततं ये श्रोतवन्तः ।
प्रविशन्ति श्रद्धा नविदेहसंज्ञाः
शृण्वन्ति धर्मं मगधेषु सत्त्वाः ॥ ३४ ॥

5 R 521

अथ खलु शिखी महाब्रह्मा तथागतस्याधिवासनां विदित्वा तुष्ट उदम्र आत्तमनाः
प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातस्तथागतस्य पादौ शिरसा बन्दित्वा तत्रैवागतरधात् ॥

अथ खलु भिक्षवो भौमा देवास्तस्यां बेल्लयामन्तरीक्षेभ्यो देवेभ्यो घोषमुदीरयन्ति स्म,
शब्दमनुश्रावयन्ति स्म—अथ मार्था तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन धर्मचक्रप्रवर्तनायै 10
प्रतिश्रुतम् । तद्भविय्यति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुक्रम्यायै महतो जनकायस्यार्थाय
हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च । परिहास्यन्ते वत भो मार्था असुराः कायाः । दिव्याः कायाः
परिपूर्णिं गमिष्यन्ति । बहवश्च सत्त्वा लोके परिनिर्वास्यन्ति । एवमेवान्तरीक्षा देवा भौमेभ्यो
देवेभ्यः प्रतिश्रव्य चतुर्मुहाराजिकानां देवानां घोषमुदीरयन्ति स्म । चतुर्मुहाराजिकाणां त्रिशानाम्,
त्रायत्रिंशत् यामानाम्, यामा तुषितनिर्माणरतीनाम्, निर्माणरतयः परनिर्भितवशवर्तिनाम्, तेऽपि 15
ब्रह्मकायिकानां देवानां घोषमुदीरयन्ति स्म, शब्दमनुश्रावयन्ति स्म—अथ मार्थास्तथागतेनार्हता
सम्यक्संबुद्धेन धर्मचक्रप्रवर्तनायै प्रतिश्रुतम् । तद्भविय्यति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय
लोकानुक्रम्यायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च । परिहास्यन्ते
वत भो मार्था असुराः कायाः । दिव्याः काया विवर्धिष्यन्ते । बहवश्च सत्त्वा लोके परिनिर्वास्यन्तीति ॥

L 401

R 522

इति हि भिक्षवस्तद्वर्णं तन्मुहुर्तं तद्वचं यावद्ब्रह्मकायिका देवास्तर्षमाद्भौमादारभ्य 20
एकत्रानोकनिर्नादि एकनिर्वोऽभ्युद्गतोऽभूत्—अथ मार्थास्तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन धर्म-
चक्रप्रवर्तनायै प्रतिश्रुतमिति ॥

अथ खलु भिक्षवो धर्मक्षेत्रे नामा बोधिवृक्षदेवता धर्मकायश्च धर्मगतिश्च धर्मचारी च,
एते चत्वारो बोधिवृक्षदेवतास्तथागतस्य चरणयोर्निपत्यैवमाहुः—क भगवान् धर्मचक्रं प्रवर्तयिष्यतीति ?
एवमुक्ते भिक्षवस्तथागतस्तान् देवतानेतद्वोचत्—वाराणस्यामृषिपतने मृगदावे । ते आहुः— 25
परीत्तजनकाया भगवन् वाराणसी महानगरी, परीत्तद्रुमल्लयश्च मृगदावः । सन्त्ययानि भगवन् महा-
नगराणि ऋद्धानि स्त्रीतानि क्षेमानि सुभिक्षाणि रमणीयानि आसीर्णबहुजनमनुष्याणि उद्यानवन-
पर्वतप्रतिमण्डितानि । तेषां भगवानन्यतमे धर्मचक्रं प्रवर्तयतु । तथागतोऽवोचत्—
मेवं भद्रमुखाः । तत्त्वत्मात् ?

L 402

१ L वर्तनतायै for 'वर्तनायै. २ R om. देवेभ्यः. ३ R om. देवानां. ४ R तस्मादेवार्थैकं for तस्माद् भौमादारभ्य एकं. ५ R ता वृक्षदेवता for तान् देवतान्. ६ R उद्यानोपवनं for उद्यानवनं. ७ R भद्रमुखोऽवोचत् for भद्रमुखाः.

पष्टि यज्ञसहस्रकोटिनयुता ये तत्र यथा मया
 पष्टि बुद्धसहस्रकोटिनयुता ये तत्र संपूजिता ।
 पौराणामृषिणामिहालयु वरो वाराणसी नामवा
 देवानागमभिद्युतो महित्यो धर्माभिनिम्नः सदा ॥ ३५ ॥

बुद्धा कोटिसहस्र नैकजयतिः पूर्वं स्मरामी अह
 ये तस्मिन्नृषिसाह्वये वनवरे वर्तीसु चक्रोत्तमम् ।
 शान्तं चाप्युपशान्तभ्यानभिमुखं नित्यं मृगैः सेवितं
 इत्यर्थे ऋषिसाह्वये वनवरे वर्तिष्यि चक्रोत्तमम् ॥ ३६ ॥ इति ॥

॥ इति श्रीललितविस्तरेऽध्येपणापरिवर्तो नाम पञ्चविंशतितमोऽध्यायः ॥

॥ धर्मचक्रप्रवर्तनपरिवर्तः पद्मिनिः ॥

अथ खलु भिक्षवस्तथागतः घृतहृत्यः घृतकरणीयः सर्ववन्दनसमुच्छ्रितः सर्वश्लोद्धृतो
निर्वान्तमलक्षेशो निहतमारप्रत्यर्थिकः सर्वबुद्धधर्मनयानुप्रविष्टः सर्वज्ञः सर्वदर्शी दशबलसमन्वागत-
क्षतुर्वैशारद्यप्रप्तोऽष्टादशोवेणिकबुद्धधर्मप्रतिपूर्णः पञ्चचक्षुःसमन्वागतोऽनावरणेन बुद्धचक्षुषा सर्वावन्तं
लोकमवलोक्यैवं चिन्तयति स्म—कस्मै अयमहं सर्वप्रथमं धर्मं देशयेयम्! क्वतमः सत्त्वः 5
शुद्धः स्वाकारः सुविनेयः सुविज्ञापकः सुविशोभको मन्दरागदोपमोहोऽपरोक्षविज्ञानो योऽश्रुतवान्
धर्मस्य परिहीयते! तस्मापहं सर्वप्रथमं धर्मं देशयेयम्, यश्च मे धर्मं देशितामाजानीयान्न च मां
स विहेठयेत् ॥

L 403

R 524

अथ खलु भिक्षवस्तथागतस्यैतद्भूत्—द्वकः खलु रामपुत्रः शुद्धः स्वाकारः सुविज्ञा-
पकः सुविशोभको मन्दरागमोहोऽपरोक्षविज्ञानः। सोऽश्रवणाद्धर्मस्य परिहीयते। श्रावकेभ्यो नैव- 10
संज्ञानासंज्ञायतनसहजतायै धर्मं देशयति। कुलासावेतर्हि प्रतिवसतीत्याज्ञासीत्। अथ सताहकालगत
इति। देवता अपि तथागतस्य चरणयोर्निपत्यैकमाहुः—एवमेतद्भगवन्, एवमेतत्सुगत, अथ
सताहकालगतो ह्यक्तो रामपुत्रः। तस्य मे भिक्षव एतद्भूत्—महाहानिर्वर्ति ह्यक्तस्य रामपुत्रस्य,
य इममेव सुप्रणीतं धर्ममश्रुत्वा कालगतः। सचेदसाविमं धर्ममश्रुत्वादाज्ञास्यत्। तस्मै चाहं
प्रथमं धर्मं देशयिष्यम्, न च मां स व्यहेठयिष्यत् ॥ 15

पुनरपि भिक्षवस्तथागतस्यैतद्भूत्—कोऽन्यः सत्त्वः शुद्धः सुविनेयः पूर्ववयावन्न च
धर्मदेशनां विहेठयेदिति। ततो भिक्षवस्तथागतस्यैतद्भवत्—अयं खल्वय्यारोडः कालापः
शुद्धो यावन्न च मे धर्मदेशनां विहेठयेदिति। समन्वाहरति स्म भिक्षवस्तथागतः कुलासावेतर्हि
समन्वाहंश्चाज्ञासीदथ श्रीज्यहानि कालगतस्येति। शुद्धावासकायिका अपि च देवता एनमर्थं 1404
तथागतस्यारोचयन्ति स्म—एवमेतद्भगवन्, एवमेतत्सुगत। अथ त्र्यहं कालगतस्याराडस्य कालापस्य। 20
ततस्तथागतस्यैतद्भवत्—महाहानिर्वर्ति अराडस्य कालापस्य, य इममेवं सुप्रणीतं धर्ममश्रुत्वा
कालगत इति ॥ R 525

पुनरपि भिक्षवस्तथागतस्यैतद्भूत्—कः खल्वन्यः सत्त्वः शुद्धः स्वाकारो यावन्न च
मे धर्मदेशनां विहेठयेदिति ॥

अथ खलु भिक्षवस्तथागतस्यैतद्भवत्—ते खलु पञ्चन भद्रवर्गीयाः शुद्धाः स्वाकाराः 25
सुविज्ञापकाः सुविशोभका मन्दरागदोपमोहा अपरोक्षविज्ञानाः। तेऽश्रवणाद्धर्मस्य परिहीयन्ते।
तैश्चाहं दुःखरचर्षां चरन्नुपस्थितोऽभूयम्। ते मया धर्मं देशितामाज्ञास्यन्ति, न च मे ह विहेठयिष्यन्ति ॥

१. R 'दशवेणिक' for 'दशवेणिक'. २. R कस्मावहं for कस्मा अयमह. ३. R अश्रवणावन्
for अश्रुतवान्. ४. R तस्मावहं for तस्मावह. ५. R च अश्रवणाद् for सोऽश्रव. ६. अपरिहीयते for परि.
७. R धर्मं धोष्यस्ताज्ञास्यति for धर्ममश्रुत्वादाज्ञास्यत्. ८. R अराडः कालापः everywhere. ९. R एवम्
for त्र्यहं. १०. R om. धर्मं.

अथ खलु भिक्षवस्तथागतस्यैतदभवत्—यन्वहं पञ्चकेम्यो भद्रवर्गीयम्यः प्रथमं धर्मं देशयेयम् ॥

अथ खलु भिक्षवस्तथागतस्य पुनरेतदभवत्—कस्मिन्नेतेर्हि पञ्चक्य भद्रवर्गीयाः प्रतिवसन्ति ? अथ तथागतः सर्वान्तं लोकं बुद्धचक्षुषा व्यवलोकयन् पश्यति स्म । अद्राक्षी-
5 पञ्चक्यन् भद्रवर्गीयान् वाराणस्यां विहरत कपिपतने मृगटवे । दृष्ट्वा च तथागतस्यैतदभवत्—यन्वहं पञ्चकेम्यो भद्रवर्गीयम्यः सर्वप्रथमं धर्मं देशयेयम् । ते हि मम सर्वप्रथमं धर्मं देशितमाज्ञास्यन्ति । तत्कस्य हेतोः ? चरितोविनो हि ते भिक्षवः सुपरिपण्डितशुद्धधर्मागो मोक्षमार्गामिमुखा निबन्धापनीताः ॥

L 405
R 526

अथ खलु भिक्षवस्तथागत एवमनुविचिन्त्य बोधिमण्डादुत्थाय त्रिसाहस्रमहासाहस्रं
10 लोकवातुं संप्रकम्यानुपूर्वेण माघेषु चर्यां चरन् काशिपु जनपदेषु चारिकां प्रक्रामत् । अथ गथायां बोधिमण्डस्य चान्तरादन्यतम आजीवकोऽद्राक्षीत्तथागतं दूरत एवागच्छन्तम् । दृष्ट्वा च पुनर्येन तथागतस्तेनोपजागाम । उपैत्यैकान्तेऽस्यात् । एकान्ते स्थितश्च भिक्षव आजीवकस्तथागतेन सार्धं विविधां संमोदनीं कथां वृत्वा एवमाह—विप्रसज्जानि ते आयुष्मन् गौतम इन्द्रियाणि । परि-
शुद्धः पर्यवदातः पीतनिर्भासश्च ते ह्यविवर्णः । तद्यथापि नाम शरदं कालं पाण्डुरवर्णं प्रभा-
15 स्वरं पीतनिर्भासं भवति, एवमेव भवतो गौतमस्य परिशुद्धानीन्द्रियाणि परिशुद्धं मुखमण्डलं पर्यवदातम् । तद्यथापि नाम तालफलस्य पक्षस्य समनन्तरवृन्तच्युतस्य बन्धनाश्रयः पीतनिर्भासो भवति परिशुद्धः पर्यवदातः, एवमेव भवतो गौतमस्य परिशुद्धानीन्द्रियाणि परिशुद्धं मुखमण्डलं पर्यवदातम् । तद्यथापि नाम जाम्बूनदवर्णनिष्कः उल्लसमुखप्रहृष्टो दक्षिणकर्मारपुत्रेण सुपरिकर्मकृतः
20 पाण्डुकम्बलोपनिक्षिप्तो वर्णवान् भवति परिशुद्धः पर्यवदातः पीतनिर्भासोऽतीव प्रभास्वरः, एवमेव भवतो गौतमस्य विप्रसज्जानांन्द्रियाणि, परिशुद्धस्त्ववर्णः, पर्यवदातं मुखमण्डलम् । कस्मिन्नायुष्मन् गौतम ब्रह्मचर्यमुच्यते ? एवमुक्ते भिक्षवस्तथागतस्तमाजीवकं गायया प्रत्यभाषत्—

आचार्यो न हि मे कश्चित्दृशो मे न विद्यते ।

R 527

एकोऽहमस्मि संबुद्धः शीतोभूतो निराश्रवः ॥ १ ॥

सोऽवोचत्—अहं खलु गौतममात्मानं प्रतिजानीपे । तथागतोऽवोचत्—

L 406

25

अहमेवारहं लोके शास्ता ह्यहमनुत्तरः ।

सदेवासुरान्धर्वे नास्ति मे प्रतिपुद्गलः ॥ २ ॥

सोऽवोचत्—जिनं खलु गौतम मात्मानं प्रतिजानीपे । तथागतोऽवोचत्—

जिता हि मादृशा ज्ञेया ये प्राप्ता आश्रवक्ष्यम् ।

जिता मे पापका धर्मास्तेनोपग जिनो ह्यहम् ॥ ३ ॥

१ R चरिता विना for चरिताविनो. २ R चर्यां for चारिकां. ३ R शरदः कालः for शरदं कालं.
४ R प्रविष्टो for प्रष्टो.

सोऽवोचत्—फ तर्ह्यायुम्नन् गौतम गमिष्यसि? तथागतोऽवोचत्—

वाराणसीं गमिष्यामि गत्वा वै कौशिनां पुरीम् ।

अन्धभूतस्य लोकस्य कर्तास्म्यसदृशां प्रभाग् ॥ ४ ॥

वाराणसीं गमिष्यामि गत्वा वै कौशिनां पुरीम् ।

शब्दहीनस्य लोकस्य ताडयिष्येऽमृतदुन्दुभिम् ॥ ५ ॥

5

वाराणसीं गमिष्यामि गत्वा वै कौशिनां पुरीम् ।

धर्मचक्रं प्रवर्तिष्ये लोकेष्वप्रतिवर्तितम् ॥ ६ ॥

तद्गमिष्यसि गौतम इत्युक्त्वा स आजीवको दक्षिणामुखः प्राक्रामत् । तथागतोऽप्युत्तरा-

R 528

मुखः प्राक्रामत् ॥

इति हि भिक्षवस्तथागतो गयायां सुदर्शनेन नागराजेन निमन्त्रितोऽभूत् वासेन भक्तेन 10
च । ततस्तथागतो रोहितवस्तुमगमत्, तस्माद्गुरुविल्ववल्पं तस्मादणालमगमत्, ततः सारथिपुरम् ।
एषु च सर्वेषु भिक्षवस्तथागतो गृहपतिभिर्भक्तैः वासेन चोपनिमन्त्र्यनाणोऽनुपूर्वेण गङ्गाया
नद्यास्तीरमुपागमत् ॥

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन गङ्गा महानदी सुपरिपूर्णा समतीर्थका वहति स्म ॥

L 407

अथ खलु भिक्षवस्तथागतो नाविकसमीपमुपागमत्पारसंतरणाय । स प्राह—प्रयच्छ 15
गौतम तरपण्यम् । न मेऽस्ति मार्यं तरपण्यमित्युक्त्वा तथागतो विहायसा पथा तीरात्परं
तीरमगमत् । ततः स नाविकस्तं दृष्ट्वातीव विप्रतिसार्यभूत्—एवंविधो दक्षिणीयों मया न तारित
इति । हा कष्टमिति कृत्वा गूर्हितः पृथिव्यां पतितः । तत एनां प्रकृतिं नाविको राज्ञे विन्धिसाराय
आरोचयामास—श्रमणः स्वामि गौतमस्तरपण्यं याचमानो नास्ति-तरपण्यमित्युक्त्वा विहायसा
अतस्तीरात्परं तीरं गत इति । तच्छ्रुत्वा तदग्रेण राज्ञा विन्धिसारेण सर्वप्रव्रजितानां तरपण्यमुत्सृष्ट- 20
मभवत् ॥

इति हि भिक्षवस्तथागतोऽनुपूर्वेण जनपदचर्यां चरन् येन वाराणसी महानगरी तेनोप-
संक्रामत् । उपसंक्रम्य काल्यमेव निवास्य पात्रचीवरमादाय वाराणसीं महानगरीं पिण्डाय प्राविशत् ।
तस्यां पिण्डाय चरित्वा कृतमक्तकृत्यः पथाद्भक्तपिण्डपात्रप्रतिक्रान्तः येन ऋषिपतनो मृगदावो 25
येन च पञ्चक भद्रवर्गीपास्तेनोपसंक्रामति स्म । अद्वाक्षुः खलु पुनः पञ्चक भद्रवर्गीपास्तथागतं
दूरत एवागच्छन्तम् । दृष्ट्वा च क्रियाबन्धमकार्षुः—एष स आयुम्नन्तः श्रमणो गौतम
आगच्छति स्म शैथिलिको बाहुलिकः प्रधानविभ्रष्टः । अनेन खल्वपि तथापि तावत्सर्विकया
दुष्करचर्यया न शक्तिं किंचिदुत्तरिमनुष्यधर्मदलभार्यज्ञानदर्शनविशेषं साक्षात्कर्तुम् । किं
पुनरेतर्हि औदारिकमाहारमाहरन् सुखद्विक्रयोगमनुयुक्तो विहरन् । अभव्यः खल्वेव शैथिलिको 30
बाहुलिकः । नास्य केनचित्प्रत्युद्गन्तव्यं न प्रत्युत्पातव्यम् । न पात्रचीवरं प्रतिप्रहीतव्यं नाशनं
दातव्यं न पानीयं परिभोग्यं न पादप्रतिघ्ननं स्थापयित्वातिरेक्तान्पासनानि । वात्स्यं च—

R 529

L 408

१ R काशिका for काशिनां. २ R रोहितवस्त्रम् for वस्तुम्. ३ L काल्यः; R काल्यम् काल्यम्.

सन्निवन्त इमान्यायुष्मन् गौतम अतिरिक्तान्यासनानि । सचेदनाङ्गुलि निरीदेति । आयुष्मा-
स्त्वाज्ञानौघिन्यक्षितेनाधिवासयति स्म । वाचा च न प्रतिक्षिपति स्म । यथा यथा च
मिक्षवस्तथागतो येन पञ्चम भद्रवर्गीयास्तेनोपमनामति स्म, तथा तथा ते स्वकृत्वकेपासनेषु
न रमन्ते स्म, उत्यातुक्तामा अभूवन् । तद्यथापि नाम पक्षी शत्रुनि पञ्जरगत स्यात्, तस्य च

5 पञ्जरगतस्याधोऽग्निर्दग्धो भवेत् । सोऽग्निमतस्तस्वरितमूर्धमुत्पतितुक्तामो भवेत् प्रेतुक्तामथ, एवमेव
यथा यथा तथागत पञ्चमना भद्रवर्गीयाणा सकाशमुपमनामति स्म, तथा तथा पञ्चम
भद्रवर्गीया स्वकृत्वकेपासनेषु न रमन्ते स्म, उत्यातुक्तामा अभूवन् । तत्कस्मात् ? न स
कश्चित्सख सत्पनिनाये सन्निवते यस्तथागत दृष्ट आसनात् प्रत्युत्तिष्ठेत् । यथा यथा च तथागत

पञ्चमन् भद्रवर्गीयानुपसनामति स्म, तथा तथा पञ्चम भद्रवर्गीयास्तथागतस्य श्रिय तेजश्चासहमाना
10 आसनेभ्य प्रकम्प्यमाना सर्पं क्रियैकार भित्त्वा चोत्पायासनेभ्य, कश्चित्प्रायुद्रच्छति स्म,
कश्चित्प्रायुद्रस्य पात्रचीर प्रतिगृह्णाति स्म । कश्चिदासनमुपनामयति स्म । कश्चित्पादप्रतिष्ठापन
कश्चिपादप्रक्षालनोदङ्गमुपस्थापयति स्म । एव चावोचत्—स्वागत ते आयुष्मन् गौतम,
स्वागत ते आयुष्मन् गौतम । निरीदेदमासन प्रज्ञतम् । न्यरीदत्कल्पपि भिक्षवस्तथागत प्रज्ञ

L 409 एवासने । पञ्चम पि भद्रवर्गीयास्ते तथागतेन सार्धं विप्रिंधा समोदनीं सरजनीं कथा
15 वृत्रैस्ता ते निपेदु । एकांते निपण्णाथ ते पञ्चम भद्रवर्गीयास्तथागतमेतदवोचन्—
विप्रसन्नानि ते आयुष्मन् गौतमेन्द्रियाणि, परिशुद्धश्रमिर्णा इति हि सर्वं पूर्वम् । तदस्ति ते
आयुष्मन् गौतम कश्चिदुत्तरिमुप्यवर्मादल्भार्यज्ञानदर्शनविशेष साक्षाद्दृष्ट ? एवमुक्ते भिक्षव
स्तथागत पञ्चमन् भद्रवर्गीयानेमाह—मा यूय भिक्षवस्तथागतमायुष्मद्वादेन समुदाचरिष्ट । मा वो

R 531 भूदीर्वरात्रमर्याय हिताय सुखाय । अमृत मया भिक्षव साक्षाद्दृष्टोऽमृतगामी च मार्ग । बुद्धोऽ
20 हस्मि भिक्षव सर्वज्ञ सर्वदर्शी शीतोभूतोऽनाश्रम । वशी सर्वभेष्टु । धर्ममह भिक्षवो देश
यिष्यामि, आशु गच्छत शृणुत प्रतिपद्यध्वम् । श्रोतमयदधत अहमयंदाभ्यनुशास्मि । यथा मया सम्य
गव्यदिता सम्यगनुशिष्या यूयमव्याश्रवाणा चेतोनिमुक्तिं प्रज्ञानिमुक्तिं च दृष्ट एव धर्मै
साक्षाद्दृत्वोपसपद्य प्रवेदयिष्यथ—क्षीणा नो जातिरपित च ब्रह्मचर्यम्, वृत्त करणीयम्, नापर
मित्यतोऽयद्रव प्रजानाम इति । ननु च युष्माक भिक्षव एतदभूत्—अय खल्वायुष्मत् आगच्छति

25 श्रमणो गौतम शैथिलिन्ो बाहुलिन् प्रथानविषय इति पूर्वम् । सचेदनाङ्गुलि निरीदेति ।
तेषां च एहि भिक्षव इत्युक्ते यत्किञ्चित्तीर्थिकलेह तीर्थिकरज, सर्गोऽसो तक्षणमेतान्तरधात् ।
त्रिचीर पात्र च प्रादुरभूत्, तदनु छिन्नाश्च केशा । तद्यथापि नाम वर्षशतोपसपन्नस्य
मिशोरीरिषापय सवृत्तोऽभूत् । सेन च तेषां प्रत्र याभूत्सोपसपन्नस्य ॥

L 410 अय खलु भिक्षवस्तस्या वेलया पञ्चम भद्रवर्गीया भिक्षवस्तथागतस्य चरणयो
निफत्यास्य देशयन्ति स्म । तथागतस्यान्तिके शास्त्रसज्ञ प्रेम च प्रसाद च गौरव चोत्पादयन्ति
R 532 स्म । गौरवजाताश्च बहुविचित्रपुष्परिष्या तथागतस्य स्नानपरिकर्म कुर्वन्ति स्म । स्नान

१ R इ तस्येऽत्र for आत्रान everywhere २ R प्रकम्पमाना ३ R क्रिया for क्रियाकर
४ R रित्रिया समोदनी सरजनी कथा ५ R अहमेव for अहमव ६ R om भद्रवर्गीया

प्रत्युत्तीर्णस्य च भिक्षुस्तथागतस्यैतदभावात्—कारिण् खलु पूर्वमेस्तथागतैरर्हद्भिः सम्यक्संबुद्धैर्निपद्य
धर्मचक्र प्रवर्तितम् ? यस्मिंश्च भिक्षुः पृथिवीप्रदेशे पूर्वमस्तथागतैरर्हद्भिर्धर्मचक्र प्रवर्तितमभूत्,
अथ तस्मिन् पृथिवीप्रदेशे सत्तरत्नमयमात्सनसहस्रं प्रादुरभूत् ॥

अथ तथागत पूर्वमग्राणां तथागतानां गौरवेण त्रीण्यासनानि प्रदक्षिणीकृत्य सिंह इव
निर्भाक्षतुर्थं आसने पर्यङ्कमाभुव्य निपीदति स्म । पञ्चका अपि भिक्षुस्तथागतस्य पादौ शिरोभिरभि- 5
वन्व तथागतस्य पुरतो निवेदु ॥

अथ खलु भिक्षुस्तस्या वेलयां तथारूपा कायात्प्रमा तथागतं प्रामुञ्चयया
प्रभया अथ त्रिसाहस्रमहासाहस्रो लोकध्यातुर्महताग्भासेन स्पृष्टोऽभूत् । तेन चारग्भासेन या अपि
लोकान्तरिका अथा अघस्पृष्टा अन्धकारतमिन्ना यत्रेभौ चन्द्रसूर्या एवमर्हद्भिः सत्त्वेन महानुभावात्
महेशारथी आभया आभा वर्णेन वर्णं तेजसा तेजो नाभितपतो नाभिरिरोचत । 10
तत्र ये सत्त्वा उपपन्नास्ते स्वप्नस्वप्नमपि बाहु प्रसारित न पश्यति स्म, तत्रापि तस्मिन् समये
महत उदारस्याग्भासस्य लोके प्रादुर्भाषोऽभूत् । ये च तत्र सत्त्वा उपपन्नास्ते तेनाग्भासेन
परिस्पृष्टा समाना अन्योन्यं पश्यन्ति स्म । अन्योन्यं सजानन्ते स्म । एव चाहु—अयेऽपि त्रिभु
भो सत्त्वा इहोपपन्ना, अयेऽपि त्रिभु भो सत्त्वा इहोपपन्ना इति । अथ च त्रिसाहस्रमहासाहस्रो
लोकगतु पद्मिन्कारमष्टादशमहानिमित्तमभूत्—अवम्पत् प्राकम्पत् सप्राकम्पत् । अवेधत् प्रावेधत् 15
सप्रावेधत् । अचञ्चत् प्राचञ्चत् सप्राचञ्चत् । अक्षुम्भत् प्राक्षुम्भत् सप्राक्षुम्भत् । अरणत् प्रारणत्
सप्रारणत् । अगर्जत् प्रागर्जत् सप्रागर्जत् । अन्तेऽग्नमति स्म, मध्ये उन्नमति स्म । मध्येऽग्नमति
स्म अन्ते उन्नमति स्म । पूर्वस्या दिश्यन्नमति स्म, पश्चिमाया दिश्यन्नमति स्म । पश्चिमाया
दिश्यन्नमति स्म, पूर्वस्या दिश्यन्नमति स्म । दक्षिणस्या दिश्यन्नमति स्म, उत्तरस्या दिश्यन्नमति स्म ।
उत्तरस्या दिश्यन्नमति स्म, दक्षिणस्या दिश्यन्नमति स्म । तस्मिन् समये हर्षणीयास्तोषणीया 20
प्रेमणीया प्रसादनीया अवलोकनीया प्रहृष्टदनीया निर्गर्णनीया अप्रतिगर्णनीया असेचनीया
अप्रतिकूला अनुक्रासत्रा शब्दा श्रूयते स्म । न च कस्यचित्सत्वस्य तस्मिन् क्षणे त्रिहेठा वा
त्रासो वा भय वा स्तम्भितत्व वाभूत् । न च भूय सूर्यचन्द्रमसोर्न शक्रब्रह्मलोकसमायाना तस्मिन् क्षणे
प्रमा प्रज्ञायते स्म । सर्वनरकृतिर्यमोनियमलोकोपपन्नाश्च सत्त्वास्तस्मिन् क्षणे त्रिगतदुःखा अभूवन्
सर्वसुखसमर्पिता । न च कस्यचित्सत्वस्य रागो बाधते स्म, द्वेषो वा मोहो वा ईर्ष्या वा 25
मात्सर्यं वा मानो वा भ्रक्षो वा मदो वा क्रोधो वा व्यापादो वा परिदाहो वा । सर्वसत्त्वा
स्तस्मिन् क्षणे मैत्रचिन्ता हितचिन्ता परस्पर मातापितृसन्निहोऽभूवन् । ततश्च प्रगाव्यूहादिभा
गाया निधरति स्म—

योऽसौ हुषिताल्ल्याच्युत्वा ओजोन्तु मातुबुक्षौ हि ।

जातश्च दुम्भिनियने प्रतिगृहीत शचीपत्तिना ॥ ७ ॥

R 533

L 411

R 534

१ R आसनगतं for 'सहस्रं' २ R न विरोचत for नागिनि'. ३ R असेचनका for 'नीया'
४ R आन्ना तु for अ क्रान्तु

L 412

येः सिंहविक्रमगतिः सप्तपदा विरुमी असंमूढः ।
 ब्रह्मस्वरामथ गिरं प्रमुमौच जगत्यहं श्रेष्ठः ॥ ८ ॥
 चतुरो द्वीपांस्यक्त्वा प्रव्रजितः सर्वसत्त्वहितहेतोः ।
 दुष्करतपथरिवा उपागमयेन महिमण्डः ॥ ९ ॥
 5 सखलं निहत्य मारं बोधिप्राप्तो हिताय लोकस्य ।
 वाराणसीमुपगतो धर्मचक्रं प्रवर्तयिता ॥ १० ॥
 सत्रहणा सह सुरैरध्येष्टो वर्तयस्व शमचक्रम् ।
 अधिवासितं च मुनिना लोके काहृष्यमुल्पाद्य ॥ ११ ॥
 सोऽयं दृढप्रतिज्ञो वाराणसिमुपगतो मृगदावम् ।
 10 चक्रं ह्यनुत्तरमसौ प्रवर्तयितात्यद्भुतं श्रीमान् ॥ १२ ॥
 यः श्रोतुं कामु धर्मं यः कल्पनयुतैः समार्जितु जिनेन ।
 शीघ्रमसौ त्वरमाणो आगच्छतु धर्मश्रवणाय ॥ १३ ॥
 दुरवाप्यं मानुष्यं बुद्धोत्पादः सुदुर्लभा श्रद्धा ।
 श्रेष्ठं च धर्मश्रवणं अष्टाक्षणविकर्जनं दुरापाः ॥ १४ ॥
 R 535 15 प्राप्ताश्च तेऽद्य सर्वे बुद्धोत्पादः क्षणस्तथा श्रद्धा ।
 धर्मश्रवणश्च वरः प्रमादमखिलं विवर्जयत ॥ १५ ॥
 भवति कदाचिदवस्था यः कल्पनयुतैर्न श्रूयते धर्मः ।
 संप्राप्तः स च वाद्य प्रमादमखिलं विवर्जयत ॥ १६ ॥
 भौमादीन् देवगणान् संचोदयती च ब्रह्मर्ष्यन्ताम् ।
 20 आयात लघुं सर्वे वर्तयिता नायको ह्यमृतचक्रम् ॥ १७ ॥
 संचोदिताश्च महता देवबोषेण तत्क्षणं सर्वे ।
 त्यक्त्वा देवसमृद्धिं प्राप्ता बुद्धस्य ते पाश्वे ॥ १८ ॥

L 413

इति हि भिक्षवो भौमैर्देवैर्वाराणस्यां ऋषिपत्तने मृगदावे धर्मचक्रप्रवर्तनार्थं तयागतस्य
 महामण्डलमात्रोऽधिष्ठितोऽभूत् चित्रो दर्शनीयो विपुले विस्तीर्णः सप्तयोजनशतान्यायामो
 25 विस्तारेण । उपरिष्टाच्च देवैश्छत्रध्वजपताकावितानसमलंकृतं गगनतलं समलंकृतमभूत् । कामा-
 वचरै रूपावचरैश्च देवपुत्रैश्चतुरशीतिसिंहासनासतसहस्राणि तयागतायोपनामितान्यभूवन्-इह
 निदय भगवान् धर्मचक्रं प्रवर्तयतु अस्माकमनुकम्पामुपादायेति ॥

अथ खलु भिक्षवस्तस्मिन् समये पूर्वदक्षिणपश्चिमोत्तराम्यो दिग्भ्य ऊर्ध्वमधः समन्ताद्दशम्यो
 दिग्भ्यो बहवो बोधिसत्त्वकोट्यः पूर्वप्रणिधानसमन्वागता आगत्य तयागतस्य चरणयोर्निपत्य धर्म-
 चक्रप्रवर्तनापाद्येयन्ते स्म । ये चेह त्रिसाहस्रमहासाहस्रे लोकवातौ शक्रौ वा ब्रह्मा वा लोकपाला

१ R यो हि for यः. २ R मुमौच for प्रमु. ३ R प्रवर्तनाय for प्रवर्तयिता. ४ R वर्तयस्य for
 'वत्स. ५ R सचैवाद्य for स च वाद्य. ६ R ब्रह्मचर्यपर्वन्ताम् for ब्रह्मर्ष्यन्ताम्. ७ R 'शतान्यायो for
 'शतान्यायामो.

वा तदन्ये वा महेशाख्यमहेशाल्या देवपुत्रास्तेऽपि सर्वे तथागतस्य चरणयोः शिरोभिः
 प्रणिपत्य तथागतमध्येपन्ते स्म धर्मचक्रप्रवर्तनाय-प्रवर्तयतु भगवान् धर्मचक्रम्, प्रवर्तयतु सुगतो
 धर्मचक्रं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुवम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय
 देवानां च मनुष्याणां च । यज्ञस्य भागवन् धर्मयज्ञम्, प्रवर्ष महाधर्मवर्षम्, उच्छ्रेयस्य महाधर्मव्यजम्,
 प्रपूरय महाधर्मशङ्खम्, प्रताडय महाधर्मदुन्दुभिम् ॥

तत्रेदमुच्यते ।

त्रिसहस्र इतो बहु ब्रह्मै सुरेश्वर पाल तथा

उपगम्य जिनस्य क्रमेभि निपत्य उदाहरिषु ।

स्मर पूर्वप्रतिज्ञां महामुनि या त्वय वाच कृता

अहु ज्येष्ठु त्रिशिष्टु प्रजाय करिष्ये दुखस्य क्षयम् ॥ १९ ॥

त्वय धर्मितु मारु ससैन्यु द्रुमेन्द्रि स्थित्व मुने

धरवोधि विबुद्ध सुशान्ति निपातित द्वेशद्रुमाः ।

अभिप्रायु प्रपूर्ण अशेष य चिन्तित कल्पशता

जनतां प्रसमीक्ष्य अनायिक वर्तय चक्रवरम् ॥ २० ॥

सुगतस्य प्रभाय प्रभासित क्षेत्रसहस्रशता

बहवः शतबुद्धसुताश्च उपागत ऋद्धिबलैः ।

विविधां सुगतास्य करित्वन पूज महानिचयां

स्तवयिसु तथागतु भूतगुणेभि अध्येषितु कारुणिकम् ॥ २१ ॥

करणाघन विबुधतप्रज्ञ विपश्येन वायुसमा

अभिगर्जितु कल्पसहस्र निमन्त्रितु सर्वजगत् ।

अष्टाङ्गिकमार्गजलो धर वर्ष समेहि जगस्य तृषां

बल्लन्द्रियध्यानधिमोक्ष विवर्षय संस्यधनम् ॥ २२ ॥

बहुकल्पसहस्र सुशिक्षितु शून्यतर्ल्य स्थिता

समुदानितु धर्मजु मेपजु जानितु सत्वचरी ।

जनता इय व्याधिशतेभि उपद्रुत क्लेशागणैः

जिनवैद्य प्रमोच्यै वर्तय धर्मचक्रवरम् ॥ २३ ॥

षडि पारामिते चिररात्रु विवर्षितु कोशु त्वया

असमं तु अचाल्यु प्रणीतु सुसंचितु धर्मधनम् ।

प्रेज सर्व अनाय दरिद्र अनायिक दृष्टु इमां

विचरं धन सप्त विनायक चक्र प्रवर्तयही ॥ २४ ॥

१ R 'ब्रह्मस्वरैश्च' for 'ब्रह्मसुरेश्वर'. २ R 'धर्मचक्र' for 'चक्र'. ३ R 'मुभासित' for 'प्रभा'.

४ R 'विपश्यन्' for 'श्यन्'. ५ R 'सत्वधरं' for 'सत्स्यधनम्'. ६ R 'तथत्व' for 'तत्त्व'. ७ R 'प्रमोचक' for 'चय'.

८ R 'सद्धि कालमिते' for 'पदि पार'. ९ R 'प्रज सत्व' for 'प्रज धर्म'. १० R 'प्रवर्त हे' for 'प्रवर्तयही'.

धनधान्य हिरण्यसुवर्णं तथैव च बल्ल शुभा
वर पुष्प विलेपन धूपन चूर्णं गृहाथ वराः ।

अन्तःपुर राज्य प्रियात्मज त्यक्त प्रहर्षयतो
जिन बोधि गत्रेपत सातिविबुद्ध प्रवर्तय चक्रवरम् ॥ २५ ॥

5 तय शीलु अखण्डु अकल्मषु रक्षितु कल्पशतां
सद क्षान्ति सुभावित वीर्य अलीनु अभूषि तव ।
वर ध्यान अभिज्ञ विपश्यन प्रज्ञ उपेक्ष मुने
परिपूर्ण मनोरथ निर्वैर वर्तय चक्रवरम् ॥ २६ ॥

अथ खलु भिक्षवः सहचित्तोत्पादधर्मचक्रप्रवर्ती नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायां
10 चैकं सर्वरत्नप्रयुक्तं सर्वरत्नप्रशोभितं नानारत्नालंकारव्यूहविभूषितं सहस्रारं सहस्ररश्मि सनाभिकं
सनेमिकं सपुष्पदामं सहेमजाळं सकिङ्किणीजाळं सगन्धहस्तं सपूर्णकुम्भं सनन्दिकावतं
R 539 सस्रस्तिमालं कृतं नानारत्नरत्नदिव्यवज्रोपशोभितं दिव्यपुष्पगन्धमाल्यविलेपनानुलितं सर्वाकारवरोपेतं
तथागताय धर्मचक्रप्रवर्तनाय पूर्वप्रणिधानाभिनिर्हितं बोधिसत्त्वाशयविशोधितं तथागतपूजाहं सर्व-
तथागतसमन्वाहृतं सर्वबुद्धाधिष्ठानाविलोपितं पूर्वैकैस्तथागतैरहङ्किः सम्यक्तंबुद्धैः प्रत्येपितं प्रवर्तितपूर्वं
15 च धर्मचक्रमुपनामयति स्म । उपनाम्य च कृताञ्जलिपुटस्तथागतमाभिर्गाथाभिरभ्यष्टावीत्—

दीपंश्रेण यद् व्याहृतु शुद्धसत्त्वो
बुद्धो भविष्यसि हि त्वं नरसिंहसिंहः ।
तस्मिन् समासि प्रणिश्री इयमेवरूपा
संबोधिप्राप्तु अहु धर्म अव्येपयेयम् ॥ २७ ॥

L 416 20 न च शक्य सर्वि गणनाय अनुपवेष्टुं
ये आगता दशदिशेभिरिहाप्रसत्त्वाः ।
अव्येपि शाक्यमुल्लनन्दन धर्मचरैः
प्रह्ला कृताञ्जलिपुटाश्वरणौ निपत्य ॥ २८ ॥

या बोधिमण्डि प्रवृत्ता च सुरैर्वियूहा
25 या वा वियूह कृत सर्वजिनात्मजेभिः ।
सा सर्व संस्थित वियूह ति धर्मचक्रे
R 540 परिपूर्णरत्न भगमानु क्षयं न गच्छेत् ॥ २९ ॥

प्रिसहसि लोकि गगनं सुट देवर्षयः
धरणीतलं असुरमित्ररामानुरैश्च ।
उक्तेसशब्दु नपि श्रूयति तन्मुहूर्तं
सर्वि प्रसन्नमनसो जिनमभ्युदीक्षन् ॥ ३० ॥

१ R अभूषिता for अभूषि तव २ R निर्वैर for निर्वैर. ३ R om. चक्र. ४ R *गन्धधूपमाल्य*
for *गन्धमाल्य*. ५ R विरोधित for विलेपित. ६ R प्रवेष्ट for प्रवेष्टित. ७ R धर्मचक्र for *चक्र*.
८ R दशदिशैः for दशदिशैः. ९ R उक्तेसशब्दु for उक्तेसशब्दु.

इति हि मिश्रस्तथागतो रात्र्या प्रथमे यामे तृष्णीभावेनाग्निोत्सयति स्म । रात्र्या मध्यमे यामे सरङ्गनीया कथा प्रवर्तयति स्म । रात्र्या पश्चिमे यामे पञ्चमान् भद्रवर्गीयानामत्र्यैतद्वोचत्—
 द्वाग्निमो मिश्रश्च प्रवर्जितस्यात्तावक्रमो । यश्च कामेषु कामसुखच्छिन्ना योगो हीनो ग्राम्य पार्थग्यनिको
 नालमार्योऽनर्थोपसहितो नायत्या ब्रह्मचर्याय न निद्रिदि न निरागाय न निरोप्राय नाभिज्ञाय
 न सत्रोधये न निर्वागाय सत्रर्तते । या चेषममन्यमा प्रतिपदा आत्मनायत्कल्मथातुयोगो दुःखोऽनर्थो 5
 पसहितो दृष्टधर्मदुःखश्चायत्या च दुःखत्रिपाक । एतौ च मिश्रयो द्वायन्तावनुपगम्य मध्यमथैत्र
 प्रतिपदा तथागतो धर्मं देशयति—यदुत सम्यग्दृष्टि सम्यक्तरूप सम्यग्मातृ सम्यक्कर्मात्
 सम्यगाजीव सम्यग्व्यायाम सम्यक्स्मृति सम्यक्समाधिरिति । चत्वारिमानि मिश्रश्च आर्यसत्त्वानि ।
 कतामानि चत्वारि १ दुःख दुःखसमुदयो दुःखनिरोधो दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपत् । तत्र कतमद्
 दुःखम् १ जातिरपि दुःख जरापि दुःख व्याधिरपि दुःख मरणमपि अप्रियतत्प्रयोगोऽपि प्रिय- 10
 त्रिययोगोऽपि दुःखम् । यदपि इच्छन् पर्येम्माणो न लभते तदपि दुःखम् । सक्षेपात् पञ्चोपादान-
 स्कारा दुःखम् । इदमुच्यते दुःखम् । तत्र कतमो दुःखसमुदय १ येय तृष्णा पौनर्भक्ति
 नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी अयमुच्यते दुःखसमुदय । तत्र कतमो दुःखनिरोधः १ योऽस्या
 एव तृष्णाया पुनर्भक्तिया नन्दीरागसहगतायास्तत्रतत्राभिनन्दिन्या जनिनाया निर्वातनाया अशेषो
 निरागो निरोध अयं दुःखनिरोध । तत्र कतमा दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपत् १ एव एवार्थाष्ट इमाम् । 15
 तथा । सम्यग्दृष्टिर्यासम्यक्समाधिरिति । इदमुच्यते दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदार्थसत्त्वमिति ।
 इमानि मिश्रश्चत्वार्यार्यसत्त्वानि । इति दुःखमिति मे मिश्रश्च पूर्वमश्रुतेषु धर्मेषु योनिशोमनसिनारा-
 द्बहुलीनारात्ज्ञानमुपन्न चक्षुरत्यन्त्र विद्योपन्ना भूरित्यन्त्रा मेधोपन्ना प्रज्ञोपन्ना आलोच्य प्रादुर्भूत ।
 अथ दुःखसमुदय इति मे मिश्रश्च पूर्वमश्रुतेषु धर्मेषु योनिशोमनसिनाराद्बहुलीनारात्ज्ञानमुपन्न
 चक्षुरत्यन्त्र विद्योपन्ना भूरित्यन्त्रा मेधोपन्ना प्रज्ञोपन्ना आलोच्य प्रादुर्भूत । अयं दुःखनिरोध इति 20
 मे मिश्रश्च सर्वं पूर्वव्यानदालोकं प्रादुर्भूत । इयं दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदिति मे मिश्रश्च
 पूर्वमश्रुतेषु पेयाल व्यानदालोकं प्रादुर्भूत । यखल्विदं दुःखं परिज्ञेयमिति मे मिश्रश्च पूर्वमश्रुतेषु पेयाल
 व्यानदालोकं प्रादुर्भूत । स खल्वयं दुःखसमुदय प्रहातव्य इति मे मिश्रश्च पूर्वमश्रुतेषु
 धर्मेषु सर्वं व्यानदालोकं इति । स खल्वयं दुःखनिरोधः साक्षात्कर्तव्य इति मे मिश्रश्च
 पूर्वमश्रुतेषु इति । सा खल्वियं दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपद्व्यापयितव्येति पूर्वव्यानदालोकं इति । 25
 तखल्विदं दुःखं परिज्ञातमिति मे मिश्रश्च पूर्वमश्रुतेषु इति पेयालम् । स खल्वयं दुःखसमुदय
 प्रहीण इति मे मिश्रश्च पूर्वमश्रुतेषु पेयालम् । स खल्वयं दुःखनिरोध साक्षात्कृत इति मे
 मिश्रश्च पूर्वमश्रुतेषु पेयालम् । सा खल्वियं दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपद्व्यापयितेति मे मिश्रश्च
 पूर्वमश्रुतेषु धर्मेषु योनिशोमनसिनाराद्बहुलीनारात्ज्ञानमुपन्न चक्षुरत्यन्त्रा भूरित्यन्त्रा विद्योपन्ना
 मेधोपन्ना प्रज्ञोपन्ना आलोच्य प्रादुर्भूत ॥

L 417

R 541

L 418

R 542

१ R अधिनामयति for अधिवासयति २ R मध्यमा for अमथ्यमा ३ R om दुःखे
 ४ R सत्रेभ्यो ५ R om प्रज्ञोपन्ना ६ R om from अर्थं upto आलोच्य प्रादुर्भूत ७ R om
 धर्मेषु ८ R om भूरिदं पन्ना प्रज्ञोपन्ना

इति हि भिक्षवो यावदेव मे एषु चतुर्ध्यायसत्येषु योनिशो मनसि कुर्वन्तो एवं
 त्रिपरिवर्तं द्वादशाकारं ज्ञानदर्शनमुत्पद्यते, न तावदहं भिक्षवोऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धोऽ-
 स्मि इति प्रतिज्ञासियम् । न च मे ज्ञानदर्शनमुत्पद्यते । यतश्च मे भिक्षव एषु चतुर्ध्यायसत्येष्वेवं
 त्रिपरिवर्तं द्वादशाकारं ज्ञानदर्शनमुत्पन्नम्, अकोप्या च मे चेतोविमुक्तिः, प्रज्ञाविमुक्तिश्च साक्षा-
 R 543 5 वृता, ततोऽहं भिक्षवोऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धोऽस्मि इति प्रतिज्ञासियम् । ज्ञानदर्शनं
 मे उदपादि । क्षीणा मे जातिः, उपितं ब्रह्मचर्यम्, कृतं कर्णीयम्, नापरस्माद्भवं प्रजानामि ॥
 तत्रेदमुच्यते ।

L 419

वाचाय ब्रह्मस्त किन्नरगर्जिताय

अशैः^१ सहस्रनयुतेभि समुद्रताय ।

10

बहुकरूपकोटि सद सत्यसुभाविताय

कौण्डिन्यमालपति शाक्यमुनिः स्वयंभूः ॥ ३१ ॥

चक्षुरनित्यमध्रुवं तथ श्रोत घ्राणं

जिह्वा पि काय मन दुःखा ज्ञानात्म शून्या ।

15

जडास्वभाव तृणकुड्म इवा निरीहा

मैत्रात्र आत्म न नरो न च जीवमस्ति ॥ ३२ ॥

हेतुं प्रतीत्य इमि संभुत सर्वधर्मां

अत्यन्तदृष्टिविगता गगनप्रकाशा ।

न च कारकोऽस्ति तथ नैव च वेदकोऽस्ति

न च कर्म पश्यति कृतं ह्यशुभं शुभं वा ॥ ३३ ॥

20

स्वन्धा प्रतीत्य समुदेति हि दुःखमेवं

संमोन्ति तृष्ण सल्लिखेन विवर्धमाना ।

R 544

मार्गेण धर्मसप्तताय विपश्यमाना

अत्यन्तक्षीण क्षयधर्मतया निरुद्धाः ॥ ३४ ॥

संनल्पवल्पजनितेन अयोनिशेन

भवते अविच न पि संभवकोऽस्य कश्चि ।

25

संस्कारहेतु ददते न च संनमोऽस्ति

विज्ञानमुद्भवति संनमणं प्रतीत्य ॥ ३५ ॥

विज्ञान नाम तथ च रूप समुत्थितास्ति

नामे च रूपि समुदेन्ति षडिन्द्रियाणि ।

L 420

षडिन्द्रिर्निपत्तिनो इति स्पर्श उक्तः

स्पर्शेन तिष्ठ अनुवर्तन्ति वेदना च ॥ ३६ ॥

^१ R अशैः for अशैः. २ R नश्यति for पश्यति. ३ R संमोन्ति for संमोन्ति.

यत्किञ्चि वेदयितु सर्वं सत्पुष्पा उक्ता

तृष्णात सर्वं उपजायति दुःखस्वल्पः ।

उपादानतो भगतिं सर्वं भगप्रवृत्तिः

भगप्रत्यया च समुदेति हि जातिरस्य ॥ ३७ ॥

R 545

जातीनिदानं जरव्याधिदुःखानि भोक्ति

5

उपपत्तिं नैकं त्रिविधां भगपञ्चरेऽस्मिन् ।

एवमेव सर्वं इति प्रत्ययतो जगस्य

न च आत्मं पुद्गलं न संज्ञमकोऽस्ति कश्चि ॥ ३८ ॥

यस्मिन्न कल्पु न मित्र्यु योनिमाहुः

ययोनिशो भगति न तत्र अविद्यं काचि ।

10

यस्मिन्नितो भवतीह अविद्यतायाः

सर्वं भगद्भक्षयक्षीणं क्षयं निरुद्धा ॥ ३९ ॥

एवमेव प्रत्ययत बुद्धं तथागतेन

तेन स्वयंभु स्मरमात्मनु व्याकरोति ।

न स्वल्पं आयतनं धातुं वदेति बुद्धं

15

नान्यत्र हेत्वगमाद्भवतीह बुद्धः ॥ ४० ॥

भूमिर्न चात्र परतीर्थिकं निःसृताना

शून्या प्रधादि इह ईदृशं धर्मयोगे ।

ये पूर्वबुद्धचरिता सुप्रिच्छुद्धसत्त्वा

ते शक्नुवन्ति इमिं धर्मं विजाननाय ॥ ४१ ॥

20 R 546

एवं हि द्वादशाकारं धर्मचक्रं प्रवर्तितम् ।

L 421

कौण्डिन्येन च आज्ञातं निर्वृत्ता रतना त्रय ॥ ४२ ॥

बुद्धो धर्मश्च सधश्च इत्येतद्रतनत्रयम् ।

परस्परं गतं शब्दो यावद् ब्रह्मपुरालयम् ॥ ४३ ॥

वर्तितं विरजं चक्रं लोकनाथेन तायिना ।

25

उत्पन्ना रतना त्रीणि लोके परमदुर्लभा ॥ ४४ ॥

कौण्डिन्यं प्रथमं कृत्वा पञ्चकाक्षैश्च भिक्षुव ।

पथीना देवकोटीनां धर्मचक्रुर्विशोधितम् ॥ ४५ ॥

अन्ये चाशीलिनोऽवस्तु रूपधातुवदेवता ।

तेषां मिश्रोधिस्तं चक्षुः धर्मचक्रप्रवर्तने ॥ ४६ ॥

१ R "प्रवृत्ति" for "प्रवृत्ति" २ R निर्मितानां for नि वृत्ताना ३ प्रवर्तिते for प्रवर्तने

चतुरशीतिसहस्राणि मनुष्याणां समागता ।

तेषां त्रिशोधितं चक्षु मुक्ता सर्वेभि दुर्गती ॥ ४७ ॥

दशदिशतु अनन्त बुद्धस्वरो गच्छि तस्मिं क्षणे

स्त मधुर मनोज्ञ संश्रूयन्ते चान्तरीक्षे शुभ ।

एष दशबलेन शाक्यर्षिणा धर्मचक्रोत्तमं

ऋषिपतनमुपेत्य वाराणसी घर्तितो नान्यथा ॥ ४८ ॥

दश दिशित यि केचि बुद्धशता सर्वि तूष्णीभुताः

तेषु मुनिनये उपस्थायकाः सर्वि पृच्छी जिनीं ।

किमिति दशबलेभि धर्मकथा छिन्न श्रुत्वा रतं

साधु भणत शीघ्र किं कारणं तूष्णीभावेन स्थिताः ॥ ४९ ॥

पूर्वभद्रशतेभि वीर्यावल्लै बोधि समुदानिया

बहव शतसहस्र पश्चान्मुखा बोधिसत्त्वा कृताः ।

तेन हितकरेण उच्यतेता प्राप्त बोधिः शिवा

चक्र त्रिपरिवर्त प्रावर्तिता तेन तूष्णीभुताः ॥ ५० ॥

इमु वचन श्रुणित्व तेषां मुनीसत्त्वकोट्यः शता

भैत्रवल जनित्व संप्रस्थिता अप्रबोधि शिवाम् ।

वयमपि अनुशिक्षि तस्या मुने वीर्यस्यामोद्गतं

क्षिप्र भवेम लोकि लोकोत्तमा धर्मचक्रुर्ददाः ॥ ५१ ॥ इति ॥

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदबोचत् — इमे भगवन् दशदिग्लोक-

20 धातुसंनिपतिता बोधिसत्त्वा महासत्त्वा भगवतः सफाशाद्धर्मचक्रप्रवर्तनचक्रुर्वणस्य प्रवेशं श्रोतुकामाः ।

तस्माधु भगवान् देशयतु तेषाम्तोऽर्हन् सम्यक्संयुद्धः किमद्रूपं तथागतेन धर्मचक्रं प्रवर्तितम् ?

भगवानाह — गम्भीरं मैत्रेय धर्मचक्रं प्राहानुपलब्धित्वात् । दुर्दर्शं तच्चक्रं द्वयविगतत्वात् । दुरनुबोधं

तच्चक्रं मनसिस्फारामनसिस्फारत्वात् । दुर्विज्ञानं तच्चक्रं ज्ञानविज्ञानसमतानुबद्धत्वात् । अनाविष्टं

तच्चक्रं अनामरणविमोक्षप्रतिलब्धत्वात् । सूक्ष्मं तच्चक्रं अनुपमोपण्यासविगतत्वात् । सारं तच्चक्रं ब्रह्मोपम-

25 ज्ञानप्रतिलब्धत्वात् । अमेयं तच्चक्रं पूर्वान्तमंभन्त्वात् । अप्रपञ्चं तच्चक्रं सर्वप्रपञ्चोपारम्भविगतत्वात् ।

अक्रोथं तच्चक्रं अत्यन्तानिष्टत्वात् । सर्वत्रानुगतं तच्चक्रं आकाशसदृशत्वात् । तखलु पुनर्मैत्रेय धर्मचक्रं

सर्वधर्मप्रकृतस्वभावं संदर्शनविभ्रमचक्रं अनुपपादानिरोधासंभवचक्रं अनालयचक्रं अवल्पाविकल्प-

धर्मन्यपरिस्तीरणचक्रं शून्यताचक्रं अनिमित्तचक्रं अप्रणिहितचक्रं अनमिस्संस्कारचक्रं विवेक-

चक्रं मिरागचक्रं विरोधचक्रं तथागतानुबोधचक्रं धर्मधातुनमैदचक्रम् । भूतकोट्यधिकोपनचक्रं

असाह्यानामरणचक्रं प्रतीत्यारतारोभयान्तदृष्टिसमतिमरणचक्रं अनन्तमप्यधर्मधात्विकोपनचक्रं

अनाभोगसुदुस्पर्यन्निप्रश्रयचक्रं अप्रवृत्त्यभिनिर्वृत्तिचक्रं अन्यन्तानुपलब्धिचक्रं अनायूहा-

१ R जनां for त्रिनां. २ R उत्तमा for उत्सपना. ३ R दुर्दमन for दुर्विज्ञान. ४ R om. अनुवमं.
५ R विवेकं for विवेकं. ६ R "प्रथम" for "प्रथम".

निर्यूहचक्रं अनभिलाष्यचक्रं प्रवृत्तिपथावचक्रं एकविषयसर्वधर्मसमतावतारचक्रं अक्षणसत्त्व-
 विनयाधिष्ठानप्रत्युदावर्त्यचक्रं अद्वैयसमारोपपरमार्थनयप्रवेशचक्रं धर्मधातुसमवसरणचक्रम् ।
 अप्रेमयं तचक्रं सर्वप्रमाणातिक्रान्तम् । असंख्येयं तचक्रं सर्वसंख्यापगतम् । अचिन्त्यं तचक्रं चित्तपय-
 समतिक्रान्तम् । अतुल्यं तचक्रं तुलापगतम् । अनभिलाष्यं तचक्रं सर्वस्तवोपवात्रपयातीतम् ।
 अप्रमाणमनुपममुपापगतमाकाशसमसदृशमनुच्छेदमशाश्वतं प्रतीत्यावताराविरुद्धशान्तमन्यतोपशमं 5
 तत्त्वं तथावितयानन्ययानन्यधीभावं सर्वसत्त्वस्तचरणम् । निग्रहो माराणां पराजयस्तीर्थिकानां
 समतिक्रामणं संसारविषयादवतारणं बुद्धविषये परिज्ञातमार्थपुद्गलैरनुबद्धं प्रत्येकसुद्धैः परि-
 गृहीतं बोधिसत्त्वैः स्तुतं सर्वदुर्दैरसंभिन्नं सर्वतयागतैः । एवंरूपं मैत्रेय तथागतेन धर्मचक्रं
 प्रवर्तितं यस्य प्रवर्तनात्तयागत इत्युच्यते । सत्यकसंबुद्ध इत्युच्यते । स्वयंभूरित्युच्यते ।
 धर्मस्वामीत्युच्यते । नायक इत्युच्यते । विनायक इत्युच्यते । परिणायक इत्युच्यते । सार्थवाह 10 R 550
 इत्युच्यते । सर्वधर्मवशावर्तीत्युच्यते । धर्मेश्वर इत्युच्यते । धर्मचक्रप्रवर्तीत्युच्यते । धर्मदान-
 पतिरित्युच्यते । यज्ञस्वामीत्युच्यते । सुयष्टयज्ञ इत्युच्यते । सिद्धिदत्त इत्युच्यते । पूर्णाभिप्राय
 इत्युच्यते । देशिक इत्युच्यते । आश्वासक इत्युच्यते । क्षेमंकर इत्युच्यते । शूर इत्युच्यते । L 424
 रणजह इत्युच्यते । विजितसंप्राम इत्युच्यते । उच्छ्रिताच्छत्रध्वजपताक इत्युच्यते । आलोककर
 इत्युच्यते । प्रभंकर इत्युच्यते । तमोनुद इत्युच्यते । उल्काधारीत्युच्यते । महावैधराज इत्युच्यते । 15
 भूतचिकित्सक इत्युच्यते । महाशाल्यहर्ता इत्युच्यते । वितिमिरज्ञानदर्शन इत्युच्यते । समन्तदर्शी-
 त्युच्यते । समन्तविलोकित इत्युच्यते । समन्तचक्षुरित्युच्यते । समन्तप्रभ इत्युच्यते । समन्तालोक
 इत्युच्यते । समन्तमुख इत्युच्यते । समन्तप्रभाकर इत्युच्यते । समन्तचन्द्र इत्युच्यते ।
 समन्तप्रासादिक इत्युच्यते । अप्रतिष्ठानायूहानिर्यूह इत्युच्यते । धरणीसम इत्युच्यते अनुनतावनत-
 त्वात् । शैलेन्द्रसम इत्युच्यते अप्रकल्पत्वात् । सर्वलोकश्रीरित्युच्यते सर्वलोकेषुगुणसमन्वा- 20
 गतत्वात् । अनवलोकितमूर्ध इत्युच्यते सर्वलोकाम्युद्रतत्वात् । समुद्रकल्प इत्युच्यते गम्भीर-
 दुरवगाहत्वात् । धर्मरत्नाकर इत्युच्यते सर्वबोधिपाक्षिकधर्मरत्नप्रतिपूर्णात् । वायुसम
 इत्युच्यते अनिकेतत्वात् । असङ्ख्यद्विरित्युच्यते असक्ताव्रद्धानुक्तचित्तत्वात् । अवैवर्तिकधर्म
 इत्युच्यते सर्वधर्मनिर्वैधिकज्ञानत्वात् । तेजःसम इत्युच्यते दुरासदसर्वमननाप्रहीणसर्वद्वेषादाह-
 प्रत्युपस्थानत्वात् । अप्सम इत्युच्यते अनाविच्छिन्नकल्पनिर्मलकापचित्तवाहितपापत्वात् । 25 R 551
 आकाशसम इत्युच्यते असङ्गज्ञानत्रिययानन्तमव्येधर्मधातुगोचरज्ञानामिद्विप्राप्तत्वात् । अनावरण-
 ज्ञानविमोक्षविहारीत्युच्यते नानावरणीयधर्मसुप्रहीणत्वात् । सर्वधर्मधातुप्रसृतकाय इत्युच्यते गगन-
 समचक्षुःपथसमतिक्रान्तत्वात् । उत्तमसत्त्व इत्युच्यते सर्वलोकविषयासंक्षिप्तत्वात् । असङ्गसत्त्व
 इत्युच्यते । अप्रमाणबुद्धिरित्युच्यते । लोकोत्तरधर्मदेशिक इत्युच्यते । लोकाचार्य इत्युच्यते ।
 लोकेवैद्य इत्युच्यते । लोकाम्युद्रत इत्युच्यते । लोकधर्मनुपल्लि इत्युच्यते । लोकनाय इत्युच्यते । L 425
 लोकज्येष्ठ इत्युच्यते । लोकश्रेष्ठ इत्युच्यते । लोकेश्वर इत्युच्यते । लोकानहित इत्युच्यते । लोकपरायण

१ R अद्रुपासमाख्येय* for अद्रुयसमारोप*. २ R अभिसंभिन्नं for असंभिन्नं. ३ R सिद्धवत. ४ R om.
 गुण. ५ R 'निर्वैरोधि' for 'निर्वैदिह'. ६ R लोकेश्वर for 'वैद्य'.

इत्युच्यते । लोकपारंगत इत्युच्यते । लोकप्रदीप इत्युच्यते । लोकोत्तर इत्युच्यते । लोकगुरु-
रित्युच्यते । लोकार्थिकर इत्युच्यते । लोकानुवर्तक इत्युच्यते । लोकविदित्युच्यते । लोकाधिपतेयप्राप्त
इत्युच्यते । महादक्षिणीय इत्युच्यते । पूजार्ह इत्युच्यते । महापुण्यक्षेत्र इत्युच्यते । महासत्त्व इत्युच्यते ।
अप्रसत्त्व इत्युच्यते । वरसत्त्व इत्युच्यते । प्रवरसत्त्व इत्युच्यते । उत्तमसत्त्व इत्युच्यते । अनुत्तरसत्त्व
5 इत्युच्यते । असमसत्त्व इत्युच्यते । असदृशसत्त्व इत्युच्यते । सततसमाहित इत्युच्यते । सर्वधर्मसमता-
विहारीत्युच्यते । मार्गप्राप्त इत्युच्यते । मार्गदर्शक इत्युच्यते । मार्गदेशिक इत्युच्यते । सुप्रतिष्ठित-
मार्ग इत्युच्यते । मारविषयसमतिक्रान्त इत्युच्यते । मारमण्डलविचित्रसरर इत्युच्यते । अजरामरशीती-
भाव इत्युच्यते । विगततमोन्धकार इत्युच्यते । विगतकण्ठक इत्युच्यते । विगतकाङ्क्ष इत्युच्यते ।
विगतक्लेश इत्युच्यते । विनीतसंशय इत्युच्यते । विमत्तिसमुद्भूत इत्युच्यते । विरक्त इत्युच्यते ।
10 विमुक्त इत्युच्यते । विशुद्ध इत्युच्यते । विगतराग इत्युच्यते । विगतदोष इत्युच्यते । विगतमोह
इत्युच्यते । क्षीणाश्रव इत्युच्यते । निःक्लेश इत्युच्यते । वशीभूत इत्युच्यते । सुविमुक्तचित्त
इत्युच्यते । सुविमुक्तप्रज्ञ इत्युच्यते । औजानेय इत्युच्यते । महानाग इत्युच्यते । कृतकृत्य
इत्युच्यते । वृत्तकरणीय इत्युच्यते । अपद्धतभार इत्युच्यते । अनुप्रातस्वकार्य इत्युच्यते ।
परिक्षीणभवसंयोजन इत्युच्यते । समताज्ञानविमुक्त इत्युच्यते । सर्वचित्तोवाशिपरमपारमिताप्राप्त
L 426 15 इत्युच्यते । दानपारग इत्युच्यते । शीलाम्युद्भूत इत्युच्यते । क्षान्तिपारग इत्युच्यते । वीर्याभ्युद्भूत
इत्युच्यते । ध्यानभिज्ञप्राप्त इत्युच्यते । प्रज्ञापारंगत इत्युच्यते । सिद्धप्रणिधान इत्युच्यते । महामैत्र-
विहारीत्युच्यते । महाकरुणाविहारीत्युच्यते । महामुदिताविहारीत्युच्यते । महोपेक्षाविहारीत्युच्यते । सत्त्व-
संप्रहृष्टयुक्त इत्युच्यते । अनावरणप्रतिसेविप्राप्त इत्युच्यते । प्रतिशरणभूत इत्युच्यते । महापुण्य
इत्युच्यते । महाज्ञानीत्युच्यते । स्मृतिमतिगतिबुद्धिसंपन्न इत्युच्यते । स्मृत्युत्पत्थानसम्बन्धप्रहाण-
20 ऋद्धिपादेन्द्रियबलबोध्यङ्गसमर्थविदर्शनालोचकप्राप्त इत्युच्यते । उत्तीर्णसंसारार्णव इत्युच्यते ।
पारग इत्युच्यते । स्थलगत इत्युच्यते । क्षेमप्राप्त इत्युच्यते । अभयप्राप्त इत्युच्यते । मूर्धितक्लेश-
कण्ठक इत्युच्यते । पुरप इत्युच्यते । महापुरप इत्युच्यते । पुरपसिंह इत्युच्यते ।
विगतभयलोमहर्षण इत्युच्यते । नाग इत्युच्यते । निर्मल इत्युच्यते । त्रिमलमूलप्रहीण इत्युच्यते ।
वेदक इत्युच्यते । त्रैविद्यानुप्राप्त इत्युच्यते । चतुरोघोत्तीर्ण इत्युच्यते । पारग इत्युच्यते । क्षत्रिय
25 इत्युच्यते । ब्राह्मण इत्युच्यते । एनरत्नउपधारीत्युच्यते । वाहितपारधर्म इत्युच्यते । भिक्षुरित्युच्यते ।
भिन्नाविधाण्डश्लेश इत्युच्यते । श्रमण इत्युच्यते । अर्थसङ्ग्रहपसन्तिक्रान्त इत्युच्यते । श्रोत्रिय
इत्युच्यते । निःसृतक्लेश इत्युच्यते । बलजानित्युच्यते । दशबलधारीत्युच्यते । भगवानित्यु-
च्यते । भाविनःप्राप्त इत्युच्यते । राजातिराज इत्युच्यते । धर्मराज इत्युच्यते । वरप्रपदधर्मचक्र-
प्रचर्यनुशासक इत्युच्यते । अनोप्यधर्मदेशक इत्युच्यते । सर्वज्ञज्ञानाभिप्रेत इत्युच्यते । असङ्ग-
महाज्ञानविमर्शिरक्त्यश्रमद्ध इत्युच्यते । समनोप्यङ्गरानसमन्वागत इत्युच्यते । सर्वधर्मविशेषप्राप्त

१ R om. महापुण्य इत्युच्यते. २ R अजानेयचित्त for आजानेय. ३ R मार for मूर्धित.
४ R om. 'मत्'. ५ R पारधर्म for 'पारधर्म'. ६ R सर्वगत for सर्वगत. ७ R विमुक्त for
'विमुक्त'.

इत्युच्यते । सर्वार्थश्रावकामात्यावलोकितमुखमण्डल इत्युच्यते । बोधिसत्त्वमहासत्त्वपुत्रपरिवार
 इत्युच्यते । सुविनीतविनय इत्युच्यते । सुव्याकृतबोधिसत्त्व इत्युच्यते । वैश्रवणसदृश इत्युच्यते ।
 सप्तार्थधनविश्रैणितकोश इत्युच्यते । त्यक्तव्याग इत्युच्यते । सर्वसुखसंपत्तिसमन्वागत इत्युच्यते ।
 सर्वभिप्रायद्रातेत्युच्यते । सर्वलोकहितसुखानुपालक इत्युच्यते । इन्द्रसम इत्युच्यते । ज्ञानबल-
 वज्रधारी इत्युच्यते । समन्तनेत्र इत्युच्यते । सर्वधर्मानावरणज्ञानदर्शित्युच्यते । समन्तज्ञानविकुर्वण 5
 इत्युच्यते । विपुलधर्मनाटकदर्शनप्रविष्ट इत्युच्यते । चन्द्रसम इत्युच्यते । सर्वजगद्रूपदर्शन
 इत्युच्यते । समन्तविपुलविस्तृद्धप्रभ इत्युच्यते । प्रीतिप्रामोद्यकरप्रभ इत्युच्यते । सर्वसत्त्वामिमुख-
 दर्शनाभास इत्युच्यते । सर्वजगच्चित्ताशयभाजनप्रतिभासप्राप्त इत्युच्यते । महाव्यूह इत्युच्यते ।
 शैक्षाशैक्षज्योतिर्गणपरिवार इत्युच्यते । आदित्यमण्डलसम इत्युच्यते । विधूतमोहान्धकार इत्युच्यते ।
 महाकेलुराज इत्युच्यते । अप्रमाणानन्तरश्मिरित्युच्यते । महावभाससंदर्शक इत्युच्यते । सर्वप्रश्न- 10
 व्याकरणनिर्देशशासंमूढ इत्युच्यते । महाविद्यान्धकारविध्वंसनकर इत्युच्यते । महाज्ञानालोकविलोकित-
 बुद्धिनिर्विकल्प इत्युच्यते । महामैत्रीरूपाकरुणासर्वजगत्समरश्मिप्रमुक्तप्रमाणविषय इत्युच्यते ।
 प्रज्ञापारमितागम्भीरदुरासददुर्निरीक्षमण्डल इत्युच्यते । ब्रह्मसम इत्युच्यते । प्रशान्तेर्यापय इत्युच्यते ।
 सर्वार्थपथचर्चाविशेषसमन्वागत इत्युच्यते । परमरूपधारी इत्युच्यते । असेचनकदर्शन इत्युच्यते ।
 शान्तेन्द्रिय इत्युच्यते । शान्तमानस इत्युच्यते । शमथसंभारपरिपूर्ण इत्युच्यते । उच्चमशमथप्राप्त इत्युच्यते । 15
 परमदमशमथप्राप्त इत्युच्यते । शमथविदर्शनापरिपूर्णसंभार इत्युच्यते । गुप्तो जितेन्द्रियो नाग इव
 सुदान्तो हृद् इवाच्छोऽनाविलो विप्रसन्न इत्युच्यते । सर्वज्ञेशवासनावरणसुप्रहीण इत्युच्यते ।
 द्वात्रिंशन्महापुरपलक्षणसमन्वागत इत्युच्यते । परमपुरुष इत्युच्यते । अशीत्यनुव्यञ्जनपरिवार-
 विचित्ररचितगात्र इत्युच्यते । पुरुर्यभ इत्युच्यते । दशबलसमन्वागत इत्युच्यते । चतुर्वैशारद्य-
 प्राप्तानुत्तरपुल्यप्रदम्यसारधिरित्युच्यते । शास्तेत्युच्यते । अष्टादशवेणिकसुद्धधर्मपरिपूर्ण इत्युच्यते । 20
 अनिन्दितकायवाङ्मनस्कर्मन्त इत्युच्यते । सर्वकारवरोपेतसुपरिशोधितज्ञानदर्शनमण्डलत्वाच्छून्य-
 ताविहारित्युच्यते । प्रतीत्यसमुत्पादसमताभिसंबोधैदानिमित्तविहारीत्युच्यते । परमार्थस्तपनय-
 ग्गतिवेवाद्राणिहितविहारीत्युच्यते । सर्वप्रस्थानालितत्वादनभिसंस्कारगोचर इत्युच्यते । सर्वसंस्कार-
 प्रातप्रेश्र्मन्त्वाद्भूर्तवादीत्युच्यते । भूतकोट्यविकोपितज्ञानविषयत्वादवितथानन्यथावादीत्युच्यते ।
 तथताधर्मत्वात्काशालक्षणालक्षणविषयत्वाद्रूप्यधर्मसुप्रतिलब्ध इत्युच्यते । मायामरीचिस्वभेदक- 25
 चन्द्रप्रतिक्षुब्धप्रतिभाससमतासर्वधर्मविहारित्वादमोषदर्शनश्रवण इत्युच्यते । परिनिर्वाणहेतुजनक-
 त्वादमोषपदविक्रमीत्युच्यते । सर्वविनयपराक्रमविक्रान्तत्वाद्दक्षिणपरिवेद इत्युच्यते । अविद्या-
 भक्तृष्णासमुच्छिन्नत्वस्त्वापितसंक्रम इत्युच्यते । नैर्याणित्रप्रतिपत्सुदेशकत्वान्निर्जितमारुहेश-
 प्रत्यर्थिन इत्युच्यते । सर्वमीरविनयचर्यानलितत्वादुत्तीर्णकामपङ्क इत्युच्यते । कामधातुसमति-

L 427

R 554

L 428

R 555

१ R 'विश्रामित' for 'विश्राणित'. २ R सुकल्याण for त्यक्त. ३ R om. 'प्रभ.
 ४ R 'सरोयो' for 'सरोधो'. ५ R 'प्रतिष्य' for 'प्रतिप्रथम्य'. ६ R अमृतवादी for भूतवादी.
 ७ R 'लक्षणज्ञानविषय' for 'लक्षणालक्षणविषय'. ८ R सत्य for सत्त्व. ९ 'मारनर्गाविषयात्'
 for 'मारविषयचर्यानुव'.

- क्रान्तात्वात्पातितमानध्वज इत्युच्यते । रूपधातुसमतिक्रान्तत्वाद्बुद्धितप्रज्ञाध्वज इत्युच्यते ।
 आह्वयधातुसमतिक्रान्तत्वात्सर्वलोकविषयसमतिक्रान्त इत्युच्यते । धर्मकायज्ञानशरीरत्वान्महादुम
 L 429 इत्युच्यते । अनन्तगुणत्वज्ञानसंजुसमितविमुक्तिफलसुसंपन्नत्वादुदुम्बरपुष्पसदृश इत्युच्यते । दुर्लभ-
 R 556 प्रादुर्भावदर्शनत्वाच्चिन्तामणिरत्नमणिराजसम इत्युच्यते । यथानयनिर्वाणाभिप्रायसुप्रतिपूर्णात्वा-
 5 स्तुप्रतिष्ठितपाद इत्युच्यते । दीर्घरात्रं त्यागशीलतपोव्रतब्रह्मचर्यदृढसमादानांचलाप्रकम्यत्वाद्धिचित्र-
 स्मृतिमनन्यावर्तसहस्रारचक्राङ्कितपादतल इत्युच्यते । दीर्घरात्रं मातापितृश्रमणब्राह्मणगुरु-
 दक्षिणीयधर्मिकरक्षापरिपालनतया शरणागतानां चापरित्यागत्वादायतपार्थिविरित्युच्यते ।
 दीर्घरात्रं प्राणातिपातोपरतत्वादीर्वाङ्गुलीत्युच्यते । दीर्घरात्रं प्राणातिपातवैरमध्यं परसत्त्वसमादायन-
 त्वाद्बहुजनत्रातेत्युच्यते । दीर्घरात्रं प्राणातिपातवैरमध्यं गुणवर्णसंप्रकाशनत्वान्मृदुतरगहस्तापद
 10 इत्युच्यते । दीर्घरात्रं मातापितृश्रमणब्राह्मणगुरुदक्षिणीयोपस्थानपरिचर्यास्नानानुलेपनसर्पितैलाम्यङ्गस्व-
 हर्तृशरीरपरिकर्मपरिखेदत्वाञ्जालाङ्गुलीहस्तापद इत्युच्यते । दीर्घरात्रं दानप्रियवद्यतार्थक्रिया-
 समानार्थतासंप्रह्वस्तुजालेन सत्त्वसंप्रह्वकौशल्यसुशिक्षितत्वाद्बुद्धौपाद इत्युच्यते । दीर्घरात्रमुत्तरोत्तरि
 विशिष्टतरकुडालमूलाभ्यालम्बनत्वाद्बुद्धौदक्षिणावर्तरोमरूप इत्युच्यते । दीर्घरात्रं मातापितृश्रमण-
 ब्राह्मणगुरुदक्षिणीयतथागतचैत्यप्रदक्षिणीशरणधर्मश्रवणचित्रीकाररोमहर्षणपरसत्त्वसंहर्षणधर्मदेशना-
 15 प्रयोगान्नादेणयजह्व इत्युच्यते । दीर्घरात्रं सन्वृत्य धर्मश्रवणप्रहणधरणवाचन-
 R 557 विज्ञापनार्थपदनिश्चयनिरतीरणयौशल्येन जराव्याविमरण्याभिमुखानां च सत्वानां शरण-
 गमनानुप्रदानसहृदयधर्मदेशनापरिभवबुद्धित्वाक्केशोपगतवस्तिगुहा इत्युच्यते । दीर्घरात्रं
 श्रमणब्राह्मणानां तदुच्येयां च ब्रह्मचारिणां ब्रह्मचर्यानुग्रहसर्पपरिस्कारानुप्रदानतृणवलयानुप्रदान-
 L 430 परदारगमनब्रह्मचर्यगुणवर्णसंप्रकाशनहृषपत्रायानुपालनदृढसमादानत्वात्पलम्बवाहुरित्युच्यते । दीर्घ-
 20 रात्रं हस्तसंपतपादसंपतसत्त्वाविडेटनप्रयोगभैत्रकापुर्मवाकर्मनस्वर्मसुमन्वागतत्वात्पुष्पप्रोधपरि-
 मण्डल इत्युच्यते । दीर्घरात्रं भोजनमात्रा ज्ञाता अल्पाहारतोदारसंपमग्नानभैषज्यानुप्रदानहीनजना-
 परिमर्णान्थानन्यदन्तयागतचैत्यविशीर्णप्रतिसस्कारणस्त्वप्रतिष्ठापनत्वाद्भयादितिभ्यश्च सत्त्वम्योऽ-
 भयप्रदानत्वान्मृदुतरणसूक्ष्मच्छत्रिरित्युच्यते । दीर्घरात्रं मातापितृश्रमणब्राह्मणगुरुदक्षिणीयानां
 स्नानानुलेपनसर्पितैलाम्यङ्गशीते उष्णोदकमुष्णे शीतोदकच्छार्थतपक्त्वस्तुखपरिभोगानुप्रदानमृदु-
 25 तरणवृत्तसंपत्परीसुयुमारवलास्तीर्णशायनासनानुप्रदानतयागतचैत्यानधैतलसेकसूक्ष्मपञ्चजपताका-
 गुणप्रदानत्वानुर्गणच्छत्रिरित्युच्यते । दीर्घरात्रं सर्वसत्त्वाप्रतिघातमैरीभाजनायोगक्षान्तिस्त्रीत्येपरसत्त्व-
 समादायनावैरव्यापादगुणवर्णसंप्रकाशनतया तथागतचैत्यतथागतप्रतिमानां च सुवर्णखचनसुवर्ण-
 पुष्पसुवर्णचूर्णाभिक्षिणसुवर्णसर्गपटपताकाचजालंभरसुवर्णभाजनसुवर्णवलयानुप्रदानत्वादेकैःनचि-
 30 त्तरोमरूप इत्युच्यते । दीर्घरात्रं पण्डितोपसंभ्रमणवित्तुशालावृक्षालपरिपृच्छनसायानयसंसेव्यहीन-
 मयप्रणीतधर्मपरिपृच्छनार्थमीमांसनपरितुलनासंमोहतथागतचैत्यपण्डितालयाञ्जलियानिर्माल्यनाना-

१ R 'पूर्व' for 'पूष', २ R 'सनाशन' for 'संभ्रमण', ३ R 'उदु' for 'उच्छ',
 ४ R 'नाथामवर्धन' for 'नाथानवमर्दन', ५ R 'शीते उष्णोदक' for 'शीते उष्णे शीतोदक',
 ६ R om. 'अपतत्रहनुयुवपरिभोग', ७ R 'वप्राद्याधर्म' for 'वप्रास्तीर्ण'.

तृणशर्करासमुद्भरणसंप्रयोगत्वात्सोत्सद इत्युच्यते । दीर्घरात्र मातापितृज्येष्ठेष्टृष्वश्रमणनाहण-
 वृषणन्तीपकादिभ्य उपागतेभ्यः सृष्ट्य यथाभिप्रायमन्नपानासनगृहापश्रयप्रदीपकल्पितजीविक-
 परिस्कारसंप्रदानकूपपुष्करिणीशीतजलपरिपूर्णमहाजनोपभोगानुप्रदानत्वात्सिंहपूर्वार्जनाय इत्युच्यते ।
 दीर्घरात्रं मातापितृश्रमणनाहणगुह्यदक्षिणीयावनमनप्रणमनाभिवादानामयप्रदानदुर्वृत्तापरिमन्शरणा-
 गतापरित्यागदृढसर्गादानानुसर्गत्वाच्चित्तान्तरास इत्युच्यते । दीर्घरात्र स्वदोषपरितुलनप्रस्खलितपर- 5
 छिद्रादोषदर्शननिवादगूलपरभेदकरमन्त्रपरिउर्जनसुप्रतिनिस्सर्गमन्त्रस्वारक्षितत्राह्मन्तत्वात्सुसृष्ट -
 स्क्वच इत्युच्यते । दीर्घरात्र मातापितृश्रमणनाहणगुह्यदक्षिणीयाणा प्रत्युत्थानप्रत्युद्गमनाभिवादन-
 कामाना च सर्वशास्त्रवैशारथेन विवादवामसत्त्वनिग्रहस्ववर्गमिनयानुलोमनसस्यैकप्रवृत्तराजामान्य-
 सम्यकप्रवृत्तकुशलधर्मपथप्रतिष्ठापनप्रभाननतथागतशासनपरिग्रहसत्पराणसर्वेषु शलचर्चसामादापन -
 पूर्णमन्त्रात्सिंहहनुरित्युच्यते । दीर्घरात्र सर्ववस्तुपरित्यागयथाभिप्राययाचनकप्रियाभियानमुपमक्रान्ताना 10
 चाभिमाननाजिह्वीकरणविक्षेप सर्वेषा यथाभिप्रायपरिपूर्णदानपरित्यागदृढसमादानानुसर्गत्वाच्चत्वा-
 र्शिशात्मदन्त इत्युच्यते । दीर्घरात्र पिगुनवचनपरिउर्जनभेदमन्त्राग्रहणसप्तिसामग्रीरोचनसमप्राणा
 चेदाचित्तेन पिगुनवचननिर्गह्यसधिसामग्रीगुणवर्गप्रकाशनप्रयोगत्वात्सुशुद्धन्त इत्युच्यते । दीर्घरात्र
 वृष्णपक्षपरिउर्जनशुक्लपक्षकुशलोपचयवृष्णकर्मवृष्णनिपाकपरिउर्जनशुक्लकर्मशुक्लविपाकमवर्जनक्षीर-
 भोजनशुक्लप्रदानतथागतचेत्येषु सुधावृत्तक्षीरमिश्रमप्रदानसुमनापार्थिनीयानुस्कारिमालागुण- 15
 पुष्पदामशुक्लवर्णसुसुमानुप्रदानत्वादकिरलदन्त इत्युच्यते । दीर्घरात्र हास्योच्चटयनविउर्जनानन्दकरण-
 वागनुरक्षणानन्दकरणानुदीरणपरस्खलिताप्रच्छिद्रापरिमार्गणसर्वसत्त्वसमाचितसमादापनसम्प्रयोग -
 समवर्धेशनदृढसमादानापरित्यागत्वात्संसारप्रान्तिषुच्यते । दीर्घरात्र सर्वसत्त्वाविहेटनात्रिहिसन-
 निवित्रन्याप्रिसृष्टोपस्थानम्लानभैषज्यानुप्रदानत्वात्सर्वसार्थिकेभ्यश्च सर्वसत्त्वानापरिवेदनाद्ब्रह्मस्वर 20
 इत्युच्यते । दीर्घरात्रमनूर्तपरत्कर्तेशशाठ्यपरत्करुपराभिपक्षिन्यप्रियपरमर्षवद्भनवानपरिवर्जनमैत्री-
 कल्याणप्रयोगमुदिताप्रामोद्यनरणीस्निग्धममधुरलक्ष्मणद्वयगमसर्वैत्र्यैर्ष्यहृदकरणीसम्यगनाक्यसम्यकप्र-
 योगत्वादमिनीलनेत्र इत्युच्यते । दीर्घरात्र मातापितृवत्सर्वसत्त्वाप्रतिहतचक्षुप्रयो-
 गैरुपुत्रवद्याचनकर्मैत्रीसख्यपूर्वगमसंप्रेक्षणजिह्वीकरणप्रसक्तेन्द्रियतथागतचेत्यानिमिनर्धनसंप्रेक्षण -
 परसत्त्वतथागतदर्शनसमादापनदृढसमादानत्वाद्दोषेक्षनेत्र इत्युच्यते । दीर्घरात्र हीनचेतो
 निउर्जनेदारपिपुलापिसुक्तिपरिपूर्णातुचरधर्मदृढसत्त्वसमादापनमृजुटीमुखविउर्जनस्मितमुखसर्व- 25
 कल्याणमित्रोपसक्तनगामिमुखपूर्वगमसर्वेषुशलोपचयावैवर्तिन्याप्रभूतजिह्व इत्युच्यते । दीर्घ-
 रात्र सर्वान्दोषविउर्जनसर्वश्रावकप्रत्येकद्वयधर्मनाकाप्रमाणगुणवर्णसंप्रकाशनतथागतसुजान्त-
 लिखनवाचनपठनविज्ञापन तेषा च धर्माणामर्थपदप्रभेदपरसत्त्वसंप्रापणनैशल्पत्वाद्दुष्पीमानबलोकित-
 तमर्थ इत्युच्यते । दीर्घरात्र मातापितृश्रमणनाहणगुह्यदक्षिणीयाणा मूर्धा चरणतलप्रणिपतनप्रव्रजित-
 वन्दनाभिवादनकेशारोपणसुगन्धतेलमूर्ध्निपरिषिञ्चन सर्वयाचनकेभ्यश्चूर्णमाल्यमालागुणमूर्धा-

L 431

R 559

L 432

R 560

१ R सप्तच्छद for सप्तोत्सद २ R 'नुरस्र' for नुस्रं ३ R 'सम्यक्प्रवृत्त' for 'कप्रवृत्त'
 ४ R 'क्रियानिधान' for 'विधा' ५ R om 'सधिसामग्रीरोचनसमप्राणा चेदाचित्तेन पिगुनवचननिर्गह्येण'
 ६ R 'दानपरित्याग' for 'दानपरि' ७ R रसरसाप्रधान् ८ R अदृतापरय for अदृतापरय
 ९ R 'सर्वैश्वेन्द्रिय' for 'सर्वैत्रिय'. १० R om रससापरवान् for 'नयन'

भरणानुप्रदानत्वाद् भूम्ये सुजातप्रदक्षिणावर्तोत्तमविशुद्धवर्णाभासोर्ण इत्युच्यते । दीर्घात्रं निर्गल-
सर्वपद्मजनसमादपनसर्वकल्याणमित्रानुशासन्यनुद्धरधर्मभागकानां दौत्वप्रेक्षणे दिगमनागमना-
परिवेदनसर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येकबुद्धार्थश्रावकधर्मभागकमातापितृगुल्दक्षिणीयतमोन्धकारविधमनतैल-
घृततृणोल्काप्रदीपनानागन्धतैलप्रदीपसर्वाकारवरोपेतप्रास्तादिवत्तयागतप्रतिमाकारणक्षीरप्रतिभासरत्नो-

- L 433 5 सीर्णकोशप्रतिमण्डनपरसत्वबोधचित्तामुखीकरणकुसुमालसंभारविशेषत्वान्महास्यामप्राप्त इत्युच्यते । महा-
नारायणबलोपेतत्वान्महानारायण इत्युच्यते । कोटीशतमारधर्पणबलोपेतत्वान्सर्वपरप्रमर्दक इत्युच्यते ।
दशतयागतबलोपेतत्वादशतयागतबलोपेत इत्युच्यते । स्थानास्थानज्ञानकुसुमालहीनप्रदेशिकस्यैत-
R 561 विवर्जनमहायानगुणसमुदानयनबलोपेतापेतबलप्रयोगत्वात्स्थानज्ञानबलोपेत इत्युच्यते । अतीताना-
गतप्रत्युत्पन्नकर्मसमादानहेतुदोषिपाकशोभानबलोपेतत्वादतीतानागतप्रत्युत्पन्नसर्वकर्मसमादानहेतुवि-
10 पाकज्ञानबलोपेत इत्युच्यते । सर्वसत्त्वेन्द्रियवीर्यविमात्रताज्ञानबलोपेतत्वान्सर्वसत्त्वेन्द्रियवीर्यविमात्रता-
ज्ञानबलोपेत इत्युच्यते । अनेकधातुनानाधातुलोकप्रवेशज्ञानबलोपेतत्वाद्नेकधातुनानाधातु-
लोकप्रवेशज्ञानबलोपेत इत्युच्यते । अनेकाधिमुक्तिनानाधिमुक्तिनिरवशेषाधिमुक्तिविमुक्तिज्ञानबलो-
पेतत्वाद्नेकाधिमुक्तिनानाधिमुक्तिनिरवशेषाधिमुक्तिज्ञानबलोपेत इत्युच्यते । सर्वत्रागिनीप्रतिप-
ञ्जानबलोपेतत्वान्सर्वत्रागिनीप्रतिपञ्जानबलोपेत इत्युच्यते । सर्वध्यानविमोक्षसमाधिसमापत्तिसंक्षेप-
15 व्यवदानव्यवस्थापनज्ञानबलोपेतत्वान्सर्वध्यानविमोक्षसमाधिसमापत्तिसंक्षेपव्यवदानव्यवस्थापनज्ञान-
बलोपेत इत्युच्यते । अनेकविधपूर्वनिवासानुसृत्यासङ्गज्ञानबलोपेतत्वाद्नेकविधपूर्वनिवासानुसृत्या-
सङ्गज्ञानबलोपेत इत्युच्यते । निरवशेषसर्वरूपानावरणदर्शनदिव्यचक्षुज्ञानबलोपेतत्वानिरवशेषसर्व-
रूपानावरणदर्शनदिव्यचक्षुज्ञानबलोपेत इत्युच्यते । सर्ववासनानुसंधिगतनिरवशेषसर्वाश्रवक्ष्यज्ञान-
बलोपेतत्वान्सर्ववासनानुसंधिगतनिरवशेषसर्वाश्रवक्ष्यज्ञानबलोपेत इत्युच्यते । निरवशेषसर्वधर्माभिस्तु-
L 434 20 द्रप्रतिज्ञारोहणसदेवलोकाभिभूतप्रतिज्ञावैशारद्यप्राप्तत्वात्निरवशेषसर्वधर्माभिस्तुद्रप्रतिज्ञारोहणसदेव-
R 562 लोकेऽभिभूतप्रतिज्ञावैशारद्यप्राप्त इत्युच्यते । सर्वसाक्षेदिकान्तराधिकधर्मन्तरापकरणनिर्वाणस्येति-
तद्रप्रतिज्ञारोहणसदेवके लोकेऽनाद्येद्रप्रतिज्ञावैशारद्यप्राप्तत्वात्सर्वसाक्षेदिकान्तराधिकधर्मन्तरापकरण-
निर्वाणस्येति तद्रप्रतिज्ञारोहणसदेवके लोकेऽनाद्येद्रप्रतिज्ञावैशारद्यप्राप्त इत्युच्यते । नैर्वाणिकीं प्रतिपदं
प्रतिपद्यमानो निर्वाणमारागयिष्यतीति प्रतिज्ञारोहणसदेवके लोकेऽप्रतिचोद्यप्रतिज्ञावैशारद्यप्राप्तत्वात्नै-
25 र्वाणिकीं प्रतिपदं प्रतिपद्यमानो निर्वाणमारागयिष्यतीति प्रतिज्ञारोहणसदेवके लोकेऽप्रतिचोद्यप्रतिज्ञा-
वैशारद्यप्राप्त इत्युच्यते । समाश्रयज्ञानप्रहाणज्ञानप्रतिज्ञारोहणसदेवके लोकेऽविमर्षप्रतिज्ञावैशारद्य-
प्राप्तत्वान्सर्वाश्रयज्ञानप्रहाणज्ञानप्रतिज्ञारोहणसदेवके लोकेऽविमर्षप्रतिज्ञावैशारद्यप्राप्त इत्युच्यते ।
अस्खलितपद्मदेशास्त्राद्स्खलितपद्मदेशक इत्युच्यते । अरतानभिलाषधर्मस्वभावानुबुद्ध-
त्वाद्दरतानभिलाषधर्मस्वभावानुबुद्ध इत्युच्यते । अत्रितत्त्वाद्दविरत इत्युच्यते । समसत्त्वता-
प्रमाणबुद्धधर्मरत्ननिर्घोषाधिष्ठानसमर्पन्त्यात्सर्वसत्त्वस्ताप्रमाणबुद्धधर्मरत्ननिर्घोषाधिष्ठानसमर्थ इत्युच्यते ।

१ R 'मण्डल' for 'मण्डन'. २ R 'विषयिन्वात्' for 'विशेषवात्'. ३ R 'ज्ञान' for 'यत्न'.
४ R 'हेतुनिर्वाणस्य' for 'हेतुनिर्वाणस्यो ज्ञान'. ५ R 'अनेकव्यवधानानालेखधानु' for 'अनेक-
पद्मना पद्म'.

अमुपितस्मृतित्वादमुपितस्मृतिरित्युच्यते । नानात्वसंज्ञाविगतत्वान्नानात्वसंज्ञाविगत इत्युच्यते । सर्वचित्तसमाहितसुमाहितसत्त्वात्सर्वचित्तसमाहितसुसमाहित इत्युच्यते । अप्रतिसंख्यासमुपेक्षकत्वादप्रतिसंख्यासमुपेक्षक इत्युच्यते । छन्दसंस्कारसमाध्यपरिहीनत्वाच्छन्दसंस्कारसमाध्यपरिहीन इत्युच्यते । वीर्यसंस्कारसमाध्यनाष्ठेद्यापरिहीनवीर्यत्वाद्वीर्यसंस्कारसमाध्यपरिहीनवीर्य इत्युच्यते । स्मृत्यपरिहीनत्वादपरिहीनस्मृतिरित्युच्यते । अपरिहीनप्रज्ञत्वादपरिहीनप्रज्ञ इत्युच्यते । विमुक्त्यपरि- 5 R 563
हीनत्वादपरिहीनविमुक्तिरित्युच्यते । विमुक्तिज्ञानदर्शनाप्रहीनत्वादपरिहीनविमुक्तिज्ञानदर्शन इत्युच्यते । L 435
सर्वकार्यकर्मवाक्यकर्मनस्कर्मानुपूर्वगमज्ञानानुपरिवर्तिसमन्वागतत्वात्सर्वकार्यवाक्यमनरकर्मज्ञानपूर्वगम-
ज्ञानानुपरिवर्तिज्ञानसमन्वागत इत्युच्यते । अतीतानागतप्रत्युत्पन्नेष्वस्वत्वसङ्गाप्रतिहृतज्ञानदर्शनसमन्वा-
गतत्वात् त्र्यध्यासङ्गाप्रतिहृतज्ञानदर्शनसमन्वागत इत्युच्यते । अनावरणविमोक्षप्रतिलब्धत्वादानावरण-
विमोक्षप्रतिच्छेद्य इत्युच्यते । अधिष्ठितसर्वसत्यचरितप्रवेशकौशल्यावस्थितत्वोदधिष्ठितसर्वसत्यचरित- 10
प्रवेशकौशल्यावस्थित इत्युच्यते । यथाप्रत्यर्हधर्मदेशानाकुशलत्वाद्यथाप्रत्यर्हधर्मदेशानाकुशल इत्युच्यते ।
सर्वस्वराङ्गमण्डलपरमपारमिताप्राप्तत्वात्सर्वस्वराङ्गमण्डलपरमपारमिताप्राप्त इत्युच्यते । सर्वतत्प्रतिरत्त-
निश्चरणकौशल्यप्राप्तत्वादेवनागयक्षगन्धर्वासुरगण्डवित्तरमहोरगरत्त इत्युच्यते । ब्रह्मस्वरत्तरवितनिर्घोष
इत्युच्यते । कलविङ्करत्तस्वर इत्युच्यते । दुन्दुभिसंगीतिरत्तस्वर इत्युच्यते । धरणीतलनिर्नादनिर्घोषस्वर
इत्युच्यते । सागरनागेन्द्रमेघस्तनितगर्जितघोषस्वर इत्युच्यते । सिंहवृषभितामिगर्जितनिर्घोषस्वर इत्युच्यते । 15
सर्वस्वरत्तरवितानुचरणसंतोषणस्वर इत्युच्यते । असङ्गानावरणसर्वपर्यन्मण्डलाभिराधनस्वर इत्युच्यते । R 564
एकस्वरात्सर्वस्वरात्संप्रापनस्वर इत्युच्यते । ब्रह्मेन्द्रपूजित इत्युच्यते । देवेन्द्रसत्कृत इत्युच्यते । नागेन्द्रनमस्कृत
इत्युच्यते । यक्षेन्द्रावलोकितमुखमण्डल इत्युच्यते । गन्धर्वेन्द्रोपगीत इत्युच्यते । राक्षसेन्द्रप्रसजेन्द्रियानि-
निमिषनयनसंप्रोक्षित इत्युच्यते । असुरेन्द्राभिप्रणत इत्युच्यते । गलेन्द्राविहिंसप्रोक्षित इत्युच्यते ।
किन्नेन्द्राभिद्रुत इत्युच्यते । महोरगेन्द्राभिलषितदर्शन इत्युच्यते । मनुजेन्द्रामिसंपूजित इत्युच्यते । 20
अर्होणस्तोत्रे इत्युच्यते । सर्वधोषिसत्त्वसमादायकसमुत्तेजकसंहर्षक इत्युच्यते । निरामिधर्म- L 436
देशक इत्युच्यते । अक्षुण्णपदव्यङ्गनावन्धधर्मदेशक इत्युच्यते । कालानतिक्रमणधर्मदेशक इत्युच्यते ।
इदं तन्भैत्रेय धर्मचक्रप्रवर्तनं तथागतगुणवर्णप्रदेशस्य यत्किंचिद्वतारमात्रं संक्षेपेण निर्देशितः ।
विस्तरेण पुनर्भैत्रेय तथागतः कल्पं वा कल्पावशेषं वा निर्दिशेत् । न चास्य निर्दिश्यमानस्य
पर्यन्तो भवेत् ॥

अथ ललु भगवांस्तस्यां बेलायामिमां गाथामभाषत —

गम्भीरं दुर्दृशं सूक्ष्मं धर्मचक्रं प्रवर्तितम् ।

यत्र मोक्षं न गाहते सर्वे च परतीर्थिकाः ॥ ५२ ॥

अनालर्यं निष्प्रपञ्चं अनुत्पादमसंभवम् ।

विविक्तं प्रवृत्तीशून्यं धर्मचक्रं प्रवर्तितम् ॥ ५३ ॥

१ R 'वर्शनप्रहीन' for 'दर्शनाप्रहीन'. २ R 'विमोक्षप्रप्त' for 'प्रतिलब्ध'. ३ R यथा प्रत्यर्ह
for यथाप्रत्यर्ह. ४ R अर्हणयासंघसेवित for अर्हणयसंघित. ५ R मार्गे for मार्ग.

अनायूहमनिर्यूहमनिमित्तमलक्षणम् ।

समताधर्मनिर्देश चक्र बुद्धेन वर्णितम् ॥ ५४ ॥

मायामरीचि स्वप्न च दकचन्द्र प्रतिश्रुत्वा ।

यथैते तथा तच्चक्र लोफनाथेन वर्तितम् ॥ ५५ ॥

5 प्रतीत्यधर्मओतारमनुच्छेदमशादनतम् ।

सर्वदृष्टिसमुच्छेदो धर्मचक्रमिति स्मृतम् ॥ ५६ ॥

आकाशेन सदा तुल्य निर्दिश्यते प्रभास्वरम् ।

अनन्तमव्यनिर्देश धर्मचक्रमिहोच्यते ॥ ५७ ॥

अस्तिनास्तिनिर्मुक्तमात्म्यनैरात्म्यमर्जितम् ।

10 प्रवृत्त्याजातिनिर्देश धर्मचक्रमिहोच्यते ॥ ५८ ॥

L 437 भूतकोटीमरोटी च तथताया तथत्वत ।

अद्वयो धर्मनिर्देशो धर्मचक्रं नित्यते ॥ ५९ ॥

चक्षु स्वभास्त शून्य श्रोत घ्राण तथैव च ।

जिह्वा कण्य च चित्तं च शून्यात्मानो निरीहक ॥ ६० ॥

15 इदं तदीदृशं चक्रं धर्मचक्रं प्रवर्तितम् ।

बोधयत्यबुधान् सत्त्वास्तेन बुद्धो निरुच्यते ॥ ६१ ॥

स्वयं मयानुबुद्धोऽयं स्वभावो धर्मलक्षणम् ।

ऋते परोपदेशेन स्वयंभूस्तथ चक्षुमान् ॥ ६२ ॥

सर्वधर्मवशिप्राप्तो धर्मस्वामी निरुच्यते ।

20 नयानपज्ञो धर्मेषु नाप्यकस्तेन चोच्यते ॥ ६३ ॥

R 566 यथा भवन्ति वैनेया विनयाप्यमिता जना ।

विनेयपारमिप्राप्तस्तेन प्रोक्तो विनायक ॥ ६४ ॥

नष्टमार्गा हि ये सत्त्वा मार्गं देशेभि उच्यते ।

25 नयामि पारिम तीरं तस्मादस्मि विनायक ॥ ६५ ॥

सप्रहावस्तुज्ञानेन संगृह्य जनतामहम् ।

ससारादग्निस्तीर्णं सार्यवाहस्ततो ब्रह्मम् ॥ ६६ ॥

वशवर्ती सर्वधर्मेषु तेन धर्मेश्वरो जिन ।

धर्मचक्रं प्रवर्तित्वा धर्मराजो निरुच्यते ॥ ६७ ॥

१ R स्वप्नोदक for इध्रं च दक २ R जातनिर्देश for 'जाति'. ३ R तेन for तथ

धर्मदानपतिः शास्ता धर्मस्वामी निरुत्तरः ।
 सुपथ्यशसिद्धार्थः पूर्णाशः सिद्धमङ्गलः ॥ ६८ ॥
 आम्बासकः क्षेमदर्शा शूरो महारणजहः ।
 उत्तीर्णसर्वसंग्रामो मुक्तो मोचयिता प्रजाः ॥ ६९ ॥
 आलोकभूतो लोकस्य प्रज्ञाज्ञानप्रभंकरः ।
 अज्ञानतमसो हन्ता उल्काधारि महाप्रभः ॥ ७० ॥
 महावैद्यो महाज्ञानी महाक्लेशचिकित्सकः ।
 सत्वानां क्लेशविद्वानां शल्यहर्ता निस्तरः ॥ ७१ ॥
 सर्वलक्षणसंपन्नः सर्वव्यञ्जनशोभितः ।
 समन्तभद्रकायेन हीनानां चानुवर्तकः ॥ ७२ ॥
 दशभिर्बलभिर्बलवान् वैशारद्यविशारदः ।
 आवेणिवैरष्टदशैः अग्रयानी महामुनिः ॥ ७३ ॥
 एष संक्षेपनिर्देशो धर्मचक्रप्रवर्तने ।
 तथागतगुणवर्णः परीतोऽयं प्रकाशितः ॥ ७४ ॥
 बुद्धज्ञानमनन्तं हि आकाशविपुलं समम् ।
 क्षपयेत्ब्रह्म भासन्तो न च बुद्धगुणक्षयः ॥ ७५ ॥ इति ॥

5 L 433

R 567

10

15

॥ इति श्रीललितविस्तरे धर्मचक्रप्रवर्तनपरिवर्तो नाम षड्विंशतितमोऽध्यायः ॥

१ R निरुत्तरः, २ R 'भवसंग्रामो for 'सर्व', ३ R सर्वक्लेश for महाक्लेश,
 ४ R धर्मचक्र प्रवर्तते for चक्रप्रवर्तने.

आरूप्यसमापत्तीः प्रतिलप्यते चित्तवशवर्तितायै । पञ्चामिज्ञाः प्रतिलप्यते अन्यबुद्धदेगमनायै ।
सर्ववासनानुसंधिसमुद्धारं प्रतिलप्यते शूरंगमसमाधिप्रतिलम्भाय । इमा अष्टौ चित्तनिर्मिताः
प्रतिलप्यते ॥

यस्मिंश्च मार्गां प्राप्ते वा नगरे वा निगमे वा जनपदे वा जनपदप्रदेशे वा चक्रमे वा विहारे
5 वा अयं ललितविस्तरो धर्मपर्यायः प्रचरिष्यति, तत्राष्टौ भयानि न प्रभविष्यन्ति स्थापयित्वा पूर्व-
R 572 कर्मविपाकम् । कतमान्यष्टौ ? तद्यथा—यदुत राजसंक्षोभभयं न भविष्यति । चौरसंक्षोभभयं
न भविष्यति । व्यालसंक्षोभभयं न भविष्यति । दुर्भिक्षकान्तारसंक्षोभभयं न भविष्यति ।
अन्योन्यकलहविवादविग्रहसंक्षोभभयं न भविष्यति । देवसंक्षोभभयं न भविष्यति । नागसंक्षोभ-
भयं न भविष्यति । यक्षसंक्षोभभयं न भविष्यति । सत्रोपद्रवसंक्षोभभयं न भविष्यति । इनामि
10 मार्गास्तत्राष्टौ भयानि न भविष्यन्ति [स्थापयित्वा पूर्वकर्मविपाकम्] ॥

संक्षेपान्मार्गां यदि तथागतः कल्पस्थितिकेनायुप्रमाणेन रात्रिदिवमधिष्टमानोऽस्य धर्मपर्या-
L 443 यस्य वर्णं भाषते, नैत्रास्य धर्मपर्यायस्य वर्णपर्यन्तो भवेत् न च तथागतप्रतिमानस्य क्षया भवेत् ।
अपि तु खलु पुनर्मार्गां यथैव तथागतस्य शीलसमाधिप्रज्ञाविमुक्तिज्ञानदर्शनप्रमाणमपर्यन्तम्,
एवमेव मार्गां य इमं धर्मपर्यायमुद्ग्रहीष्यति धारयिष्यति वाचयिष्यति लिखिष्यति लेखयिष्यति
15 पर्यवाप्स्यति प्रवर्तयिष्यति, पर्यन्मध्ये च विस्तरेण संप्रकाशयिष्यति—अनेन चित्तेन कथममी सत्त्वा
एवमुदारस्य धर्मस्य लाभिनः स्युरिति, तेषामपि नास्ति पुण्यपर्यन्तः ॥

ततः खलु भगवानायुष्मन्तं महानाश्यपमामन्वयते स्म आयुष्मन्तं चानन्दं मैत्रेयं च
R 573 बोधिसत्त्वं महासत्त्वम्—इमामहं मार्गां असंख्येयकल्पशोडिनयुतशतसहस्रसमुदानांतामनुत्तरं
सम्यक्संबोधिं युष्माकं हस्ते परिदाम्यन्तुं परिन्दामि परमया परिन्दनया, स्वयं चैत्रमिमं धर्मपर्यायं
10 धारयत, परम्यश्च विस्तरेण संप्रकाशयत ॥

इत्युभया च भगवानस्थीं धर्मपर्यायस्य भूयस्या मात्रायानुर्विन्दनार्थं तस्यां वेलायामिदं
गायाममापत—

स्युः सर्वसत्त्वा यदि प्रत्यधैर्जिना

तां पूजयेत्कश्चिदिहाप्रमत्तः ।

पुण्यैश्च गन्धैश्च विनेपनैश्च

कल्पाननेनां सततं हि तत्परम् ॥ ३ ॥

एकस्य यश्चैव तथागतस्य

दुर्वात्प्रणामं अपि चैकशोऽपि ।

प्रसन्नाचितोऽथ वदेन्नमोऽर्हते

तस्मादिदं श्रेष्ठतरं च पुण्यम् ॥ ४ ॥

बुद्धा भवेद्युयदि सर्वसत्त्वा

ता पूजयेद्यश्च यथैव पूर्वम् ।

दिव्यैश्च पुण्यैरथ मानुषैर्वैरीः

कल्पाननेनां बहुभिः प्रकृरैः ॥ ५ ॥

यश्चैव सद्दर्भविलोपनात्ले

त्यक्त्वा स्वप्नाये च तथैव जीवितम् ।

बद्धाद्दहोरात्रमिदं हि सूत्रं

विशिष्यते पुण्यमिदं हि तस्मात् ॥ ६ ॥

यस्येभिसतं पूजयितुं विनायका

प्रत्येकबुद्धाश्च तथैव श्रावकां ।

दृढं समुत्पाद्य स बोधिचित्त

इदं सदा सूत्रवरं दधातु ॥ ७ ॥

राजा ह्ययं सर्वसुभाषिताना

योऽभ्युद्भूतः सर्वतथागतानाम् ।

गृहे स्थितस्तस्य तथागतः सदा

तिष्ठेद्विदं यत्र हि सूत्ररत्नम् ॥ ८ ॥

प्रतिभा स प्राप्नोति शुभामनन्ता

एकं पदं वक्ष्यति कल्पकोटी ।

न व्यञ्जना भ्रश्यति नापि चार्या

दद्याच्च यः सूत्रमिदं परेभ्यः ॥ ९ ॥

अनुत्तरोऽसौ नरनायकाना

सत्त्वो न कश्चित्सदृशोऽस्य विद्यते ।

5

R 574

10

L 444

15

20

25

प्रवादिभिरनभिभवन्तया । बुद्धस्वरतां सर्वसत्त्वेन्द्रियपरितोषणतया । इमा अथै वाक्यमपरिशुद्धीः प्रतिलक्ष्यते ॥

यः कश्चिन्मार्गं इमं ललितविस्तरं धर्मपर्यायं पुस्तकालिखितं कृत्वा धारयिष्यति सत्त्वरिष्यति गुरुरारिष्यति मानयिष्यति पूजयिष्यति, अमात्सर्वचित्ततया चतुर्दिशमस्य धर्मपर्यायस्य वर्णनां भाषिष्यते वर्णनां चोच्चारयिष्यति—आगच्छतेमं धर्मपर्यायं लिखितं धारयत वाचयत चिन्तयत 5 स्वाव्याप्यते, सो अथै महानिधानानि प्रतिलक्ष्यते । कतमान्यथै महानिधानानि ? यदुत स्मृतिनिधानं असंमोषणतया । मतिनिधानं बुद्धिप्रभेदनतया । गतिनिधानं सर्वसूत्रान्तर्याग्यनुराग-तया । धारणीनिधानं सर्वश्रुताधारणतया । प्रतिमाननिधानं प्रतिलभते सर्वसत्त्वसुभाषित-संभाषणतया । धर्मनिधानं प्रतिलभते सद्गमप्रतिलक्षणतया । बोधिचित्तनिधानं त्रिरत्नवंशानुपच्छेदन-तया । प्रतिपत्तिनिधानं चानुपत्तिकधर्मज्ञान्तिप्रतिलम्भतया । इमान्यथै निधानानि प्रतिलक्ष्यते ॥ 10

R 570

यः कश्चिन्मार्गं इमं ललितविस्तरं धर्मपर्यायं सुप्रवर्तितं कृत्वा धारयिष्यति, सोऽथै संभारान् परिपूरयिष्यति । कतमान्यथै ? तद्यथा—यदुत दानसंभारं परिपूरयिष्यति अमात्सर्वचित्ततया । शीलसंभारं परिपूरयिष्यति सर्वकल्याणाभिप्रायपरिपूरणतया । श्रुतसंभारं परिपूरयिष्यति असङ्ग-प्रज्ञासमुदानयनतया । शमयसंभारं परिपूरयिष्यति सर्वसमाधिसमापत्यामुखीकरणतया । विदर्शना-संभारं परिपूरयिष्यति त्रैविध्यविद्याप्रतिपूर्वा । पुण्यसंभारं परिपूरयिष्यति लक्षणानुव्यञ्जनबुद्धक्षेत्रालं-कारविशुद्धया । ज्ञानसंभारं परिपूरयिष्यति सर्वसत्त्वयथाधिमुक्तिस्तोषणतया । महाकल्या संभारं परिपूरयिष्यति सर्वसत्त्वपरिपाचनापरिखेदतया । इमान्यथै संभारान् परिपूरयिष्यति ॥ 15

L 441

यः कश्चिन्मार्गं इमं ललितविस्तरं धर्मपर्यायं परेभ्यश्च विस्तरेण संप्रकाशयिष्यति, एवं-चिचो यदुत कथममी सत्त्वा एवामेवरूपाणां धर्माणां लाभिनो भवेयुरिति, स तेन कुशलभूतेनाथै महापुण्यताः प्रतिलक्ष्यते । कतमा अथै ? तद्यथा—राजा भवति चक्रवर्ती, इयं प्रथमा महापुण्यता । 20 चतुर्भारराजकायिकानां देवानामाधिपत्यं कारयिष्यति, इयं द्वितीया महापुण्यता । शक्रो भविष्यति देवेन्द्रः, इयं तृतीया महापुण्यता । सुयामो भविष्यति देवपुत्रः, इयं चतुर्थी महापुण्यता । संतुषितो भविष्यति, इयं पञ्चमी महापुण्यता । सुनिर्मितो भविष्यति, इयं षष्ठी महापुण्यता । वशावर्ती भविष्यति देवराजः, इयं सप्तमी महापुण्यता । ब्रह्मा भविष्यति महाब्रह्मा, इयं अष्टमी महापुण्यता । 25 अन्ते च तथागतो भविष्यति अर्हन् सम्यक्संबुद्धः सर्वबुद्धशालधर्मप्रहीनः सर्वबुद्धशालधर्मसमन्वागतः । इमा अथै महापुण्यताः प्रतिलक्ष्यते ॥

R 571

यः कश्चिन्मार्गं इमं ललितविस्तरं धर्मपर्यायं भाष्यमाणमवहितश्रोतैः श्रोष्यति, सोऽथै चित्तनिर्मलताः प्रतिलक्ष्यते । कतमा अथै ? तद्यथा—यदुत मंत्री प्रतिलक्ष्यते सर्वदोषनिर्घाताय । फरणां प्रतिलक्ष्यते सर्वविहिंसोत्सर्गाय । मुदितां प्रतिलक्ष्यते सर्वास्त्वपकर्षणतायै । उपेक्षां प्रति-लक्ष्यते अनुनयप्रतिषोत्सर्गाय । चत्वारि ध्यानानि प्रतिलक्ष्यते सर्वरूपधातुवशावर्ततायै । चतस्र

L 442

१ R वर्णं for वर्णनां. २ R सममत्तमोषणतया for असंमोषणतया. ३ R om. तद्यथा. ४ R अत्रप्रज्ञा for असत्रप्रज्ञा. ५ R त्रैविद्यासुद्धिप्रति for त्रैविद्याविद्याप्रति. ६ R श्रोता for श्रोतः. ७ R om. तद्यथा. ८ R सर्वास्त्वपकर्षणतायै for सर्वास्त्वपकर्षणतायै.

आरूप्यसमापत्तीः प्रतिलप्यते चित्तवशावर्तितायै । पञ्चामिज्ञाः प्रतिलप्यते अन्यबुद्धक्षेत्रगमनतायै । सर्ववासनानुसंधिसमुद्धारं प्रतिलप्यते शूंगमसमाधिप्रतिलम्भाय । इमा अष्टौ चित्तनिर्मलताः प्रतिलप्यते ॥

यस्मिंश्च मार्षां ग्रामे वा नगरे वा निगमे वा जनपदे वा जनपदप्रदेशे वा चंक्रमे वा विहारे
5 वा अयं ललितविस्तरो धर्मपर्यायः प्रचरिष्यति, तत्राष्टौ भयानि न प्रभविष्यन्ति स्थापयित्वा पूर्व-
कर्माविपाकम् । यत्तमान्यथौ ? तद्यथा—यदुत राजसंक्षोभमयं न भविष्यति । चौरसंक्षोभमयं
R 572 न भविष्यति । व्यालसंक्षोभमयं न भविष्यति । दुर्मिक्षकान्तरसंक्षोभमयं न भविष्यति ।
अन्योन्यकलहविवादविग्रहसंक्षोभमयं न भविष्यति । देगसंक्षोभमयं न भविष्यति । नार्गसंक्षोभ-
मयं न भविष्यति । यक्षसंक्षोभमयं न भविष्यति । सर्वोपद्रवसंक्षोभमयं न भविष्यति । इमानि
10 मार्षास्तत्राष्टौ भयानि न भविष्यन्ति [स्थापयित्वा पूर्वकर्मविपाकम्] ॥

संक्षेपान्मार्षा यदि तथागतः कल्पस्थितिकेनायुष्प्रमाणेन त्रिंशद्विंशतिप्रमाणोऽस्य धर्मपर्या-
यस्य वर्णं भाषते, नैवास्य धर्मपर्यायस्य वर्णपर्यन्तो भवेन्न च तथागतप्रतिमानस्य क्षया भवेत् ।
L 443 अपि तु खलु पुनर्मार्षा यथैव तथागतस्य शीलसमाधिप्रज्ञाविमुक्तिज्ञानदर्शनमप्रमाणमपर्यन्तम्,
एवमेव मार्षा य इमं धर्मपर्यायमुद्गृहीष्यति धारयिष्यति वाचयिष्यति लिखिष्यति लेखयिष्यति
15 पर्यवाप्यति प्रवर्तयिष्यति, पर्यन्मध्ये च विस्तरेण संप्रकाशयिष्यति—अनेन चित्तेन कथममी सत्त्वा
एवमुदास्य धर्मस्य लभिनः स्युरिति, तेषामपि नारित पुण्यपर्यन्तः ॥

ततः खलु भगवानायुष्मन्तं महाकाश्यपमामन्त्रयते स्म आयुष्मन्तं चानन्दं मैत्रेयं च
बोधिसत्त्वं महासत्त्वं—इमांष्टौ मार्षा असंख्येयकल्पकोटिनशतशतसहस्रसमुदागनीतामनुत्तरां
R 573 सम्यक्संबोधिं युष्माकं हस्ते परिद्राम्यन्तु परिन्दामि परमया परिन्दनया, स्वयं चैवमिदं धर्मपर्यायं
20 धारयत, परेभ्यश्च विस्तरेण संप्रकाशयत ॥

इत्युक्त्वा च भगवानस्यैव धर्मपर्यायस्य भूयस्या मात्रयानुर्परिन्दनार्थं तस्यां वेलायामिमां
गायामभाषत—

सत्त्वा दृष्टा ये मया बुद्धदृष्ट्या

स्युस्तेऽर्हन्तः शारिपुत्रेण तुल्याः ।

25 तांश्चेत्कश्चित्पूजयेत्कल्पकोटी

तुल्यां गङ्गावालिकाभिव्यथैव ॥ १ ॥

प्रत्येकबुद्धाय तु यश्च पूजां

युस्याद्दहोरत्रमपि प्रहृष्टः ।

माल्यैः प्रकारैश्च तथापरैश्च

तस्मादयं पुण्यवृत्तो विशिष्यते ॥ २ ॥

१ R नामयक्षसंक्षोभं for नागसंक्षोभं. २ R अनुपरिन्दन्यामि for अनुपरिन्दामि. ३ R अथ खलु
for इत्युक्त्वा च. ४ R अनुपरिन्दं for अनुपरिन्दं.

स्युः सर्वसत्त्वा यदि प्रत्ययैर्जिना
 तां पूजयेत्कश्चिदिहाप्रमत्तः ।
 पुण्यैश्च गन्धैश्च विष्टेपनैश्च
 कल्पाननेकां सततं हि तत्परम् ॥ ३ ॥

एकस्य यश्चैव तथागतस्य
 कुर्यात्प्रणामं अपि चैकशोऽपि ।
 प्रसन्नाचित्तोऽथ वदेन्नमोऽर्हते
 तस्मादिदं श्रेष्ठतरं च पुण्यम् ॥ ४ ॥

बुद्धा भवेयुर्यदि सर्वसत्त्वा
 तां पूजयेद्यश्च यश्चैव पूर्वम् ।
 दिव्यैश्च पुण्यैश्च मानुषैर्वरैः
 कल्पाननेकां बहुभिः प्रकारैः ॥ ५ ॥

यश्चैव सद्धर्मविलोपकाख्ये
 त्यक्त्वा स्वकाये च तथैव जीवितम् ।
 बध्नादहोरात्रमिदं हि सूत्रं
 विशिष्यते पुण्यमिदं हि तस्मात् ॥ ६ ॥

यस्येक्षितं पूजयितुं विनायकां
 प्रत्येकबुद्धांश्च तथैव श्रावकां ।
 दृढं समुपाय स बोधिचित्त
 इदं सदा सूत्रवरं दधातु ॥ ७ ॥

राजा ह्ययं सर्वसुभाषितानां
 योऽभ्युद्गतः सर्वतथागतानाम् ।
 गृहे स्थितस्तस्य तथागतः सदा
 तिष्ठेदिदं यत्र हि सूत्ररत्नम् ॥ ८ ॥

प्रतिभां स प्राप्नोति शुभामनन्तां
 एकं पदं वक्ष्यति कल्पकोटी ।
 न व्यञ्जना भ्रमयति नापि चार्था
 दद्यौच यः सूत्रमिदं परेभ्यः ॥ ९ ॥

अनुत्तरोऽसौ नरनायकानां
 सत्त्वो न कश्चित्सदशोऽस्य विद्यते ।

5

R 574

10

L 444

15

20

25

भवेत्समुद्रेग समश्च सोऽक्षयः

श्रुत्वा हि यो धर्ममिमं प्रपद्यते ॥ १० ॥ इति ॥ *

इदम्वोचद्भृगवानात्तमनाः । ते महेश्वरदेवपुत्रपूर्वगमाः शुद्धावासनायिका देवपुत्रा मैत्रेय-
पूर्वगमाश्च सर्ववोधिसत्त्वा महासत्त्वा महाकारयपपूर्वगमाश्च सर्वमहाश्रावकाः सदेवमानुयासुरगन्धर्वैश्च
लोको भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥ इति ॥

॥ इति श्रीललितविस्तरे निगमपरिवर्तो नाम सप्तविंशतितमोऽध्यायः ॥

समाप्तं चेदं सर्ववोधिसत्त्वचर्याप्रस्थानम् ॥

॥ श्रीललितविस्तरो नाम महायानसूत्रं रत्नराजं परिसमाप्तम् ॥

* * * * *

ये धर्म हेतुप्रभवा हेतुं तेषां तथागतो ह्यवदत् ।

तेषां च यो निरोध एवं वादी महाश्रमणः ॥

श्लोकसूची ।

अकाञ्चस्त्वं पापीयं-२१.१५३
 अक्षणाः पिथिता सर्वे-१९.१०
 अक्षोभ्यराज कूटागारि-१३.६३
 अग्निप्रवेश मरुप्रपात-१७.१४
 अघट्टिताथ नित्यकाल-६.३४
 अछिद्रशीलस्य तथागतस्य-२४.९०
 अज्ञानतिमिरे लोके-११.६
 अज्ञानपूर्वकु तपो-२१.१६८
 अगुमात्रं हि मे-१८.९
 अतिदुःख मह्य छन्दा-१५.१३९
 अतिपतित यौवनमिदं-१३.१४७
 अतिमोहतमावृत-१५.२७
 अत्रैव चासनवरे-२१.२०१
 अच्युच्चगामि चन्दनाग्नि-१३.६१
 अथ चतुरि चतुर्दिशासु पाल-५.५७
 अथ पण्डितु कश्चि मार्गते-१३.१०९, ११५
 अथवापि यस्य मनुजेषु-५.२४
 अथ विमलधरो-१६.१
 अथ सो मनुष्यचन्द्रः-२४.६९
 अथागमन् देवसुता-१.७
 अथापि व तृणस्य तल्लि-६.३१
 अथानुवन् देवसुता-१५.२४
 अथ त्वं पापीयं-२१.१५५
 अथ हिताश्च नित्यकाल-६.३४
 अथेदं भवनं विराजति-१९.२९
 अद्भुतं त्रिमवं शरदधनिभं-१३.७०
 अध्येपणां देवगणस्य-१.१२
 अध्येप-सोऽहं तव-२५.१६
 अनायूहमनिर्घूहमनिमित्त-२६.५४
 अनालय निष्प्रपञ्चं-२६.५३

अनिकेतबुद्धिस्त्वं-२१.१४४
 अनिवर्त्यस्त्वं अमसत्त्व-२१.१४६
 अनुकम्पनार्थाय उभौ-२४.१०७
 अनुत्तरासौ नरनायकानां-२७.१०
 अणुमात्रं हि मे-१८.९
 अनुराधा च ज्येष्ठा-२४.१३१
 अनुशासयित्व पितरं-११.३२
 अनुशियस्त्वं मह्यं-४.१३
 अनुस्रोतं प्रवाहान्ते-२५.२०
 अनेन बहुकल्पकोट्यः-२२.७, ८, ९
 अन्तर्गतोऽहं धक्ष्यामि-२१.३३
 अन्धाप्रपाते पतिता-२५.३०
 अन्धातमा अनयना-१३.१५३
 अन्ये चाशीतिकोऽव्यस्तु-२६.४६
 अन्येऽपि सत्त्वाः-३.५
 अन्योन्य बोधयेथा-१५.१९
 अपगतगिरिवाक्यथो-२५.२
 अपरिमितानन्त धरुपा-१५.५४
 अपरु पुरुष आह-७.४१
 अपायाश्च यथा शान्ता-७.४५
 अपावृतास्तेषाममृतस्य-२५.३४
 अपि च धरणिपाल-१६.२६
 अपि च नृपति गच्छ-७.४४
 अपि चोरगेन्द्रैः-७.३७
 अपिडित अलुलित-२३.२६
 अपि शतधा वसुधा-१७.१०
 अप्सरा कुक्षल गीत-१५.१५४
 अद्रलस्त्वं पापीयं-२१.१४९
 अबलं बलं मुषिमु-१५.८८
 अभिप्राया यथान्येषां-१९.२४

अमिन्ध्र सुगत-२४-२
 अमिभविष्यसे त्वमद्य-२१-१५६
 अमूच्च ते पूर्व-२५-३२
 अभूपि त्वं अत्रीनपुण्य-१३-५३
 अभ्युत्थिता बलवती-२१-१७३
 अभ्रान्ता अत्रस्ता-१९-४२
 अमरपुरगतान-५-४६
 अमला विमला-२३-१७
 अयं कुमारः शतपुण्य-१५-३६
 अयं कुमारो हयवरु-१५-११६
 अयं लोकः संतापजातः-२४-८३
 अयं स कालः-२४-८५
 अरणि यथ चोत्तरारणि-१३-१०८
 आहन् सुगतो लोके न-२४-७५
 अलंकृतो बोधिमण्ड-१९-२५
 अल्पोत्सुको देव भव-६-१४
 अवतीर्य मेदिनितले च-११-२२
 अशरणमपरायणं-१५-५९
 अशुचीना च विरन्ते-१७-३३
 अश्रुय सिंहनाद-२-१५
 अष्टाङ्गिषो मार्गयलप्रमदः-१३-१३८
 अष्टाविंशति नक्षत्रा-२४-१४८
 अष्टौ श्रमणा (चाष्टौ)-२४-१४९
 असितः प्रेक्षति-७-६१
 असिनेनाभिनिर्दिष्टो-१७-५
 अरखात्रिता अनरथा-२३-४६
 अरिन छन्द तथा-१८-१४
 अस्तिनारितविनिर्मुक्त-२६-५८
 अरुणदन्तसकेशरोमिष्टने-१५-२९
 अरुणकु बानं गगने-२३-५६
 अरुणो विधित्त वरउक्षण-७-८७
 अरुणं त्वनुमतेन-१०-१०

अहमपि विपुलां-१६-२७
 अहंमिह समुदानिया-१५-६०
 अहमेव तुभ्य गति-१५-८९
 अहमेवाहं लोके-२६-२
 अहं च पुरतो यास्ये-१५-२३
 अह्नु व्यसहस्र-२१-५३
 आकाशेन सदा तुल्यं-२६-५७
 आकीर्णं तीर्थिकगणैः-१७-१३
 आचार्यो न हि मे-२६-१
 आज्ञतो युवतीजनश्च-१४-१८
 आज्ञाय पारिववरः-५-१२
 आत्ममांस तुल्यित्व-५-६४
 आदीप्त क्लेशतापै-१३-१५१
 आदीप्त सर्वे त्रिभवं-७-९२
 आनयित्वा च तं शीघ्रं-२४-७४
 आपो मि साक्षि तथ-२१-१८८
 आभा इयं तु नरदेव-१५-२
 आभा तेन प्रमुक्त-१५-८१
 आभा प्रमुक्त सुपिने-१४-४२
 आभा प्रमुक्ता विहत-१५-१२३
 आभेयं प्ररिराजते-७-५८
 आम्हाविष्यसे त्वमद्य-२१-१६२
 आरामोदानप्रासाद-१५-४३
 आरोग्यता च भवते-१४-८
 आर्द्रं तृणं प्राप्य-२१-४७
 आलयं चन्द्रसूर्याणां-२१-३७
 आलोक कृते दशादिशे-२३-४४
 आलोमभूतो लोमस्य-२६-७०
 आलोम्यभूतं तमनुन्यधर्म-१-४
 आध्वयं शुद्धसत्त्वस्य-१०-६
 आघ्रासनः क्षेमदर्शी-२६-६९
 आघ्रासविप्रहीनः-१७-२७

आस्फानकं च ध्यानं—१७.२४
 इच्छामि देव जर महा—१५.७
 इति तत्र असदृश—१३.३४
 इति विविधा रुचिरा—१३.४९
 इत्येते सप्त नक्षत्रा—२४.११४, १२३, १३२, १४१
 इदं तदीदृशं चक्रं—२६.६१
 इदं मुने रामनिसूदनाब्धं—१.१०
 इम ईदृशकै बहु—१३.९२
 इम ईदृशी विभूति—२१.७९
 इम एवरूपास्तुरियेभि—१३.१४०
 इम पुन वनखण्डमासाद्य—११.१
 इमु वचन श्रुणुः—२६.५१
 इमांश्च वेणून् पणवां—१५.४९
 इमां विद्युद्दाम्बुजपत्रलोचनां—१५.४८
 इमु जगं अपेक्षाम्यहं—१५.५५
 इमे च ते (देव) कामगुणा—१५.५३
 इय ईदृश धर्मलक्षणा—१३.११८
 इयमपि नरसिंहस्यासनस्थस्य—२२.२४, २५
 इयमीदृश गाय—१३.१३२
 इय तृपार्ता जनता—२५.२८
 इयं मही सर्वजगत्प्रतिष्ठा—२१.८८
 इयं सुशाल्या सुचिरानुरा—२५.२५
 इष्टो मनाप प्रियु—५.३३
 इह अनुनयप्रतिघानां—२४.४१
 इह बहु चिरप्रयातो—२४.५०
 इह गृहगत युग्मे—१२.२७
 इह जालिनी अशेषा—२४.३२
 इह तन्मयानुचक्रं—२४.४९, ५१, ५४, ५५, ५६
 इह ते कामक्रोधा—२४.१२
 इह ते चिरं समायात—२४.१६
 इह ते द्वय संमोहा—२४.१७
 इह ते मयानुबुद्धा—२४.५३

इह ते मूलश्लेशा—२४.३३
 इह ते विवादमूला—२४.२७
 इह ते त्रिपय काष्ठनिचयो—२४.३६
 इह धातुभूत चतुरो—२४.३६
 इह नीवरणयनारी—२४.१८
 इह पद्मगुणसमृद्धाः—२४.४०
 इह ममियिता च सर्वे—२४.४२
 इह मय विलेश गहना—२४.३०
 इह मारधर्षणकृते—२१.२०२
 इह मे अनुशयपटला—२४.३७
 इह मे कर्मविधाना—२४.४६
 इह मे तत्कलु शुद्धं—२४.५७
 इह मेऽनुशय अशेषा—२४.२४
 इह मे प्रज्ञाचक्षुर्विशोभितं—२४.३४
 इह मे हतान विविधा—२४.१३
 इह मे हतो—२४.३८
 इह मोहतमः वल्लभं—२४.४७
 इह रागमदनकरं—२४.४८
 इह रुदितक्रन्दितानां—२४.२८
 इह लालयिता सर्वे—२४.४३
 इह सा अकार्यकर्त्री—२४.१४
 इह सा अहं ममेति—२४.१५
 इह सा ध्वजाप्रधारी—२४.३९
 इह सा वितर्कमाला—२४.१९
 इह सो मया ह्यतिब्रह्मो—२४.३१
 इह हेतु दर्शद्विजिता—२४.४५
 इहासने शुष्यतु मे—१९.५७
 ईदृशी च इयं प्रज्ञा—१२.२२
 उक्तं यद्वचनं त्वया—२३.२४
 उत्तरेस्मिन्दृशो भागे—२४.१४४, १४६
 उत्तिष्ठ विजितसंभ्राम—२५.१७, १८

उत्तीर्णपङ्क्तौ ह्यनिघ -२३ ३
 उत्पन्नो लोकप्रयतो-२३ १
 उत्पादव्यय विपश्यतो-१३ ११३
 उत्सा सरस तडागा-१७ २१
 उदप्रमनस सर्वे-२४ १०४
 उदचद्रसमा इमि-१३ ७७
 उदारच्छन्देन च आशयेन-१३ १३३
 उद्गतस्त्वं महाबाहो-२३ ४
 उद्यान सर्वे अफल-१५ १०८
 उद्युक्त सर्गा सुविपुल-१५ १२५
 उद्युक्तचरितोऽतिनिर्मितमना-७ ६२
 उमत्ता स्मृतिमन्तश्च-१९ १३
 उपनामयस्य सुगतस्य-२४ ८७
 उपरि सिधहिय नारिणा-१६ ५
 उपनिशति यदा सा माय-७ १८
 उपशोभसे त्वं निशुद्धसत्त्व-२१ १३९
 उपस्थिता महाराजा-२४ १४५
 उपेहि द्रुमेन्द्र निपीदा-१९ ४५
 उल्कां पश्यति निष्कमन्त-१४ २५
 उर्णा यथा सुनिमला-२१ ८०
 उर्णा विराजतेऽङ्ग-२२ ११
 ऋतुप्रवर वसन्तो-७ ३
 ऋद्द स्फीत पुरमघ-५ ७६
 ऋद्धिपादवरमिद्ध-५ ७२
 एतमेक अभिनन्दते-१५ १५६
 एतत्पररेस्मिन्-७ १३
 एकादशा द्विशिवा-२१ १७
 एकस्य यधैव-२७ ४
 एकस्य वर्णानति-२१ ८५
 एषस्मि शयने रिप्ये-१४ २२
 एषारथसि त्वं पापीय-२१ १४८

एका मक श्रमण किं-२१ १६७
 एकादशा नगमिका-२४ १३६
 एतस्य निर्गतस्या-१५ २०
 एतानीदृश शाक्यवन्य-१४ २६
 एति चान्पि सत्त्वसार-१३ ६४
 एते च अन्यगुण नेकविधा-५ ३५
 एते चान्ये बहुविध-१३ ८
 एन कण्ठक शुभेन-१५ १५८
 एन जितु क्लेशमारो-१५ १००
 एन बहुरूपकोटी-१५ ९३
 एव च अयु धर्म-२५ ८
 एवमेव दशकला-२४ १०
 एव खलु देवसुता-२४ ७२
 एव दशदिश-१३ २०
 एव बहुविध निरीक्ष्य-५ ५६
 एव बहुप्रकारा-२ २०
 एवनि ग सुषिनि-१४ ४७
 एवं हि ते देवसुता-३ २०
 एवं सचोष वणिज -२४ १०३
 एवं हि द्वादशावार-२६ ४२
 एष द्रुमराजमूले-२२ ६
 एष धरणिमण्डे-१२ ३३
 एषमेव प्रत्ययत-२६ ४०
 एष वसन्तकाल-२१ ११२
 एष सद क्षान्तिवादी-१५ ९४
 एष सद प्यनयाथी-१५ ९५
 एष सद मैत्रचित्तो-१५ ९६
 एष सक्षेपनिर्देशो-२६ ७४
 एष सुविशुद्धनेत्रो-२२ १२
 एषा ते बरलक्षणा-१५ ७९
 एषा हि नमुचे सेना-१८ २०
 एषो द्रुमेन्द्रप्रवरो-१२ ३१

एषो हि देवदेवो-२२.१०

एषो हि देव पुरुषो-१४.२,७,१०,१४

ऐश्वर्यं कामं क्रीडा-१३.१४५

ओक्तान्तपाद तथ-५.३७

ओवा अयोग ग्रन्था-२४.२९

ओजोमलं हरसि-१५.८७

वक्त्रिनपीनपयोधर-२१.९५

कण्ठका वहहि लोकनायक-१५.१५५

कण्ठको हिपति-१५.१४७

कण्ठोष्ठ प्रतीत्य-१३.१११

कतम दिशि कुतो गतो-१६.२८

कतमोऽन्यु देव मम-८.२

कथयं शोभते आर्य-१२.३६

कथ वा गतो हितवतो-१५.१३८

कनकमिव सुजातजातरूपा-५.५३

कनकमिव सुधातु जातरूप-१६.३

कमलदलनिभे तथास्य नेत्रे-५.५४

कतचरणतलेभि-५.५१

करतउसदृशा भूसुस्थिता-२२.२१

करुण मम अनन्त-२५.७

करुणाघन विभुप्रज्ञ-२६.२२

करोति नैव चोद्योगं-१९.२३

कर्मक्षेत्ररुहं तृपा-१५.२८

कर्मक्षेत्री मिव्यप्रयोगहीना-३.११

कलिकल्प उद्धृत-२३.१८

कल्पशतसहस्र-२५.५

कल्पसहस्र रमित्या-२.६

कल्पसहस्रशीलनिरतो-२१.११३

कल्पं नो न विकल्पं-१८.२८

कल्पा कोटी संरक्षता-१४.३८

कल्पौघचीर्णचरितो-२१.१

काम अलभमान-१६.२२

कामगुणि न मेस्ति-१२.२

काम तृणोसविन्दुचपला-२१.१२०

काम द्रुमफला यथा-१६.२१

काम धरणिपाल ये-१६.२३

काम धरणिपाल-१६.२५

काम विवाद वैरकल्हा-२१.११४

काम विपसमा अनन्तद्रोषा-१६.२०

कामादासु भवीति यो-२१.१०७

कामा भो बहु दुःखसंचया-२१.१००

कामेश्वरोऽसि यदि-२१.१६६

कामेश्वरोऽस्मि वसिता-२१.१६५

कामास्ते प्रथमा सेना-१८.१७

कागां सेवयतो-२१.१०१

कामैर्विरक्तमनसो-२१.१३२

कायप्रभा सुविपुला च-७.८१

कायो येन विशोधितः-२०.४

कार्येण केनचिद्येन-२४.११२

कालज्ञः समयज्ञ-१५.८०

कालवशात्पुषित इमे-२१.१२२

काप्यायानि च वल-१८.२८

कांक्षा विभतिसमुदया-२४.२५

किमपि सुबहु वदेयं-४.२०

किं वारुणं दशबला-२४.४

किं चापि हुषितभवनं-२.१०

किं चापि देवनयुताः-२.८

किं चापि प्यानसौख्यै विहरसि-१३.१४६

किं चापि विमलचक्षो-२.९

किं चाप्यनिन्दितयशस्वं-२.७

किं तात भिन्नद्वन्दोऽसि-२१.१०

किं तु खलु परमानः-२४.५

किं तु भवतेप प्रणिधी-२४.६

किं तु वय भवेम-१५ ४२
 किं तु जनस्य अनु-१० २
 किं ते न श्रुतपूर्व-२१ ७८
 किं देवो त्वसुरोऽथवापि-७ ५७
 किं पुनरनानुयात्रा-२१ ६७
 किं सारथे पुरुष दुर्बल-१४ १
 किं सारथे पुरय-१४ ६, ९, १३
 कुपयस्थितस्त्र पापीय-२१ १५०
 कुल्धर्म एष-१४ ३
 कुशचीरनिवस्तो वा-१२ ३७
 कुहनलपनप्रहाण-२४ २६
 कृत त्वयि हितकर-१३ २२
 कृतस्वकार्योऽसि-२५ २२
 कृत्तिका रोहिणी-२४ ११३
 कृत्वा चाङ्गलि-१९ ३३
 कुरो निवर्णो दीनस्व-१८ ५
 कृष्णा शुभा चतुरि-१४ ४३
 के चागता उभयचक्षुषि-२० २४
 के चागता कुसुमिता-२० २२
 के चागता कुसुमिता-२० २१
 के चागता ग्रहिय-२० २९
 के चागता धरणि-२० १६
 के चागता धरणिर्सिंह-२० १२
 के चागता नमसि-२० १३
 के चागता भनिय-२० १८
 के चागता मरुत शक्र-२० १९
 के चागता महति-२० २८
 के चागता रतनमण्डित-२० २७
 के चागता रवित-२० २५
 के चागता रविसि-२० १५
 के चागता वनिरगय-२० २६
 के चागता विपुलशय-२० २३

के चागताश्चतुर्दिशा च-२० २०
 के चागताश्चतुरि-२० १७
 के चागतो नमसि-२० ११
 केचि अवचि शक्र-१६ ८
 केचि पुन भणन्ति-१६ ९
 केचिक्षिपन्ति-२० १५
 केचित्पतन्ति पुरत-२१ १८२
 केचिन्सुमेरुसदृशानयसा-२१ १८१
 केश मृदु सुरभी-२१ ९३
 कैपा अति त्वा-१७ ८
 कोटीशत च अयुता-१२ २३
 को वोत्सहेत वररूपधर-५ १६
 कौण्डिन्य प्रथम-२६ ४५
 क्रकुञ्जकस्य बोधि-१७ ४०
 क्रकुञ्जे यथ आभ-१९ २७
 क्रोवाविष्टा विलमल-१३ ६
 क्लेशवधनबद्धाना-११ ८
 क्लेशाग्निना प्रदीते-२ ३
 क गमिष्यसे विकसितध्रु-१५ ३१
 क त्व यास्यसि सत्त्व सारथि-१५ ७४
 क्षणिका वशिका इमि-१३ ७८
 क्षान्तिबल यथ वीर्यबल-१९ ४९
 क्षान्तीये भन शतचरितस्त्व-१३ १४
 क्षिपन्ति मरुत पुष्प-७ ३२
 क्षीण ति कल्प अप्रमेय-१३ ६६
 क्षेमाथ वो दिश सत्तु-२४ १२०, १२९, १३८,
 १४७
 गगनतल स्थिहिल-७ २९
 गच्छत पुरतो नरोत्तमस्य-५ ५८
 गच्छन्त्य हितम्रो-१४ १३७
 गच्छन्वै शोमते आर्षि-१२ ३५
 गजमुजसदसोऽस्य-५ ५५

गजभुजसंनिभऊरुणिकां-२१.९६
 गजवरु त्वमिहा रिपुलुब्धे-१३.४०
 गम्भीर दुर्दशं सूक्ष्मं-२६.५२
 गम्भीरघुद्धे मधुरस्वरा-२३.१२
 गम्भीर शान्तो विरजः-२५.१
 गाथाभिगीतरचितो-२१.६
 गिरिप्रवरानिलये तुम-१३.४२
 गिरिर्नखैर्विलिखेत-२४.८०
 गीतक वादित नृत्य-२१.९८
 गुणाः शक्या न ते वाचा-१९.२६
 गृह्णामि देव क्रतुशील-५.२
 गृहीत्वा तृणमुष्टि-१९.५६
 गोपा विदित्वा दृढमति-१५.११७
 गोपा त्रिसुद्धा तथ-१५.१०३
 गोपा शयातो धरणितले-१५.१०५
 ग्रीमे वसन्त समुदागत-११.१५
 चक्रवर्तिश्रियं पुत्र-१७.६
 चक्षुरनित्यमध्रुवं तथ-२६.३२
 चक्षुर्न शक्ति पुरुषो-२१.१८४
 चक्षुश्च प्रतीत्य रूपतः-१३.१०५
 चक्षुःश्रोत्रविहीनाश्च-१९.११
 चक्षुः स्वभावतः शून्यं-२६.६०
 चतुरशीतिसहस्राणि-२६.४७
 चतुरि जगति पालास्तं-७.१९
 चतुरो द्वीपांस्यक्त्वा-२६.९
 चतुर्भ्यः सागरेभ्यश्च-२१.३८
 चत्वारि लोकपालाः-१३.१५६
 चन्द्रः प्रभासयन्तः-१५.९९
 चन्द्रप्रभो विशेषगानि-१३.५५
 चन्द्रश्च सूर्यो उभि देवपुत्रो-१५.६६
 चन्द्रासूर्य नभातु भूमि-१४.२३
 चन्द्रासूर्यप्रभाध-२३.३३

चलेयुर्गिरयः सर्वे-२१.३५
 चातुर्द्वीपे यदा राज-१५.५५
 चिरप्रणष्टा विचरन्ति-२५.२९
 चिरप्रसुप्तमिमं लोकं-२३.५
 चिरातुरे जीवलोके-२३.६
 चिरानुबद्धास्तव-२५.२६
 चेटस्याभरणानि देयिमे-९.५
 च्यव च्यव हि च्युतिविधिज्ञा-२.५
 च्यव च्यव हि नरेन्द्र-५.६१
 च्युति दर्शिता अतियशा-१३.१४१
 छत्रवज्रपताकाश्चोच्छ्रिता-७.१७
 छन्दक यस्य अर्थि मयि-१५.३४
 छन्दक शृणुयानि-१५.४४
 छन्दकः परमदीनमानसो-१५.१४३
 छन्दका चपल मा-१५.३०
 छन्दो गृहीत्वा हयवरु-१५.११५,१२४
 छन्दो भण्णाती शृणु मम-१५.१२०
 छन्दोऽभ्युवाच परिवारितु-११.१६
 छन्दो ममेव नृपते-५.६
 छन्दो रुदन्तो प्रतिमणि-१५.११३
 छादेथ स्तनजालै-१५.१८
 छायां न तेप नृपते-७.८०
 छिन्नवर्त्मोपशान्तरजाः-२१.१
 जन्तूनां नित्यं अनेक-१५.२९
 जम्बुद्वयेऽन्या न हि-३.१९
 जय देव नित्यमनुपाल्य-७.७९
 जय भोः पार्थिव-७.६५
 जरमरणक्लेशघाती-१५.१०१
 जरया जरितः समतीतवयो-१३.८३
 जर रूपसुरूपविरूपकरी-१३.८५
 जर शोषयते नरनारिणं-१३.८४

जरा च व्याधि मृत्यु-१३.६७
 जराव्याधिक्रिच्छिष्टानां-११.९
 जवेनहं चन्द्ररवी-२१.५५
 जातस्य तस्य गुणसागर-७.७६
 जातस्य महामिह-८.१
 जातिजराभरण-५.३२
 जातीनिदान जर व्याधि-२६.३८
 जातीशता पञ्चमनूनकारि-३.१३
 जानन्ति आशयु म-१२.४५
 जाम्बूकाञ्चनसंनिभा-९.२
 जाम्बूनदा कनकचम्पक-२१.१७४
 जिना हि मादृशा ज्ञेया-२६.३
 जिह्व सर्प तुपितालयो-५.७५
 जीवतो जीवितं श्रेयो-१८.४
 ज्ञाच ध्ययनकाल-५.६०
 ज्ञानप्रभं हततमसं-१.१
 ज्ञानस्य शीघ्रता साधु-१२.२१
 ज्ञानि ज्ञानकथाप्रधारका-२३.३५
 ज्ञानोदधि शुद्धमहानुभावं-१.२
 ज्वलितं त्रिमरं-१३.६९
 ज्वालये दीप विमलं-१५.११
 तत् प्रयच्छाम्यहं-६.२०
 तत्रोपनिष्ठान अभूयि-३.२
 तत्साधु तरुणरूपे-१३.१४८
 तत्साधो पुरवर रत-१३.११
 तत्साधिविदानीमपि-१.११
 तथ धामशातु समनिकर्मितुं-५.२३
 तथ युद्धनर्दितानि-२४.२३
 तथ मिश्रको वनमरे-५.१८
 तथ शीतु अलग्नु-२६.२६
 तथ संभगगङ्गवर्तिनी-१३.१०१
 तथ हेतुभि प्रत्ययेभि च-१३.११६

तमसाकुलं भुविमु-१५.८३
 तमुवाच चन्द्रवदनः-२४.८
 तद बोधिसत्व अवची-१५.६
 तदा अमर नमगता-१५.५९ (अ)
 तदात्मनोतीर्य इदं-१५.५६
 तदिद नरवरिष्ठ राज्यं-१५.४३
 तद्विधयो मे शृणुतेह-१.१३
 तव प्रणिधी पुरिमे-१३.३६
 तत्र सुगता चरितो-१३.३९
 तस्मात्क पुण्यकरणे-२२.१८
 तस्मात्क्षणं लभित्वा-४.१७
 तस्माद्धिया चामिसु-२५.२७
 तस्माद्भवत कृतज्ञा-४.३
 तस्मान्निवर्तामह तात-२१.५२
 तस्मात्सहित समप्रा-४.९
 तस्मिंश्च पार्थिववरस्य-११.१८
 तस्मिंश्च काले त्रुपयश्च-२४.९४
 तस्य च गुणान्वितस्य-१७.११
 तस्या निष्कमि कालि-१४.१९
 तस्यैव मे निहरतः-१८.१३
 तं अधुर्पूर्णनयनो-१५.५
 तं तथाविदिनं मारं-१८.८
 त निशाम्य वचनं-१५.१४५
 तं श्रुच मेदिनिरवं-२१.८९
 ता कर्णिकारचम्पक-२१.१२९
 ता चतुपाष्टे वरमललितानि-२१.१२५
 तानपि जहिय्व निर्गतु-१५.१४०
 तान् व्यूहान् संनिरीक्ष्येह-१९.२२
 ता बहुभिः प्रमत्तनयुतैः-२१.१२७
 ताथ सहितपुष्पमान्यहस्ता-५.४७
 तां दृष्ट उद्विग्नं स-१५.२६
 तां पूर्वचरीमनुसरा-१३.१२१, १२३, १२५,
 १२७, १२९, १३१

तां पूर्वा गिरवरमनुचिन्त्या—१३.१७

तिर्यग्योनिषु यावन्तः—१९.८

तिष्ठतां तात सेनेयं—२१.३९

तुणगणवमुदङ्गां—७.१२

तुपितरभवननिलयाघदा—४.१

तुपितालय यच्चलितस्त्वं—२३.३८

तुपितालयि यद्वासितस्त्वं—२३.३६

तृणमुत्तलभस्मशयनाः—१७.२०

तृणु देहि मि स्त्रस्तिक—१९.४७

तृष्णरती रतिश्च सहिता—२१.१११

ते खड्गहस्तां शरशक्तिपाणयो—२४.९६

ते तत्त्वतोऽयंरहिताः—२१.१६९

ते तं स्तुवन्ति गुणभूत—७.९१

ते द्वारपालमन्वदन्—७.७८

ते मानदर्पविगता—७.८६

ते विस्मिता दशनखा—११.२३

तेषां चाश्रिपती राजा—२४.११५, १२४, १३३, १४२

त्यक्त पूर्वे रत्नक्रोष—१३.५२

त्यजि त्वयि पुरि भवि—१३.२४

त्यजि पृथु भवप्रहि—२३.२९

त्यक्ता येन सप्तगमा—१९.६; २०.६

त्राताऽसि दीपोऽसि—२३.१३

त्रिदशपति सुयामदेवाधिपत्यं—१५.५६

त्रिसहस्र इतो बहु ब्रह्म—२६.१९

त्रिसहस्रि लोकि गगनं—२६.३०

त्रिसाहस्रि रजाश्रमन्तना—१२.२४

त्वद्विधानां सहस्राणि—२१.४१

त्वमिह तपसि खिन्नो—७.२

त्वमिह प्रिया मनापो—१३.१५०

त्वय धार्यतु मारु—२६.२०

त्वय ध्यान किलेशयेपणा—१३.१२८

त्वयि क्षान्ति सदा—१३.१२४

त्वयि पुरिमा जनतां—१३.४८

त्वयि प्रज्ञा पुरा सुभाविता—१३.१३०

त्वयि यस्य क्रुनेन—१३.१२०

त्वयि वीर्यं यदर्यं—१३.१२६

त्वयि शील सदा—१३.१२२

त्वयि सहिता जगतोऽहित—१३.४१

त्वं पद्मभूतं त्रिभवेष्वलितं—२३.१५

त्वं पुरिमे ऋषि सुस्थितु—१३.४६

त्वं मैत्रवाक्य करुणान्वित—७.९३

त्वं वैद्य धातुकुशल—२.१४; १३.१५२

त्वं वैद्यो कुशल—२३.३२

त्वं शीलेन व्रततप—१३.५

दक्षिणीयाश्च ते लोके—२३.११

दक्षिणेऽस्मिन् दिशो भागे—२४.१२६, १२८

दत्तानि पात्राणि पुरे—२४.९१

दत्त्वा भोजनु सा सुजात—१८.२९

ददतः सततं दानं—१८.६

ददासि यस्त्वं—२४.८९

दमशमथे नियमाहत—१३.४५

दर्शं न भूय सुसिद्धगणां—१५.८५

दश दिशतु अनन्त—२६.४८

दशदिशित यि केचि—२६.४९

दशानख तद कुर्या—६.५

दहरु तरुण यौवनेरुपेतः—१६.१६

दशनिर्वलमि—२६.७३

दशादिशोऽभ्यागत—१५.६४

दानं मि साक्षि तप—२१.१८९

दाने दमे संयमशील—१३.१३५

दिवि भुवि च जले च—२१.३२

दिव्या चक्षुष प्रेक्षते—७.५७

दिव्यैः पुष्पैः समायर्णं—६.२१ -

दिव्यैर्महार्थसुत्रिचित्र-५.१५
 दिशां चालोक्य चतुरे-१७.४
 दिशां स्वस्तिकरं दिव्यं-२४.१०९
 दिशि विदिशि विविधा गतिज्ञाने-१३.४७
 दीपंकरस्य सहदर्शनं-२३.१४
 दीपंकरेण यद् व्याकृतं-२६.२७
 दीपं करोति दृष्टमात्रि-१३.६५
 दुरवगाहस्त्वं अग्रसत्त्व-२१.१४२
 दुरवाप्यं मानुष्यं-२६.१४
 दुर्गानि पञ्चपाष्टि-२४.२०
 दुर्मनासि कथं तात-२४.७३
 दुःखमनि यमनात्मा-४.११
 दुःखं मार्गं प्रहाणस्य-१८.७
 दुःखं भयं व्यसनशोक विनाशनं-२१.१९७
 दृढु संस्थितमचलमम्यं-१३.४३
 दृष्टा ति पूर्वं सत्प्रसार-१३.५६
 दृष्टा ति सुपिनि पूर्व-२१.७५
 दृष्टीविशेषेण महता-२१.४९
 दृष्टं च तानति-२.१२१
 दृष्टं चम् अनन्तसत्त्वे-२३.४९
 दृष्टं कर्मप्रगुणंश्च-११.१०६
 दृष्टा च तां नमुचिनां-२२.२०
 दृष्टा च तां सुरवरां-७.८५
 दृष्टा च राजा ह्यमर-१५.१२५
 दृष्टा ति सुपिनि-२१.७५
 दृष्टा तु राजा ह्यमर-१५.११८
 दृष्टान तां स सुपिनां-२१.१
 दृष्टा देवगणान्-७.५६
 दृष्टा यथा सुमीनां-२१.७०
 दृष्टा विश्वरविहता-२१.१८३
 दृष्टेय ते सुरपता-७.८९
 देवतायघनु त-१५.१४६

देवदेवो ह्यतिदेवः-१०.९
 देवपुरालये ऽप्सर-२१.११९
 देव शृणुहि मङ्गं-७.१
 देवा वोदिसहस्र-१५.७६,८३;१८.२७
 देवा नागास्तथा-१९.२१
 देवा यस्वार्थि केचिदिहा-१५.४१
 देवाश्च षोडश-१९.१९
 देवासुरा गरुड-२१.१९९
 दौवारिकः कृतपुटो-७.८४
 द्रक्ष्यति च भुजगराजो-१३.१५५
 द्रुमशतत्रिसहस्रो-२२.२२
 द्वादश नयुता पूर्णा-१७.४१
 द्वारां पिथेय सर्गा-१५.१४
 द्वारे स्थापित युद्धशौण्ड-१४.१६
 द्वितियु पुरुषु गत्व-७.४०
 धनधान्यवरा बहु-१३.८०
 धनधान्य महार्थ-१३.८८
 धनधान्य हिरण्य-२६.२५
 धनिष्ठा शतभिषा-२४.१४०
 धनैपिणां प्रयातानां-२४.१११
 धरणि त्रिजितु यानि-१६.१३
 धर्मदानपतिः शास्ता-२६.६८
 धर्मपत्रो दशाप्रदानि-१३.५९
 धर्मरती सद तस्य-२१.५४
 धर्मश्च यः श्रुनोऽयं-४.४
 धर्ममेव स्तुररेव-२०.७
 धर्माज्योक्त भगान्समुद्रत-२३.३१
 धर्मोक्तया विधम-२५.३३
 धारेणित ऊर्ध्वहता-१७.१९
 धर्मोयनेन जरया-१४.११
 धिस्तारये षु

- धीरः प्रभूतप्रज्ञो-१५.९८
 घस्तस्त्वं पापीयं-१७.१४७
 न अरितं सर्वं सख-६.२६
 न कुलेन न गोत्रेण-१२.१४
 नक्षत्रा सशशी-१९.४०
 न खिलं न च मात्सर्यं-१९.१४
 नगरे इस्त्रिवद्वारकाध-१५.७१
 न च आतपातु छायां-१७.२९
 न च कामगुणरतीभिः-४.६; १३.१४९
 न च काञ्चुकीयपुरुषा-५.७
 न च केवलमात्मार्थं-१७.३१, ३८
 न च गर्विता नापि-१२.९
 न च दर्शनं तृप्तिं लभामो-२३.३७
 न च नमति नो-१७.३४
 न च पुन गति-१२.२८
 न च पुनरयु शक्य-२५.३
 न च पुनरिह-२५.४
 न च प्राकृता मम वधू-१२.५
 न च भव अतिमन्यसे-२३.५४
 न च भुयु क्रययिक्तयं-१६.६
 न च मम सुखु जातु-६.२
 न च मम विषयेषु-१५.४६ (आ)
 न च यत्र स्वानुभवती-१७.१६
 न च राजदण्डं न भटा-५.१०
 न च वाक्यरुतरवेणा-४.१४
 न च वातवृष्टिउदरं-१७.३०
 न च शक्य सर्वि-२६.२८
 न च संरुते सहाया-४.८
 न च स्थानमिदं बहुला-१२.११
 न तरङ्गतुल्यमन्या-४.७
 न तं मुने सदृशं-२५.२३
 न तं तरेयस्य-२१.१३८
 न ते थुता तात-२१.५९
 न द्रक्षे अद्भु लब्ध-७.७२
 न निवर्तते तृणगत-२१.४६
 नन्दोत्तरा नन्दिसेना-२४.११८
 न पारिय पानं न च-१५.१०७
 न पुनः श्रुण्विथि-१५.८४
 न वाधन्ते यथा क्लेशा-७.४८
 न ब्रह्मलोके न च-२५.१५
 न भूयश्चक्रवालयश्च-१९.१७
 नमुचिर्मधुसं वाचं-१८.३
 न मुधाय भवान्-२३.४३
 नरगण रणशौण्डान्-७.७
 न रज्यते पुरुषवरस्य-१५.५९ (आ)
 न रागरक्ता न च-३.५
 नवनलिन सौमलविबुद्ध-१५.३२
 न विद्यते वन्य-३.१२
 न शक्ति शूला न गदा-२१.४४
 नष्टमार्गा हि ये सत्त्वा-२६.६५
 न संगतिस्तेऽस्ति-२५.३१
 न सिंहवृन्दं मुनि-२१.५८
 न सोऽस्ति देवासुर-३.१६
 न स्मारे रणशौण्डि-६.३
 न हि बद्ध मोचयाति-१३.१४३
 नागाभिभू मणिप्रदानि-१३.६२
 नामापि यूयं च अहं च-१२.२०
 नायं कामगुणेभिरिधु-७.७३
 नारायणस्य यथ काय-२१.४५
 नाशूरो जयते सेनां-१८.१६
 नारित त्रिमथि सत्त्वो-७.२१
 नारिभ चन्द्रविप्रभा-१९.२८
 नाहं पर्यामि तं लोके-२४.७८
 निगृहीष्यते त्वमथ-२१.१५४

दिव्यैर्महार्थसुविचित्र-५.१५
 दिशां चालोक्य चतुरे-१७.४
 दिशां स्वस्तिकरं दिव्यं-२४.१०९
 दिशि विदिशि विविधा गतिज्ञाने-१३.४७
 दीपंकरस्य सहदर्शनं-२३.१४
 दीपंकरेण यद् व्याहृत-२६.२७
 दीपं करोति दृष्टमात्रि-१३.६५
 दुरवगाहस्त्वं अप्रसन्न-२१.१४२
 दुरवाप्यं मातुष्यं-२६.१४
 दुर्गानि पञ्चपष्टि-२४.२०
 दुर्मनासि कथं तात-२४.७३
 दुःखमनियमनात्मा-४.११
 दुःखं मार्गं प्रहाणस्य-१८.७
 दुःखं भयं व्यसनशोक विनाशनं-२१.१९७
 दृढु संस्थितमचलमव्यर्थं-१३.४३
 दृष्टा ति पूर्वं सत्प्रसार-१३.५६
 दृष्टा ति सुषिनि पूर्वं-२१.७५
 दृष्टीविशेषेण महता-२१.४९
 दृष्टु च तानति-२.१२१
 दृष्टु चम् अनन्तसत्त्वे-२३.४९
 दृष्टु कर्मगुणांश्च-२१.१०६
 दृष्टु च तां नमुचिनां-२२.२०
 दृष्टु च तां सुरवरां-७.८५
 दृष्टु च राजा ह्यमर-१५.१२५
 दृष्टु ति सुषिनि-२१.७५
 दृष्टु तु राजा ह्यमर-१५.११८
 दृष्टान तां स सुषिनां-२१.१
 दृष्टु देवगणान्-७.५६
 दृष्टु यथा सुमीमां-२१.७०
 दृष्टु विश्वरगिष्ठान्-२१.१८३
 दृष्टु ते सुरगणा-७.८९
 देवतादृष्टु तं-१५.१४६

देवदेवो ह्यतिदेवः-१०.९
 देवपुरालयेऽप्सर-२१.११९
 देव शृणुहि महं-७.१
 देवा कोटिसहस्र-१५.७६,८३;१८.२७
 देवा नागास्तथा-१९.२१
 देवा यस्त्यार्थि केचिदिहा-१५.४१
 देवाश्च षोडश-१९.१९
 देवासुरा गरुड-२१.१९९
 दौशरिकः कृतपुटो-७.८४
 द्रक्ष्यति च भुजगराजो-१३.१५५
 द्रुमशतत्रिसहस्रो-२२.२२
 द्वादश नयुता पूर्णा-१७.४१
 द्वारां विधेय सर्वा-१५.१४
 द्वारे स्थापित युद्धशौण्ड-१४.१६
 द्वितियु पुरुषु गत्व-७.४०
 धनधान्यवरा बहु-१३.८०
 धनधान्य महार्थ-१३.८८
 धनधान्य हिरण्य-२६.२५
 धनिष्ठा शतभिषा-२४.१४०
 धनैषिणां प्रयातानां-२४.१११
 धाणि व्रजितु यानि-१६.१३
 धर्मदानपतिः शास्ता-२६.६८
 धर्मव्यजो दशाप्रदानि-१३.५९
 धर्मशती सद तस्य-२१.५४
 धर्मश्च यः श्रुतोऽयं-४.४
 धर्मावेषु स्फुरित्वा-२०.७
 धर्माद्येक भगवन्समुद्रत-२३.३१
 धर्मोत्कथा विधम-२५.३३
 धारोन्ति ऊर्ध्वहरता-१७.१९
 शिष्यैरनेन जराया-१४.११
 धिक्सारथे अयुध-१४.५

धीरः प्रभूतप्रज्ञो-१५.९८
 ध्वस्तस्त्वं पापीयं-१७.१४७
 न अस्ति सर्गं सख-६.२६
 न कुलेन न गोत्रेण-१२.१४
 नक्षत्रा सशशी-१९.४०
 न खिलं न च मारुसर्प-१९.१४
 नगरे इस्त्रिवद्वारवाध-१५.७१
 न च आतपातु छायां-१७.२९
 न च कामगुणरतीभिः-४.६ ; १३.१४९
 न च वाञ्छुकीयपुरुषा-५.७
 न च केवलमात्मार्थ-१७.३१, ३८
 न च गर्विता नपि-१२.९
 न च दर्शनं तृप्तिं लभामो-२३.३७
 न च नमति नो-१७.३४
 न च पुन गति-१२.२८
 न च पुनर्यु शक्य-२५.३
 न च पुनरिह-२५.४
 न च प्राकृता मम वधू-१२.५
 न च भय अतिमन्यसे-२३.५४
 न च मुयु क्रयविक्रयं-१६.६
 न च मम सुखु जातु-६.२
 न च मम विषयेषु-१५.४६ (आ)
 न च यत्र स्वानुभवती-१७.१६
 न च राजदण्डं न भटा-५.१०
 न च वाक्पफुत्तरवेणा-४.१४
 न च वातदृष्टिद्वन्द-१७.३०
 न च शक्यं सर्वि-२६.२८
 न च संसृजते सहाया-४.८
 न च स्वानमिद्वयद्वय-१२.११
 न तद्गुण्यन्या-४.७
 न तं मुने सदृश-२५.२३
 न तं तरेयस्य-२१.१३८

न ते श्रुता तात-२१.५९
 न द्रक्षे अद्भु लब्ध-७.७२
 न निवर्तते तृणगत-२१.४६
 नन्दोत्तरा नन्दिसेना-२४.११८
 न पारिय पानं न च-१५.१०७
 न पुनः शृणिष्वि-१५.८४
 न वावन्ते यथा क्लेशा-७.४८
 न ब्रह्मलोकं न च-२५.१५
 न भूयध्वक्रवालाध-१९.१७
 नमुचिर्मधुरां वाचं-१८.३
 न मुधाप्य भवान्-२३.४३
 नरगण रणशौण्डान्-७.७
 न रज्यते पुरुषवरस्य-१५.५९ (आ)
 न रागरक्ता न च-३.५
 नवनदिन कोमलविवुद्ध-१५.३२
 न विद्यते वन्य-३.१२
 न शक्ति शूला न गदा-२१.४४
 नष्टमार्गा हि ये सत्त्वा-२६.६५
 न संगतिस्तेऽस्ति-२५.३१
 न सिंहवृन्दं भुवि-२१.५८
 न सोऽस्ति देवाहुर-३.१६
 न स्मरि रणशौण्डि-६.३
 न हि बद्ध मोचयाति-१३.१४३
 नागाभिभू मणिप्रदानि-१३.६२
 नामापि यूयं च अहं च-१२.२०
 नार्यं कामगुणेभिः(र्षिकु)-७.७३
 नारायणस्य यद्य काय-२१.४५
 नाशूरो जयते सेनां-१८.१६
 नास्ति त्रिमवि सत्त्वो-७.२१
 नारिण चन्द्रविप्रमा-१९.२८
 नाहं पर्यामि तं लोके-२४.७८
 निगृहीप्यसे त्वमद्य-२१.१५४

निदर्शय त्वं खलु-२५.१३
 निधि दृष्ट यथा हि-२१.९९
 निर्मुक्तमाल्यमिव-१५.८६
 निमन्त्रयित्वायधनेन-२५.१०
 निर्मल पद्मगर्भसदृशा-२१.१२८
 निर्माणु मारु अवची-२१.११
 निष्कान्तु शूरो यद्-१५.१०२
 निहता ति मार कर्मा-२.१२
 निहताः परप्रवादा-१७.३९
 निःसंशयमेव सुमेधा-१२.१८
 निःसंशय्य पुण्यवली-२१.८३
 निःसंशयेन विदिता पृथु-२१.१३२
 निःसंशयेन विनिहत्य स-२१.१३५
 नीलगिरिनिज्ञाशां-७.५
 नीलमुखानि च-२१.१८
 नीवरण कपाटानि-२४.६८
 नृपति कुलोदित-११.२
 नृपति मुदितचित्तो-७.२०
 नेतस्य आचारिय-१०.४
 नेत्रा सुद्रुदतुल्य-२१.१०३
 नेतस्य देव कुलधर्म-१४.४
 नैरात्म्यशुभाध-१३.१०६
 नैवाहं मरणं मन्ये-१८.१०
 नैवा स्वस्ति न बोधि-१९.५४
 नो च तस्य राग दोष-६.३३
 नो चो विनाद वल्लहा-५.९
 नो भुयो पुरस्कारिण-५.७८
 नो मेरु गिरिराज-८.४
 नो रागेण सरी-२१.१०८
 पद्ममी रूपानिर्द्ध-१८.१८
 पद्मसु कपापकले-१७.१२
 पद्मा ऋषी एगस्येन-११.२०

पण्डिताश्चाप्यरोगाश्च-२३.९
 परगणिप्रमथन-२३.२८
 परमप्रमुदितोऽस्मि-१६.१७
 पराहनस्वोत्तम-२५.११
 परिपाचनार्थ-१०.२
 परिपाचिता ति बहवः-१३.१४२
 परिपूरितचन्द्र-२१.९४
 परिपूर्ण द्वादशशता-११.२९
 परिपूर्ण द्वादशसहस्र-७.७७
 परिपूर्णतोऽस्य-१५.१४२
 परिवृत्त सूर्य न-११.२४
 पर्यङ्कमाभुजित्वा-१७.२७
 पलायिष्यसे त्वमथ-२१.१५२, १५९
 पश्चिमेस्मिन्दिशो भागे-२४.१३५, १३७
 पश्य काण्ठक नमोऽन्तरे-१५.१५७
 पश्य छन्दक अन्तरीक्ष-१५.७७
 पश्यति पद्मपत्रनयनः-२१.१३०
 पश्य देवकुमारोऽयं-११.१०
 पश्यन्त्यनयना-७.४७
 पश्यामि कायममेध्वमशुचि-२१.१२४
 पश्याम छत्राण्यथतंसजा-२३.५९
 पाणितलप्रकाशाश्च-१९.१८
 पाणि प्रसार्य समुत्राच-२२.१९
 पादौ निक्षिपते यत्र-७.३३
 पिण्ड ददिय राज-१६.११
 पिथितुं अपापपथ-५.३०
 पुष्टिनीपुष्करिणीषु-१४.२०
 पुण्यक्षणे शुभनिचितानां-१३.७
 पुण्यनेजमरिता-५.७७
 पुण्यपत्रं च तत्रापि-१९.५१
 पुण्यविष्णु सुप्त-२२.१७
 पुण्यनार्मिः स्तम्भ-५.८१

पुनरपि चरणानि-१६.३२
 पुत्रस्ते वारूष-७.६६
 पुत्रापि तस्य बहव-२४.११६, १२५, १३४, १४३
 पुत्रार्थं कं प्रपद्यामि-१६.७
 पुत्रप्रेक्षि रेणु दृष्ट-१३.५८
 पुत्ररोत्तमि देवत-१५.८२
 पुरि तुम नरपाति-१३.२६
 पुरि तुम गुणवर-१३.२९
 पुरि तुम नरवर-१३.२५, ३०
 पुरि तुम नृपसुत-१३.२७
 पुरि तुम सुपुरुष-१३.३१
 पुरुष त्वरितु गच्छि-१६.७
 पुरुष त्वरितु गत्व-७.३९
 पुण्याभिक्रीर्णं नृपतेध्व-५.३९
 पुष्पित पशियमां-२१.१२१
 पुण्ययुक्तं अमु तस्मि-१५.१४९
 पुण्यश्च नक्षत्र-१५.६७
 पूर्णं सर्वजगत्त्वमीदृशी-२१.१०९
 पूर्वकर्मशुभसंचितस्य-५.६२
 पूर्वभद्रशतेभि-२६.५०
 पूर्वस्मिन्वै दिशो भागो-२४.११७, ११९
 पूर्वि तुभ्य बहुकल्प-५.६३, ६५, ६६, ६७, ६८, ६९
 पूर्वि तुभ्य अयु क्तु-१३.२
 पूर्वे ते अयु (क्तु)-१३.१०
 पूर्वे ते धनरतन-१३.१२
 पूर्वनिशासत्करणं-२४.५८
 पूर्वं गह्वं दानु दत्तं-१४.३७
 पृथिवीश्वररतथपि-५.२५
 वेवालमेव दिशनासु-२०.१०
 प्रज्ञ उल्कप्रभ तेजसोद्भवा-५.७१
 प्रज्ञवलं च उपायवलं-१९.५०
 प्रज्ञाप्रदीपहस्तो-२.१६

प्रज्ञाया परिचरिक्नुयात्-१३.१८
 प्रणम्य पादौ-१.९
 प्रणिधिं च वृत्तते-१७.३७
 प्रतिभां स प्राप्नोति-२७.९
 प्रतिज्ञोत्तगामि मार्गो-२५.१९
 प्रतीत्य धर्मभोतार-२६.५६
 प्रत्यक्षेऽस्मि बले-२३.२१
 प्रत्युत्थाय ततः-७.६९
 प्रत्येकबुद्धभि च अर्हभि-२१.९
 प्रत्येकबुद्धाय तु-२७.२
 प्रथेमादिदं लोक-२४.१५४
 प्रथमेन ते अमोवदर्शि-१३.५७
 प्रथमे वयसे-१३.७९
 प्रदक्षिणां दक्षिण-२४.१५३
 प्रमुद्दितस्त्वयं-२१.१४०
 प्रभगति गिरि-१६.१५, १९
 प्रभा च रुचिरा-७.३१
 प्रमु द्रव्यबली-१३.८२
 प्रमदवशागतं च-१५.४५
 प्रवर्ष वै धर्मजलं-२५.१२
 प्रसन्ना प्रहृष्टा-१९.४४
 प्रस्विन्नगात्र हततेजु-२१.१९२
 प्रहाणायोदतं तत्र-१८.२
 प्रहीनकोपा अपनीत-२४.९७
 प्राप्तं मयारहत्वं-२४.६७
 प्राप्तश्च तेऽद्य-२६.१५
 प्राप्याद्य बोधि-२१.१७०
 प्रासादि धर्मोच्चयि-३.१
 प्रियरूपवरैः सह-१३.७२
 प्रियु भय नरमरु-२३.३०
 प्रेक्षसि ताव इमा-२१.९२
 प्रेक्षस्व तात गगने-२१.१३६

प्रेक्षहि ताव चन्द्रवदना-२१.१२३
 प्रेतलोकेषु यावन्तः-१८.९
 फेना बुद्धदतुल्य-२१.१०२
 बलवानसि त्वं-२१.१४५
 बलवीर्य आगतु-२३.२०
 बहवः शृगाला हि-२१.६०
 बहुकल्पसहस्र सुशिक्षितु-२६.२३
 बहुकल्प स्तुवन्ति-२३.४५
 बहु दिक्षिषु प्राणिसहस्रा-२३.४०
 बहुरोगशतै घन-१३.८६
 बाहुं प्रसार्य दशदिक्षु-२२.५
 बाहुं प्रसार्य यय-२१.१८७
 बाहुरातैः शरशतानि-२१.१८०
 बीजस्य सतो यथाङ्कुरो-१३.१०२
 बुद्धज्ञानमनन्त-२६.७५
 बुद्धमनुस्मरेथा-४.१०
 बुद्धा कोटिसहस्र-२५.३६
 बुद्धा भवेयुर्यदि-२७.५
 बुद्धित्व बोधि पुरुपर्यम-२२.१६
 बुद्धैश्च क्षेत्रनयुतै-२२.४
 बुद्धो धर्मश्च संघश्च-२६.४३
 बोधिचरी अनन्ततुल्या-२३.४८
 बोधिपरिपाचिकाभि-१३.१५८
 बोधिमण्डरिम मरुभि-२३.४२
 बोधिर्पया मि प्राप्ता-४.२१
 बोधिसत्त्व अमसत्त्व-६.२३
 बोधिसत्त्व धर्मग्राम-६.२८
 बोधिसत्त्वप्रभाजालैः-१९.१६
 ब्रह्म प्रशान्तचारी-१३.१५७
 ब्रह्मत्परेण यत्रनिष्क-२१.१७५
 ब्राह्मणी क्षत्रियां यन्वां-१२.१३

भग्ना कुतीर्थिकागणा-७.९४
 भगहि किं करणीयु-७.२३
 भयं च दुःखं व्यसनं-२१.१९८
 भयं हि ते तात-२१.४२
 भवति कदाचिदयस्था-२६.१६
 भवनयुते त्वमिहा-१३.३७
 भवान्विजितसंप्राम-२३.२
 भविष्यन्त्यक्षणा-२३.७
 भार्या चेष्टतमा-२३.२३
 भित्त्वा अविषपटलं-७.९५
 भित्त्वा च यो रजु गणेष-२१.१७५
 भिन्ना मया ह्यविद्या-२४.६६
 भिषङ्का विशल्या-१९.४३
 भुवि देवपुरे त्रिअपाय-१३.७१
 भूतकोटीमकोटी-२६.५९
 भूतं व्याहर किं तु-७.७१
 भूतां चोदन श्रुत्व-२१.१६३
 भूमिर्न चात्र-२६.४१
 भूमिर्माति यथा च-७.५९
 भूयोऽदृशाति बहु-१४.४५
 भूयोऽदृशी सुषिनि १४.४४
 भेषि अहं हि राजु-२१.११६
 भैमादीन्देवगणान्-२६.१७
 भौमान्तरीक्षाश्च-१५.६१
 मगवपुरि प्रवेशि-१६.३३
 मया च द्वी च-२४.१२२
 मञ्जुवृत मञ्जुघोषा-१३.१६०
 मणिकानकानिपित्तां-७.८
 मणिहारमुक्तहारां-१५.१५
 मदीयं मयनं दृष्ट्वा-६.१६
 मधुं गृहीत्वा तय-२४.१०६
 मय्याह्वयजलसमये-११.१७

मनुष्यलोकेऽप्य च-१२.१९
 मनोगम्यमहं-६.१८
 मन्त्रा विचारवतरणा-१७.१५
 ममेह देहेस्मि शतं-२१.२९
 मया तु दशमासां-१७.९
 मरणं चवनं च्युति-१३.८९
 मरणं वशितामवशी-१३.९०
 मरणो प्रसते बहु-१३.९१
 महर्षितेजेन च-२४.९५
 महाकृपां जानय-२५.२४
 महावेद्या महाज्ञानी-२६.७१
 महान्यूहाय स्थितः-६.२२
 महासहस्र लोकधातु-६.२५
 महेश्वरश्चन्दन ईश-१.८
 मञ्जैति ब्राह्मण गुणा-१२.१६
 मा एषु भोक्ष्यथ-२४.८४
 मा खलु परावकार्शं-४.१५
 मा स्वल्पं शान्तय-१७.१
 मा च पुन वने-१६.१८
 मातापितृणां मम-१५.११२
 मा ताहि छन्दा-१५.११४
 माता स्वसा पितर-२१.१९४
 मातुः पितृश्वैकपुत्रे-१९.१५
 मातृस्वसा चा-१५.११०
 मा त्वं नरेन्द्र मयि-५.५
 मानमददर्पविगताः-४.१८
 मान्दारवैश्व कुसुमै-५.४०
 माय निदर्शयन्तिय-२१.११५
 माय यद् गृहातो-७.१५
 मायसमांस्तथ स्यम-२१.२२
 माया मरीचि स्वप्नं-२६.५५
 मायाय देव्याः शुभं-३.१७

मा यूगमत्र क्षिणुयात्-२१.६५
 मारं विजित्य सवलं-२२.२
 मारः कुद्वो दृष्टो-२१.१७१
 मारा कोटिसहस्र-२३.२२
 मारात्मजानां य थ-२१.६४
 माराः कोटिसहस्र-१९.३९
 मारेश्वरो न च-५.२२
 मारौरसास्तद्वदमी-२१.६१
 मार्गश्चापि यथा-१९.३८
 मुकुटं च खल्व तथ-११.२८
 मुखरस्त्वं पापीयं-२१.१५१
 मुद्रात्प्रतिमुद्र दृश्यते-१३.१०४
 मूढो न वार्यं अपरा-२१.६३
 मूर्धं यस्य न शक्य-१९.४
 मूर्धं यथास्य देवैः-२१.८१
 मूलफलपत्रभक्षाः-१७.१८
 मेघेव उत्थित-२१.१७९
 मेरुं देहेस्त्वं यदि-२१.३४
 मेरुः पर्वतराज-२१.१६४
 मेरुः सुमेरु तथ-१२.३०
 मैत्रार्मित किल्लेश-५.७०
 मैत्राय शब्दः करुणाय-१३.१३६
 मैत्रायं भव शत-१३.१९
 मैत्रायतस्तस्य मुनेः-२१.३१
 मोक्ष्यन्ते च लघुं-२३.१०
 मोहयत्पुत्रान्धकारं-४.१९
 यक्षमुग्भाण्ड महोत्सर्गपाः-२१.१६
 यक्षराक्षसकुम्भाण्ड-५.८०
 यक्षराक्षसगणै-१५.१५०
 यच्चिन्तयामि तदिहाशु-२१.६२
 यज्ञो मयेष्टस्वमिहात्र-२१.८७
 यत्किञ्चि वेदयितु-२६.३७

यत्तन्मया प्रार्थितु-१५.६०
 यत्ते गोपे चित्तिकारं-१४.३६
 यत्ते दृष्टं मञ्जव-१४.३२
 यत्ते दृष्टं मुक्तहारं-१४.३५
 यत्ते दृष्टा दीपकोटीशक्तानि-१४.३४
 यत्ते दृष्टा भूपणा-१४.३३
 यत्ते दृष्टा मुक्तहारं-१४.३१
 यत्ते दृष्टा मेदिनी-१४.२८
 यत्ते दृष्टा वृक्षमूले-१४.२९
 यत्ते दृष्टौ चन्द्रसूर्यौ-१४.३०
 यत्पीतं च दशव्रलै-२४.६४
 यत्पुण्यं च स्तवित्व-२३.२५
 यत्र गृहकारिण-५.५९
 यत्र प्रदेशे स्थिहते-३.१५
 यत्र भव स्थिहेद्वा-२३.६५
 यत्र स्कन्धैर्दुःखं-२४.५२
 यत्र स्थित सेनेयं-२१.७३, ७४
 यत्रैव उपितः पूर्व-६.७७
 यत्रैव भाजनेस्मिन्-२.१९
 यत्सौदारिक मुक्त्व-१८.२४
 यथ अग्निखदा उचलिता-१३.७५
 यथ च पुरिमकेभि-२३.५०
 यथ च प्रभ विशुद्ध-७.२५
 यथ तन्त्रि प्रतीत्य-१३.११४
 यथ द्रुम परिपुल्ल-७.२४
 यथ पुण्यद्रुमो-१३.८१
 यथ पूरित एव-१२.३२
 यथ मत्तगजेन्द्रगतीनां-१२.१७
 यथ मुञ्ज प्रतीत्य-१३.१००
 यथ मेरु चक्रवाद्या-२१.८२
 यथ दृष्ट्या यथ च-७.९०
 यथ वा फण्डवनवर्ण-१९.३६

यथ सर्पिसरो यथ-१३.७६
 यथा च ज्वलनः शान्तः-७.५४
 यथा च पुत्रो मम-१२.४६
 यथा च मनुजा देवान्-७.५३
 यथा च माया-३.१८
 यथा च मृदुका वाता-७.५१
 यथा तवैषो जववेग-२१.५६
 यथा निराकुलो लोको-७.५०
 यथा भवन्ति धनेया-२६.६४
 यथा वितिमिरा चाभा-७.४६
 यथा संपुष्पिताः शाला-७.४९
 यद चासौ प्रतिबुद्ध-७.६८
 यद नारिगणः प्रहर्षितो-१३.९३
 यद नारिगणस्तुणवेणु-१३.६८
 यद पुन प्रमुदित-१३.२१
 यद प्रमदरतना-१३.३५
 यद बुद्धकार्यं कृतु-५.४५
 यद बोधिसत्त्व-१२.३
 यद भुक्तं च जिनेन-१८.३०
 यद मय प्रतिलब्ध-२५.६
 यदसौ जगत्प्रधानो-१५.९२
 यदा चासि मुने जातो-११.१३
 यदा जातोऽसि-१७.३
 यदा सप्तपदां गत्वा-७.३४
 यदि जर न भवेया-१४.१२
 यदि तावत्तृणकेभि-१९.५३
 यदि त्वय अनुप्राप्तु-१६.३१
 यदिदानी देव चतुरो-१५.९
 यदि बोधि इय शक्यु-१९.५५
 यदि सहस्र निष्क्रमेया-१५.१६
 यदि स्वर्गकार्यं अह-११.३१
 यद्यपीह कथिरास्मि-२१.११०

यद्वत्कामरती विहाय च-१९.३७

यद्वच्छान्त अपाय-७.६०

यद्वदृक्ष सपत्रपुष्प-१९.३५

यद्वत् सर्पप गोष्पदे-८.५

यन्नूनमहं व्रततप-१७.२३

यश्चैत्र सद्धर्म-२७.६

यस्मि कालि मायदेवि-६.३२

यस्मिन्न कल्पु न-२६.३९

यस्य कृतेन च-२३.३९

यस्य कृते मयि-१९.४८

यस्य गुणैः सततं-२०.५

यस्य भवेत अहं ति-२१.२३

यस्य मानश्च मोहश्च-२१.१५

यस्य वृक्षस्य छायायां-११.११

यस्या किञ्चन रागदोष-२०.१

यस्या तेजतु पुण्यतश्च-१९.१

यस्या न मानु न खिलो-१२.८

यस्यार्थय दशवला-२४.६०, ६१, ६२, ६३.

यस्यार्थि तुभ्य कल्पनेक-१३.५१

यस्यार्थे ते धनवर-१३.४

यस्यार्थे दमदानसंयम-१९.३४

यस्यार्थे व्रततप-१३.१६

यस्या लक्ष्मि कायु-९.४

यस्येप्सितं त्रिदश-५.१७

यस्येप्सितं पूजयितुं-२७.७

यस्येप्सितं रमितु-५.१९

यं गत्वा शरणं न-१९.२

यः श्रोतुकामु धर्म यः-२६.१३

यः सागरं तरितुमिच्छति-२१.२८

यः सिंहविक्रमगतिः-२६.८

या इक्षिमाया उपदर्शित-२१.१३३

या काचि ऋद्धि मशं-४.१२

या काचि रतिवियुहा-४.२

या ते सेना धर्षयति-१८.२१

या नारि शक्तिधारी-१५.१७

या नार्यो मुदितमनाः-१३.९

याप्येष भारसेना-२१.६९

या बोधिमण्डि प्रकृता-२६.२९

या भापिताश्च वाग्मे-२४.६५

यानाधिपत्यमथवा-५.२०

या रूपयौवनरा-१२.७

याव च दुर्लभोऽय-२१.११८

याव च यौवनं न-२१.११७

यावच गर्भि वसते-५.४१

यावच लोकि अनुवर्तनतां-५.४३

यावचावीचिपर्यन्तं-१९.७

यावन्तः कामधातुस्था-६.१९

यावदुपैति महिमण्डि-५.४४

यावन्त सखनयुता-१२.१९

यावन्त सख निखिलेन-१२.२५

यावन्ति सख निखिला-२१.१९०

याश्चित्तगुप्त सत नेन्द्रिय-१२.४४

या श्री वैश्रवणे च वै-११.४

युगमन्तरस्मि स्थित-२१.१७६

युष्माकं प्रणिधिः पूर्वे-२४.१००

यूथं न लोकेऽस्ति-२१.४३

ये अन्तरीक्षात् प्रवर्धि-२३.५८

ये आगता पूजन-२३.५७

ये कायसंवृत-१२.४२

ये किल्बिषाः स्युहदये-१२.३९

ये केचि सर्वलोके-२१.७७

ये प्रामदारवश-१७.३२

ये च इष्टिदारकासु-६.२९

ये च केचिन्महान्यहाः-१९.२०

ये च तत्रेमे पुत्राः—२१.६८
 ये चा ते दृढवज्र—१५.७२
 ये चापि पूर्वजः—१२.४
 ये चापि रूपावचरेषु—१५.६३
 ये चेतना अपि च ये—२१.१३७
 ये तु धरणिपाळ—१६.२४
 ये ते कृताविकारा—१७.३६
 ये ते तवानुयागाः—२१.६६
 ये दिव्यक्लाम तथ—५.२७
 ये धर्म हेतुप्रभगा—२७.११
 येन केनचित्कृयेन—२४.१२१, १३०, १३९
 येन छत्रसहस्र—२०.२
 येन बुद्धनयुता—२०.८
 ये नराः सुकृतकर्म—१५.१६०
 ये बोधिसत्त्व पुरि—२२.३
 ये मानगर्वित नरा—१५.२२
 ये रोधन्नघनगताः—५.८
 येषां त्वद्दर्शनं सौम्य—२३.८
 येषामहं नामधेयं—१०.७
 येषां वा मति ब्रह्म—१९.५
 ये सत्त्व क्षामदासा—१३.१४४
 ये सत्त्वाम्रा दश—१३.१
 यैरादीप्त सुरनरा—२४.५९
 यैः पापमित्र परिवर्जित—१२.४१
 यो इच्छति निर्मित पुरे—५.२१
 यो इच्छने सुगत—५.३१
 यो ओनमिष्ट सदा—२०.९
 यो दुर्दमं चित्तमवर्तय—१.३
 यो भाजन देति—२४.८८
 योऽसौ तुपिताख्या—२६.७
 रजनि विगतु ज्ञान—१६.२, १२
 रणमालि प्राप्ति यदि—२१.१२

रतिकर रणजह—२३.२७
 रतिरिव सदशी—५.५०
 रानवटसहस्रैरपि—२४.७०
 रत्नामरो रतनकेतु—२०.३
 रथचरणनिचितचरणा—२४.१
 रमणीयान्यरण्यानि—१८.१
 रमतां च रतिविविज्ञा—१५.३९
 रमन्ति सत्त्व श्रीडयन्ति—६.३५
 रश्मि शतसहस्रा—२२.२३
 रागद्वेषादिभिः क्लेशैः—१९.१२
 रागप्रहाणु तथ दोषमयी—५.२८
 रागु स मयि दोष मोह क्लेशा—२३.५३
 राजगेहि सप्त राज्ञ—६.३६
 राजवंश नृपतेः—५.७९
 राजा निशाम्य वचनं—७.८३
 राजा यतो ऋषिवरो—२१.७६
 राजा यद्व्यस्मिन्—२४.९
 राजा श्रुण्वत्वा धरणितले—१५.१०४
 राजा श्रुण्वत्वा वचन—१५.८
 राजा वा भवि चक्रवर्ति—७.७०
 राजासौ त्रिसहस्रि—१९.३
 राजा ह्ययं सर्वं सुभाषितानां—२७.८
 रात्रिये रहसि यामि—१५.१४४
 रात्रिदिवा सप्त न—२४.९८
 राज्यमिहास्यां मम—१.६
 रुत रवित य अस्ति—२३.५२
 रूप च भोगमपि—५.२६
 रूप वैश्रवणातिरेकवपुष—११.३
 रूपा सुरूपा विमल—१५.१६०
 रोपिप्यसे त्ममद्य—२१.१६०
 लघु तद्ब्रह्मति—१३.९४
 काम इह सुख्य—२३.५५

लाभ इह सुखव्या-२३.६३
 लाभ तुभ्य परमा-१५.१६२
 लाभ तेष परमा-५.७४
 लाभ मञ्ज सुखत्र-१९.४१
 लाभ सुखत्र तेषां-२२.१५
 लाभ सुखत्र विपुलाः-५.४२;७.९६
 लोकपालाश्च संभ्रान्त-७.३०
 लोकस्यार्थे कृतारम्भः-२१.३६
 लोकानुवर्तन प्रती-८.३
 लोके क्लेशाग्निस्तप्ते-११.५
 लोकोत्तरेषु चतुस्यपथे-१०.३
 लोमश्चोक्तौ च-१८.१९
 वक्रं चास्य न पश्यामि-१०.८
 वचनमिमु निशाम्या-७.९
 वचनमिमु श्रुण्विवा-६.९,१०,११,१६
 वचनमिमु श्रुण्विवा-७.४
 वज्रदृढ अभेद्य नारायणो-१५.२१
 वज्रमिव अभेद्या-२३.६१
 वज्राशानिः परशुशक्ति-१५.५८
 वन्दितस्त्वं सुरैः-७.५५
 वन्दित्या चरणौ ह्यसौ-७.७५
 वन्दे त्वां वरसार्थमाह-७.७४
 वयजात सुजात-२१.९१
 वयमिह अभिमन्ययाम-५.४९
 वयमिह मणिमञ्जुकूटं-११.१
 वय नेरुपर्णतपस-११.२१
 वरपुत्रमाल्य अनुत्पेपन-७.८२
 वारसुरमितुगन्धां-७.११
 वरं मृत्युः प्राणहरो-१८.१५
 वरुणो मनस्वी अपि-१५.६२
 वर्जन्ति सर्पितैलं-१७.१७
 वर्तितं विरजं चक्रं-२६.४४

वर्मितकलापहस्ता-१५.१३
 वर्षति देव प्रवर्षति-२१.२०
 वर्षिष्व दिव्यकुसुमां-७.९७
 वशवर्ती सर्वधर्मेषु-२६.६७
 वखा सहस्र यदि-१०.४३
 वाचाय ब्रह्मरुत-२६.३१
 वाततो व पित्ततो व-६.३०
 वातु प्रवायति वर्षति-२१.१९
 वादित्रसहस्रैरपि-२४.७१
 वादो बभूव समलै-२५.२१
 वारणमत्तलीलगजगामि-१५.३३
 वाराणसीं गमिष्यामि-२६.४, ५, ६
 वालस्य नाभूदवकाश-२६.६०
 विगलितवसनाः-५.४८
 विचित्र वस्त्र रत्नहार-१३.५०
 विज्ञाननिरोधसंभव-१३.१०७
 विज्ञान नाम तथ च-२६.३६
 वितानदानि पद्मार्गि-१३.६०
 वित्तिमिर त्रिसहस्रां-६.७
 वित्रासिष्यसे त्वमद्य-२१.१५७
 विदित मम अनन्त-१२.१
 विष्यन्ति शैलशिखरां-२१.१७८
 विपरीत अभूत कल्पितै-१३.११९
 विमर्त्यसे त्वमद्य-२१.१६१
 विभ्राजंसे त्वं अमृतत्व-२१.१४१
 विमोक्षद्वाराणि-२५.१४
 विरागशब्दश्च-१३.१३९
 विलोप्यसे त्वमद्य-२१.१५८
 विवर्जिता सर्पशिरो-१५.४०
 विविधैश्च कारणैस्ते १७.२२
 विदूतः शोभते आर्य-१२.३४
 विपाणमुषं त्रिभवेह-२१.५१

विवेक पूर्णो यदि वैद-२१.५०
 विंशति च सहस्र-७.४२,४३
 विंशति रजस्तारणि-२४.२२
 विशसहस्र रणशोण्ड-५.१३
 विस्तीर्णमस्ति हि वल-२१.१४
 वीक्षस्व बोधिमण्डे-२१.७२
 वीक्षेत यद्यसौ रूपं-२४.७७
 वीतरागा यथा चेमे-७.५२
 वीधि रचित रत्न-१६.४
 वीर्यबलउपेत-७.२८
 वीर्यं ते दृढमचलमज्जम्य-१३.१५
 वृक्षेषु सार क इहास्ति-२१.२७
 व्यपलोक्यन्तः खलु-३.३
 व्यपलोक्त्याभिषया-२.१८
 व्यपलोक्यिःया च-७.३५
 व्यपलोक्य चैव मननं-१५.९०
 व्यवसायबुद्धि पुरुषस्य-२१.१३
 व्याकरित्व गिरं सौम्या-६.१३
 व्यापाददोषखिल-५.४
 व्यावृत्ते तिमिरनुदस्य-११.१४
 व्रततपगुणयुक्त-६.४
 व्रततपसउद्गत-२३.१९
 व्रततपसगुणेन-१२.२६
 व्रतस्थ सा तिष्ठति-३.१४
 शनय तात अन्तरिक्षे-२१.४८
 शक्यान्नाशे लेख्यं चित्र-२१.१७२
 शक्र देव गुरुः-१५.१५२
 शक्र ब्रह्म लोकापाल-६.२७
 शक्रमपि च ब्रह्म तौ-७.२७
 शक्रमपि च ब्रह्म पालयि-७.२६
 शक्रण द्वारा विनरित-१५.१२२
 शक्रेणा मनसाथ-१५.८१

शतपुण्यतेजभरितो-२१.१३४
 शतं मुजानां यदि यो-२१.३०
 शतं सहस्रैरु फलस्य-२४.१०५
 शब्दं च ते तं मधुरं-२४.९९
 शयनस्याद्यशि छिन्न-१४.२४
 शरणं भयार्दितानां-१५.९७
 शशिरिय गगने-५.५२
 शस्त्रैर्न चापि वार्णजित-२२.१४
 शाक्यबुद्धनन्दिजनना-२४.३
 शाक्यसुतस्तु स्वभाव-२१.२४
 शास्त्राणि यानि-१०.१
 शास्त्रे विधिज्ञ बुशला-१२.१२
 शिरसि चरणि बन्दपिच-१६.१४
 शिशिरे हि यथा-१३.८७
 शिशु नृपति त्वमिहा-१३.३८
 शीघ्रं गत्वा निवेदय-२४.७९
 शीघ्रं गृह्णन्त नागपुण्य-१९.३०
 शीते च उष्णाननुलेपनाम्बरां-१५.५२
 शील श्रत समाधि-२३.४३
 शील ते शुभविमल-१३.१३
 शीलं समाधि तथ-५.३४
 शील मि रक्षि-१५.३५
 शुद्धोदनश्च स्वगृहे-११.२५
 शुद्धोदनस्य तनय-१२.१५
 शुद्धोदनस्य प्रमदा-३.७
 शुद्धोदनस्चरितु-११.२६
 शुद्धोदनो राजकुले-३.४
 शुभ विमल ब्रह्म-२३.१६
 शुभविमल विशुद्ध-७.२२
 शून्यं करिष्यति पुरं-२१.४
 शून्या करिष्यति-२१.३
 शूरो यथारिंसा-२४.११

संकल्पकल्पजनितेन-२६.३५
 संकीर्णि पङ्क्ति पदुमानि-१२.३
 संगीतिदूर्यरचितैश्च-५.३८
 संगीति योजयेथा-१५.१२
 संप्रहा वस्तु ज्ञानेन-२६.६६
 संचोदकश्चोदयि-१५.६९
 संचोदितः सोऽथ-१५.२५
 संचोदिताश्च महता-२६.१८
 संप्रेक्षणेन हृदयान्यभि-२१.२६
 संभूता चपलचलऽनित्य-१५.४६ (अ)
 संज्ञामत्र इह जाति-१५.१५३
 संज्ञाप्रहेण बाला-१५.१४१
 संमूढा य हि-२१.१०४
 संरक्षिता ब्राह्मण-२४.१५२
 संशुष्कमांसरुधिरं-१७.३५
 संस्कार अनित्य-१३.९५
 संस्कार अविद्यप्रत्यया-१३.१०३
 संस्कार निरीह-१३.९८
 संस्कार प्रदीपअर्चिवत्-१३.९७
 संस्कार प्रलोपधर्मि-१३.९६
 संद्वष्टः स हि-१९.३२
 सा च ग्रामिकधीत-१८.२५
 साधु गोपि म खु-१५.१५९
 साधु तव सुदृष्ट-१६.३०
 साधु नृपति शीघ्रं-६.८
 साधु समशुद्धदन्ता-२४.७
 साधु स्वागत याचसे-७.६७
 साधू भणाहि-१५.११९
 साधू सुभाषितमिद-१४.१५
 साधो शृणुष्व मन-५.१
 साधो वीरा स्मर-१३.३
 सामिप्रि प्रतीत्यश्च-१३.११२

सा मारसेन विपुला-२१.१९५
 सा पृथुदेवत तदा-२१.१९६
 सा सेना चतुरङ्गिनी-१५.७५
 सुउत्थिता सुप्रथमा-२४.१२७
 सिंहासने व हि-१४.४६
 सुकुल सुगुणधर-१३.३३
 सुखा विरागता लोके-२४.८२
 सुखो विवेकस्तुष्टस्य-२४.८१
 सुगतस्य प्रभाय-२६.२१
 सुगन्धगन्वांश्च रसां-१५.५१
 सुतसोम दीप्तवीर्य-१३.५४
 सुतृपित नरमरु-१३.२३
 सुतं प्रवोचयितुमिच्छति-२१.२५
 सुमल्लनामा च हि-२४.१०८
 सुमङ्गल सुनक्षत्रं-२४.१०२
 सुमधुरवचना-२३.५१
 सुत्पुरि वशवर्ति-१५.५७
 सुखपरूपा यथ-३.८
 सुमनोत्पलां वार्षिक-१५.५०
 सुव्रसन्तके षतुवर-२१.९०
 सुसंस्थितो महाविमानु-६.२४
 सुस्थितबुद्धिरसि-२१.१४३
 सूर्यप्रभाय भवते-१५.१
 सूर्यस्य लोके न-२१.८६
 सेन्द्रा यश्च महाराजा-२४.१५१
 सो अट्टशासि च-१४.४१
 सो कम्पयित्वा त्रिसहस्र-११.३०
 सो गायलेख लिखिते-१२.६
 सो च नरवरेन्द्रो-७.१०
 सो च पुण्यशततेज-१५.१५१
 सो च ब्रह्मरुतो-१५.७३
 सो च रथविचित्रो-७.१६

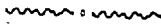
संकल्पकल्पजनितेन—२६.३५
 संकीर्णि पङ्क्ति पदुमानि—१२.३
 संगीतिदूर्ध्वरचितैश्च—५.३८
 संगीति योजयेथा—१५.१२
 संग्रहा वस्तु ज्ञानेन—२६.६६
 संचोदकश्चोदयि—१५.६९
 संचोदितः सोऽय—१५.२५
 संचोदिताश्च महता—२६.१८
 संप्रेक्षणेन हृदयान्यमि—२१.२६
 संभूता चपलचलऽनित्य—१५.४६ (अ)
 संज्ञमात्र इह जाति—१५.१५३
 संज्ञाप्रहेण बाला—१५.१४१
 संमूढा य हि—२१.१०४
 संरक्षिता ब्राह्मण—२४.१५२
 संशुष्कमांसरुधिरं—१७.३५
 संस्कार अनित्य—१३.९५
 संस्कार अविघ्नप्रत्यया—१३.१०३
 संस्कार निरीह—१३.९८
 संस्कार प्रदीपअर्धिवत्—१३.९७
 संस्कार प्रलोपधर्मिभे—१३.९६
 संदृष्टः स हि—१९.३२
 सा च ग्रामिकधीत—१८.२५
 साधु गोपि म खु—१५.१५९
 साधु तत्र सुदृष्ट—१६.३०
 साधु नृपति शीघ्रं—६.८
 साधु समशुद्धदन्ता—२४.७
 साधु स्वागतु याचसे—७.६७
 साधू भगहि—१५.११९
 साधू सुभाषितमिदं—१४.१५
 साधो शृणुष्व मम—५.१
 साधो वीरा स्मर—१३.३
 सामग्नि प्रतीत्यश्च—१३.११२

सा मारसेन विपुला—२१.१९५
 सा वृक्षदेवत तदा—२१.१९६
 सा सेना चतुरङ्गिणी—१५.७५
 सुउत्थिता सुप्रथमा—२४.१२७
 सिंहासने व हि—१४.४६
 सुकुल सुगुणधर—१३.३३
 सुखा विरागता लोके—२४.८२
 सुखो विवेकस्तुष्टस्य—२४.८१
 सुगतस्य प्रभाय—२६.२१
 सुगन्धगन्धांध रसां—१५.५१
 सुतसोम दीतवीर्य—१३.५४
 सुतृपित नरमरु—१३.२३
 सुतं प्रबोधयितुमिच्छति—२१.२५
 सुमहानामा च हि—२४.१०८
 सुमङ्गल सुनक्षत्रं—२४.१०२
 सुमधुरस्वचना—२३.५१
 सुरपुरि वशवर्ति—१५.५७
 सुरूपरूपा यथ—३.८
 सुमनोत्पला वार्षिज—१५.५०
 सुवसन्तके ऋतुवर—२१.९०
 सुसंस्थितो महाविमानु—६.२४
 सुस्थितबुद्धिरसि—२१.१४३
 सूर्यप्रभाय भवते—१५.१
 सूर्यस्य लोके न—२१.८६
 सेन्द्रा यक्षा महाराजा—२४.१५१
 सो अटशासि च—१४.४१
 सो कम्पयित्व त्रिसहस्र—११.३०
 सो गायत्र्येख लिखिते—१२.६
 सो च नरवरेन्द्रो—७.१०
 सो च पुण्यशततेज—१५.१५१
 सो च ब्रह्मरुतो—१५.७३
 सो च रथविचित्रो—७.१६

हारार्धचन्द्रघञ्—२१.२००
 हा सत्प्रसारा—१७.२
 हास्यं च मुक्तं—७.३६
 हिमजतनिकाशश्चन्द्र—६.६, १०
 हिमजतनिकाशां—७.६
 हिमजतनिभक्ष—६.१

हीना विमाना पाटानां—६.१५
 हुताशनो वा गिरिर्मूर्ध्नि—११.१२
 हेतुं प्रतीत्य इमु—२६.३३
 हेतुभि च प्रत्ययेभि चा—१३.९९
 हेस्ति शतसहस्रं—२३.६४
 ह्रीमा व्यपत्रापिणी—३.१०

बौद्धसंस्कृतग्रन्थावल्यां प्रकाश्यत्वेन संकल्पिता ग्रन्थाः ।

१ नव धर्माः—

- १ ललितविस्तरः
- २ समाधिराजसूत्रम्
- ३ लङ्कावतारसूत्रम्
- ४ अष्टसाहस्रिका (प्रज्ञापारमिता)
- ५ गण्डव्यूहसूत्रम्
- ६ सद्वर्मपुण्डरीकसूत्रम्
- ७ दशभूमिकसूत्रम्
- ८ सुवर्णप्रभाससूत्रम्
- ९ तथागतगुह्यकम्

२ माध्यमिकमतेः—

- १० मध्यमकशास्त्रं नागार्जुनीयम्, आचार्यचन्द्रकीर्तिविरचितया प्रसन्नपदाख्य-
व्याख्यया संवलितम्
- ११ शिक्षासमुच्चयः शान्तिदेवविरचितः
- १२ बोधिचर्यावतारः शान्तिदेवविरचितः प्रज्ञाकरमतिविरचितया पञ्चिकाख्य-
व्याख्यया संवलितः

३ योगाचारमतेः—

- १३ सूत्रालंकारः आचार्यासङ्गविरचितः

४ विनयाः—

- १४—१५ महावस्तु—लोकोत्तरवादिनां वित्तयः
- १६ मूलसर्वास्तिवादिनां विनयः (Gilgit Mss.)

५ महायानसूत्रसंग्रहः—

- १७ प्रथमः खण्डः— वज्रच्छेदिका, सुखावतीव्यूहः, कारण्डव्यूहः, राष्ट्रपालपरिपृच्छा,
शास्त्रिस्तम्भसूत्रम्, प्रतीत्यसमुत्पादसूत्रम्
- १८ द्वितीयः खण्डः— अन्येषां सूत्राणां संग्रहः

६ अवदानसंग्रहः—

१९ अवदानशतकम्

२० दिव्यावदानम्

२१ जातकमाला (बोधिसत्त्वावदानमाला) सुभाषितरत्नकरण्टककथा च
आर्य शूरविरचिता

२२—२३ अवदानकल्पलता क्षेमेन्द्रविरचिता

७ प्रकीर्णग्रन्थाः—

२४ महायानस्तोत्रसंग्रहः

२५ अश्वघोषग्रन्थाः—बुद्धचरितम्, सौन्दरनन्दम्, शारिपुत्रप्रकरणम्

Copies of this Volume, postage paid, can be had from your usual Book-seller or from the Director, Mithila Institute, Darbhanga, on prepayment of Rs. 10.00 for Ordinary edition and Rs. 12.50 for Library edition either in cash, Postal Order or M. O.
